

DÜNYA UŞAQ ƏDƏBİYYATINDAN SEÇMƏLƏR

ŞARL DE KOSTER

ULENŞPİGEL VƏ
LAMME QUDZAK
ƏFSANƏSİ

ONLARIN FLANDRİYA VƏ BAŞQA
ELLƏRDƏKİ ŞÜCAƏTİ, QOÇAQLIĞI,
MƏZƏLİ MACƏRALARI

“ÖNDƏR NƏŞRİYYAT”
BAKI-2005

Bu kitab “Şarl de Koster. Ulenşpigel və Lamme Qudzak əfsanəsi, onların Flandriya və başqa ellərdəki şücaəti, qoçaqlığı, məzəli macəraları” (Bakı, Gənclik, 1973) nəşri əsasında təkrar nəşrə hazırlanmışdır

Tərcümə edəni:

Beydulla Musayev

843.8 - dc 21

AZE

Şarl de Koster. Ulenşpigel və Lamme Qudzak əfsanəsi. Bakı, “Öndər nəşriyyat”, 2005, 656 səh.

Yeni dövr Belçika milli ədəbiyyatının banisi sayılan Şarl de Koster (1827-1879) öz yaradıcılığı ilə ədəbiyyata demokratik ideyalar və xəlqilik ruhu gətirmişdir. Əslən fələməng olan, özü də fransız dilində yazıb-yaradan görkəmli sənətkar bütün yaradıcılığı boyu zəngin folklordan istifadə etmişdir.

Yazıcının təqdim olunan “Ulenşpigel və Lamme Qudzak əfsanəsi” Avropa xalqlarının bir çoxunun folklorunda rast gəlinən xalq yaradıcılığı motivləri əsasında qələmə alınmış bir romandır.

ISBN 9952-416-60-0

© “ÖNDƏR NƏŞRİYYAT”, 2005

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

İLHAM ƏLİYEVİN

**“Azərbaycan dilində latın qrafikası
ilə kütləvi nəşrlərin həyata
keçirilməsi haqqında”**

12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı
ilə nəşr olunur və ölkə kitabxanalarına
hədiyyə edilir

FLAMAND MÖCÜZƏSİ – ŞARL DE KOSTER VƏ ONUN “ULENŞPİGEL ƏFSANƏSİ”

Belçika Avropanın “kiçik ölkə”lərindən biri olmasına baxmayaraq, bu ölkə dünya ədəbiyyatı və mədəniyyəti tarixinə bir çox görkəmli ədəbiyyat və mədəniyyət xadimləri bəxş etmişdir. Hələ Orta əsrlərdən etibarən flamand (əvvəllər bu ölkənin adı Flandriya, oranın əhalisi isə flamandlar adlanırdı) ədəbiyyatı inkişaf etməyə başlamış və dünya ədəbiyyatı xəzinəsini bir sıra qiymətli abidələrlə zənginləşdirmişdir. İlk flamand yazılı ədəbiyyat nümunələri hələ XIII əsrin lap əvvəllərində yaranmağa başlamışdır. XIII–XIV əsrlərdə Belçikada (Flandriyada) tarixi xronikalar, xaç yürüşləri barədə epik-qəhrəmanlıq dastanları yaranmışdır. Müəllifi məlum olmayan “Okassen və Nikolet” dastanı da məhz bu dövrdə Belçikada yazılmışdır. Bunlardan başqa, qədim Flandriyada zəngin şifahi xalq ədəbiyyatı ilə yanaşı, cəngavərlik və şəhər ədəbiyyatının bir sıra nümunələri yaranmışdır. Belə ki, bu dövrdə burada fabliolar (yumoristik xalq hekayələri), xalq nəğmələri və povestləri, eləcə də cəngavərlik romanları yaranmışdır. J. de Konde və V. de Kuven bu dövrün məşhur şairləri olmuş, menestrellər yazmışlar. “Tülkünün tacqoyma mərasimi” anonim satirik-alleqorik əsəri xüsusilə diqqətəlayiqdir. Bundan başqa Orta əsrlər flamand ədəbiyyatında J.Fruassarın “Flandriyanın xronikası” yaranmış, novella janrı inkişaf etmişdir. A. de Iya Sal “Yüz yeni novella” əsərini, J.Şatlen isə siyasi və vətənpərvərlik şeirlərini yazmışlar. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, hələ lap qədim dövrlərdən başlayaraq Belçikada bədii ədəbiyyat, əsasən fransız və flamand dillərində yaranmışdır.

İntibah dövrü flamand mədəniyyəti və incəsənəti xüsusilə inkişaf etmişdir. Bu dövrdə Flandriyada yaranmış sənətkarlar; rəssamlar, heykəltəraşlar, memarlar və zərgərlər Qərb mədəniyyətinin inkişafında əsaslı rol oynamışlar. Bir tərəfdən Fransa ilə, digər tərəfdən Almaniya və Niderland (Hollandiya) ilə həmsərhəd olan bu qədim Avropa ölkəsi əsl İntibah həyatı yaşamışdır. İntibah dövründə Belçika ədəbiyyatı di-

gər Avropa ölkələrinin ədəbiyyatından xeyli zəif olsa da dünya ədəbiyyatı xəzinəsinə J.Lemerde Belj, A. de Eke, L.de Mazür, F. de Mar-niks de Sent-Aldeqond kimi fransız dilli ədiblər bəxş etmişdir. Əsasən fransız İntibah ədəbiyyatının (“Ülkər” şairləri, N.Marqarita, F.Rable və P.Ronsar) təsiri altında əsərlər yazan bu sənətkarlar ümumavropa mədəniyyətinin zənginləşməsində müəyyən rol oynamışlar.

Belçikada yaranan flamand dilli bədii ədəbiyyat XVIII əsrə qədər Niderland ədəbiyyatının tərkib hissəsinə daxil olmuşdur. XVI əsrin sonlarında Niderland mədəniyyətinin ağırlıq mərkəzi şimala (Hollandiyaya) keçir. Cənubi Niderlandda, müasir Belçikanın ərazisində də Niderland dilində ədəbiyyat inkişaf etməkdə davam edir. XVII əsrdən bu dil flamand dili adlandırıldı. Bu dildə Y.Hardöyn məhəbbət mövzusunda şeirlər və sonetlər, A.Poyrters isə didaktik və dini mövzuda romanlar yazmışlar.

Belçikanın ərazisində qədim kelt və qədim Romaya aid olan incəsənət abidələri mövcud olmuşdur. Ayrı-ayrı feodallıqlara parçalanmış Belçikanın şəhərləri Orta əsrlərdə sürətlə inkişaf etmiş və Avropanın mədəni mərkəzlərindən biri olmuşdur. Belçikanın Turn, Brüqqe, Gent, Brüssel, Antverpen və Mehelen şəhərlərində XI-XII əsrlərdə roman üslubunda, XIII-XIV əsrlərdə qot üslubunda çox əzəmətli kilsələr tikilmişdir. XIV-XV əsrlərdə Niderland mədəniyyətinin təsiri altında vahid flamand rəssamlıq məktəbi yaranmışdır ki, bu məktəbin yaradıcısı Yan van Deyk idi. İntibah dövrü flamand rəssamlığının ən görkəmli nümayəndələri isə P.Bregel (böyük) və P.Bregel (kiçik) olmuşdur. XVII əsrdə Flandriyada T.Rombouts, A.Yansens, F.Sneyders, Y.Feyt, Y.İordans, K.Yequer, L. van Uden, K. de Vos, D. Tenirs və K.Heysmans kimi məşhur rəssamlar olmuşdur. Bütün bunlarla yanaşı Qərbi Avropa rəssamlığının ən görkəmli nümayəndələrindən olan P.P.Rubens və A. van Deyk məhz bu dövr flamand rəssamlıq məktəbinin içərisindən çıxmışdır. XVIII əsrdə flamand ədəbiyyatı elə də inkişaf etməsə də, məmarlıq, rəssamlıq və digər incəsənət sahələri xeyli irəli getmişdir.

XVII-XVIII əsrlərdə də Qərbi Avropada da tüğyan edən dini müharibələr zamanı Belçikada bədii ədəbiyyat böhran keçirirdi. Bu dövrdə yaşayıb yaratmış fransız dilli yazıçılar E.Bröşe de Iya Krua və B.A. de Valef klassisizm üslubunda şeirlər və poemalar yazmışlar. Ancaq XVIII əsrin ortalarına yaxın Belçika ədəbiyyatında bir sıra maarifçilik səciyyəli əsərlər meydana gəlmişdir. Bu dövrdə Lyej şəhəri mədəniy-

yətin və ədəbiyyatın mərkəzinə çevrilir. Böyük fransız maarifçisi Volterin əsərləri və “Ensiklopedik jurnal” burada çap olunur. Bir sıra ədəbi cəmiyyətlər və dərnəklər yaranır. O.B. Rene və J.N.Bassanj və-tənpərvərlik mövzusunda şeirlər yazırdılar. XIX əsrin əvvəllərində Avropanın bir çox ölkələrində olduğu kimi, burada da romantizm ədəbi cərəyanı yaranır. Belçika romantikləri demək olar ki, başdan başa C.H.Bayronun (F.Lebrussar) və V.Hüqonun (A. van Hasselt) təsiri altında əsərlər yazırlar. A.Mok V.Skottun təsiri altında tarixi romanlar yazır. T.Vösternad və E.Vakken realist üslubda şeirlər yazırlar.

XIX əsrdə flamand dilli ədəbiyyat də inkişaf etmişdir. Bu dövrdə flamand dilində X.Konsians, K.L.Ledeqank kimi şairlər romantik ruhda əsərlər yazırlar. Bu əsrin ikinci yarısında isə tənqidi realizm üslubuna yaxın olan demokratik ədəbiyyat inkişaf edir.

Yeni Belçika ədəbiyyatının inkişafı, əsasən, XIX əsrin ikinci yarısından sonra xüsusi vüsət almışdır. Bu dövrdə, demək olar ki, flamand ədəbiyyatı və mədəniyyəti öz inkişafının ikinci İntibah mərhələsini yaşamışdır. Belə ki, Belçika ədəbiyyatının ümumavropa və dünya mədəniyyətinə daxil olan ən görkəmli nümayəndələri məhz XIX əsrin ikinci yarısında yetişmişdir. Bu dövrdən etibarən Belçikada kapitalist sənayeləşmə prosesi getdikcə genişlənməyə başlayır, kənd təsərrüfatı sürətlə zəifləyir, kəndlər boşalır və talanır, fəhlə və kapitalist münasibətləri bərqərar olur.

Fransız dilli yeni Belçika ədəbiyyatının yaradıcısı Şarl de Koster olmuşdur. Bu yazıçının ən məşhur əsəri olan “Ulenşpigel əfsanəsi” romanı dünyanın bir çox xalqlarının dillərinə tərcümə olunmuş və bu gün də sevilə-sevilə oxunur.

Şarl-Teodor-Anri de Koster 1827-ci ildə avqustun 20-də Almanıyanın Münhen şəhərində ruhani ailəsində anadan olmuşdur. Onun atası İprli flamand idi və Bavariyada Tir yepiskopu və Papa üsul-idarəsinin rəhbəri qraf Şarl-Mersi d’Arjantonun sarayında təsərrüfat rəhbəri vəzifəsində işləyirdi. Vaxtilə Belçika ordusunun zabiti olmuş d’Arjanto öz həmyerlisinə və qulluqçusuna rəhmdillik göstərir və vallon əsilli Anna-Mariya Kartreylin “gözəlliyini özündə əks etdirən” oğlu de Kosterə himayədarlıq edir. D’Arjanto de Kosterin xaç atası olmuşdur. Bu vəziyyət Şarlin dünyaya gəlməsi haqqında bir sıra dedi-qoduların yaranmasına səbəb olmuşdur. Bəzi tədqiqatçılar, o cümlədən də yazıçının bir sıra müasirləri Şarlin ya qrafın, ya da onun qardaşının ögey

oğlu olduğunu deyirdilər. Ancaq bütün bunlar faktlarla sübut olunmamışdır. Məşhur Belçika tənqidçisi H. Juen yazığının 1962-ci ildə Brüsseldə çapdan çıxmış “Ulenşpigel əfsanəsi” romanına yazdığı giriş məqaləsində deyir: “Ulenşpigel əfsanəsi”nin gələcək müəllifi, hətta romantizm bundan ziyan çəksə belə, öz valideyinlərinin övladı idi”*. Gələcək yazığının uşaqlıq illəri D’Arjantonun sarayında keçmişdir.

Yazığının atası 1834-cü ildə dünyasını dəyişmişdir. Bundan bir il öncə isə onlar artıq vətənə qayıdaraq, Brüsseldə məskunlaşmışdılar və gələcək yazığının ömrünün bütün qalan hissəsi bu şəhərdə keçmişdir. Onun yeganə bacısı Karolina da elə həmin il burada dünyaya gəlmişdi. Atası öləndən sonra anası onu təhsil aldığı pansiondan çıxarır. Məktəbdən çıxarılmasının səbəbini yazıçı xatirələrinin birində belə əsərləndirmişdir: “Mən o zaman zəif, kövrək bir uşaq idim... mən ağlayırdım, ancaq görəndə ki, mənə gülürlər, onda göz yaşlarımı saxlayırdım, lakin hirs başıma vururdu”**.

Lyej şəhərinə köçən D’Arjanto öz xaq oğlunu unutmur və onun Sen-Mişel kollecinə verilməsini tələb edir. Şarl bu məktəbdə çox yaxşı təhsil almış, qədim yunan və latın dillərini mükəmməl öyrənmişdir. Ancaq burada təhsil aldığı zaman onun dinə inamı sarsılır və bu məktəbi bitirdikdən sonra o, ilahiyat seminariyasında təhsilini davam etdirməkdən birmənalı şəkildə imtina edir. Bu vaxt artıq onun on yeddi yaş tamamlmışdı və Şarl işləyərək anasına kömək etmək qərarına gəlir. Şarl məşhur Mərkəzi Belçika bankına kiçik klerk (köməkçi) vəzifəsinə işə düzəlir və altı il burada işləyir (1844-1850).

Şairlik xülyasına düşmüş, azad həyat sürmək istəyən bir gəncin bu illər ərzində həyatını təsəvvür etmək elə də çətin deyil. O, 1847-ci ildə bir neçə dostu ilə birlikdə “Şən gənclər cəmiyyəti” adlı bir ədəbi dərnək yaradır. Bu dərnəyin açılışında de Koster F.Rable üslubunda şən və zarafatyana bir çıxış edir və bununla da azadfikirli bir gənc olduğunu göstərir.

İyirmi gənc Brüsselli – onların içərisində rəssamlar, musiqiçilər, şairlər, ümumiyyətlə ədəbiyyat və sənət pərəstişkarları olan hərbcilər, hüquqşünaslar, nəşirlər və s. var idi və onlar qarşılıqları belə bir məqsəd

---

* H.Juin. Introduction in: Ch. de Coster. La Legende d’Ulen Spiegel, Bruxelles, 1962, p. XIX.

** J.Hanse. Charles de Coster, Liege, 1928, p.4.

qoymuşdular ki, böyük yazıçıların əsərlərini öyrənsinlər və öz yaradıcılıqlarını da inkişaf etdirdinlər. Bu “Şən gənclər” həftədə bir dəfə toplaşır, şam işığında öz əsərlərin oxuyur və onları müzakirə edirdilər. Yaxşı əsərlər özlərinin təsis etdikləri bir nüsxədə çıxan “Jurnal”da çap olunurdu.

XIX əsrin 40-50-ci illəri Belçika ədəbiyyatı hələ müstəqil deyildi, sırf milli səciyyə daşmırdı. Bu ədəbiyyat, Avropa, xüsusilə də, fransız romantizminin təsiri altında idi. “Şən gənclər” də ilk vaxtlar romantik əhval-ruhiyəli idilər. Gənc de Koster öz ilk əsəri olan “Şərq nağılı” adlandırdığı “Məhəmməd” novellasını məşhur fransız romantiki R.Şatobriannın təsiri altında yazmışdır.

“Şən gənclər” yalnız ədəbiyyatla deyil, teatrla da məşğul olurdular. Onların bu teatrları üçün, dramaturq olmaq arzusu ilə yaşayan de Koster dram əsərləri yazırdı.

Şair olmaq istəyən bir adamın bankda işləməsi mümkün olmadığına görə de Koster ərizə verib işdən azad olur və 1850-ci ildə Brüssel universitetinin ədəbiyyat və fəlsəfə fakültəsinə daxil olur. O, nümunəvi bir tələbə idi. Ancaq Niderland inqilabı haqqında dərs istisna olmaqla, başqa sahələr o qədər də onu cəlb etmirdi. Bu vaxt de Kosterin diqqətini XVI əsr Flandriya tarixi daha çox özünə cəlb edir.

Tələbəlik illərində de Koster bir sıra istedadlı gənclərlə tanış olur. Xüsusilə, 1851-ci ildə onların dərnəyinə daxil olan rəssam Felisyan Rops onu başqa rəssamlarla da tanış edir. Ropsla yanaşı, o, rəssam Adolf Dillens və heykəltəraş Şarl Samuellə də yaxın dost olur.

1851-ci ildə birinci kurs tələbəsi olan 24 yaşlı Şarl de Koster 19 yaşlı Eliza Spryöytlə tanış olur. Bu qız Şarlin həyatında və yaradıcılığında həddindən artıq böyük rol oynamışdır. Yazıçı “Love” adlı şerini bu qıza həsr etmişdir. Bundan əlavə, onun “Aşiq olmuş gəncin silueti” romantik povestinin baş qəhrəmanı və “Ulenşpigel əfsanəsi” romanındaki Nele bu qızın prototipləridir.

Böyük vəzifə sahibi və çox varlı adam olan Elizanın atası, qızının heç bir maddi imkanı olmayan Şarl kimi bir adamla görüşməyinə razı ola bilməzdi. Ona görə də bu gənclər gizli görüşməyə məcbur olurlar. Daha çox isə məktublaşma yolu ilə əlaqə saxlayırdılar.

De Koster Elizaya çoxsaylı məktub ünvanlamışdır ki, bu məktublar yazıçının daxili aləminin açılmasında, onun mənəvi-psixoloji durumunun müəyyənləşdirilməsində və bir sənətkar kimi yetişməsində

böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu məktubların həm də xüsusi bədii əhəmiyyəti var. Yazıçı yazmaq istədiyi əsərlər haqqında bu qızla məsləhətləşir, öz gələcək planları və düşüncələri barədə ona məlumatlar verir. Məsələn o, məktublarının birində yazırdı: “Bu günlərdə sənə oxumaq üçün verəcəyim əsəri mənim əvvəllər yazdığım əsərlərlə müqayisə etdikdə görəcəksən ki, mənim aqlım nə qədər inkişaf edib. Mən indi hiss edirəm ki, həyatım daha dərin olubdur. Fikirlərim genişləniibdir...”*. Bəzən de Koster məktub vasitəsilə sanki Elizaya hesabat verir: “Bu gün axşam mən “Halevinin” ilk 80 səhifəsini nəzərdən keçirdim... Hələ uzunçuluq var” (№ 115).

De Kosterin məktublarında bu “qəribə” yazıçının bütün qeyri-adi xasiyyətləri öz əksini tapmışdır. Belə ki, onun şəxsiyyətinin zahirən çox ziddiyyətli görünməsinə baxmayaraq o, “birsifətli” və bütün adam idi. Yumoru və gülüşü çox sevən, dünya ədəbiyyatında ən şən qəhrəmanlardan birinin müəllifi olan de Koster kədərli, qəmli bir adam olmuşdur. O özü haqqında deyirdi: “Mənim ürəyimin dərinliklərində əbədi bir kədər kök salıb. Mən təbiətən kədərli bir insanam” (№145). De Kosterin üzərində hakim kəsilən kədər, həyatı bütün varlığı qədər sevən, onu daha gözəl görmək istəyən, onun arzuladığı şəkildə olmasından narahat olan bir ziyalının, sənətkarın kədəri idi.

De Koster 1855-ci ildə universiteti ədəbiyyat və fəlsəfə namizədi kimi bitirir. Bu diplom ona müəllimlik etmək hüququ versə də, de Koster bu sahədə işləmək istəmir. Daha münasib iş tapmaq üçün o, yenə xaç atası d'Arjantoya müraciət edir. Qraf bacısının da köməyi ilə ona çox gəlirli (şərab ticarəti müfəttişi) bir iş yeri tapır. Ancaq de Koster bu işdən də imtina edir və yoxsul həyat tərzini, hətta öz xaç atasından belə asılı olmaqdan üstün tutur. Bundan sonra o, ömrünün bütün qalan hissəsini daim ehtiyac içərisində yaşamışdır.

1856-cı ildə Brüsseldə “Ulenşpigel” jurnalı nəşrə başlayır. Jurnalda əsasən gənclər çalışırdı. Bu jurnal əvvəlcə siyasətdən və sosial mövzulardan uzaq olan bir mətbu orqanı kimi nəzərdə tutulmasına baxmayaraq, o, 60-cı illərdən başlayaraq Belçikanın mütərəqqi ziyalı-

---

* Ch. Potvin. Charles de Coster. Sa biografi. Letres a Elisa, Bruxelles, 1894, p.90-91 (№ 2). De Koster özü bu məktubları üzə çıxartmamışdır. Bu məktubları ilk dəfə onun bioqrafiyasını yazan Ş.Potven çap etdirmişdir. O, məktubları məzmununa və bir sıra başqa xüsusiyyətlərinə görə sıralamışdır. Bundan sonra mətdə məktubların sıra sayları göstəriləcəkdir.

larının xitabət kürsüsünə çevrilir. Felisyen Rops bu jurnalın ürəyi idi. O, de Kosteri də jurnalın işinə cəlb edir. Beləliklə, bir təsadüf nəticəsində de Koster də “Ulenşpigel”çi olur və beləliklə, özünün gələcək qəhrəmanı ilə yaxından tanış olur.

De Koster bədii yaradıcılığa da çox erkən yaşlarından başlamışdır. 40-50-ci illərdə Avropa romantiklərinin təsiri altında yazdığı ilk əsərləri bədii xüsusiyyətləri ilə elə də seçilmirdi. Bu dövrdə o, eyni zamanda ədəbi tənqidlə də məşğul olurdu və ilk tənqidi qeydlərini 1851-1852-ci illərdə “Yeni xülasə” jurnalında çap etdirmişdir. Bu jurnalın səhifələrində bir publisist kimi tez-tez sosial və siyasi mövzularda kəskin tənqidi məqalələrlə çıxış edən de Koster, öz hüquqları uğrunda mübarizəyə qalxan fəhlə sinfini də müdafiə edirdi.

Demokratik dünyagörüşə malik olan bu gənc ziyalı, liberal partiyanın sol qanadına qoşularaq, flamand xalqının müstəqilliyi, istismardan xilas olması uğrunda katolik qaragüruhuna qarşı mübarizə aparmışdır. De Koster, ümumiyyətlə, müstəmləkəçilik siyasətini kəskin tənqid atəsinə tutmuş, Fransa burjuva dairələrinin qəsbkarlıq siyasətini ifşa etmişdir.

50-60-cı illərdə Belçikanın siyasi və mədəni həyatında Fransa respublikaçıları böyük rol oynamışdır. 1851-ci il dövlət çevrilişindən sonra III Napoleonun rəqibləri Belçikada sığınacaq tapmış və bu ölkədə siyasi fəallığın artmasında onların çox böyük xidmətləri olmuşdur. Belçika alimi H.Firens-Gevartın dediyi kimi, həmin dövrdə bu ölkədə mühacirət həyatı yaşayan məşhur fransız alimi, Sorbon Universitetinin professoru Emil Deşanelin mühazirələri flamandları sanki qış yuxusundan oyatmışdır. De Kosterin “Flamand əfsanələri” haqqında mətbuatda ilk çıxış edən də məhz bu fransız alimi olmuşdur.

Beləliklə, 50-ci illərin sonları və 60-cı illərin əvvəllərindən başlayaraq Belçikada da siyasi fəaliyyət güclənməyə başlamışdır. Dövlətdə böyük nüfuzə malik olan ruhanilər universitetlərdə azad təhsil sisteminin əleyhinə çıxır, hər yolla azadfikirliliyin inkişafına mane olmağa çalışırdılar. Bu dövrdə həm də sinfi mübarizə genişlənməmiş, ölkəni kütləvi üsyanlar bürümüşdü. Belə bir şəraitdə “Ulenşpigel” jurnalı Belçika ictimai-siyasi və mədəni həyatının və eləcə də ilk böyük flamand yazıçısı Şarl de Kosterin ədəbi-bədii sərəştəsinin də formalaşmasında əvəzsiz rol oynamışdır.

De Koster özünün ilk böyük əsəri olan “Flamand əfsanələri”ni 1857-ci ildə yazıb başa çatdırmışdır. Bu kitaba daxil olan dörd əfsanə

flamand və brabant folkloru materialları əsasında işlənmişdir. Bu əsəri ilə de Koster artıq özünün gələcək yaradıcılıq istiqamətini də müəyyənləşdirir. Belə ki, xalq yaradıcılığını yüksək qiymətləndirən, onların lazımı səviyyədə öyrənilmədiyini və qiymətləndirilmədiyini hesab edən yazıçı bu xəzinənin böyük potensialını müəyyən etmiş və öz yaradıcılığını onun əsasında qurmuşdur. Bu barədə o, Elizaya yazdığı məktublardan birində deyirdi: “Bizdə tez-tez bunları tənqid etmələrinə baxmayaraq, mən bu əfsanələri çox sevirəm. Bu janrdan canlı xarakterlər, canlı adamların surətlərini yaratmaq olar, onların sağlam təfəkkürünü göstərmək və öz şəxsində bunu əks etdirmək olar” (№ 124).

Yazıçı “Flamand əfsanələri” əsərini XVI əsrə aid olan arxaik fransız dilində yazmış, bununla da bu əsərə xüsusi bir kolorit vermişdir. Bu əsərdə nağıl aləmi real varlığın fonunda təsvir edilmişdir. Bu əsərdə folklor fantastikasını məişət hadisələri ilə qaynaşdıraraq xalqın gündəlik həyatının real təsvirini ifadə etmişdir. E.Deşanel bu əsəri çox yüksək qiymətləndirmişdir: “O, orta əsrləri necə varsa eləcə təsvir edib: kobud, sərt, qəmli, kələkbaz, eyni zamanda da, uşaq kimi sadədir. O özündən personajlarına, onlara məxsus olmayan nə bir fikir, nə bir instinkt, nə də bir hiss əlavə etməmişdir”*.

“Flamand əfsanələri” əsərinə dörd əfsanə daxil edilmişdir. Onlar məzmununa və ovqatına görə bir-birindən fərqli olmasına baxmayaraq, müəllif onları ümumi bir ideya, vahid bir əqidə ətrafında birləşdirib bildirmişdir. Bu topluda verilən “Şişman sifətin qardaşlığı”, “Blanka, Klara, Kandida”, “Sir Halevin” və “Smetse Smeye” tədricən yaranmışdır.

Bu topluda olan ən şən əsər “Şişman sifətin qardaşlığı” novellasıdır. Başdan-başa Rable ənənələrinə sadıq qalan de Koster xeyirxah, rəhmətli yumor formasına müraciət edərək sadə üslubda orta əsrlər sxolastik elmi araşdırmalar haqqında söhbət açır. Bu bir tərəfdən uydurma mənbələrə əsaslanaraq yalançı elmi fikirlərin söylənilməsi, digər tərəfdən isə hər hansı bir müqayisənin inandırıcı olması üçün həddindən artıq böyük rəqəmlərə müraciət olunmasıdır. Burada bəzi mətləblər o qədər şişirdilir ki, onlar az qala şarj səciyyəsi daşıyır. Bununla belə, bu əsərin qəhrəmanları sadə insanlardır. Onlar sadələvhdürlər, hər sözə, şeytana, xurafata, fala, tilsimə və s. kor-koranə inanırlar, axirət dünyasının cəzalarından qorxurlar. Ancaq onlar zəhmətkeşdirlər, yaxşıca işləyirlər, işləyib

---

* Emil Deschanel. Preface in: Charl de Coster. Legendes flamandes, Paris, 1858, p. IV

yorulduqdan sonra isə ürəkdən yeyib-içirlər, əylənirlər. Əsərin qəhrəmanları, məhz bu şişman sifətli, sadə qəlbli, zəhmətkeş insanlardır.

“Blanka, Klara və Kandida” novellası ilkin variantda “Hakendovr zəvvarları” adı altında “Ulenşpigel” jurnalında çap olunmuşdur. Bu, topluya daxil olan həcmə ən kiçik əsərdir. Bu novella poetik səciyyəli bir əsərdir. Bu novellanın birinci hissəsi arxaik, qalan iki hissəsi isə müasir fransız dilində yazılmışdır. Bu əsərdə üç bacının Hakendovda kilsə tikməklərindən bəhs edir. Bu novellanın əsasını təşkil edən əfsanəni həmin kilsənin ruhaniləri 1472-ci ildə latın dilində qələmə almışdılar.

“Sir Halevin” novellasının mövzunu isə yazıçı bir flamand xalq balladasından götürmüşdür. Qadın qatili Halevin haqqında xalq nəğmələri hələ qədim dövrlərdən başlayaraq xalq arasında çox geniş yayılmışdı və bu mövzu bu gün də Belçikada populyardır. Bu mövzuya əsasən müasir dramaturqlar müraciət edirlər. Bu novella topluya daxil olan ən iri həcmli əsərdir. Novellanın baş qəhrəmanı qəddar bir feodaldır. O, tabeliyində olan kəndliləri qarət edir, onların qızlarını məhv edir, azad şəhərlilərin hüquqlarını tapdalayır. Mehtelt adlı bir gözəl qız onu qətlə yetirir və ölkəni bəladan qurtarır.

Bu topluya daxil olan ən maraqlı əsər isə “Smetse Smee” novellasıdır. Bu novellanın motivləri isə şeytanın özünü belə aldanan sadə dəmirçi və xalq nağıllarında tez-tez rast gəlinən üç arzunun yerinə yetirilməsi haqqında mövzuların ifadə olunduğu bir neçə orta əsr fabliosundan götürülmüşdür. Bu novella digərlərindən fərqli olaraq daha çox fantastika ilə müşayiət olunan real məişət materialları ilə zəngindir.

Dəmirçi Smetse qana boyanmış XVI əsr Flandriyasında yaşayır. Bu dəmirçi, öz şagirdləri ilə birlikdə xalqa zülm edən inkvizitorun, hersoq Albanın və II Filippin kölgələrinin öhdəsindən gəlir, onların cinayətlərini sadalayır. Smetse Smee realist obrazdır. Daha çox xalq ədəbiyyatının qəhrəmanlarını xatırladır. O, oyunbazdır, işgüzdər və gözəl sənətkardır; bununla belə o, kələkbaz və çevik adamdır, o, həm də sadədil və xeyirxahdır. Smetse nəinki dara düşən dostunu, hətta düşməni də xilas etməyə hazırdır. Heç şübhəsiz ki, bütün bu xüsusyyətlər daha kamil şəkildə gələcəkdə yazıçının şah əsəri olan “Ulenşpigel əfsanəsi” əsərində böyük məharətlə ifadə olunmuşdur. Bu kitabın böyük uğuru yazıçının əsas əsəri üçün yol açdı.

De Koster 1861-ci ildə ikinci toplusunu – “Brabant hekayələri”ni çap etdirmişdir. Bir qədər romantik ruhda yazılan bu hekayələr müəl-

lifin köhnə qanun-qaydalarla, keçmişlə vidalaşması idi. O, yeni mərhələyə, yeni dövrə qədəm qoyurdu.

Öz kiçik uğurlarından ürəklənən de Koster ilk növbədə flamand xalqının, sonra isə bütün dünyanın ən möhtəşəm əsərlərindən biri olan “Ulenşpigel və Lamme Qudzak, onların Flandriyadakı qəhrəmanlıqları, məzəli və ləyaqətli əhvalatları haqqında əfsanə” adlı epopeyasını yazmağa başladı. Bu roman-epopeya oxuculara təqdim olunan andan məlum oldu ki, bu dünya ədəbiyyatı tarixinə daxil olan qeyri-adi bir əsərdir. Bircə onu demək kifayətdir ki, müəllifin bu şedevri onun bütün əsərlərini, hətta “Flamand əfsanələri” kimi qiymətli əsəri belə kölgədə qoymuşdur. Təsadüfi deyil ki, de Kosteri “ədəbiyyatın marşalı”, onun bu əsərini isə flamand xalqının “Bibliya”sı adlandırmışlar.

De Koster 1860-cı ildə Brüssel arxivində işə girir. Burada işlədiyi vaxt o, çox maraqlı və çox qiymətli sənədlərlə tanış olur və gələcək epopeyası üçün material toplamağa başlayır. Bu materialları o, on ildən artıq bir vaxtda toplamışdır. “Ulenşpigel əfsanəsi” əsəri üzərində işləyərkən keç kim və heç nə ona mane olmasın deyərək o, 1864-cü ildə işdən çıxır və sevimli anasından və bacısından ayrılaraq Brüsselin ətrafında yerləşən İsseldə, kasıb bir komada məskunlaşır. Ondan nə üçün belə etdiyini soruşduqda o, belə cavab vermişdir: “Mübarizə etmək üçün. Yazıb-yaratmaq üçün mübarizə etmək lazımdır”.

Bu vaxtdan etibarən yazıcının yalqızlıq həyatı başlanır. O, xroniki yoxsulluqla mübarizə aparır, yaşamaq üçün müxtəlif işlərdə çalışır; tibb jurnalının katibi olur, şəhərbəşəhər gəzərək kütləvi mühazirələr oxuyur, özəl institutlarda dərslər deyir. De Koster belə bir ağır şəraitdə yaşaya-yaşaya, həyat uğrunda mübarizə apararaq nəhayət ki, 1867-ci ildə “Ulenşpigel əfsanəsi” əsərini yazıb başa çatdırır. Məşhur fransız yazıçısı Romen Rollan bu əsərə çox yüksək qiymət vermişdir. O, yazırdı: “Ulenşpigel əfsanəsi”nin tarixi əhəmiyyəti çox böyükdür. Bu əsər belçikalılar üçün yeni vətən yaratdı. Şarl de Kosterin bu poemasından Belçika ədəbiyyatı yarandı”*

Yazıcının bir neçə yaxın dostlarından başqa öz dövründə bu əsəri heç kim görmədi və qiymətləndirə bilmədi. Kiçik tirajla çap olunan bu kitab çox ləng satılırdı. De Kosterin kasıbcılığı davam edirdi. 1870-ci ildə onu Brüsseldə təzəcə açılmış hərbi məktəbdə ümumi tarix və

---

* Р.Роллан. Собрание сочинений, т. XIV, М., 1958, стр. 517

fransız ədəbiyyatı fənnindən dərs deməyə dəvət etdilər. Əgər borc sahibləri imkan versəydilər de Kosterin bu məktəbdə dərs deməklə maddi vəziyyəti düzələ bilərdi. Bu borc sahibləri onun maaşının başını bağlayırlar (üzərinə həbs qoyulur). Buna baxmayaraq, yazıçı yazmaqda davam edir. 1870-ci ildə o, müasir mövzuda yazdığı “Toy səfəri” romanını çap etdirir. 1874–1878-ci illərdə isə yazıçı “Le Tour de Mond” adlı bir fransız jurnalında “Zelandiya” başlığı altında yol qeydlərinin bir hissəsini çap etdirir. Bu oçerklərin “Niderland” adlanan ikinci hissəsi isə yazıçının ölümündən sonra işıq üzü görmüşdür.

Şarl de Koster 1879-cu ildə hələ əlli iki yaşı tamam olmamış vərəm və qan təzyiqi xəstəliklərindən vəfat etmişdir. O, ömrünün son günlərini böyük məhrumiyətlər içərisində keçirmiş, dilənçi vəziyyətində yaşamışdır.

“Ulenşpigel əfsanəsi” romanı Belçikada siyasi mübarizənin gücləndiyi, fəhlə sinfinin oyandığı və xalq hərəkətinin vüsət tapdığı bir dövrdə meydana gəlmişdir. Bu roman ilk növbədə xalq ədəbiyyatı ənənələri əsasında yaranmışdır. Belə ki, o dövrdə Belçikada milli yazılı ədəbiyyat elə də inkişaf etməmişdi və xalq ədəbiyyatı ənənələri daha güclü idi. Digər tərəfdən, bu roman xalq kütləsinə ünvanlandığına görə bu ənənələrə söykənməli idi. Nəhayət, bu roman peşəkar ədəbiyyat səviyyəsində qələmə alınmışdı ki, bu da həmin dövrdə Belçikada ümumavropa və xüsusilə roman–fransız ədəbi ənənələrinin çox geniş yayılması ilə bağlı olmuşdur. Həmin dövrdə fransız dilli Belçika mədəniyyəti digər Avropa dilləri ilə yanaşı, həmin dövrə qədər yaranmış çox qiymətli və zəngin fransız dilli ədəbiyyatın ənənələri əsasında formalaşmışdır.

Flamand xalq qəhrəmanı olan azadfikirli, baməzə, hazırcavab Ulenşpigel de Kosterin yaşadığı dövrün bütün tələblərinə uyğun gəlirdi. Belçikada yaşayan flamandlar da bir sıra başqa Avropa xalqları kimi azad yaşamaq, müstəqil olmaq arzusu ilə yaşayırdılar. Onlar ilk növbədə katolik dininin buxovlarından yaxa qurtarmağa çalışır, bundan sonra isə uzun əsrlər boyu onların üzərində ağılıq edən ispan, fransız, alman və ingilis ağılığından azad olmağa can atırdılar. Bu dövrdə hətta flamand ədəbiyyatı da milli və müstəqil deyildi.

Til Ulenşpigel Qərbi Avropada məşhur olmuş və çox sevilmişdir. Təsadüfi deyil ki, İntibah dövrü alman ədəbiyyatında yaranmış ən məşhur xalq romanının qəhrəmanı da məhz bu obraz olmuşdur. Alma-

niyada Ulenşpigel haqqında roman 1478-ci ildə çap olunmuşdur. Bu romanın bizim dövrümüzdə gəlib çatan nüsxəsi isə 1515-ci ildə çap edilmişdir. Alman folklorunun bu məşhur personajı tarixi şəxsiyyət olmuş və XIV əsrdə yaşamışdır. O, Braunşveyqli kəndli idi, çoxlu səyahət edib və hoqqabaz, kələkbaz, zarafatçı bir adam kimi tanınmışdır. O, Mölnədə dəfn olunub.

Til adının mənşəyi yuxarı alman dialektindən götürülüb. Bu söz aşağı alman dialektində *Thyle* kimi səslənir və ingilis-sakson dilindəki *tiad* sözü ilə eyni mənşəlidir, mənası isə xalq deməkdir. *Deatsch* (alman) sözü də bu kəlmədən yaranmışdır. Bu qəhrəmanın soyadının və yaxud ləqəbinin *eulen* şəklində olan birinci hissəsi – aşağı alman dialektində təmizləmək, silmək, ikinci hissəsi *Spiegel* isə – heyvanın dalı, gəminin arxa hissəsi mənalarını ifadə edir. Müəyyən vaxtdan sonra bu sözün etimologiyası dəyişmiş və *Ule* (bayquş) və *Spiegel* (güzgü) mənalarını daşımağa başlamışdır. “Bayquş güzgüsü” anlayışı insan səfehliyinin ən müdrik lağ-lağa formasının ifadəsidir. Sonralar Ulenşpigel sözü flamand dilində *Ik ben ilen spiegel* – “Mən sizin güzgünüzəm” mənasını ifadə etmişdir.

Bu romanda Til Ulenşpigelin həyat tarixçəsinə 95 yumoristik və satirik novella (şvank) həsr olunmuşdur. Bu novellalarda deyilir ki, bu qəhrəman dünyanı gəzir, müxtəlif təbəqəyə və sinfə məxsus olan adamları ələ salır, barmağına dolayır. Hətta, deyilənə görə, Ştrikerin tərtib etdiyi (1250) şvankların qəhrəmanı keşiş Amis bu surətin prototipi olmuşdur.

Bu şvanklarda deyilir ki, bəmərəliyə meyl, zarafatçılıq və kələkbazlıq hələ uşaqlıq illərindən başlayaraq Til Ulenşpigelin başlıca xasiyyəti olmuşdur. O, hələ lap balaca olanda atın belində atasının arxasında oturan zaman öz dalını astaca adamlara göstərirmiş. Onun zarafatları və kəskin tənqidləri çox vaxt söz oyunu şəklində ifadə olunurdu. O, yepiskopu qınayaraq deyir ki, “böyük rütbəli cənablar, papalar, krallar, knyazlar, müşavirlər, dövlət rəhbərləri, bütün şəhərlərdə və mizan-tərəzi başında olan hakimlər (Allah onlardan qorusun) hazırda qanunu və qeyri-qanuni məsələlərə barmaq arası baxdıqlarına görə onun hazırladığı eynəklərə ehtiyac qalmır”.

De Koster Ulenşpigelin mənşəcə flamand olduğunu israr etmiş və bu qəhrəmanı yaşadığı XIV əsrdən XVI əsrə – flamand inqilabı dövrünə köçürmüşdür.

“Ulenşpigel əfsanəsi”nin əksər epizodları bilavasitə xalq kitabından götürülmüşdür. Bu kitabın baş qəhrəmanı hər şeyə yaradıcı yanaşan, təlxək xislətli, azad düşüncəli bir adamdır. Sootkinin və kömürçü Klaasin oğlu olan Ulenşpigel sadə insanlar arasından çıxmış əsl xalq adamıdır. R.Rollan xalq kitabından gələn bu qəhrəmanın qeyri-adi xasiyyətlərini təhlil edərək deyir ki, Ulenşpigel “elə sərgərdan qəhrəmanlardandır ki, ...onları yaradan istismar olunan xalq bütün dövrlərdə yalnız gülüşə olan ehtiyacını təmin etməklə kifayətlənmir, eyni zamanda müstəqilliyə möhtəşəm şəkildə can atmanı ifadə edir”. De Koster “xalqın bayrağı olan” Ulenşpigeli və qanıçən, qəddar, mənfəətpərəst II Filipp obrazlarının həyatını paralel şəkildə təsvir edir. Məlum olur ki, imperatorun və kömürçünün uşaqları eyni gündə dünyaya gəlib. Ulenşpigel, “şən və qayğısız”, II Filipp isə “kədər və qüssə” içində böyüyür. İmperatorun oğlu əylənmək üçün tonqalda meymunu yandırır, Ulenşpigel – yaralı küçüyə qayğı göstərir, onu sağaltmağa çalışır. Qayğının nə olduğunu bilməyən şən, hazırcavab və həm də acıdil Ulenşpigel dünya-ələmi gəzərək “bütün yaxşı əməlləri vəsf edir və bütün səfəhliklərə yıxılana qədər qəh-qəhə çəkib gülür”.

Bununla belə, bu şən, güləyən qəhrəman da kədərlə, faciələrlə qarşılaşır. İnkvizisiya (katolik din məhkəməsi) onun atasını tonqalda yandırır, anası işgəncə və qəm-qüssədən vəfat edir. Ulenşpigel başına gələn bu faciələrdən sonra inkvizisiyanın və istismarçı ispan hakimiyyətinin düşməni olur. Müəllif bu şən qəhrəmanı azadlıq uğrunda mübarizə aparən gyözə – hərəkət qəhrəmanına çevirir, onu qəhrəmanlıq epopeyasının qəhrəmanı edir. Vətəni və millətinin azadlığı uğrunda mübarizə edən Ulenşpigel tez-tez “Klaasin külü mənim sinəmə dəyir, mən Flandriya torpağını xilas etmək istəyirəm” sözlərini təkrar edir.

Ulenşpigel vətənpərvərlik və azadsevərlik rəmzi olmasına baxmayaraq, daha çox öz şən xasiyyəti, hazırcavablılığı, fikirlərinin kəsərliyi və acıdilliliyi ilə yadda qalır və bu cəhətlərinə görə də hamı tərəfindən sevilir.

Romanın ikinci əsas qəhrəmanı Ulenşpigelin sadıq dostu və yol yoldaşı Lamme Qudzakdır. Lamme sözü flamand dilində “quzu” deməkdir ki, bu da hələ uşaq yaşlarından başlayaraq bu qəhrəmanın xasiyyətini ifadə etmişdir. Belə ki, o, heç vaxt heç kimə heç nə ilə əlaqədar etiraz etmir, elə ona görə də Qudzak ləqəbini qazanır. Goedzak sözünün flamand dilində mənası isə “bir kisə xeyirxahlıq” deməkdir.

Ona görə Lammeyə bu ləqəbi verirlər ki, o, nəinki bilə-bilə kiməsə pislilik etmir, hətta sadədilliyi üzündən mübahisələr zamanı özünü heç müdafiə də etmir. Romanın əvvəlində deyilir ki, bacısı Lammeni yaxşıca kötəkləyir, uşaq isə ona əl qaldırmasın deyər evdən qaçır.

Lamme ilə Ulenşpigel xasiyyətə çox fərqli olsalar da, bir-birindən ayrılırlar. Zarafatçı Lamme nikbin ovqatlı bir qarınquludur. O, inanır ki, insanın ruhu onun mədəsindədir. “Flandriyanın mədəsi” olan bu qəhrəman qisas cəngavəri Ulenşpigeldən ayrılır hər zaman ona yol yoldaşı olur.

Lamme qarşısına milləti xilas etmək kimi böyük məqsəd qoymayıb, onun ən böyük arzusu ailə həyatından imtina edən və ona görə də yoxa çıxan ürəkdən sevdidi arvadını axtarıb tapmaqdır. Amma bununla belə o, inanır ki, Ulenşpigel xeyirxah bir iş görür, o, dostunun haqq işinə inanır və hətta onun yolunda ölümə getməyə hazırdır. Lamme Qudzaq səmimiyyət, əsl dostluq, qarşılıqlı inam, fədakarlıq rəmzidir. Dünyanı isə məhz bu tipli insanlar xilas edə bilər.

Göründüyü kimi, bu əsərdə həm F.Rablenin “Qarqantua və Pantaruel”, həm də M.Servantesin “Don Kixot” romanlarının güclü təsiri var. Belə ki, de Koster həm ideal hökmdar olmaq uğrunda çalışan, böyük insanpərvər nəhəng Qarqantua və şən Panurq, həm də yer üzündən şər kökünü kəsmək istəyən Don Kixot və onun qarınqulu silahdaşını Sanço Pansa obrazlarından qidalanaraq Til Ulenşpigel və Lamme Qudzak obrazlarını yaratmışdır. “Ulenşpigel əfsanəsi” də dünya ədəbiyyatının bir sıra böyük romanları ilə bir sırada dayanır və böyük bədii əhəmiyyət kəsb edir.

Cəlil Nağıyev

BAYQUŞUN MÜQƏDDİMƏSİ

Hörmətli sənətkarlar, möhtərəm nəşriyyatçılar, hörmətli şair! Sizin ilk nəşriniz haqqında mən bəzi qeydlər etməyə məcburam. Necə olub ki, bu boyda qalın kitabda, on səkkiz adamı şöhrət yoluna salmaq istədiyiniz bu fildə, minerva quşu¹ üçün, hikmətli, tədbirli bayquş üçün heç olmasa xırdaca bir yer tapılmamışdır? Mən həmişə Almaniyada və sizin sevimli Flandriyada Ulenşpigelin çiyində səyahət edirəm. Onu da deyim ki, Ulenşpigel sözünün mənası – bayquş və güzgü, hikmətli və məzəli, *uyl en spiegel* deməkdir, bu ləqəb də ona bunun üçün verilmişdir. Deyilənə görə, Ulenşpigel Dammada anadan olmuşdur. Damma əhalisi bu sözü *Ulen Spiegel* şəklində tələffüz edir, bu da saitlərin birləşməsindən və “iu”-nun “i” kimi tələffüzündən yaranır. Bu onların öz işidir.

Siz buna başqa izahat verirsiniz. *Ulen* (*Uliden*-in əvəzinə) *Spiegel* – bu sizin güzgünüzdür, sizin, rəncbərlər və zadəganlar, müdirlər və başçılar – bütün bir dövrün axmaqlığı, mənasız işləri və cinayətlərinin güzgüsüdür. Tutarlı, ancaq tələsik deyilən sözdür. Ənənəni unutmaq olmaz.

Bəlkə də hikmətli, – sizin rəyinizcə, qaraqabaq, eybəcər quş olan bayquşun, bu gözlüklü pedantın, yarmarka məzhəkəçisinin, ölüm kimi səssizcə şığıyaraq ovunu alıb yatan bu zülmət dostunun simasında vermək fikri özü sizə qərribə görünüb. Siz ey şəfqət maskası geymiş istehzaçılar, hər halda sizin mənimlə ümumi cəhətiniz var. Sizin də həyatınızda elə bir gecə olmuş ki, cinayətkarlığın bıçağı altında qan sel kimi axmışdır, – orda da cinayətkarlıq səssizcə, oğrun-oğrun hücum etmişdir. Sizin də həyatınızda, – kişilərin, qadınların, uşaqların meyiti sərilməş döşəmə yolları tutqun şəfəqi ilə işıqlandıran çiskinli səhərlər olmamışmı? Dünyada ağalığ eləyəndən bəri sizin siyasətiniz nəyə əsaslanmışdır? Qırğına və döyüşə!

Mən bayquşam, eybəcər quşam, mən həm özümün, həm də balalarımın yaşaması üçün başqa quşları öldürürəm, mən öldürmək eşqilə ölümlə məşğul olmuram. Quş balalarını bəzən yuvasında ovlamaq üstündə siz məni təqsirləndirirsiniz, amma siz bütün canlıları məhv edirsiniz. Siz öz kitablarınızda quşların sürətlə uçmasından, qəşəngliyin-

dən, seviməsindən, məharətlə yuva tikməsinə, ana quşların öz balalarının qayğısına qalmasından ürək dolusu danışırsınız, lakin elə oradaca quşların necə bişirilməsindən, ilin nə vaxtında onların daha dadlı olmasından söhbət açırırsınız, məsləhətlər verirsiniz. Mən yazıçı deyiləm, Allah eləməsin olum da, yoxsa sizin haqqınızda yazardım ki, siz mümkün edib quşu aşıra bilməyəndə, onun yuvasını gəmirirsiniz ki, heç olmasa dişinizi itiləyirsiniz.

Dəlisov şair, sənə gəldikdə, mənim ikinci müəllif olduğumu qəbul etmək sənə xeyrinədir, çünki əsərlərindəki azı iyirmi fəsil mənə aiddir, yerdə qalanını qeyd-şərtsiz sənə ixtiyarına buraxıram. Çap olunan bütün səfəh şeylərə cavab vermək, düzü, çox da elə ürək açan məsələ deyil. Dalaşqan şair, sənə vətəninə boğanlar adı verdiyin adamların hamısını öz əsərlərində bir-bir əzib parçalayırsan, sən V Karlı² da, Filippi³ də tarixin biabırçılıq sütununa bağlayıb damğalayırırsan. Yox, sən bayquş deyilsən, sən ehtiyatlı tərənəmirsən. Sən zəmanət verirsən ki, Beşinci Karllar, İkinci Filiplər daha dünyada yoxdur. Qorxmursan ki, ayıq senzura sənə filinin qarnına diqqət edib görür ki, sən bizim məşhur müasirlərimizə işarə edirsən? Niyə sən imperatorları, kralları qəbirdə narahat edirsən? Niyə sən taxta çıxmış şəxsləri söyüb yamanlayırırsan? Çox da mənəm-mənəm deyib özünü zərbə qabağına vermə – bu zərbədən də məhv olarsan. Bəziləri bu söyüb-yamanlamayı sənə bağışlamaz, heç mən özüm də bağışlamaram, çünki sən mənim məşşanlıq həzmimi pozursan.

Niyə sən – uşaqlıqdan amansız olan mənfur kralı – buna görə də o insandır – fələməng xalqına belə inadla qarşı qoyursan, bu xalqı mərd, şəh, namuslu və çalışqan göstərməyə çalışırsan? Sən haradan bilirsən ki, xalq yaxşı idi, kral pis? Çox asanlıqla mən sənə bu fikirdən döndərə bilərəm. Sənə baş surətlərinin hamısı ya axmaqdır, ya dəli; dəcəl Ulenşpigel, əlində silah vicdan azadlığı uğrunda mübarizə edir; onun atası Klaas dini etiqadına görə tonqalda yandırılır; anası Sootkin – oğlu üçün yığdığı bir az pulu saxlamağa çalışır, bunun üstündə dəhşətli işgəncələrə dözərək ölür; Lamme Qudzak həmişə düz yolla gedir, elə bil ki, mərd və namuslu olmaq həyatda ən mühüm məsələdir. Balaca Nele bir adamı sevir – əslində bu pis şey deyil... Yaxşı, indi sən belə adamları haradan tapa bilirsən? Düzü gülməli olmasaydın, sənə yazığım gələrdi.

Amma, etiraf edirəm ki, bu dəlibaş adamlarla bərabər bir necə şəxs də göstərirsən ki, onlar mənim lap ürəyimdəndir. Bunlar da: dalaşqan is-

pan döyüşçüləridir, xalqı yandıran monaxlardır, xəbərçi Jillinadır; çuğul, qulyabani, tamahkar balıqsatanlar başçısıdır, axmaq bir qızı tovlamaq üçün gecələr özünü cin yerinə qoyan zadəgandır, ən başlıcası da hiyləgər II Filippdir – o, kilsələri gizləncə dağıtdırırdı ki, sonra qiyamçıları cəzalandırsın, lakin o özü də qiyamçıları qızıqdıra bilirdi. Bütün öldürdüyü adamların varisi elan edilən şəxsin əlindən hər nə desən gələr!

Deyəsən, mən düşünmədən danışırım. Bəlkə sən bilmirsən bayquş nədir? Bu saat bunu izah edəyəm.

Xoşuna gəlməyən adamlara gizləncə böhtan atana bayquş deyirlər; əgər, işdir, onu məsuliyyətə cəlb etsələr, o, belə bir sözü söyləməyi yaddan çıxarmaz: “Mən bunu qəti demirəm. Belə deyirlər...” O özü çox yaxşı bilir ki, “deyirlər” – qeyri-müəyyən bir şeydir.

Bayquş – hörmətli ailələrə soxulmağı xoşlayır, özünü adaxlı kimi aparır, qızın haqqında şübhə yaradır, borc pul alır, bəzən də qaytarmır, sonra da görəndə ki, daha borc almağa şey yoxdur – həmişəlik gözdən itir.

Bayquş – üzünə azadfikirli, insanpərvər, satılmayan adam maskası taxan, fürsət düşəndə bıçağı səssiz-səmirsiz birinin, bəzən də bütün bir xalqın kürəyinə ilişdirən siyasətçidir.

Bayquş – şəraba su qatan, keyfiyyətə pis mal satan, müştərilərinin qarnını tox eləmək əvəzinə, mədələrini pozan, onların kefini açmaq əvəzinə, ovqatını təlx eləyən alverçidir.

Bayquş – məharətlə oğurluq eləyən, yaxasını ələ verməyən, müqəssirləri müdafiə edən, haqlı olanları təqsirləndirən, dul arvadı dilənçi halına salan, yetimi soyub var-yoxunu əlindən alan adamdır; başqaları qan içində üzdüyü halda, o bolluq içində üzür.

Bayquş – öz bədəni ilə alver eləyən, cavan uşaqların əxlaqını pozan, buna da onları kamilləşdirirəm deyən qadındır: bu, cavan uşaqları tovlayıb, son quruşa kimi, var-yoxunu əlindən alır, sonra da aldadıb gətirdiyi həmin bataqlığa atır.

Bayquşlardan biri kədərlənsə, birdən yadına düşsə ki, o, qadındır, o da ana ola bilər, – mən eləsindən üz döndərirəm. O qadın belə bir həyatdan yorulub özünü suya atsa – deməli, o, dəlidir, deməli, onun dünyada yaşaması da lazım deyil.

Ucqar əyalət şairi, ətrafına nəzər sal, görəcəksən ki, dünyada bayquş hədsiz-hesabsızdır. Boynuna al ki, Qüvvətlə Hiyləgərliyə – niğahlanmış bu iki bayquşa – sənin hücum etməyin ağılsızlıqdır. Öz gü-

nahlarını düşün, *mea culpa** sözlərini söylə, dizləri üstə düş, günahlarının bağışlanması üçün yalvar.

Lakin sənin düşünmədən hər şeyə inanmağın xoşuma gəlir. Buna görə də mən, hamıya məlum olan vərdişlərimin əksinə gedərək, bir şeyi sənə qabaqcadan söyləməyi lazım bilirəm: söyləmək istəyirəm ki, sən mənim ədəbi qohumlarıma qarşı öz üslubunda sərtliyə, dikbaşlığa yol verirsən, lakin bu adamlar ehtiyatlı və icraçıdırlar, öz lələkləri, dimdikləri, gözlükləri ilə güclüdürlər, onlar cavanlara söylədikləri sevgi macərəlarına ən cazibədar, ən ədəbli bir şəkil verməyi, birçə saatda, hiss edilmədən, kimin olsa, lap daşürəkli Aqnessanın⁴ özünün də qanını qızışdırmağı bacarırlar, – bu sevgi macərəları da ancaq Kiferada⁵ meydana gəlmir. Ey Rableni və köhnə sənətkarları çox–çox sevən dikbaş şair! Bu adamların səndən üstünlüyü ondadır ki, onlar fransız dilini cilalandıra–cilalandıra axırda yoxa çıxaracaqlar.

Bubulus Bub

---

* Mən günah iş tutmuşam (*lat.*).

I

May ayında yemişan kolları gül açanda, Flandriyada, Damma qəsəbəsində Klaasın Ulenşpigel adlı bir oğlu oldu.

Mamaça Katlina Uşağı isti əskiyə bükdü, başının zərif dərisini göstərib sevinclə dedi:

– Uşaq köynəkdə dünyaya gəlib, xoşbəxt olacaq! – Ancaq elə o saat da onun çiyində balaca, qara bir ləkə görüb inildədi, ah-vay elədi: – Bu qara ləkə iblis dırnağının yeridir.

Klaas dedi:

– Cənab iblis ki, vaxt tapıb oğluma belə bir nişan qoymuşdur, deməli, bu gün o, səhər tezdən oyanmışdır.

Katlina onun sözünə qüvvət verdi:

– O, heç yatmayıb da. Dan yeri nəğməkarı toyuq-cücəni indi-indi yuxudan oyadır.

Katlina bu sözləri deyib, uşağı Klaasın əlinə verib getdi.

Gecə buludları arasından şəfəq söküldü, qaranquşlar civildəşə-civildəşə lap aşağıdan, çəmən üzərindən uçdu, sonra günəşin şərqudə, tünd-qırmızı rənglər dənizində, gözqamaşdırıcı üzü göründü.

Klaas pəncərəni açıb Ulenşpigelə dedi:

– Mənim köynəkdə dünyaya gələn oğlum! Budur, əlahəzrət günəş Flandriya torpağını alqışlayır. Gözün açılanda ona bax; sonralar, birdən, sənə şübhələr güc gələndə, nə edəcəyini bil-

məyəndə, ondan məsləhət al. O, aydındır, odludur. Günəş nə qədər aydındırsa, qoy sən də ürəyin o qədər təmiz olsun, gü-nəş nə qədər odludursa, sən də o qədər yaxşı ol.

Sootkin dedi:

– A kişi, Klaas, sən axı kara nəsihət verirsən. Oğul, əm görüm.

Ulenşpigelin anası bunu deyib, gözəl, təbii əmziyini təzə do-ğulmuş körpənin ağzına verdi.

II

Ulenşpigel anasının döşünü əməndə, çöllərdə bütün quşlar oyandı.

Klaas çırpı şələsi bağlasa da, arvadının Ulenşpigeli əmizdir-diyinə baxırdı.

– Arvad, – dedi, – südün uşağa çatarmı?

O da cavab verdi:

– Səhənglər doludur, ancaq ürəyim açılmır.

– Belə xoşbəxt gündə sən niyə qəmgin olursan?

– Mən bir şeyin fikrini çəkirəm: bizim, bax, o divardan asılan pul kisəsində, atılıb qalan bircə qara pul nədir – o da yoxdur.

Klaas pul kisəsini götürüb nə qədər silkələdisə də, qulağa xoş gələn bir səs çıxmadı. Bu onu pərt elədi. Lakin arvadını sakit eləməyi özünə borc bildi. Dedi ki:

– Ürəyini sıxma. Qutuda kökə var – dünən Katlina gətirmiş-di, – eləmi? Odur bir iri parça ət görürəm, – bu uşağın üç günlük südünə çatar, – doğrudurmu? Bir torba paxla küncdə yatıb qalıb, – o, bizi acından ölməyə qoymaz, – düz deyirəm? Deyəsən bir küpə yağ da mənim gözümə göründü? Çardaqda yüzlərlə qırmı-zıyanaq alma sıralanıb durub, – mən ki, onları yuxuda görməmi-şəm? Bir balaca çəllək Bruqqe *cuyte**-də – qarnında abi-həyat olan o gombul da – bizə kef çəkməyi vəd eləmirmi?

Sootkin dedi:

---

* Pivə növlərindən biri (*flam.*).

– Axı iki patar* keşişə, bir florin** də uşağı xaçlamaq üçün kilsəyə vermək lazımdır.

Bu arada Katlina bir iri qucaq ot ilə içəri girib dedi:

– Mən köynəkdə dünyaya gələn uşağa mələkotu, bir də şüyüd gətirmişəm: mələkotu – adamı pozğunluqdan qoruyur, şüyüd də şeytanı qovur...

Klaas soruşdu:

– Bəs florin ovsunlayan ot gətirməmişən?

– Yox, – dedi.

– Onda mən gedim baxım, bəlkə kanalda var.

Klaas tilovu, balıq torunu götürüb evdən çıxdı. O, lap arxayındı ki, yolda heç kəsə rast gəlməyəcək, çünki *oosterzan*-a***, – Flandriyada səhər saat altıya belə deyirlər, – hələ düz bir saat qalıb.

III

Klaas, dənizdən bir az kənarında olan Bruqqe kanalına yanaşdı, qarmağa yem qoyub, tilovu da, toru da suya atdı. Kanalın o tayında, qəşəng geyimli bir uşaq, balıqqulağı təpəsi üstündə bərk yatmışdı.

Uşaq səsə oyandı. O, elə bildi ki, bu adam polis nəfəridir, bu saat onu yerindən qaldıracaq, bir səfil kimi *steen*-ə**** aparacaq; əkilmək istəyirdi ki, birdən Klaası tanıyıb sakit oldu. Klaas onu bərkdən səslədi:

– Altı liar***** pul qazanmaq istərsənmi? Balıqları mənə sarı qov.

Bu yekəqarın uşaq suya girdi, yumşaq saçaqlı qamışla balıqları Klaas tərəfə qovmağa başladı.

Klaas balıq tutduqdan sonra tilovu, toru götürüb şlüzdən keçdi, uşağın yanına gəlib soruşdu:

---

* Patar – xırda pul.

** Florin – iri qızıl pul.

*** Hərfi mənada: “Günəş şərqdədir” deməkdir (*flam.*).

**** Qala: burada həbsxana mənasındadır (*flam.*).

***** Liar – xırda pul.

– Yaxşı, kilsədə xaçlananda Lamme adı verilən, mərhəmətli olduğu üçün də Qudzak deyilən, özü də Vağquşu küçəsində, Məryəm ana kilsəsinin arxa tərəfində yaşayan sənsən? Bəs necə olur ki, belə balaca, belə qəşəng geyimli uşaq çöldə yatır?

Uşaq da cavab verdi ki:

– Ah cənab kömürçü! Evdə mənim bir bacım var; o, mənən bir yaş kiçikdir, ancaq sözümüz çəp gələndə o, əlinə keçəni götürüb məni döyür. Ağa, mən də onu yumruqlaya bilmirəm, qorxuram ki, ora–burası ağrısın. Dünən axşam yaman acımışdım, ortalığa paxlalı ət bozartması qoydular, yeyəndən sonra mən barmaqlarımla boşqabın dibini siyirməyə başladım, bacım da məni görüb, özünü boşqaba sarı verdi. Ağa, oradakı mənim özümə də azlıq eləyirdi. Bozartmanın dibi yaman ləzzətli idi, bacım görəndə ki, mən barmaqlarımı yalayıram, lap dəli oldu: mənə elə şapalaqlar ilişdirdi ki, mən lap yarımcan evdən qaçıb getdim.

Klaas soruşdu ki, bacın səni elə şapalaqlayanda, bəs atan, anan nə qayıırırdı?

Lamme ona belə cavab verdi:

– Atam bir çiynimə, anam da o biri çiynimə yavaşca vura–vura deyirdi: “Ay qorxaq, sən də onu şapalaqla!” Mən bu balaca qızı döymək istəmirdim, ona görə də qaçdım.

Birdən onun rəngi ağardı, bütün bədəni tir–tir əsdi.

Klaas gördü ki, bir uzun qadın, ardınca da arıq bir qız onlara yaxınlaşır. Qızın üzü acıqlı idi.

Lamme:

– Ah! – deyib çığırdı, Klaasın şalvarından bərk–bərk tutdu. – O, gələnlər anamla bacımdır, məni axtarırlar. Cənab kömürçü, qoyma məni döysünlər!

Klaas dedi:

– Bura bax, əvvəl sən gördüyün iş üçün bu yeddi liarı al, sonra da cəsarətlə onların qabağına gedək.

Anası ilə bacısı Lammeni görüb yumruqlarını qaldırdı; biri narahat olduğundan, biri də vərmiş etdiyi üçün, onun üstünə cumdular.

Lamme Klaasın dalında gizlənib çığırdı:

– Mən yeddi liar qazanmışam, mən yeddi liar qazanmışam, məni döyməyin!

Anası özünü yetirib onu qucaqladı, bacısı da onun yumruğunu açıb, pulu əlindən almaq istəyirdi.

Lamme çığırırdı:

– Pul mənimdir, vermirəm!

Yumruğunu daha bərk sıxdı.

Klaas qızın qulağından tutub Lammedən ayırdı, dedi ki:

– Sənin qardaşın yaxşı, insafli, quzu kimi uşaqdır, bir də sən onun üstünə atılsan, mən səni kömür basdırdığım qara çalaya atacağam, qulağından da olsa tutub səni oradan çıxarmayacağam, yox, çıxarmayacağam! Qırmızı şeytan cəhənnəmdən çıxıb sənin yanına gələcək, uzun çaynaqları ilə, dişləri ilə səni parçalayıb didəcək.

Qız başını qaldırıb Klaasa baxa bilmirdi, qardaşına da yaxınlaşmağa cəsarət etmirdi, özünü anasının tumanının dalına vermişdi. Lakin şəhərdə hay-küy qaldırdı, dedi ki:

– Kömürçü məni döydü! Onun zirzəmisində şeytan var!

Lakin o, bir daha qardaşını döyməyə cəsarət etmədi, ancaq öz işlərini ona gördürdü. Bu aciz, sadəlvəh uşaq həvəslə ona tabe olurdu.

Klaas balıqlarını bir adamın malikanəsinə apardı, – orada həmişə onun balıqlarını alırdılar.

Evə gələndə Sootkinə dedi:

– Budur, mən dörd durnabalığının, doqquz sazan balığının, bir dolu zənbil də ilanbalığının qarnından bu şeyləri tapdım.

Bunu deyib masa üstünə iki florin, bir də patar atdı.

Sootkin soruşdu:

– Kişi, bəs niyə sən hər gün balıq tutmağa getmirsən?

Klaas da ona belə cavab verdi:

– Polis nəfərlərinin toruna düşməmək üçün.

IV

Dammada Ulenşpigelin atası Klaasa hamı *koolldraeger* yəni kömürçü deyərdi. Onun saçı qara, gözləri parlaq idi; dərisi də, ba-

zar və bayram günlərindən başqa, öz malının rəngində olardı, çünki onda Klaasın daxmasında sabuna heyfləri gəlməzdi... Klaas – qısa boylu, enli kürəkli, sağlam bədənli, gülər gözlü bir adamdı.

Gün əyləndə, axşam üstü, kömür tozundan qaralmış boğazını pivə ilə yumaq üçün Bruqqe yolu ilə aşxanaya gedəndə, evlərin astanasında təmiz havaya çıxan arvadlar onu salamlardı:

– Axşamın xeyir, kömürçü! Pivən ləzzətli olsun!

Klaas da onların salamını alıb deyərdi:

– Axşamınız xeyir! Əriniz yorulmaz olsun!

Hay-küylə çöldən qayıdan qızlar onun yolunu kəsib deyərdi:

– Yolunu açsaq nə verərsən? Al qırmızı lentmi, qızıl sırğamı, məxmər çəkməmi, ya daxıla salmaq üçün florinmi?

Klaas da onlardan birini qucaqlar, qızın tərəvətli yanağından, bəzən zərif boynundan–dodağına hara yaxınsa orasından öpər, sonra deyərdi:

– Əzizlərim, qalanını gedin öz sevgilinizdən alın!

Qızlar da qəhqəhə ilə gülə-gülə qaçıb gedərdilər.

Uşaqlar Klaası gur səbindən, ayaq tappılısından tanıyardılar, – o, həmişə uzunqunc çəkmə geyərdi. Onlar çıxıra–çıxıra Klaasın üstünə yüyürərdi:

– Axşamın xeyir, kömürçü!

Klaas da deyərdi:

– Allah sizi öz pənahında saxlasın, xırdaca mələklər! Ancaq çox yaxına gəlməyin, yoxsa sizi həbəş balalarına döndərəm.

Lakin uşaqlar cəsarətli olurlar, bu xəbərdarlığa baxmayaraq yenə də Klaasa yaxınlaşdılar. Klaas uşaqlardan birinin yaxasından tutub, qara əlini onun qırmızıyanaq üzünə çəkdi, sonra da buraxdı. Uşaqlar bunu görüb yaman gülüşdülər, özü də gülməkdən uğunub getdi.

Klaasın arvadı Sootkin yaxşı qadıncı: günəşlə birgə yerindən qalxar, qarışqa kimi əlləşərdi.

İkisi bir yerdə öz torpaqlarını şumlardı: ikisi də, öküz kimi kotana qoşulardı. Kotanı çəkmək çətindi, bundan da çətin malını çəkməkdi: bu kənd təsərrüfatı alətinin ağac dişləri şumlanmış

quru torpağı yumşaldardı. Lakin onların dilindən nəğmə düşməzdi, sevinclə işlərdilər.

Torpaq nə qədər quru olsa da, günəşin qızmar şüaları onları yandırsa da, malanı çəkə-çəkə əldən düşsələr də, qıçları girdən düşüb dizləri bükülsə də, – iş arası dincələrkən Sootkin qəşəng üzünü Klaasa yaxınlaşdırar, Klaas da Sootkinin mehriban qəlbinin bu güzgüsünü öpər, ikisi də bu ağır yorğunluğu unudardı.

V

Bir gün əvvəl şəhər bələdiyyə idarəsinin qapısı qabağında car çəkildi ki, imperator Karlın zövcəsi ağır çəkir, onun hamiləlikdən sağ-salamat qurtarması üçün hamı gərək dua eləsin.

Katlina yüyürə-yüyürə Klaasın yanına gəldi, – onun bütün bədənini tir-tir əsirdi.

Klaas soruşdu:

– Nə olub sənə, qonşu?

Katlina inildədi:

– Ah! – həyəcandan səsi tutula-tutula dedi: – Bu gecə xortdanlar insanları qırıb-tökürdü, – dəryazla ot çalan adamlar kimi... Qızları diri-diri yerə basdırırdılar! Onların meyiti üstündə cəllad oynayırdı... daşdan doqquz ay idi qan sızırtdı, bu gecə o, parçalandı.

Sootkin ağlar səslə dedi:

– Allah dadımıza çatsın, Allah dadımıza çatsın! Belə qorxulu şeylər Flandriyanın müsibətə düşəcəyini göstərir!

Kaas soruşdu:

– Sən bunu yuxuda gördün, ya oyaq olanda?

Katlina cavab verdi:

– Oyaq olanda.

Katlinanın rəngi meyit kimi ağarmışdı. O, ağlaya-ağlaya sözüünə davam etdi:

– İki uşaq dünyaya gəlib: biri İspaniyada – şahzadə Filipp, biri də Flandriyada – Klaasın oğlu, buna sonralar Ulenşpigel lə-

qəbi veriləcək. Filipp cəllad olacaq, çünki o, Beşinci Karlın törəməsidir, Beşinci Karl isə bizim ata yurdumuzun bəlasıdır. Ulenşpigeldən çox böyük zarafatçı, böyük də dəcəl adam çıxacaq, amma ürəyi mərhəmətli olacaq, çünki o, Klaasın oğludur, Klaas yaxşı zəhmətkeşdir, təmiz adamdır, insafla, vicdanla, alın təri ilə özünə bir parça çörək qazanır. İmperator Karl və kral Filipp dünyanı basıb keçəcəklər, müharibə ilə, ağır vergilərlə və başqa cinayətlərlə hamının başına müsibət açacaqlar. Klaas isə bekar durmur, həmişə çalışır, qayda-qanundan qırağa çıxmır, gücdən düşənə qədər işləyir, amma deyinmir, ruhdan düşmür, nəgmə oxuyur, buna görə də o, namuslu fələməng əməkçilərinə nümunə ola bilər. Həmişə cavan qalan Ulenşpigel ölməyəcək, bütün dünyanı gəzəcək, heç yerdə həmişəlik yurd salmayacaq. O, nə desən olacaq: kəndçi də, zadəgan da, heykəltəraş da, rəssam da! Yer üzünü gəzib dolaşacaq, bütün yaxşılıqları, gözəllikləri tərif edəcək, axmaq işləri ələ salacaq, onlara gülməkdən uğunub gedəcək. Cəsarətli, igid fələməng xalqı! Klaas – sənin mərdliyindir, Sootkin – sənin mətanətli anandır, Ulenşpigel – sənin ruhundur, Ulenşpigel kimi ölməyən, Ulenşpigelin yol yoldaşı olan o qəşəng, sevimli qız sənin qəlbindir, yekəqarın, sadəlövh Lamme Qudzak sənin qarnındır. Yuxarıda – xalqı boğanlar, aşağıda – qurbanlar; yuxarıda – quldur eşşəkarıları, aşağıda – çalışqan balarıları, göydə isə İsanın yaralarından qan sızacaqdır.

Gələcəkdən xəbər verən mərhəmətli Katlina bunu deyib yatdı.

VI

Ulenşpigeli xaçlamağa apardılar. Birdən bərk yağış yağdı; yağış onu sümüyünə qədər islatdı. Bu qayda ilə Ulenşpigel birinci dəfə xaçlanmış odlu.

Onu kilsəyə gətirəndə, ponomar* eyni zamanda *schoolmeester* yəni məktəb müəllimi, – kirkə kişiyə və kirkə arvada, uşağın

---

* P o n o m a r – aşağı rütbəli keşiş

atasına, anasına dedi ki, siz xaçlama çəninin ətrafında durun. Onlar da durdular.

Bəna, qızıl suyuna çəkilmiş ulduz şəkilli ağacdən qəndil asmağ üçün, qübbədə, xaç suyu olan çənin üstündə deşik açmışdı. Bu xəbis adam yuxarıdan, hələ ağzı örtülü xaç suyu çəninin ətrafında kirvələrin ədəblə durduğunu görüb, aşağıya bir vedrə su tökərək hamını islatdı. Xüsusilə Ulenşpigel bərk islandı. Bu qayda ilə Ulenşpigel ikinci dəfə xaçlanmış oldu.

Baş keşiş gəldi. Oradakı adamların şikayətini eşidib dedi ki, indi mənim sizinlə danışmağa vaxtım yoxdur, bəna da qəsdən sizin üstünüzə su tökməyib. Ulenşpigel tamam islandıği üçün çapalayır. Baş keşiş duz və su ilə Ulenşpigeli xaçlayıb ona Tilbert adını verdi, bu da çevik deməkdi. Bu qayda ilə Ulenşpigel üçüncü dəfə xaçlanmış oldu.

Kilsədən çıxandan sonra meydandan keçib, Uzun küçə ilə *Butilka təsbəh* aşxanasına gəldilər, – pivə parçısı aşxananın emblemi idi. Burada on yeddi parçadan da çox *dobbelcuyt** pivəsi içdilər. Flandriyada kim yaxşı qurulanmaq istəyirsə, o öz qarnında pivə tonqalı qalayır. Bu qayda ilə Ulenşpigel dördüncü dəfə xaçlanmış oldu.

Pivədən sonra onların başı bədənlərindən ağır olduğu üçün ayaqlar bir-birinə dolaşa-dolaşa gəldilər. Gölməçədən keçib körpüyə yaxınlaşdılar. Uşağı Katlina kirvə gətirirdi. Birdən ayağı sürüşüb uşaqla bərabər pəlçığa yığıldı. Bu qayda ilə Ulenşpigel beşinci dəfə xaçlanmış oldu.

Onu gölməçədən çıxartdılar, evdə isti su ilə yuyundurdular. Bu da onun altıncı dəfə xaçlanması oldu.

VII

Elə həmin gün cənab-əqdəs əlahəzrətləri Karl, oğlu olması münasibəti ilə, təntənəli şənlik düzəltmək istədi. O da Klaas kimi balıq tutmaq fikrinə düşdü, ancaq balığı kanaldan yox, öz

* Bir növ tünd pivə (*flam.*)

rəiyyətinin pul daxilindən, pul kisəsindən tutmağı qərara aldı. Hökmdar tilovları–kruzatları, gümüş daelder*–ləri, çervonları bu yerlərdən tutur, bu qəribə balıqlar balıqçının şiltaq arzuları ilə məxmər paltarlara, daş–qaşa, gözəl şərablara, dadlı xörəklərə çevrilir. Yeri gəlmişkən bunu da deyək ki, ən çox balıqlı çaylar – çox sulu çaylar deyil.

Cənab–əqdəs əlahəzrətləri öz məsləhətçilərinin sözünə baxaraq, balıq tutmaq üçün belə qaydalar qoydu:

Doqquzla on arasında şahzadə zat–alilərini xaçlamağa aparacaqlar. Valyadolid şəhərinin əhalisi, xoşbəxt olduqlarını göstərmək üçün, bütün gecəni öz xərcləri ilə kef eləməli, alın təri ilə qazandıqları pulu Böyük meydanda yoxsullara paylamalıdır.

Beş yol ayrıcında beş böyük fontan, şəhərin hesabına, qüvvətli axınla, səhər açılana kimi, ən yaxşı şərab fəvvarəsi vurmalıdır. Beş başqa yol ayrıcında taxta səkilərdən servelat və içalat kolbasaları, mal dili və başqa yeməli şeylər asılmalıdır, – bu da şəhərin hesabına.

Valyadolidilər öz pulu ilə mərasimin getdiyi yollarda çoxlu zəfər tağı qurmalı, bunların da üstünə – Sülh, Xoşbəxtlik, Boluq, Tərəqqi və cənab–əqdəs əlahəzrətlərinin padşahlığı dövründə xalqın bol–bol əldə etdiyi başqa gözəl nemətlərin emblemləri vurulmalıdır.

Nəhayət, bu əmin–amanlıq tağlarından başqa bir neçə də ayrı tağlar qurulmalı, bunlarda dövlətin daha təhlükəsiz şeyləri çox canlı şəkildə göstərilməlidir; bu şeylər də: qartaldır, aslandır, nizədir, baltalı nizədir, alov dili şəklinə ucu olan mizraqdır, topdur, falkonetdir, geniş lüləli mortirdir və cənab–əqdəs əlahəzrətlərinin hərbi qüvvəsini və əzəmətini təcəssüm etdirən başqa silahlardır. Şamçılar cəmiyyətinə ixtiyar verilir ki, kilsəni işıqlandırmaq üçün pulsuz iyirmi mindən çox şam hazırlasınlar, bu şərtlə ki, şam qalığı kapitulun⁶ sərəncamına verilsin.

---

* Qədim Hollandiya pulu, bir yarım qulden

Başqa xərclərə gəldikdə, imperator mərhəmət buyurub, öz sədaqətli rəiyyətinin yükünü həddindən artıq ağırlaşdırmamaq üçün bu xərcləri məmnuniyyətlə öz üzərinə götürür.

İcma kralın əmrini yerinə yetirməyə başlayırdı ki, birdən Romadan pis xəbər gəldi. İmperatorun qoşun başçıları – Oranlı şahzadə⁷, Alansonlu hersoq⁸ və Frundsberq⁹ müqəddəs şəhərə basqın etmiş, nə keşişlərə, nə monaxlara, nə arvadlara, nə də uşaqlara rəhm etmiş, kilsələri, təkyələri, evləri dağıdıb qarət etmişlər, cənab-əqdəs papanı¹⁰ tutub zindana salmışlar. Talan bir həftə davam etmişdir. Həddindən artıq yeyən, içib keflənən rey-tarlar, landsknextlər¹¹ silahlarını əllərində oynada-oynada şəhərin küçələrində veyllənir, kardinalları¹² axtarır, çığıra-çığıra deyirdilər ki, biz onların artıq şeylərini kəsərik, bundan sonra daha onlardan heç biri papa ola bilməz¹³. Hədə-qorxularını yerinə yetirənlər lovğa-lovğa şəhərdə gəzirdi, boyunlarından da təsbəh asılmışdı, hər təsbəhin iyirmi səkkiz və daha çox muncuğu vardı, muncuqların hərəsi qoz boyda idi, hamısı da qana bulaşmışdı. Bəzi küçələrdən qan su kimi axırdı, tamam qarət edilmiş meyitlər qan axınının qabağını kəsirdi.

Deyirdilər ki, imperatorun pula ehtiyacı olduğundan, bu pulu ruhanilərin qanından çıxarmaq istəyir. Məsələ belə idi: onun sərkərdələri zindana saldıqları cənab-əqdəs papa ilə bağladığıları müqaviləyə görə imperator papanın bütün qalalarını əlindən alırdı, onu dörd yüz min dükat verməyə məcbur edirdi; müqavilənin bütün şərtlərini yerinə yetirənə kimi cənab-əqdəs zindanda qalmalı idi.

Bununla belə zat-aliləri çox qəmgin olmuşdu. Bu hadisəyə görə də heç bir təntənə, şənlik, şadyanalıq olmayacağını bildirdi¹⁴. Həm də öz əyanlarına, saray xanımlarına əmr etdi ki, yas paltarları geysinlər.

Taxta varis olacaq şahzadəni isə ağ əsgidə xaçlamağa aparırdılar; uşağı ağ əsgidə aparmaq – kralın yas saxlamasına işarə idi.

Əyanlar, saray xanımları belə qərara gəldilər ki, bu yaxşı əlamət deyil.

Hər necə olsa, uşağın anası şahzadəni öyanlara, saray xanımlarına göstərməyi lazım bildi: qoy onlar öz arzularını söyləsinlər, hədiyyə versinlər.

Senyora de la Sena uşağın boynuna, onu zəhərdən qorumaq üçün, qoz boyda, qoz şəklində, qızıl qabıqda qara daş asdı. Xanım de Şoffad uşağın qarnına sərto bağladı, bundan da meşə qozu asdı, – bu yeməyin həzminə kömək edər. Flandriyalı cənab Van der Stin ona on qarış uzunluğunda, bir qarış enində Gent kolbasası bağışladı, böyük ixlaskarlıqla zat-alilərinə arzu etdi ki, bu kolbasa bircə elə qoxusu ilə orada Gent *clauvert**-nə iştah oyatsın: yəni ki, kim filan şəhərin pivəsini xoşlasa, o, həmin şəhərin pivəçilərinə ədavət bəsləməz. Cənab baş mehtər Kastiliyalı Xayme-Kristobal zat-alilərinə iki parça yaşıl yeşmə bağışlayıb arzu etdi ki, bunları şahzadə gözəl ayaqlarına bağlasın, – yəni ki, bundan o daha bərk qaça biləcək. Təlxək Can de Pape orada idi, o dedi ki:

– Ağa, yaxşı olardı ki, siz ona İsa Navinin¹⁵ şeypurunu bağışlayaydınız: elə bircə bunun səsi çıxanda bütün şəhərlər, bütün əhalisi ilə – kişiləri, arvadları, uşaqları ilə baş götürüb qaçaydı, təzə bir yerdə yerləşəydi. Əlahəzrət cənablarına qaçmağı öyrətmək lazım deyil – o, başqalarını qaçmağa vadar etməyi bacarmalıdır.

Zelandiyada, Veyerin valisi van Borselin dul qalmış və hələ də ovunmayan arvadı Florisa, şahzadə Filippə xırda daşlar bağışlayıb dedi ki, bu daşların təsiri ilə kişilər sevir, arvadlar solub-saralırlar.

Lakin uşaq buzov kimi böyüyürdü.

Bu arada Klaas söyüd çubuğundan toxuduğu zınqırovlu oyuncağı oğlunun əlinin içinə qoydu, sonra da onu atıb tutaraq dedi:

– Ay zınqırov, zınqırov! Ay balaca insancıq, bunu başında gəzdir! Təlxəklər həmişə yaxşı yaşayır.

Ulenşpigel də gülürdü.

---

*Pivə növlərindən biri (*flam.*)

VIII

Klaas böyük bir qızılbalıq tutdu. Bazar günü Klaas, Sootkin, Katlina və balaca Ulenşpigel onu yedilər, ancaq Katlina quş kimi yeyirdi.

Klaas:

– Kirvə, – dedi, – yoxsa Flandriyanın havası o qədər sıx olub ki, nəfəs almaq sənə bəs eləyir, – heç nədən doymusan, elə bil ət yemisən? Kaş, hamı belə olaydı! Onda yağış – şorbanı əvəz elərdi, dolu – paxlanı, qar dönüb dadlı bozartma olardı, yorğun yolçular da onunla bir az qarınlarını doyurardı.

Katlina başını tərptədi, ancaq bircə kəlmə də söz demədi.

Klaas:

– Ah, zavallı kirvə! – dedi. – Niyə belə qəmə batmısan?

Katlina bu sözün qabağında danışdı, ancaq səsi boğuş çıxırdı:

– Cin! Qaranlıq düşür, gecə olur... Duyuram: o, yaxındadır – qaraquş kimi səslənir... Tır-tır əsə-əsə Məryəmə anaya dua eləyirəm – nahaq yerə. Onun üçün nə divar, nə hasar, nə pəncərə, nə qapı. Hər yerdən keçir – ruh kimi... Mən çardaqda yatıram... Budur, pilləkan cırıldadı, o, mənim qabağımdadır. Qüvvətli, mərmər kimi soyuq əlləri ilə məni qucaqlayır... Üzü buz kimi, öpüşləri qar kimi nəm... Taxta döşəmə yırğalanır, – fırtınalı dənizdə xırdaca qayıq kimi...

Klaas dedi:

– Hər gün kilsəyə get. Bizim allahımız həzrət İsa cəhənnəmdən gələn bu ruhu sənənin başından elər.

Katlina:

– Ancaq o, elə gözəldir! – dedi.

IX

Ulenşpigeli döşdən ayırdılar. O, cavan qovaq ağacı kimi böyüyürdü.

Klaas oğlunu ərköyün böyütməmək üçün daha onu tez-tez öpmürdü. Övladını istəsə də özünü ciddi göstərirdi.

Ulenşpigel evə gəlib atasına şikayət eləyəndə ki, məni küçədə döydülər, Klaas özü də onu şapalaqlayırdı, deyirdi ki, sən niyə onları kötkəlmədin? Belə bir tərbiyənin nəticəsində Ulenşpigel xalis aslan balası oldu.

Atası evdə olmayanda Ulenşpigel anasından oynamaq üçün bir liar pul istərdi.

Sootkin deyilməyə başlardı:

– O, nə oyundur? Otur evdə, əlcək toxu.

Ulenşpigel istədiyini ala bilməyəndə çıxır–bağır salıb bütün evi başına götürərdi. Lakin Sootkin özünü elə tutardı ki, guya heç bir şey eşitmir, yenə də təknədə qab–qacağı yuyar, onları qəsdən bir–birinə vurub bərk səsləndirərdi. Ulenşpigel ağlamağa başlardı. Şəfqətli ana bunu görəndə ciddiyyət pərdəsini atar, oğluna yaxınlaşıb başını sıgallar, soruşardı ki:

– Bir denyö bəsdir?

Bilməlisiniz ki, bir denyö altı liardır.

Anası Ulenşpigelə pərəstiş edirdi. Klaas evdə olmayanda o istədiyini elərdi.

X

Sootkin bir gün səhər gördü ki, Klaas məyus halda, fikirli–fikirli mətbəxdə var–gəl eləyir.

Soruşdu ki:

– A kişi, nə olub, başını niyə əymisən? Rəngin qaçıb, qaşqa–baqlısan, qəmginsən.

Klaas it kimi mırıldandı.

– Amansız kral fərmanlarını¹⁶ təzədən işə salmaq istəyirlər. Yenə ölüm Flandriya torpağında qol–qanad açacaq. Xəbərçilər, çuğullar ələ verdikləri adamların mal–mülkünün yarısına sahib olacaqlar – əgər bunun qiyməti yüz florindən artıq olmasa.

Sootkin dedi:

– Biz yoxsul adamıq.

Klaas ona etiraz etdi:

– Böhtan atan çuğullar yoxsulluğa baxmır ki. Cəmdək yeyən uğursuz quzğunlar, qarğalar bizdən də xəbərçilik edə bilərlər: onlar bir səbət kömürü də gözdən qaçırmazlar, – bunu da, bir ki-sə florin kimi, heç çəkinmədən dövlətlə bölüşdürərdilər. Dərzi Sisin dul qalmış arvadını, bədbəxt Tannekenin nə dövləti vardı ki, heystdə onu diri-diri yerə basdırdılar? Var-yox onun latın dilində bir tövratı, üç qızıl pulu, ingilis qalayından qayırılmış bir az şey-şüyü vardı, qonşusu buna tamah salır. İonna Martensi bir if-ritə kimi odda yandırdılar; əvvəl suya atdılar, batmadı, deməli cadugərdir. Onun bir az köhnə-kürüşü, yeddi də qızıl pulu vardı, – çuğul onun yarısını əldə edəcəyinə göz tikibmiş. E-eh! Bunları deməklə qurtarmaz! Arvad, gəl biz belə eləyək: nə qədər sağ-salamatıq buradan baş götürüb gedək, – bu fərmanlardan sonra Flandriyada daha yaşamaq mümkün olmayacaq. Çox keçməz, ölüm hər gecə öz arabasında şəhəri gəzməyə başlayacaq, biz onun sümüklərinin uğursuz səsini eşidəcəyik.

Sootkin dedi:

– A kişi, mənə qorxutma. İmperator – Flandriyanın, Brabantın, atasıdır, ata çox səbirli olur, mərhəmətli olur, rəiyyətinə yola verir, şəfqətli olur.

Klaas dedi ki:

– O, belə olsa çox şey itirər, axı camaatın əlindən alınmış mal-mülk onun ixtiyarına keçir.

Elə bu zaman şeypur səsləndi, carçının sinci çalındı. Klaasla Sootkin Ulenşpigeli tez-tez bir-birinə ötürərək yüyürə-yüyürə camaatın dalınca getdilər.

– Bələdiyyə idarəsi qabağında atlı carçılar şeypur çalır, sinc vururdular, profos* da, əlində əsa, burada idi; prokuror, atın belində, imperatorun fərmanını iki əli ilə tutub, camaata oxumağa hazırlaşdı.

Klaas bu sözləri eşitdi: Martin Lüterin¹⁷ İonn Viktolifin, Yan Husun, Paduyalı Marsilinin, Ekolampadın, Ulrix Tsvinqlinin, Filipp Melanhtonun, Fransisk Lambertin, İoann Pomeranın, Otto

---

* Orta əsrlərdə polis başçısı

Brunselin, Yüst İonasın, İoann Puperisin və Horsianın yazılarını, kitablarını, təlimini, çap etmək, oxumaq, saxlamaq və yaymaq, həm də Adrian de Berqes, Xristof da Remond İoann Tsele tərəfindən nəşr edilən Əhdi-cədidi çap etmək, oxumaq, saxlamaq və yaymaq bu gündən qadağan edilir; Əhdi-cədidin bu çapı Lüterin və başqalarının bidəti ilə doludur, buna görə də Lüven universitetinin¹⁸ ilahiyyat fakültəsi onları pislənmiş və yasaq etmişdir.

“Həm də allahın, Məryəm ana, müqəddəs övliyaların dinə toxunan şəklini çəkmək, təsvirini vermək və ya dinə toxunan şəkillərini, heykəllərini sifariş etmək, eyni zamanda allahı, Məryəm ananı və onların yüksəlməsinə, şöhrətlənməsinə xidmət edən, kilsənin müqəddəslər sırasına daxil etdiyi şəxslərin şəklini cırmaq və ya təsvirini pozmaq, heykəlini qırmaq qadağan edilir”.

Fərmanda göstərilirdi: “Bundan başqa, mənəbindən, adından, rütbəsindən asılı olmayaraq, bütün dindarlara, müqəddəs kəlamı* müzakirə etmək, bu barədə mübahisə etmək¹⁹, eyni zamanda onun aydın olmayan yerlərini izah etmək qadağan olunur. Bunu ancaq məşhur universitetlərdən birinin iltifatı ilə tanınmış ilahiyyat alimləri edə bilər”.

Cənab-əqdəs əlahəzrətləri şübhələndiyi adamları həmişəlik halal əməklə məşğul olmaqdan məhrum edirdi. Yenidən bidətə əl atanlar və ya həmişəlik bununla məşğul olanlar odda yandırılmalıdır. Bunların nə cür yandırılmasını: vaxt ya şiddətli odda, küləş tonqalında, ya dirəkdəmi – bu məhkəmə hakiminin sərəncamına buraxılırdı. Başqa cinayətlər üstündə zadəganların ya hörmətli vətəndaşların qılıncı boynu vurulmalı, kəndlilər dar ağacından asılmalı idi, qadınların diri-diri torpağa basdırılması nəzərdə tutulurdu. Edam olunmuş adamların başı ayrılmasına ibrət olmaq üçün, payalara keçirilib göz qabağında qoyulmalı idi. Onların əmlakı, əgər imperatorun hakimiyyəti altında olan torpaqda isə, əlahəzrətin ixtiyarına keçirdi.

Edam edilən şəxslərin əmlakı, qiymətə yüz Flandriya çəvonundan artıq olmasa, cənab-əqdəs əlahəzrətləri onun yarısını

* Müqəddəs kəlam – Əhdi-ətiq və Əhdi-cədid kitabları.

çuğul üçün ayırırdı. İmperator özünə düşən hissəni yaxşı işlərə sərf etmək niyyətində idi, – Romanı da talan edərkən o, eynən belə hərəkət etmişdi.

Klaas, Sootkinlə və Ulenşpigellə, qəmgin halda evə qayıtdı.

XI

Klaas üçün il yaxşı gətirirdi; yeddi florinə bir eşşək, doqquz ölçü də paxla aldı. Onlar bu ilə Ulenşpigelin əmisi, Klaasın böyük qardaşı İostun yanına təntənə ilə qonaq gədirdilər; İost, Meyborqdan bir az kənarda, alman torpağında yaşayırdı.

İost cavanlığında istiqanlı, açıqürəkli adamdı. Lakin sonralar başına cürbəcür haqsız işlər gəldiyindən xasiyyəti tündləşdi. Acıqlı oldu, insanlara nifrət etdi, tək başına yaşadı.

İndi o, iki sədaqətli dostu bir-birinin üstünə saldırmaqdan həzz alırdı. Onlardan hansı o birisini yaxşıca kötəkləyib üstün gəlsə, İostdan üç patar mükafat alırdı.

Onun bir şeydən də xoşu gələrdi: sobanı yandırıb otağı bərk qızdırar, ən qoca, ən acıdıl, hiyləgər cici-bacıları otağa doldurub, onları qurqaz çörəyə, şirin şəraba qonaq elərdi.

Onlardan yetmiş yaşına addayanları küncdə oturub şey toxutdurur, özlərinə də dırnaqlarını uzatmağı məsləhət görərdi. Sonra da bu qoca bayquşların – toxuma millərini qoltuqlarına alıb, mırıldana-mırıldana, dodaqlarını marçıldada-marçıldada, istehza ilə astadan gülə-gülə, boğazlarını arıtdaya-arıtdaya, hayxırıb tüpürə-tüpürə yaxın adamlarının dalınca danışdıqlarına məmnuniyyətlə qulaq asırdı.

Bu cici-bacılar lap baş alıb gedəndə İost oda şotka atardı, otaq da o saat pis iyələ dolardı.

Cici-bacılar çıxırmağa başlardı, bir-birini söyüb-danlardılar ki, havanı sən iyəndirmisən, özünü isə taxsırkar hesab eləməzdin. Bir az sonra da bir-birinin saç-birçəyinə əl atardılar. İost bunu görüb sobaya yenə şotka atardı, döşəməyə də donuz tükü tökərdi. Axırda elə olardı ki, bu böyük vuruşmadan, sobadan çıxan qatı tüstüdən, otağı duman kimi bürüyən tozdan içəridə nələr ol-

duğunu görmək olmazdı. Onda İost, libasını dəyişib polis paltarı geymiş iki işçisini çağırır, onlar da qarıları, acıqlı qaz sürüsü kimi uzun çubuqla otaqdan qovardı.

Sonra da İost döyüş meydanını gözdən keçirər, cırılmış tuman, köynək, corab parçaları və qarı dişləri görürdü.

O çox qəmgin halda öz-özünə deyirdi: “Hayıf axşamdan! Vuruşmada heç kəsin dilini qopartmayıblar!”

XII

Meyborq mahalında Klaasın yolu balaca meşə içindən keçirdi. Eşşək gedə-gedə ayıpəncəsinin uclarını qoparıb yeyirdi. Ulenşpigel, eşşəkdən düşmədən, papağı ilə kəpənək tuturdu. Klaas bir parça çörəyi gəmirə-gəmirə, yaxın bir meyخانada onun üstündən pivə içməyi arzu edirdi... Birdən onun qulağına zəng səsi, bir böyük dəstə camaatın uğultusu gəldi.

– Yəqin ki, bunlar zəvvarlardır, – dedi, – özləri də, güman etmək olar ki, lap çoxdurlar. Oğul, yerində bərk otur, yoxsa kəllə-mayallaq gedərsən. Gedək görək orada nə həngamədir. Hə, heyvan, tez ol, görək!

Heyvan da götürüldü.

Klaas kiçik meşədən keçib təpə üstündə açıqlıq gördü; təpənin qərb döşü çaya enirdi. Şərq döşündə balaca bir kilsə görünürdü. Kilsənin damında Məryəm ananın şəkli, onun ayağı altında iki cöngənin daşdan yonulmuş heykəli vardı. Bir zahid kilsənin pilləkənində durub, arabir gülə-gülə kilsə zəngini vururdu, ətrafında da əlliyə qədər xidmətçisi vardı. Bu adamlar – əlində yanmış şam tutanlardan, zəng çalanlardan, təbil vuranlardan, şeypur çalanlardan, tütək çalanlardan, sümsü çalanlardan, tuluq zurnası çalanlardan, bir də çoxlu dəliqanlı cavanlardan ibarət idi; bu cavanlar əlində tənəkə qab tutmuşdular, qabların da içində dəmir parçası vardı, heç kəs dinib-danışmırdı.

Yolla, sıx sıralarla beş mindən artıq zəvvar gəlirdi; hər sırada yeddi adam, hamının da başında dəbilqə, əlində yonulmamış əsa vardı. Yan-yörədən də, başı dəbilqəli, əli əsalı, dəstə-dəstə

adam hay-küylə gəlib sərşayə düzöldülər. Onlar sərşayə ilə kilsənin qabağından keçərək, öz əsalarını xeyir-dua almaq üçün qabağa uzadır, xidmətçilərdən hərə bir şam alır, bunun üçün də zahidə yarım florin verirdilər.

Bu mərasim elə uzanıb getmişdi ki, daldakılar şamını təzəcə yandıranda, qabaqdakıların şamı əriyib qurtarırdı.

Klaasin, Ulenşpigelin, eşşəyin heyrət dolu gözləri qabağın-
dan çox-çox və cürbəcür qarınlar keçib gedirdi; bunlar da – enli, hündür, uzunsov, sivri, lovğa-lovğa qabağa çıxan, bərk-bərk çəkilib bağlanmış, ya da öz təbii dayaqları üstündə sallanan arıq qarınlar idi. Zəvvarlar başlarına dəbilqə qoymuşdular.

Bunlardan bəziləri – Frigiya qalpağına²⁰ oxşar Troya dəbilqəsi idi; bəzi dəbilqənin başına kürən at tükündən kəkil qoyulmuşdu; quş kimi qanadlarını açmış dəbilqələr də gözə çarpırdı; lakin bu irisifət, yekəqarın adamlara baxanda, onların qanad çalıb havada süzməsini təsəvvür etmək çətindi. Bəzilərinin başında ucu şiş dəbilqə var idi. Amma zəvvarlardan çoxu Hambrivius²¹ vaxtından qalma köhnə, paslı dəbilqə qoymuşdu. Bu Flandriya kralı, həm də pivə kralı – İsanın təvəllüdündən doqquz yüz il əvvəl yaşamış, rast gəldiyi içki məclisində silahsız olmamaq üçün, həmişə başında parç gəzdirmiş.

Birdən zənglər, tuluq zurnaları, sümsülər, təbillər, tənəkə qablardakı dəmirlər səsləndi, inildədi, vıyıldadı, uğıldadı, zığıldadı, vığıldadı, ciyildədi, dombuldandı.

Bu hay-küy zəvvarların işə başlamasına bir işarə oldu: sərşayədə yeddi nəfər qarşısındakı yeddi nəfərlə üz-üzə gəlib, bir-birinin sifətinə şam sürtməyə başladılar. Bunun da nəticəsində hamını yaman asqıraq tutdu. Sonra əsalar işə düşdü... Sonra da kim nəyi bacarırdısa ona əl atdı: biri təpik atırdı, biri kəllə gəlirdi, biri dürtmə vururdu. Odur, birisi də qoç qaydası döyüşə girdi: dəbilqəni lap çiyinə kimi xirtdəyinə keçirdi, başını qabağa verib irəli cumdu, heç kəsi görmədən, yeddi nəfər qəzəblənmiş zəvvara rast gəldi, amma onlar da özlərini müdafiə edə bildilər.

Acizlər, qorxaqlar ağrıdan böyürdülər, eyni zamanda zırıldaya-zırıldaya allaha da şikayətlənirdilər. Bir-biri ilə vuruşan

iki yeddi nəfərlik dəstə birdən ildırım sürətilə onlara tərəf gəldi, bu aciz, bədbəxt zəvvarları yerə sərrib, onların üstündən amansızca keçib getdilər.

Zahid də gülürdü.

O biri yeddi nəfərlik dəstələr vuruşa-vuruşa, üzüm tənəyi kimi bir-birinə sarılıraq, təpənin döşündən bir başa çaya yum-balandılar, lakin orada da qəzəbləri soyumurdu, yenə də bir-birini əzişdirirdilər.

Zahid də gülürdü.

Təpənin üstündə qalanlar döyüşə-döyüşə bir-birinin üz-gözünü göyərdirib-qaraldırdılar, dişlərini vurub salırdılar, şalvarlarını, çuxalarını cırıb parçalayırdılar, bir-birindən qaçırdılar.

Zahid də gülə-gülə deyirdi:

– Elə ha, uşaqlar! Kim bərk vurursa, bərk də sevir. Güclü dö-yüşçünü bütün gözəl qızlar istəyir. Rindbibel Məryəm ana, kişi bax bunlara deyərlər!

Zəvvarlar da canla-başla vuruşurdu.

Bu arada Klaas zahidə yaxınlaşdı. Ulenşpigel də çığıra-çığıra, qəhqəhə ilə gülə-gülə döyüşənlərə əl çalırdı.

Klaas Zahidə dedi:

– Ata, bu yazıqlar nə pis iş tutublar ki? Kim bunları lap əldən düşünə kimi bir-birini kötəkləməyə vadar eləyir?

Lakin Zahid ona qulaq asmayaraq çığıırırdı:

– Adə ey, müftəxorlar, niyə həvəsdən düşdünüz. Yumruqlarınız yorulubsa, şükür allaha ki, qıçlarınız, ayaqlarınız var. Onlar sizə ancaq dovşan kimi qaçmaq üçün verilməyib ki! Daşdan necə od almaq olar? Daşa dəmir vuranda od çıxar. Yaşa dolmuş kişini hər şeydən yaxşı nə qızıdırır? Bərk acıqlandırmaq, bir də yaxşıca kötək!

Bu sözdən sonra sadəlövh zəvvarlar yenə də dəbilqələrini, yumruqlarını, təpiklərini işə saldılar. Bu amansız vuruşmada yüzgözlü Arqus özü toz dumanından, dəbilqə uclarından başqa heç bir şey görə bilməzdi.

Birdən zahid kilsə zənglərini çaldı. Tütəklər, şeypurlar, tuluq zurnaları, sümsülər, tənəkə qabdakı dəmirilər dərhal susdu. Zəng səsləri – barışıq xəbərdarlığı idi.

Zəvvarlar yaralılarını döyüş meydanından aparırdı. Bəzi döyüşçünün dili hirsindən şişib ağzına girmirdi. Axırda onlar da öz mənzillərinə girməli oldular. Lakin dəbilqələrini xirtdəyə kimi başına keçirənlərin işi o birilərindən daha pis oldu: bu ziyarətçilər nə qədər başlarını silkələyirdisə, dəbilqələr oturdular yerdən çıxmaq istəmirdi, – budağından düşməyən kal gavalı kimi, möhkəm dururdu.

Axırda zahid zəvvarlara dedi:

– İndi hər biriniz Məryəm ana duasını oxusun, sonra da sədaqətli, imanlı arvadının yanına getsin. Bugünkü vuruşmada nə qədər döyüşçü varsa, doqquz aydan sonra bizim mahalda bir o qədər uşaq doğulacaq.

Zahid bunu deyib Məryəm ana duasını oxumağa başladı, o birilər də ona qoşuldular. Kilsə zəngləri də elə hey çalınırdı.

Zahid, Rindbibelli Məryəm ana xeyir-duasını onlara verib dedi:

– İndi salamat qalın!

– Zəvvarlar bağıra-bağıra nəğmə oxuyaraq, bir-birinin dabanını basdalaya-basdalaya Meyborqa sarı hərəkət etdilər. Zəvvarların arvadları, qocası da, cavanı da evlərinin astanasında durub ərlərini gözləyirdi. Onlar da, hücumla şəhərə girən igid döyüşçülər kimi, öz evlərinə soxuldular.

Meyborqun zəngləri ara vermədən çalınırdı. Uşaqlar fit çalır, çığır-bağırır, *rommelppot** çalınırdılar.

Parçlar, piyalələr, qədəhlər, camlar, stəkanlar, badələr öz səsləri ilə qulaqları oxşayırdı. Şərab sel kimi boğazlara tökülürdü.

Kilsə zəngləri hələ susmamışdı, külək hələ də kişilərin, qadınların, uşaqların mahnı səsinə aralıq uzaqdan gətirirdi. Klaas yenə də zahiddən soruşdu: bu sadələvh adamlar belə amansız kilsə cəzası ilə göylərdən nə kimi xeyir-bərəkət gözləyirlər?

Zahid gülüb dedi:

– Taxtapuşdakı iki daş cəngəni görürsənmi? Bunlar orada müqəddəs Martinin möcüzəsinə xatirə kimi qoyulub: müqəddəs Martin iki axtalanmış öküzü döndərüb buğa eləyib, sonra da bu-

---

* Bəsit musiqi aləti, hərfi mənada: “gumbuldayan küpə” (*flam.*).

ğaları bir-biri ilə kəllə-kəlləyə döyüşdürüb. Daha sonra bir saatdan çox onların sifətinə piy şamı sürtüb və ağac qabığı ilə ovxalayıb. Mən bu möcüzədən xəbər tutanda, çox böyük pul ilə cənan-əqdəsdən etimadnamə alıb burda məskən saldım. O vaxtdan bəri Meyborqun, həm də ətraf kəndlərin bütün qoca kaftarları, yekəqarınları məni inandırır ki, əgər biz xaçlanmadan sonra miro yağı ilə uşaqların döşünə xaç çəkmək əvəzinə, bir-birimizi şam ilə yaxşıca döysək, sonra da yonulmamış ağacla bir-birimizi kətəkləsək, – yonulmamış ağac da qüvvət əlamətidir, – onda sənin köməyinlə Məryəm ana öz mərhəmətini bizdən əsirgəməz. Arvadlar qoca ərlərini bura göndərirlər. Bu ziyarətdən sonra mayalanan, uşağa qalan arvadlar doğanda, – belə uşaqlar yorulmaz, qoçaq olurlar, heç şeylə kifayətlənmirlər, diribaş olurlar, – bunlardan çox yaxşı döyüşçü çıxır. – Birdən o Klaasdan soruşdu. – Məni tanıdan?

Klaas da cavab verdi:

– Tanıdım. Sən mənim qardaşım İostsan.

Zahid onun sözünü təsdiq elədi:

– Özüdür ki var. Bəs ağzımı əyən bu uşaq kimdir?

– Sənin qardaşın oğludur, – dedi.

– Mənimlə imperator Karl arasında nə fərq var?

Klaas cavab verdi ki:

– Böyük fərq var.

İost etiraz etdi:

– Yox, böyük fərq yoxdur. O öz xeyri üçün, kefi üçün insanları zorlayır ki, bir-birini qırsın, amma mən öz xeyrim üçün, kefim üçün onları zorlayıram ki, bir-birini döysünlər, – fərq ancaq bundadır.

Sonra Zahid qardaşını, qardaşı oğlunu öz mənzilinə apardı, orada onlar on bir gün ara vermədən yeyib içdilər, kefi elədilər.

XIII

Klaas qardaşı ilə xudahafizləşəndən sonra yenə eşşəyinə mindi, Ulenşpigeli də tərkinə aldı. Meyborqun baş meydanından keçəndə Klaas gördü ki, meydana yığışan və topa-topa duran

zəvvarlar onları görəndə bərk hirsələnir, əsalarını qaldırır, yelləyə-yelləyə çıxırırlar: “Ay, yaramaz!” Məsələ bunda idi ki, Ulenşpigel şalvarını aşağı salıb köynəyini qaldırır arxasını onlara göstərirdi.

Klaas zəvvarların Ulenşpigeli hədələdiyini görüb, oğlundan soruşdu:

– Niyə onların sənə acığı tutur?

Ulenşpigel dedi:

– Dədə, mən eşşəyin üstündə oturmuşam, dinib danışmıram, onlar heç nəyin üstündə mənə yaramaz deyirlər.

Klaas onu qabaq tərəfində oturtdu.

Ulenşpigel təzə yerində zəvvarlara dilini göstərdi. Onlar da bağıra-bağıra yumruqlarını yellədi, yonulmamış ağaclarını qaldırır Klaasın və eşşəyin üstünə cumdular.

Klaas da döyülməkdən qorxaraq, dabanlarını eşşəyin böyrünə basdı, eşşək götürüldü. Zəvvarlar ləhləyə-ləhləyə, tövşüyə-tövşüyə onların dalınca yüyürəkən, Klaas oğluna dedi:

– Görünür sən dünyaya pis vaxtda gəlmisən. Belə şey olar; oturmusan mənim qabağında, heç kəsə dəyib-dolaşmırsan, amma onlar səni elə buradaca öldürməyə can atırlar.

Ulenşpigel gülürdü.

Lyöjdən²² keçəndə Klaas gördü ki, çay vadisində yaşayan yoxsul camaat acından ölür. Onların işinə ofisiallar²³, yəni ruhani şəxslərin məhkəməsi baxmalı idi. Bu adamlar üsyan qaldırır, çörək və qeyri-dini məhkəmə tələb etmişlər. Rəhmdil baş yepiskop monsenyor de la Markın²⁴ mərhəməti üzündən, onlardan bəzisinin boynu vurulmuş, bəziləri dar ağacından asılmış, bəziləri də sürgün edilmişdi.

Klaas öz yurdundan qovulmuş adamlara yolda rast gəlirdi. Onlar sakit Lyöj vadisindən qaçıb gedirdilər. Şəhərdən bir az kənardə, yemək istədiklərinə görə ağaclardan asılmış adamların meyitini gördü. Klaas bu meyitlərə baxıb ağladı.

XIV

Klaasa qardaşı İost bir dolu kisə pul, bir də, ingilis qalayından qayırmış qəşəng parç vermişdi. İndi onun evində bayram günlərində də, adi günlərdə də qonaqlıq boğazdandı, çünki onun nə əti tükənirdi, nə paxlası.

Klaas tez-tez böyük qalay parça *dobbelcuyt* tökür, onu elə içirdi ki, dibində bircə damcı da qalmırdı.

Ulenşpigel üç adamın xörəyini yeyirdi, bir yığın dən içində eşələnən sərçə kimi, boşqabların da dibini yaddan çıxarmırdı, dibini yalayırdı.

Bir gün Klaas ona dedi:

– Gözlə ha, duzqabını da yeyərsən.

Ulenşpigel də ona belə cavab verdi:

– Duzqabıları ki, bizdə olan kimi, çörək qabığından qayırlır, bunları vaxtaşırı yemək lazımdır, yoxsa qurt düşər.

Sootkin oğlundan soruşdu:

– Yağlı əlini şalvarına niyə silirsən?

Ulenşpigel də cavab verdi:

– Su dəyəndə qoy islanmasın.

Bu zaman Klaas parçı başına çəkdi.

Ulenşpigel atasından soruşdu:

– Niyə sənin parçın elə böyükdür, mənimki cumbulu bir stəkan?

Klaas:

– Ona görə ki, mən sənin atanam, evdə də ən böyük mənəm, – dedi.

Ulenşpigel buna etiraz etdi:

– Sən qırx ildir içirsən, mən cəmisini doqquz ildir. Sənin vaxtın keçib, indi mənimki başlanır, deməli, parç gərək mənə verilsin, stəkan sənə.

Klaas dedi:

– Oğul, kim istəsə dolu çəlləyin pivəsini balaca çəlləyə boşaltsın, o, pivəni qanova tökər.

Ulenşpigel də onun sözünü belə kəsdi:

– Sən də ağıllı ol, öz balaca çəlləyini mənim çəlləyimə tök, mən axı sənin parçından yekəyəm.

Bu cavabdan Klaasın çox xoşu gəldi, ona bir dolu parç pive içməyə icazə verdi. Bu qayda ilə Ulenşpigel yemək vaxtı məzəli söz deməyi öyrəndi.

XV

Sootkinin qurşağı altında elə bir əyani vasitə vardı ki, bu onun yaxın vaxtda yenə ana olacağını göstərirdi. Katlina da hamilə idi, qorxudan evdən kənara çıxmırdı.

Sootkin ona dəyməyə getdi.

Dilxor olmuş Katlina həyəcanla ona dedi:

– Ah! Qarnımdakı bədbəxti mən neyniyim? Onu boğummu? Yox, yaxşısı budur ki, özüm ölüm! Polis nəfərləri bic uşaq tap-salar məndən iyirmi florin pul qopardacaqlar, – gəzəyən arvad kimi də Böyük bazarda da çubuqla döyəcəklər.

Sootkin, təsəlli almaq üçün ona bir neçə xoş söz deyib, dalğın halda evinə qayıtdı.

Bir gün o, ərinə dedi:

– A kişi, ekiz doğmuş olsam məni döyməzsən ki?

Klaas:

– Bilmirəm, – dedi.

Sootkin bir məsələdə də onun fikrini bilmək istəyirdi:

– Əgər bu ikinci uşağı mən doğmasam, bəlkə uşaq Katlinanın oldu, bu da heç bilmirsən kimdəndir, – bəlkə elə iblisin lap özündəndir?

Klaas da cavab verdi ki:

– İblisdən alov olar, tüstü olar, ölüm olar, – uşaq olmaz. Katlinanın uşağına mən ata ola bilərəm.

Sootkin təəccüblə soruşdu:

– Doğrudan?

Klaas da cavab verdi ki:

– Mənim sözüm sözdür.

Sootkin bu xəbəri Katlinaya apardı.

Katlina çox sevindi, duyduğu xoşbəxtlikdən özünü itirərək həyəcanla dedi:

– Ah, o, nə yaxşı adamdır! Mən qaragünü o, xilas elədi! Allah onu öz pənahında saxlasın! – Sonra səsi titrəyə-titrəyə əlavə etdi: – İblis də onu öz pənahında saxlasın, – əgər mənim yazıq uşağım o iblisdən törənibsə, – budur, o ürəyimin altında tərənir.

Sootkinin oğlu oldu, Katlinanın qızı. İkisini də, Klaasın uşaqları kimi, xaçlamağa apardılar. Sootkinin oğlunun adını Hans qoydular, – o, tez öldü, Katlinanın qızına Nele dedilər, o, yaşadı.

Nele həyat şirəsinə dörd bulaqdan içdi: ikisini Katlinanın bulağından, ikisini də Sootkinin. Uşağı əmizdirməli olanda, bu iki arvad mehribanca söyləndilər: kim əmizdirməlidir? Katlina az sonra özünü bu fərəhdən məhrum etməli oldu: qoy deməsinlər ki, əgər o doğmayıbsa, südü haradandır.

Neleni döşdən ayırandan sonra Katlina onu öz yanına apardı, ancaq ona ana deyəndən sonra Klaasgilə getməyə qoydu.

Klaasın qızını öz himayəsinə götürdüyü üçün qonşular Katlinanın hərəkətini bəyəndilər, dedilər ki, Katlina yaxşı yaşayır, dərd çəkmir, amma onlar ehtiyac içindən çıxıb bilmir.

XVI

Bir gün Ulenşpigel evdə oturmuşdu, darıxdığı üçün atasının ayaqqabısından gəmi qayırdı. Ayaqqabının göynəyə ağacı sancmışdı, indi də gəminin baş dirəyini qoymaq üçün ayaqqabının burnunu deşirdi, birdən bir atlı bədəninin yuxarı tərəfi və atın başı qapıdan göründü.

Atlı soruşdu:

– Evdə adam varmı?

Ulenşpigel:

– Var, – dedi, – bir yarım adam, bir də at başı.

Atlı soruşdu:

– Bu necə olur?

Ulenşpigel də cavab verdi:

– Belə olur: bütün adam – o mənəm, yarım adam da sənəm, at başı dediyim də – sənın atının başıdır.

Atlı soruşdu:

– Sənın atan-anan haradadır?

Ulenşpigel də dedi:

– Atam elə eləyir ki, nə o yanlıq olsun, nə bu yanlıq, anam da çalışır ki, ya bizi rüsvay eləsin, ya da zərərə salsın.

Atlı dedi:

– Aydın danış.

Ulenşpigel sözüne davam etdi:

– Atam tarlada dərin quyular qazır ki, ovçular ora düşsün, çünki onlar əkinimizi tapdayıb əzirlər. Anam bir az borc pul almağa gedib. Əgər o aldığı pulu tamam qaytarmasa, bu bizim üçün rüsvayçılıq olacaq, əgər artıqlaması ilə qaytarsa, bu bizi zərərə salacaq.

Atlı bu sözləri eşidəndən sonra dedi ki, buradan mən necə keçib gedim?

– Qazlar olan yerdən keçib gedərsən.

Atlı getdi, lakin Ulenşpigel ayaqqabının o biri tayından çox avarlı gəmi qayıрмаğa başlayanda, atlı qayıdıb gəldi.

– Sən məni aldatmısan, – dedi. – O qazlar üzən yerdə palçıqdan, bataqlıqdan keçmək mümkün deyil.

Ulenşpigel ona dedi ki:

– Mən səni qazlar üzən yerə göndərməmişdim, qazlar gəzən yerə göndərmişdim.

– Yaxşı da, mənə Heystə gedən yolu göstər.

Ulenşpigel dedi:

– Bizim Flandriyada adamlar gedir, yollar getmir.

XVII

Bir gün Sootkin Klaasa dedi:

– A kişi, mənım ürəyim yerində deyil: Til üçüncü gündür evə gəlmir. Necə bilirsən, o haradadır?

Klaas bu sözün qabağında məyus halda dedi:

– Bütün avara itlər haradadırsa, o da oradadır, yəni böyük yol üstündə, özü kimi dəcəl adamlarla bir yerdə. Bu oğul deyil, allahın bəlasıdır. O, anadan olanda fikirləşdim ki, qoca vaxtımızda bizə fərəh verəcək, evdə köməyimiz olacaq. Ümid edirdim ki, ondan yaxşı çalışqan adam çıxacaq, ancaq amansız tale bizdən üz döndərdi: ondan sərsəri, avara adam çıxdı.

Sootkin dedi:

– Kişi, sən oğluna qarşı çox amansızsan. Axı hələ onun doqquz yaşı var. İndi nadinclik eləməyib, bəs haçan eləyəcək? O, ağac kimi şeydir: ağac əvvəl xırda-xuruş qabıqlarını tökür, sonra yarpaqlanır – öz gözəl, yaraşıqlı paltarını geyir. O, dəcəldir, buna söz ola bilməz, ancaq o öz dəcəlliyini pis-pis şeylərə deyil, xeyirli işlərə yönəltsə, sonralar bu dəcəllik ona gərəkdir. Adamı ələ salmaqdan onun xoşu gəlir, sonralar kef məclisində bu da ona gərəkdir. O, həmişə bərkədən gülür; əgər bir adam uşaqlıqdan qaşqabaqlı olursa – bu pis əlamətdir: sonralar ondan nə olacaq? Deyirsən ki, o, çox gəzir? Bu onun boy atmasıdır. Deyirsən ki, o, iş görmür? Axı o yaşda uşaq hələ qanmır ki, zəhmət çəkmək insanın borcudur. Elə olur ki, bir neçə gün haradasa veyllənir? Axı o, başa düşmür ki, bununla bizim kefirmizi pozur; amma onun ürəyi yumşaqdır, o, bizi istəyir.

Klaas da onun cavabında ancaq başını yavaş-yavaş yırğalayır. O, yatandan sonra Sootkin xeyli gizləncə ağladı. Səhərə yaxın xəyalına belə bir şey gəldi: guya onun oğlu xəstələnib, yol üstündə yıxılıb qalıb. Çıxıb baxdı ki, bəlkə oğlu gəlir. Heç kəs yox idi. Sonra pəncərədən baxmağa başladı. Yüngül uşaq addımı səsi eşidiləndə ürəyi çırpınırdı, görəndə ki, bu Ulenşpigel deyil – ağlayırdı.

Ulenşpigel bu zaman yaramaz, pis yoldaşları ilə Bruqqədə, şənbə bazarında idi.

Bu qələbəlikdə kimə desən rast gəlmək olar: çadırlarda ayaq-qabı tikənlərə, köhnə şeylər alıb satanlara, gecə bayquşları ilə arıquşu tutan Antverpen *meesevanger*-lərinə, it alverçilərinə, əlcək, döşlük, kamzol tikəndə işlədilən pişik dərisi satanlara; cür-

bəcür alıcılara: arvadlı, kişili şəhər camaatına, nöker qulluqçuya, monastırda çörək paylayanlara, evdə, ailədə ərzaq ehtiyatlarına baxanlara, kişi və qadın aşpazlarına... Bu adamların da hamısı çığırırdı, bağırırdı, nəyi isə tərifləyirdi, nəyi isə pisləyirdi.

Bir bucaqda, dörd paya üstündə qəşəng parusin çadır qurulmuşdu. Çadırın qapısı qabağında bir nəfər alostlu kəndli, iki nəfər də pul yığan monax durmuşdu. Kəndli, mömin adamlara bircə pətara müqəddəs Misirli Mariyanın²⁵ cinaq sümüyünün qəlpəsini göstərirdi. O, xırıltılı səslə bu müqəddəs qadının xeyirxahlığını tərif eləyirdi. Öz təriflərində bir şeyi də xatırlatmağı yaddan çıxartmırdı, deyirdi ki, bu müqəddəs qadın pulu olmadığından, bərəçinin zəhmət haqqını verə bilmirsə, Məryəm ananın qabağında günaha batmağından qorxaraq, cavan bərəçinin haqqını öz bədəni ilə ödəyir.

İki monax da, başları ilə bunun tamamilə doğru olduğunu təsdiq edirdi. Yekəpər, kök, qırmızısisfət, Astarta²⁶ kimi pozğun bir arvad da gücü yetdikcə iyrənc tuluq zurnasını üfürür, qəşəng bir qız da ötməquşu kimi, ara vermədən ucadan oxuyurdu, ancaq ona heç kəs qulaq asmırdı. Çadırın girəcəyində, iki qulpundan çadır payasına ip ilə bağlanmış bir badya sallanırdı, içində də Romadan gətirilmiş müqəddəs su vardı, – hər halda yekəpər arvad belə deyirdi, iki monax da başı ilə onun sözünü təsdiq edirdi. Ulenşpigel badyaya baxıb fikrə getdi.

Çadırın payalarından birinə balaca eşşək bağlanmışdı, baxanda da görünürdü ki, ona yulafdan çox saman verirlər. Eşşək, görünür, ayıpəncəsi tapacağına heç bir ümidi olmadığı üçün, gözlərini yerə tikmişdi.

Ulenşpigel yekəpər arvadı, monaxları qəmgin durmuş eşşəyi göstərib ucadan dedi:

– Uşaqlar! Eşşəyin yiyələri həvəslə oxuyurlar, qoy eşşək də oynasın!

Bunu deyib, yaxındakı dükana yüyürdü, altı liar verib istiot aldı, gətirib eşşəyin quyruğu altına tökdü.

Eşşək istiotun təsirini duyub, quyruğu altında bu vərmiş etmədiyini istinin haradan əmələ gəldiyini bilmək istədi. Görünür

bu qərara gəldi ki, quyruğunun altını yandıran iblisdir, onun əlindən qurtarmaq üçün qaçmaq lazımdır. Zarıldadı, zığıldadı, anqırdı, ayaqlarını bərk-bərk yerə döyüb var gücü ilə dartındı. Vəlvələ başlanan kimi badya çevrildi, müqəddəs suyun hamısı çadırın içində olanların üstünə töküldü. Sonra bu yaş parusin yerindən sürüşüb, Misirli Mariyanın əfsanəsinə qulaq asanların üstünə sərildi. Ulenşpigel və onun yoldaşları parusin altından gələn vəhşicəsinə fəryad və zarıltı səsi eşidirdi. Orada çapalayan möminlər bir-biri ilə deyişirdilər, söyüşürdülər, ağıla gəlməz qəzəblə bir-birini o ki lazımdı yumruqlayırdılar, çünki badyanın düşməsinə hər kəs yoldaşını müqəssir görürdü. Döyüşənlərin hərəkəti ilə çadırın parusini qabarırdı. Ulenşpigelin gözü qabağında kiminsə girdə yeri aydın görünürdü, o dərhal həmin yerə sancaq batırırdı. O saat parusinin altından dəhşətli çığırtı səsi gəlirdi, yumruqlar daha bərk işə düşürdü.

Bu çox gülməli idi. Lakin eşşək güc verib parusini, badyanı, payaları, eyni zamanda öz malını qamarlayıb əldən vermək istəməyən çadır sahibini, onun arvadını, qızını sürükləyib öz ardınca aparanda daha gülməli bir tamaşa oldu. Axırı eşşək yorulub dayandı, başını qaldırıb oxumağa başladı; o ancaq – quyruğunun altında yanan odun nə vaxt sönəcəyini bilmək üçün dönüb baxanda oxumasına ara verirdi.

Mömin adamlar hələ də vuruşurdu; monaxlar onlara zərre qədər də əhəmiyyət verməyərək, boşqablardan tökülən pulları yığışdırırdılar, Ulenşpigel də öz xeyrini yaddan çıxarmayaraq, onlara hörmətlə kömək edirdi.

XVIII

Kömürçünün avara oğlu sevinc və dəcəllik içində böyüdüyü halda, böyük imperatorun miskin törəməsi kədər və məyusluq içində sürünürdü. Xanımların, əyanların gözü qabağında bu sısqqa uşaq Valyadolid sarayının dəhlizlərində, otaqlarında cansız bədənini sürükləyir, girsiz qıçlarını güclə tərpedirdi; onun həddindən artıq yekə başının ağ saçı qabarıq dururdu.

Dəhlizdə qaranlıq yer seçərək, qıçlarını uzadıb oturur, saatlarla bu vəziyyətdə qalırdı. Xidmətçilərdən birisi görməyərək onun ayağını basdasa, əmr edib, onu çubuqla döydürürdü; xidmətçinin çıxırtısına ləzzətlə qulaq asırdı, lakin özü gülmürdü.

Ertəsi gün dəhlizlərin başqa bir qaranlıq yerində yenə belə bir tələ qururdu: oturub qıçlarını uzadırdı. Xanımlar, əyanlar, pajlar oradan keçəndə, ya yüyürə-yüyürə gedəndə onun ayağına ilişib yıxılırdı, ora-burası əzilirdi. Bu ona kef verirdi, lakin özü gülmürdü.

Adamlardan biri onun ayağına ilişib yıxılmayanda, şahzadə elə çıxırırdı ki, elə bil ətini kəsirdilər; yıxılmayan adamın üzündə qorxu əlaməti görüb xoşlanırdı, lakin özü gülmürdü.

Şahzadənin bu hərəkətini cənab-əqdəs əlahəzrətə söylədilər. İmperator əmr etdi ki, ona fikir verməsinlər: əgər o, ayağının tapdanmasını istəmirsə, qoy onda yayxanıb oturmasın.

Bu söz Filippin xoşuna gəlmədi, ancaq heç bir söz demədi. İndi onu ancaq aydın yay günlərində görmək olardı: bu zaman o, üsüyən bədəninə gündə qızdırardı.

Bir gün Karl səfərdən qayıdanda gördü ki, Filipp yenə də darıxdığından inildəyir.

– Oğlum, – dedi, – sən heç mənə oxşamırsan! Sənin yaşında olanda mən ağaclara dırmaşıb dələ tuturdum, sıldırım qayalardan kəndirlə enib, qartal balalarını yuvasından çıxarmaq istəyirdim. Mən oradan yıxılıb parça-parça ola bilərdim, lakin bu əyləncədən mənim ancaq bədənim möhkəmlənirdi. Mən arkebuzla* ova çıxanda, yırtıcı heyvanlar məni görüb meşənin qalın yerində gizlənərdilər.

Şahzadə ona şikayətlənə-şikayətlənə deyərdi:

– Ah, hökmdar ata, mənim qarnım ağrıyır!

Karl:

– Bu naxoşluğun ən yaxşı dərmanı – paksaret şərabıdır, – dedi.

– Şərab məni xarab eləyir, hökmdar ata, mənim başım ağrıyır.

Karl dedi:

---

* Arkebuz – qədim çaxmaq-qovlu tufəng

– Oğlum, sən də gərək, sənin yaşlıların kimi yüyürəsən, tullanasan, atılıb-düşsən.

– Hökmdar ata, mənim qıçlarım qatlanmır.

Karl bunun qabağında dedi:

– Sənin qıçın necə qatlanacaq ki, sən onları heç bir şeyə alışdırmamısan, elə bil ki, ağacdandır. Dayan bir, buyruq verərəm, səni bərk qaçan ata bağlasınlar!

Şahzadə bərk ağladı:

– Hökmdar ata, məni ata bağlamayın, mənim belim ağrıyır.

Karl soruşdu:

– Sənin axı haran ağrımır?

Şahzadə ona belə cavab verdi:

– Məni sakit qoysalar, mənim heç yerim ağrımaz.

İmperatorun səbri tükənmişdi:

– Sənin sözündən belə çıxır ki, sən, taxt-tac varisi olduğun halda, bütün ömrün boyu, bir mirzə kimi oturub fikirləşəcəksən? Mirzələrə sakitlik, təklik, oturub düşünmək lazımdır ki, perqamentləri cızma-qara ilə doldursunlar. Axı sən cəngavər bir nəslin övladısan, sənə coşqun qan, vaşaq gözü, tülkü hiyləsi, Herkules gücü lazımdır. Niyə xaç vurursan? Bu nədir! Aslan balasına yaraşmaz mömin arvadları meymun kimi yamsılasın!

Şahzadə dedi:

– Hökmdar ata, axşam ibadətinin zəngi vurulur.

XIX

Bu il may, iyun ayları, tam mənası ilə, gül-çiçək ayı idi. Hələ indiyə kimi Flanriyada yemişan belə ətir saçmamışdı, hələ indiyə kimi bu qədər qızılgül, bu qədər yasəmən, xanıməli çiçəyi olmamışdı! İngiltərədən külək əsib, çiçəklənən torpağın ətirini şərqə tərəf aparanda, hamı, xüsusilə antverpenlilər, fərəhlə başlarını qaldırıb deyirdi:

– Hiss edirsinizmi, Flandriyadan nə çox külək əsdi?!

Çalışqan balarını çiçəklərdən bal yığırdı, mum qayırdı, dolu pətəklərə yumurta qoyurdu. Ah, bu bərəkətli torpağı qu-

caqlayan parlaq, mavi göylər altında balarısının zəhmət musiqisi nə gözəl səslənir!

Arı pətəklərini tez-tələsik qamışdan, bəlimdən, söyüd çubundan qayırdılar. Səbət hörənlərin, dülgərlərin, çəlləkçilərin bu işdə alətləri kütləşmişdi. Təknəçilər çoxdandı qapa-qapda idi, onlara dinclik vermirdilər.

Hər arı beçəsində otuz min balarısı və iki min yeddi yüz erkək arı vardı. Arı şanı o qədər yaxşı idi ki, Dammedəki kilsənin başçısı, imperator Karla, minnətdarlıq əlaməti olaraq, on bir arı şanı çərçivəsi göndərmişdi, çünki o, müqəddəs inkvizisiyanı* yenidən yüksəltmişdi. Balı Filipp yedi, lakin bunun ona heç bir faydası olmadı.

Böyük yollar üstündə sürü ilə tənbel-tənbel dolaşan, darağacını iş görməkdən üstün tutan oğrular, dilənçilər, sərsərilər, müftəxorlar bal iyini duyaraq, öz paylarını almağa gəldilər. Onlar gecələri dəstə-dəstə bal arası pətəklərinin ətrafında hərlənirdilər.

Klaas da pətəklərini hazırlamış, beçələri ora salmışdı. Bəziləri dolmuşdu, bəziləri də hələ boş idi. O, bütün gecələri, şirinlik gətirən bu malının keşiyini çəkirdi. Lap yorulub əldən düşəndə işi Ulenşpigelə tapşırırdı. O da məmnuniyyətlə bunu boynuna götürürdü.

Ulenşpigel bir gecə üşüdüyü üçün pətəyə girdi, büzüşüb, arıların girib-çıxdığı yerdən (bundan ikisi vardı) baxmağa başladı.

Ulenşpigel mürgüləməyə başladı. Bitmiş kollardan əmələ gələn çəpər birdən xışıldadı, sonra bir adamın, sonra da bir başqasının səsi gəldi, – əlbəttə oğrular! Ulenşpigel arıların girib-çıxdığı yerdən baxdı, iki nəfər saqqallı, uzun saçlı adam gördü, – saqqalı o zaman ancaq zadəganlar saxlayırdı.

Onlar bir pətəkdən o biri pətəyə keçə-keçə axırda gəlib, Ulenşpigelin oturduğu pətəyin yanında durdular; pətəyi qaldırıb dedilər:

– Bunu götürək, bu o birilərindən ağırdır.

---

* İnkvizisiya – Öz düşmənləri ilə vəhşi və amansız üsullarla mübarizə etmək üçün katolik kilsəsinin XIII əsrin əvvəlində təşkil etdiyi məhkəmə-polis təşkilatı.

Sonra pətəyə ağac keçirib apardılar.

Bu gəzinti Ulenspigelə çox da elə kef vermirdi. Aylı gecə idi. Oğrular əvvəl dinib-danışmırdı. Hər əlli addımdan bir dayanıb dincəlir, sonra yenə yola düşürdülər. Qabaqda gedən yükün ağırlığından acıqlı-acıqlı deyinməyə başladı, dalda gələn zarılda-ya-zarıldaya hıqqıldayırdı... bilmək lazımdır ki, dünyada iki cür tənbel var: onlardan bir qismi, hər işi qarğıyırlar, o birilər, bir iş görməli olanda zarıldayırlar.

Ulenspigel, təhlükəli bir qətiyyətlə, qabaqda gedənin saçın-
dan, daldakının saqqalından tutub silkələməyə başladı. Axırda
bu zarafat acıqlı oğrunu darıxdırdı; o, zarıldayan yoldaşının üstü-
nə çıxırdı:

– Əl çək mənim saçımdan, yoxsa təpənə elə bir yumruq iliş-
dirərəm ki, başın köks qəfəsinə yumbalanar, sən də dünyaya
qabırğaların arasından baxarsan! – oğrular dustaqxana barmaqlı-
ğından baxan kimi...

Zarıldayan oğru dedi:

– Sən nə danışırsan, qardaş! Sən mənim saqqalımı darta-dar-
ta durmusan!

Acıqlı oğru ona qısa və kobud cavab verdi:

– Mən qotur adamları bittəmirəm.

Zarıldayan oğru dedi:

– Adə ey, cənab, pətəyi elə bərk yelləmə, mənim yazıq əllə-
rimin onu saxlamağa gücü çatmaz!

Acıqlı oğru onu hədələdi:

– Bu saat sənəni əllərini lap qoparıb ataram!

Bunu deyib pətəyi yerə qoydu, yoldaşının üstünə cumdu.
Onlar döyüşə girdi: biri söyür, o birisi aman diləyirdi.

Nə qədər ki, dürtmə-yumruq davası gedirdi – Ulenspigel pə-
təkdən çıxdı, onu sürüyə-sürüyə yaxında olan meşəyə apardı,
gizlətdiyi yeri yadında saxlayıb evlərinə getdi.

Fəndgir adamlar başqasının dalaşmasından belə istifadə edirlər.

XX

Ulenşpigelin on beş yaşı tamam olmuşdu. Bir gün o, Dammedə dörd payalı balaca bir çadır qurdu, elan etdi ki, hər kəs burada, bəlimdən qayırmış zərif çərçivədə, özünün həm indiki surətini, həm də gələcəkdə nə sifətdə olacağını görə bilər.

Çadira, lovğalığından cırılan, şöhrətpərəst bir qanunçu yaxınlaşanda, Ulenşpigel çərçivədən başını çıxarır, özünü qoca meymun sifətinə salıb deyirdi:

– Ay qoca kaftar, sənin soxulcanları yemləmək vaxtın çatıb, bəsdir yer üzündə gəzib dolaşdığın! Mən sənin xalis surətinəm, ay idbar sifətli əllamə!

Ulenşpigel davada yaxşı qılınc çalan igid adam görəndə, o saat gizlənir, sonra çərçivədə, bir iri dövrədə ot və çörək göstərib deyirdi:

– Davana səndən şorba bişirəcəklər. Gələcəyindən xəbər verməyim sənin xoşuna gəlirmi, ay leş yeyən şanlı çalağan!

Ağ saçlı, hörmətli bir qoca, cavan arvadı ilə Ulenşpigelə yaxınlaşanda, Ulenşpigel yenə gizlənərdi, – kobud, cahil hərbiçigələn kimi. Sonra çərçivədə bir ağac göstərərdi. Ağacın budaqlarından – buynuzdan qayırmış bıçaq dəstəsi, daraq, yazı ləvazimatı, balaca mücrülər asılmış olardı. Sonra da deyərdi:

– Hörmətli cənab, bu şeylər nədən qayırlıb? Qoca ərlərin başında bitən buynuz ağacından qayırmıyıbmı? Qoy indi bir adam cəsarət edib desin ki, “buynuz gəzdirən” kişilərdən dövlətə heç bir xeyir yoxdur!

Ulenşpigel bunu deyib, cavan üzünü çərçivədə ağacın yanından göstərərdi.

Qoca yaman acıqlanar, acığından onu bərk öskürək tutardı, gözəl arvadı da ərinin başını sığallayardı. Qoca sakit olandan sonra arvad gülümsəyə–gülümsəyə Ulenşpigelə yaxınlaşıb soruşardı:

– Mənim də surətimi göstərərsənmi?

Ulenşpigel onu çağırıb deyərdi:

– Yaxına gəl.

Cavan arvad yaxınlaşan kimi Ulenşpigel də cumub onu öpməyə başlardı:

– Təkəbbürlü şalvar yırtmağı dalında gizlənən şax cavanlıq, – bax, sənin surətin budur, – deyərdi.

Cavan arvad da ona bir, ya iki florin verib geri çəkilərdi.

Qalın dodaq, kök bir monax da həm indiki surətini, həm də gələcəkdə nə surətdə olacağını görmək istədi. Ulenşpigel ona dedi.

– İndi sən donuz qaxacı qoyulan qutusan, sonra da çaxır zirzəmi olacaqsan, çünki duzlu ət adama çoxlu çaxır içirdir, – hə, düz demirəm, ay yekəqarın? Düzünü tapdığım üçün mənə bir patar ver.

Monax:

– Oğlum, – dedi, – biz öz yanımızda pul gəzdirmirik.

Ulenşpigel təslim olmurdu.

– Onda pul səni gəzdirir. Mən bilirəm: pul sənin səndəllərindədir. Səndəllərini ver bura!

Monax da ona dedi:

– Oğlum, bu səndəl monastırındır. Yaxşı da, al sənə iki patar zəhmət haqqı verirəm.

Monax pulu verdi, Ulenşpigel də pulu iltifatla aldı.

Bu qayda ilə o, Damme, Brüqqe, Blankenberq, hətta Ostende əhalisinə öz surətlərini göstərirdi.

O, fələməng dilində: *Ik ben u lieden spiegel* yəni “mən sizin güzgünüzəm” deməkdənsə, bir-iki hecanı udaraq, indi də Şərqi və Qərbi Flandriyada ifadə edilən kimi söyləyirdi: *Ik ben ulen spiegel*.

Ulenşpigel ləqəbi də elə buradan meydana gəlmişdir.

XXI

Ulenşpigel yekə oğlan olduqdan sonra yarmarkalarda, bazarlarda veyllənməyi vərmiş elədi. O, qoboyçalana*, skripkaçıya, ya tuluqzurnaçısına rast gələndə, bir patar verib onlardan musiqi dərsi alardı.

Xüsusilə o, özü qayırdığı və *rommelpot* dediyi musiqi alətini çalmaqla məharət göstərdi. Bu alət küpədən, qovuqdan, uzun

---

* Qoboy – klarnetə oxşar musiqi aləti

qarğıdan ibarətdir. Aləti o, belə qayırmışdı: axşam islanmış qovuşu, içinə qamış qoyduğu küpənin ağzına çəkərdi, qamışın bir ucu küpənin dibinə, o biri ucu da qovuğa dayanardı, qovuq da bundan lap tarım durardı. Səhərə kimi qovuq quruyar, vuranda o qaval kimi dumbuldardı, qamış da violadan xoş səs verərdi. Ulenşpigel xaç bayramında zəncirli it kimi xırıldayan və hürən küpəsini götürüb, bir dəstə uşaqla qapı-qapı gəzər, İsanı mədh edərdi, uşaqlardan biri-işıldayan kağızdan qayıdırılmış ulduzu əlində aparırdı.

Gildiya təşkilatları üzvlərindən birini kətan üstündə əbədləşdirmək məqsədi ilə Dammeya bir rəssam gələrsə, Ulenşpigel, onun necə işlədiyinə baxmaq üçün, boyaqlarını əzmək işində öz xidmətini azca mükafatla – üç liar pula, bir parça çörəyə, bir parça da pivəyə təklif edərdi.

Boyağları əzə-əzə rəssamlıq ustalığını öyrənərdi. Rəssam orada olmayanda, onu təqlid etməyə çalışardı, ancaq qırmızı rəngi çox işlədərdi. Klaasın, Sootkinin, Katlinanın, Nelenin, həm də küpələrin, parçaların şəklini çəkərdi. Klaas Ulenşpigelin çəkdiyi şəkillərə baxıb dedi ki, sonralar *speelvagen*-ləri şəkillə bəzəməyi öyrənəcək, bol pul qazanacaq, – *speelvagen* – Flandriyada, Zelandiyada köçəri sirk furqonlarına deyirdilər.

Məryəm ana kilsəsində bənna, qocalmış kilsə başçısı üçün, – yorulanda oturmaqdan ötrü, klirosda* yer qayırmalı idi, lakin bu zaman dua eləyənlər elə bilməli idi ki, o, oturmayıb, ayaq üstündə durub. Ulenşpigel bu işdə bənnadan daş və ağac üstündə naxış oymağı öyrəndi.

Ulenşpigel birinci olaraq oyma naxışlı bıçaq sapı qayırdı; Zelandiyada indi də belə bıçaq sapı var. Bunu o, qəfəs şəklində düzəltdi, qəfəsin içinə yonulmuş kəllə qoymuş, yuxarı tərəfinə də uzanmış it şəkli həkk edilmişdi. Bunların mənası belə olmalı idi: “Adama ölənə kimi sədaqətli olan tiyə”.

Bu qayda ilə Katlinanın dediyi sözlər gerçəkləşirdi: o, demişdi ki, Ulenşpigel heykəltəraş da olacaq, rəssam da, kəndli də,

---

* Kliros – kilsənin yuxarı başında sağ və sol tərəfdə oxuyanlar üçün hündür yer

zadəgan da. Qeyd etmək lazımdır ki, Klaasgilin atadan uşaqlara keçən, öz gerbi vardı: gerbdə – *bruinbier** rəngli sahədə, təbii həcmində üç gümüş parçə şəkli görünürdü.

Lakin Ulenşpigel bu peşələrdən heç birinin üstündə dayanmadı. Axırda Klaas ona dedi ki, sonralar da belə eləsən, mən səni evdən qovacağam.

XXII

Bir gün imperator hərbi səfərdən qayıdanda soruşdu ki, niyə mənim oğlum Filipp gəlib mənimlə salamlaşmadı?

Şahzadənin tərbiyəçisi baş yepiskop cavab verdi ki, şahzadə özü istəmədi, sözündən də belə çıxdı ki, onun ancaq kitabdan xoşu gəlir, bir də tək qalmaqdan.

İmperator xəbər aldı ki, şahzadə bu saat haradadır?

Tərbiyəçi baş yepiskop dedi ki, onu qaranlıq bucaqlarda axtarmaq lazımdır. Onlar şahzadəni axtarmağa getdilər.

İmperatorla baş yepiskop sıra ilə düzülmiş otaqların içindən keçərək, axırda gəlib, torpaq döşəməli balaca anbar kimi bir yerə çatdılar. Bura işıq divardakı kiçik deşikdən düşürdü. Yerə dirək basdırılmışdı, dirəkdən balaca, qəşəng bir meymun asılmışdı. Meymunu əlahəzrət krala Hindistandan hədiyyə göndərmişdilər ki, onu gülməli hərəkətləri ilə əyləndirsin. Aşağıda hələ yanib qurtarmamış kösövlər tüstüləyirdi. Boğucu mucul iyi ətrafı bürümüşdü.

Od üstündə əzab çəkən bu balaca heyvanın bədəninə baxanda deyərdin ki, bu, azca əvvəl həyat duyğuları çırpınan xırdaca bir məxluqun bədəni deyil, düyünlü ağac köküdür. Ölüm fəryadı ilə açılmış ağız qanlı köpüklə dolmuşdu, xırdaca üzü göz yaşından islanmışdı.

İmperator soruşdu:

– Bunu kim eləyib?

Tərbiyəçinin dili damağına yapışdı. İkisi də qaşqabaqlı və acıqlı idi, ikisi də susurdu.

---

* Qarayaçalar pivə növlərindən biri (*flam.*)

Birdən qaranlıq, dal bucaqda elə bil kim isə öskürdü. Əlahəzrət kral dönüb baxanda şahzadə Filippi gördü: o, başdan-ayağa qara geyimdə idi, oturub lumu sorurdu.

İmperator dedi:

– Don Felipe, gəl mənimlə salamlaş.

Şahzadə tərpənmədi, qorxmuş halda, pis-pis ona baxdı.

İmperator soruşdu:

– Meymunu sən yandırmısan?

Şahzadə başını aşağı saldı.

İmperator:

– Sən ki, belə vəhşilik eləməyə qabilsən, – dedi, – onda heç olmasa bunu boynuna almaq üçün də səndə kişilik olsun.

Şahzadə bircə kəlmə də danışmadı.

İmperator şahzadənin əlindən lumunu alıb atdı, onu yumruqlamağa başladı. Şahzadə qorxudan altını islatdı. Baş yepiskop imperatoru saxlayıb qulağına dedi:

– Əlahəzrət cənabları bir gün, laməzhəbləri odda yandıran böyük hökmdar olacaqdır.

İmperator istehza ilə gülümsədi. Onlar şahzadəni meymunla baş-başa qoyub çıxdılar.

Lakin o zaman tonqallarda ancaq meymun yandırılmırdı.

XXIII

Soyuq noyabr ayı gəldi. Bu zaman çox öskürən adamlar bəlgəm tüpürmək musiqisinə məmnuniyyətlə uyurlar. Bu vaxt uşaqlar dəstə-dəstə başqalarının bostanlarına basqın edir, əllərinə keçəni oğurlayırlar. Bundan qəzəblənən kəndlilər də, yaba ilə, dəyənəklə onların dalınca cumurlar, heç birini də tuta bilmirlər.

Bir axşam Ulenşpiqel belə bir basqından sonra evlərinə qayıdırdı, çəpər dibindən zingilti səsi eşitdi. Əyilib gördü ki, balaca bir it daş üstündə yıxılıb qalıb.

Ulenşpiqel:

– Yazıq it! – dedi. – Belə gec vaxtda sən burada nə qayıırısan?

Onu sıgallayanda hiss etdi ki, beli yaşdır, elə bil, kim isə onu suya atmışdı. Ulenşpigel iti isitmək üçün əlinə aldı. Evə gələndə anasına dedi:

– Yaralı gətirmişəm, onu neyniyək?

Klaas da məsləhət gördü ki:

– Yarasını sarımaq lazımdır.

Ulenşpigel iti masa üstünə qoydu. Çırağ işığında Klaas da, Sootkin də, o özü də gördü ki, bu kürən Lüksemburq şpitsdir*, kürəyində yara var. Sootkin yaranı yudu, məlhəm sürtüb bağladı. Gördü ki, oğlu onu öz çarpayısına aparır, iti o öz yanında yatırmaq istəyirdi; Sootkin deyirdi: Ulenşpigel yuxuda elə vurnuxur, elə bil kilsədə keşişlərin çiləmə fırçası altına düşən iblisdir, – iti basıb öldürər.

Lakin Ulenşpigel sözündən dönmədi. Sonra da itə elə qulluq elədi ki, it bir həftədən sonra xalis qapı iti sırtıqlığı ilə ora-bura qaçmağa başladı.

Məktəb müəllimi isə itə Tit Bibul Şnuffi²⁷ adı verdi: Tit adını – bütün sahibsiz itləri yığan rəhmdil Roma imperatorunun şərəfinə olmaq üçün, Bibul adını – itin əsl əyyaş kimi, *bruinbier* pivəsinə uyduğu üçün, Şnuffi adını da – onun həmişə nəşə iylədiyi, burnunu bütün siçovul və köstəbək yuvalarına soxduğu üçün vermişdi.

XXIV

Kilsə küçəsinin sonundakı balaca, lakin dərin gölün sahilində üz-üzə iki söyüd ağacı bitmişdi.

Ulenşpigel bu söyüdlərə yoğun kəndir bağladı, bazar günlərinin birində kilsədə ibadət qurtarandan sonra, kəndirin üstündə oynamağa başladı. O, elə məharətlə oynayırdı ki, bekar adamlar əl çala-çala qışqıra-qışqıra onu alqışlayırdı. Sonra yerə atıldı, bir boşqab götürüb tamaşaçılardan pul yığmağa başladı. Çox keçmədi, boşqab doldu. Bu puldan Ulenşpigel ancaq on bir liar götürdü, qalanını Sootkinin döşlüyünə tökdü.

* Dik qulaqlı, qalın tüklü balaca it (*alm.*)

Ulenşpigel o biri bazar günü bir də kəndirdə oynamaq istədi, ancaq onun məharətinə paxıllıq edən pis uşaqlar heç demə kəndiri balaca kəsibləmiş. Ulenşpigel bir neçə dəfə tullanıb düşəndən sonra kəndir qırıldı Ulenşpigel suya düşdü.

O, üzə-üzə sahilə çıxanda dəcəl uşaqlar çıxıra-çıxıra dedilər:

– Adə ey, Ulenşpigel, məşhur kəndirbaz, sənin halın necədir? Bu nədir, olmaya kəndirbazlığı karp balıqlarına öyrədirsən?

Ulenşpigel sudan çıxanda, uşaqlar əkilmək istədilər, qorxdular ki, Ulenşpigel onları tutub döyər. Lakin o, silkələnib çıxırdı:

– Nə oldu sizə? Bazar günü gəlin, sizə kəndir üstündə cürbəcür hoqqabazlıq göstərəcəyəm, yığdığım pulu da sizinlə bölüşdürəcəyəm.

Sonrakı bazar günü uşaqlar kəndirə dəymədilər, hələ bir göz də qoydular ki, başqaları onu kəsməsin. Tamaşaya çox adam gəlmişdi.

Ulenşpigel onlara dedi:

– Hərəniz ayaqqabınızın bir tayını mənə verin. Böyükmü olsun, kiçikmi – bunun təfəvütü yoxdur, mərc gəlirəm ki, onlar da mənimlə oynayacaq.

Uşaqlar soruşdu:

– Mərçi uduzsan bizə nə çatacaq?

Ulenşpigel cavab verdi:

– Qırx parç *bruinbier* pivəsi. Mən udsam, siz mənə üç patar verəcəksiniz.

Uşaqlar razı oldular.

Hərəsi ayaqqabısının bir tayını ona verdi. Ulenşpigel də onları döşlüyünə yığıb kəndirdə oynamağa başladı, lakin bu yük ilə oynamaq onun üçün asan deyildi.

Ona paxıllıq edən uşaqlar çıxırdılar:

– Sən axı lovğalanırdın ki, ayaqqabılar səninlə oynayacaq? Bizə kələk kəlmə, gey onları!

Ulenşpigel oynaya-oynaya onlara dedi:

– Mən deməmişdim ki, sizin ayaqqabılarınızı geyəcəyəm, demişdim ki, onlar mənimlə oynayacaq. Budur, mən oynayıram,

ayaqqabılar da mənim döşlügümdə oynayır. Gözlərinizi nə bə-rəldib baxırsınız qurbağa kimi? Ötürün bəri üç patarı!

Uşaqlar hay-küy salıb, ayaqqabılarını geri istədi.

Ulenşpigel ayaqqabıları bir-birinin ardınca onların üstünə to-lazladı. Bunun da nəticəsində basa-bas, dava-dalaş başlandı, heç kəs bilmirdi ki, bu ayaqqabı yığını içində onunku hansıdır. Ha əlləşirdilər, heç kəsin əli ayaqqabılara çatmırdı.

Ulenşpigel bunu görüb ağacdən düşdü, döyüşçülərin üstünə su tökdü, – ancaq bu təmiz su deyildi, başqa su idi.

XXV

Şahzadə on beş yaşına çatanda sarayın bütün dəhlizlərində, otaqlarında, pilləkənlərində, zallarında avara-avara gəzməyi vərmiş eləmişdi. Çox vaxt qadın otaqlarının ətrafında hərlənir, pajlarla deyişirdi. Pajlar da ondan geri qalmırdı, siçan güdən pi-şik kimi, həmişə oralarda veyillənirdilər, bəziləri lovğa-lovğa həyətdə təsirli ballada da oxuyurdular.

Şahzadə oxumaq səsini eşidəndə birdən pəncərədə görünər, zavallı pajlar da, öz sevgililərinin gözəl gözlərini görmək əvəzi-nə, bu meyit rəngli sarı, murdar sifəti görüb, qorxaraq tez geri çəkildilər.

Saray xanımları içərisində yaşıl gözlü, qızılı saçlı bir gözəl vardı. Onun toppuş bədəni dəymiş gözəl meyvəni xatırladırdı. Özü Damme yaxınlığındakı Düzzeyləndi, əsil-nəcabəti olan fələməng qadını idi. Bu odlu, şən qadın bəzi xoşbəxtlərə bəslədi-yi meylini gizlətmirdi: onlar bu gözəl torpaqda o qadının xüsusi lütfkarlığı ilə cənnət səfası sürürdü. O, hər gün müəyyən edilmiş vaxtda, o adamın yanına görüşə gəlirdi; Filipp də bunu bilirdi.

Bir gün Filipp pəncərə qabağındakı skamyada pusqu düzəldib onun gəlməsini gözlədi. Gözləri alışıb-yanan, bütün cazibədarlı-ğı ilə adamı valeh edən, bir baş çimməkdən gələn bu gözəl qadın, dodaqları azca aralanmış halda, zərərə paltarını xışıldaya-xışıldı-ya buradan keçəndə, şahzadə yerindən qalxmadan ona dedi:

– Senyora, sizi bir dəqiqəliyə olarmı?

Sanki çəməndə kişnəyən qəşəng ayğırın yanına qaçan, səbirsizlikdən alışıb–yanan bir madyanın qabağını kəsdilər. Şahzadənin sözüne cavab olaraq dedi:

– Zat-aliləri, biz hamımız burada siz əlahəzrətlərinin iradəsinə tabe olmalıyıq.

Şahzadə:

– Oturun mənim yanımda, – dedi.

Qıza sərt ehtiraslı, acıqlı və həyasızcasına bir nəzər salıb əlavə etdi:

– *Pater Noster* duasını fələməng dilində mənə oxuyun. Mən əvvəllər bunu bilirdim, indi yadımdan çıxıb.

Zavallı saray xanımı duanı oxumağa başladı. Şahzadə tez–tez onun sözünü kəsir, mümkün qədər yavaş oxumasını xahiş edirdi.

Yazıq qız başqa bir duanın vaxtı çatdığına əmin olduğu halda, şahzadə onu bu duanı on dəfə oxumağa məcbur elədi.

Sonra da onun gözəl saçını, qırmızı yanaqlarını, aydın gözlərini tərifləməyə başladı, lakin qəşəng çiyinləri, qabarıq döşləri və başqa şeyləri haqqında bir söz deməyə cəsarət etmədi.

Axırda qız bu qərara gəldi ki, yəqin getmək olar: həyətə baxmağa başladı. Lakin şahzadə ondan belə bir şey soruşdu: qadınların yüksək əxlaqı xüsusiyyətləri nədən ibarətdir?

Qadın düzgün cavab verə bilməyib, pis vəziyyətə düşəcəyindən qorxaraq susurdu; belə olduqda şahzadə özü onun əvəzinə, nəsihət vermiş kimi, dedi:

– Qadınların yüksək əxlaqı xüsusiyyətləri üç şeydən ibarətdir: bakirəlik, namusunu qorumaq və ismət.

Sonra da ona bir az təvazökarlıqla geyinməyi, füsunkar yerlərini göstərməməyi məsləhət gördü.

Qadın, razılıq əlaməti olaraq başını əyib dedi ki, hiperborey zat-alilərinin²⁸ yanında mən üstümə bircə parça muslin ilişdir-məkdənsə, on dənə ayı dərisinə bürünərəm.

Bu cavabı ilə şahzadəni utandırdı, özü də sevinə–sevinə qaçıb getdi.

Lakin şahzadənin də qəlbində gənclik odu yanırıdı; ancaq bu – nə qüvvətli mənəviyyatı olan şəxsləri cəsarətli qəhrəmanlığa sövq edən parlaq od, nə də – həssas qəlbləri göz yaş tökməyə vadar edən sakit od idi; bu, iblisin öz əli ilə yandırdığı tutqun cəhənnəm odu idi. Bu od onun boz gözlərində – qışda qırğın meydanı üzərinə düşən ay işığı kimi, zəif-zəif parıldayırdı. Ancaq bu od onu amansızca yandırırdı.

Heç kəsi sevməyən, hamıdan qaçan bu uğursuz adam qadınlarla eşqbazlığa girişməyə cəsarət eləmədi. O, tənha bir bucaqda, divarları əhənglə ağardılmış, dar pəncərəli xırdaca otaqda gizlənib pirojna yeyirdi, bunun da tökülən qırıntılarına milçəklər yığın-yığın uçub gəlirdi. Şahzadə öz-özünə sığal verərək, milçəkləri pəncərə şüşəsində yavaş-yavaş, yüzlərlə basıb əzirdi, ancaq barmaqları bərk titrəməyə başlayanda qırğından əl çəkərdi. Bu amansız əyləncə ona alçaqcasına zövq verərdi, çünki ehtirasla amansızlıq – iki iyrencə bacıdır. O, gizləndiyi tənha məskəninə daha tutqun halda, meyit rəngində çıxardı, hamı da onu görəni kimi qaçardı.

Qəm-qüssə içində ömür sürən bu əlahəzrət şahzadə əzab çəkirdi, çünki başqasına əzab verən – özü də rahatlıqdan məhrum olur.

XXVI

Əsil-nəcabəti olan gözəl qadın bir gün Valyadoliddən çıxıb, Flandriyadakı Düzdeyəl qəsrinə gedirdi.

O, kök eşikağası ilə Dammedən keçəndə on beş yaşlı bir oğlan gördü: oğlan daxma qabağında oturub tuluq zurnası çalır, qabağındakı küren it də yazıq-yazıq ulayırdı, görünür musiqi onun xoşuna gəlmirdi. Günəş parlaq işıq saçır. Oğlanın yanında qəşəng bir qız durmuşdu, it hər dəfə ürəkparçalayan səslə ulayanda o, gülməkdən uğunub gedirdi.

Gözəl qadın və kök eşikağası daxmanın qabağından keçəndə bir şey onların diqqətini cəlb etdi: Ulenşpigel çalır, Nele qəhqəhə ilə gülür, Tit Bibul Şnuffi ulayırdı.

Xanım Ulenşpigelə dedi:

– Yaramaz uşaq! Niyə o yazıq itə öcəşirsən?

Ulenşpigel ona baxıb, ovurdlarını hava ilə daha çox doldurdu. Bibul Şnuffi daha pis uladı, Nele daha bərk güldü.

Eşikağasını bu yaman acıqlandırdı, Ulenşpigeli göstərib xanımına sarı döndü:

– Bu saat mən qılıncın qını ilə bu haramzadanı vuraram, onda o bu dözülməz hay-küyü tez kəsər.

Ulenşpigel onu başdan-ayağa süzdü, hələ bir yekəqarın da dedi, yenə də çalmağa başladı. Eşikağası yaxınlaşıb onu yumruğu ilə hədələdi, elə bu anda Bibul Şnuffi cumub onu ayağından tutdu. Eşikağası şappıltı ilə yıxılıb bağırdı: “Ay aman, qoymayın!”

Xanım gülüb Ulenşpigeldən soruşdu:

– Ay tuluq zurnası çalan, Düzzeyel yolu yenə əvvəlki yerdən gedir?

Ulenşpigel yenə də çala-çala başını tərpedib xanımına baxdı.

Xanım dedi:

– Mənə niyə elə baxırsan?

Lakin Ulenşpigel zurnasının səsini kəsmədi, yenə də, qadına valeh olmuş kimi, heyrətlə gözlərini bərəldərək ona baxırdı.

Xanım:

– Hələ sən uşaqsan, – dedi, – qadınlara baxan vaxtın deyil!

Ulenşpigel azca qızardı, lakin gözünü qadından çəkməyərək, çalğısını dayandırmadı.

Xanım təkrar soruşdu:

– Səndən soruşuram, Düzzeyelə gedən yol dəyişməyib ki?

Ulenşpigel onun cavabında dedi:

– Siz o yolla getməyəndən bəri, onun bütün otu quruyub.

Xanım soruşdu:

– Məni ötürərsən?

Ulenşpigel yerindən tərپənmədi. O, yenə qadına diqqətlə baxırdı. Xanım başa düşdü ki, bu zarafatçı oğlandır; eyni zamanda ona elə gəlirdi ki, bu zarafatlar – ancaq uşaq zarafatıdır, buna görə ona acığı tuta bilməzdi. Birdən Ulenşpigel yerindən qalxıb evlərinə sarı yollandı.

Xanım soruşdu:

– Hara gedirsən?

Ulenşpigel də cavab verdi ki:

– Gedib ən yaxşı paltarımı geyim.

Xanım:

– Yaxşı da, get, – dedi.

Xanım skamyada, evin lap qapısı yanında oturdu. Eşikağası da onun yanına getdi. Xanım, Nele ilə danışmaq istədi, lakin o, elə bil ağzına su almışdı, danışmırdı. Qız, Ulenşpigeli qısqanırdı.

Ulenşpigel əl-üzünü yudu, bamazi kostyumunu geyib küçəyə çıxdı. Bu bayır-bacaq geyimi bizim dəcəl oğlana çox yaraşırıdı.

Nele soruşdu:

– Sən doğrudan da da bu gözəl xanımı ötürməyə gedəcəksən?

Ulenşpigel cavab verdi ki:

– Tez qayıdacağam.

Nele dedi:

– Bəlkə mən də gedim?

Ulenşpigel razı olmadı:

– Yox, yol çox pəlçıqdır.

Xanım da qısqanc bir əda ilə, həm də acıqlı-acıqlı dedi:

– Ay qız, niyə istəmirsən ki, o mənimlə getsin?

Nele, xanımın sualına cavab vermədi; onun gözlərində iri yaş damcılarını gördü; o, qəmgin halda, həm də pis-pis xanıma baxdı.

Onlar dördlükdə yola düşdülər. Bunlardan biri, kraliça kimi ağ ata minmiş, xanım idi; atın üstünə qara məxmərdən çul salınmışdı; o birisi, eşikağası idi, – onun yekə qarını, atın yerisinə uyaraq, bir qayda ilə yırğalanırdı; üçüncüsü Ulenşpigel idi, – o ağ atın cilo-vundan tutub aparırdı; dördüncüsü də – Bibul Şnuffi idi, – o quyruğunu lovğa-lovğa qaldırıb Ulenşpigelin yanınca gədirdi.

Bu qayda ilə xeyli yol getdilər. Ulenşpigel yenə də özünü narahat hiss edirdi. O, balıq kimi dinib-danışmırdı, elə ancaq xanımdan ətrafa yayılan incə benzoy ətrini sinəsinə çəkirdi, oğrun-oğrun onun ilmə-düyməsinə, qaş-daşına, bəzək şeylərinə, zərif üzünə, parlaq gözlərinə, açıq döşünə, gün işığında zər çutqu kimi parıldayan saçına baxırdı.

Xanım soruşdu:

– Ay dəcəl uşaq, niyə susursan?

Ulenşpigel onun sualına cavab vermədi.

– Sənin dilin qurumuş olsa da, hər halda mənim bir xahişimi yerinə yetirərsən.

Ulenşpigel:

– Baxır necə xahişdir, – dedi.

Xanım:

– Sən daha məni ötürmə, – dedi. – Koolkerkə get, – bax, o taydadır, – orada əynində qara qırmızı geyimi olan bir ağa var, mənim adımdan ona de ki, bu gün məni gözləməsin, bazar günü, axşam saat onda mənim qəsimə gizlin yolla gəlsin.

Ulenşpigel qəti dedi:

– Getmərim!

Xanım buna təəccüb etdi:

– Niyə?

Ulenşpigel sözünü təkrar elədi:

– Getmərim, qurtardı!

Xanım soruşdu:

– Sənə nə oldu, a balaca tərs eşşək?

Ulenşpigel dirənib durdu:

– Getmərim!

– Sənə bir florin versəm gedərsən?

– Yox.

– Bir dukat versəm necə?

– Yox.

– Bir karolü necə?

Ulenşpigel qəti dedi:

– Yox! – Sonra ah çəkərək əlavə etdi: – Pulu başqa şeylərdən çox istəsəm də, getmərim.

Xanım gülümsədi, sonra birdən çığırdı:

– Vay! Mənim qəşəng, bahalı, üstünə xırda muncuq tikilmiş zərxara kisəm itib! Hələ Dammedə o mənim kəmərimdən asılmışdı.

Ulenşpigel heç qımıldanmadı da. Bu zaman eşikağası ona yaxınlaşıb dedi:

– Xanım, bu dələduzu göndərməyin, çox bəcdir, – onda siz bir daha pul kisəsinin üzünü görməyəcəksiniz.

Xanım soruşdu:

– Bəs onda kim getsin?

Eşikağası:

– Yaşım keçmiş olsa da, mən gedərəm, – deyib yola düşdü.

Gün günortaya əyilirdi, hava çox isti idi, hər tərəfdə qəbir sükutu çökmüşdü. Ulenşpigel heç bir söz deməyib, təzə gödək-cəsini çıxarıb söyüdüün altında yerə sərdi ki, xanım nəm ot üstündə deyil, onun üstündə otursun. O da oturdu. Özü isə bir az kə-narda durub ah çəkdi.

Xanım Ulenşpigelə baxdı, bu utancaq uşağa yazığı gəlib so-ruşdu ki, sənın qıçların yorulmadımı? Ulenşpigel cavab vermək əvəzinə yerə çökməyə başladı. Xanım onu tutub öz çılpaq sinə-sinə sarı çəkdi. Bu Ulenşpigelin çox xoşuna gəldi, xanım da, mərhəmətli olduğundan, ona – “sən özünə ayrı bir başaltı tap” deyə bilmədi.

Bu arada eşikağası qayıdıb gəldi, dedi ki, pul kisəsinə heç yerdə tapa bilmədim.

Xanım ona:

– Pul kisəsi tapıldı, – dedi. – Onu atdan düşəndə gördüm. O düşəndə üzəngiyə ilişib qalbmış. – Sonra Ulenşpigelə sarı döndü: – İndi sən bizi düz Düzzeyelə apar, özün də de görüm, adın nədir?

Ulenşpigel də cavab verdi ki:

– Müqəddəs Tilbertin şərəfinə mənə Til adı verilmişdir. Mə-nası da budur: dünyada bütün yaxşı şeylərin ardınca bərk yüyü-rən. Ulenşpigel də mənim ləqəbimdir. Əgər siz bu güzgüyə bax-sanız görəcəksiniz ki, bütün Flandriyada ən gözəl çiçək öz ətri ilə sizin gözəlliyinizin ətrinə tay ola bilməz.

Bu söz xanımın xoşuna gəldi, qızardı. Ulenşpigelə də acığı tutmadı.

Sootkinlə Nele isə Ulenşpigel gələnə kimi ağladılar.

XXVII

Ulenşpigel Düzzeyeldən qayıdanda gördü ki, Nele Dammenin qarovulxanası yanında durub, əlindəki üzüm salxımının qara gilələrini qoparıb yeyir. Yediyi gilələr ləzzəti idi, onun ağzını tama gətirirdi, lakin aldığı ləzzət zərrə qədər də üzündə əks olunmurdu. Görünür, ovqatı təlx idi, üzüm gilələrini acıqlı-acıqlı qoparırdı. Nele qəlbində böyük ağırlıq duyurdu; onun gözlərində elə bir kədər və məhzunluq, həm də elə bir şəfqət ifadə olunurdu ki, Ulenşpigelin qıza yazığı gəlirdi, yaxınlaşıb boynundan öpdü.

Bunun qabağında Nele ona möhkəm bir şapalaq ilişdirdi.

Ulenşpigel dedi:

– Bu mənə heç bir şeyi aydınlaşdırmır.

Nele hönkür-hönkür ağladı.

Ulenşpigel dedi:

– Yoxsa indi şəhər qırağında fontan qoyurlar?

Nele:

– Get burdan! – dedi.

– Ay qız, sən ağlayırsan, gözlərinin yaşı qurumur, – mən bu halda sənin yanından necə gedə bilərəm?

Nele sərt dedi:

– Mən heç də qız deyiləm, heç də ağlamıram!

– Hə, hə, sən ağlamırsan, ancaq gözlərindən su tökülür.

Nele soruşdu:

– Gedirsən burdan, ya yox?

Ulenşpigel də cavab verdi ki:

– Yox, getmirəm.

Nele göz yaşından islanmış döşlüyünü titrək əlləri ilə didişdirirdi.

Ulenşpigel yenə dedi:

– Nele, hava tez açılacaq?

Ulenşpigel çox mehribanlıqla gülümsəyərək, Neleyə baxdı.

Nele soruşdu:

– Sənə nə?

– Axı hava yaxşı olanda göz yaşı tökülmür.

Nele ona dedi:

– Get o zərxara paltarlı gözəlinin yanına, onu əyləndir.

Lakin Ulenşpigel oxudu:

Yar ağlarsa birdən əgər,
Ürəyimə güllə dəyər.
İnci olsa da göz yaşı.
Ona təbəssüm yaraşır.
Çox əzizdir mənə yarım...
Tökün Luven şərabından
İçim yarın sağlığına,
İçim yarın sağlığına bir nəfəsə
Əgər Nele Gülümsəsə,

Nele dedi:

– Sən əclaf adamsan! Hələ bir məni ələ də salırsan!

Ulenşpigel buna etiraz etdi:

– Yox, Nele, mən adamam, ancaq əclaf deyiləm. Bizim hörmətli nəslimizin-icma başçıları nəslinin – gerbi var, bu gerbin üstündə, *bruinbier* rəngli sahədə üç gümüş parçın şəkli var. Nele, sən Allah de görüm, yoxsa Flandriyada kim öpüş əkirsə, o şapalaq biçir?

Nele elan etdi ki:

– Mən səninlə danışmıram.

– Danışmırsan, amma özün ağzını açıb söylənirsən.

Nele boynuna aldı ki:

– Sənə acığım tutub, bu ondandır.

Ulenşpigel dirsəyini yavaşca onun böyrünə vurub dedi:

– Bədxasiyyət qızı öp – səni sevməz, dürtmələ – səni əzizlər.

Hə, ay qız, mən ki, sənə dürtmə vurdum – məni əzizlə!

Nele ona sarı döndü. Ulenşpigel qollarını açdı, Nele hələ də ağlaya-ağlaya onun boynuna sarılıb dedi:

– Til, sən daha ora getməyəcəksən ki?

Ulenşpigel ona cavab vermədi; indi onun başı ayrı şeyə qarışmışdı: o, Nelenin titrək, zərif barmaqlarını sıxır, birdən birə sel kimi axan göz yaşının iri, odlu damcılarını dodaqları ilə qurudurdu.

XXVIII

İmperator Karlın anadan olduğu şanlı Gent şəhəri baş vergisi verməkdən boyun qaçırdı.²⁹ Karl şəhəri soyub müflis etmişdi, indi onun bu vergini verməyə gücü çatmırdı. Vergi verməmək – böyük cinayətdi, Karl bunun üçün şəhər camaatını cəzalandırmağı öz üzərinə götürdü.

Oğul qamçısı atanın kürəyində – bütün başqa qamçılardan daha bərk səslənir.

Karlın düşməni Uzunburun Fransisk³⁰ Karla Fransadan keçib getməyi təklif etdi. Karl da razı oldu. Fransiski tutub həbsxanaya salmaqdan sonra, Fransada onu gəzdirir, ona şahanə hörmət göstərirdilər. Hökmdarlar xalq ilə mübarizədə birləşməyi özlərinin hökmdarlıq vəzifəsi hesab edirlər.

Karl Valansyendə³¹ xeyli ləngidi və bu müddət ərzində acıqlandığını biruzə vermədi. Onun doğma şəhəri Gent sakitcə yaşayırdı, arxayındı ki, imperator onun qanuni hərəkətini ona bağışlar.

Lakin Karl dörd minlik atlı qoşunla şəhərin qala divarına yaxınlaşdı. Alba³² və Oranlı şahzadə³³ də onunla idi. Adi camaat və xırda əsnaflar razılığa gəldilər ki, Karlın bu oğulluq ziyarətinə yol verməsinlər, buna görə səksən min şəhər və kənd əhalisini ayağa qaldırdılar. Lakin *hooghoorter** deyilən piylənmiş təcirlər qorxdular ki, hökuməti xalq öz əlinə alar, ona görə camaatın təşəbbüsünə mane oldular. Əslinə qalanda Gent öz oğlunu və onun dörd minlik atlısını darmadağın eləyə bilirdi. Amma Gent öz oğlunu istəyirdi; hətta əsnaflar da yenə ona inandılar.

Karl isə Gentin özünü yox, onun pulunu istəyirdi: bu pulu vaxtında ondan alırdı, ancaq bu ona azlıq eləyirdi.

Karl şəhəri tutduqdan sonra hər yerdə qarovul qoydu, keşikçi dəstələri düzəltdi: bunlar gecə-gündüz küçələri gəzib-dolaşmalı idi. Sonra da çox böyük təntənə ilə öz hökmünü elan etdi.

Adlı-sanlı vətəndaşlar, boyunlarında kəndir, onun taxtının qabağına gəlib, bütün xalq qarşısında təqsirlərini boyunlarına al-

* Hərfi mənada: “Hündür qapıların sahibləri” (*flam.*)

malı idilər. Gentə ən ziyanlı bir ittihamnamə verilirdi: o, xəyanətdə, müqavilənaməni pozmaqda, itaətdən çıxmaqda, qiyamda, üsyanda əlahəzrəti təhqir etməkdə təqsirləndirilirdi. İmperator Gent şəhərinin bütün imtiyazlarını, hüququnu, azadlığını, qayda-qanununu, adətlərini ləğv etdi. O, Allah-təala kimi, Gent şəhərinin gələcəyini də müəyyənləşdirdi: bu gündən sonra, onun imzaladığı fərmana görə, sonrakı taxt varisləri taxta çıxanda and içməlidirlər ki, onlar, Karlın Gent şəhərinə iltifat buyurduğu fərmana³⁴ tamamilə riayət edəcəklər; bu da, Gent şəhərinin həmişəlik əsarət altında saxlanması fərmanı deməkdir.

Sonra Karl, Sen-Bavon abbatlığını yerlə yeksən elədi, onun yerində qala tikdirdi; bu qaladan onun doğma şəhərinə, maneəsiz mərmə yağdıra bilərdilər.

O, atadan qalan irsə sahib olmağa tələsən sevimli oğul kimi, Gent şəhərinin bütün əmlakını, gəlirini, evlərini, toplarını, hərbi sursatını qəsb etdi.

O, belə hesab etdi ki, şəhər yaxşı müdafiə olunur. Buna görə onun əmri ilə Qızıl qülləni, Quruqurbağası yuvasındakı qülləni, Braampoortu, Stinpoortu, Vallpoortu, Ketelpoortu və bir çox başqa tikintiləri dağıtdılar; bütün bu tikintilər öz heykəlləri, çox nəfis oymaları, naxışları ilə məşhur idi.

Sonralar Gentə gələn xaricilər bir-birindən soruşurdular:

– Bəs niyə bizə – ürəksıxan, diqqətəlayiq heç bir şeyi olmayan bu şəhər haqqında möcüzələr söyləyirdilər?

Gentlilər də onlara belə cavab verirdi:

– İmperator Karl şəhərin çox qiymətli olan kəmərinə açmışdır.

Bunu deyirkən onlar utanıb xəcalət çəkər və qəzəblənərdilər.

İmperator sərəncam vermişdi ki, dağıdılmış binaların kərpici qala tikilməsinə sərf olunsun.

Şəhər əhalisinin çalışqanlığı, sənayesi, şəhərin pul vəsaiti Karlın şöhrətpərəstlik niyyətinə mane olmadı; o, Genti tam müflis etmək qərarına gəlmişdi. Bu məqsədlə də buyruq verdi ki, şəhər – dörd yüz min çervons həcmində vermədiyi vergini, bundan əlavə, bir dəfəyə yüz əlli min karolü versin; bundan başqa

şəhər hər il altı min karolü verməli idi. Bir zamanlar Gent imperatora borc pul verərdi. Karl hər il şəhərə yüz əlli liar verməyi öhdəsinə götürmüşdü. İndi Karl borc öhdəçiliyini də Gendən geri aldı. Belə bir şəraitdə Karl, əlbəttə, çox varlandı.

Gent dəfələri öz məhəbbətini ona göstərmişdi, dəfələrlə onu dardan qurtarmışdı, lakin Karl xəncəri onun sinəsinə sapladı. İndi ona ata köməyi kifayət eləmirdi, – İndi ona ata qanı lazımdı.

Bir qədərdən sonra onun diqqətini qəşəng “Roland” zəngi cəlb etdi. Buyruq verdi ki, zəng vura-vura camaatı öz hüququnu müdafiə etməyə çağıran adamı o zəngin dilindən assınlar. Onun “Roland”a da, öz atasının dilinə də rəhmi gəlmədi, onun atası bu dillə Flandriya ilə danışırdı; “Roland”a, bu məğrur zəng özü barədə belə demişdi:

Uğultumu eşitsələr bilin hardasa yanğın var
Göyə yüksəlsə səsim ölkədə tufanlar qopar.

Karl belə hesab etdi ki, onun atası çox bərkəndən danışır: zəngi yerindən çıxartdırdı. Onda ətraf kəndlilər arasında belə danışığı getdi: Gent öldü, ona görə öldü ki, oğlu dəmir kəlbətinlə onun dilini dartıb qopartdı.

XXIX

Aydın, tərəvətli yaz günlərindən birində, təbiətin məhəbbətlə dolu olduğu bir gündə Sootkin açıq pəncərə qabağında oturub tikiş tikirdi, Klaas astadan nəsə oxuyurdu, Ulenşpigel də Tit Bibul Şnuffinin başına hakim papağı keçirirdi. İt təkəbbürlə ayağını qaldırır, sanki bir adam haqqında məhkəmənin hökmünü oxuyurdu, amma əslində başındakı bəzəyi dartıb çıxarmaq istəyirdi.

Birdən Ulenşpigel pəncərəni bayırdan şappılı ilə örtüb otağa yüyürdü, qollarını açıb, stuldan stula, masadan masaya atılmağa başladı. Axırda Sootkinlə Klaas başa düşdü ki, Ulenşpigel qəşəng, balaca bir quşu tutmaq üçün atılıb düşür: quş İndi tavan tirinin qabırğasına sıxılıb durmuşdu, qanadları titrəyə-titrəyə qorxmuş halda civildəyirdi.

Ulenşpigel az qalmışdı ki, quşu tutsun, birdən Klaas onu səslədi:

– Sən nə atılıb–düşürsən?

Ulenşpigel:

– O quşu tutmaq istəyirəm, – dedi. – Sonra onu qəfəsə salacağam, qabağına dən tökəcəyəm, qoy o, mənim üçün nəğmə oxusun.

Bu zaman quş yazıq–yazıq cəvildəyərək otaqda uçuşur, özünü pəncərə şüşəsinə çırpırdı.

Ulenşpigel yenə tullanıb quşu tutmaq istəyirdi ki, Klaas iri əlini onun çiyinə qoydu:

– Yaxşı da, – sən onu tut, qəfəsə sal, qoy o da sənə üçün nəğmə oxusun, mən də səni yoğun dəmir çubuqlu qəfəsə salaram, deyərəm ki, oxu. Sən ora–bura qaçmağı xoşlayırsan, onda daha qaça bilməyəcəksən. Hava soyuq olacaq, amma sən kölgədə qalacaqsan; hava isti olacaq – günün altında bişəcəksən. Sonra da bir bazar günü biz çıxıb gedəcəyik, yadımızdan çıxıb sənə yem verməyəcəyik, cümə axşamından da tez qayıtmayacağıq. Qayıdanda görəyək ki, bizim Til əl–ayağını uzadıb – acından ölüb.

Sootkin ağlayırdı. Ulenşpigel birdən götürüldü:

Klaas soruşdu:

– Hara getdin?

– Bu saat pəncərəni açım quş çıxsın.

Belə də oldu: quş payızbülbülü imiş; pırıltı ilə pəncərəyə atıldı, sevinc dolu bir səslə ox kimi uçub, yaxındakı alma ağacına qondu, xırdaca qanadlarını açıb düzəltdi, balaca dimdiyi ilə zərif tüklərini, lələyini təmizlədi, sonra da birdən acıqlandı, öz dilində – quş dilində Ulenşpigeli bərk danladı. Bu vaxt Klaas Ulenşpigelə dedi:

– Oğlum, nə insanın, nə heyvanın heç vaxt azadlığını əlindən alma – azadlıq dünyanın ən böyük nemətidir. Qoy hər kəs üşüyəndə – gündə qızına bilsin, – istidə–kölgədə otura bilsin. Qoy Allah–taala özü cənab–əqdəs əlahəzrətlərinin bəlasını versin: o ki, əvvəl Flandriyanın azad məzhəbini zəncirlədi, sonra da şanlı Genti köhlək qəfəsinə saldı.

XXX

Filipp, Portuqaliyalı Mariya ilə evdəndikdən sonra³⁵ onun bütün mülkünü öz hakimiyyəti altına aldı. Mariyadan onun bir oğlu oldu adını don Karlos qoydular. Sonralar o, çox zalım, ağılsız adam oldu. Ancaq Filipp arvadını sevmirdi!

Kraliça çox çətinliklə doğdu. O, zahılıq yatağında yatırdı. Saray xanımları onun başına yığışmışdı. Hersoginya Alba da onların içində idi.

Filipp tez-tez onu qoyub, laməzhəblərin yandırılmasına baxmağa gedirdi. Saray adamları – kişilər də, qadınlar da – ondan nümunə götürürdülər. Zahıya baxan və əsil-nəcəbəti olan hersoginya Alba da belələrindən idi.

Elə bu vaxt inkvizisiya, – katolik məzhəbli bir nəfər fələməng heykəltəraşının odda yandırılması hökmünü vermişdi: bir monax ona, Məryəm ananın ağacdən qayırdığı heykəli üçün vəd etdiyi pulu vermir, heykəltəraş da deyir ki, mən bu əsərimi məhv edərem, amma qəpik-quruşa satmaram, – bunu deyib kəsiki ilə heykəlin bütün üzünü kəsik-kəsik eləyir.

Monax gedib xəbər verir ki, bu adam kafirdir. Heykəltəraşı tuturlar, qətiyyənlə rəhm etmədən, ona əzab-işgəncə verirlər, sonra da tonqalda yandırılması hökmünü çıxarırlar.

İşgəncə vaxtı onun hər iki ayağının altını yandırirlər. Əyninə san-benito* geydirilmiş heykəltəraş zindandan tonqala gətirilənə kimi, yol uzununu çığırırdı:

– Qıçlarımı kəsin mənim! Qıçlarımı kəsin mənim!

Filipp fəryadı uzaqdan eşidirdi, bu ona ləzzət verirdi. Ancaq gülmürdü.

Saray xanımları, heykəltəraşın yandırılmasına baxmaq üçün, kraliça Mariyanın yanından getdilər. Ən axırda, kraliçanı tək qoyub, hersoginya Alba getdi: o, fələməng heykəltəraşının fəryadını eşidəndə, mütləq bu əyləncəli tamaşaya baxıb zövq almaq üçün ora getmək arzusuna düşdü.

---

* San-benito – kətandan tikilmiş uzun, geniş xalat, İnkvizisiya hökmünə məruz qalmış adamlara geydirərdilər. Ölümə məhkum edilənlərin xalatına alov şəkli çəkilmiş.

Filipp və onun bütün yaxın adamları – knyazlar, qraflar, zadəganlar, xanımlar – gəldikdən sonra fələməng heykəltəraşını uzun zəncirlə dirəyə bağladılar. Dirək – yandırılmış bəlim bağlamalarının, çırpı dərzlərinin, çırpı şələlərinin odlu dairəsi mərkəzində idi, belə ki, yandırılmağa məhkum edilmiş adam istəsəydi dirəyə yaxın durar, odun ən isti yerindən bir az kənardə dayanardı, bununla da vəm odda yanardı.

Həmı maraqla baxırdı ki, görsün o, yarıçılpaq vəziyyətdə, bütün mənəvi qüvvəsini toplayaraq, dözülməz əzabla necə mübarizə aparır.

Bu zaman kraliça Mariya su içmək istədi. Bir qovunun yarısı boşqabda qoyulmuşdu. Mariya bir təhər masaya yaxınlaşdı, qovunun bir parçasını götürüb yedi.

Qovun soyuq olduğundan kraliçanı üşütmə tutdu, onu buz kimi soyuq tər basdı, o, gücdən düşərək yerdə oturdu. İniləyərək dedi:

– Ah! Bir adam məni çarpayuya aparsaydı, heç olmasa isinərdim.

Bu zaman, bədbəxt heykəltəraşın fəryadını eşitdi:

– Qıçlarımı kəsin mənim!

Kraliça Mariya ucadan dedi:

– Ah! Bu nədir? Ölümündən qabaq it ulayır?

Bu anda heykəltəraş ortaya yığışan adamları gözdən keçirdi, ancaq yırtıcı sifətləri görüb, mərdlər ölkəsi olan Flandriya yadına düşdü: əlini sinəsində çarpazladı, bir ucu belinə bağlanmış uzun zənciri ardınca sürüyə-sürüyə birbaş, – yanan bəlimin və çırpının üstünə getdi, sonra da cəsərlərlə tonqalın içinə girib ucadan dedi:

– Fələmənglər ispan cəlladlarının gözü qabağında belə ölürlər! Kəsin qıçları, ancaq mənimkini yox, onlarınkini: qoy onlar bir də edam yerinə axışib gəlməsinlər! Yaşasın Flandriya! Əsrlər boyu əbədi yaşasın!

Xanımlar, heykəltəraşın mənəvi mətanətinin qarşısında sarsılıraqla əl çaldılar, ona aman verilməsini xahiş etdilər.

Lakin heykəltəraş öldü.

Kraliça Mariyanın bütün bədəni əsirdi; o hönkür-hönkür ağlayırdı, yaxınlaşan ölümün soyuğundan dişi dişinə dəyirdi. Nəhayət o qol-qıçını uzadıb dedi:

– Məni yatağa qoyun, mən isinmək istəyirəm!

Bunu deyib öldü.

Bu qayda ilə Filipp, mərhəmətli sehrbaz Katlinanın qabaqcadan söylədiklərini doğruldaraq, hər yerə ölüm, göz yaşı, qan saçırdı.

XXXI

Ulenşpigellə Nele bir-birinə dəlicəsinə vurulmuşdular.

Aprel ayı sona çatırdı; bütün ağaclar çiçək açmışdı; bütün bitkilər şirəyə dolaraq mayı gözləyirdi; may da həmişə tovuz quşu kimi, öz rəngarəngliyi ilə, bir dəstə çiçək kimi öz ətri ilə yerə enirdi. O, gələndə bağlarda bülbüllər oxuyurdu.

Ulenşpigellə Nele tez-tez bir yerdə gəzirdilər. Nele Ulenşpigellə sıxılırdı, əlləri ilə ona sarılırdı. Bu Ulenşpigelin xoşuna gəlirdi. O da Nelenin belini qucaqlayıb deyirdi: “Belə daha da möhkəm olar”. Bu da Nelenin xoşuna gəlirdi, ancaq susurdu.

Çəmənlərin ətri ilə ətirlənmiş xəfif külək yol üstündə tən-bəl-tən-bəl əsirdi. Dəniz uzaqda, günün şüaları altında xumarlanaxumarlanaya uğuldayırdı. Ulenşpigel cavan cin kimi lovğalanırdı. Nele, cənnət hurisi kimi, öz xoşbəxtliyindən utanırdı.

Nele başını Ulenşpigelin çiyninə qoymuşdu. Ulenşpigel də onun əllərini əlinə almışdı, gedə-gedə Nelenin alnından, yanaqlarından, qəşəng dodaqlarından öpürdü. Lakin Nele susurdu.

Onlar bir qədərdən sonra, istidən, susuzluqdan üzülərək, kəndə girib süd içdilər, ancaq bu onların ürəyini sərینlətmədi.

Uçurumun qırağında, göy ot üstündə oturdular. Nelenin rəngi qaçmışdı, fikirli idi. Ulenşpigel təşvişlə ona baxdı. Nele soruşdu:

– Qəmginsən?

O da cavab verdi ki:

– Hə.

Nele bunun səbəbini bilmək istədi:

– Niyə?

– Heç özüm də bilmirəm. – Ancaq onu bilirəm ki, bu alma, albalı ağacları çiçək açıb, hava бүrküdür, elə bil tufan olacaq, çəməndə qızaran qız çiçəkləri, bizim bağıımızı бүrüyən ağ çiçəkli yemişan kolları... Yox, yox, heç başa düşmürəm, bu üzgünlük hardandır, niyə mən ya ölmək istəyirəm, ya da yatmaq? Səhərlər ağac budaqlarında quşların civiltisini eşidəndə, qaranquşların uçub gəldiyini görəndə ürəyim az qalır sinəmdən atılıb çıxsın. İstəyirəm ki, günəşdən də, aydan da yüksəklərə uçum. Bədənimə gah isti gəlir, gah soyuq. Ah, Nele, bilsən bu torpaqdan mən necə qaçıb uzaqlaşmaq istəyirəm! Ya da yox: məni sevvən qızın xatiri üçün mən bir həyatı deyil, min belə həyatı vermək istərdim...

Nele də dinməz-söyləməz Ulenşpigelə baxır, duyduğu xoşbəxtlikdən üzü gülürdü.

XXXII

Ölülərə rəhmət duası oxunan gündə, Ulenşpigel bir neçə dəcəl yaşıdları ilə kilsədən çıxdı. Lamme Qudzak bu dəstədə – canavar sürüsü içinə düşmüş quzunu xatırladırdı.

Lammenin anası bazar və bayram günlərində oğluna üç patar pul verərdi. Bu gün də o, cibini silkələyib, dostlarını qonaq eləmək qərarına gəldi.

Bu məqsədlə də onları *in den Rooden Schildt*-ə *Qırmızı Qalxan*-a, Yan van Libekin yanına aparıb Kurtrey *dobbelknollaert**-i istədi.

Pivə onların dilini açdı. Söhbət duadan gedəndə Ulenşpigel dedi ki, ölülərə oxunan dua ancaq keşişlərin xeyrinədir.

Bədbəxtlikdən onların içində bir satqın varmış. O, xəbər aparır ki, Ulenşpigel laməzhəbdir. Sootkinin göz yaşına, Klaasın dönə-dönə xahiş etməsinə baxmayaraq Ulenşpigeli tutub həbsxanaya saldılar. O, üç ay üç gün zirzəmidə, dəmir barmaqlıq arasında qalıb, canlı bir məxluq üzü görmədi. Ulenşpigelə verilən

---

* Tünd pivə növlərindən (*flam.*)

yeməyin dördü üçünə həbsxanaçı ötürürdü. Bu vaxt içərisində Ulenşpigel haqqında məlumat topladılar ki, görsünlər o nə kimi yaxşı və pis işlər tutub. Yoxlama nəticəsində aydın oldu ki, bu ancaq avam camaatı ələ salmağı xoşlayan acıdil zarafatçısıdır, indiyə kimi nə Məryəm ana, nə də müqəddəs adamlar haqqında nalayiq söz deməyib. Buna görə məhkəmənin hökmü yüngül oldu, yoxsa, onun alnına odlu damğa basıb, özünü də, bədəninədən qanı çıxana kimi çubuqla döyəcəkdilər.

Məhkəmə Ulenşpigelin hədd-büluğa çatmadığını nəzərə aldı. Bu işdən o, canını belə qurtardı: qarşdakı xaç mərasimində ayaqyalın, başaçıq, bir köynəkdə, əlində şam, – ruhanilərin ardınca getməli idi.

Bu mərac bayramında idi.

Mərasim qayıdıb kilsənin astanasına çatanda, Ulenşpigel yenə də həmin məhkəmənin hökmü üzrə, dayanıb ucadan dedi:

– Təşəkkür edirəm sənə, ya həzrət İsa! Təşəkkür edirəm sizə ruhani atalar! Sizin dualarınız məhşər ayağında əzab çəkənlərin ruhu üçün fərəhdır, onlara sərinlik verir, çünki hər həzrət Məryəm duası – onların kürəyinə tökülən bir vedrə sudur, hər *Pater Noster* duası da bir iri çəllək sudur.

Camaat ona böyük ixlaskarlıqla qulaq asır, lakin gizlin-gizlin astadan gülürdülər.

Ulenşpigel troitsa* bayramı günündə də xaç mərasimi yürüşünə getməli idi. O, yenə də bir köynəkdə, ayağı yalın, başaçıq, əlində şam yeriyirdi. Mərasim geri qayıdanda kilsənin qapısı ağzında dayandı, şamı mömün adam kimi əlində tutaraq, çox gülməli halda ağız-burnunu əyə-əyə ucadan, aydın səslə dedi:

– Hər bir xristianın duası məhşər ayağında əzab çəkən adamın halını çox-çox yüngülləşdirir, amma ki, özü müqəddəs olan, bütün xeyirxahlıqlarla bəzənən bizim kilsənin başçısının duası isə məhşərin yaxıb-yandıran odunu bir anda söndürür, onu şərbətə döndərir. Ancaq bu şərbətdən günahkarları parçalayan şeytanlara bircə damcı da düşmür.

---

* Troitsa – xristianların dini bayramlarından biri

Yenə camaat gizlin-gizlin, astadan gülür, böyük ixlaskarlıqla ona qulaq asırdı, lakin kilsə başçısı razı halda, mərhəmətlə gü-lümsəyirdi.

Bundan sonra Ulenşpigel üç il Flandriyadan sürgün edildi. Bu üç ildə o, Romaya ziyarətə getsəydi, papa günahlarını bağışla-saydı, – onun vətənə qayıtmağa ixtiyarı vardı.

Klaas məhkəmənin qərarı üçün üç florin, yola da Ulenşpigelə bir florin verdi, əyninə də, ziyarətçiyə layiq paltar aldı.

Ulenşpigelə Klaasdan – dərd çəkən, ağlayan anasından ayrıl-maq çox ağır gəldi. Ata-anası, bir neçə də şəhər əhli-arvad və kişi – onu yola saldılar.

Daxmalarına qayıdanda Klaas Sootkinə dedi:

– Arvad, onun barəsində çox amansız oldular, – nə olsun ey, uşaqdı, sarsaqlıq eləyib ağzından söz qaçırmışdı!

Sootkin ərinə baxıb dedi:

– Kişi, ağlayırsan nədi? Sən onu çox istəyirsənmiş, amma bunu heç göstərmirdin, axı kişinin hönkürtüsü – aslanın ağlaması deməkdir.

Klaas bu sözün qabağında heç nə demədi.

Nele anbara girib gizlənmişdi ki, heç kəs onun ağlamasını görməsin. Ulenşpigellə ayrılmağa gedəndə o, Klaasın, Sootki-nin, şəhər adamlarının – qadınların, kişilərin ardınca gəlirdi. Ulenşpigel tək gedəndə özünü yetirib, həyəcanla onu qucaqladı:

– Sən çoxlu gözəl xanımlara rast gələcəksən, – dedi.

Ulenşpigel bu sözün qabağında:

– Gözəl ola bilər, – dedi, – ancaq sənin kimi təravətlinə rast gəlmərəm, onlar hamısı gün altında yanıb qovrulublar.

Ulenşpigellə Nele xeyli bir yerdə getdilər. Ulenşpigel öz fi-kirləri ilə məşğul idi, ancaq arabir astadan deyirdi:

– Onlar bu ölümlər duası xidməti üçün mənə haqq-hesab ve-rəcəklər!

Nele bu sözlərin mənasını bilmək istədi:

– Hansı xidmət? Kim haqq-hesab verəcək?

Nəhayət Ulenşpigel ona belə cavab verdi:

– Bütün bu kilsə başçıları, məhəllə, ev keşişləri, ponomarlar, keşiş cinsindən olan hər cür tör-töküntülər – bizi ələ salıb aldanlar! İşləyən adam olsaydım, bu ziyarətçilik üzündən onlar məni üç illik əməyin bəhrəsindən kənar etmiş olardı. Yazıq Klaasa ziyan dəydi. Məni sürgün eləyənlər bu üç ilin haqq-hesabını mənə yüz qat artıq verəcəklər, mən ölülərə verilən duaları onların yadına salacağam, özü də öz pulları ilə!

Nele:

– Yaxşı da, Til, ehtiyatlı ol, – dedi, – qoy görək, onlar səni tonqalda yandırarlar.

Ulenşpigel:

– Mən odda yanmıram, – dedi.

Bu sözdən sonra onlar ayrıldılar: Nele göz yaşını içində, o da dilxor və qəzəbli halda...

XXXIII

Ulenşpigel Bruqqə çatanda çərşənbə günü, həftəbazarı idi. Gördü ki, bazar meydanında cəllad, əlaltıları ilə, bir arvadı sürüyə-sürüyə aparır, onun da ardınca bir yığın arvad çığıra-çığıra, arvadın üstünə pis-pis söyüşlər yağdıra-yağdıra gəlirlər.

Arvadın paltarının kürəyində və döşündə zol-zol qırmızı parça tikilmişdi, boynundan da dəmir zəncirdən ədalət məhkəməsinin daşı asılmışdı. Ulenşpigel bu şeyləri görüb başa düşdü ki, bu arvad öz qızlarının cavan, tərəvətli bədənini ilə alver etmiş. Ulenşpigelə dedilər ki, bu arvadın adı Barbdir. Yazon Dar adlı adam da onun əridir, əynindəki paltarda o, bütün meydanı hərlənməli, axırda Böyük bazara qayıtmalıdır, burada onun üçün edam kürsüsü qurulmuşdur. Ulenşpigel hay-küy salan dəstənin ardınca getdi. Cinayətkar qadın Böyük bazara qayıdan kimi onu edam kürsüsünə qalxmağa məcbur etdilər, orada da dirəyə bağladılar. Sonra cəllad arvadın ayaqları altına torpaq, üstünə də ot tökdü, – bu qəbir deməkdi.

Ulenşpigelə bunu da dedilər ki, arvadı həbsxanada çubuqla da döyüblər.

Sonra ona “Dəmirçi” Henri rast gəldi. Bu fırldaqçı və dilənçi idi, hamını inandırmaq istəyirdi ki, məni Vest-İpr mahalında dar ağacından asmışdılar. Boynunda da kəndirin yerini göstərirdi. “Xilas olmaq möcüzəsi”ni də belə izah edirdi; kəndirdə asıldıqdan sonra Qall Məryəm anasına ürəkdən dua eləməyə başladım, elə bu vaxt hakimlər də getdilər, məni daha boğmayan kəndir birdən qırıldı, mən də şappıltı ilə yerə düşüb xilas oldum.

Lakin Ulenşpigel sonralar bu şeyləri bildi: özünü “Dəmirçi Henri” adı ilə qələmə verən bu fırldaqçıya belə uydurmaları söyləməyə mane olmurlar, çünki onun əlində Qall Məryəm ana Kilsəsi başçısının fərmanı var. Kilsə başçısı fərmanı ona görə vermişdi ki, bu “Dəmirçi Henri”nin uydurması nəticəsində dar ağacına yaxınlaşdığını hiss edən adamlar hər tərəfdən axışıb gəlir, kilsəyə çoxlu pul verirlər. Sonralar uzun zaman Qall Məryəm anası dar ağacından asılanların müdafiəçisi hesab olundu.

XXXIV

Bu arada inkvizitorlarla din alimləri imperator Karla ikinci dəfə dedilər ki:

Kilsə məhv olur; onun nüfuzu düşür; sən katolik kilsəsi duaları nəticəsində şanlı qələbələr əldə etmişən; katolik kilsəsi sənənin əzəmətli dövlətinin sədaqətli istinadgahıdır.

Bir ispan arxiyepiskopu tələb edirdi ki, əgər əlahəzrət hökmdar Niderlandda çox zərərli Lüter laməzhəbliyinin kökünü kəsmək istəyirsə³⁶, o, gərək altı min adamın boynunu vurdursun, ya da bir o qədər adamı odda yandırsın. Cənab-əqdəs əlahəzrətləri belə hesab etdi ki, bu hələ azdır.

Buna görə zavallı Ulenşpigel hara gedirdisə gördüyü şeylər onu dəhşətə gətirirdi; bir yerdə kəsilmiş başlar payaya keçirilmişdi, bir yerdə qızların başına torba salıb çaya atırdılar, başqa bir yerdə çarmıxa çəkilmiş çılpaq kişiləri dəmir dəyənəklə döydürdülər, arvadları diri-diri yerə basdırırdılar, cəlladlar da, onların döşünü əzmək üçün, çıxıb üstlərində oynayırdılar. Tövbə ilə canını qurtaranların hər birindən ruhanilər on iki soley pul alırdı.

Ulenşpigel Luvendə cəlladların top barıtı ilə tonqal qaladıqlarını da gördü: bu tonqalda otuz nəfər lüterçi birdən tələf oldu. Ulenşpigel Limburqda bütün bir ailənin – ər və arvadın, qızların, yeznələri ilə bərabər zəbur surəsini oxuya-oxuya tonqala girdiklərini də gördü. Edam vaxtı ancaq qoca kişi çığırdı.

Ulenşpigel vahimə içində, məyus halda bu bədbəxt torpağın üstü ilə irəliləyirdi.

XXXV

O, çöllərdə quş kimi, zəncirdən açılmış it kimi silkənirdi.

Çəmənləri, ağacları, parlaq günəşi görəndə qəlbində yüngüllük hiss edirdi.

Üç gündən sora, Brüssel ətrafındakı varlı-dövlətli Ukkle kəndinə çatdı. *Ovçu şeypuru* mehmanxanası yanından keçəndə qızardılan ətin xoş ətri onu saxladı. Lap cavan bir dilənçi burnunu yuxarı tutub, bu xoş ətri ləzzətlə sinəsinə çəkirdi. Ulenşpigel ondan soruşdu ki, nəyin şərəfinə bu bayram ətri göylərə yüksəlir? Dilənçi də dedi ki, axşam duasından sonra *Şişman sifət* cəmiyyətinin üzvləri bura gəlməlidir, onlar Ukklenin azad olumasının ildönümünü bayram edəcəklər, – Ukkleni qədim zamanda arvadlarla qızlar azad ediblər.

Ulenşpigel uzaqda, paya üstündə bir tutuquşu, onun da ətrafında, ox-yay ilə silahlanmış bir neçə arvad görüb soruşdu: arvadlar çoxdan oxatan olublar?

Dilənçi yenə də ətin ətrini sinəsinə çəkə-çəkə cavab verdi ki, Rəhmdil Hersoq vaxtında, Ukkle arvadları belə ox-yayla yüzdən artıq pis adamı o dünyaya göndərmişlər.

Ulenşpigel yenə ondan bəzi şeylər soruşmaq istəyirdi, lakin dilənçi dedi ki, mən yaman acmışam, yaman da susamışam, mənə yemək-içmək üçün bir patar verməsən bir kəlmə də söz deməyəcəyəm. Ulenşpigelin dilənçiyə yazığı gəldiyi üçün ona bir patar pul verdi.

Dilənçi pulu qapıb, hinə girən tülkü kimi, özünü *Ovçu Şeypuruna* soxdu, elə o saat da qələbəylə oradan çıxdı: əlində yarım dairə kolbasa, bir iri parça da çörək tutmuşdu.

Bu zaman Ulenşpigel bir neçə təbillə violanın xoş səsini eşitdi, – çalğıçıların ardınca çoxlu qadın oynaya-oynaya gəlirdi. Qadınların ortasında, boynundan qızıl zəncir asılmış bir gözəl vardı.

Doyunca yedikdən sonra dilənçinin üzündən sevinc təbəssümü silinmirdi. O, Ulenşpigelə dedi ki, bu cavan, gözəl qız bütün oxatanların padşahıdır, adı da Mityödür, əri də, bu yerin başçısı messir Renonkeldir. Sonra Ulenşpigeldən içmək üçün altı liar da istədi. Ulenşpigel bunu da əsirgəmədi. Dilənçi yeyib-içəndən sonra gündə oturub, dişlərini qurdalamağa başladı.

Ulenşpigel ziyarətçi geyimi ilə kənd qadınlarının diqqətini cəlb edən kimi, onlar Ulenşpigelin ətrafında oynaya-oynaya bu sözləri deməyə başladılar:

– Xoş gördük səni, qəşəng ziyarətçi! Haradan gəlirsən, a cavan ziyarətçi?

Ulenşpigel də onlara belə cavab verdi:

– Mən Flandriyadan gəlirəm, gözəl ölkədən gəlirəm, orada çoxlu sevən qızlar var.

Bunu söylərkən Nele yadına düşdü, kədərləndi.

Qadınlar daha oynamayıb soruşdu:

– Sən nə günah iş tutmusan?

Ulenşpigel də cavab verdi:

– Mənim günahım elə böyükdür ki, deməyə cəsarət eləmirəm. Amma elə şeylərim də var ki, onlar da əməllicə yekədir.

Qadınlar pıqqıldayıb güldülər, soruşdular ki, niyə bəs sən əsa ilə, çanta ilə və başqa şeylərlə ziyarətə çıxmısan?

Ulenşpigel azca özündən uyduraraq cavab verdi:

– Mən dedim ki, ölümlər üçün dua oxumaq ancaq keşişlərin xeyrinədir, – günahım da budur.

Qadınlar dedi:

– Doğrudur, keşişlər öz duaları üçün pul alır, amma bu dualar cəhənnəmdəki ruhlara xeyir gətirir.

Ulenşpigel bu sözlə razılaşmadı:

– Mən orada olmamışam, – dedi.

Oxatan qadınlardan ən qəşəngi soruşdu:

– Bizimlə çörək yeyərsənmi, ay ziyarətçi?

Ulenşpigel də cavab verdi:

– Sizinlə çörək yemək istərəm, ancaq əvvəl səni yemək istərəm, sonra da o biriləri, növbə ilə: axı ən ləzzətli xörək sizsiniz, belə ləzzətli yeməkləri heç ağıla gətirmək olmaz, – yelbəquşu, qaratomyuq, xırdacüllüt qızartması bunun qabağında nədi ki!

Oxatan qadın ucadan dedi:

– Ay Allah sənin dadına çatsın! Bu ov quşlarının heç qiyməti yoxdur!

Ulenşpigel sözü əvvəlki mənaya saldı:

– Sizin də, gözəllər, heç qiymətiniz yoxdur!

Qadınlar dedi:

– Biz axı satılmırıq.

Ulenşpigel soruşdu:

– Deməli, havayı verirsiniz?

Qadınlar da ona belə cavab verdilər:

– Hə, haramzadaya şapalağı havayı veririk. İstəyirsən bu saat səni dərz kimi malalayaq?

Ulenşpigel:

– Daha belə şey danışmaram, – dedi.

– Elə ha! Yaxşısı budur gedək çörək yeyək.

Qadınlar onu mehmanxananın həyətinə apardılar. Ulenşpigel gülər gözlərini onların qəşəng üzündən ayırmırdı. Birdən – şeypur, tütək, təbil səsləri altında, bayraqları yellənə-yellənə, çox böyük təntənə ilə *Şişman sifət* cəmiyyətinin üzvləri həyəətə girdilər, – hamısı da yaxşıca yeyib-bəslənmiş adamlardı, bu gülməli ada tamamilə layiqdilər. Onlar təəccüblə gözlərini Ulenşpigelə dikdilər, lakin qadınlar tez onlara dedilər ki, ziyarətçiyə biz küçədə rast gəldik, onun da sifəti bizim nişanlılarımızın, ərlərimizin sifəti kimi bizə əlverişli göründü, bunun üçün də bayrama dəvət etdik.

Kişilər qadınların hərəkətini bəyəndilər, onlardan biri Ulenşpigelə dedi:

– Piyada zəvvar, qızartma yeməklər üzrə gözmək istəməzsən?

Ulenşpigel də cavab verdi ki:

– Mənim yeyin gedən sehrli çəkməm var.

Ulenşpigel qonaqlıq zalına gedəndə Paris yolunda on iki kor gördü. Korlar, aclıqdan və susuzluqdan şikayətlənə-şikayətlənə gəlib onun yanından keçəndə, Ulenşpigel Ukkle keşişinin hesabına, həm də ölümlərə oxunan dua xeyrinə korları şahənə qayda ilə yedirtmək fikrinə düşdü.

Yaxınlaşıb dedi:

– Budur, sizə doqquz florin verirəm. Gedək çörək yeyək. Qı-zartmanın iyini duyursunuz?

– Biz onun iyini yarım mildən duymuşuq, – ancaq, əfsus ki, buna ümidimiz yoxdur.

Ulenşpigel dedi:

– Doqquz florinə doyunca yemək olar.

Lakin pulu onlara vermədi.

Korlar ona təşəkkür elədi:

– Həzrət İsa sənə nicat versin!

Ulenşpigel korları kiçik bir masaya yaxınlaşdırdı. *Şişman si-fət* cəmiyyətinin üzvləri, arvadları, qızları ilə bərabər, böyük masanın ətrafında oturdular.

Kor dilənçilər doqquz florinə möhkəm arxayın olaraq, sıxıntı çəkmədən dedilər:

– Ay yeməxanaçı! Bizə ən yaxşı yeməklərdən, içkilərdən ver.

Yeməxanaçı doqquz florin söhbətini eşitmişdi, arxayın idi ki, pul onların kisəsindədir, soruşdu ki, sizə nə verim.

Bütün korlar bir-birinin sözünü kəsə-kəsə, hamısı birdən hay-küylə danışmağa başladı:

– Donuz piyində bişmiş paxla, mal ətindən, dana ətindən, qoyun ətindən, çolpa ətindən bozartma! – Sosiska it üçün hazırlanmır ki? – Kim birdən kolbasa iyini duyub onun yaxasından yapışmaz – qan kolbasası olsun, ya içalat kolbasası? – Mən kolbasa görmüşəm – əfsus! – Onda gözüm hələ azca görürdü. – Bəs *koekbakk** anderlext yağında varmı? Tavada cızıldayırlar, dişin altında xırtıldayırlar, yedim, üstündən bir parç pivə hopp! – Mənə qayğanaq, – qaxac donuz əti ilə, ya da qaxac donuz əti – qayğanaqla, bunlar mənim boğazımın sədaqətli dostudur! – Bəs gö-

* Fəsəli (*flam.*)

zəl *choesel** varmı? Bu təkəbbürlü ət parçaları – böyük, xoruz pipiyi, dana vəzisi, buğa quyruğu, qoyun ayaqları içində üzürlər, üstlərinə də çoxlu soğan, istiot, mixək, ceviz tökülüb, hamısı da xeyli vaxt pörtlənmiş, buğda bişmiş, üstünə də üç stəkan ağ çaxır tökülmüş – bu da onun aşqarı! – Bəs sizin suda bişmiş ilahi kolbasanız yoxmu? Bu kolbasa elə mülayimdir ki, ağzına qoyub ötürəndə bircə kəlmə söz demir. Bu bizə bir baş *Luyleckerland***-dan gəlir, – boşqab dibi yalayan xoşbəxt avaraların tox ölkəsindən! Siz axı hardasınız, ey keçən payızın yarpaqları! – Mənə qoyun ətini qızartması – paxla ilə! – Mənə də donuz sultanı, yəni donuz qulağı! – Mənə də yelbəqüşundan təsbəh, ancaq qoy orada *Pater Nostel* duası əvəzinə cüllüt olsun, *Credo* duası əvəzinə də axtalanmış yağlı xoruz!

Yeməxanaçı bu tələblərin qabağında sakitçə dedi:

– Sizə altmış yumurtanın qayqanağını verəcəklər, qaşıqlarınız üçün də yol göstərən dirəklər olacaq: əlli dənə qızardılmış, buğlanan kolbasa, dağ kimi yeməyiniz də bununla tamamlanacaq, çay kimi axan *dobbelpeterman**** da onu yuyub aparacaq.

Zavallı korların ağzının suyu axdı.

Dedilər ki:

– Bu dağı da, bu dirəkləri də, bu çayı da tez ver gəlsin!

Ulenşpigellə bir yerdə oturan *Şişman sifət* cəmiyyətinin üzvləri, onların arvadları deyirdilər ki, korlar üçün qonaqlıq görməyən şeydir, ancaq yazıqlar, kor olduqları üçün, aldıkları ləzzətin yarısını itirəcəklər.

Yeməxanaçı dörd aşpazla, – cəfəri və nəstəsənlə bəzədilmiş qayğanağı süfrəyə qoyanda, korlar hücumla keçib, əlləri ilə xörəyi qarmalamağa başladılar: yeməxanaçı çox çətinliklə qayğanağı bölüşdürüb boşqablara qoydu.

Acmış korlar duyduqları ləzzətdən ağızlarını marçıldada-marçıldada kolbasanı, istridyə kimi, udurdular. Oxatan qadınlar

* Xırda-xırda doğranıb pörtülmüş ət (*flam.*)

** Fləmandriya folklorunda əfsanəvi ölkə: çayları süddən, sahilləri firmidən.

*** Tünd pivə növlərindən biri (*flam.*)

bunu görüb istər-istəmöz onlara yazığı gəlidi. *Dobbelpeterman* onların mədəsinə elə tökülürdü, elə bil uca dağdan şəlalə axırdı.

Korlar boşqabları siyirib təmizləyən kimi, *kcekevakk*, yelbə-quşu, bir də nədən olursa-olsun, qızartma tələb etdilər.

Yeməxanaçı bunun əvəzinə, bir iri dövrə dadlı xörək şirəsi gətirdi, – içində buğa, dana və qoyun sümükləri üzürdü. Ancaq bunları boşqablara qoymadı.

Korlar çörək parçalarını xörək şirəsinə batırıb yeyir, sonra da, əllərini dirsəyə kimi dövrəyə soxub, oradan gəmirilmiş dana, qoyun qabırğaları, kürək sümükləri, hətta buğa çənəsi də çıxartdılar, ayrı bir şey tapmadılar. Nədənsə onların ağına gəlidi ki, yəqin ətin hamısını yanındakı qamarlayıb yeyib, buna görə, götürdükləri sümüyü gücləri yetdikcə bir-birinin sifətinə çırpmağa başladılar.

Şişman sifət cəmiyyətinin üzvləri buna lap ürəkdən gülürdülər, axırda korlara yazıqları gəlib, öz xörəklərinin bir hissəsini onların dövrəsinə boşaldılar: indi korlar, əllərindəki sümükdən bir silah kimi istifadə edərək, dövrəni qurdalayır, kimi qaratomyğa, kimi çolpaya, kimi bunların ikisinə də birdən rast gəlirdi. Bu arada mərhəmətli arvadlar korların başını dala əyir, onların ağzına səxavətlə Brüssel şərabı tökürdülər. Korlar da bu ambroziya* axınının haradan onların ağzına töküldüyünü bilmək üçün, yaxınlaşan arvadların tumanından tutub özlərinə sarı çəkirdilər. Lakin tuman bir anda onların əlindən sürüşüb çıxırdı.

Bu qayda ilə korlar qəhqəhə ilə gülürdülər, tıxırdılar, içirdilər, oxuyurdular. Bəziləri yaxında qadın olduğunu duyaraq, ehtiras coşqunluğu içində, otaqda dəli kimi ora bura yüyürürdü, lakin kələkbaz arvadlar özlərini kənara çəkir, *Şişman sifət* cəmiyyətinin üzvləri arxasında gizlənərək çıxırırdılar: “Öp məni!” Korlar da öpdürdülər: ancaq öpdükləri zərif qadın üzü deyil, yekəsəqqal, ahıl kişi sifəti olurdu. Üstəlik də böyürlərinə yaxşıca dürtmə dəyirdi.

Şişman sifət cəmiyyətinin üzvləri də nəğmə oxumağa başladılar. Kefləri açılmış arvadlar, onların şənliyindən məmnun olaraq, xoşhallaqla gülümsəyirdilər.

---

* Yunan mifologiyasında – allahların yeməyi

Yeməxanaçı korların hay-küyünə son qoymağı qərara aldı:
– Yediniz, içdiniz, indi sizdən yeddi florin çatacaq.

Korlar təşvişə düşdülər: onlardan hər biri and içdi ki, pul məndə deyil, yoldaşımdadır. Yenə onların arasında dalaşma başlandı, biri o birisini yumruqla, ayaqqabısının dabanı ilə, başı ilə vurmağa çalışırdı. Lakin zərbələr heç birinə dəymirdi. *Şişman sifət* cəmiyyətinin üzvləri vəziyyətin pis olduğunu görüb, onları ayırmağa çalışırdılar. Korların zərbəsi boşa çıxırdı. Ancaq birisinin yumruğu, tərs kimi, yeməxanaçının üzünə dəydi. O da bərk acıqlanıb, korların əyin-başını axtarmağa başladı: köhnə bir ləbbadədən, yeddi liardan, üç şalvar düyməsindən, bir təsbehdən başqa ayrı şey tapmadı.

Belə olduqda, yeməxanaçı onları aparıb donuz damına saldı, dedi ki, yediyinizin pulunu verməyincə orada ac, susuz qalacaqsınız.

Ulenşpigel yeməxanaçıya dedi:

– İstəyirsən mən onlara zəmin durum?

O da cavab verdi ki:

– İstəyirəm, ancaq gərək başqa bir adam da sənə zəmin dura.

Şişman sifətlilər dedilər ki, biz zəmin durarıq. Ulenşpigel onların zəmanətini rədd etdi:

– Mənə keşiş zəmin duracaq. Bu saat onun yanına gedim.

Ulenşpigel ölümlərə dua oxunması ibadətini xatırlayaraq, yerli keşişin yanına gedib dedi ki, *Ovçu şeypuru* yeməxanaçısını cin tutub, o elə donuzlardan, bir də korlardan danışır: gah deyir ki, donuzlar korları yeyib, gah da deyir ki, korlar donuzları yeyib, baş çıxarmaq olmur, bunlar da onun gözünə cürbəcür iyrenc qızartma, bozartma şəklində görünür. Yeməxanaçı guya orada olan adamların hamısını kötəkləyib. Buna görə, Ulenşpigel cənab-əqdəsə yalvarır ki, gəlib o bədbəxti zalım canilərin əlindən qurtarsın.

Keşiş dedi ki, gələyəm, ancaq indi yox. Məsələ burasında idi ki, o, kilsə gəlirini yoxlayırdı, çalışırdı ki, bunun çoxunu öz cibinə ötürsün.

Ulenşpigel keşişin tələsmədiyini görüb dedi ki, gedib yeməxanaçının arvadı ilə gələcəyəm, qoy o özü sizinlə danışsın.

Keşiş də:

– Gəlin, – dedi.

Ulenşpigel qayıdıb yeməxanaçıya dedi:

– İndicə mən keşişin yanından gəlirəm, korlara zamin duracağına söz verdi. Hələlik onların keşiyində durun, qoy sənin arvadın mənimlə keşişin yanına getsin, keşişin dediyini o da eşidər.

Yeməxanaçı da dedi:

– Get, arvad.

O da Ulenşpigellə bərabər keşişin yanına getdi. Keşiş hələ də pul sayırdı, sayırdı ki, bəlkə daha çox qopara bildi. Ulenşpigel qadınla ona yaxınlaşanda, o, acıqlı-acıqlı əlini yellədi ki, çıxın gedin, yeməxanasının arvadına dedi:

– Narahat olmayan, iki gündən sonra ərinə kömək eləyəm.

Ulenşpigel *Ovçu şeypuru* mehmanxanasına qayıdanda öz-özünə dedi:

“Keşiş yeddi florin verər, bu da mənim ölümlərə ilk duam olar”.

O da, korlar da yeməxanadan tez çıxıb getdilər.

XXXVI

Ulenşpigel ertəsi gün, böyük yol ilə gedən bir dəstə zəvvərə qoşuldu. Onlardan eşitdi ki, bu gün Alzemberqdə ziyarət günüdür.

Dilənçi qarılar ayaqyalın, adi qayda ilə deyil, dal-dalı qabağa gedirdilər: onlar bəzi kübar xanımların günahlarını bağışlamaq üçün bir florinə tutulmuşdular. Yol qırağında zəvvərlər skripka, alto, tuluq zurnasının səsi altında qarınqululuq edərək ət yeyir, *bruinbier* pivəsini başlarına çəkirdilər. Bozartmanın xoş ətri tütüyə qarışaraq göylərə qalxırdı.

Başqa zəvvərlər da ayaqqabısız, yarıçılpaq, dal-dalı qabağa gedirdilər – onlar bunun üçün kilsədən altı sol pul alırdılar.

Dazbaş, yırtıcısifət, dənberəgöz, dolğun, gödək bir adam da dal-dalı tullana-tullana onların dalınca gedir, bir ucdan da dua oxuyurdu.

Ulenşpigel dazbaş adamın xərcəngi yamsılamasının səbəbini bilmək üçün onun qabağında durdu, sonra da qımışa-qımışa ey-nən onun kimi atılıb-düşməyə başladı. Onlar oynadıqca skripka-

lar, tütöklər, altlar, tuluq zurnaları çalınır, zəvvərlər ah-zar eləyir, astadan söylənirdilər.

Ulenşpigel dazbaşdan soruşdu:

– Adə ey, ay kəllə, niyə belə yüyürsən? Yıxılmaq üçün?

Dazbaş ona cavab verməyib yenə də astadan dua oxuyurdu.

Ulenşpigel güman etdiyini söylədi?

– Yəqin, yolun qırağında nə qədər ağac olduğunu bilmək istəyirsən. Bəlkə yarpaqları da sayırsan?

Dazbaş bu zaman *credo* duasını oxuyurdu. Ulenşpigelə susması üçün, əli ilə işarə elədi.

Ulenşpigel onun lap burnunun dibində yenə atıla-atıla, onu yamsılaya-yamsılaya deyirdi:

– Bəlkə sənin başın xarab olub, ona görə adam kimi yerimirsən? Burası da var ki, kim axmaqdan ağıllı cavab gözləyirsən, o özü axmaqdır. Düz demirəm, ay dazbaş cənab?

Dazbaş yenə ona cavab vermədi. Ulenşpigel də yenə atılıb-düşürdü, ayağını də yerə elə bərk vururdu ki, yer onun ayağı altında boş qutu kimi gumbuldayırdı.

Ulenşpigel soruşdu:

– Hörmətli cənab, olmaya siz lalsınız?

Dazbaş astadan elə hey deyirdi:

– Məryəm ana, fərəhlən... sənin bətninin dölü xoşbəxtidir...

Ulenşpigel yenə soruşdu:

– Bəlkə sən karsan da? Bu saat yoxlarıq. Deyilənə görə, kar adamlar nə tərifi eşidir, nə də söyüşü. İndi görək sənin qulağının pərdəsi nədən qayırlıb – dəridən ya demirdən. Ay gəmirilmiş sümük, ətsiz qutab, elə bilirsən sən adama oxşayırsan? Sən onda adama oxşayacaqsan ki, adamı cır-cındırdan qayıracıqlar. Yaxşı, harada belə sarı, murdar sifəti, belə daz kəlləni görmək olar? Ancaq dar ağacında!.. Yəqin bir vaxt səni boğazından asıblar?

Ulenşpigel atıla-atıla elə hey oynayırdı, dazbaş da lap qəzəblənərək, dal-dalı yeriyyə-yeriyyə daha bərk atılıb-düşür, acığını yaxşı gizlədə bilməyərək, astadan dua oxuyurdu.

Ulenşpigel sözünə davam etdi:

– Ya bəlkə fələmənglərin kitab dilini başa düşürsən? Onda sənənlə qara camaat dili ilə danışım: əgər sən qarınqulu deyilsənsə, onda içki düşkünsən, içki düşkünü deyilsənsə, onda çaxırla aran yoxdur, çaxırla aran yoxsa, onda möhkəm qəbz olan san, qəbz olan deyilsənsə, onda ishala gedənsən, ishala gedən deyilsənsə, onda arvadbazsan, arvadbaz deyilsənsə, onda axtalanmış xoruzsan, əgər dünyada aza qane olmaq varsa, o hər yerdə özünə məskən tapa bilir, bircə sənənin yekə qarnının çəlləyindən başqa, əgər yer üzündə yaşayan min milyon adamdan biri oğraşsa, o da sənənsən.

Ulenşpigel bunu deyəndə birdən dalı üstə şappıltı ilə yerə dəydi, ayaqları göyə qalxdı, çünki dazbaş adam Ulenşpigelin sifətinə elə bir şapalaq ilişdirmişdi ki, onun gözlərindən od çıxmışdı. Dazbaş adam kök olsa da, elə o saat özünü Ulenşpigelin üstünə yıxdı, onu əzişdirməyə başladı. Ulenşpigelin əsası, – arıq bədəninə dolu kimi yağın yumruqların zərbindən, qeyri-ixtiyari olaraq əlindən düşdü.

Dazbaş onu vura-vura deyirdi:

– Səni mən elə əzişdirərəm ki, ziyarətə gedən abırlı adamı necə elə salmağı yadından çıxararsan! Sənə məlum olsun ki, mən, adətə görə, Alzemberqə gedirəm, Məryəm anaya dua eləyim ki, mənim arvadım, mən orada olmayanda boynuna düşən uşağı salsın. Yalvarıb bu böyük günahın bağışlanması üçün adam gərək öz evindən iyirmi addım aralanandan sonra ta kilsə pilləkəninin birinci pilləsinə çatana kimi, dinməz-söyləməz, oynaya-oynaya dal-dalı getsin. Amma indi mən gərək bunun hamısını təzədən başlayam!

Ulenşpigel bu arada əsasını yerdən götürə bildi.

– Əclaf, uşağı ana bətnində məhv eləmək üçün Məryəm anaya dua eləməyi indi mən sənə tərgidərəm! – Ulenşpigel bunu ucadan deyib, qəzəbli oğraşı elə kötəklədi ki, o özündən gedib, ölü kimi yerə sərildi.

Lakin, yenə bayaqkı kimi, zəvvarların ah-zarı, tütəklərin, altların, skripkaların, tuluq zurnalarının səsi, qızartmaların xoş qoxusu göylərə yüksəlirdi.

XXXVII

Klaas, Sootkin və Nele buxarı qabağında oturub, ziyarətə göndərilən qəribdən danışdılar.

Sootkin Neledən soruşdu:

– Ay qız! Yoxsa sənin cavanlıq cazibələrin onu saxlaya bilmədi?

Nele də cavab verdi:

– Əfsus ki, saxlaya bilmədi!

Klaas dedi:

– Bu ona görədir ki, başqa cazibələr onu həmişə avara-avara gəzməyə vadar eləyir, – o, ancaq tıxanda bir yerdə oturur.

Nele ah çəkərək dedi:

– Daşürəkli kifir!

Sootkin ona etiraz etdi:

– Daş ürəklidir – bu doğru, amma kifir deyil. Mənim oğlum Ulenşpigelin üzü yandan nə yunan üzünə, nə də romalı üzünə oxşamırsa, dərd yaradır. Amma onun zirək fələməng qıçları, bruqqeli Frank kimi iti, qonur gözləri var, ağzını, burnunu da – heykəltəraşlıq sənətini bütün incəliklərinə qədər öyrənmiş iki tülkü qayırmışdır.

Klaas soruşdu:

– Bəs onun işləmək istəməyən əllərini, əyləncə cəlb edəndə diribaşlaşan qıçlarını kim yaradıb?

Sootkin dedi:

– Onun qəlbi hələ çox cavandır.

XXXVIII

Katlina, Speylmanın xahişi ilə, onun bir öküzünü, üç qoyununu, bir də donuzunu müalicə otları ilə sağaltdı, ancaq Yan Belunun inəyini sağalda bilmədi. Buna görə Yan Belun onu cadugərlikdə təqsirləndirdi. O deyirdi ki, Katlina inəyi azarlatdı, inəyə müalicə otları verəndə, guya onu tumarlaya-tumarlaya ayrı bir dildə danışdı, yəqin bu şeytan dili imiş, çünki əsl xristian gərək heyvanla danışmasın.

Adı yuxarıda çəkilən Yan Belun buna başqa bir şey də əlavə etdi, dedi ki, Katlina Speylmanın öküzünü, üç qoyununu, bir də donuzunu müalicə elədi, amma mənim inəyimi zəhərləyib öldürdü, aydındır ki, bunu o, Speylmanın hiyləsi ilə etmişdir: Speylmanın paxıllığı tuturdu ki, mənim torpağım onunkundan yaxşı becərilir, yaxşı də məhsul verir. Hər cəhətdən layiqli adam olan Piter Mölemeyster, həm də Yan Belunun özü şəhadət verdilər və göstərdilər ki, bütün Dammə Katlinanı cadugər hesab eləyir və heç şübhəsiz ki, inəyi də o zəhərləmişdir. Bu şəhadətin əsasında Katlina dustaqxanaya salındı; buyruq verildi ki, etdiyi cinayətləri, xəbisliyi boynuna almayınca ona işgəncə verilsin.

Katlinanı icma başçısı dindirirdi; o da həmişə acıqlı olurdu, çünki bütün günü arağ içirdi. İcma başçısının əmrinə görə, Katlina həm onun, həm də *Vierschare**-nin üzvləri qabağında cavab verməli oldu; günahını boynuna almaq üçün ona ilk işgəncə verildi.

Katlinanı cəllad lüt soyundurdu, bədəndəki bütün tükləri, ülgüclə qırxdı, qırxdıqca da diqqətlə baxırdı ki, görsün, bədəndə cadugərlik əlaməti varmı.

Heç bir əlamət tapmadıqda, Katlinanı kəndirlə skamyaya sarıdı.

Katlina dedi:

– Kişilərin qabağında lüt uzanmaqdan mən utanıram. Müqəddəs Məryəm ana, mənə ölüm göndər!

Cəllad yaş döşəkağı ilə onun döşünü, qarnını, ayaqlarını örtüdü, sonra skamyanı qaldırıb, Katlinanın üstünə qaynar su tökməyə başladı; o qədər də çox tökdü ki, Katlinanın bütün bədəni elə bil şişdi. Sonra cəllad skamyanı yerə endirdi.

İcma başçısı soruşdu: Katlina özünü müqəssir hesab edirmi? Katlina işarə ilə bildirdi ki, yox. Cəllad yenə onun üstünə qaynar su tökdü, lakin Katlina yenə inkar etdi.

Həkimin məsləhəti ilə onu skamyadan açdılar. Katlina heç bir söz deyə bilmirdi, – o, ancaq sinəsinə vururdu, bildirmək istəyirdi ki, qaynar su məni yandırır. İcma başçısı ilk işgəncədən

---

* Məhkəmə kollegiyası (*flam.*). Hərfi mənada: “Dörd skamya” deməkdir. Qədim adətə görə, məhkəmə kollegiyası böyük ağac altında yığılırdı.

sonra, bir gün belə hesab etdi ki, Katlina daha özünə gəlmişdir, yenə ondan soruşdu:

– Boynuna al ki, sən cadugərsən, inəyi sən öldürmüşən.

Katlina:

– Heç də boynuma almıram, – dedi. – Mən heyvanları istəyirəm, bu zəif qəlbimlə onları sevirəm. Mən o yazıq heyvanlara zərər yetirməkdənsə, özümə zərər yetirərəm. Mən o inəyi müalicə otları ilə sağaltmaq istəyirdim. Bu otlardan heç bir ziyan gəlməz.

Lakin icma başçısı dediyində durmuşdu:

– Sən inəyə zəhər vermişən, yoxsa o ölməzdi.

Katlina etiraz etdi:

– Cənab başçı, indi mən sizin ixtiyarınızdayam, amma cəsərət edib sizi əmin edirəm: sınıqçılar da, həkimlər də, insan kimi, heyvanlara da həmişə kömək edə bilmirlər. Bizim günahlarımız üstündə çarmıxa çəkilən həzrət İsayə and içirəm, o inəyə mən yamanlıq eləməmişəm, mən istəyirdim ki, müalicə otları ilə onu sağaldım.

İcma başçısı birdən qəzəblənib özündən çıxdı:

– Belə də məlun arvad olar! Yaxşı da, bu saat mən elə edərəm ki, dediyində daha dirənib durmaz. İkinci işgəncəyə başlayın.

Son sözü deyib bir iri stəkan arığı başına çəkdi.

Cəllad Katlinanı çatmadayaq üstündə qoyulmuş, palıd ağacından qayırmış tabutun qapağı üstündə oturtdu. Qapaq taxtapuş kimi qayırmışdı, yuxarı tini iti idi. Noyabr ayı idi, sobanı bərk yandırmışdılar.

Taxtapuşun bıçaq kimi iti tinində oturmuş Katlinanın ayağına lap təzəcə, dar, uzunboğaz çəkmə geydirdilər, sonra da oda yaxınlaşdırdılar.

Tabut qapağının iti qırağı onun yanını kəsməyə başlayanda, onsuz da ayağını sıxan çəkmə istidən daha da yığışanda Katlina çığırdı:

– Ah, incidir, dözə bilmirəm. Mənə zəhər verin.

İcma başçısı sərəncam verdi:

– Oda daha yaxın eləyin. – Sonra da sorğu-suala başladı: – Sən tez-tezmi süpürgə üstündə oturub, gecələr ifritələrin eys-işrət məclisinə uçurdun? Tez-tezmi taxılı kökü üstündə, meyvəni

ağaclarda çürüdürdün? Tez-tezmi körpələri ana bətnində öldürürdün? Tez-tezmi doğma qardaşları bir-birinin amansız düşməni, doğma bacıları bir-birinin kinli rəqibi edirdin?

Katlina cavab vermək istəyirdi, lakin danışı bilmirdi, o, ancaq əllərini tərpedirdi.

İcma başçısı dedi:

– İndi biz onun cadugərlik piyini əridərik, onda bəlkə danışdı. Onu daha da oda yaxın çəkin.

Katlina çığırırdı.

İcma başçısı dedi:

– İblisi çağır, qoy o, səni sərirlətsin.

Katlina elə bir hərəkət elədi, sanki tüstülənən çəkməsini ayağından çıxarmaq istəyirdi.

İcma başçısı dedi:

– İblisdən xahiş elə, qoy o çıxartsın.

Saat onu vurdu. Bu zalım adam, adəti üzrə, günün bu vaxtında səhər yeməyini yeyirdi. O, cəlladla və mirzəsi ilə yeməyə getdi, Katlina işgəncə yerində, odun yanında tək qaldı.

Saat on birdə gəlib gördülər ki, Katlina elə bil ağaca dönmüşdür.

Mirzə dedi ki:

– Yəqin ölüb.

İcma başçısı cəllada buyruq verdi ki, Katlinanı tabutun üstündən götürsün, çəkməsini çıxarsın. Cəllad çəkməni çıxara bilmədi, onu kəsmək lazım gəldi. Katlinanın ayaqları qızarmışdı, qan içində idi.

İcma başçısı dinməz-söyləməz ona baxdı, səhər yeməyi yadına düşdü.

Çox keçmədi, Katlina özünə gəlib ayağa qalxdı, lakin elə o saat da yıxıldı, nə qədər çalışdısa dura bilmədi.

İcma başçısına dedi:

– Sən əvvəllər məni almaq istəyirdin, indi daha ala bilməyəcəksən. Dörd dəfə üç – müqəddəs rəqəmdir, on üç – qismətdir.

İcma başçısı nəsə demək istədi, lakin Katlina sözünü kəsmədi:

– Kiri! Onun qulağı baş mələyin qulağından da itidir, – baş mələk göydə möminlərin ürəyinin döyüntüsünü sayır. Niyə belə

gec gəldin? Dörd dəfə üç müqəddəs rəqəmdir, kim mənə həvəs eləyibsə, bu onu öldürür.

İcma başçısı dedi:

– O, iblislə zinakarlıq eləyir.

Mirzə:

– İşgəncədən dəli olub, – dedi.

Katlinanı dustaqxanaya apardılar. Üç gündən sonra başçılar məhkəməsi onu edam yolu ilə cəzalandırmağa məhkum elədi.

Cəlladla əlaltıları Katlinanı Böyük bazara gətirib, edam səki-sinə çıxartdılar. Profos, carçı və hakimlər öz yerində idi.

Carçının şeypuru üç dəfə səsləndi; sonra o üzünü caamata tutub dedi:

– Dammə şəhərinin məhkəməsi Katlina deyilən arvada yazığı gəldiyi üçün, qanunun bütün ciddiyyəti ilə onu mühakimə etmədi. Lakin onun cadugər olduğu sübuta yetdiyindən saç yandırılacaq. Bundan başqa o iyirmi qızıl karolu cərimə verməlidir, özü də dərhal üç il müddətinə, Dammeni tərk etməlidir. Əgər o, məhkəmənin qərarını yerinə yetirməsə, əlləri kəsilməyə məhkum ediləcək.

Camaat bu amansız güzəştə əl çaldı.

Cəllad Katlinanı dirəyə bağladı, qırılmış başına kilkə qoyub yandırdı. Kilkə xeyli yandı. Kilkə yandıqca Katlina ağlaya-ağlaya çığırdı.

Nəhayət onu dirəkdən açdılar, – ayaqları yandığı üçün yeriyə bilmədiyindən əl arabasına qoyub Dammenin hüdudundan kənara çıxartdılar.

XXXIX

Brabantdakı Hertogenbos şəhərinin başçıları Ulenşpigelə təklif etdilər ki, onların təlxəyi olsun, Ulenşpigel bu şərəfli işi boynuna götürmədi, dedi ki:

– Piyada zəvvar bir yerdə deyil, gərək yeməxanalarda, yollarda təlxəklik eləsin.

Filipp, eyni zamanda ingilis kralı olduğundan, – gələcəkdə hökmü altına düşəcək yerləri – Flandriyanı, Brabantı, Henneqau-nu, Hollandiyanı, Zelandiyanı gedib gəzmək fikrinə düşdü. Bu vaxt o, iyirmi doqquz yaşında idi. Filippin boz gözlərində tükən-məz qəmginlik, kinli hiyləgərlik, amansız qətiyyət vardı. Onun üzü canlı deyildi, kürən saçlı başı elə bil ağacdan qayırılmışdı, sıs-qa bədəni də, nazik qıçları da sanki ağacdandı. Ağır-ağır danışar-dı, danışdığı aydın deyildi, elə bil ağzına yun doldurulmuşdu.

Filipp yarışlar, gülməli döyüşlər, şənliklər ara verəndə, şən Brabant hersoqluğunu, zəngin Flandriya qraflığını və hökmündə olan başqa yerləri gəzirdi. Hər yerdə də onların azadlığına qəsd etməyəcəyinə and içirdi. Lakin əlini İncilə basıb, Brabantın Qı-zıl bullasına³⁷ riayət edəcəyinə and içəndə, əli qıclaşib sıxıldı, əlini müqəddəs kitabın üstündən götürməyə məcbur oldu.

Antverpenə gəlməsi münasibətilə, orada iyirmi üç zəfər tağı qurulmuşdu. Bu tağlara, min səkkiz yüz yetmiş doqquz tacirin al məxmərdən tikilmiş kostyumuna, dörd yüz on altı lakeyin dəb-dəbəli paltarına, həm də Antverpenin dörd min vətəndaşı üçün tikilən parlaq ipək geyiminə iki yüz səksən yeddi min florin xərclənmişdi. Niderland şəhərlərinin az qala bütün natiqləri bu-rada gözəl nitqlər söyləyirdi.

Burada – Turnedən gəlmiş Sevgi şahzadəsini Astarta adlı do-nuzun üstündə öz təlxəkləri, təlxək qadınları ilə; Lilldən gəlmiş, öz atının quyruğundan yapışaraq atın dalınca gedən Axmaqlar kralını; Valansyendən gəlmiş və öz kefi üçün eşşəyinin neçə də-fə anqırdığını sayan Əyləncələr şahzadəsini; Arrasdan gəlmiş və dua kitabı şəklində şüşədən şərab içən, bunu da özü üçün ən şən dua oxumaq hesab edən Şən abbatı; At şəhərindən gəlmiş, əynində ancaq cırıq döşəkağı, ayağında köhnə çəkmə olan, bə-dənini çox da əzizləməyən, lakin qarnını yaxşıca əzizləyən, onu ağzına kimi kolbasa ilə dolduran Nazlanma abbatı; ürkək keçi üstündə gedən, camaatın da yumruğunu dadan Dəlisovlar başçı-sı – cavan bir oğlanı; bir də Genuyadan gəlmiş, atının belinə bağlanan boşqabda guya oturmaq istəyən, bir ucdan da: “Elə iri

mal-qara yoxdur ki, onu odda qızartmaq mümkün olmasın” deyər. Gümüş boşqab abbatı görmək olardı.

Lakin belə sadə, səfəh əyləncələrə baxmayaraq, kral yenə də qəmgin və qaşqabaqlı idi.

Həmin axşam Antverpenli markqraf, bələdiyyə rəisləri, qoşun başçıları, din xadimləri yığışib, – kral Filippin kefini açmaqdan ötrü, gecə əyləncə düzəltmək haqqında müşavirə etdilər.

Markqraf soruşdu:

– Siz Hertogenbos şəhərinin təlxəyi Pyörkin Yakobsne barəsində bir şey eşitməmisiniz? O, yaxşı bir oyunbaz kimi məşhurdur.

Hamısı onun sözünü təsdiq etdi:

– Eşitmişik.

Markqraf dedi:

– Yaxşı da, onun dalınca adam göndərək. Qoy gəlib qərribə bir oyun çıxartsın. Bizim təlxəyin qıçları elə bil lap qurğuşundandır.

Hamısı razı oldular:

– Göndərək.

Antverpendən gedən qasid Hertogenbosa çatanda, ona deyirlər ki, təlxək Pyörkin gülməkdən partlayıb, ancaq burada, başqa yerdən gəlmiş Ulenşpigəl adlı bir təlxək var. Qasid axtarib onu yeməkxanada tapdı: Ulenşpigəl bu vaxt cürbəcür dadlı ət parçalarını didişdirir, qızları çimdikləyirdi.

Antverpen icmasının nümayəndəsinin gözəl vernambaxt atında Ulenşpigəlin dalınca gəlməsi, belə bir başqa atı da yedəyində gətirməsi onun çox xoşuna gəldi.

Qasid atdan düşmədən Ulenşpigəldən soruşdu ki, kral Filippi güldürmək üçün sən yeni bir fokus bilirsənmi?

Ulenşpigəl də cavab verdi ki:

– Belə fokuslar mənim saçlarımın dibində yataq-yataqdır.

Onlar yola düşdülər. Atlar dördnala çapa-çapa Ulenşpigəllə qasidi dayanmadan Antverpenə çatdırdı.

Ulenşpigəli markqrafın iki bələdiyyə rəisi ilə icma başçısının yanına apardılar.

Markqraf soruşdu:

– Sən bizi nə ilə öyləndirəcəksən?

Ulenşpigel:

– Uçacağam, – dedi.

Markqraf yenə soruşdu:

– Sən axı necə uçacaqsan?

Ulenşpigel suala sualla cavab verdi:

– Siz bilirsinizmi, partlayan sabun köpüyündən ucuz nədir?

Markqraf boynuna aldı ki:

– Yox, bilmirəm.

Ulenşpigel:

– Hamıya açılmış sirr, – dedi.

Bu zaman carçılar, al məxmər qoşqulu gözəl atlarda, bütün böyük küçələri, meydanları, yol ayrıclarını gəzərək şeypur çalır, təbil vururdular. Onlar *signork*-lara, *signorkinn*-lərə* elan edirdilər ki, dammeli təlxək Ulenşpigel sahil küçəsində havada ucaq, kral Filipp özü, nəcəbətli, adlı-sanlı məiyyəti ilə hündür yerdə oturub buna baxacaqdır.

Hündür yer – italyan zövqündə tikilmiş evin qarşısında idi. Evin dam pəncərəsi – bütün taxtapuş boyu uzanan su novuna baxırdı.

Tamaşa günündə Ulenşpigel eşşəyə minib şəhəri gəzdi. Onun yanınca bir lakey dabanına tüpürüb qaçırdı. Ulenşpigelin al ipəkdən tikilmiş bəzəkli geyimi vardı. Bunu şəhər icması ona vermişdi. Başında – eşşək qulağına oxşar, qulaqlı, qırmızı qalpaq vardı; qulaqlardan zınqırov asılmışdı. Boynunda – xırda mis lövhələrdən qayırmış həmayil parıldayırdı, – lövhələrin üstündə Antverpenin gerbi həkk olunmuşdu. Paltarının qolunda, dirsəklərində zınqırov səslənirdi. Ayaqqabısının qızıl suyuna çəkilmiş burnundan da zınqırov asılmışdı.

Eşşəyin çulu al ipəkdəndi, çulun yan tərəflərində zər ilə Antverpen gerbi tikilmişdi.

Lakey bir əli ilə eşşəyin başını, o biri əli çubuq hərləyirdi; çubuğun ucunda, – inək boyunbağısından çıxarılmış xırda bir zınqırov cingildəyirdi.

---

* Ağalara, xanımlara

Ulenşpigel lakeyi və eşşəyi küçədə qoyub, novça ilə taxtapuşa qalxdı. Orada bədənini silkələyərək zınqırovları səsləndirdi, qollarını açdı, sanki uçmağa hazırlaşdı. Sonra kral Filippə sarı öylərək dedi:

– Elə bilirdim ki, bütün Antverpendə bircə axmaq mənəm, indi görürəm ki, bura başdan-başa axmaqla doludur. Siz mənə desəydiniz ki, mən uçmağa hazırlaşırım, mən sizə inanmazdım. Amma sizin yanınıza bir axmaq gəlib deyir ki, mən uçacağam, siz də ona inanırsınız. Mənim qanadım olmadığı halda, mən axı necə uça bilərəm?

Adamlardan bəzisi güldü, bəzisi söyüb-söyləndi, lakin hamısı bir söz dedi:

– Amma axmaq düzünü dedi!

Kral Filipp elə bil daşa dönmüşdü.

İcma başçıları bir-biri ilə pıçıladaşdılar:

– Belə idbarsifət üçün belə təntənəli şənlik düzəltmək lazımdımı!

Onlar Ulenşpigelin al ipəkdən tikilmiş bəzəkli paltarını zorla əlindən alıb, ona üç florin verdilər, o da çıxıb getdi.

Cavan bir oğlanın cibində üç florin nədi ki: oda düşən bir qar dənəciyi, kefdən ayrılmayan əyyaşlar, sizin qabağınızda duran bir şüşə şərab! Üç florin! Ağacların yarpağı tökülür, sonra onlar yenə də yarpaqlanır, amma florinlər ki, cibdən töküldü, yəqin bil ki, itib batdı. Kəpənəklər yayın axırında tələf olurlar; doğrudur florinlərin iki esterlin doqquz asov ağırlığı var, – amma onlar da yoxa çıxırlar.

Ulenşpigel üç florinə diqqətlə baxır, öz-özü ilə danışdı.

– Florinin avand üzündə imperator Karlın dəmir geyimli, başı dəbilqəli şəkli var: bir əlində qılınc, bir əlində xırdaca yer kürəsi, – özünü də gör necə tox tutub! Guya allahın mərhəməti üzündən Roma imperatoru, İspaniya kralı və sairə və sairə və sairə olub! Əslində bu zirehli imperator bizim mahallara minnətdardır. Florinin tərs üzündə qalxan şəkli var; qalxanın üstündə onun hersoqluqlarının, qraflıqlarının və başqa yerlərinin gerbi, bir də

bu gözəl sözlər basılıb: *Da mihi virtutem contra hostes tuos* (sənin düşmənlərlə mübarizədə mənə mənəvi möhkəmlik ver). O, doğrudan da reformatlarla³⁸ mübarizədə möhkəm olmuşdur: onların bütün əmlakını əlindən almış, öz pəncəsini bunun üstünə qoymuşdur. Eh, mən imperator Karl olsaydım, bütün insanlar üçün florin kəsərdim, hamı varlanardı, heç kəs bir şey eləməzdi.

Ulenşpigel qəşəng pullarına nə qədər fərəhlə baxsa da, axırda onlar parçaların, şüşələrin cingiltisi altında İsrəfçılıq ölkəsinə axıb getdi.

XL

Ulenşpigel al ipəkdən tikilmiş bəzəkli geyimində taxtapuşa qalxanda Neleni görməmişdi: Nele camaat içində gülümsəyə-gülümsəyə ona baxırdı. Nele bu zaman Antverpen ətrafında, Bogerhautda yaşayırdı, eşidəndə ki, bir təlxək kral Filippin gözü qabağında uçmağa hazırlaşır, dedi ki, bu yəqin mənim dostum Ulenşpigeldir.

İndi Ulenşpigel fikirli-fikirli yol ilə gedirdi, ardınca tələsə-tələsə gələn Nelenin ayaq səsini eşitmirdi. Birdən iki əl dal tərəfdən onun gözlərinin üstünə qoyuldu. Dərhal bu adamın Nele olduğunu bildi:

– Sənsən?

Nele də cavab verdi:

– Hə, mənəm. Lap şəhərdən sənin ardınca yüyürürəm. Gedək mənim yanıma.

– Bəs Katlina haradadır?

– Sən axı bilmirsən: ona böhtan atdılar, dedilər ki, guya cadugərdir. Ona əzab verdilər, sonra da Dammedən üç illiyə sürgün elədilər, ayaqlarını odladılar, başında kilkə yandırdılar. Bunu sənə ona görə deyirəm ki, anamı görəndə qorxmayasan, – insan dözməyən ağır işgəncələrdən sonra o, aqlını itirib. Hərdən saatlarla öz ayaqlarına baxır, elə bir ucdan da deyir: “Hans, mənim əziz cinim, bax gör sənin sevgilini nə kökə salıblar!” Yazı-

ğın ayaqları başdan-başa yara içindədir. Sonra da ağlaya-ağlaya deyir: “Həminin əri var, ya sevgilisi var, təkcə mən dul qalmışam!” Mən də çalışıram onu başa salam ki, sən bir də öz Hansın bərəsində birisinə söz desən, onda Hans sənə nifrət elər. O da uşaq kimi, mənə qulaq asır. Amma Allah eləməsin ki, bir inək ya öküz görsün, – axı o, heyvanlar üzündən bu bəlaya düşmüşdür, – bunları görəni kimi var gücü ilə qaçmağa başlayır; onda daha heç bir şey onun qabağını kəsə bilmir: nə çəpər, nə çay, nə arx, – o qədər qaçacaq ki, axırda əldən düşüb, yol ayrıcında, ya bir evin qabağında yığılıb qalacaq. Mən də bu vaxt onu yerdən qaldırıram, yaralı ayaqlarını bağlayıram. Mənə elə gəlir ki, onun başında kilə yandıranda beynini də yandırılar.

Katlinanın adı çəkildə, onlar bu müsibətin ağır kədərini duyduqlar.

Yaxınlaşanda gördülər ki, Katlina bir evin qabağında, skamyada oturub, gündə qızınır.

Ulenşpigəl soruşdu:

– Məni tanıdınmı?

Katlina da cavab verdi:

– Dörd dəfə üç – müqəddəs rəqəmdir, amma on üç – iblis rəqəmidir. Sən kimsən, ay amansız dünyanın övladı?

Ulenşpigəl dedi:

– Mən Ulenşpigələm, Klaasın, Sootkinin oğluyam.

Katlina başını qaldırdı, Ulenşpigəli tanıyıb, işarə ilə yanına çağırırdı, pıçıldayaraq qulağına dedi:

– Sən, öpüşləri buz kimi soyuq adamı görəndə de ki, mən onu gözləyirəm. – Sonra yanmış başını göstərüb sözüünə davam etdi: – İncidir. Onlar mənim aqlımı əlimdən aldılar, Hans gələndə aqlımı yenə başıma qoyacaq, yoxsa başım indi lap boşdur. Eşidirsənmi? Zəng kimi cingildəyir, – bu səslənən mənim ruhumdur, bayıra çıxmağa can atır, axı orada, mənim içimdə, hər şey od içindədir. Hans gəlsə, mənim başıma ağıl qoymaq istəməsə, xahiş eləyəcəyəm ki, bıçaqla başımda deşik açsın, yoxsa elə hey səslənir, elə hey çırpınır, azad olmaq istəyir, bu da mənə

yaman ağrılar verir, mən buna dözə bilməyəcəyəm, mən bu ağ-
rıdan öləcəyəm. Mən daha yatmıram, onu gözləyirəm – qoy o,
gəlib mənim başıma ağıl qoysun, qoy gəlib ağıl qoysun!

Bunu deyib evin divarına söykəndi, zarıldağa başladı.

Kəndlilər zəng səsinə eşidib tarladan evlərinə nahar eləməyə
gedirdi, Katlinanın qabağından keçəndə deyirdilər:

– Gic odur ey!

Sonra da xaç vururdular.

Nele ilə Ulenşpigel ağlayırdı. Amma Ulenşpigel gərək yenə
öz yoluna davam edəydi.

XLI

Bir qədərdən sonra bizim zəvvar İost adlı bir adamın yanına
işə girdi. Onun ləqəbi *Kwaebakker*, yəni “acıqlı çörəkçi” idi, –
çox hirsli sifəti olduğu üçün bu ləqəbi qazanmışdı. Çörəkçi Ulenş-
pigelə bir həftəliyə üç quru çörək, yatmaq üçün də çardaqda yer
vermişdi: çardaq da kefi istəyəndə damırdı da, küləkləyirdi də.

Ulenşpigel, çörəkçinin belə pis rəftarının əvəzini çıxmaq
üçün, onun başına cürbəcür oyunlar açırdı; bu oyunlardan biri də
bu oldu... “Kim səhər tezdən çörək bişirmək istəyirsə, o, unu
gecə ələyir”. Bir gün, aylı gecədə, Ulenşpigel şam istədi ki, unu
ələsin. Çörəkçi ona dedi:

– Ay işığı düşən yerdə ələ.

Ulenşpigel də, çörəkçinin sözünə baxaraq, unu ay işığı düşən
yerdə ələməyə başladı.

Çörəkçi səhər Ulenşpigelin gördüyü işə baxmağa gəldi, gör-
dü ki, o hələ də un ələyir; dedi ki:

– Niyə unu yerə ələyirsən? Yoxsa un indi havayıdır?

Ulenşpigel:

– Mən sizin əmrinizi yerinə yetirdim, – dedi: – unu ay işığı
düşən yerə ələmişəm.

Çörəkçi çığırdı:

– Ay eşşək! – Unu ələkdən keçirmək lazımdı!

Ulenşpigel dedi:

– Mən elə bildim ki, ay işığı – yeni icad olunan ələkdir. Nə olar ki! Bu çətin şey deyil, bu saat unu yığaram.

Çörəkçi razı olmadı:

– Daha gecdir, bundan sonra xəmir yoğurub, çörək bişirmək olmaz.

Ulenşpigel belə bir təklif elədi:

– *Baes**, sənin qonşun dəyirmançıda hazır xəmir var. Gedib alım gətirimm?

Çörəkçi acıqlı-acıqlı dedi:

– Dar ağacına get, bəlkə orada bir şey tapasan.

Ulenşpigel dedi:

– Bu saat.

Sözünü qurtaran kimi Dar ağacı çölünə getdi, orada bir cina-yətkarın qurumuş əlini tapıb çörəkçiyə gətirdi. Dedi ki:

– Bu əl tilsimlənib, kim bunu özü ilə gəzdirsə, o, heç kəsin gözüne görünmür. Pis xasiyyətini gizlətmək istəyirsənmi?

Çörəkçi dedi:

– Gedib səndən icmaya şikayət eləyəcəyəm. Orada görərsən ki, ağanın sözünə baxmamaq nə deməkdir.

Çörəkçi, Ulenşpigellə bərabər, bələdiyyə rəisinin qabağında durmuşdu. O öz xidmətçisinin fırıldaqlarını açıb tökmək istəyirdi; birdən Ulenşpigelin gözlərini bərəldərək ona zillədiyini gördü. Çörəkçi bundan yaman hirsələndi, şikayətini kəsib çıxırdı:

– Bu nədi?

Ulenşpigel də cavab verdi:

– Özün dedin ki, mənim günahımı sübuta yetirəcəksən, mən də onu görəcəyəm. İndi mən onu görmək istəyirəm, buna görə də baxıram.

Çörəkçi bağırdı:

– Rədd ol gözümdən!

Ulenşpigel:

---

* Sahib (*flam.*)

– Sənin gözlərində olsaydım, gözünü qıyanda onda ancaq dəliklərindən çıxıb bilərdim.

Bələdiyyə rəisi gördü ki, bunlar ağızlarına gələn cəfəngiyatı danışırlar, daha sözlərinə qulaq asmadı.

Ulenşpigellə çörəkçi bir yerdə otaqdan çıxdılar. Çörəkçi qoyulanı ağaclarla onu vurmaq istədi. Ulenşpigel özünü ağacdən yayındıraraq dedi:

– *Baes*, görürəm sən bu fikrə düşmüşsən ki, kötəklə məndən ununu ələyib alasan, onda kəpəyi – yəni acığı özünə götür, amma unu – yəni mənim şənliyimi mənə ver. – Sonra dalını ona göstərərək əlavə etdi: – Bax bu, sobanın ağızıdır, bişir çörəyini nə qədər kefin istəyir!

XLII

Ulenşpigeli səyyahlıq lap cana gətirmişdi; o, məmnuniyyətlə böyük yoldan gəlmiş oğru deyil, böyük yol oğrusu olmaq istədi, çünki onun yolu çox ağır daşlarla döşənmişdi.

O, təvəkkülə, Aydenaarda gəldi. O vaxt burada fələməng reytləri qarnizonu vardı. Onlar şəhəri fransız qoşun dəstələrinə qoruyurdu; fransızlar çəyirtkə kimi mahalı talayıb çapırdı.

Fələməng reytlərinə frislandlı Kornüin başçılıq edirdi. Onlar bütün mahalda ora-burayı gəzir, xalqı soyurdular, xalq da, həmişə olduğu kimi, iki od arasında qalmışdı.

Hər şey reytlərin xoşuna gəlirdi: xoruz da, toyuq da, çolpa da, ördək də, göyərçin də, dana da, donuz da. Bir gün onlar belə qənimətlə qayıdanda, Kornüin öz leytenantı ilə ağac altında yatmış Ulenşpigeli gördü, – Ulenşpigel yuxusunda qızartma yeyirdi.

Kornüin soruşdu:

– Sən burda nə qayıırısan?

Ulenşpigel də cavab verdi ki:

– Acından ölürəm.

– Sən nə ələyə bilirsən?

– Öz günahlarım üzündən zəvvarlıq eləməyi, başqalarının işləməsinə baxmağı, kəndirbazlıq eləməyi, qəşəng qız üzünün

şəklini çəkməyi, bıçaq sapında nəqş atmağı, *rommelpot*-u dınqıldatmağı, bir də ki, şeypur çalması...

Ulenşpigel şeypur çala bildiyini cəsarətlə dedi: o, bildirdi ki, Audenaard qəsrinin qoca keşikçisi öləndən sonra onun yeri hələ də boş qalır.

Kornüin bu qərara gəldi:

– Sən şəhər şeypurçusu olursan.

Ulenşpigel Kornüinin ardınca getdi. Onu şəhərin ən hündür qülləsində, balaca bir otaqda yerləşdirdilər. Buranı hər tərəfdən külək tuturdu, amma yemək gec gəlib çatırdı.

Ulenşpigelə əmr edildi ki, düşməni görəni kimi şeypuru səsləndirsin. Bunun üçün də şeypurçunun gərək başı aydın, gözləri də həmişə açıq olsun, buna görə onu yarıac saxlayırdılar.

Qoşun başçısı, döyüşçüləri ilə qüllədə yaşayırdı, həmişə də, ətraf kəndlərin hesabına, kefdə-qonaqlıqda idilər. Reytarların kəsib ötürdükləri bircə elə axtalanmış xoruzların sayı-hesabı yox idi, bu xoruzların da bircə günahı vardı, – çox yağlı idilər. Reytarlar həmişə Ulenşpigeli yaddan çıxarırdılar. O, qəmgin halda bu xörəklərin iyini udurdu, buna ancaq ətsiz şorba əlavə olunurdu. Bir gün fransızlar basqın edib, çoxlu mal-qara apardılar. Ulenşpigel şeypurunu çalmadı.

Kornüin onun otağına qalxıb soruşdu:

– Şeypuru niyə çalmadın?

Ulenşpigel də cavab verdi ki:

– Verdiyiniz yemək üçün sizə təşəkkür eləməyə cəsarətim çatmadı.

Ertəsi gün qoşun başçısı özünə və döyüşçülərinə yaxşı qonaqlıq verdi. Ulenşpigel yenə yaddan çıxdı. Onlar xörəkləri aşırmağa başlayanda, Ulenşpigel borunu çaldı.

Kornüin, öz döyüşçüləri ilə, elə zənn etdi ki, fransızlar basqın etmişdir, yeməyi, şərabı qoyub tez ata mindilər, çapa-çapa şəhərdən kənara çıxdılar, bir öküzdən başqa heç şey görmədilər: öküz özünü günə verib gövşəyirdi. Fransızlar olmadığından, reytarlar öküzü qovub gətirdilər.

Onlar gələnə kimi Ulenşpigel o ki, var yeyib, içdi. Qoşun başçısı qayıdıb gələndə gördü ki, Ulenşpigel qonaqlıq zalının qapısı ağzında durub qımışır, özünü güclə ayaq üstündə saxlayır.

Qoşun başçısı dedi:

– Ancaq satqın adam düşmən olmadığı halda – haray şeypuru-
runu çalır, düşmən qulağının dibində olanda – susur.

Ulenşpigel ona etiraz etdi:

– Cənab qoşun başçısı, yuxarıda külək mənim bədənimə hava ilə doldurub ki, əgər vaxtında şeypuru çalıb bu havanı bədənimdən buraxmasaydım, külək məni, sabun köpüyü kimi aparacaqdı. İltifat buyurun, məni dar ağacından asın, istəyirsiniz indi, istəyirsiniz sonra – haçaq sizə təbil üçün eşşək dərisi lazım olanda.

Kornüin dinməz-söyləməz çıxıb getdi.

Bu arada xəbər gəldi ki, mərhəmətli imperator Karl şanlı məyyəti ilə Audenaarda yola düşmüşdür. Bu hadisə ilə əlaqədar olaraq, icma başçıları Ulenşpigeli cənab-əqdəs əlahəzrətlərini uzaqdan görüb tanımaq üçün, eynəklə təchiz etmişdilər. Ulenşpigel imperatorun Luppehemə yaxınlaşdığını görən kimi şeypuru-
runu üç dəfə səsləndirməli idi, – Luppehem də Borqpoortdan milin dördə biri qədər kənarı idi.

Bu tədbirə ona görə əl atmışdılar ki, şəhər əhli imkan tapıb zəngləri çalsınlar, atəşfəşanlıq hazırlasınlar, xörəkləri oda qoy-sunlar, şərab çəlləklərini açsınlar.

Bəli, bir gün günorta vaxtı, külək Brabant tərəfdən əsəndə, Ulenşpigel Luppehem yolu üstündə, papaqlarına lələk taxılmış çoxlu atlı gördü, – atlar onların altında oynayırdı. Atlılardan bəziləri bayraq tutmuşdu. Qabaqdakının başında, çox vüqarla qoyulmuş, uzun lələkli, zər-xara şlyapa, əynində zər işləməli mixəyi məxmər geyim vardı.

Ulenşpigel gözlüyü gözünə qoyub diqqətlə baxdı, gördü ki, bu gələn imperator Karlıdır: o öz mərhəməti üzündən Audenaard şəhəri əhalisinin onu ən yaxşı şərabə, ən yaxşı yeməklərə qonaq etməsini qadağan etməmişdi.

Bütün bu atlı dəstəsi, iştah açan təmiz havanı uda-uda, addım-addım irəliləyirdi. Ulenşpigel bu qərara gəldi ki, onlar xirt-

dəyəcən yeyən adamlardır, bir gün pəhriz də eləyə bilərlər. Xülasə o, atlı dəstəsinin yaxınlaşmasına baxırdı, lakin şeypuru heç səsləndirmək fikrində də deyildi.

Onlar gülə-gülə, söhbət eləyə-eləyə gəlirdilər, cənab-əqdəs həzrətləri isə xəyalında öz mədəsinə baxırdı: bilmək istəyirdi, görsün orada, Audenaarda nahar eləməyə yer qalıb, ya yox. Eyni zamanda xoşuna gəlməyən bir şey çox təəccüb eləyirdi: bircə zəng də onun gəldiyini camaata xəbər vermirdi.

Bu arada bir kəndli yüyürə-yüyürə şəhərə gəlib dedi ki, bir dəstə fransız qoşununu öz gözüm ilə gördüm, onlar şəhərə sarı gəlirlər. Gəlirlər ki, burada hər şeyi çəyirtkə kimi yesinlər, nə varsa talan eləsinlər.

Qapıçı onun dediyini eşidib, o saat qala qapısını bağladı, icma qasidini göndərdi ki, gedib bunu o biri qapıçılara da xəbər versin. Reytarların da heç şeydən xəbərləri yox idi, onlar yenə də yeyib içməkdə, kefdə idilər.

İmperator şəhərə yaxınlaşdıqca daha artıq hirsələnirdi: niyə axı zənglər çalınmır, toplar atılmır, tufənglər şaqquldamır? Nə qədər diqqətlə qulaq asdısa, yarım saatdan bir vuran qüllə saatının səsindən başqa ayrı şey eşitmədi. Şəhər qapısının bağlı olduğunu yəqin edib, onu var gücü ilə döyməyə başladı.

İmperatorun məiyyəti Karlın özündən az dilxor olmamışdı, onlar ucadan öz narazılıqlarını bildirirdilər. Qapıçı qalanın üstündən çıxıra-çıxıra dedi ki, sakit olmasanız, yuxarıdan sizi qumbara atəşinə tutacağam, bu sizin köpünüzü yatırır.

Zat-aliləri özündən çıxıb qəzəblə çıxırdı:

– Ay kor toyuq! Bu nədi, öz imperatorunuzu tanımırsan?

Qapıçı da dedi:

– Bəzi tovuzquşundan toyuq daha faydalıdır. Bir də ki, bilirik, cənab fransızlar yaxşı zarafatçıdır: imperator Karl bu saat İtaliyada vuruşur, o, necə Audenaardın qapısı qabağında dura bilər?

Bu sözü eşidəndə Karl da, məiyyəti də səsləri yetdikcə bağrırdılar:

– Qapını açmasan səni nizəyə keçirib odda yandıracağıq! Bundan qabaq da öz açarlarını udacaqsan!

Hay-küyə top anbarından qoca bir döyüşçü gəldi, divarın üstündən baxıb dedi:

– Qapıçı, yanılırsan, bu bizim imperatorumuzdur. Mən onu dərhal tanıdım. Düzdür o, buradan Lalen qəsrinə Mariya van der Heynsti aparandan bəri³⁹ qocalıb.

Qapıçı qorxusundan bayıldı. Gələn döyüşçü ondakı açarları götürüb, qapını açmağa yüyürdü.

İmperator soruşdu ki, niyə məni bu qədər gözləməyə məcbur ediblər? Döyüşçü bunun səbəbini söylədi. Sonra imperator yenə qapını bağlamağı, Kornüinin reytarlarını çağırmağı əmr etdi. Reytarlara buyruq verdi ki, qabaqda getsinlər, tütək çalsınlar, təbil vursunlar.

Bundan sonra zənglər, əvvəl qorxa-qorxa, sonra da yavaş-yavaş ucadan səsləndi. Ancaq bundan sonra zat-aliləri – ona layiq olan hay-küylə, gurultu patıltı ilə Böyük bazara girdi. Bələdiyyə rəisləri, icma başçıları bu zaman iclas zalında idilər. İcma başçısı Yan Gigeler səs-küyü eşidib bayıra yüyürdü. Sonra içəri girib çıxırdı:

– *Keyser Karel is alhier!* (İmperator Karl buradadır!)

Bu xəbərdən qorxuya düşən bələdiyyə rəisləri, icma başçıları, müşavirlər, hamısı bir yerdə, imperatoru alqışlamaq üçün bələdiyyə idarəsindən çıxdılar. Bu zaman xidmətçilər qaça-qaça bütün şəhəri dolaşır, əyləncəli odlar hazırlamaq, quş qızartmaq, çəlləkləri açmaq haqqında verilən sərəncamı camaata bildirirdilər.

Kişilər, qadınlar, uşaqlar o yan-bu yana qaçısa-qaçısa çıxırırdı:

– *Keyser Karel is op't Groot markt!* (İmperator Karl Böyük bazardadır!)

Böyük bazara çoxlu adam yığışmışdı.

İmperator qəzəbindən bilmirdi nə eləsin: Bələdiyyə rəislərinin ikisindən də soruşdu: öz hökmdarınıza belə diqqətsizlik göstərdiyiniz üçün, dar ağacından asılmağa layiqsinizmi?

Onlar da cavab verdi ki, layiqlik, ancaq dar ağacına daha çox şəhər şeypurçusu Ulenşpigel layiqlidir, çünki, siz əlahəzrətlərinin bura gələcəyi xəbərini eşidən kimi biz şeypurçunu qüllədə yer-

ləşdirdik, ona çox yaxşı gözlük verdik, özünə də çox möhkəm tapşırıdım ki, imperatoru və onun məyyəyətini uzaqdan görəni kimi şeypuru üç dəfə çal. Amma şeypurçu bizim tapşırığımızı yerinə yetirməyib.

İmperator bu sözdən zərrə qədər də yumşalmadı, əmr etdi ki, Ulenşpigeli bura gətirin.

Ulenşpigel gələndən sonra ondan soruşdu:

– Sənə belə yaxşı gözlük verilsə də, mən yaxınlaşanda, niyə şeypuru çalmadın?

İmperator bu sözləri deyəndə, gözünə gün düşdüyü üçün, əli ilə üzünü örtüdü, Ulenşpigelə barmaqları arasından baxdı.

Ulenşpigel də əli ilə üzünü örtüdü, dedi ki, siz əlahəzrətlərinin baraq arasından baxdığını görəni kimi mən gözlüyümü çıxartdım.

İmperator dedi ki, onu dar ağacından asın. Qarıçı bu hökmü bəyəndi, amma bələdiyyə rəislərinin dəhşətdən dili tutuldu.

Cəlladla onun əlaltılarının dalınca adam göndərdilər. Onlar özü ilə nərdivan və təzə kəndir gətirdilər, Ulenşpigeli yaxalayıb apardılar, o da Kornüinin yüzürlə reytləri qabağından, yavaşca dua oxuya-oxuya, sakitcə keçdi.

Reytlər Ulenşpigeli ələ salırdılar. Lakin onun ardınca gədən camaat deyirdi:

– Belə boş şey üstündə bu yazıq oğlanı dar ağacından asmaq – zalımlıqdır.

Burada silahlanmış çoxlu toxucu vardı. Onlar deyirdi:

– Biz Ulenşpigeli asmağa qoymayacağıq. Bu Audenaard qanunlarının ziddindədir.

Ulenşpigeli Dar ağacı meydanına gətirib, pilləkənlə yuxarı qalxmağa məcbur eləndilər. Cəllad kəndirin ilgəyini onun başına keçirdi. Toxucular dar ağacının lap yanına toplaşmışdılar. Ata minmiş profos, hakim əsasını atın böyrünə dirəmişdi, – bu əsa ilə o, imperatorun əmri üzrə, hökmü yerinə yetirmək üçün işarə verməli idi.

Bütün camaat təkrar edirdi:

– Ulenşpigelin günahından keçin, günahından keçin!

Ulenşpigel nərdivanda ayaq üstə durmuşdu. Çığırır dedi:

– Ədalətli imperator, rəhm edin!

İmperator əlini qaldırır dedi:

– Bu haramzada məndən elə bir şey istəyə ki, mən onu yerinə yetirə bilməyəm – onda günahından keçərəm.

Camaat çıxırdı:

– Ulenşpigel, istə!

Qadınlar ağlaya-ağlaya öz aralarında danışdılar:

– Yazıq oğlan belə şeyi tapa biləcəkmə – imperator əzəmətlidir.

Lakin bütün xalq bir ağızdan çıxırırdı:

– Ulenşpigel, istə!

Ulenşpigel dedi:

– Cənab-əqdəs əlahəzrətləri, mən nə pul, nə mal istəyirəm, heç bağışlanmağımı da xahiş eləmirəm; mən sizdən ancaq bir şeyi xahiş eləyirəm: istədiyim bu şey üstündə siz məni döydürməyin, çarmıxa çəkdirməyin, – onsuz da mən bu saat babalarımın yanına gedəcəyəm.

İmperator dedi:

– Söz verirəm.

Ulenşpigel sözünə davam etdi:

– Zat-aliləri! Boğazımdan asılmamışdan əvvəl mənə yaxınlaşın, mənim fələməngcə danışmayan ağızımdan öpün.

İmperator və bütün camaat qəhqəhə ilə güldü.

İmperator dedi:

– Sənin bu xahişini mən yerinə yetirə bilmərəm, deməli, Ulenşpigel, səni asmayacaqlar.

Lakin bələdiyyə rəislərini, icma başçılarını yarım il peysərlərində gözlük gəzdirməyə məhkum elədi; dedi ki, audenaardlılar qabaq tərəfləri ilə görə bilmirsə, qoy heç olmasa, dal tərəfləri ilə görsünlər.

Bu qayda ilə, imperatorun fərmanı üzrə, Audenaard şəhərinin gerbi üstündə bu gözlüyün şəkli indiyə kimi həkk olunub qalır.

Ulenşpigel isə, qadınların yıxdığı bir balaca kisə gümüş pulu götürüb, hamıdan xəbərsiz, gözdən itdi.

XLIII

Lyöjdə, balıq bazarında kök bir oğlan Ulenşpigelin diqqətini cəlb etdi: onun bir qolundakı səbətdə xeyli vurulmuş quş var idi, o biri qolundakı səbət isə morinabalığı, forel, ilanbalığı və dur-nabalığı ilə dolu idi.

Ulenşpigel Lamme Qudzakı tanıdı, soruşdu ki:

– Lamme, sən burada nə qayıırısan?

Lamme də cavab verdi ki:

– Sən bilirsən ki, biz fələməngləri mehriban Lyöjdə necə gü-lərüzlə qəbul eləyirlər. Mən bir sevgi məsələsi üçün burada hər-lənirəm. Bəs sən?

Ulenşpigel də cavab verdi ki:

– Mən bir parça çörək qazanmağa yer axtarıram.

Lamme dedi:

– Bu quru yeməkdir. Yaxşısı budur, sən *Credo* duası əvəzinə, qarnına axtalanmış xoruzla, qaratoyuq təsbehi ötürəydin.

Ulenşpigel soruşdu:

– Sən varlısan?

Lamme Qudzak bu sözün qabağında dedi:

– Mənim atam, anam, balaca bacım öldü, – yadındadır, məni yaman yumruqlardı. Onların bütün var-yoxu mənə miras qaldı. Taygöz bir qulluqçu mənə qəyyumluq eləyir, – biş-düşün yaman ustasıdır.

Ulenşpigel soruşdu:

– Balıqları, quşları aparımmı?

Lamme:

– Apar, – dedi.

Onlar bazarla getdilər.

Birdən Lamme dedi:

– Sən axmaqsan ey. Bilirsən niyə?

– Yox, bilmirəm.

– Sən balıqları, quşları qarnında yox, əlində daşıyırsan.

Ulenşpigel onunla razılaşdı:

– Düz deyirsən, Lamme. O vaxtdan ki, mən çörəksiz qalmı-şam, axtalanmış xoruzlar mənə heç baxmaq da istəmir.

Lamme dedi:

– Ulenşpigel, sən o xoruzlardan lap doyunca yeyə bilərsən, bu şərtlə ki, mənə qulluq eləyəsən, – buna da əgər mənim biş-düş bişirənim razı olsa.

Yol ilə gedəndə Lamme Ulenşpigelə ipək paltarlı, qəşəng, sevimli, məlahətli bir qız göstərdi: o, xırda addımlarla, tez-tez bazarın içi ilə gedirdi, Lammeni görüb, ona mehriban bir nəzər saldı.

Qızın ardınca qoca atası gəlirdi; əlində iki səbət tutmuşdu, – birində balıq, o birisində də vurulmuş ov quşları vardı.

Lamme:

– Bax, mən bu qızı alacağam, – dedi.

Ulenşpigel:

– Mən onu tanıyıram, – dedi, – Fələməng qızıdır. Zottehemdəndir. Vinav d'İl küçəsində yaşayır. Qonşuları and içir ki, anası onun əvəzində evlərinin qabağını süpürür. Atası da köynəyini ütüləyir.

Lakin Lamme bu sözü qulaq ardına vurdu, gülərüzlə dedi:

– O mənə baxdı!

Onlar Pon-dez-Arş yanındakı Lammenin evinə çatıb qapını döydülər. Taygöz bir qulluqçu qapını açdı. Bu, arıq, uzun, qoca bir ifritə idi.

Lamme ona:

– La Sanjin, – dedi, – bu cavan oğlanı özünə köməkçi götürərsənmi?

O da cavab verdi ki:

– Yoxlamağa götürərəm.

Lamme:

– Götür, – dedi, – qoy o sənin bişirdiyin xörəklərin ləzzətini görsün.

La Sanjin süfrəyə üç balaca qan kolbasası, bir parç pivə, bir iri parça çörək qoydu.

Ulenşpigel ağız dolusu yeyirdi, Lamme də kolbasa gətirirdi.

Soruşdu ki:

– Sən bilirsən bizim ruhumuz haradadır?

Ulenşpigel cavab verdi:

– Bilmirəm, Lamme.

Lamme dedi:

– Mədəmizdədir. Ruhumuz həmişə onu boşaldır, bədənimiz də həyat qüvvəsini təzələyir. Bizim ən sədaqətli yol yoldaşımız kimdir? Dadlı-ləzzətli yeməklər, bir də Maas şərabi.

Ulenşpigel dedi:

– Bəli, kolbasa tək ruhlar üçün ən yaxşı sirdaşdır.

Lamme:

– Bu yenə kolbasa istəyir, – dedi, – La Sanjin, yenə ver.

Bu dəfə La Sanjin Ulenşpigelə içalat kolbasası verdi.

Ulenşpigel içalat kolbasasını ötürərkən, Lamme çox dərin-dən fikirləşirdi:

– Mən öləndə mədəm də öləcək, amma məhşər ayağında məni məcbur eləyəcəklər ki, pəhriz saxlayım, mən də sallanmış, boş qarnımı özümlə daşıyacağam.

Ulenşpigel dedi:

– Qan kolbasası daha çox xoşuma gəldi.

La Sanjin qəti dedi:

– Sən belə altı kolbasa yemisən, daha bəsdir!

Lamme:

– Sən bizdə kef çəkəcəksən, – dedi, – mən nə yesəm, sən də ondan yeyəcəksən.

– Mən də deyiləni eləyəcəm.

Ulenşpigel gördü ki, doğrudan da ev yiyəsindən pis yeyib-iç-mir, ona görə xoşbəxtliyin son pilləsində idi. Ötürdüyü kolbasalar onu elə ilhama gətirmişdi ki, həmin gün bütün qazanları, tavaları, küpələri lap güzgü kimi parıldayana kimi sürtüb təmizlədi.

O, elə bil cənnətə düşmüşdü. Tez-tez zirzəmiyə, mətbəxə baş çəkirdi, çardağı pişiklərin ixtiyarına buraxmışdı. Bir gün La Sanjin ona dolama manqala baxmağı tapşırırdı, – manqalda iki çolpa qızardılırdı, özü göyərti almaq üçün bazara getdi.

Çolpalar bişəndən sonra Ulenşpigel birini yedi.

La Sanjin gələndə dedi:

– Burada iki çolpa vardı, indi mən birini görürəm.

Ulenşpigel ona məsləhət gördü ki:

– O biri gözünü də aç, onda ikisini görərsən.

Aşpaz bərk hirsələndi, gedib ondan Lamme Qudzaka şikayət elədi. Lamme mətbəxə gəlib Ulenşpigelə dedi:

– Niyə mənim qulluqçumu ələ salırsan? Mənzildə axı iki çolpa vardı.

Ulenşpigel:

– Doğrudur, Lamme, – dedi, – iki olmasına iki idi. Mən axı sənin yanında işə girəndə, sən dedin ki, mən nə yeyib içsəm, sən də ondan yeyib içərcəksən. Burada iki çolpa vardı, birini mən yedim, o birisini də sən yeyərsən. Mən yeyib ləzzət almışam, indi sən yeyib ləzzət alacaqsan. Bizim hansımız daha xoşbəxtdir, – sən daha xoşbəxt deyilsənmi?

Lamme:

– Sənin sözümdən belə çıxır ki, mən xoşbəxtəm, – dedi. – Hər halda sən dinməz-söyləməz La Sanjinin sözünə qulaq as, onda elə olar ki, sən işin ancaq yarısını görərsən.

Ulenşpigel dedi:

– Çalışaram, Lamme.

Bu əsasa görə, La Sanjin nə tapşırırdısa Ulenşpigel indi onun ancaq yarısını görürdü. Məsələn, o desə ki, iki vedrə su gətir, Ulenşpigel bir vedrə gətirirdi. Desə ki, zirzəmiyə en, çəlləkdən bir parç pivə süz gətir, o da gətirirdi, ancaq yolda pivənin yarısını ötürürdü. O biri işlər də elə.

Axırda Ulenşpigelin bu hoqqabazlığı La Sanjini cana gətirdi. Lammeyə açıq-açıqına dedi: burada ya o dələduz qalacaq, ya mən.

Lamme gedib Ulenşpigelə dedi:

– Oğlum, sən deyəsən bizdən getməli olacaqsan, amma burada sir-sifətini düzəltmişdin. Eşidirsən? Xoruz banlayır. İndi saat ikidir – görünür yağış yağacaq. Sənə yazığım gəlir yağışda qovmağa, ancaq, oğlum, bir fikirləş: La Sanjin aşpazlıq sənətinə görə mənim dolanacağımın keşikçisidir. Ondən ayrılaşmaqla mən ancaq həyatımı təhlükəyə ata bilərəm. Bala, çıx get, yol üçün üç florin pul götür, bir ip düzümü də kolbasa.

Ulenşpigel utana-utana çıxıb getdi: indi o, Lamme üçün darıxır, mətbəxin həsrətini çəkirdi.

XLIV

Hər yerdə olduğu kimi, Dammedə də noyabr ayı idi, ancaq qış gecikirdi.

Nə qar yağdı, nə yağış; soyuq düşmürdü. Günəş səhərdən axşama kimi par-par parıldayırdı, elə bil payız deyildi. Uşaqlar küçələrin, yolların tozunda eşələnirdi. Axşam yeməyindən sonra tacirlər, dükan xidmətçiləri, zərgərlər, arabaqayıranlar və başqa əsnaflar indi də mavi olan göyə, hələ də yarpaqları tökülməmiş ağaclara, taxtapuşların üstünü xoşlayan leyləklərə, hələ də uçub getməyən qaranquşlara baxmaq üçün evlərindən çıxırdılar. Qızılqüllər üç dəfə idi gül açmışdı, indi, də hamısı qönçələnmişdi. Gecələr isti olurdu, bülbüllər cəh-cəhlə oxuyurdu.

Damme əhalisi deyirdi:

– Qış ölüb – qışı yandıraq!

Onlar ayı sifətli böyük bir uyuq qayırdılar; yonqardan ona uzun saqqal, kətan lifindən pırtlaşmış, uzun yal düzəltdilər, əyninə ağ paltar geydirdilər, sonra da təntənə ilə yandırdılar.

Klaas dərd çəkirdi. Onu nə buludsuz səma, nə də uçub getmək istəməyən qaranquşlar sevindirirdi. Dammedə heç kəsə kömür lazım deyildi; ancaq mətbəxlərə lazım idi ki, onlar da vaxtında hazırlıq görmüşdülər. Klaas bütün yığıdığı pullarını kömürə vermişdi, lakin kömür alan yox idi.

Buna görə evinin kandarında durub, xəfif, soyuq külək burununun ucuna dəyəndə deyirdi:

– Hə-ə! Qazancım mənə sarı gəlir!

Lakin xəfif, soyuq külək kəsilirdi, göy yenə mavi olub qalırdı, yarpaqlar ağaclardan düşmək istəmirdi. Klaas qış üçün yığıdığı kömür ehtiyatını, – balıqsatanlar başçısına – hiyləgər, əclaf Qreypstüverə yarı qiymətinə satmaq istəmirdi. Çox keçmədi, Klaasın heç çörək almağa pulu olmadı.

XLV

Amma kral Filipp ac qalmırdı. O, Tüdorlar⁴⁰ kral sülaləsindən olan arvadı Eybəcər Mariya ilə doyunca pirojni yeyirdi. Filipp Mariyanı sevmirdi, lakin onu bir fikir məşğul edirdi: bu arıq, sısqaya arvadı hamilə etməklə, İngiltərə xalqına bir ispaniyalı monarx bəxş edə bilər.

Mariya ilə evlənmək onun üçün lap cəza oldu: bu, çay daşı ilə yanan kösövü bir yerə qoymaq kimi şeydi. Onların ancaq bir şeydə ürəkdən gələn söz birliyi vardı, – o da, yüzlərlə bədbəxt reformatları yandırmaq və suda boğmaq idi.

Filipp Londondan çıxmayanda, paltarını dəyişib yavaxanalara getməyəndə, – yuxu üçün ayrılmış saatlar onları birləşdirirdi.

Kraliça Mariya fələməng kətanından tikilmiş, İrlandiya krujevası ilə işlənmiş üst köynəkdə, ər-arvad yatağı qabağında durar, kral Filipp də uzun paya kimi ayaq üstə dayanıb onu gözdən keçirər, Mariyada hamiləlik əlamətinin olub-olmadığını bilmək istərdi. Heç bir əlamət görmədikdə acıqlanar, dinməz-söyləməz öz dırnaqlarına baxmağa başlardı.

Bu şəhvətpərəst, sonsuz arvad Filippə mehriban sözlər söylər, ona nəvazişlə baxırdı, – bu hissiz adama yalvarardı ki, ona məhəbbət göstərsin. Mariya – imkanında olan bütün vasitələrdən – göz yaşından, ah-vaydan, iniltidən, yalvarışlardan istifadə edərək, onu sevməyən bu adamdan, ona nəvaziş göstərməsini xahiş edərdi.

Nahaq yerə o böyük müsibət içində Filippin ayaqlarına düşərdi. Nahaq yerə onun ürəyini yumşaltmaq üçün dəli kimi qəhqəhə ilə gülərdi, ağlardı, lakin nə gülüş, nə göz yaşı bu daş qəlbli adamı rəhmə gətirməzdi.

Nahaq yerə o, şəhvət coşqunluğu içində, arıq qolları ilə ilan kimi ona sarılandı, bu yer hökmdarının alçaq, xırda qəlbi yaşayan dar köks qəfəsini öz yastı döşünə sıxardı, – o, yenə də dirək kimi dayanıb durardı.

Bu uğursuz, eybəcər qadın onu özünə cəlb etməyə çalışdı. Şəhvətdən ağlını itirmiş, çılgınlaşmış arvadlar sevdikləri adama

necə nəvazişli adlar verirsə, bu da Filippə elə adlar verirdi, – lakin Filipp yenə dırnaqlarına baxırdı.

Bəzən o arvadından soruşurdu:

– Deməli sənin uşağın olmayacaq?

Mariyanın başı sinəsi üstə düşürdü.

Sonra deyirdi:

– Mən təqsirkaram ki, uşağım olmur? Mənə yazığın gəlsin, – mən dul arvad kimi yaşayıram.

Filipp elə bir ucdan soruşurdu:

– Axı niyə sənin uşağın olmur?

Kraliça, qıçları qırılmış kimi, xalça üstünə yığılardı. Gözlərindən yaş axardı. Lakin bu şəhvətpərəst bədbəxt qadın bacarsaydı qan ağlardı.

İngiltərə torpağını qırdığı adamlarla dolduran cəlladlardan Allah belə intiqam alırdı.

XLVI

Xalq arasında danışıldılar ki, imperator Karl, monaxları monastırda önlərin mülkünə varis olmaq hüququndan məhrum etmək fikrindədir, papa bundan çox narazıdır.

Ulenşpigel bu zaman Maas sahillərində gəzib-dolaşırdı, düşünürdü ki, imperator hər şeydən xeyir götürməyi bacarır: o, yiyəsiz qalmış mülklərə də varis olmaq istəyir. Ulenşpigel bu fikirlə sahilə oturub, diqqətlə yem taxdığı tilovu suya atdı. Bir parça quru, qara çörəyi çeynəyə-çeynəyə Burqon şərabının həsrəti ilə kədərləndi, lakin elə o saat öz-özünə dedi: dünyanın bütün nemətlərindən hamı axı faydalanmır.

Ulenşpigel belə düşünə-düşünə suya çörək qırıntıları atdı; o, belə fikirdə idi: öz yeməyini yaxınları ilə bölüşdürməyənlər – o yeməyə layiq deyillər.

Qəfildən bir qumlaqçı balığı görüldü: suya atılan çörək qırıntısını iylədi, ağzını ona toxundurdu, sonra da xırdaca ağzını açdı, görünür o, əmin imiş ki, çörək özü onun ağzına tullanacaq-

dır. Lakin o, gözlərini bərəldib baxana kimi, hiyləgər durnabalı-
ğı şığıyıb bir anda onu uddu.

Durnabalığı elə bu cür də bir çəki balığını uddu, – çəki balığı təhlükə olduğunu duymayaraq mığmığa tuturdu. Durnabalığı qarnını doyurduqdan sonra, onu görən kimi var gücü ilə qaçısan xırda balıqlara əhəmiyyət verməyərək, dincəlməyə başladı. O, etinasızlıqla uzanmışdı; hələ heç öz vəziyyətini dəyişməmişdi ki, birdən ac, qarınqulu başqa bir durnabalığı ağızını açıb onun üstünə cumdu. Onların arasında şiddətli mübarizə başlandı. Amansız zərbələrin arası kəsilmirdi. Su qandan qızardı. Nahar eləmiş durnabalığı, ac durnabalığına zəif müqavimət göstərirdi. Nəhayət ac durnabalığı bir az uzağa üzdü, oradan bir baş düşmənin üstünə cumdu. Tox durnabalığı ağızını açıb onu gözləyirdi; birdən heç özü də istəmədən hücum edən balığın başının yarısı bunun ağızına girdi, elə o saat da istədi ki, başı ağızından çıxartsın, lakin dişləri əyri olduğundan mümkün eləyə bilmədi. İkisi də çapalayırdı; bu çox acınacaqlı tamaşa idi.

Balıqlar tutaşanda, tilovun ipək kəndirinə bağlanmış iri qarmağı görməmişdilər. Onlar çapalayanda tilovun kəndiri dartınırdı, qarmaq, nahar eləmiş durnabalığının üzgəcinə ilişdi, Ulenşpigel də onu, düşməni ilə bərabər sudan çıxarıb, rahatca otun üstünə atdı.

Ulenşpigel bıçağı onların qarnına soxaraq dedi:

– Mənim əziz durnabalıqlarım! Siz lap elə imperatorla papa-ya oxşayırsınız: bir-birinizi yeyirsiniz. Mən də xalqam: siz dalaşırkən, mən də, qoy Allah dadınıza çatsın, ikinizi də birdən qarmağa keçirirəm!

XLVII

Katlina yenə də Borgerhautda yaşayırdı. Şəhərin ətrafında avara-avara gəzir, bir ucdan da deyirdi:

– Hans, mənim ərim, onlar mənim başımda od yandırdılar. Başımı deş, qoy ruhum oradan çıxsın! Ah, necə də səslənir! Hər vuranda ürəyim parçalanır.

Nele də dəli olmuş anasına baxır, dostu Ulenşpigeli xatırlayır, qəmgin-qəmgin düşünürdü.

Klaas Dammedə çırpıdan şələ bağlayırdı, kömür alveri edirdi. Sürgün edilmiş Ulenşpigelin hələ uzun zaman ana yurduna qayıda bilməyəcəyini dərdli-dərdli fikirləşirdi.

Sootkin bütün günü pəncərə qabağında oturub baxırdı, görsün oğlu Ulenşpigel gəlirmi.

Ulenşpigel də Köln ərtafına çatanda ağına gəldi ki, onun bağbançılığa meyli var.

Kaçmışda landsknextlərin başçısı olan Yan de Tsuursmul vaxtilə pul verməklə dar ağacından canını qurtarmışdı. O vaxtdan bəri kəndirdən dəlicəsinə qorxurdu, – o zaman kəndirə fələməng dilində *kennip* deyirlərdi.

Bir gün Yan de Tsuursmul, Ulenşpigelə təzə bir şey öyrətmək məqsədi ilə, onu əkin yerinə gətirmişdi. Burada onlar gördülər ki, əkin sahəsinin bir tərəfində yaşıl *kennip* bitmişdir.

Yan de Tsuursmul Ulenşpigelə dedi:

– Sən harada, bax, elə iyənc bitki görsən, onu biabırcasına murdarla, çünki o çarmıxa çəkilmənin, dar ağacından asılmanın alətidir.

Ulenşpigel:

– Murdarlaram, – dedi.

Bir gün, Yan de Tsuursmul öz içki yoldaşları ilə süfrəyə oturanda aşpaz Ulenşpigelə dedi:

– Yüyük zirzəmiyə, *zennip* gətir (yəni xardal).

Ulenşpigel guya səhv edərək *zennip* sözünü *kennip* sözü ilə qarışdıraraq, zirzəmidə xardal küpəsini biabırcasına murdarladı, qımışa-qımışa küpəni gətirib süfrəyə qoydu.

Yan de Tsuursmul soruşdu ki:

– Niyə gülürsən? Sən elə bilirsən bizim burnumuz tuncdandır? Bu *zennip*-i sən hazırlamısan, özün də aşır.

Ulenşpigel etiraz etdi:

– Mən qızarmış əti darçınla yeməyi xoşlayıram.

Yan de Tsuursmul cəld yerindən qalxdı, onun üstünə qolaylanıb çığırdı:

– Xardal küpəsini murdarlamısan!

Ulenşpigel ona dedi:

– *Baes*, yadınızdadırmı, siz mənə öz sahənizə apardınız ha? Orada mənə *zennip*-i göstərib dediniz: “Harada belə bitki görsən onu biabırcasına murdarla, çünki bu çarmıxa çəkilmənin, dar ağacından asılmanın alətidir”. Mən də onu murdarladım, özü də lap biabırçı şəkildə! Mən sizin əmrinizi yerinə yetirdim. Bəs niyə mənə döymək istəyirsiniz?

Yan de Tsuursmul özündən çıxıb çığırdı:

– Mən dedim *kennip*, ancaq *zennip* demədim.

Ulenşpigel sözündə inad etdi:

– *Yox, baes*, siz *zennip* dediniz, *kennip* yox.

Onlar çox deyişdilər; Ulenşpigel sakit etiraz edirdi, lakin Yan de Tsuursmul yaman çığırdı, elə bil onun ətini kəsirdilər; milçək bala düşüb çıxı bilmədiyi kimi, o da bu *zennip*, *kennip*, *kemp*, *zemp kemp* sözləri içində dolaşıb qalmışdı. Çıxa bilmirdi.

İblislər dominikçi⁴¹ ətinin kotletini, inkvizitor böyrəyini yeyəndə necə gülürdüsə, qonaqlar da elə gülürdü.

Bununla da Ulenşpigel Yan de Tsuursmulun yanından getməli oldu.

XLVIII

Nele yenə həm özünün, həm də dəli anasının fikrini çəkirdi.

Ulenşpigel isə bir dərzinin yanına işləməyə girdi. Dərzi ona dedi:

– Tikəndə elə möhkəm tik ki, işıq süzülməsin.

Ulenşpigel çəlləyə girib tikməyə başladı.

Dərzi ucadan dedi:

– Mən sənə belə demişdim?

Ulenşpigel:

– Mən çəlləkdə yerləşdim. Bunun heç yerindən işıq süzülür, – dedi.

Dərzi:

– Bura gəl, – dedi. – Masanın dalında otur, sırtıq elə, ancaq sırtıqlar xırda olsun, volka tikəcəksən.

O mahallarda “volka” kəndlilərin geydiyi qısa üst köynəyinə deyilirdi.

Ulenşpigel parçanı parça-parça kəsdi, “volka” oxşar bir şey tikdi.
Dərzi onun üstünə çığırdı:
– Sən nə elədin, ay səni lənətə gələsən?!
Ulenşpigel də cavab verdi ki:
– “Volka” elədim.
Dərzi bağırdı:
– Ay mərdimazar! Doğrudur, mən sənə “volka” tikməyi tap-
sırdım, amma sən yaxşı bilirsən ki, “volka” bizdə kəndlilərin
geydiyi yarımçuxaya deyilir.
Bir qədərdən sonra Ulenşpigelə dedi:
– Oğlan, hələ ki, yerinə girməmişən, bax, o gödəkçəyə qol at.
Dərzi dilində “at” demək, “kök at” deməkdir.
Ulenşpigel gödəkçəni mismardan asdı, bütün gecəni gödək-
çənin qolunu onun üstünə atdı.
Səs-küyə dərzi gəldi:
– Haramzadə, sən yenə şuluqluq eləyirsən?
Ulenşpigel bu sözə etiraz etdi:
– Nə şuluqluq? Bütün gecəni gödəkçənin qolunu gödəkçənin
üstünə atmışam, orada dayanmır ki dayanmır.
Dərzi:
– Əlbət ki, dayanmaz, – dedi. – İndi mən səni küçəyə ataram,
baxıb görürük, sən orada çoxmu dayanıb duracaqsan.

XLIX

Mərhəmətli qonşulardan biri Katlinaya baxmağı boynuna
götürəndə Nele gəzib-dolaşmaq üçün tək başına yola düşərdi. O,
çox uzaqlara, lap Antverpenə⁴² kimi gedərdi. Şelda⁴³ çayının sa-
hillərini və başqa yerləri gəzərdi, hər yerdə də – çay gəmilərin-
də, tozlu yollarda dostu Ulenşpigeli axtarar, onu tapmaq istərdi.

Ulenşpigel isə Hamburqa gedib çıxmışdı. Orada tacirlər yığı-
nı içərisində qoca yəhudi sələmçiləri, köhnə mal alverçiləri diq-
qətini cəlb etdi.

Ulenşpigel də alverçi olmaq fikrinə düşdü. Bunun üçün yer-
dən bir qədər at peyini yığıb, yaşadığı yerə apardı. Yaşadığı yer

də qala divarının oxtabyası idi. Burada peyini qurutdu. Sonra al və yaşıl ipək parça alıb balaca kisələr hazırladı, at peyinini kisələrə töküüb nazik lentlə bağladı, guya bunların içində müşk var.

Sonra taxtadan xırdavatçı qutusu qayırib köhnə ip ilə boy-nundan asdı, kisələri qutuya düzüb bazara getdi. Qutunun ortasına qoyduğu balaca şamı axşamlar yandırırdı.

Soruşanda ki, sən nə satırsan, o da sirli bir tövrlə deyirdi:

– Mən bu suala cavab verə bilərəm, ancaq görək bunu başqaları eşitməsin.

Alıcılar bunu bilmək istəyirdilər.

– De görək nədir?

Ulenşpigel cavab verirdi:

– Bu peyğəmbər dənidir, Flandriyaya düz Ərəbistandan gətirilib, özünü də böyük Məhəmmədin nəslindən olan çox mahir usta Əbdülmədil hazırlayıb.

Alıcılardan bəziləri öz aralarında danışırdı:

– Bu türkdür.

Bəziləri buna etiraz edirdi:

– Yox, bu fələməng zəvvarıdır, danışığından görmürsünüz?

Səfillər, sərsərilər, zavallılar Ulenşpigelə yaxınlaşıb xahiş edirdilər ki:

– Bu peyğəmbər dənindən bizə ver!

Ulenşpigel də deyirdi:

– Verərəm, ancaq pulunuz olsa.

Yazıq səfillər, sərsərilər, zavallılar sıxıla-sıxıla çəkilib gə-dər, deyərdilər ki:

– Dünyada ancaq dövlətlilər firavan yaşayırlar.

Çox keçmədi, peyğəmbər dəni söhbəti bütün bazara yayıldı. Adamlar öz aralarında danışırdı:

– Burada bir fələməngdə peyğəmbər dəni var, Qüdsşərifdə, həzrət İsanın qəbri üstündə təqdis edilib, ancaq deyirlər ki, satmır.

Onlar gəlib Ulenşpigeldən xahiş edirdilər ki, o dənlərdən bizə sat.

Ulenşpigel də böyük qazanc arzusu ilə deyirdi ki, dənlər hələ yetişməyib, amma özü, bazarda gəzişən iki dövlətli yəhudini gözdən qoymurdu.

Bir adam Ulenşpigeldən soruşdu:

– Mən bilmək istəyirəm: mənim bu saat dənizdə olan gədim nə haldadır?

Ulenşpigel də cavab verdi ki:

– Dalğalar hündür olsa, gəmin lap göyə çatar.

Bir başqası qəşəng qızını göstərib soruşdu:

– Yəqin mənim qızım öz xoşbəxtliyini əldən buraxmaz? – qız bu sözdən qıpqırmızı qızardı.

Ulenşpigel də cavab verdi ki:

– Heç kəs, təbiəti nə istəyirsə, onu əldən buraxmır. – Ulenşpigel həmin qızın bir oğlana açar verdiyini görmüşdü, oğlan da, görünür, kef çəkəcəyini qabaqcadan duyaraq, Ulenşpigelə dedi:

– Cənab, peyğəmbərlik kisələrinizdən birini mənə satın, mən bilmək istəyirəm bu gecə tək yatacağam, ya yox.

Ulenşpigel də dedi:

– Müqəddəs kitabda yazılıb: kim şirnikdirici çovdar əkirsə, o, oğraşlıq qaracası biçir.

Oğlan acıqlandı:

– Bu kimə eyhamdır?

– Məndəki dənələr arzu edir ki, sən ailə quranda xoşbəxt olasan, arvadın sənə Vulkan dəbilqəsi⁴⁴ bağışlamasın. Bilirsən bu nə dəbilqədir? – Ulenşpigel bunu oğlandan soruşub, nəsihətli bir ifadə ilə davam etdi: – Evlənənə kimi nişanlısına beh verən qız, erə gedəndən sonra bütün malını havayı paylar.

Qız özünü çox ehtiyatlı göstərərək, Ulenşpigeldən soruşdu:

– Bunlar peyğəmbərlik kisələrindən görünür?

Ulenşpigel onun qulağına pıçıldadı:

– Orada açar da görünür.

Lakin oğlan gözədən itmişdi: açarı da aparmışdı.

Ulenşpigel bu arada gördü ki, bir oğru kolbasaçının rəfindən yarım qol uzunluğunda kolbasa götürüb, qoltuğunun altına soxdu. Satıcı bunu görmədi. Oğru bu vəziyyətdən çox razı qalaraq Ulenşpigelə yaxınlaşıb soruşdu:

– Bədbəxtliyi qabaqcadan xəbər verən adam, nə satırsan?

Ulenşpigel də cavab verdi:

– Kisəciklər. Bu kisəciklərdə görəcəksən ki, kolbasaya çox həvəs göstərdiyin üçün səni boğazından asırlar.

Oğru bu sözü eşitcək götürüldü. Kolbasaçı çığırdı:

– Oğru! Tutun oğrunu!

Daha gec idi.

Bu arada iki dövlətli yəhudi çox diqqətlə Ulenşpigelin dediyinə qulaq asırdı. Axırda onlar yaxınlaşıb soruşdular:

– Fələməng, nə satırsan?

Ulenşpigel də cavab verdi:

– Kisəciklər.

– Sənin bu peyğəmbərlik dənələrində nə bilmək olar?

– Onları sorsan, gələcəkdən xəbər verir.

Yəhudilər öz aralarında məsləhətləşdilər, sonra yaşlı yəhudi cavan yəhudiyə dedi:

– Gəl fala baxaq, görək Məsih nə vaxt gələcək, – bu bizim üçün böyük təsəlli olar. Bunları neçəyə satırsan?

Ulenşpigel:

– Hər birini əlli florinə, – dedi. – Bu sizə baha görünürsə, onda rədd olun gedin gəldiyiniz yerə. Kim ki, yer almayıb – ona peyin də görəkdir.

Onlar Ulenşpigelin qiyməti endirməyəcəyinə qəti əmin olduqdan sonra, ona əlli florin sayıb verdilər, özləri də həmişə yığışdıqları yerə getdilər. Çox keçmədi, bütün yəhudilər oraya axıyıb gəldi: onlar qoça yəhudinin sirli bir şey əldə etdiyini eşitmişdilər, – bunun köməyi ilə Məsihin nə vaxt gələcəyini xəbər vermək olardı.

Ora yığışanların hamısı kisəni pulsuz sormağ istəyirdi, lakin Yequ adlı qoça yəhudi, – kisəni alan da o idi, – buna ancaq onun haqqı olduğunu bildirdi, kisəni əlində tutub ucadan dedi:

– Ey İsrail övladları! Xristianlar bizi ələ salırlar, bizi qovurlar, biz onların gözündə oğrudan da pisik. Bu xalis filistimilər* bizi çirkəbə atıb tapdayırlar, bizim üstümüzə tüpürürlər, çünki tanrı bi-

---

* Tövrətdə yazıldığına görə, həmişə israillilərlə düşmənçilik etmişlər.

zim yayımızın ipini zəiflətmişdir, bizim atların qantarğasını dartmışdır. Haçana kimi Allah, İbrahimin, İshaqın, Yəqubun allahı, haçana kimi əzab çəkəcəyik? Nə vaxt biz işıq görəcəyik? Tezmi sən göydən yerə enəcəksən, ilahi Məsih? Xristianlar böyük şan-şöhrət içində yaşayırlar, səndən qorxan bu xristianlar tezmi qaçıb mağaralarda, çuxurlarda gizlənəcəklər, cəzalarını alacaqlar?

Bu sözü eşidəndə bütün yəhudilər çıxırıydılar:

– Gəl, Məsih! Sor, İequl!

İequl kisəni sormağa başlamışdı ki, birdən onu ögümə tutdu. O zarılıdaysa-zarılıdaysa dedi:

– Sizə lap düzünü deyirəm: bu at peyinidir, fələməng zəvvarı da – dələduzdur.

Yəhudilər bu sözü eşidəndə kisənin üstünə cumdular, ağızını açıb, içində nə olduğunu gördülər, qəzəb coşqunluğu içində, Ulenşpigeli tutmaq üçün, bazara yüyürüşdülər, lakin Ulenşpigelin heç izi də qalmamışdı.

L

Damme əhalisindən biri Klaasdan aldığı kömürün pulunu verə bilmirdi, bunun əvəzində ona ən yaxşı şeyini – qundaqlı ox-yayını, on iki də əla itilənmiş oxunu verdi.

Klaas boş vaxtlarında bu silahdan ox atırdı. Əkdiiyi kələmə böyük həvəs göstərən dovşanlardan xeylisini vurub qızartma eləmişdi.

Belə günlərdə Klaas doyunca yeyirdi, Sootkin də elə hey boş yollara baxırdı.

Sootkin qızartmanın ləzzətli bir parçasını oğluna saxlamağı çox arzu edir, fikirli-fikirli deyirdi:

– Til, oğlum, qızartmanın iyini duyursanmı?.. Yəqin acsan...

Klaas da dedi:

– Ac isə – özü taqsırkardır. Evə qayıdanda o da bizim yediyimizdən yeyəcək.

Klaasın göyərçinləri vardı. Bundan başqa o, birəbitdən quşunun, payızbülbülünün oxumasına, sərçələrin cikkildəməsinə və başqa oxuyan, civildəyən quşlara qulaq asmağı xoşlayırdı. Buna görə də, – xırda quşları ovlayan sarquşlarını, çalağanları vurmaqdan ləzzət alırdı.

Bir gün həyətdə kömür yığırdı. Sootkin onun diqqətini göyərçin hini üstündə böyük bir quşun qanad çala-çala uçduğuna cəlb etdi.

Klaas tez ox-yayını götürüb çağırdı:

– Hə, indi, cənab çalağan, iblis özü də sizin dadınıza çata bilməyəcək!

Oxu yaya qoyub, hədəfdən yayınmamaq üçün, quşun bütün hərəkətlərini diqqətlə izləməyə başladı. Hava qaralırdı. Klaas indi qara nöqtədən başqa ayrı bir şey görmürdü. Oxu atdı, lakin həyətdə bir leylək düşdü.

Klaas çox dilxor oldu. Sootkin ondan da bərk dilxor olmuşdu. O çığırdı:

– Sən Allah quşunu öldürdün, ay zalım!

Sootkin leyləyi qaldıranda gördü ki, quş ancaq qanadından yaralanmışdır: onun yarasına məlhəm qoyub bağladı. O deyirdi:

– Əzizim leylək, sən axı bizim istəklimizsən. Niyə sən çalağan kimi qanad çala-çala başımız üstündə hərlənirsən? Çalağandan axı hamının zəhləsi gedir. Camaatın qayırdığı bu oxlar lazım olan yerə dəymir. Yazıq leylək, qanadın ağrıyırmı? Sən axı dözümlümlüsən: yəqin duyursan ki, bizim əlimiz – dost əlidir.

Leyləyin yarası sağalandan sonra, o hər nə istəsə yeyirdi. Xüsusilə, balığı çox xoşlayırdı. Balığı Klaas onun üçün kanaldan tuturdu. Bu Allah quşu hər dəfə Klaasın evə qayıtdığını görəndə dimdiyini açırdı.

Leylək, tula kimi, Klaasın ardınca qaçırdı. Lakin ən çox mətbəxdə qızınmaq, dimdiyini Sootkinin qarnına vurmağı xoşlayırdı; o, elə bil Sootkindən soruşurdu: “Mənim payıma bir şey düşmür?”

Xoşbəxtlik gətirən bu uzun qıçlı, vüqarlı quşun evdə ağır-ağır gəzişdiyinə baxanda onlar sevinirdilər.

LI

Yenə ağır günlər başladı: Klaas qəmgin halda tək başına tarlada işləyirdi, – orada iki adamlıq iş yox idi. Sootkin də tək başına evdə oturur, paxladan cürbəcür yeməklər hazırlayırdı, qorxurdu ki, həmişə paxla yemək ərinin ürəyini vurur. Klaasın ürəyini açmaq üçün onu görəndə gülər, nəğmə oxuyardı. Leylək də, dimdiyini qanadının altına qoyub, bir ayağı üstündə onun qabağında durardı.

Bir gün onların evinin qabağında bir atlı dayandı, – o, arıq, qaşqabaqlı və başdan-ayağa qara geyimdə idi.

Soruşdu ki:

– Evdə adam var?

Sootkin də cavab verdi:

– Cənab müsibətli adam, Allah sizə yar olsun, Niyə soruşursunuz ki, evdə adam varmı? Bəs mən nəyəm, sizin fikrinizcə, gözə görünməyən ruham?

Atlı dedi:

– Sənin atan hanı?

– Əgər siz Klaası nəzərdə tutursunuzsa, o, bax odur ey, tarlada əkin əkir.

Atlı getdi. Sootkin də çörək almağa yollandı, o, altıncı dəfə idi ki, çörəkçidən çörəyi niyə almağa gedirdi; bundan da çox sıxılırdı. Boş əl ilə qayıdanda gördü ki, Klaas fərəh və qalibiyətlə qara geyimli adamın atı üstündə evə qayıdır, o adam da atın cılıvundan tutub piyada gəlir. Sootkin buna çox təəccüb elədi. Klaas lovğa-lovğa bir kisəni qarnına sıxmışdı, görünür kisə ağzına kimi dolu idi.

Atdan düşüb qonağı qucaqladı, gülə-gülə əlini onun çiyninə vurdu, sonra da kisəni silkələyib ucadan dedi:

– Yaşasın mənim qardaşım, mərhəmətli zahid, İost! Qoy Allah onu salamat, eləsin, xoşbəxt eləsin, əmin-amanlıq içində kökəlsin. Sevin, xoşbəxt İost, sevin İost bolluq içində, sevin yağlı sup içində! Görünür, leylək bizi aldatmayıb.

Bu sözü deyib kisəni masanın üstünə qoydu.

Sootkin gözü yaşlı ona dedi:

– A kişi, bu gün yeməyə heç nəyimiz yoxdur, – çörəkçi mənə nisyə çörək vermədi.

Klaas kisəni aç-aça soruşdu:

– Çörək vermədi? – Bu anda kisədən masanın üstünə bir yığın qızıl sel kimi axıb töküldü. – Çörək? Bu da sənin üçün çörək, yağ, ət, şərab, pivə! Bu da sənə donuz qaxacı, yağlı sümük, vağ-quşunun qiyməsi, yelbəquşları, bəslənmiş, axtalanmış toyuqlar, axtalanmış xoruzlar, – lap elə bil varlı ağalar süfrəsidir! Bu da sənə pivə çəlləkləri, balaca şərab çəlləkləri! O çörəkçi axmaqdır ki, bizə çörək verməmiş, – bundan sonra biz ondan heç bir şey almayacağıq!

Karışmış qalmış Sootkin nəsə demək istədi:

– Ancaq, kişi...

Klaas onun sözünü kəsdi:

– Fikir çəkmə, fərəhlən! Katlina bütün sürgün vaxtını Antverpen markizatında keçirmək istəmədi, Nele də onu Meyborqa apardı. Nele orada qardaşım İostu görüb, deyib ki, biz ha əlləşirik, çalışırıq, ehtiyac içindən çıxma bilmirik. Şanlı qasid – Klaas qara geyimli atlı göstərdi, – bu saat mənə dedi ki, İost müqəddəs Roma kilsəsi ağuşundan çıxıb, Lüter laməzhəbinə keçib.

Qara geyimli adam buna etiraz etdi:

– Laməzhəblər – böyük ləçərə pərəstiş edənlərdir⁴⁵. Papa – xaindir, o, müqəddəs şeylərin alveri ilə məşğuldur.⁴⁶

Sootkin sözə qarışdı:

– Ah, cənab, yavaş danışın! Sizin ucbatınızdan biz tonqala düşərik.

Klaas yenə sözə başladı:

– Xülasə, İost bu şanlı qasidə tapşırıb ki, bizə belə desin: o, əlli nəfər döyüşçü yığıb, silahlandırılıb, öz dəstəsi ilə Saksoniyalı Fridrixin qoşunu sıralarına⁴⁷ daxil olur. Deməli, o davaya gedir, ona çoxlu pul lazım deyil. Xudanəkərdə, birdən bu pul əclaf bir landsknexthin əlinə düşər... Buna görə də o, qasidə deyib: “Mənim qardaşım Klaasa mənim xeyir-duamla birlikdə yeddi yüz də qızıl florin ver, qoy yaşasın – fikir çəkməsin, öz ruhunun dərdinə qalsın”.

Atlı dedi:

– Bəli, bu saat ruhun dərdinə qalmaq vaxtıdır. Allah gələcəkdə canlıları da, ölüləri də mühakimə edəcək, hər kəsə, tutduğu işinə görə, əvəzini verəcək.

Klaas ona etiraz etdi:

– Ancaq, hörmətli cənab, mənə, bu yaxşı xəbərdən mənim hələlik sevinməyimdə pis bir şey yoxdur. Acizənə xahiş edirəm: qalın bizdə, – bu təntənəli hadisəyə görə çox dadlı içalat da yeyirik, bolca qızardılmış ət də, donuz qaxacı da; indicə mən qəsabda elə bir yağlı, iştah açan, qaxaclandırılmış donuz budu gördüm ki, lap ağzımın suyu axdı.

Atlı həyəcanla ucadan dedi:

– Divanələr, vay sizin halınıza! Siz kefdəsiniz, amma sizin yollarınızı Allah yaxşı görür.

Klaas dedi:

– Bura bax, qasid, bizimlə oturub yemək, içmək istəyirsən ya yox?

Qasid ona belə cavab verdi:

– Böyük Babilistanın süqutundan sonra⁴⁸ sədaqətliyə üçün dünya kefinə qurşanmağın vaxtı gələcək.

Sootkinlə Klaas xaç vurdu, atlı hazırlaşmağa başladı.

Klaas da ona dedi:

– Sən ki, heç bir şey yeməmiş getməyi qəti qərara almısan, onda, heç olmasa, mənim ağzımla mənim qardaşım İostu bərk-bərk öp, bir də ki, ondan göz ol, döyüdə onu qoru.

Gələn adam:

– Yaxşı, – deyib atına minib getdi.

Sootkin şey-şüy almaq üçün bazara getdi: belə xoşbəxt günün şərəfinə yaxşı kef eləmək lazımdı. Leyləyə də bu gün axşam yeməyinə iki qumlaqçı balığı, bir də morina balığı başı verildi.

Bir az sonra Dammedə söz yayıldı ki, yoxsul Klaas qardaş İostun köməyi ilə varlanmışdır. Kanonik* də öz mülahizəsini söyləyərək dedi: Klaas ki, tez vaxtda İostdan çoxlu pul almışdır, yəqin Katlina İostu sehləmişdir, ancaq Klaas, pis də olsa, Məryəm anaya bir örtük ianə etməlidir.

* Roma katolik kilsəsinin keşişi

Klaasla Sotkin kef içində idilər. Klaas tarlada çalışır, ya kömür alveri eləyirdi, ev işləri də həmişə əlləşən Sotkinin üstündə idi.

O, əvvəlki kimi dərd çəkmirdi; ancaq yenə tez-tez yola baxırdı ki, görsün oğlu Ulenşpigel gəlirmi!

Onlar üçü də, özünə görə xoşbəxt idi, – bu da allahın göndərdiyi xoşbəxtlikdi. Lakin insanlardan nələr gözləmək olardı – bunu hələ onlar bilmirdi.

LII

Həmin gün imperator Karl oğlunun İngiltərədən göndərdiyi belə bir məktubunu aldı:

Hökmdar və mənim atam!

Məhun laməzhəblərin – qurd kimi, birə kimi, çəyirtkə kimi qaynaşdığı bir ölkədə⁴⁹ yaşamaq mənim üçün çətinidir. Bizim müqəddəs anamız olan kilsənin həyat saçan ağacının gövdəsini nə odla, nə qılıncla təmizləmək mümkün olmur. Bu müsibətlər mənə az imiş kimi, biri də yandan çıxır: hamı burada mənə bir kral kimi deyil, ancaq kraliçanın əri kimi baxır, onsuz da mənim onlar üçün heç əhəmiyyətim yoxdur. Onlar məni ələ salırlar, müəllifləri, nəşirləri ələ keçməyən kinli həcvlərdə deyilir ki, mən papa tərəfindən satın alınmış allahsızam, dar ağacları ilə, tonqallarla nifaq salıram, krallığı məhv edirəm. Onlar həmişə məni pulsuz qoyurlar, mən də son zərurət qarşısında onların üzərinə vergi qoyanda, onlar, buna cavab olaraq, gizlin məktublarda mənə kömək üçün, guya xidmət etdiyim, iblisə müraciət etməyimi məsləhət görürlər. Parlament üzvləri məndən üzr istəyirlər, mənə yaltaqlanırlar, ancaq pul vermirlər.

Eyni zamanda Londonun bütün evlərinə həcvlər yapışdırılmışlar; bu həcvlərdə mən atasını öldürən bir qatil kimi təsvir edilərəm: guya mən, Sizin taxtınızı tutmaq məqsədi ilə, Siz əlahəzrətlərini həyatdan məhrum etmək istəyirəm.

Lakin, hökmdar və mənim atam, Siz bilirsiniz ki, qanuni şöhrətpərəstliyə və qürura baxmayaraq, Siz əlahəzrətlərinə mən uzun illər şanlı padşahlıq etməyi arzulayıram.

Bir də onlar şəhərdə, çox məharətlə misdən qayırılmış qravüra yayırlar, bu qravürada göstərilir ki, klavesinin* üçün qoyulmuş, dəmir qısqaclarla sıxlaşdırılmış, quyruqları da girdə dəşiklərdən bayıra çıxmış pişikləri necə mən klavesini çalmağa məcbur edirəm. Bir adam, yəni mən, pişiklərin quyruğunu odda qızarmış dəmirlə yandırır, bundan da pişiklər öz pəncələrini klavişlərə vurur, dəhşətlə miyoldayırlar. Qravürdə mən elə eybəcər göstərilirəm ki, adam heç baxmaq istəmir. Hələ məni güləndə göstəriblər. Hökmdar və mənim atam, mən heç belə biabırçı əyləncəyə əl atmışammı, – belə bir şey Sizin yadınıza gəlirmi? Doğrudur, hərdən mən pişikləri miyoldamağa məcbur eləmişəm: bununla da əylənmişəm, ancaq bu zaman heç gülməmişəm. Onlar öz qiyamçı dilində bu klavesini “yeni icad olunmuş işgəncə” adlandırırlar və bunu cinayət dərəcəsinə qaldırırlar. Axı heyvanların ruhu yoxdur, hər adamın, xüsusilə kral nəslindən olan şəxsın, heyvanları incidib kef çəkməyə haqqı var. Lakin İngiltərədə heyvan məsələsində hamı dəli olub, onlarla öz xidmətçilərindən daha yaxşı rəftar edirlər. Burada töylələr, it damı əsl saraydır, hətta bəzi zadəganlar atları ilə bir yerdə yatırırlar.

Bütün bunları tamamlayaraq deməliyəm ki, kraliça, mənim şanlı zövcəm sonsuzdur. Lakin onlar məni amansız surətdə təhqir edərək deyirlər ki, müqəssir mənəm, o deyil; lakin o qısqanc, tündməcaz, tezacıqlanan və son dərəcə ehtiraslı qadındır. Hökmdar və mənim atam, mən həmişə allaha yalvarıram ki, mənə rəhmi gəlsin, məni başqa bir taxta, lap türk taxtına da olsa, çıxartsın, – hələ nə qədər ki, Siz hakimi-mütləq və şan-şöhrətli əlahəzrətlərinin oğlu olmaq şərəfi ilə mənə layiq taxtı tuta bilmirəm.

İmza: (Fil.)

İmperator məktuba belə cavab verdi:

---

* Fortepianoya oxşar qədim, klavişli çalğı aləti

Hökmdar və mənim oğlum!

Sizin düşməniniz çoxdur – mən bunu inkar etmirəm, – lakin daha möhtəşəm taxta çıxana kimi səbir edin. Mən, Niderland taxtından və başqa taxtlardan uzaqlaşmaq niyyətində olduğumu dəfələrlə bildirmişəm: mən qocalmışam, taqətdən düşmüşəm, daha fransız kralı II Henrixə⁵⁰ müqavimət göstərmək qüvvəsində deyiləm, zira fələk cavanlara inayət göstərir. Bir vəziyyəti də nəzərə alın: Siz İngiltərə hökmdarı olmaqla müdhiş qüvvəsiniz, bizim düşmənimiz olan Fransanı darmadağın etməyə qabilsiniz.

Mets ətrafında mən brabircasına məğlubiyyətə uğradım⁵¹, qırx min adam itirdim. Saksonlar məni qaçmağa vadar etdi. Hökmdar və mənim oğlum, əgər Allah öz böyük və təsvirə gəlməz mərhəməti sayəsində mənim keçmiş qüvvəmi və möhkəmliyimi, bir möcüzə kimi, mənə qaytarsa, mən öz ərazimi Sizə vermək fikrindəyəm.

Bəli, səbir ilə silahlanın; amma hələ ki, laməzhəblərə qarşı öz borcunuzu səbatla yerinə yetirin, heç kəsə aman verməyin – nə kişilərə, nə qadınlara, nə qızlara, nə körpə uşaqlara. Amma mən xəbər tutmuşam ki, kraliça, Sizin zövcəniz, çox vaxt onlara inayət göstərir, – bu məni çox dilxor elədi.

Sizi sevən atanız”.

İmza: Karl

LIII

Ulenşpigel çox getdi. Yol getməkdən ayaqları qanadı. Maynts yepiskopluğunda bir arabaya rast gəldi. Arabaya zəvvarlar minmişdi. O da həmin arabada Romaya getdi.

Şəhərə çatıb arabadan düşəndə, yeməxana astanasında qəşəng bir arvad gözünə sataşdı. Arvad gördü ki, zəvvar ona baxır, o da zəvvara baxıb gülümsədi.

Ulenşpigel arvadın mehribanlıq göstərməsindən ürəklənib soruşdu:

– Xanım, yol gedən zəvvara sığınacaq verərsənmi? Mənim axı vaxtım yaxınlaşıb, mən gərək günahlar hamiləliyindən azad olam.

– Kim bizə pul verirsə, biz ona mehribanlıq göstəririk.

– Mənim cibimdə yüz dükatım var, – (əslində onun cibində vur-tut bir dükat pulu vardı). Onun birini bu saat xərcləmək istəyirəm; istəyirəm ki, səninlə bir şüşə köhnə Roma şərabı içəm.

Yeməxanaçı qadın dedi:

– Şərab bizim müqəddəs ölkəmizdə baha deyil. Gir içəri. Bir soldo iç.

Onlar ikilikdə, söhbət eləyə–eləyə, hiss olunmadan, çox şüşə boşaltdılar, axırda qadın, yeməxanadakı başqa müştəriləri xidmətçi qızın ixtiyarına verib, Ulenşpigellə yan otağa keçməyə məcbur oldu: mərmərdən üz çəkilməmiş bu otaq çox soyuq idi, elə bil burada qış idi.

Qadın başını Ulenşpigelin çiyinə qoyub soruşdu ki, sən kimsən? Ulenşpigel də ona belə cavab verdi:

– Mən Dilənçilik padşahıyam, Acqaldı qrafıyam, Səfillik baronuyam, vətənim Dammedə mənim iyirmi yeddi bonyer ay işiğim var.

Yeməxanaçı qadın Ulenşpigelin qədəhini içib soruşdu:

– Bu necə ölkədir?

Ulenşpigel:

– Bu elə ölkədir ki, orada yanılmalar, baş tutmayan ümidlər, boş vədlər əkirlər. Gözləri qiymətli daş kimi parıldayan, özündən də yaxşı iy gələn əziz xanım, sən ay işığında anadan olmamısan. Saçlarının qızıl rəngi – bu günəşin öz rəngidir. Sənin dolğun çiyinlərini, yumru döşlərini, totuq əllərini, qəşəng barmaqlarını, qısqanlıqın nə olduğunu bilməyən, ancaq gözəllik ilahəsi yarada bilər. Gəl bir yerdə axşam yeməyini yeyək.

Qadın soruşdu:

– Flandriyadan gələn qəşəng zəvvar, sən niyə bura gəlmişən?

Ulenşpigel də cavab verdi ki:

– Papa ilə danışmağa gəlmişəm.

Qadın əlini vuraraq ucadan dedi:

– Ah! Papa ilə danışmağa? Mən – buralıyam, hələ indiyə kimi bu mənə müyəssər olmayıb.

– Mənə müyəssər olacaq.

Qadın soruşdu ki:

– Sən bilirsənmi o harada olur, nə sir-sifətdədir. Xasiyyəti, adəti necədir?

Ulenşpigel də dedi:

– Yolda öyrənmişəm ki, onun adı Üçüncü Yulidir⁵², pozğun adamdır, əxlaqsızdır, dildən itidir, söz üçün məəttəl qalmır. Bunu da eşitmişəm ki, çox əvvəllər, balaca meymun gəzdirən, qara, çirkli, qaraqabaq bir dilənçi ondan sədəqə istəmiş, sonralar papa olan bu adam da onu birdən elə sevmiş ki, sonradan o, papa taxtına çıxanda, onu kardinal etmiş, indi də onsuz yaşaya bilmir.

Qadın dedi ki:

– İç; özün də yavaş danış.

Ulenşpigel sözüne davam etdi:

– Bir də onun barəsində deyirlər: bir gün o, axşam yeməyinə sifariş etdiyi tovuz əti soyutmasını ona verməyəndə, əsgər kimi söyüş söyərək demişdir: *Al dispetto di Dio, potta di Dio**. Sonra əlavə etmişdir: “Mən allahın canişiniyəm. Pərvərdigar ki, alma üstündə qəzəblənmişdir, deməli, mən də tovuz üstündə söyüş söyüb bilərəm!” Görürsən, əzizim, mən papanı tanıyıram, bilirəm o kimdir.

Qadın həyəcanla ucadan dedi:

– Ah! Bax, bu barədə heç kəslə danışma ha!

– Mən onun özü ilə danışacağam.

– Danışa bilsən mən sənə yüz florin verərəm.

– Belə hesab elə ki, bu florinlər indi mənim cibimdədir.

Ertəsi gün Ulenşpigel, ayaqları sızıldasa da, şəhərə gəzməyə çıxdı. Xəbər tutdu ki, papa bu gün günorta ibadətini müqəddəs Lateranlı İoannda keçirir. Ulenşpigel ora gedib öndə, lap göz qa-bağında durdu. Papa hər dəfə təbərrük camını qaldıranda, Ulenşpigel dalını mehraba çevirirdi.

---

* Ay sənin allahın belə-belə olsun, Allah səni vursun. (*ital.*)

Papaya qarayanız, qəzəbli, kök, çiyinə balaca meymun qoymuş bir kardinal xidmət edirdi. O, xalqa – kilsə şərəbi, bir tikə də qoğal vermək ayinini, nalayiq bədən hərəkətləri ilə icra edirdi. Kardinal, papanın diqqətini Ulenşpigelə cəlb etdi. Papa, ibadət qurtarandan sonra, dörd qoçaq əsgəri göndərdi ki, həmin zəvvarı tutsun, – bu davakar ölkə belə döyüşçülərlə fəxr edirdi.

Papa Ulenşpigeldən soruşdu:

– Sən nə məzhəbin sahibisən?

Ulenşpigel də cavab verdi:

– Cənab-əqdəs hökmdar, yeməxanaçı qadın nə məzhəbdənsə, mən də o məzhəbdənəm.

Papa yeməxanaçı qadının dalınca adam göndərdi.

Papa ondan soruşdu:

– Sən nəyə inanırsan?

Qadın da cavab verdi ki:

– Cənab-əqdəs həzrətləri nəyə inanırsa, mən də ona inanıram.

Ulenşpigel əlavə etdi:

– Mən də ona inanıram.

Belə olduqda, papa soruşdu ki, bəs sən niyə müqəddəs təberrüklərdən üz çevirirdin?

Ulenşpigel dedi:

– Onlara baxmağa mən özümü layiq hesab etmirdim.

Papa soruşdu:

– Sən zəvvarsan?

Ulenşpigel:

– Bəli, – dedi. – Günahlarımı bağışlatmaq üçün Flandriyadan gəlmişəm.

Papa ona xeyir-dua verdi. Ulenşpigel qadınla bərabər geri qayıtdı. Evə gələndə Ulenşpigelə yüz florin sayıb verdi. Bu yük ilə də o, Romadan Flandriyaya yola düşdü.

Günahlarının bağışlanması şəhadətnaməsini almaq üçün o ancaq yeddi dukat xərcləməli oldu.

LIV

Bu zaman iki premonstrant⁵³ monaxı indulgeniya⁵⁴ satmaq üçün Dammeyə gəldi. Onlar monax paltarı üstündən krujevalı köynək geymişdi.

Monaxlar alverini yaxşı havada – kilsə kandarında, yağışlı gündə – kilsənin içərisində, qapı ağzında edərdilər. Orada da qiymət cədvəli asılmışdı. Cədvəldə göstərilirdi ki, siz altı liara, bir patara, yarım Paris livrinə, yeddi ya on iki florinə günahlarınızı yüz ilə, iki yüz ilə, üç yüz ilə, dörd yüz ilə bağışlada bilərsiniz; günahların tamam bağışlanması bahadır, yarı bağışlanması ucuzdur; ən dəhşətli günahların, hətta müqəddəs Məryəm haqqındakı murdar niyyətlər günahının bağışlanması on yeddi florinə başa gəlir.

Monax pulun hamısını ödəyən adamlara bir balaca parça perqament verirdi; perqamentdə indulgeniyanın təsir müddəti göstərilirdi. Bunun da altında yazılmışdı:

Əgər yanıb kül olmaq
Əbədi odda yanmaq
İstəmirsən, günahkar!
Buna da çarə olar.
Onda elə bu başdan –
Əl çək bir azca vardan.
Pul xərcə, təmizə çıx
Yuyulsun günahların...
Qoymasın səni darda,
Qadir, ulu yaradan.

Alicılar da hər tərəfdən axışıb gəlirdi.

Bu vicdanlı monaxlardan biri moizə etməyi xoşlayırdı. Bu qırmızı-sifət monax ikiqat buxağını, yekə qarnını lovğa-lovğa gözə soxur, gözlərini qulaq asanlardan birinin gözünə dirəyib ucadan deyirdi:

– Bədbəxt! Bədbəxt! Sən cəhənnəmdəsən! Alov səni amansızcasına yandırır. Sən Astarta üçün *oliekoekje** qızardılan tiyanda yağ ilə bir yerdə qaynayırsan. Sən Lütsiferinin sobasında kolbasasan, sən baş iblis Hilgirotun sobasında qızartmasan. Bax, sən busan, hələ qabaqcadan da səni xırda-xırda doğrayıblar. İndulgensiyaya etinasızlıq göstərən bu böyük günahlara bax, frika-del qoyulmuş bu boşqaba bax, bu sənsən, bu sənsən, bu sənin günahkar, məlun bədənindir. Bunun üstünə tökülən ət şirəsi nədir? Kükürd, qətran, zift! Bütün bədbəxt günahkarlardan xörək bişirirlər, sonra təzədən əzab verilmək üçün, yenə dirildirlər. Bu da qurtarmır. Əsil ağlamaq, əsil diş qıcırması doğrudan da oradadır! İlahi, bizə kömək elə, bizə rəhmin gəlsin! Bəli, zavallı günahkar, sən cəhənnəmdəsən, sən bütün bu əzablara dözsürsən. Budur, səndən ötrü bir denyö pul verirlər, – qollarının halı birdən yüngülləşir. Yarım denyədə – qolların daha odda yanmır. Bəs bədəninin o biri hissələri? Bircə florin verirən, – günahı bağışlamaq şəhi onların üstünə səpələnir. Ey dadlı-ləzzətli sərinlik! On gün, yüz gün, min il – verilən puldan asılıdır – sən daha nə qızartmasan, nə *oliekoekje*-sən, nə frikasesən! Əgər, məlun, sən ancaq özünü fikirləşirsənsə, bəs onda cəhənnəmin dərin-dərin odlu bucaqlarında əzab çəkən başqa ruhlar – sənin qohum-əqrəbanın, sənin istekli arvadının, qəşəng bir qızın – sən onunla tez-tez günah iş tuturdun – bunların ruhu yoxmu?

Monax bu sözü deyəndə, yanında duran və əlində gümüş boşqab tutan yoldaşını dirsəyi ilə itələdi. O da bu işarəyə görə gözünü yerə dikdi, adamları pul verməyə çağıraraq, boşqabı silkələdi.

Vaiz sözünə davam etdi:

– Bu qorxunc odda sənin oğlun, qızın, ürəyinin parçası olan körpən yoxmu? Onlar çığırırlar, onlar ağlayırlar, onlar səni köməyə çağırırlar. Yoxsa sən onların bu ah-zarına biganə qalacaqsan? Yox, sənin buz kimi qəlbin əriyər, bu da sənə baha oturmayacaq, – bunun üçün cəmisi bir karolu lazımdır. Bir bax: mənfur metala dəyib səslənən karolünün cingiltisindən (bu sözləri söyləyəndə

---

* İçi mürəbbəli kömbə qoğal

onun yoldaşı yenə boşqabı silkələdi) alov geri çəkildi, yazıq ruh da vulkanın ağzından çıxdı. Budur, o, təmiz havadadır, azad havadadır! Hanı od işgəncəsi? İndi onun qabağında dəniz var; o suya girir, dalı üstə, qarnı üstə üzür, gah suyun dərinliyinə baş vurur, gah suyun üzünə çıxır. Onun sevinc dolu səsini eşidirsənmi? Görürsənmi o necə pərildəyir? Mələklər ona baxıb şadyanalıq edirlər. Mələklər onu gözləyirlər, ancaq o ləzzətdən doymur, o istəyir ki, balıq olsun. O bilmir ki, orada, göyün yüksək yerlərində onun üçün ətirli suda nəşəli yuyunmaq hazırlanmışdır. Həmin suda ağ və soyuq nəbat dağları üzür. Budur, köpəkbalığı görüldü, ancaq onun ruhu qorxmur. O, köpəkbalığının belinə hoppanır, amma köpəkbalığı bunu duymur, ruh da onunla dənizin dərinliyinə gedir. Orada su pərilərini təbrik eləyir. Bu pərilər mərcan qazanlarında verilən *Waterzoey**, sədəf boşqablarda təzə istringidiyə yeyirlər. Onu burada necə qarşılıyırlar, onun şərəfinə necə şənlik düzəldirlər, onu necə alqışlayırlar, – bu daha vəsfə gəlməz! Amma göydəki mələklər onu hey öz yanlarına çağırırlar. Axırda o, günahlardan təmizlənmiş, tərəvətlənmiş halda, xoşbəxt halda qanadlanır, torağay cəhcəhi kimi, şən nəğmələr dodağında, göyün ən yüksək qatına uçar, – o yerə ki, Allah-təala özü bütün əzəməti ilə öz taxtında oturmuşdur. Orada, dünyada yaşamış bütün qohum-əqrəbasını, dostlarını görür, – ancaq o adamları görmür ki, onlar indulgensiyanın xeyir gətirdiyinə, bir də ki, bizim müqəddəs ana – kilsənin dualarının gücünə şübhə ediblər, buna görə cəhənnəmin odunda yanırırlar. Onlar yanacaqlar da, – indi də, əbədi də, indi də, əbədi də, indi də, əbədi də, həmişə, zaman-zaman, – onlar üçün tufanlı odlar əbədiyyəti hazırlanmışdır. Amma o ruh allahın yanındadır, ətirli surlarda çimir. Özü də xırtaxırtla nabat yeyir. İndulgensiya alın, qardaşlar! Könlünüz necə istəyir, o qiymətə: bir kruzata, bir çervona, bir ingilis sovereninə! Biz xırda puldan da üz döndərmirik. Alın! Alın! Biz müqəddəs mal satırıq, bu mal hamıya yarar, – dövlətli-lərə də, kasıblara da, ancaq, qardaşlar, çox təəssüf edirik ki, nisyə mal satmırıq, çünki Allah pulu nəqd verməyənləri cəzalandırır.

* Balıq şorabası (*flam.*)

O biri monax boşqabı elə bir ucdan silkələyirdi. Boşqaba florinlər, krutazlar, dukatlar, patarlar, sollər, denyölər dolu kimi yağırdı.

Klaas varlandığı üçün sevindiyyindən bir florin verdi, günahlarını on min il müddəti üçün bağışlatdı. Monaxlar ona, şəhadətnamə olaraq, bir parça perqament verdilər.

Çox keçmədi, Dammedə indulgensiya almayan bir neçə xəsis qaldı. Monaxlar da oradan Heystə getdilər.

LV

Ulenşpigel elə həmin zəvvar geyimində, ancaq günah mürdarlığından təmizlənmiş halda, Romanı tərək edib yola düşdü. O birbaşa düz gedirdi, axırda gəlib Bamberqə çatdı. Bamberq öz tərəvəzi ilə bütün dünyada şöhrət qazanmışdı.

İlk girdiyi yeməkhana sahibi gülərüzlü bir qadın ondan soruşdu:

– Cavan oğlan! Öz puluna nahar eləmək istəmirsən?

Ulenşpigel:

– İstəyirəm, – dedi. – bu sizdə neçəyə başa gəlir?

Qadın suala belə cavab verdi:

– Ağalar süfrəsi – yeddi florinə, meşşan süfrəsi – dörd florinə, ailə süfrəsi – iki florinə.

Ulenşpigel dedi:

– Görünür, baha olduqca yemək də yaxşı olur.

Bunu deyib ağalar süfrəsində oturdu. Doyunca yedikdən və reyiveyn içdikdən sonra dedi:

– Xanım! Bəli, mən öz puluma yedim. Altı florin də ver görüm.

Qadın dedi:

– Sən özünü ələ salmısan nədi? Yeməyin pulunu ver, görək!

Ulenşpigel:

– Əzizim *baesine** – dedi. – Üzdən sənə heç demək olmaz ki, sən borc verməyən adamsan. Sənin üzündə yazılıb ki, sən çox insafli, çox vicdanlı, yaxın adamları çox istəyən arvadsan, sən altı florini deyil, mənə borclu olduğun on səkkiz florinin hamı-

---

* Sahibkar qadın (*flam.*)

sını verərsən. Pah, nə gözəl gözlərin var! Bu gözlərdən mənim üstümə gün şüası saçılır, mənim də sənə olan ehtirasım bu şüadan qızışaraq daha da artır – boş yerdə alağotu artan kimi.

Yeməxanaçı qadın hirslandı:

– Sənin ehtirasın, sənin alağotların mənə çox lazımdır! Yedi-yin yeməyin pulunu ver, rədd ol get!

Ulenşpigel səsini ucaltdı:

– Getmək – bir də səni görməmək deməkdir! Yox, ölmək bundan yaxşıdır! *baesine*, gözəl *baesine*, mən altı florin qiymətində nahar eləməyə öyrəşməmişəm, axı mən zavallı bir sərsəriyəm, dağlarda, dərələrdə avara-avara gəzib dolaşıram. İndi mən o qədər aşırımışam ki, dilim bu saat bayıra çıxacaq, – isti gündə itin dili çıxan kimi. Gəl mərhəmət göstər, altı florini ver mənə, mən axı onları çənələrimin çox ağır zəhməti ilə qazanmışam. Altı florin ver mənə, mən sənə o qədər nəvaziş göstərəcəyəm, səni o qədər öpəcəyəm, əzizləyəcəm ki, heç iyirmi yeddi oynaş bir yerdə sənə bu qədər keif verə bilməz.

– Sən bunları pul üçün deyirsən.

Ulenşpigel soruşdu:

– Bəs istəyirsən mən səni pulsuz yeyim?

Qadın özünü onun əlindən qurtararaq:

– Yox, istəmirəm, – dedi.

Ulenşpigel onun ardınca gedərək ucadan dedi:

– Ah! Dərin sənin elə bil ki, qaymaqdır, saçların – manqalda qızaran qırqovuldur, dodaqların – eynən albalıdır! Dünyada səndən dadlı bir şey varmı?

Qadın gülə-gülə ucadan dedi:

– Ay sırtıq, sən hələ məndən pul da istəyirsən?! Mənə sağ ol de ki, səni havayıcı yedirtmişəm, səndən pul almıram.

– Bilsəydin ki, ora hələ nə qədər şey ötürə bilərdim.

– İtil burdan! Bu saat ərim gələcək.

Ulenşpigel yenə sözbə başladı:

– Mən tamahkar borc pul verən deyiləm. Cəmi-cümlətanı mənə bir florin ver: bir şey içmək istəyirəm, içməyə pulum yoxdur.

Yeməxanaçı qadın ona bir florin verdi:

– Al, yaramaz!

Ulenşpigel soruşdu:

– Bəlkə sənın yanına bir də gəldim?

Qadın onun üstünə çığırdı:

– Nə qədər salamatsan çıx get!

Ulenşpigel dedi:

– Salamatsan get – o deməkdir ki, yenə sənın yanına gəlim, əzizim. Sənın bir də o gözəl gözlərini görməsəydim – bu mənım üçün böyük zülm olardı. İcazə ver, burada qalım: hər gün səni cəmisı bircə florinlik yeyərdim.

Yeməxanaçı qadın onu hədələdi:

– Bu saat ağac götürürəm!

Ulenşpigel öz ağacını təklif etdi:

– Yaşxısı budur mənımkini al.

Qadın birdən bərk güldü, lakin Ulenşpigel getməli oldu.

LVI

Bu zaman Lyöjdə, laməzhəblərə görə, vəziyyət bir qədər təhlükəli oldu, Lamme Qudzak Dammeyə qayıtdı. Arvadı buna çox sevindi, – lyöjlülərin kinayəli sözləri zəhləsini tökmüşdü, – onun sadələvh ərini həmişə lağa qoyurdular.

Lamme tez-tez Klaasla görüşürdü, Klaas da varlanandan sonra tez-tez *Blauwe torre** aşxanasına gedirdi. Orada onun və içki yoldaşlarının xoşladığı, balaca masa vardı. Balaca yan masada da həmişə balıqsatanlar başçısı İost Qreypstüver oturardı. O xəsisliyi üzündən yarım pintadan artıq pivə içməzdi. İost – pul-pərəst, tamahkar, paxıl adamdı. O ancaq siyənək balığı yeyər, öz ruhunun xilasından çox, pul məsələsini düşünərdi. Klaasın pul kisəsində bir parça perqament vardı; perqamentdə deyilirdi ki, Klaasın on il qabaqdan bütün günahları bağışlanmışdır.

---

* “Mavi Qüllə” (*flam.*)

Bir axşam Klaas *Blauwe torre*-də, Lamme Qudzakla, Yan van Roozebeke və Mateys van Asx ilə, İost Qreypsüverin yanındakı masada oturub xeyli şərab içmişdi. Yan Roozebeke onun çox içməsi barəsində dedi:

– Belə çox içmək – günahdır!

Klaas da ona belə cavab verdi:

– Bir pinta artıq içmək üçün adam cəhənnəmdə cəmisi yarım gün yanmalıdır, amma mənim kisəmdə on illik günahımın bağışlanması var. Kim məndən yüz günün bağışlanmasını alarsa, qoy o lap pivə içində üzsün.

Hamı çıxırışdı:

– Neçəyə satarsan?

Klaas da cavab verdi ki:

– Bir pinta pivəyə. Amma *muske conun*-a (yəni bir boşqab adadovşanına) yüz əlli günün bağışlanmasını sataram.

İçənlərdən bəziləri Klaasa bir parça pivə gətirdi, bəziləri onu donuz ətinə qonaq elədi, o da perqamentdən nazikcə şüləm kəsib onlara verirdi. Lakin Klaas indulgensiyanın satılmasından əldə edilən pul ilə ancaq özü yeyib-ıçmirdi, Lamme Qudzak ona ürək-dən kömək edirdi, özü də hamının gözü qabağında şişirdi. Klaas isə yeməxanada gəzişir, öz malını sataraq cibini doldururdu.

Axırda Qreypstüver kinli sifətini Klaasa çevirib soruşdu:

– On günlüyə satarsanmı?

Klaas:

– Yox, – dedi, – belə xırdaca parçanı kəsmək olmaz.

Hamı gülməkdən uğunub getdi, Qreypstüver isə təhqirə dözərək dinmədi.

Sonra Klaasla Lamme yavaş-yavaş evə getdilər; onlar elə gəlirdi ki, sanki ayaqları kağızdandır.

LVII

Katlina üçillik sürgündən sonra yenə Dammeyə, öz evinə qayıtdı. O yenə də, böyük həyəcan içində, dönə-dönə deyirdi: “Basımda od var, ruhum səslənir, deşik açın, ruhum çıxmaq istəyir”.

İnek ya qoyun görəndə yenə qaçırdı. Daxmasının dalında bitən qovaq ağacları altındakı skamyada oturmağı xoşlayardı; qabağın-dan keçən həmyerlilərinə diqqətlə baxaraq başını silkələr, lakin heç kəsi tanımazdı; onlar da deyirdilər: “Gic arvad budur!”

Ulenşpigel yollarla, cığırarla dərbədər gəzə-gəzə bir gün böyük yol üstündə, mis bəzəkli zəngin qoşqulu bir eşşək gördü; eşşəyin qoşqusundan qırmızı yundan toxunmuş balaca qotazlar və başqa bəzək şeyləri asılmışdı.

Bir neçə ahıl arvad eşşəyin başına yığışmışdı, hamısı da birdən danışırdı:

– Bu eşşəyə heç kəs minmir: bu, qorxulu sehrbaz olan baron de Renin⁵⁵ ovsunlamış eşşəyidir. De Re, səkkiz uşağını şeytana satdığından, diri-diri yandırmışlar.

– Eşşək, arvadlar, elə bərk qaçırmış ki, heç kəs ona çatmayıb. Onu himayə edən – iblis özüdür.

– Axırda eşşək yorulub yolun üstündə dayanır. Polis nəfəri tez onun üstünə cumur, eşşək də başlayır şıllaq atmağa, anqırmağa, – onlar da qorxurlar.

– Bir də ki, eşşək eşşək kimi anqırmırdı, – belə ancaq şeytanlar ulaşır.

– Buna görə də onu qoyurlar burda qalır otlamağa, – məhkəməyə aparmırlar, cadugərlik üstündə diri-diri yandırmırlar.

– Bizim kişilər qorxaqdırlar.

Elə ki eşşək qulaqlarını şəkləyirdi, ya quyruğunu hərleyirdi – dildən qoçaq olan bu cici-bacılar çığıra-çığıra qaçırdılar. Sonra yenə gap eləyə-eləyə, boş-boş, tez-tez danışa-danışa eşşəyə yaxınlaşırdılar, lakin uzunqulaq bir balaca hərəkət eləyən kimi yenə qaçırdılar.

Ulenşpigel onlara baxıb gülürdü, fikirləşərək öz-özünə deyirdi: “Ah, bu arvadlar! Onlar hər şeylə maraqlanırlar! Necə də boşboğaz olurlar! Söz onların ağızından su kimi tökülür, xüsusilə ahıl arvadların ağızından! Cavan arvadlar belə olurlar: onlar qəlb işləri ilə məşğul olurlar, söz onların ağızından ardı-arası kəsilməyən sel kimi axmır. – Sonra Ulenşpigel eşşəyə nəzər saldı.

– Görünür, bu ovsunlanmış heyvan diribaşdır, yayxana–yayxana getmir. Mən onu minib yol gedəcəyəm, bir şey olsa sataram da”.

Ulenşpigel çox düşünmədi, çovdar qoparıb uzunqulağı doyuzdurdu, sonra da bir anda onun belinə atılıb, cilovunu çəkdi, gah şimala, gah şərqə, gah qərbə sarı dönərək, uzaqdan arvadlara xeyir–dua verdi. Arvadlar dəhşət içində dizi üstə çökmüşdülər. Axşam ağızdan–ağıza belə bir xəbər yayıldı: göydən keçə şlyapalı, şlyapasında qırqovul lələyi olan bir mələk uçub gəldi, bütün arvadlara xeyir–dua verdi, ovsunlamış eşşəyi də allahın inayəti ilə qovub apardı.

Ulenşpigel bu zaman, eşşəyin belində, münbit, bərəkətli dərələrdə yorta–yorta gedirdi. Dərələrdə sərbəst atlar qaçırdı, inəklər, buzovlar özlərini günə verirdi. Ulenşpigel burada eşşəyinə İyef adını verdi.

Eşşək tez–tez dayanır, çox ləzzətlə, ayıpəncəsi alağı ilə öteri qəhvəaltı eləyirdi. Hərdənbir bütün bədəni səyriyir, quyruğunu böyürlərinə döyəcələyirdi, – bu o deməkdir ki, acgöz böyükləri qovurdu. Lakin onlar da, onun kimi, yüngülcə qəhvəaltı eləmək istəyirdi, ancaq bu qəhvəaltı, ayrı şey ilə deyil, ancaq eşşəyin ətindən olmalı idi.

Ulenşpigelin ovqatı təlx idi, çünki mədəsi acından çığırdı.

O, mindiyi eşşəyə dedi:

– Cənab eşşək, sənə bu ləzzətli ayıpəncəsindən başqa ayrı şey gerek deyil. Bu ayıpəncəsini yeyib ləzzət almağa heç kəs sənə mane olmasaydı, heç kəs sənənin yadına salmasaydı ki, bir gün öləcəksən, – deməli, ona görə doğulmuşam ki, hər cür alçaqlığa dözsən, – sənə tamam xoşbəxt olardın. – Ulenşpigel dizlərini onun böyürlərinə sıxıb əlavə etdi: – Müqəddəs ayaqqabı geymiş adamın da, sənənin kimi, öz böyüclüyü var, – bu cənab Lüterdir. Əlahəzrət Karlın da öz böyüclüyü var – o da – çox uzun burunlu, bundan da uzun qılınclı kral Birinci Fransiskdir. Amma mənə zavallının, Əbədi Cühd⁵⁶ kimi səfilsərgardan dolaşan mənim, cənab eşşək, alnıma yazılıb ki, gerek mənim də öz böyüclüyüm olsun. Ancaq əfsus! Mənim bütün ciblərim deşik–deşikdir,

bütün mənim əziz dukatlarım, florinlərim, *daelder*-lərim bu deşiklərdən, siçan pişikdən qaçan kimi, qaçıb getmişdir. Bu nə olan şeydir, – başa düşürəm: mənim puldan xoşum gəlir, amma pulun məndən xoşu gəlmir. Nə deyirlər desinlər, Bəxt – arvad deyil, Bəxtin ancaq simic, tamahkar adamdan xoşu gəlir: belə adamlar pulu yığırlar, gizlədirlər, yeddi qıfıl altında saxlayırlar, qızıl suyuna tutulmuş buruncuğazlarını da pəncərədən bayıra çıxarmağa qoymurlar. Bax, belə böyülək məni yaralayır, sancır, qıdıqlayır, – özü də elə sancır ki, halım bir təhər olur. Cənab eşşək, sən ki mənə qulaq asmırsan, sən ancaq bir şeyin fikrindəsən: qarnını yenə doyuzdura bilsəydin! Ay qarnını ot-alaqla basa-basa dolduran yekəqarın! Boş mədənin fəryadını sənün uzun qulaqların eşitmir! Belə olmaz, sən mənə qulaq as!

Ulenşpigel son sözü söyləyəndə eşşəyi çubuqla bərk vurdu. Eşşək anqırdı.

Ulenşpigel dedi:

– Sən ki oxudun, onda yola düşmək olar.

Lakin eşşək, sərhəd dirəyi kimi, heç yerindən tərpənmirdi, – yəqin o qəti qərara gəlmişdi: yol qırağındakı bütün ayıpəncələ-rini yesin! Ayıpəncəsi də burada bol idi.

Ulenşpigel bunu nəzərə alıb. Eşşəyin üstündən yerə atıldı. Bir ayıpəncəsi kəsib, yenə eşşəyə mindi; ayıpəncəsini onun lap burnunun qabağına tutdu, bu qayda ilə onu Gessenli landqrafın⁵⁷ mülkünə qədər tovlayıb apardı.

Yolda gedə-gedə deyirdi:

– Cənab eşşək, sən çöl dolusu ayıpəncəsini qoyub, azca ayı-pəncəsinin ardınca qaçırsan. Heç etiraz da eləmirsən. İnsanlar da eynən belədir: bəziləri şöhrət çiçəkləri ardınca yüyürür – bu çiçək-ləri Fələk onların burnu qabağında tutmuşdur; bəziləri – qazanc çiçəkləri, bəziləri də sevgi çiçəkləri dalınca qaçır. Axırda onlar da, sənün kimi, yəqin edirlər ki, az şeyin dalınca qaçmışlar. Arxada daha mühüm şeylər qalır: cansağlığı, əmək, dinclik, bir də ailə rahatlığı.

Ulenşpigel bu qayda ilə öz eşşəyi ilə danışa-danışa landqra-fın qəsrinə yaxınlaşdı.

Küçə qapısının pillələri üstündə, çaxmaqquvlu tüfənglə silahlanmış iki baş keşikçi oturub aşıq atırdı.

Onlardan biri – yekəpər, kürən adamdı. O, Ulenşpigelə diqqət yetirdi: Ulenşpigel İefin üstündə özünü tox tutaraq oturmuşdu, oyuna baxırdı.

Keşikçi soruşdu:

– Ay idbarsifət ac zəvvar, sənə nə lazımdır?

Ulenşpigel də cavab verdi ki:

– Doğrudan da mən yaman acmışam, özüm də öz xoşuma zəvvarlıq eləmirəm.

Keşikçi ona məsləhət gördü ki:

– Əgər acsan, öz boynunu kəndirlə yemlə, odur ey dar ağacından asılır, – bu dar ağacı sərsərilər üçündür.

Ulenşpigel dedi:

– Zat-aliləri, əgər siz öz şlyapanızdan mənə qəşəng bir zər qaytan versəniz, yəqin ki, bu qaytandan özümü asaram; ancaq o vaxt asaram ki, dişlərimə o yağlı donuz qaxacı keçmiş olsun, – odur ey kolbasaçının kəndirindən sallanır.

Keşikçi soruşdu:

– Sən haradan gəlirsən?

– Flandriyadan.

– Nə istəyirsən?

– İstəyirəm ki, bir şəklimi əlahəzrət cənabları landqrafa göstərim.

– Əgər sən rəssamsansa, özü də Flandriyadan gəlirsənsə, onda gir içəri, – mən səni ağamın yanına apararam.

Ulenşpigel landqrafın yanına gəlib, ona üç dəfə, bir az da artıq baş əyib dedi:

– Əlahəzrət cənabları, mənim bu dikbaşlığımı mənə bağışlayın. Mən cəsarət edib sizin nəcib qədəmlərinizə gəldim ki, sizin üçün çəkdiyim şəkli sizə göstərəm, – bu şəkildə mən – göylər tanrısı müqəddəs Məryəm ananı bütün əzəməti ilə təsvir etmək şərəfinə nail olmuşam. Mən öz ustalığımı haqqında böyük fikirdəyəm, buna görə, belə bir ümüddəyəm ki, çəkdiyim şəkil sizin

xoşunuza gələcək və mənim həmişəlik yerim bu qırmızı məxmərli mötəbər kreslo olacaq; o kreslo ki, siz cənablarının nəcib hüzurunda unudulmaz rəssam öz sağlığında oturmuşdur.

Landqraf belə hesab etdi ki, şəkil çox gözəldir. – Qərarı da bu oldu:

– Sən bizim rəssamımız olacaqsan, bax, o kreslodə otur, – duyduğu məftuniyyətdən Ulenşpigelin bu üzündən o üzündən öpdü.

Ulenşpigel oturdu.

Cənab landqraf onu gözdən keçirdi:

– Sənin paltarın köhnəlib.

Ulenşpigel bu sözün qabağında dedi:

– Əlahəzrət cənabları, düz buyurursunuz. Mənim eşşəyim İyef heç olmasa ayıpəncəsi ilə qəlyanaltı eləyirdi, amma mən lap birtəhər olmuşam, üç gündür ki, ancaq ümid tüstüsü ilə dolanıram.

Landqraf dedi:

– Bu saat sən lap doyunca yeyəcəksən. Bəs eşşəyin haradadır?

Ulenşpigel bu suala belə cavab verdi:

– Eşşəyi mən, əlahəzrət cənablarının qəsrinin qabağında meydana qoymuşam. İyefə də gecələmək üçün sığınacaq dam, yatmağa yer, yeməyə də arpa-saman verilsə mən xoşbəxt olaram.

Cənab landqraf elə o saat xidmətçilərindən birinə əmr etdi ki, Ulenşpigelin eşşəyinə mənim öz eşşəyim kimi baxarsan.

Az sonra axşam yeməyinə oturdular. Burada bir yemək-ichmək oldu – gəl görəsən! Xörəklərdən buğ qalxırdı, cürbəcür şərab da sel kimi axırdı.

Ulenşpigel də, landqraf da köz kimi qıpqırmızı idilər. Ulenşpigel kefdə-damaqda idi, landqraf fikrə dalmışdı.

Landqraf birdən Ulenşpigelə dedi:

– Rəssam! Mən istəyirəm ki, sən mənim şəklimi çəkəsən, çünki hökmdarlar üçün ən böyük təsəlli öz surətini gələcək nəsillər üçün qoyub getməkdir.

Ulenşpigel dedi:

– Əlbəttə, cənab landqraf, sizin sözünüz mənim üçün qanundur. Amma mən öz xırdaca, zəif ağılımla belə anlayıram ki, gələ-

cək əsrlərə təkbaşına görsənmək – siz əlahəzrətləri üçün çox da elə böyük fərəh deyil. Sizin, – şanlı zövcəniz landqraf xanımla, sizin saray xanımları və əyanlar ilə, sizin daha çox xidmət göstərmiş qoşun başçıları ilə bir yerdə nəqş olunmağınız lazımdır, – siz bu şəxslərin əhatəsində, öz zövcənizlə, sanki fanarlar arasındadır, iki günəş kimi parlarsınız.

Landqraf onunla razılaşdı:

– Rəssam, düz deyirsən. Bəs sən bu böyük əməyin qabağında məndən nə alacaqsan?

Ulenşpigel cavab verdi ki:

– Yüz florin. Özü də istəsəniz qabaca verin, istəsəniz sonra.

Cənab landqraf:

– Qabaqca verərəm, – dedi.

Ulenşpigel həyəcanla dedi:

– İnsanpərvər senyor, siz mənim çırağıma yağı tökürsünüz, bu çıraq sizin şərəfiniz üçün yanacaq!

Ulenşpigel ertəsi gün cənab landqraftan xahiş etdi ki, şəkildə çəkilməyə şərəfyab edəcəyiniz şəxslər mənim gözümlə qabağınızdan keçsinlər.

Birinci gələn – landskinextlərin rəisi Lüneburqlu hersoq oldu; o landqrafa xidmət edirdi. Bu – yekə qarnını çox çətinliklə aparən, şişman bir adamdı; yekə qarnı, deyirdin, bu saat partlayacaq. O, Ulenşpigelə yaxınlaşıb qulağına pıçıldadı:

– Şəkildə mənim köklüyümü yarıya endirməsən – əsgərlərim səni boğazından asacaq.

Hersoq bu sözləri deyib getdi.

Ondan sonra kürəyi urlu, sinəsi, məhkəmə qılıncı kimi yastı, hündür bir xanım gəldi. Ulenşpigelə dedi ki:

– Cənab rəssam, iltifat buyurub məni elə çəkin ki, mən gülmüsünüm yoxsa, xəbər verəcəyəm ki, sən adamzəhərləyənsən, – səni çarmıx çəkəcəklər.

Xanım bu sözü deyib getdi.

Sonra da qəşəng, cavan, tərəvətli, sarışın bir xanım qız içəri girdi, ancaq onun üç qabaq dişini çatışdırdı. Ulenşpigelə dedi ki:

– Cənab rəssam, iltifat buyurub məni elə çəkin ki, mən gü-lümsəyirəm, otuz iki dişimin də hamısı görünür, yoxsa mənim, bax, o kavalirim səni tikə-tikə doğrayacaq.

O, iki gün əvvəl küçə qapısının pillələri üstündə aşıq atan baş keşikçini göstərib getdi.

Ulenşpigelin gözü qabağından çox adam gəlib keçdi. Axıra o landqrafla tək qaldı.

Cənab landqraf onu hədələdi:

– Əgər sən o adamların şəklini çəkəndə zərrə qədər də olsa düzgün iş görməsən, əmr edəcəyəm, sənin başını, çolpa başı ki-mi kəssinlər.

Ulenşpigel fikirləşdi: “Başımı kəsərlər, çarmıxa çəkərlər, parça-parça doğrarlar, yaxşılıq eləsələr – boğazımdan asarlar... Onda elə yaxşısı budur ki, heç çəkməyim. Sonra nə olar-olar”.

Ulenşpigel soruşdu:

– Hansı zalı mən çəkdiyim şəkillə bəzəmli olacağam?

Landqraf:

– Ardımca gəl, – dedi.

Çox keçmədi, Ulenşpigeli – hündür, çılpaq divarlı böyük bir zala gətirdi:

– Bax, bu zalda.

Ulenşpigel soruşdu ki:

– Çəkdiyim şəkli milçəkdən, tozdan qorumaq üçün olmazmı divarın qabağından böyük pərdə asılsın?

Cənab landqraf cavab verdi:

– Olar.

Pərdə asıldıqdan sonra, Ulenşpigel, rəngləri əzmək üçün üç köməkçi şagird istədi.

Ulenşpigel, öz şagirdləri ilə, düz otuz iki gün o ki var yeyib-icdilər, – nə ləzzətli təam, nə köhnə şərab məsələsində onlardan heç bir şey əsirgəmədilər, – landqraf özü də bu barədə qayğı göstərirdi.

Otuz birinci gün landqraf qapı arasından içəri baxdı, lakin Ulenşpigel onu zala girməyə qoymadı.

Landqraf soruşdu:

– Til, çəkdiyın şəkil nə vəziyyətdədir?

Ulenşpigel də cavab verdi ki:

– İşin qurtarmasına hələ çox qalıb.

– Baxmaq olarmı?

– Hələ yox.

Otuz altıncı gün landqraf yenə qapının arasından içəri baxdı:

– Til, işlər necədir?

– Cənab landqraf, iş sona doğru irəliləyir.

Altmışıncı gündə landqraf acıqlandı, zala girib əmr etdi:

– Bu saat şəkli mənə göstər.

Ulenşpigel dedi:

– Siz deyən olsun, qorxunc hökmdar, ancaq, icazə verin, bütün qoşun başçıları, saray xanımları gələnə kimi pərdəni qaldırmayım.

Cənab landqraf dedi:

– Yaxşı.

Onun əmri ilə hamı zala gəldi.

Ulenşpigel salınmış pərdənin qabağında dayanıb sözə başladı:

– Cənab landqraf, siz də, landqraf xanım, siz də, cənab Lüneburqlu hersoq, siz də, gözəl xanımlar, igid qoşun başçıları! Bu pərdə arxasında mən sizin gözəl və mərd üzlerinizi çəkməyə çalışmışam. Hər kəs, çətinlik çəkmədən, özünü tanıyacaq. Siz istəyirsiniz ki, tez baxarsınız, – sizin çox maraq göstərməyinizin səbəbini mən başa düşürəm, – ancaq iltifat buyurub səbir edin, mən sizə iki kəlmə söz demək istəyirəm, bəlkə çox da dedim. Gözəl xanımlar, igid qoşun başçıları! Sizin damarlarınızda nəcib qan axır, buna görə siz mənim şəklimi görəcəksiniz, ona baxıb həzz alacaqsınız. Lakin aranızda kəndli soxulubsa, o çılpaq divardan başqa ayrı şey görə bilməyəcək. İndi iltifat buyurun nəcib gözlərinizi açın.

Ulenşpigel bu sözləri deyib pərdəni çəkdi.

– Ancaq əsil-nəcabəti olan ağalar şəkli görəcək, şəkli ancaq əsil-nəcabəti olan xanımlar görəcək. Bu saat hamınız deyəcək-

siniz: “O, kəndli kimi kordur, – şəkli görmür. Onun əsil zadəgan kimi şəkildən başı çıxır!”

Hamı gözlərini bərəldib baxırdı, özlərini yalandan elə göstərirdilər ki, guya şəklə baxırlar, bir-birinə nəşə göstərirdilər, razılıq hissi ilə başlarını tərpedirdilər, özlərini tanıyırdılar, əslində çılpaq divardan başqa ayrı şey görmürdülər, bu vəziyyətə görə ürəklərində yaman təşviş keçirirdilər.

Birdən təlxək zınqırovlarını cingildədə-cingildədə yerində üç fut atılıb ucadan dedi:

– Qoy mənə lap kətti-küttü desinlər, kobud kəndli, zırpı kəndli desinlər, məni bədnam etsinlər, amma mən şeypurumu çalaram, nağara-təbil vuraram, hamıya car çəkərəm, deyərəm, ki, mən burda ancaq çılpaq divar görürəm, ağ divar görürəm, boşca divar görürəm! And olsun allaha, bütün övliyalara!

Ulenşpigel lovğa-lovğa dedi:

– Axmaqlar sözə qarışanda, ağıllılar gərək getsin!

O qəsrin qapısından çıxmışdı ki, birdən landqraf özü onu saxlayıb dedi:

– Axmaqşən sən, axmaq! Bu işıqlı dünyada gəzirsən, yaxşılıqları, gözəllikləri mədh edirsən, səfeh işlərə gülməkdən uğunub gedirsən. Sən necə axı belə kübar xanımların, onlardan da kübar və yüksək mənşəbli ağaların qabağında cəsarət edib, zadəganlıq qürurunu kəndli kobudluğu ilə lağa qoyursan? Bax ha, bir gün səni ağzına gələnə dediyinə görə dar ağacından asacaqlar!

Ulenşpigel buna etiraz etdi:

– Kəndir zər ipdən olsa – məni görən kimi qorxudan qırılacaq.

– Al, tut, bu kəndirin ucunu sənə əlinə verirəm. – Landqraf bunu deyib, Ulenşpigelə on beş florin verdi.

– Əlahəzrət cənabları, sizə çox təşəkkür edirəm. İndi yol qırağındakı hər aşxanaçı məndən zərli bir sap alacaq, bütün bu əclaf aşxanaçılar böyük dövlət sahib olacaqlar.

Ulenşpigel bunu deyib şlyapasını yan qoydu, eşşəyini var gücü ilə çapıb getdi.

LVIII

Ağacların yarpaqları saralırdı, payız küləyi vıyıldayırdı. Bəzi günlərdə Katlinanın üç saatlığa ağı başına gəlirdi. Klaas onda deyirdi ki, müqəddəs ruh, çox mərhəmətli olduğundan, onun üzərinə enmişdir. Belə dəqiqələrdə Katlina, sözün sehrli qüvvəsi ilə, sehrli hərəkətlərlə Neleyə gələcəyi görmək ovsunu verirdi. Nele öz xəyalında, yüz millik dairədə – meydanlarda, küçələrdə, evlərdə nələr olduğunu görürdü.

Bir gün Katlinanın ağı tamamilə başında olanda, o Klaasla, Sootkinlə, Nele ilə oturub, *oliekokekje jejir, dobbelcuyt* içirdi.

Klaas dedi ki:

– Bu gün cənab-əqdəs əlahəzrətləri imperator Beşinci Karl öz taxtından əl çəkir⁵⁸, Nele, qızım, deyə bilərsənmi indi bu saat Brüsseldə nələr baş verir?

Nele də cavab verdi ki:

– Katlina istəsə deyərəm.

Katlina qızı skamyada oturtdu, sonra da onu əfsunla, sehrlə yatırttı.

Katlina Neleye dedi:

– Parkdakı balaca evə gir, – imperator Beşinci Karlın bura gəlməkdən xoşu gəlir.

Nele astadan, sanki boğuş səslə dedi:

– Mən balaca bir otaqdayam; otağın divarları yaşıl, yağlı boya ilə rənglənmişdir. Burada əlli dörd yaşlı, dazbaş, sarışın saqqalı, alt çənəsi qabağa çıxmış bir adam var; onun kinli, boz gözləri hiyləgərliklə, zalımlıqla, uydurma rəhmədilliklə doludur. Bu adama cənab-əqdəs əlahəzrətləri deyirlər. Ona soyuq dəymiş, bərk öskürür. Onun qabağında – yekə başlı, meymun kimi eybəcər cavan adam dayanıb. Mən onu Antverpendə görmüşəm. O, – kral Filippdir. Cənab-əqdəs əlahəzrətləri, oğlunu, gecə evdə qalmadığı üçün, bərk danlayır, sonra əlahəzrət cənabları əlavə edir ki, yəqin gecə sən yavaxanalardan birində əxlaqsız qız ilə yatmısan. Əlahəzrət cənabları oğluna deyir ki, səndən meyxana iyi gəlir, sən krallıq ləyaqətini endirən əyləncələr seçirsən, zan-

baq kimi zərif, qəşəng əlləri olan, atlas kimi bədənlərini ətirli vannalarda yuyan sevimli kübar xanımlar sənin ixtiyarındadır; yoxsa onlar, – kobud, nadan, kefli bir hərbcinin ağışundan sonra, hələ də onun izini bədənindən yuyub təmizləməmiş çirkli bir donuzdan pisdir? Əlahəzrət cənabları onu başa salır ki, heç bir qız, heç bir ərli arvad, heç bir dul arvad, – ehtiras yataqlarını üfünətli piy şamları ilə deyil, ətirli yağ çıraqları ilə işıqlandıran kübar, gözəl xanımlar sənin təklifindən çıxmaz.

Kral Filipp əlahəzrət cənablarına deyir ki, bundan sonra hər məsələdə sənə tabe olacağam.

Cənab-əqdəs əlahəzrətləri öskürür, isti şərab içir.

O Filippə deyir:

“Sən yaxın vaxtda Baş ştatları⁵⁹ görəcəksən, prelatları*, zadəganları, meşşanları görəcəksən, həm də Danışmaz Oranlı Vilhelmi⁶⁰, şöhrətpərəst Eqmontu⁶¹, adamayovuşmaz Qornu⁶², aslan kimi igid Brederolu⁶³, bütün Qızıl yun kavalərlərini⁶⁴ görəcəksən, – səni bunların başçısı eləmək istəyirəm. Yenə orada çoxlu şöhrət düşkünlərini görəcəksən: onlara desələr ki, burnunu kəs, qızıl zəncirdə boynunda as, bu sənin ali zadəganlığına bir işarə olacaq, – onlar burunlarını kəsib boyunlarından asarlar”.

Sonra cənab-əqdəs əlahəzrətləri zəif səsle kral Filippə deyir:

“Sənə məlumdur ki, oğlum, mən sənə xeyrinə taxtımdan əl çəkirəm. Bütün dünya əzəmətli bir tamaşanın şahidi olacaq; mən, öskürsəm də, hiçqırsam da, – bütün ömrüm boyu nəyi isə həddindən artıq yemişəm, oğlum – bəli, saysız-hesabsız camaat qarşısında danışacağam, əgər sən danışğımı qurtaranda göz yaş tökməsən, – onda sənə ürəyin daşdandır”.

Kral Filipp də deyir:

“– Mən ağlaram, ata can”.

Bu zaman cənab-əqdəs əlahəzrətləri Dübua adlı xidmətçisi-nə deyir:

“– Dübua, bir balaca parça qəndə maderə şərabı damızdır, – mənə hiçqırıq tutub. Heç olmasa danışanda hiçqırıq mənə tutma-

* Katolik kilsəsində yüksək mənəb sahibləri

aydı! Bu – dünənki qaz ətindəndir. Bir balaca stəkan Orlean şərabı içsəm necə olar? Yox, lazım deyil, çox ağızbüzüşdürücüdür, turşdur. Ancous* yesəm necə olar? Yox, bunlar çox yağlı olur. Dübua, mənə Burqon şərabı ver!”

Dübua cənab-əqdəs əlahəzrətlərinə şərab verir, sonra onun əyninə al məxmərdən tikilmiş paltar, bunun da üstündən zərxara mantiya salır, belinə qılınc bağlayır, əlinə də hökmdar əsası və üstündə hakimiyyət emblemi olan qızıl şarı verir, başına tac qoyur.

Sonra cənab-əqdəs əlahəzrətləri parkdakı balaca evdən çıxır, balaca qatıra minir, onun da ardınca kral Filipp və yaxın adamları gedir. Onlar böyük binaya sarı gedirlər, – bu binaya onlar saray deyirlər. Buradakı otaqlardan birində uca boylu, mütənasib bədənli, qəşəng geyimli bir kişiye rast gəlirlər, – bu Oranlı şahzadədir.

Cənab-əqdəs əlahəzrətləri ona belə bir sual verir:

“– Bu gün mənim görkəmə necədir, əmioğlu Vilhelm?”

Vilhelm cavab vermir.

Cənab-əqdəs əlahəzrətləri ona yarızarafat-yarıacıqlı deyir:

– Yəni sən bütün hallarda danışmamağı üstün tutursan? Haldan düşmüş qocaya doğru söz demək lazım gələndə də? Hələ padşahlıq eləyimmi, ya taxtdan əl çəkimmə, necə bilirsən, ay Danışmaz?

Mütənasib bədənli kişi deyir:

“– Cənab-əqdəs əlahəzrətləri, qış gələndə ən əzəmətli palıd ağaclarının da yarpaqları tökülür”.

Saat üçü vurur.

Cənab-əqdəs həzrətləri deyir:

“– Danışmaz, qoy sənənin çiyinə söykənim”.

O, Oranlı Vilhelmlə və öz məyyəti ilə, al xalılar döşənmiş böyük zala girir, al ipəkdən düzəlmiş baldaxın altında, hündür yerdə oturur. Hündür yerdə üç taxt var: cənab-əqdəs əlahəzrətləri orta taxtda oturur, – bu daha zəngin bəzədilmiş, yuxarısında da imperator tacı qoyulmuşdur. Kral Filipp onun yanındakı taxtlardan birini tutur. Üçüncü taxt qadın üçündür, yəni kraliça-

* Xırda çağla balığı

dan⁶⁵ ötrüdür. Sağ və sol tərəfdə, xalça salınmış skamyalarda, qırmızı paltarlı bir neçə adam oturmuşdur, onların boynundan, qızıldan qayırmış quzu şəkli asılmışdır. Bu adamların dal tərəfində başqa şəxslər durmuşdur, belə görünür ki, onlar şahzadələr və əyanlardır. Hündür yerin qabaq tərəfində, xalçasız skamyalarda mahud geyimli adamlar oturmuşdur. Eşidirəm: onlar deyir ki, vergilərin bütün ağırlığı bizim üstümüzə düşdüyü üçün, bizə belə sadə geyim verilmiş, altımızda da belə sadə oturacaq qoyulmuşdur. Cənab-əqdəs əlahəzrətləri içəri girən kimi hamı birdən ayağa qalxır, əlahəzrət dərhal oturur, o birilərin də oturmasını işarə ilə təklif edir.

Bir qoca podaqradan xeyli danışır, sonra bir qadın, – yəqin ki, kraliçadır, – cənab-əqdəs əlahəzrətlərinə perqament düyürçəyi verir, cənab-əqdəs əlahəzrətləri də öskürə-öskürə, boğuş səsle, astadan orada yazılanı elan edir; sonra deyir:

“– Mən İspaniyada, İtaliyada, Niderlandda, İngiltərədə, Afrikada çox səfərdə olmuşam, mənim bu səfərlərim – allahın əzəmətinin ucalığı üçün, bizim silahımızın şərəfinə, mənim xalqlarımın xeyrinə olmuşdur”.

O çox danışır, axırda deyir ki, mən zəifləmişəm, yorulmuşam, istəyirəm ki, ispan tacını, bununla da bütün qraflıqları, hersoqluqları, markizətləri oğluma verəm.

Danışığının bu yerində o göz yaşını tökür, ona baxıb o birilər də ağlayır.

Kral Filipp yerindən qalxır, elə o saat da dizləri üstə düşüb deyir:

“– Cənab-əqdəs əlahəzrətləri! Sizin əlinizlə verdiyiniz tacı almaq mənə layiqdirmi, – bir halda ki, siz onu tamamilə daşıya bilərsiniz?”

Bu zaman cənab-əqdəs əlahəzrətləri onun qulağına pıçılda-yır ki, sən xalçalı skamyalarda oturan adamlara müraciət edib, lütfkarlıqla nitq söylə.

Kral Filipp, ayağa qalxmadan, üzünü onlara çevirir, həqarətli bir ifadə ilə deyir:

“– Mən fransız dilində fikrimi izah etmək üçün fransızcanı lazımınca yaxşı bilmirəm. Mənim adımdan Arasslı yepiskop, kardinal Qranvella⁶⁶ sizə müraciətlə nitq söyləyəcəkdir”.

Cənab-əqdəs əlahəzrətləri deyir:

“– Oğlum, sənin sözün kobud çıxdı”.

Doğrudan da, cavan kralın lovğalıqı, təkəbbürü orada olanların narazılığına səbəb olur. Kraliça cənab-əqdəs əlahəzrətləri mədh eləyir. Sonra qoca həkim söz alır, o susanda cənab-əqdəs əlahəzrətləri işarə ilə onu təşəkkür eləyir. Bütün mərasim və nitqlər qurtarıqdan sonra cənab-əqdəs əlahəzrətləri elan edir ki, onun təbəələri and içməkdən özlərini azad hesab edə bilərlər, bu barədə hazırlanmış kağızı, öz imzası ilə təsdiq edir, sonra yerindən qalxır, öz oğlunu gətirib taxta çıxarır. Zaldakıların hamısı ağlayır. Sonra da ata ilə oğul parkdakı balaca evə qayıdır. Orada həmin yaşıl otaqda oturub qapını bağlayırlar, cənab-əqdəs əlahəzrətləri qəhqəhə ilə gülür, lakin Filipp gülmür. O gülə-gülə, hiçqıra-hiçqıra deyir:

“– Gördünmü, bu adamcıqazları mütəəssir etmək üçün çox az şey lazımdır! Nə göz yaşı idi, nə göz yaşı idi: gombul Maas uzun nitqini qurtarıqdan sonra buzov kimi böyürdü. Sən də deyəsən həyəcanlanmışdın, ancaq lazımınca həyəcanlaşmamışdın. Bax, xalqa belə tamaşalar lazımdır. Oğlum! Sevgililərimiz bizə nə qədər baha otursa, biz onlara daha çox bağlı oluruq. Xalqlarla da eynən belədir. Biz onlardan nə qədər çox çəksək, onlar bizi daha çox istəyirlər. Almaniyada mən reformasiyaya dözdüm, amma Niderlandda onları amansızca təqib etdim.⁶⁷ Alman hökmdarları katolik olub qalsaydılar⁶⁸, mən lüteranlığı qəbul edib, onların bütün var-yoxunu əlindən alardım. Onlar əmindirlər ki, mən çox çalışqan katolikəm, bununla belə, onları tərki etməyimə heyfşilənirlər. Niderlandda mən əlli min ən cəsərtli mərd kişini, ən qəşəng qızları laməzhəblikdə təqsirləndirib, ölmə məhkum etmişəm. İndi mən gedirəm, – niderlandlılar bərk kədərlənirlər. Etdiyim müsadirələrdən başqa, oradan qopardığım pul, – Qərbi-Hindistandan və Perudan çəkdiyim puldan

çoxdur, – indi onlar məndən ötrü qəmgin olurlar. Mən Kadzan sülh müqaviləsini pozdum⁶⁹, Genti silah gücü ilə sakitləşdirdim⁷⁰, mənə mane olan hər şeyi – azadlığı, sərbəstliyi, imtiyazları ləğv elədim, hər şeyi kral məmurlarının sərəncamına buraxdım, amma bu rəzil, mənfur adamlar hələ də özlərini azad hesab edirlər, – o əsasa görə ki, mən onlara ox yaylı tufəngdən atəş açmağa, mərasim zamanı sex bayrağı gəzdirməyə icazə vermişəm. Onlar həmişə öz üzərində mənim hakimiyyət əlimi hiss etmişlər. Onlar qəfəsdə oturub həyatdan ləzzət alırlar, məni tərənnüm edirlər, məndən ötrü göz yaşı tökürlər. Oğlum, sən də onlarla mənim kimi rəftar elə, sözdə xeyirxah ol, işdə amansız! Nə qədər ki, qapıb-dişləmək olar – yalan de. Onların azadlığını, sərbəstliyini, imtiyazlarını saxlayacağına and iç, həmişə and iç, amma elə ki, gördün bunlarda təhlükəli şey var – dərhal ləğv elə. Təbəələrə qorxaq əl ilə toxunanda – onlar dəmir olur, lakin onları qüvvətli əl içində əzib xırdalayanda – şüşə olurlar. Laməzhəbliliyin kökünü kəs, – ona görə yox ki, laməzhəblilik Roma-katolik dininə ziddir, ona görə kəs ki, Niderlandda o bizim hakimiyyətin əsaslarını sarsıdır. Üç tacı olan papaya⁷¹ hücum edənlər, – ancaq bir tacı olan hökmdara bir anda divan tutarlar. Vicdan azadlığı məsələsini – hökmdarı təhqir etmək məsələsi ilə bir tut, onda sən də, mənim kimi, bütün həyatın boyu miraslara sahib olacaqsan, çünki hökuməti təhqir etmək məsələsi – mal-mülki müsadirə etmək məsələsinə gətirib çıxarır. Sonralar sən taxtdan əl çəkəndə ya öləndə, onlar: “Mərhəmətli hökmdar idi!”, deyib ağlayacaqlar”.

Nele dedi:

– Daha heç bir şey eşitmirəm, cənab-əqdəs əlahəzrətləri çarpayıda uzanıb yatdı, lovğa və məğrur kral Filipp isə laqeyd nəzərlə ona baxır.

Katlina bu yerdə onu oyatdı.

Klaas alışıb-yanan sobaya dalğın-dalğın baxırdı.

LIX

Ulenşpigel Gessenli landqrafdan ayrıldıktan sonra meydan-dan keçirdi; bu zaman onun gözünə acıqlı xanımlar, əyanlar satışdı, lakin onlara heç əhəmiyyət vermədi.

Az sonra gəlib Lüneburqlu hersoqun mülkünə çatdı. Burada *Smaedelyke broeder** deyilən bir dəst şən slöyslü fələməngə rast gəldi; onlar hər şənbə günü bir az pul ayıraraq saxlayırdılar ki, ildə bir dəfə Almaniyaya getsinlər.

Onlar həmişə üstü açıq arabada gedərdilər; arabalarını da, Lüneburqlu hersoqluğunun yolları və bataqlıqları ilə, gülmək üçün qoşduqları yekə vern-ambaxt atı çəkib aparırdı, özləri də bağıra-bağıra nəğmə oxuyurdular. Bəzisi tütək, bəzisi skripka, bəzisi viola, bəzisi də tuluq zurnası çalırdı. Arabanın yanısırla bir *dikzak*** piyada gedə-gedə *rommelpot* çalırdı: görünür o piyada getməklə arıqlamaq ümidində idi.

Bu adamların pulu tamam qurtarırdı. Elə bu zaman Ulenşpigel, florinlərlə yüklənmiş halda, onlara rast gəldi. Ulenşpigeli yemək-içməyə çağırırdılar, o da təklifi məmnuniyyətlə qəbul etdi. Lakin yeyib-içirkən duydu ki, bu Dalaşqan qardaşlar ona baxıb göz vururlar, qədəhinə tez-tez şərab töküblə güllürlər; bunun yaxşı bir əlamət olmadığını hiss edərək meyxanadan çıxdı, qapının dalında durub qulaq asmağa başladı.

Gombul onun haqqında deyirdi:

– Bu, landqrafın rəssamıdır, landqrafın rəssamıdır, landqraf ona çəkdiyi şəkil üçün min florindən artıq pul verib. Gəlin onu möhkəm içirək, – şərəblə, pivə ilə, – xeyir götürərik.

Yoldaşları da bir ağızdan dedilər:

– Yaxşı!

Ulenşpigel qoşqulu eşşəyini min addıma qədər kənarında olan bir fermerə apardı, qulluqçuya iki patar verdi ki, eşşəyə baxsın. Heç bir şey olmamış kimi, qayıdıb meyxanaya gəldi. Dalaşqan

---

* Dalaşqan qardaşlar (*flam.*)

** Gombul adam (*flam.*)

qardaşların masasında oturdu. Onlar səxavətə gəlib yenə də Ulenşpigeli qonaq elədilər. Ulenşpigel də landqrafın verdiyi florinləri pul kisəsində səsləndirərək lovğa-lovğa deyirdi: indicə eşşəyi bir kəndliyə on yeddi gümüş *daelder*-ə satmışam.

Beləliklə onlar yeyə-yeyə, içə-içə, tütəklərini, tuluq zurnalarını, *rommelpot*-larını çala-çala, yolda az-çox qəşəng arvadları arabaya mindirə-mindirə yollarına davam edirdilər. Bu qayda ilə onlar dünyaya körpə uşaqlar gətirirdilər; bu uşaq gətirənlərdən biri də Ulenşpigel oldu: onun aşnası sonralar oğlunun adını Eylesşpigelgen⁷² qoydu. Bu, aşağı – alman dilində *güzgü* və *bayquş* deməkdir; görünür, anası nigahsız əlaqədən doğulan uşağa verdiyi ləqəbin əsil mənasını bilmirmiş, ya da bəlkə uşağa hamilə olmağın xatirəsi üçün oğlunu belə adlandırmışdır. Bu həmin Eylesşpigelgendir ki, onun haqqında yalandan deyirdilər ki, guya o Saksoniyada, Knittingen qəsəbəsində anadan olmuşdur.

At arabanı çəkə-çəkə yol ilə gədirdi. Yolun hər iki tərəfində kənd görünürdü. Buradakı meyxananın lövhəsində *In den Kettle*, yəni *Qazanda* sözü yazılmışdı. Yeməxanadan ət qızartmasının xoş iyi gəlirdi.

Rommelpot çalan *dikzak* yeməxanaçının yanına gedib, Ulenşpigel haqqında ona dedi:

– Bu, landqrafın rəssamıdır, hamımızın pulunu o verəcək.

Yeməxanaçı Ulenşpigelin üzdən etibarlı adama oxşadığını yəqin edib və florinlərin cingiltisini eşidib süfrəyə içki və yemək qoydu. Ulenşpigel şəstini sındırmadı. Kisəsində də həmişə pul-lar cingildəyirdi. Bu az imiş kimi, hərdən əlini bərkdən şapkasına vurub deyirdi: mənim başlıca dövlətim buradadır! Yeyib-içmək iki gün bir gecə davam etdi. Axırda Dalaşqan qardaşlar Ulenşpigelə dedilər:

– Gəlin yeyib-içdiklərimizin pulunu verək, yola düşək.

Ulenşpigel onlara belə bir sual verdi:

– Pendir yeyən siçan – pendiri qoyub gedərmimi?

Onlara da cavab verdilər:

– Yox.

– Bir adam ki, doyunca yeyib-içir – o yol tozunun və zəlili gölmə suyunun həsrətini çəkərmə?

Onlar da cavab verdi:

– Yox.

Ulenşpigel də bu nəticəyə gəldi:

– Ondan biz də burada qalırıq; o vaxta kimi qalırıq ki, mənim florinlərim, *daelder*-lərim bir qıf olur, bu qıfdan da bizim boğazımıza dirilik suyu axır.

Yeməxanaçıya dedi ki, bizə yenə şərab və kolbasa ver.

Onlara yeyib-içirdi. Ulenşpigel lovğalanırdı:

– Pulunu mən verəcəyəm, mən indi landqrafam. Yaxşı, mənim pul kisəm boşalanda, siz neyniyəcəksiniz, dostlar? Siz mənim yumşaq, keçə şlyapama əl atsanız, görərsiniz ki, onun hər yerinə – tərəsinə, qıraqlarına karolü tikilmişdir.

Hamısı birdən çığırdı:

– Ver baxaq!

Onlar duyduqları ləzzətdən fısıldaya-fısıldaya, şlyapaya tikilmiş pulları əlləri ilə yoxlamağa başladılar: bu pullar çervon boyda şeylərdi.

Dalaşqan qardaşlardan biri barmaqlarını elə cəld tərpedirdi ki, Ulenşpigel şlyapasını onun əlindən almağa məcbur oldu; dedi ki:

– Adə, ay həvəskar sağıcı, hələ sağmaq vaxtı deyil.

O xahiş etdi ki:

– Şlyapanın yarısını ver mənə.

Ulenşpigel:

– Vermərəm, – dedi. – Ondan sənənin başın dəli adamın başı kimi olar: yarısında qaranlıq, yarısında işıq. – Sonra şlyapasını yeməxanaçıya verib xahiş etdi: – Çox istidir, bunu bir yerdə gizlət. Bu saat gəlirəm.

Bu sözləri deyib bayıra çıxdı, yeməxanaçı da şlyapanı gizlətdi.

Ulenşpigel yeməxanadan əkilib, kəndlinin yanına yüyürdü, eşşəyinin üstünə atıldı, eşşəyini var gücü ilə çapa-çapa, Emdenə sarı yollandı.

Dalaşqan qardaşlar gördülər ki, Ulenşpigel qayıtmır, əl-ayağa düşdülər.

– Bəlkə əkilib? Yemək-içməyin pulunu indi kim verəcək?

Yeməxanaçı bir bıçaq zərbəsi ilə Ulenşpigelin şlyapasını cırdı, lakin şlyapanın keçəsi ilə astarı arasında karolü əvəzinə mis lövhəciklər gördü.

Dalaşqan qardaşların üstünə cumub dedi:

– Adamaldadan qardaşlar! Əyninizdə nə varsa hamısını yerə tökün, bir köynəkdən başqa, yoxsa sizi buradan buraxmayacağam!

Dalaşqan qardaşlar bütün yemək-içməyin pulunu vermək üçün paltarlarını soyunmalı oldular.

Bu qayda ilə onlar bir köynəkdə arabaya minib, dağlara, dərələrə düşdülər. Atı, arabanı satmaq istəmirdilər.

Onlar sir-sifətdən elə acınacaqlı halda idilər ki, hamı onlara məmnuniyyətlə çörək, pivə, bəziləri də ət verirdi; hamıya da deyirdilər ki, bizi quldurlar soyublar.

Bu Dalaşqan qardaşların hamısının bircə tumanı vardı.

Elə belə də onlar, arabada, *rommelpot* alətini çala-çala, əyinlərindəki bircə köynəkdə oynaya-oynaya öz evlərinə – Slöysə qayıtdılar.

LX

Ulenşpigel bu vaxt İyefin belində, Lüneburqlu hersoqun yerlərindən və bataqlıqlarından keçib gedirdi. Fələmənglər bu hersoqa *Watersignorke** deyirdilər, çünki onun ərazisi həmişə nəm olurdu.

İyef, balaca it kimi, Ulenşpigelin sözünə baxırdı, *bruinbier* içirdi, musiqi çalınanda – yaxşı rəqs edən macardan yaxşı oynayırdı, yiyəsinin ilk işarəsi ilə arxası üstə uzanır, özünü ölülyə qoyurdu.

Darmştatda, Gessenli landqrafın yanında, Ulenşpigel hersoqu ələ salmışdı. Ulenşpigel bilirdi ki, hersoqun ona bərk acığı tutub, onun ərazisinə gəlməsini qadağan eləyib, deyib ki, gəlsə boğazından asılacaq. Birdən Ulenşpigel nə gördü: əlahəzrət hersoq

* Su sinyoru (*flam.*)

özü gəlir! Ulenşpigel hersoqun qəddar adam olduğunu çox eşitmişdi, buna görə birtəhər oldu. Öz eşşəyinə belə bir nitq ilə müraciət etdi:

– İyef, ora bax, o Lüneburqlu monsenyordur. Kəndir boynumu yaman qıdıqlayır. Ancaq onun cəlladı boynumu qaşımam! Başa düş, İyef, istəyirəm ki, mənim boynumu qaşısınlar, ancaq boğazımdan asılmağımı istəmirəm. Bir fikirləş: biz axı qardaş, ikimiz də yoxsulluq içindəyik, ikimizin də qulaqlarımız uzundur. Bir də onu fikirləş ki, gör mənsiz sən necə sədaqətli bir dostdan məhrum olacaqsan...

Bu yerlərdə Ulenşpigel gözünü sildi, İyef də anqırdı.

Ulenşpigel yenə sözə başladı:

– Biz axı sevincimizi də, dərdimizi də səninlə yarıbayarı bölüşdürürdük. Yadındadır, İyef!?

Eşşək yenə anqırdı, çünki o ac idi.

Yiyəsi ona deyirdi:

– Sən heç məni yadımdan çıxartmayacaqsan, axı hansı dostluq bizim dostluğumuzdan daha möhkəm ola bilər? İşimiz uğurlu olanda ikimiz də sevinirdik, başımıza müsibət gələndə ikimiz də dərd çəkirdik! İyef, arxası üstə uzan!

Üzüyola eşşək yiyəsinin sözünü yerə salmadı: bu zaman hersoqun gözləri qabağında havaya dörd ayaq qalxdı... Ulenşpigel bir anda eşşəyin qarnı üstündə oturdu. Hersoq yaxınlaşdı.

– Burada nə eləyirsən? Bilmirsənmi mən öz imzamlı fərman vermişəm ki, sən çirkin ayaqların mənim torpağıma dəyməsin, dəysə, səni dar ağacından asacaqlar?

Ulenşpigel ucadan dedi:

– Mənə yazığınız gəlsin, böyük mərhəmətli senyor! – Sonra eşşəyi göstərüb əlavə etdi: – Bir şey sizə daha yaxşı məlumdur: kim ki dörd dirəyin arasındadır, onu hüquqla və qanunla azadlıqdan məhrum etmək olmaz.

Hersoq çığırdı:

– İtil get mənim mülkəmdən, yoxsa səni boğazından asdıraram!

Ulenşpigel:

– Ah, monsenyor, – dedi, – mən buradan florinə minib ox kimi qaçardım, qoşa olsa daha yaxşı!

Hersoq bağırdı:

– Sırtıq! Mənim fərmanıma tabe olmamağın bəs deyil, hələ bir cəsarət edib pul istəyirsən?

– Bəs mən neyniyim axı, monsenyor? Bu florinləri sizdən güclə ala bilmərəm ki!..

Hersoq bu sözün qabağında ona bir florin verdi.

Ulenşpigel də eşşöyə dedi:

– Qalx, İyef, monsenyorla salamatlaş.

Eşşək dərhal yerindən sıçrayıb anqırdı. Sonra ikisi də göz-dən itdi.

LXI

Sootkinlə Nele pəncərədən baxırdılar.

Sootkin soruşdu:

– Oğlum Ulenşpigel görünürmü, qızım?

Nele də cavab verdi:

– Yox. Biz bir daha o yaramaz avaranı görmərik.

Sootkin dedi:

– Nele, ona acığın tutmasın. Yaxşısı budur, o yurdsuz-yuvasız uşaqcığı rəhmin gəlsin.

– Biz bilirik o necə yurdsuz-yuvasızdır! Yəqin indi uzaq bir ölkədə özünə bu evdən də yaxşı ev düzəldib, hələ bəlkə bir xanım da sevir, o da yəqin ki, ona yurd-yuva da verib.

Sootkin dedi:

– Bu yaxşı olardı, heç olmasa yelbəquşu qızartması yeyərdi.

Nele acıqlandı:

– O qarınquluya daş yedizdirmək lazımdır, – onda evə tez qa-yıdardı!

Sootkin deyindi:

– Sən onun üstünə nə düşmüşən, qız?

Bu yerdə Klaas sözə qarışdı, – o küncdə oturub, fikirli-fikirli səbət toxuyurdu. Sootkinə dedi:

– Bəs sən görmürsən ki, Nele ondan ötrü dəli-divanədir?
– Belə də sözünü ürəyində saxlayan kələkbaz qız olar? Heç olmasa mənə eyhamla bildirəydi! Doğrudan da belədir, ay qız, sən onu istəyirsən?

Nele qəti etiraz etdi:

– Boş sözdür.

Klaas dedi:

– Çox gözəl bir kişin olar: boğazı gen, qarnı boş, dili uzun, iri puldan xırda pul qayıрмаğın ustası, öz zəhməti ilə bircə quruş da qazanmayan, ancaq veyillənməyi bacaran, bir də avara–avara gəzməyi!

Nele acığından qıpqırmızı qızardı:

– Bəs siz harada idiniz?

Sootkin Nelenin tərəfini saxladı:

– Bir görürsən, – qızı ağlatdın! Heç olmasa susaydın, ay mömin bəndə!

LXII

Bir gün Ulenşpigel Nürnberqə gəlib özünü böyük ara həkimi kimi qələmə verdi, dedi ki, mən bütün xəstəlikləri sağaldanam, məşhur mədə təmizləyənəm, titrətmə–qızdırmadan canqurtaranam, bütün yara–xoranı qovub–çıxardanam, qoturluğu lap kökündən kəsənəm!

Nürnberq xəstəxanasında xəstələri qoymağa yer yox idi. Ulenşpigel haqqında söz–söhbət gəlib xəstəxana başçısına da çatdı. O axtarıb Ulenşpigeli tapdı, soruşdu ki, doğrudanmı sən bütün xəstəliklərin öhdəsindən gələ bilərsən?

Ulenşpigel də cavab verdi:

– Bütün xəstəliklərin, bircə axırıncıdan başqa. O ki qaldı bütün xəstəlikləri sağaltmağım, – bunun üçün mənə iki yüz florin verməlisiniz. Bütün xəstələriniz sağalmayınca, xəstəxanadan yazılıb getməyincə sizdən bircə liar da almaram.

Ertəsi gün o özünə vüqarlı alim görkəmi verib, qəti addımlarla xəstə yatan otaqları gəzdi. Xəstələri yoxlarkən, hər xəstəyə yaxınlaşır, əyilib qulağına pıçıldaırdı:

– And iç ki, sən sirri heç kəsə verməyəcəksən. Xəstəliyin nədir? Xəstə adam xəstəliyinin adını deyir, sonra da həzrət İsayə and içirdi ki, heç kəsə bir söz demərəm.

– Ondan bil ki, sabah mən burada nə qədər xəstə varsa onun birini yandıracağam, külündən möcüzə yaradan dərman qayırib o birilərə verəcəyəm. Yandıracağım da – yerindən qalxmayan xəstə olacaq. Sabah mən bura xəstəxana başçısı ilə gələcəyəm, pəncərənin qabağında durub çıxıracağam: “Kim xəstə deyilsə, şey-şüyünü yığışdırsın, küçəyə çıxsin!”

Ertəsi gün səhər belə də elədi! Bütün xəstələr – topallar, axsaqlar, asqıranlar, öskürənlər tələsə-tələsə qapıya axışdılar. On ildən bəri yataqdan durmayanlar da küçəyə tökülüşdülər.

Xəstəxana başçısı soruşdu ki, siz doğrudan da sağalmısınız, yeriyyə bilərsiniz?

Onlar da cavab verdi:

– Bəli. – Bütün xəstələr lap əmin idilər ki, bu saat onlardan birini həyətdə yandırılar.

Ulenşpigel xəstəxana başçısına dedi:

– Bunlar ki hamısı xəstəxanadan çıxıblar, özləri də deyirlər ki, sağalmışsıq – onda pulu ver.

Xəstəxana başçısı ona iki yüz florin verdi.

Bəli, Ulenşpigel belə oğlandı!

Ertəsi gün xəstələr yenə, dünənkindən daha pis halda, xəstəxana başçısının yanına gəldilər. Ancaq birisini təmiz hava sağaltmışdı; o da içib keflənmişdi, küçələrdə yüyürə-yüyürə çıxırdı: “Eşq olsun böyük həkim Ulenşpigelə!”

LXIII

Bu iki yüz florin də yoxa çıxanda Ulenşpigel özünü Vyanaya yetirib, kareta ustasının yanında işə girdi; bu adam həmişə öz işçilərini təpiklə vururdu ki, siz dəmirçi körüyünü yaxşı basmırsınız.

Elə hey çığırırdı:

– Bərk bas! Siz burada körüklə nə qayırırsınız? Hə, bir, iki, götür, gücün yetdikcə get!

Ulenşpigel körüyü çıxarıb dalına aldı, özünü də elə göstərdi ki, guya harasa gedir, usta buna çox təəccüb elədi.

Ulenşpigel özünü doğrultmaq istədi:

– Siz özünüz, mənə buyururdunuz ki, körüyü götür, gücün yetdikcə get. Mən də onu götürüb gedirəm.

Karetaçı dedi:

– Yox, əzizim, mən sənə elə deməmişəm. Apar yerinə qoy.

Karetaçı bunun qisasını Ulenşpigeldən almağı elə buradaca qərara aldı. Bu əhvalatdan sonra o hər gün gecə yarası yuxudan ayılır, işçiləri oyadıb əmr edirdi ki, tez işə başlayın.

İşçilər narazılıq etməyə başladı:

– Sən niyə bizi hava işıqlanmamış oyadırsan?

Karetaçı da dedi:

– Bu mənim adətimdir. Mənim işçilərim birinci həftə gecənin ancaq yarısını yata bilərlər.

Yenə onları gecə yarısı oyatdı. Ulenşpigel mərəkdə yatırdı. Bu dəfə o, yuxudan qaldırıldıqdan sonra, yatdığı ot döşəyini dalına alıb dəmirçixanaya gətirdi.

Karetaçı ona dedi:

– Bu nədir. Dəli olmusan? Döşəyi bura niyə gətirmisən?

Ulenşpigel də cavab verdi ki:

– Bu mənim adətimdir. Birinci həftəni mən gecənin yarısını döşəyin üstündə, yarısını da döşəyin altında yatıram.

Karetaçı da dedi:

– Mənim bir adətim də var: dikbaş işçiləri küçəyə atıram: qoy onlar birinci həftəni yerin üstündə, ikinci həftəni yerin altında yatsınlar.

Ulenşpigel də dedi:

– Usta, əgər sizin zirzəmidə, *bruinbier* çəlləyi yanında olsa, mən etiraz eləmirəm.

LXIV

Ulenşpigel kareta ustasının yanından gedəndən və Flandriyaya qayıdıqdan sonra çəkməçi yanında şagird oldu. Bu adam öz emalatxanasında biz ilə, sapla iş görməkdənsə, küçədə durmağı üstün

tuturdu. Ulenşpigel çəkməçinin yüzüncü dəfə əkilmək istədiyini görəndə, ona belə bir sual verdi: ayaqqabını nə cür biçim?

O da cavab verdi:

– Böyük və orta ayaqlara görə biç; belə ki, kim mal-qaranı, qoyun-quzunu öz ardınca aparır, onların ayağına olsun.

Ulenşpigel:

– Arxayın olun, usta, – dedi.

Çəkməçi gedəndən sonra Ulenşpigel elə ayaqqabılar biçdi ki, bunlar ancaq madyan atlara, diş eşşəklərə, düyələrə, diş donuzlara, diş qoyunlara yararardı.

Usta emalatxanasına qayıdanda gördü ki, bütün gönlər parça-parça kəsilib. Çığıra-çığıra dedi:

– Ay gicin biri gic, sən nə eləmişən?

Ulenşpigel də cavab verdi ki:

– Sizin buyurduğunuzu eləmişəm.

– Mən sənə dedim, elə ayaqqabılar biç ki, bunlar buğaları, erkək donuzları, qoçları ardınca aparın hər kəsin ayağına olsun, amma sən mənə elə ayaqqabılar biçmişən ki, bunlar ancaq bu heyvanların ayağına olar.

Ulenşpigel bu sözün qabağında dedi:

– Usta! İlin o vaxtında ki hər bir canlı məxluq sevimyə başlayır, onda diş donuz erkək donuzu, diş eşşək erkək eşşəyi, düyə – buğanı, diş qoyun qoçu öz ardınca aparmırmı?

Bu söhbətdən sonra Ulenşpigel çölə atıldı.

LXV

Aprelin lap başlanğıcında hava isti olur, sonra birdən şaxta düşür, getdikcə də artır; göy üzü, xeyrat günü kimi, qəmgin və boz olur. Ulenşpigelin üçillik sürgünü çoxdan qurtarmışdı, Nele hər gün öz dostunu gözləyirdi. Fikirləşərək öz-özünə deyirdi:

– Ah, müsibət olacaq! Şaxta armud çiçəklərini də, yasəmən çiçəklərini də, bütün zavallı gülləri vurub, solduracaq, – onlar tez düşən baharın istisinə, nəvazişinə inanıb açılmışdır. Odur,

odur qar dənəcikləri bir anda görünüb gözdən itir! Mənim yazıq qəlbimi də qar basmışdır. Günəşin parlaq şüaları nə oldu, – bu şüalardan insanların üzü güldürdü, qırmızı taxtapuşlar işıqlanırdı, pəncərə şüşələri od tutub yanırdı! İndi niyə bu şüalar yeri, göyü, böcəkləri, quşları qızdırmır? Ah, mən qaragün də gecə-gündüz qəmquşsədən, bitib-tükənməyən intizardan üzülürəm! Mənim dostum Ulenşpigel, sən haradasan!”

LXVI

Ulenşpigel Flandriyadakı Renn şəhərinə gələndə – acından, susuzluqdan üzülüb əldən gedirdi, ancaq ruhdan düşmürdü; bir parça çörəyə adamları güldürürdü. Ancaq yaxşı güldürə bilmirdi, – adamlar onun qabağından keçib gedirdilər, ona heç nə vermirdilər.

Hava çox pis idi. Ulenşpigeli, bu səfil-sərsəri adamı gah qar basırdı, gah yağış vururdu, gah dolu döyürdü. Kənd içindən keçəndə, xəlvət bir yerdə sümük gəmirən it görəndə, ağzının suyu axırdı. Florin qazanmağı o çox istəyirdi, ancaq bilmirdi necə eləsin ki, florinlər atılıb onun kisəsinə düşsün.

O yuxarı baxdı, – gördü ki, göyərçin hinindən göyərçinlərdən yola xırdaca ağ şeylər düşür, ancaq bunlar florin deyildi. Ayağının altına baxdı, lakin florinlər – Flora aləmindən deyildi, onlar yol üstündə bitmirdi.

O sağına baxdı, qorxunc qara buludlar gördü; bulud, nəhəng bir susəpələyən qab kimi irəliləyirdi. O çox gözəl bilirdi ki, bu buluddan mütləq leysan yağacaq, ancaq florin tökülməyəcək. O soluna baxdı – yasəmən kolu gördü, öz-özünə dedi:

“Eh-h! Mən istərdim ki, bu yasəmən kolu deyil, florin kolu olsun! O daha gözəl kol olardı!”

Birdən qara bulud silkələndi, Ulenşpigelin üstünə qənbər kimi bərk, iri dolular töküldü. Çığırdı:

– Ah! Ancaq avara itləri daşa basırlar!

Qaçmağa başladı.

O öz-özünə deyirdi:

“Mən təqsirkar deyiləm ki, saray nədir, heç çadırım da yoxdur; elə bir sığınacaq yerim yoxdur ki, arıq bədənimi gizlədim. Pah, gör nə əclaf doludur! Dolu deyil, qumbaradır! Mən ki cır-cındır içində dünyanı gəzib dolaşıram, bunun heç kəsə dəxli yoxdur, – mənim könlüm belə istəyir. Ah, niyə mən imperator deyiləm?! İri dolu dənələri, pis söz kimi, elə hey qulaqlarıma girir”.

Ulenşpigel elə hey qaçırdı. Qaç-a-qaça şikayətlənirdi:

“Yazıq burnum! İndicə dolu sənin bu tərəfindən vurub o tərəfindən çıxacaq, səni istiot qabı əvəzində varlı – hampa adamların qonaqlığında işlədəcəklər, – onları axı heç vaxt dolu vurmur! – Sonra yanaqlarını əlləşdirib fikirləşdi: – Bəs mənim yanaqlarım – kəfkirə oxşamırmı? Aşpazlar sobanın yanında istidən pörtəndə, onların lap əməllicə işinə yarar. Aşpazları fikirləşdim – istər-istəməz xörək yadıma düşdü. Ah, necə acmışam! Ay boş qarın – donquldanma, ay əzab çəkən bağırsaqlar – quruldamayın! Hara-dasan, ay mənim xoşbəxt taleyim?! Məni öz otlağma apar!”

O öz-özü ilə danışarkən hava açıldı, gün çıxdı, dolu kəsildi.

Ulenşpigel ucadan dedi:

– Xoş gördük, günəş, mənim yeganə dostum, xoş gördük! İndi sən mənim üst-başımı qurudarsan!

O üşüyürdü, buna görə də dayanmadan yüyürürdü. Bir də gördü ki, gözü bərəlməmiş, bir ala köpək, dilini çıxarıb, düz onun üstünə cumur.

Ulenşpigel öz-özünə dedi:

“Bu quduz itdir!” yekə bir daş götürüb ağaca çıxdı. İlk budağa çatanda gördü ki, it ağacın dibindən keçir; daşı itin üstünə atdı; daş düz onun başına dəydi. İt dayandı, aciz halda, kobud hərəkətlə yuxarı atıldı ki, Ulenşpigeli tutsun, ancaq tuta bilmədi, yerə dəyib gəbərdi.

Ulenşpigel ağacdan düşüb gördü ki, itin burnu nəmdir, deməli, o quduz deyilmiş, – bundan o daha çox pərt oldu. İtin dərisi çox qəşəngdi; dərini satmaq olardı. Bu məqsədlə itin dərini soəyub yudu, qurumaq üçün ağacdan asdı, sonra da çantasına qoydu.

Acılıq və susuzluq onu lap əldən salmışdı. Fermalara girirdi, lakin itin dərini satmağa qorxurdu; qorxurdu ki, it kəndlilərdən

birinin olar. Çörək istəyirdi, heç kəs ona çörək vermirdi. Hava qaralırdı. Onun qıçları girdən düşmüşdü. Yeməxanaya sarı getdi. Yeməxanaçı qoca bir arvad ara vermədən xırıldayan qoca bir iti sıgallayırdı. İtin dərisi – Ulenşpigelin öldürdüyü itin dərisinə oxşayırdı.

Yeməxanaçı qarı soruşdu:

– Yolçu, haradan gəlirsən?

Ulenşpigel ona belə cavab verdi:

– Romadan gəlirəm. Orada papanın itini sağaldırdım, – bronxıt iti lap əldən salmışdı.

Qarı soruşdu:

– Deməli sən papanı gördün? – Elə o saat da Ulenşpigelə bir parç pivə tökdü.

– Əfsus! Mən ancaq onun müqəddəs ayaqlarını, müqəddəs ayaqqabılarını öpməyə layiq görüldüm.

Qarının qoca iti də elə hey xırıldayırdı, ancaq bəlgəm tüpürmürdü.

Qarı soruşdu:

– Bu haçaq olmuşdu?

Ulenşpigel cavab verdi ki:

– Keçən ay. Məni gözləyirdilər, mən də gəlib qarını döydüm. O müqəddəslər müqəddəsi cənab-əqdəsin baş kardinal, baş sirlər, baş fövqəladəlik kamerarisi* soruşdu ki: “Qarını döyən kimdir?” Cavab verdim ki: “Mənəm, cənab-əqdəs həzrətləri, Flandriyadan gəlmişəm ki, müqəddəs hökmdarın ayaqlarını öpüm və itini sağaldım”. Qarının dalından papanın səsi gəldi: “Hə, Ulenşpigel, sənsən! Mən lap sevinclə səni görmək istədim, ancaq mümkün deyil. O zaman ki, mənim üzümdə müqəddəs ülgüc seyrə çıxır – müqəddəs dekretali⁷³ qadağan edir ki, mən bu vaxt üzümü başqasına göstərim”. Mən də həyəcanla dedim: “Gör ha, belə də uğursuzluq olar! Axı mən bu qədər uzaq yerdən ancaq ona görə sürünə-sürünə gəlmişəm ki, siz müqəddəslər müqəddəsi cənab-əqdəsin ayaqlarını öpüm və sizin itinizi

---

* Kamerari – papa və kardinal xidmətçisi

sağaldım. Deməli, mən gərək heç bir şeysiz evimə qayıdam?” Müqəddəs ata dedi: “Xeyr!” Bu sözdən sonra mən onun sərəncamını eşitdim. O dedi: “Baş kamerari, mənim kreslomu qapıya yaxınlaşdırın və onun aşağı pəncərəsini açın”. Deyilən kimi də edildi. Bu zaman mən balaca bir pəncərədən qızıl ayaqqabılı ayaq gördüm, bir də göy gurultusu kimi bir səs eşitdim: “Bu – padşahlar padşahının, krallar kralının, imperatorlar imperatorunun qorxunc ayaqlarıdır. Ay xristian, onları, o müqəddəs ayaqqabıları öp!” mən müqəddəs ayaqqabıları öpdüm, bu zaman burunum, onun ayaqlarından qalxan, çox gözəl bir iy duydu. Sonra o balaca pəncərə birdən şappıltı ilə örtüldü, həmin qorxunc səs mənə əmr etdi ki, gözləyim. Pəncərə yenə açıldı, mənim üstümə, üzr istəyirəm tükü tökülmüş bir köpək atıldı: onun gözləri çirkli-irinli idi, qarnının yekəliyinə görə də ayaqlarını aralı qoymuşdu. Bu zaman müqəddəs hökmdar iltifat buyurub yenə mənə müraciət elədi: “Ulenşpigel, – dedi, – bu mənim əziz itimdir. Bunun bronxiti və başqa xəstəlikləri var. Bu xəstəliklər də ondan əmələ gəlmişdir ki, o, laməzhəblərin sındırılmış sümüklərini gəmirmişdir. Oğlum, sağalt bunu, bu barədə narazı qalmazsan”.

Qarı dedi:

– Yenə iç.

Ulenşpigel də razı oldu:

– Tök. – Sonra danışmağına davam etdi: – Bəli, özüm hazırladığım ecazkar sidikqovan dərmanı köpəyə yeritdim. Köpək üç gün, üç gecə dayanmadan işəyib sağaldı.

Qarı həyəcanla ucadan dedi:

– *Jesus god en Maria!** Sən ki gedib papanı görməyə şərəfyab olmusan, gəl üzündən öpüm! İndi sən mənim də itimi sağalt.

Lakin Ulenşpigel qarının öpüşündən özünü yayındırıb dedi:

– O adamın ki ağzı müqəddəs ayaqqabılara toxunub, elə ağır gərək iki il arvad öpüşündən təmiz qalsın. Mənə ət ver, kolbasa ver, pivəyə hayfın gəlməsin, – itinin xırıltısı tamam kəsiləcək: istəyirsən onu lap kilsə xoruna göndər – bütün notlara səsi çatacaq.

---

* Ya həzrət İsa, Məryəm ana! (*flam.*)

Qarı ağlar səsle yalvardı:

– Əyər aldatmasan, sənə bir florin verərəm.

– Sağaldaram, sağaldaram, ancaq çörək ver yeyim.

Qarı ona istədiyini verdi. Doyunca yeyib-içəndən sonra o elə həvəsə gəldi ki, papa məsələsi olmasaydı, yəqin qarını öpərdi.

Ulenşpigel yeyib-içəndə qoca it pəncələrini onun dizləri üstünə qoyub sümük gözləyirdi. Ulenşpigel ona bir-iki sümük tullaı, sonra qarıya belə bir sual verdi:

– Bir adam yeyib-içəndən sonra pul verməsəydi, sən ona nə edərdin?

Qarı dedi:

– Mən o quldurun ən yaxşı paltarını əlindən alardım.

– Yaxşı da. – Ulenşpigel bunu deyib iti qoltuğu altına aldı, mərəyə apardı. Mərəkdə ona sümük verib qarını örtüdü, öldürdü-yü itin dərisini çantasından çıxarıb qarının yanına gəldi, dedi ki, doğrudan da, kim yediyinin pulunu verməsə, sən onun ən yaxşı paltarını əlindən alırsan?

Qarı sözünü təsdiq elədi:

– Alıram.

– İndi məsələ belədir: mən sənin itini yedizdirdim, amma o bunun pulunu vermədi. Mən də sən deyən kimi elədim: mən onun ən yaxşı paltarı nədi – yeganə geyimini soyub əynindən çıxartdım.

Bunu deyib, yolda öldürdüyü itin dərisini qarıya göstərdi.

Qarı ah-vay eləməyə başladı:

– Ah, sən nə zalımsan, cənab həkim! Yazıq it! Mən fağır qarı üçün o bala yerində idi. Mənim bircə dostum vardı, o da bu idi, sən niyə onu mənim əlimdən aldın? Ondən sonra mən qəm-qüs-sədən ölərəm.

Ulenşpigel dedi:

– Mən onu dirildərəm.

Qarı soruşdu:

– Dirildərsən? O yenə mənə mehribanlıq eləyəcək, gözlərimə baxacaq, əllərimi yalayacaq, quyruğunu bulayacaq? Cənab həkim, dirildin onu! Mən də sizə ən bahalı xörək verərəm, sizdən heç pul almaram, üstəlik bir florin də verərəm.

Ulenşpigel sözünü təsdiq elədi.

– Mən onu dirildərəm. Ancaq mənə isti su, tikiş yerinə sürtmək üçün mət, saplı iynə, bir də qızartmaya tökülən şirə lazımdır. Bu cərrahlıq işi vaxtında mən gərək tək olam.

Qarı onun istədiklərini verdi. Ulenşpigel öldürdüyü itin dərisini götürüb mərəyə getdi.

İçəri girib qocalmış itin üzünə ət şirəsi yaxdı, – görünür bu da itin xoşuna gəldi; qarnına enli zolaq şəklində mət çəkdi, pəncələrinə də mət, quyruğuna ət şirəsi sürtdü.

Bundan sonra üç dəfə ucadan səsləndi, sonra dedi:

– *Staet op! Staet op! Rk't bevel, vuilen hond!**

Ölmüş itin dərisini tez çantasına qoyub, itə elə bir təpik vurdu ki, it bir anda özünü yeməxanaya saldı.

Qarı gördü ki, iti sağ-salamatdır, hələ bir özünü də yalayır, istədi iti öpsün, Ulenşpigel qoymadı:

– Məti tamam yalayıb qurtarmayınca iti sığallama, yalayıb qurtarsa, deməli, tikiş yerləri sağalıb. Hə, indi on florin ver gəlsin.

Qarı etiraz etdi:

– Mən sənə bir florin demişəm.

Ulenşpigel də ona etiraz etdi:

– Bir florin cərrahlıq işi üçün, doqquz florin də dirilməsi üçün.

Qarı ona on florin verdi. Ulenşpigel gedəndə, öldürdüyü itin dərisini yerə atıb dedi:

– Bax, bu itin köhnə dərisidir, itirmə ha! Təzə dərisi xarab olanda, bunu yamaq yerinə işlədərsən.

LXVII

Bu bazar günü Brüqqədə İsa qanı bayramı münasibəti ilə xaç mərasimi olacaqdı. Klaas arvadına və Neleyə ora getməyi məsləhət görmüşdü, – bəlkə orada Ulenşpigelə rast gəldilər. Özü isə evi qoruyacaq, həm də ziyarətçini gözləyəcəkdi.

Qadınlar getdi. Klaas Dammedə qaldı. O, astanada oturub yəqin etdi ki, şəhərdə heç kəs qalmamışdır. Yaxındakı kənddən

---

* Qalx! Qalx! Sənə nə deyilir, qotur it! (*flam.*)

aydın zəng səsi gəlirdi. Brüqqeden də arabir bütün kilsə zənglərinin, gah toplardan atılın yaylım atəşinin səsi, gah İsa qanı bayramı şərəfinə yandırılan əyləncə odlarının çatırtısı eşidilirdi.

Klaas dalğın-dalğın baxaraq Ulenşpigeli görmək istəyirdi, lakin buludsuz, aydın, mavi göydən, dilini çıxarıb günün altında uzanan itdən, qayğısız halda cikkildəyə-cikkildəyə yolun tozunda eşələnən sərçələrdən, onlara gizlin-gizlin yaxınlaşan pişikdən, hər evə sərbəstcə daxil olan, mis qazançalarda, qalay parçalarda alışıb yanan gün işığından başqa bir şey görmürdü.

Hər şey Klaasın ətrafında sevinc içində idi; bircə o qəmgin idi. O yenə əvvəlki kimi gözləri ilə oğlunu axtarırdı, çəmənün üstünə enən boz dumanda onu görməyə, onun səsini yarpaqların ürəkaçan xışıltısında, quşların şən nəğmələrində eşitməyə çalışırdı. Birdən Maldegem yolu üstündə uzun bir adam gördü, o saat bildi ki, bu Ulenşpigel deyil. Bu adam bir özgəsinin ləki qabağında dayandı, yerdən kök çıxarıb acgözlüklə yeməyə başladı.

Klaas düşündü:

“Gör necə acıb!”

Yad adam gözdən itdi, lakin az sonra Vağquşu küçəsində yenə göründü, bu zaman Klaas onu tanıdı: bu İostdan onun üçün yeddi yüz çervon pul gətirən həmin çapar idi. Klaas cəld ona sarı getdi:

– Gedək bizə!

O da:

– Qəribləri qonaq eləyənlər xoşbəxtdir, – dedi.

Sootkin bayırdan pəncərə qırağına çörək qırıntıları tökməyi yaddan çıxarmazdı, – quşlar qışda da uçub gələr, bu qırıntıları yeyərdi. Yad adam çörək qırıntılarını yığıb yedi.

– Görünür sən çox acmısan?

– Bir həftə əvvəl quldurlar məni soydu. Ondan bəri mən ancaq kök, bir də, başqa yer kökləri yeyirəm.

Klaas qapını açaraq dedi:

– Deməli, sən gərək yeyəsən. Bax, bu qab noxudla doludur; bu da yumurta, kolbasa, donuz qaxacı, gent sosiskası, *waterzoeydur* (balıq xörəyi). Zirzəmidə Lüven şərəbı mürgüləyir, o, Bur-

qon şərabi kimi şəffafdır, yaqut kimi qırmızıdır; bu şərab ancaq onu gözləyir ki, qədəhlər hərəkətə gəlsin. Sobaya çırpı ataq! Eşidirsən, tavada kolbasa necə oxudu? Bu, yemək-içmək eşqinə oxunan nəğmədir.

Klaas kolbasanı çevirə-çevirə qonaqdan soruşdu:

– Sən mənim oğlum Ulenşpigeli görmədinmi?

– Yox, görmədim.

Klaas süfrəyə kolbasa qızartması, yağlı donuz qaxacı ilə qayğanaq, pendir, iri stəkanlar, bərq vuran qırmızı, şəffaf Lüven şərabi şüşələrini qoyub yenə sual verdi:

– Mənim qardaşım İost necədir?

Qonaq da cavab verdi ki:

– Sənin qardaşın İostu Aaxen ətrafındakı Zippenakendə çarmıxa çəkdilər, çünki o laməzhəb olub imperatorla vuruşurdu.

Klaas özündən çıxaraq çığırdı:

– Məlun cəlladlar! – Onun bədəni dəhşətli qəzəbdən əsirdi.
– İost! Mənim bədbəxt qardaşım!

Qonaq ciddi dedi:

– Bütün sevinci, müsibəti bizə Allah göndərir. – Sonra da yeməyə başladı.

Doyandan sonra o belə bir məlumat verdi:

– Mən sənin qardaşının qohumu adı ilə, Nisveylər əkinçisi kimi zindana gedib İostu gördüm. Sənin də yanına ona görə gəlmişəm ki, onun tapşırığını sənə yetirim. O dedi ki: “Əgər sən də mənim kimi din yolunda ölməsən, onda qardaşım Klaasın yanına get, de ki, mən ona mömin adam kimi yaşamağı, yoxsullara kömək eləməyi, oğluna gizləncə İsanın ehkamlarını öyrətməyi vəsiyyətlə eləmişəm. Ona verdiyim pulu mən xalqın avamlığı üzündən qazanmışam, qoy o da bu pulu Tilin təhsil almasına xərcləsin, qoy Til həqiqi allahı tanıсын, müqəddəs kitabları oxusun”.

Qonaq bunu deyib, Klaası öpdü.

Klaas ümitsizlik içində elə hey təkrar edirdi:

– Mənim bədbəxt qardaşım! Çarmıxda ölüb!

Klaas bu müsibəti eşidib dəli kimi olmuşdu. Lakin qonağın yenə içmək istədiyini, stəkanını qabağa çəkdiyini görüb ona şərab tökdü, özü isə həvəssiz yeyib-içirdi.

Sootkinlə Nele bir həftə gəlmədilər. İostun göndərdiyi adam bu bir həftəni Klaasın yanında qaldı.

Gecələri onlar Katlinanın fəryadını eşidirdilər:

– Od! Od! Deşik açın! Ruhum çıxmaq istəyir!

Klaas Katlinanın yanına gedib ona təskinlik verir, yenə geri qayıdırdı.

Qonaq bir həftə qalıb getdi. Gedəndə, yolda yemək və gecələmək üçün Klaasdan ancaq iki florin almağa razı oldu.

LXVIII

Nele ilə Sootkin Brüqqedən qayıdandan sonra, bir gün Klaas yerdə oturub, lap əsil dərzi kimi, köhnə şalvarına düymə tikirdi. Nele mətbəxdə Tit Bibul Şnuffini leyləyin üstünə qısqırdırdı; it gah bərkdən hürə-hürə leyləyin üstünə cumur, gah da geri atılırdı. Leylək bir ayağı üstündə durub vüqarla, həm də dalğın-dalğın itə baxırdı, sonra da uzun boynunu əyib, dimdiyini döş tükləri arasına qoyurdu. Leyləyin sakitliyi Tit Bibul Şnuffini daha da acıqlandırırdı. Axırda leylək gördü ki, it əl çəkmir, dimdiyini ox sürəti ilə onun belinə sancdı. İt bərk zingildəyərək geri atıldı, onun zingildəməsi – “Xilas edin!” harayı kimi səsləndi.

Klaas qəhqəhə ilə gülürdü. Nele də. Lakin Sootkin Ulenşpigelin gəlib-gəlmədiyini bilmək üçün, küçəyə baxırdı.

O birdən dedi:

– Profos* dörd polis nəfəri ilə gəlir. Yəqin ki, bizə gəlmirlər. İkisi tini buruldu...

Klaas başını qaldırdı.

Sootkin əlavə etdi:

– İkisi qarının qabağında dayandı.

Klaas cəld yerindən qalxdı.

---

* Profos – polis başçısı

Sootkin sözünə davam etdi:

– Bunlar kimin dalınca gəliblər? Ya həzrət İsa! Klaas, onlar bizə gəlir!

Klaas mətbəxdən bağa yüyürdü. Nele də onun ardınca qaçdı.

Klaas pıçıldayaraq ona dedi:

– Pulu gizlət – pul soba bacasının dalındadır.

Nele Klaasın söylədiyini başa düşdü, lakin onun çəpər üstündən atıldığını, polis nəfərlərinin onu yaxaladığını, Klaasın özünü qurtarmaq istədiyini görüb ağlaya-ağlaya çığırdı:

– Onun heç bir günahı yoxdur! Onun heç bir günahı yoxdur. Mənim atamı incitməyin! Ulenşpigel, sən haradasan!? Sən onları öldürərdin!

Bu sözləri deyib, polis nəfərlərindən birinin üstünə cumdu, dırnaqlarını onun üzünə ilişdirdi. Sonra da çığıraraq: “Onlar onu öldürəcəklər!” deyib otun üstünə yıxıldı, dəli kimi diyirlənməyə başladı.

Hay-küyə Katlina gəldi; bunları görəndə donub qaldı, başını silkələyib inildədi:

– Od! Od! Deşik açın! Ruhum çıxmaq istəyir!

Sootkin bunları görmürdü. O biri iki polis nəfəri daxmaya girəndə, Sootkin onlara dedi:

– Cənablar, bizim bu yoxsul daxmamızda siz kimi axtarırsınız? Oğlumu axtarırsınızsa, o uzaqdadır, ona çata bilməzsiniz, sizdə o bacarıq yoxdur, – söylədiyi bu kinayəli söz ona təskinlik verdi.

Bu zaman Nelenin çığırtısını eşidib bağa yüyürdü. Ərini çəpərin o tərəfində, küçədə gördü: polis nəfərləri onun yaxasından yapışmışdı, o da dartınırdı.

Çığıra-çığıra dedi:

– Vur onları! Öldür onları! Ulenşpigel, sən haradasan!

Ərinin köməyinə yüyürdü, lakin polis nəfəri onu tutub saxladı, – bu polis nəfəri üçün təhlükəli də ola bilərdi.

Klaas elə dartınıb vuruşurdu ki, Sootkinlə danışan o biri iki polis nəfəri köməyə getməsəydi, o özünü yəqin xilas edəcəkdə.

Polis nəfərləri Klaasın əl-qolunu bağlayıb mətbəxə gətirdilər. Sootkinlə Nele hönkür-hönkür ağlayırdı. Sootkin polis başçısından soruşdu:

– Cənab profos, mənim yazıq ərimin günahı nədir? Niyə siz onun qollarını kəndirlə bağlamısınız?

Polis nəfərlərindən biri dedi:

– O laməzhəbdir.

Sootkin çığırdı:

– Laməzhəb? Mənim ərim laməzhəbdir? Yalan deyirsən, şeytan oğlu!

Klaas dedi:

– Allah məni darda qoymaz!

Klaası apardılar. Nele ilə Sootkin ağlaya-ağlaya onun ardınca getdi, – bu iki qadın əmində ki, onları da məhkəməyə çağıracaqlar. Yolda dostları, tanışları, qonşuları onlara yaxınlaşdı, lakin laməzhəblik üstündə Klaasdan şübhələnib tutulduğunu biləndə, qorxudan hamısı qaçıb evlərinə getdi, tez içəri girib qapılarını bağladılar! Ancaq qonşu qızlardan bir neçəsi cürət edib Klaasa yaxınlaşdı. Soruşdular ki:

– Kömürçü, sən qolları bağlı hara gedirsən?

Klaas da cavab verdi:

– Qızlar, Allah mərhəmətsiz deyil.

Klaası icma dustaqxanasına saldılar. Sootkinlə Nele dustaqxananın astanasında oturdular. Axşamüstü Sootkin Neledən xahiş elədi, yüyür evə, bax gör Ulenşpigel gəlibmi.

LXIX

Çox keçmədi, ətraf kəndlərə yayıldı ki, bir nəfəri laməzhəblik üstündə tutub dustaqxanaya salıblar, istintaqı da, Renn kilsəsinin başçısı inkvizitor Titelman⁷⁴ aparır, hamı da ona – Amansız inkvizitor – deyərdi. Ulenşpigel onda Koolkerkdə yaşayırdı, qəşəng, mehriban, dul bir fermerçi arvadın xüsusi meyindən istifadə edirdi, – qadın heç bir şeyini ondan əsirgəyə bilmirdi. Ulenşpigel naz-nemət içində, keflə dolanırdı. Bir gün icma başçısı, əclaf bir rəqib onu güddü, yeməkxanadan çıxanda, əlində dəyənək, üstünə cumdu. Lakin Ulenşpigel icma başçısının döyüş coşqunluğunu soyutmaq üçün, onu itələyib gölə saldı, icma baş-

çısı oradan güclə çıxdı, – o quru qurbağası kimi yamyaşıl idi, süngər kimi islanmışdı.

Ulenşpigel bu şanlı igidliyi elədikdən sonra, Kolkerkdən getməyə məcbur oldu, – o, icma başçısının qisas alacağından qorxurdu. Gücü yetdikcə Dammeyə sarı qaçmağa başladı.

Axşam üstü idi, hava sərindi. Ulenşpigel bərk qaçırdı, istəyirdi tez evə çatsın. Onun gözləri önündə belə bir səhnə canlanırdı: Nele tikiş tikir, Sootkin axşam yeməyi hazırlayır, Klaas çırpı şələsi bağlayır, Şnuffi sümük gəmirir, leylək dimdiyini Sootkinin qarnına vurur ki, ona da yemək versinlər.

Ulenşpigel yolda çərçiyə rast gəldi. Çərçi soruşdu:

– Sən hara belə qaçırsan?

Ulenşpigel cavab verdi:

– Dammeyə, evimizə.

– Şəhərdə vəziyyət qorxuludur – reformatları tuturlar. – Çərçi ona belə bir məlumat verib yoluna düzəldi.

Ulenşpigel yüyürə-yüyürə *Roode Schildt** yeməxanasına kimi gəldi. Bir stəkan *dobbelcuyt* üçün yeməxanaya girdi. Yeməxanaçı soruşdu:

– Sən Klaasın oğlu deyilsənmi?

Ulenşpigel:

– Bəli, mən Klaasın oğluyam, – dedi.

– Onda yubanma: atan dəhşətli müsibətə düşüb.

Ulenşpigel soruşdu: sən bununla nə demək istəyirsən?

O da cavab verdi ki, gedib bilərsən.

Ulenşpigel yüyürə-yüyürə getdi.

Dammenin kənarında, qapı ağzında yatan itlər hürə-hürə, vəngildəyə-veŋgildəyə onun üstünə tökülüşdü. Səs-küyə qadınlar yüyürüşüb, hamısı birdən danışmağa başladılar.

– Haradan gəlirsən? Bilirsən atanın başına nə iş gəlib? Anan haradadır? O da dustaqxanadadır? Ah! Heç olmasa yandırmayaydılar!

Ulenşpigel gücü yetdikcə qaçdı.

Neleyə rast gəldi.

---

* “Qırmızı Qalxan” (*flam.*)

Nele dedi:

– Til, evə getmə, orada polis nəfəri kralın adı ilə pusquda durur.

Ulenşpigel dayandı:

– Nele! – dedi. – Atamın dustaqxanaya salınması doğrudur?

Nele də cavab verdi:

– Doğrudur. Sootkin də dustaqxananın astanasında ağlayır.

Klaasın avara düşmüş oğlunun ürəyi müsibətlə doldu. Nele-yə dedi:

– Mən atamın yanına gedirəm.

Nele buna etiraz etdi:

– Getmə, Klaasın sözünə bax. O tutulandan qabaq mənə dedi: “Pulu qaçırın – o soba bacasının dalındadır”. Sən hər şeydən əvvəl bir şeyi fikirləş: qaragün Sootkinin irsini!

Ulenşpigel onun sözünə baxmayıb dustaqxanaya qaçdı. Sootkin astanada oturmuşdu. Göz yaşı tökə-tökə oğlunu qucaqlayıb bağrına basdı; ikisi də bir yerdə ağladılar.

Polis nəfərləri, Ulenşpigellə Sootkinin başına çoxlu adam yığışdığını görüb, onların dərhal buradan itilib-getməsini əmr etdi.

Ana ilə oğul Nelegilə getdilər. Nelenin evi onların evinin yanında idi. Oradan keçəndə bir landsknext gördülər. Dammə əhalisi Klaası çox istədiklərindən, məhkəmə və edam vaxtı iğtişaş düşəcəyindən qorxaraq, Brüqqedən xeyli landsknext göndərmişdilər.

Landsknext qapının qabağında yerdə oturmuşdu, arağını içib qurtarırdı. Son damcısına kimi arağı içdiyini yəqin etdikdən sonra, mehtərəni kənara tolamazladı, gordasını çıxarıb, darıxdığı üçün, yeri eşməyə başladı.

Sootkin, göz yaşı içində, Katlinagilə getdi.

Katlina başını yırğalayaraq deyirdi:

– Od! Deşik açın! Ruhum çıxmaq istəyir!

LXX

Borgstorm (şəhər fırtınası) deyilən zəng, hakimləri müşavirəyə çağırırdı. Onlar gündüz saat dördə, *Vierschare* yaxınlığında, məhkəmə cökəsi altında yığışdılar.

Klaası gətirəndə o, baldaxində Damme şəhərinin dövlət hakimini gördü. Onun yanlarında və qabağında şəhər bələdiyyə rəisi, icma başçıları və məhkəmə katibi oturmuşdu.

Zəng səsinə hədsiz-hesabsız adam axışıb gəlmişdi.

Çoxları deyirdi ki:

– Hakimlər bura ədalətli məhkəmə qurmaq üçün deyil, imperatora qulluq göstərmək üçün yığılmışlar.

Katib məlumat verdi ki, *Vierschare* yaxınlığında, cökə ağacı altında olan ilkin iclasda, məhkəmə, verilən xəbəri və şahidlərin ifadəsini əsas götürüb və nəzərə alıb, bu qərara gəldi ki, iostensli Sootkinin əri, dammeli, kömürçü Klaası həbsə alsın. Katib əlavə edərək dedi ki, məhkəmə indi şahidlərin ifadəsini dinləmək fikrindədir.

Birinci çağırılan Klaasın qonşusu dəllək Hans oldu. O and içib dedi:

– And olsun ruhumun nicasına, şəhadət verirəm və təsdiq edirəm ki, mən aramsız on yeddi il müddətində, indi məhkəmə qabağında duran Klaası, bizim anamız – müqəddəs kilsənin bütün qayda-qanunlarına riayət edən rəğbətli adam kimi tanıyıram, o heç vaxt müqəddəs kilsənin bədinə danışmamış, nə qədər ki mənə məlumdur, o heç vaxt laməzhəblərə sığınacaq verməmiş, Lüter yazılarını öz evində gizlətməmiş, adını çəkdiyim bu yazılar haqqında bir şey söyləməmiş, elə bir iş tutmamışdır ki, bunun əsasında imperiyanın qayda-qanunlarını pozmaqda şübhə yaratmış olsun. Qoy mənim bu sözlərimin doğruluğuna Allah-təala özü və onun bütün müqəddəs övliyalı şahid olsun.

Sonra bir şahid kimi çağırılan Yan van Roozebeke öz ifadəsində dedi ki, mən, Klaasın arvadı Sootkin evdə olmayanda dəfələrlə Klaasın evindən iki kişi səsinin gəldiyini eşitmişəm, həm də axşamlar, işıqların sönməsi işarəsi veriləndən sonra mən tez-tez Klaasın çardağındakı balaca otaqda, şam işığında iki adamın söhbət etdiyini görmüşəm, bunlardan biri Klaas idi. Onun söhbət etdiyi adam laməzhəb idimi, ya yox, bunu, mən Yan van Roozebeke, qəti surətdə təsdiq edə bilmirəm, çünki uzaqdan baxırdım.

Sonra əlavə etdi:

– Klaasın özünə gəlincə, mən təmiz vicdanla deyə bilərəm ki, o pəhrizləri saxlayırdı, böyük bayramlarda təbərrük ayinində iştirak edirdi, hər bazar günü kilsəyə gedirdi; bircə İsa qanı deyilən bayrama, bir neçə dəfə də ondan sonrakı bazar günü kilsəyə getməmişdi. Bundan başqa mənim sözüüm yoxdur deyəm. Qoy mənim bu sözlərimin doğruluğuna Allah-təala özü və onun bütün müqəddəs övliyaları şahid olsun!

Ondan soruşdular ki, Klaas sənin yanında *Blauwe Torre* yeməxanasında indulgensiya satmışımı və məhşəri ələ salmışımı, Yan van Roozebeke də cavab verdi ki, Klaas doğrudan da indulgensiya satmışdır, ancaq ona etinasızlıq göstərməmiş, onu ələ salmamışdır, mən özüm də ondan indulgensiya almışam, camaat içində olan balıqsatanların başçısı İost Qreyptüver də almaq istəyirdi.

Bundan sonra dövlət hakimi xəbər verdi ki, indi Klaasın hansı günahına və hansı işlərinə görə *Vierschare* məhkəməsinə verilməsi haqqında, hamının qabağında, məlumat veriləcəkdir.

Məhkəmə katibi sözə başladı:

– “Xəbər gətirən adam, müqəddəs günlərdə, bir çoxları kimi, sərxoşluğa və qarınqululuğa uymayaraq, pul xərcləməməyi qərara alaraq, Brüqqeyə getmir, Dammedə qalır və ağılı başında təmiz havaya çıxır. Öz evinin astanasında duranda, Vağquşu küçəsi ilə gedən bir adam diqqətini cəlb edir. Klaas bu adamı görüb onun adamın qabağına gedir və onunla görüşür. O adam başdan-ayağa qara geyimdə idi. O, Klaasın evinə girdi. Qapı bir az aralı qaldı. Xəbər gətirən adam, bunun kim olması ilə maraqlanaraq, gizləncə özünü dəhlizə salır və eşidir ki, mətbəxdə Klaas gələn o şəxs ilə Klaasın qardaşı İost deyilən birisi haqqında danışır; həmin İost reformatlar qoşununda olarkən əsir alınmış, Aaxen yaxınlığında çarmıxa çəkilmişdir. Gələn adam Klaasa deyir ki, qardaşının sənə göndərdiyi pul yoxsul camaatın avamlığı əsasında qazanılmışdır, Klaas gərək bu pulu öz oğlunu reformat məzhəbi ruhunda tərbiyə etməyə xərcləsin. Bundan başqa o adam Klaası tovlayırdı ki, sən gəl bizim anamız – müqəddəs kilsəni at, bununla da o din haqqında pis-pis sözlər deyir, Klaas da ancaq belə cavab verir: “Zalım cəlladlar! Mənim bədbəxt qardaşım!”

İndi müqəssir edilən adam – bizim müqəddəs atamız papanı və əlahəzrət kralı zalımlıqda töhmətləndirməklə, onlara nifrin etmiş oldu, çünki müqəddəs atamız papa və əlahəzrət kral haqlı olaraq, allahın və bəşəriyyətin əzəmətini təhqir edən laməzhəbliyə divan tutur. Xəbər gətirən bir də bunu eşitmişdir: qonaq doyunca yeyib-içdikdən sonra Klaas bir ucdan deyirmiş: “Yazıq İost! Allah sənə rəhmət eləsin! Onlar səninlə amansız rəftar etmişlər!” Deməli, müqəssir, – Allah-təala cənnət qapılarını laməzhəbin üzünə açır, – fikrini irəli sürməklə, Allah-təalanın özünü günahkarlıqda töhmətləndirir. Bu zaman Klaas elə bir ucdan təkrar edirmiş: “Mənim bədbəxt qardaşım!” Qonaq da, xalis protestant vaizi kimi, vəcdə gələrək ucadan deyir: “Böyük Babilistan dağılacaq, Roma azgınlığı iblislər yuvası, hər cür cin-şeyatının məskəni olacaq!” Klaas da elə bir ucdan deyir: “Zalım cəlladlar! Mənim bədbəxt qardaşım!” Yad adam yenə boşboğazlıq edir: “Çünki mələk dəyirman daşı boyda daşı qaldırıb dənizə atacaq və qabaqcadan xəbər verəcək: “Böyük Babilistan də belə dəniz girdabına atılacaq, heç kəs onu dənizin dibində axtarıb tapmayacaq”. Klaas deyib: “Çənab, sizin ağzınızdan qəzəb tökülür. Ancaq deyin görüm: nə vaxt elə bir hökmranlıq olacaq ki, dinc, həlim adamlar yer üzündə sakit yaşayacaqlar?” Yad adam cavab verdi: “Dəccal hökmranlığı, yəni hər bir həqiqətə düşmən olan papa hökmranlığı yıxılmayınca belə bir hökmranlıq olmayacaq”. Klaas deyirmiş; “Siz nahaq yerə bizim müqəddəs atamızı yamanlayırsınız. Mən əminəm ki, bədbəxt reformatlara edilən amansız işgəncələrdən onun xəbəri yoxdur”. Yad adam deyir: “Çox yaxşı xəbəri var. Məhkəmənin qərarını hazırlayan, sonra da imperatora, indi isə kralın təsdiqinə verən o deyilmə? Müsadirə kralın xeyrinədir, çünki edam edilən adamların malı-mülkü kralın ixtiyarına keçir, buna görə də dövlətli adamları belə canfəşanlıqla təqib edir”. Klaas bu sözün qabağında deyir: “Belə sözləri bizim Flandriyada danışirlar, bunlarda ağıla sığmayan şey yoxdur. İnsan bədəni zəifdir, hətta kral bədəni də elə. Mənim bədbəxt qardaşım İost!” Bu qayda ilə Klaas bu sözləri o mənada söylədi ki, guya əlahəzrət cənabları bidət sahiblərinə

ancaq pulpərəstlik xatirinə divan tutur. Yad adam yenə də danışmağa başladı, lakin Klaas onun sözünü kəsdi: “Cənab, xahiş eləyirəm, mənimlə belə söhbət etməyin, Allah göstərməsin, qulaq asarlar, onda mənim işim xarab olar”. Klaas zirzəmiyə pivə gətirməyə getdi və “qapını örtmək lazımdır” – dedi. Xəbər gətirən adam qaçdı, o daha bir şey eşitmədi. Xeyli vaxtdan sonra, gecə qapı açıldı. Yad adam Klaasın evindən çıxdı, elə o saat da qayıtdı, qapını döyüb dedi: “Klaas, soyuqdan donuram, mən gərək gecəni bir yerdə qalam, sığınmağa mənə yer ver – heç kəs görmür, ətrafda bircə adam da yoxdur”. Klaas onu içəri buraxdı, fanarı yandırıb, laməzhəbi pilləkənlə çardaqdakı balaca otağa apardı, otağın pəncərəsi çölə baxır...”

Klaas çıxırdı:

– Mən bilirəm bu böhtanı kim deyib! Bunu deyən sənsən, əclaf balıqsatanlar başçısı! Mən gördüm, sən bazar günü öz evinin qabağında dirək kimi durmuşdun, elə bil ki, qaranquşlara baxırdın!

Klaas barmağı ilə balıqsatanların başçısı İost Qreypstüveri göstərdi: onun iyrenc sifəti adamların içindən görünürdü.

Balıqsatanlar başçısı Klaasın öz-özünü ifşa etdiyini başa düşüb, ədavətlə gülümsündü. Bütün camaat – kişi də, arvad da, qız da – pıçıldaşdı:

– Ay yazıq! Bu sözlər Klaasa can bahasına başa gələcək.

Katib sözünə davam etdi:

“Laməzhəblə Klaas bütün gecəni, sonra da altı gecə dalbadal danışdılar, söhbət zamanı yad adam həmişə gah təhdidedici, gah da xeyir-dua vermiş kimi əl-qolu ilə hərəkətlər eləyirdi və bütün laməzhəblər kimi əllərini göyə qaldırırdı. Görünür Klaas onunla razılaşırdı. Aydın məsələdir ki, bu günlərdə onlar – axşamlar da, gecələr də: Məsihi, günahbağışlanma ayinini, indulgensiyanı və əlahəzrət kralı yamanlayırmış...”

Klaas katibin sözünü kəsdi:

– Heç kəs bunu eşitməyib, adamı sübutsuz təqsirləndirmək olmaz!

Katib dedi:

– Başqasını eşidiblər. Yeddinci gün, saat on radələrində, hava lap qaralanda yad adam sənin evindən çıxdı, sən onu Katlinanın əkin yerinə kimi ötürdün. Burada yad adam səndən soruşdu (katib bu sözləri söylərkən hakimlər xaç vurdu): sən o murdar bütlərə⁷⁵ nə elədin (o, Məryəm ananın, müqəddəs Nikolayın və müqəddəs Martinin surətlərinə belə deyirdi). Sən də cavab verdin ki, mən onları sındırıb quyuya atdım. Doğrudan da: keçən gecə bu surətlərin qırıntıları sənin quyundan tapılmışdır, indi isə dustaqlanada, işgəncə yerində saxlanılır.

Klaas, görünür, sarsılmışdı. Hakim soruşdu: etiraz etməyə sözün varmı? Klaas yox mənasında başını yırğaladı.

Belə olduqda hakim ona sual verdi: sən müqəddəs heykəlləri sındırmaqda öz kafirlik niyyətini, eyni zamanda böyük Allah və böyük hökmdar haqqında dinə toxunan nalayiq sözlər söyləməyi sənə təlqin edən öz fəlakətli azgınlığını pisləmək fikrindəsənmi?

Klaas suala belə cavab verdi: mənim bədənim kralındır, vicdanım – İsanındır, mən İsanın əhdləri üzrə yaşamaq istəyirəm. Hakim yenə ona sual verdi: bu əhd bizim anamız – müqəddəs kilsənin əhdidirmi?

Klaas da ona cavab verdi:

– Bu əhd müqəddəs İncildədir.⁷⁶

Yenə soruşuldu: sən papanı allahın yer üzündə canişini olduğunu etiraf edirsənmi?

– Yox.

Sual verildi ki, sən Məryəm ananın və müqəddəs övliyaların təsvirlərinə səcdə etməyi günah bilirsənmi? Klaas da cavağ verdi ki: onlara səcdə etmək – bütperəstlikdir. Soruşanda ki, gizlin günahbağışlanmağının faydalı və nicatverici olduğunu etiraf edirsənmi? Klaas da ona belə cavab verdi:

– İsa deyib: “Günahlarınızı bir-birinizə etiraf edib bağışladın”.

Klaas özünü möhkəm saxlamışdı. Lakin hiss olunurdu ki, duyduğu qorxuya, ümitsizliyə üstün gəlmək ona böyük qüvvət nəticəsində başa gəlir.

Saat səkkizdə hakimlər getdi, qəti qərar çıxarmağı sabaha qoydular.

LXXI

Sootkin, Katlinanın evində göz yaşı tökür, az qalırdı müsibətdən dəli olsun. Elə bir ucdan deyirdi:

– Ərim! Mənim yazıq ərim!

Ulenşpigellə Nele böyük mehribanlıqla Sootkini qucaqlamışdılar. O da onları bağrına basıb səssizcə ağlayırdı. Sonra işarə ilə bildirdi ki, məni tək buraxın. Nele Ulenşpigelə dedi:

– Gedək, o tək qalmaq istəyir. Pulu gizlədək!

Getdilər. Bu zaman Katlina sezilmədən otağa girdi. Sootkinin ətrafında dolana-dolana deyirdi:

– Deşik açın – ruhum çıxmaq istəyir.

Sootkin ona baxır, heç bir şey görmürdü.

Klaasla Katlinanın evləri yan-yana idi. Klaasın evinin qabağında bağça, Katlinanınkinda, – paxla əkilmiş bostan vardı. Bostan yaşıl çəpərlə əhatə olunmuşdu. Çəpərdə, Ulenşpigellə Nele lap uşaq vaxtlarında bir-birinin yanına getmək üçün dar yol açmışdılar. Daxmanın keşiyini çəkən əsgəri Ulenşpigellə Nele bostandan görürdü: onun başı o yan-bu yana yırğalanırdı, ağzının seliyini tez-tez tüpürürdü, hər dəfə tüpürcəyi, səliqə ilə düz kamzolunun üstünə düşürdü. Üzü hörülmüş mehtərə bir az kənardə atılıb qalmışdı.

Ulenşpigel pıçıldayaraq dedi:

– Nele, bu əyyaş hələ tamam lül deyil, onu yenə də içirmək lazımdır. Onda biz əlüstü məsələni düzəldərik. Ən əvvəl mehtərəni götürək.

Landsknext pıçıltını eşidib, sərxoşluqdan ağırlaşmış başını onlara sarı çevirdi, mehtərəni axtardı, ancaq tapmadı, yenə tüpürməyə başladı, tüpürdükcə də tüpürcəklərinin hara düşdüyünü ay işığında görmək istəyirdi.

Ulenşpigelə:

– Pah, bu lap birtəhər olub ki! tüpürməyə də gücü çatmır, – dedi:

Axırda əsgər doyunca tüpürdükdən, tüpürcəyinə baxdıqdan sonra mehtərəsinə əl atdı. Əli ilə yeri yoxlaya-yoxlaya onu tapıb, boğazını ağzına qoydu, başını geri atıb, mehtərəni baş-ayaq elədi,

orada bir şey qalmasın deyə, dib tərəfinə əli vurdu, yenə də onu, eynən körpə uşaq anasının döşünü əmən kimi, əmdi. İçindəkinin hamısını sovurub içdikdən sonra acınacaqlı taleyinə boyun əyərək, mehtərəni yanına qoydu, aşağı alman dilində söyüş söyüb, yenə tüpürdü, başını yırğaladı, nəşə mırıldanıb yatdı.

Ulenşpigel düşündü ki, belə yuxu çox qısa olur, bunu mütləq uzatmaq lazımdır, ona görə də çəpərdəki deşikdən tez keçib, əsgərin mehtərəsini götürdü, Neleyə verdi, Nele də onu araqla doldurdu.

Əsgər bərk xoruldayırdı. Ulenşpigel yenə deşikdən cəld keçib, mehtərəni əsgərin qıçları arasına qoydu, Katlinanın həyətinə qayıtdı, burada, çəpərin dibində Nele ilə durub gözlədilər.

İndicə soyuq araqla doldurulmuş mehtərə əsgərin qıçına toxunub, yuxudan ayıldı, onun birinci işi də bu oldu ki, qıçlarının niyə birdən soyuqlamasının səbəbini bilsin.

Sərxoşluq anlağı ona başa saldı ki, bu yəqin dolu mehtərədir, – əlini ona sarı uzatdı. Ulenşpigellə Nele ay işığında gördü: əsgər mehtərəni götürüb silkələdi ki, görsün içindəki araqlıq qıldayır ya yox, sonra dadına baxdı, güldü, mehtərənin təzədən dolu olması üçün üzündə təəccüb ifadəsi sezildi, əvvəl bir qurtum içdi, sonra qurtuldada-qurtuldada ötürüb, mehtərəni yerə qoydu, sonra yenə ağızına aparıb sormağa başladı.

Azca sonra oxudu:

Hökmdar Man axşamüstü
Xanım Zeyə baş çəkəndə...

Aşağı alman dilində xanım Ze – dəniz deməkdir, hökmdar Manın zövcəsi, hökmdar Man isə – qadın qəlbini məftun edən aydır. Xülasə, əsgər bu sözləri oxudu:

Hökmdar Man axşamüstü
Xanım Zeyə baş çəkəndə
Xanım Ze. Tez bir qədər.
Şərab süzüb durar gəndə...
Hökmdar Man baş çəkəndə.

Dadlı xörək yedizdirər
Öpər yüz yol üz-gözündən.
Yatağına dəvət edər,
Yorğan-döşək qu tükündən...
Hökmdar Man baş çəkəndə.

Yedirt məni, içirt məni
Sən də o cür, mən gələndə.
Xanım Ze neynəmişdisə
Hökmdar Man baş çəkəndə.

Bu qayda ilə əsgər, gah mehtərədən araq içə-içə, gah oxuya-oxuya, yavaş-yavaş yuxuya getdi. O daha Nelenin bu sözlərini eşidə bilməzdi: “Küpədə, bacanın dalındadır”, nə də bunu görə bilirdi: Ulenşpigel mərəkdən keçib mətbəxə gəldi, pul qoyulmuş küpəni tapdı, Katlinanın həyətinə qayıtdı, düşündü ki, pulu bayırdə deyil, evdə axtaracaqlar, ona görə küpəni quyunun yanında basdırdı.

Sonra Ulenşpigellə Nele Sootkinin yanına gəldi, bədbəxt arvadı göz yaşı içində gördülər. O elə hey deyirdi:

– Ərim! Mənim yazıq ərim!

Nele ilə Ulenşpigel səhərə kimi onun yanında qaldılar.

LXXII

Ertəsi gün *borgstorm*-un qüvvətli zəng səsləri hakimləri *Vierschare*-yə çağırırdı.

Onlar ədalət ağacının dövrəsində, dörd skamyada oturub, yenə Klaasa sual verdilər: dedilər ki, sən öz yanlış fikirlərindən ələ çəkmək niyyətindəsənmi?

Klaas əllərini göyə qaldırıb dedi:

– Həzrət İsa məni göylərin yüksəkliyindən görür. Oğlum Ulenşpigel anadan olanda həzrət İsa öz işığı mənə göstərdi. İndi o haralarda qərib-qərib gəzib dolanır? Sootkin, mənim məsum rəfiqəm, ruhdan düşmə!

Sonra Klaas cökə ağacına baxıb, qəzəblə ucadan dedi:

– Qızmar günəş, quraqlıq! Ağac altında vicdan azadlığına ölüm hökmü çıxarıldığını görməmək üçün siz ana vətəndə bütün ağacları qurutsaydınız daha yaxşı olardı! Sən haradasan, oğlum Ulenşpigel?! Səninlə mən sərt rəftar edirdim. Cənab hakimlər, mənə yazığınız gəlsin, mərhəmətli tanrı məni necə mühakimə edərsə, siz də elə mühakimə edin.

Klaasa qulaq asanların hamısı, hakimlərdən başqa, göz yaşını silirdi.

Sonra dedi:

– Yoxsa mən bağışlanmağa layiq deyiləm? Mən həmişə çalışmışam, yorulmaq nə olduğunu bilməmişəm, qazancım az olub. Yoxsullara yaxşılıq eləmişəm, hamı ilə mehriban olmuşam. Müqəddəs ruhun vəhyi ilə mən Roma kilsəsinin ağışunu atdım. Mənə ancaq bir mərhəməti əsirgəməməyi xahiş edirəm: məni odda yandırmağı – Flandriyadan həmişəlik sürgün etməklə əvəz eləyin, – axı bu özü də ağır cəzadır.

Bütün camaat səs-küy saldı:

– Cənab hakimlər, yazığınız gəlsin, onu bağışlayın!

Bircə İost Qreypstüver susurdu.

Hakim işarə ilə hamını nizam-intizama dəvət etdi, bunu da xatırlatdı ki, kral özü imzaladığı fərmanla laməzhəblərin bağışlanması xahişini qadağan etmişdir. Bunu da əlavə etdi ki, əgər Klaas səhv fikirlərindən əl çəksə, onda odda yandırılması boğazdan asılmaqla əvəz ediləcək.

Camaat da deyirdi:

– Tonqal ya kəndir – ikisi də ölümdür.

Qadınlar ağlayırdı, kişilər boğuş səsə şikayətlənirdi.

Klaas dedi:

– Mən öz fikrimdən dönen deyiləm. Mərhəmətinizə görə mənim bədənimlə rəftar edin.

Bu yerdə Renn kilsəsinin başçısı Titelman ucadan dedi:

– Bu laməzhəb əclafın hakimlər qabağında göstərdiyi bu dikbaşlığa baxmaq adamda nifrət doğurur! Laməzhəbin bədəni-

ni yandırmaq – bu çox yüngül cəzadır. Onun ruhunu xilas etmək lazımdır, işgəncə vasitəsi ilə Klaas səhv fikirlərindən əl çəkməyə məcbur edilməlidir, elə olmasın ki, tövbə eləməyən laməzhəblərin necə öldüyünə xalq baxıb yoldan çıxsın.

Bu sözləri eşidən qadınlar daha bərkdən hönkürüb ağladı, kişilər dedi:

– Adam ki, günahını boynuna aldı – ona cəza verilməlidir, işgəncə yox.

Məhkəmə qərara aldı: belə hallarda işgəncəyə əl atmaq qanun üzrə nəzərdə tutulmadığından, Klaasa tətbiq edilməməlidir.

Bu sözləri eşidən qadınlar daha bərkdən hönkürüb ağladı, kişilər dedi:

– Əl çəkə bilmərəm.

Kralın filan-filan fərmanına əsasən, Klaas indulgensiya satdığına görə, dini alverdə, laməzhəblikdə, laməzhəbləri gizlətməkdə müqəssir hesab olunmuş, buna görə bələdiyyə idarəsinin qabağında yandırılmağa məhkum edilmişdir. Başqalarına ibrət olmaq üçün onun bədəni iki gün rüsvayçılıq sütunu qabağında qoyulmalı, sonra da edam edilənlərin basdırıldığı yerdə torpağa gömülməlidir.

Məhkəmə, Klaas öləndən sonra qalan florinlərin birinci yüzündən əllisini, o biri yüz florinlərdən də, – hər yüz florinə on florinin, adı çəkilməsə də, xəbərçi İost Qreypstüverə kəsdi.

Klaas məhkəmənin qərarını dinlədikdən sonra üzünü balıqsatanlar başçısına – çuğula tutub dedi:

– Satqın əclaf! Qəpik-quruşa tamahsılandın – mənim xoşbəxt arvadımı dul elədin, şən oğlumu – yetim qoydun! Mənim sözümü yadında saxla: sən öz əcəlinlə ölməyəcəksən!

Hakimlər Klaasın sözünü kəsmirdi, – onlar hamısı, Titelman-dan başqa, xəbərçiyə dərin nifrət edirdilər.

Xəbərçi isə xəcalətdən və acığından kətan kimi ağarmışdı.

Klaası dustaqxanaya apardılar.

LXXIII

Nele, Ulenşpigel və Sootkin məhkəmənin qərarını ertəsi gün, Klaasın edam ediləcəyi günün ərəfəsində bildilər.

Onlar Klaasla görüşmək üçün icazə verilməsini hakimlərdən xahiş etdilər. Ulenşpigellə Sootkinə icazə verdilər, Nele rədd edildi.

Ulenşpigellə Sootkin dustaqxanaya girib gördülər ki, Klaas uzun zəncirlə divara zəncirlənmişdir. Dustaqxana rütubətli idi, buna görə sobanı yandırmışdılar. Flandriya qanunları ölüm cəzası kəsilənlərə qarşı mülayim rəftar edilməsini göstərir: onlara ət, pendir, çaxır verilməlidir. Lakin acgöz dustaqxanaçılar bu qanunu tez-tez pozur, onlardan çoxu, bədbəxt dustaqlara qanunla veriləsi olan şeylərin çox və ən yaxşı hissəsini özləri yeyirdilər.

Klaas Ulenşpigellə Sootkini gözü yaşlı qucaqlayıb bağrına basdı; lakin hamıdan da əvvəl onun göz yaşı qurudu, çünki yaşlı kişi və ailə başçısı belə etməli idi.

Sootkin hönkürə-hönkürə ağlayırdı, Ulenşpigel deyirdi:

– Mən bu saat bu lənətə gəlmiş zənciri qıraram.

Sootkin ağlaya-ağlaya dedi:

– Mən kral Filippin yanına gedərəm, o səni bağışlar.

Klaas dedi:

– Kral öldürülənlərin mal-mülkünə varis olur. Mənim istəkli arvadım, oğlum! Bu dünyanı əzab içində, narahatlıqla tərk etmək mənim nəсібim imiş. Məni bədən əzabları qorxudur, bir də sizin fikriniz narahat edir: siz axı mənsiz dilənçi halına düşəcəksiniz, məzlum olacaqsınız, çünki kral hamısını əlinizdən alacaq.

Ulenşpigel pıçıldadı:

– Dünən mən Nele ilə pulları gizlətdim.

Klaas dedi:

– Bax, bu yaxşı! Heç olmasa xəbərçiyə bir şey düşməz.

Sootkin:

– Onu görüm yox olsun! – deyib, yaşlı qurumuş gözləri nifrətlə parıldadı.

Klaas pulu düşünürdü:

– Mənim əzizim Til, sən qoçaqsan! Deməli, mənim dul qalmış Sootkinim qoca vaxtında aclıq çəkməyəcək.

Klaas bunu deyib Sootkini bağına basdı, Sootkin də tezliklə belə mehriban adamdan məhrum olacağını düşünüb, dərddi-dərdli ağladı.

Klaas yenə Ulenşpigelə baxıb dedi:

– Oğlum! Sən, bütün dəcəl adamlar kimi, yollarda avara-avara gəzib, az günah iş tutmămısan. Əziz balam, daha belə eləmə, dərd içində boğulan ananı tək qoyma, – sən axı kişisən, sən onu qorumalısan, onun dayağı olmalısan.

Ulenşpigel dedi:

– Yaxşı, ata.

Sootkin Klaası qucaqlayıb həyəcanla dedi:

– Mənim yazıq kişim! Biz axı nə günah eləmişdik? Allah görür ki, biz mehribanlıqla vicdanla, dinc, sadə yaşayırdıq. Səhər tezdən işə başlayırdıq, axşam da Allah yetirəndən yeyib, allaha şükür eləyirdik. Mən kralın yanına gedib, dırnaqlarımı onun gözünə soxaram. Allah, bizim heç bir günahımız yoxdur!

Bu zaman dustaqxanaçı içəri girib dedi ki, vaxt qurtardı, getmək lazımdır.

Sootkin xahiş elədi, burada qalmasına icazə istədi. Klaas Sootkini bağına basdı, onun üzünün od kimi yandığını, gözündən sel kimi yaş axdığını, bədəninin titrədiyini, çırpındığını hiss edirdi. Klaas da Sootkinin onun yanında qalmasına dustaqxanaçıdan icazə istədi.

Dustaqxanaçı getmək lazım olduğunu bir də xatırlatdı, Sootkini Klaasın qolları arasından dartıb aldı.

Klaas Ulenşpigelə dedi:

– Anandan muğayat ol!

Ulenşpigel də söz verdi. Sootkin Ulenşpigelin qoluna söykənə-söykənə oradan çıxdı.

LXXIV

Ertəsi gün, səhər, edam günü, qonşular gəlib Ulenşpigeli, Sootkini, Neleni – yazıqları gəldiyi üçün, Katlinanın evinə salıb qapını bağladılar.

Lakin onlar fikirləşməmişdilər ki, yandırılan zavallının uzaqdan da olsa fəryadını eşidər, tonqalın alovunu pəncərədən görə bilərlər.

Katlina şəhəri avara–avara dolaşır, başını yırğalaya–yırğalaya deyirdi:

– Deşik açın, ruhum çıxmaq istəyir.

Səhər saat doqquzda Klaası bir köynəkdə, qolları daldan bağlı, dustaqxanadan çıxartdılar. Məhkəmənin qərarına görə, tonqal, Kilsə küçəsində, bələdiyyə idarəsinin qabaq tərəfində, dirəyin dibində yandırılmalı idi. Cəllad və onun əlaltıları hələ tonqalı düzəldib qurtarmamışdılar.

Klaas, keşikçilərin nəzarəti altında onların qurtarmasını səbr ilə gözləyirdi; ata minmiş profos, polis nəfərləri, Brüqqedən çağırılmış doqquz nəfər landsknext – boğuc–boğuc şikayətlənən camaatın qabağını güclə saxlayırdı.

Hamı bir ağızdan deyirdi: günahsız, fağır, mehriban, qoca, bir zəhmətkeşi yandırmaq vəhşilikdir.

Birdən hamı dizi üstə düşüb xaç vurmağa başladı. Məryəm ana kilsəsinin zəng qülləsindən zənglərin dəfn səsi eşidildi.

Katlina da camaatın içində, qabaq sırada durmuşdu. O, mənasız baxışlarını nə Klaasdan, nə də tonqaldan çəkərək, başını yırğalaya–yırğalaya deyirdi:

– Od! Od! Deşik açın, ruhum çıxmaq istəyir.

Sootkinlə Nele zəng səslərini eşidib xaç vurdular. Lakin Ulenşpigel xaç vurmadı, dedi ki, mən allaha cəlladlar kimi, dua eləmək istəmirəm. O, evdə o yan–bu yana yüyürür, qapını sındırmaq, pəncərədən bayıra atılmaq istəyirdi, ancaq qapı da, pəncərələr də bərk bağlanmışdı.

Birdən Sootkin çığırıp döşlüyü ilə üzünü örtüdü:

– Tüstü!

Bu anda onların üçü də bulud kimi havaya qalxan qara tüstünü görüb dəhşətə gəldilər.

Ata, oğlu və müqəddəs ruh naminə cəllad üç tərəfdən tonqala od vurdu, – Klaas bu tonqalın üstündə dirəyə bağlanmışdı.

Klaas ətrafına baxdı, camaat içində nə Sootkinin, nə də Ulenşpigelin olmadığını yəqin etdi, bildi ki, çəkdiyi əzabı onlar görməyəcəklər, ürəyi sakitləşdi.

Ancaq Klaasın dua eləməsi, odunların çatırtısı, kişilərin narazılığı, arvadların ağlaması, Katlinanın: “Odu söndürün, deşik açın, ruhum çıxmaq istəyir” sözləri, bir də zənglərin qəmgin səsi eşidilirdi.

Birdən Sootkinin rəngi qar kimi ağardı, bütün bədəni titrədi. O daha ağlamadan, barmağı ilə göyü göstərdi. Kiçik evlərin taxtapuşu üstündən nazik, uzun alov göründü. Alov gah qalxır, gah enirdi, Klaasa dözülməz əzab verirdi: əsən küləyin təsiri ilə alov onun ayaqlarını, saqqalını yandırır; saqqalı tüstüləməyə başlayırdı, gah da saçını yalayır.

Ulenşpigel anasını qucaqlayıb pəncərədən ayırmaq istədi. Bu anda Sootkin ürək parçalayan bir çığırtı eşitdi – bu Klaasın səsi idi: onun bədəni ancaq bir tərəfdən yanırı. O sonra susdu. Göz yaşı üzündən süzülüb tökülürdü.

Bu zaman camaatın nəritisi eşidildi. Kişilər, qadınlar, uşaqlar çığırdı:

– Məhkəmənin qərarı ilə Klaas vam odda deyil, şiddətli odda yandırılmalıdır! Cəllad, odu üfür!

Cəllad odu üfürməyə başladı, lakin tonqal yaxşı alışmadı.

Camaat çığırdı:

– Yaxşısı budur onu boğun!

Profosu daşa basdılar.

Sootkin çığırdı:

– Od! Odu artırın!

Elə o saat tünd-qırmızı alov göyə yüksəldi.

Sootkin dedi:

– Bu saat o öləcək. İlahi! Əzab içində ölən bu günahsız adamın ruhunu mərhəmətlə qəbul et! Niyə kral burada yoxdur? Mən öz əllərimlə onun ürəyini dartıb çıxardım!

Kilsə zənglərinin dəfn səsi havaya yayılırdı.

Sootkin Klaasın dəhşətlə çığırdığını yenə eşidirdi, lakin bədəninin od içində qıclaşaraq qıvrıldığını, çəkdiyi əzabdan üzü-

nün dəyişildiyini, başının hərləndiyini, dirəyə dəydiyini görmürdü. Camaat çığırdı, fit verirdi, qadınlar ağlayırdı, uşaqlar daş atırdı. Birdən tonqal hər tərəfdən alışıdı, hamı Klaasın alov və tüstü içindən qopan səsini eşitdi:

– Sootkin! Til!

Sonra onun başı, qurşunla dolmuş kimi, sinəsinə düşdü.

Bu zaman Katlinanın evindən dərdli-şikayətli, ürək parçalayan bir çığırtı qopdu. Sonra hər şey sakitləşdi. Ancaq zavallı dəli Katlina başını yırğalaya-yırğalaya deyirdi:

– Ruhum çıxmaq istəyir.

Klaas öldü. Tonqal yanıb qurtarır, alov dirəyin dibini yalayır. Bədbəxt Klaasın boynundan dirəyə bağlanmış bədəni yanıb kösövə dönmüşdü.

Lakin kilsə zənglərinin dəfn səsi yenə havaya yayılırdı.

LXXV

Sootkin Katlinanın evində divara söykənərək, başını aşağı dikib durmuş, göz yaşları tökmədən, dinməz-söyləməz Ulenşpigeli qucaqlamışdı.

Ulenşpigel də susurdu: anasının bədənini od kimi yandıran qızdırma onu qorxudurdu.

Edamdan sonra qonşular gəlib Klaasın əzabdan qurtardığını söylədilər.

Sootkin dedi:

– O indi cənnətdədir.

Nele Ulenşpigelə dedi:

– Dua elə. – Təsbehini ona vermək istədi, lakin Ulenşpigel təsbehi götürmədi, çünki onu papa təqdis etmişdi.

Hava qaralandan sonra Ulenşpigel anasına dedi:

– Yat, ana. Mən sənin yanında oturaram.

Sootkin etiraz etdi:

– Oturmaq lazım deyil. Cavanlar gərək yatsın.

Nele mətbəxdə onlara yer hazırlayıb getdi.

Onlar ikilikdə qaldı. Sobadakı odunlar yanıb qurtarırdı.

Sootkin yerinə girdi, Ulenşpigel də. Lakin Ulenşpigel onun yorğan altında ağladığını eşidirdi.

Gecənin sakitliyini – payızın gəldiyini xəbər verən külək pozdu: gah o, kanalın yanlarında bitən ağaclara hücum edir, onlar da dəniz dalğası kimi uğuldayırdı, gah da qumu pəncərələrə çırpırdı.

Ulenşpigelə elə gəldi ki, mətbəxdə kim isə gəzir. Yan-yörəsinə baxdı, heç kəs yox idi. Qulaq asdı: ancaq külək bacada vıyıldıyırdı, Sootkin də yorğan altında için-için ağlayırdı.

Sonra yenə addım səsi eşidildi, kim isə onun başı üstündə ah çəkdi.

Soruşdu ki:

– Kimsən?

Cavab əvəzinə kim isə üç dəfə masaya vurdu. Ulenşpigeli dəhşət bürüdü.

O titrək səslə sualını təkrar etdi:

– Kimsən?

Yenə də cavab yerinə masaya üç dəfə vurdular, sonra kim isə onu qucaqladı, kim isə Ulenşpigelin üstünə əyildi, – onun döşündə açılmış dərin yara vardı; Ulenşpigel kələ-kötür bir dərinin ona toxunduğunu, bir də yanlıq qoxusunu hiss etdi.

– Ata! – dedi. – Mənim üstümə əyilən sən zavallının bədəni idi? Cavab olmadı; xəyal onun yanında olsa da, Ulenşpigel bayırdan çıxırtı səsi eşitdi:

– Til! Til!

Sootkin cəld yerindən qalxıb Ulenşpigelə yaxınlaşdı:

– Sən eşitmirsən?

– Eşidirəm. Atam məni çağırır.

Sootkin dedi:

– Mən öz yanımda kiminsə soyuq bədənini hiss etdim. Döşəkağım tərpendi, pərdə titrədi, “Sootkin!” deyən bir səs eşitdim. Səs meh kimi sakitdi. Sonra da, mığmığa uçuşu kimi, yüngül ayaq səsi qulağıma gəldi.

Bu zaman Sootkin Klaasın ruhuna müraciət etdi:

– Mənim ərim! Əgər sən oradasansa, göydəsənsə, allahın yanındasansa, bir şey istəyirsənsə, bizə de, sənin arzunu yerinə yetirərik.

Birdən şiddətli külək əsərək qapını açdı, tozu otağa doldurdu, Ulenşpigellə Sootkin qarğaların uzaqda qarıldadığını eşitdi.

Ulenşpigellə Sootkin Klaasın yandırıldığı yerə getdi.

Qaranlıq bir gecə idi. Şimal küləyi göy üzündə buludları qovurdu. Buludlar, maral sürüsü kimi, sürətlə qaçırdı, onların arasından arabir ulduzlar bir anlığa görünürdü.

İcma polis nəfəri tonqalın qabağında gəzişirdi. Quru torpaqda ayaq səsi, bir də qarğaların qarılısı eşidilirdi; yəqin onlar o biri qarğaları səsləyirdi, çünki uzaqdakı qarğalar onların səsinə səs verirdi.

Ulenşpigellə Sootkin tonqala yaxınlaşanda gördülər ki, qarğa enib Klaasın çiyinə qondu. Qarğanın dimdik səsinə eşitdilər. Başqa qarğalar da uçub gəldi.

Ulenşpigel qarğalara qovmaq istədi, lakin polis nəfəri onlara dedi:

– Ada ey, cadugər, sən əzab çəkmiş adamın əlini aparmağa gəlmisən? Qoy sənə aydın olsun ki, yanmış adamın əli sənin gözə görünməməyinə kömək eləyə bilməz, bunun üçün boğazından asılmış adamın əli lazımdır, amma sənin özünü də bir gün asacaqlar.

Ulenşpigel dedi:

– Zat-aliləri, mən cadugər deyiləm, mən dirəyə bağlanan adamın yetim qalmış oğluyam, bu arvad da onun dul qalmış arvadıdır. Biz ancaq ona yaxınlaşıb, bədənin xırdaca bir hissəsini götürmək istəyirik. Zat-aliləri, bizə əngəl törətməyin, – siz axı yadelli əsgər deyilsiniz, bizim öz vətənimizdənsiniz.

Polis nəfəri dedi:

– Yaxşı da, götürün.

Yetim qalmış oğlanla dul arvad sönmüş kösövlərin üstü ilə qalxıb Klaasın bədəninə yaxınlaşdılar. Göz yaşı tökə-tökə onun üzündən öpdülər.

Alov, ürək olan yerdə dərin deşik açmışdı. Ulenşpigel oradan bir az kül götürdü. Sonra ikisi də diz çöküb dua eləməyə başladılar. Dan yeri yenicə ağaranda onlar hələ burada idi. Lakin hava işıqlananda polis nəfəri onları qovdu, qorxdı ki, bunun üstündə ona söz gələr.

Evdə Sootkin bir az qırmızı, bir az qara ipək parça götürüb balaca kisə tikdi, külü ona tökdü. Kisəyə qaytan da tikdi ki, Ulenşpigel kisəni boynundan asa bilsin. Kisəni Ulenşpigelin boynundan asanda dedi:

– Kül – mənim ərimi qəlbidir, qırmızı ipək – onun qanıdır, qara ipək – bizim matəmimizdir. Qoy bu – Klaasın cəlladlarından intiqam almaq alovu kimi – həmişə sənin sinəndə olsun.

Ulenşpigel də dedi:

– Yaxşı.

Dul qadın yetimi qucaqladı, bu anda gün çıxdı.

LXXVI

Ertəsi gün icma polis nəfərləri və carçıları Klaasın evinə gəldilər ki, onun avadanlığını küçəyə töküb hərraca qoysunlar. Sootkin Katlinanın evinin pəncərəsindən görürdü. Budur, mis ziynətli dəmir beşiyi çıxartdılar. Bu beşik Klaasların evində atadan oğula keçirdi, – həmin evdə vaxtilə bədbəxt Klaas, sonra da Ulenşpigel anadan olmuşdur. Sonra çarpayını çıxartdılar: bu çarpayıda Sootkinin boynuna uşaq düşmüşdü; bu çarpayıda, başını ərinin sinəsinə qoyub, o neçə xoşbəxt gecələr keçirmişdi! Çarpayıdan sonra xəmir təknəsi, ərzaq qutusu göründü: bu qutuda yaxşı günlərdə ət saxlayardı. Daha sonra tavalər, çuğun qablar, qazanlar gətirildi, – indi bunlarda bəxtəvər günlərin parıltısı yox idi, hamısı çirkli idi, başlı-başına buraxılmışdı. Bu şeylər Sootkinə – ətirli qoxusu ilə qonşuları cəlb edən, ailə şənliklərini xatırladırdı.

Sonra balaca *simpel** çəlləyi, *dobbelcuyt* yarımçəlləyi, azı otuz şərab şüşəsi qoyulmuş səbət ortaya çıxdı. Son mismara kimi hər şey küçəyə çıxarıldı, – zavallı dul arvad bu son mismarın divardan çəki zərbəsi ilə qıcırta ilə çıxarıldığını da eşitdi.

Sootkin fəryad etmədən, vay-şivən qoparmadan – bu azca var-yoxunun necə talan edilməsinə dərin ümitsizlik içində laqeyd halda baxırdı. Carcı şamı yandırdı, hərrac başlandı. Şam

---

* Pivə növlərindən biri (*flam.*)

hələ heç yanıb qurtarmamışdı ki, balıqsatanlar başçısı bütün şeyləri, sonra satmaq üçün, heç neçəyə aldı. Bu zaman onun sifətində – toyuq beynini soran mişovul kimi, – nəşəli – ehtiraslı bir ifadə vardı.

Ulenşpigel ürəyində dedi: “Qatil, sənin sevinməyin çox sürməyəcək”.

Klaasın ev şeyləri hərraca qoyulub qurtardı, polis nəfərləri evi ərnəş-vərnəş elədi, lakin pulu tapmadılar.

Balıqsatanlar başçısı acıqlı-acıqlı dedi:

– Pis axtarırsınız! Mən yəqin bilirəm ki, yarım il əvvəl Klaasın yüz karolüsü vardı.

Ulenşpigel ürəyində dedi: “Qatil, gözlədiyin baş tutmadı!”

Birdən Sootkin Ulenşpigelə dedi:

– Odur ey xəbərçi!

– Bilirəm, – dedi.

Sootkin ondan soruşdu:

– Atanın qanı bahasına qoruduğu sərvətə onun sahib olması ilə sən razılaşacaqsan?

Ulenşpigel cavab verdi:

– Mən bütün günü əzaba dözməyə razıyam.

Sootkin onun sözünə qüvvət verdi:

– Mən də. Ancaq sənin gözünün qabağında mənə necə əzab versələr – mənə yazığın gəlməsin, demə!

Ulenşpigel etiraz etdi:

– Sən axı arvadsan!

– Səfeh! Mən ki səni doğmuşam, deməli, əzabın nə olduğunu bilirəm. Ancaq görsəm ki, sənə... – Birdən onun rəngi ağardı. – Onda mən Məryəm anaya dua eləyəcəyəm, – o axı öz oğlunu çarmıxda görmüşdür. – Sootkin bunu da əlavə edib, göz yaşı tökə-tökə Ulenşpigelin başını sıgalladı.

Bu qayda ilə onların arasında düşməne qarşı nifrət və mətənət müqaviləsi bağlandı.

LXXVII

Balıqsatanlar başçısı aldığı şeylərin pulunun ancaq yarısını verdi, o biri yarısını da, yeddi yüz karolü tapılana kimi, xəbərçilik üçün qabaqcadan onun ayağına yazılmışdı; əslində o, bu pula tamahsılanıb, belə cinayətkarlığa əl atmışdı.

Sootkin gecələri göz yaşı içində keçirir, gündüzləri ev işi ilə məşğul olurdu. Ulenşpigel onun öz-özü ilə danışaraq, tez-tez bu sözləri dediyini eşidirdi:

– Pul balıqsatanlar başçısına çatsa, mən özümü öldürərəm.

Ulenşpigellə Nele bunun boş söz olmadığını bildirdi; onu dilə tuturdular ki, Valherenə, ata-anasının yanına getsin. Sootkin də onlara deyirdi ki, qurddan-soxulcandan qaçmağın mənası yoxdur, onsuz da bu yaxında soxulcanlar mənim bədənimi yeyəcəklər.

Bu arada balıqsatanlar başçısı yenə dövlət hakiminin yanına gəlib dedi ki, ölən adam bir neçə ay əvvəl yeddi yüz karolü pul almışdır; o xəsisdi, bədxərc deyildi, əlbəttə, bu qədər pulu xərc-ləyib qurtara bilməzdi, yəqin haradasa gizlədib.

Hakimlər ondan soruşdu ki, Ulenşpigellə Sootkin sənə nə pislik eləyib, niyə sən Ulenşpigelin əlindən atasını, Sootkinin əlindən ərini aldığı halda yenə onları belə amansızca təqib edirsən?

Balıqsatanlar başçısı cavab verdi ki, mən Damme şəhərinin hörmətli vətəndaşı olduğum üçün, imperiya qanunlarını müqəddəs tutaraq, onlara göz olmaq niyyətindəyəm, bununla da əlahəzrət cənablarının inayətini qazanmaq istəyirəm.

Balıqsatanlar başçısı bunu deyib, yazdığı çuğulluq məlumatını hakimə verdi, sonra da şahidlərin adını sadaladı, guya onlar öz vicdanlarının sövqi ilə mənim yazdığım məlumatı təsdiq edəcəklər.

Şəhər başçıları məhkəməsi şahidlərin ifadəsini dinləyib, işgəncəyə əl atmağı mümkün hesab etdi. Məhkəmə bu qərarı yerinə yetirmək üçün bir neçə polis nəfərini Klaasin evinə göndərdi: onlar ikinci dəfə evi axtarmalı idi, həm də ana ilə oğulu dustaqxanaya aparmaq üçün onlara səlahiyyət verilmişdi. Brüqqedən cəllad gələnə kimi Ulenşpigellə Sootkin dustaqxanada saxlanmalı idi. Cəlladın dalınca qasid göndərilmişdi.

Ulenşpigellə Sootkini qolu bağlı şəhərin içindən aparanda, balıqsatanların başçısı öz evinin astanasında durub onlara baxırdı.

Dammenin bütün əhalisi evlərindən bayıra çıxmışdı. Balıqsatanlar başçısının ən yaxın qonşusu Matissen Ulenşpigelin çuğula çığıra-çığıra bu sözləri dediyini eşitdi:

– Dul arvadın cəlladı, Allah sənin cəzanı verəcək!

Sootkin də əlavə etdi:

– Yetimlər qatili, sən öz əcəlinlə ölməyəcəksən!

Şəhər əhalisi bu sözdən bildi ki, dul arvadla yetimi dustaqxanaya Qreypstüverin xəbərçiliyi ilə aparırlar, – onun üstünə söyüş yağdırmağa başladılar, axşam da pəncərə şüşələrini sındırdılar, qapısına nəcis sürtdülər.

O cəsarət edib evdən çıxa bilmədi.

LXXVIII

Səhər saat onda Ulenşpigellə Sootkini işgəncə yerinə gətirilir.

Dövlət hakimi, məhkəmə katibi, şəhər başçıları, Brüqqe cəlladı, onun əlaltısı və həkim burada idilər.

Hakim Sootkinə sual verdi: sən imperatora məxsus olan bir şey gizlətməmişən ki? O da cavab verdi ki, mənim gizlədiləsi nəyim var ki: mənim heç şeyim yoxdur.

Hakim Ulenşpigelə döndü:

– Sən nə deyirsən?

O da cavab verdi:

– Yeddi ay bundan qabaq biz vəsiyyətlə yeddi yüz karolü pul almışdıq. Bunun bir hissəsini xərcləmişik, qalanı haradadır – bundan heç xəbərim yoxdur. Belə güman edirəm ki, o pulu – bizə gələn və bizim başımıza bəla olan o yad adam oğurlamışdır, çünki o vaxtdan mən pul görməmişəm.

Hakim soruşdu: siz bu məsələdə günahsız olduğunuzun üstündə dayanırsınızmı?

Ulenşpigellə Sootkin cavab verdilər ki, biz imperatorun heç bir şeyini gizlətməmişik.

Bu zaman hakim özünü tox tutaraq, üzünə kədərli ifadə verib bildirdi:

– Sizin əleyhinizə sübut çoxdur, ittiham əsaslandırılmışdır, belə ki, bunu boynunuza almasanız – sizi ayrı yolla dindirmək lazım gələcəkdir.

Ulenşpigel dedi:

– Bu dul arvada rəhminiz gəlsin! Balıqsatanlar başçısı bizim bütün var-yoxumuzu almışdır.

Sootkin dedi:

– Səfeh! Arvadın dözdüyünə kişi dözə bilməz.

Ulenşpigel anasının dərindən meyit kimi ağarmışdı; Sootkin bunu görüb əlavə etdi:

– Məndə nifrət də var, dözüüm də.

Ulenşpigel dedi:

– Dul arvada rəhminiz gəlsin!

Sootkin dedi:

– Mənə əzab verin, ona dəyməyin...

Hakim cəlladdan soruşdu: həqiqəti əldə etmək üçün lazım olan bütün alətləri gətirmisənmi?

Cəllad da cavab verdi:

– Hamısı yanımdadır.

Hakimlər məşvərət elədilər, bu qərara gəldilər ki, həqiqəti müəyyən etmək üçün oğlanın anasından başlamaq lazımdır.

Başçılardan biri dedi:

– Elə bir insafsız oğul tapılmaz ki, o, anasının əzab çəkdiyini görüb, onu əzabdan qurtarmaq üçün cinayəti boynuna almamış olsun, hər bir ana da, onun qəlbi lap pələng qəlbi olsa da, öz balası üçün belə elər.

Hakim cəllada dedi:

– Arvadı masada oturt, onun əllərini, ayaqlarını məngənədə sıx.

Cəllad əmri yerinə yetirdi.

Ulenşpigel çığırdı:

– Cənab hakimlər, sıxmayın, sıxmayın! Onun əvəzinə mənə masada oturdun, əl barmaqlarımı, ayaq barmaqlarımı sındırın, o dul arvada rəhm eləyin!

Sootkin Ulenşpigelə xatırladı:

– Balıqsatanlar başçısı! Məndə nifrət də var, dözümlü də!

Ulenşpigelin rəngi daha da ağardı; onun bütün bədəni titrəyir, həyəcədən bircə kəlmə də söz deyə bilmirdi.

Məngənə şümşad çubuqlarından ibarətdi. Bu balaca çubuqlar barmaqların arasına mümkün qədər sıx qoyulardı, ip ilə də elə ustalıqla bağlanardı ki, cəllad hakimin buyruğu ilə ya bütün barmaqları birdən sıxar, əti sümükdən qoparar, sümükləri qırardı, ya da, cəza verdiyi adama, yüngülcə ağırı verə bilirdi.

Cəllad Sootkinin əl və ayaq barmaqlarını məngənəyə qoydu.

Hakim əmr etdi:

– Sıx!

Cəllad var gücü ilə məngənəni sıxdı.

Hakim bu vaxt Sootkinə dedi:

– Pulu harada gizlətmisiniz, yerini de.

Sootkin inildədi:

– Bilmirəm.

Hakim əmr etdi:

– Bərk sıx.

Ulenşpigel arxasında bağlanmış qollarını kəndirdən çıxarmaq istədi. Yalvara-yalvara dedi:

– Cənab hakimlər, sıxmayın! Arvadın sümüyü zərif olur, kövrək olur. Onların sümüyünü quşlar dimdiyi ilə qırar. Sıxmayın! Cənab cəllad, mən sizə demirəm, – siz buyruqla iş görürsünüz. Mən sizə deyirəm, cənab hakimlər: rəhminiz gəlsin, sıxmayın!

Sootkin:

– Balıqsatanlar başçısı! – deyərək bu adamı yenə onun yadına saldı.

Ulenşpigel susdu.

Lakin məngənəni cəlladın daha bərk sıxdığını görüb yenə çığırdı:

– Ağalar, rəhminiz gəlsin! Siz o dul arvadın barmaqlarını qırarsınız, sonra o necə işləyəcək? Ah, onun ayaqları! O necə gəzəcək? Rəhminiz gəlsin, ağalar!

Sootkin çığırdı:

– Balıqsatanlar başçısı, sən öz əcəlinlə ölməyəcəksən!

Onun sümükləri çatırtyır, qan ayaqlarından damcı–damcı yerə süzülürdü.

Ulenşpigel bunu görür, ürək ağrısından və qəzəbdən tir–tir əsirdi, elə bir ucdan deyirdi:

– Axı bu arvad sümüyüdür, cənab hakimlər, onları sındırmayın!

Sootkin inildəyirdi:

– Balıqsatanlar başçısı!

Sootkinin səsi, xəyal səsi kimi – üzgün və boğuşdu.

Ulenşpigel titrəyir və çığırırdu:

– Cənab hakimlər, onun əlləri, ayaqları qan içindədir. Dul arvadın sümüklərini qırmısınız!

Həkim barmağını toxundurdu – Sootkin dəhşətli səslə çığırdı.

Hakim Ulenşpigelə dedi:

– Onun əvəzinə boynuna al.

Sootkinin gözləri meyit gözü kimi geniş açılmışdı – bu gözlərlə oğluna baxdı. Ulenşpigel də başa düşdü ki, demək olmaz, bircə kəlmə də söz deməyib, ağladı.

Bu zaman hakim dedi:

– Bu arvad ruhi möhkəmliliyi ilə kişilərdən geri qalmır, indi görək onun oğluna işgəncə verəndə buna necə baxacaq.

Sootkin bircə kəlmə də söz eşitmədi – dəhşətli ağrıdan o bayılmışdı.

Həkimin sirkəyə hayıfı gəlmədi, – onu bayğınlıqdan ayıldı. Ulenşpigeli soyundurub lüt elədilər, – bu cür də o anasının qabağında dayanmışdı. Cəllad onun saçını, bədəninin tükələrini ülgüclə qırxdı, hər yerini gözdən keçirdi, – bəlkə bir kələyi var. Kürəyində anadan gəlmə qara xal gördü. Bir neçə dəfə bu yerə uzun iynə soxdu, lakin oradan qan çıxdığını görüb, bu qərara gəldi ki, xalda heç bir cadugərlik əlaməti yoxdur. Sonra hakimin əmri ilə Ulenşpigeli tavandan asılan bloka kəndirlə əllərindən bağladılar, belə ki, cəllad hakimin əmri ilə, əzab verilən adamı birdən qaldırıb endirə bilərdi. Cəllad qabaqcadan Ulenşpigelin

hər ayağına iyirmi beş funt ağırlığında bir çəkidaşı bağlayıb, onu doqquz dəfə dalbadal qaldırıb endirdi. Doqquz dəfə qaldırıldıqdan sonra Ulenşpigelin biləyinin və topuğunun dərisi partladı, ayaqlarının sümüyü oynaqlardan çıxmağa başladı.

Hakim dedi:

– Boynuna al.

Ulenşpigel də cavab verdi:

– Boynuma alması şey yoxdur.

Sootkin oğluna baxırdı, lakin nə çığırmağa, nə də xahiş etməyə gücü yox idi. O ancaq əllərini qabağa uzadır, qanlı barmaqlarını tərpedirdi, elə bil yalvarırdı ki, bu dəhşətli şeyi görməkdən onu xilas etsinlər.

Callad Ulenşpigeli bir də blokla sərt qaldırıb endirdi. Onun topuğunun, biləyinin dərisi daha bərk partladı, ayaq sümükləri oynaqdan daha çox çıxdı, lakin o heç çığırmadı da.

Sootkin qanlı barmaqlarını tərpedə-tərpedə ağlayırdı.

Hakim dedi:

– Pulu harada gizlətmisən, yerini de, biz də səni əfv edərək.

Ulenşpigel də cavab verdi:

– Qoy baliqsatanlar başçısı əfv olunmasını xahiş eləsin.

İcma başçılarından biri dedi:

– Bu nədi, sən hakimlərə gülürsən?

Ulenşpigel cavab verdi:

– Gülürəm? Siz nə danışırsınız! Mən ancaq özümü elə göstərirəm, arxayın olun!

Hakimin əmri ilə cəllad manqalda köz hazırladı, əlaltısı da iki şam yandırdı.

Sootkin bu hazırlığı görüb yerindən qalxdı, lakin məngənə ilə əzilmiş ayaqları üstə dayana bilməyib, yenə masada oturdu, çığırır dedi:

– Odu götürün! Cənab hakimlər, bu yazıq cavan oğlana rəhminiz gəlsin! Odu götürün!

Ulenşpigel ondakı mətanətin zəiflədiyini görüb bir şeyi anasının yadına saldı:

– Balıqsatanlar başçısı!

Hakim əmr etdi:

– Ulenşpigeli dirsəklərindən tutub yerdən qaldırın, manqalı ayaqlarının altına qoyun, şamları qoltuğunun altına tutun.

Callad belə də elədi. Ulenşpigelin qoltuqları altında qalan tüklər yana-yana tüstüləyir, çatırtıyırdı.

Ulenşpigel çığırdı, anası ağlaya-ağlaya yalvardı:

– Odu götürün!

Hakim dedi:

– De görüm, pulu harada gizlətmisən, onda azad olacaqsan. –
Sonra üzünü Sootkinə tutdu: – Onun əvəzinə sən boynuna al, ana!

Ulenşpigel soruşdu:

– Bəs balıqsatanlar başçısını həmişə yanan oda kim atacaq?

Sootkin, deməyə sözü olmadığı üçün, başını yırgaladı. Ulenşpigel dişlərini qıncırdadı, Sootkinin ona baxan çılgın gözləri yaş ilə dolu idi.

Lakin cəllad şamları söndürüb, Ulenşpigelin ayaqları altına odlu manqalı qoyanda Sootkin çığırdı:

– Cənab hakimlər, ona yazığınız gəlsin! O özü də bilmir nə danışır.

Hakim ona hiyləgər bir sual verdi:

– Niyə o bilmir nə danışır?

Ulenşpigel dedi:

– Cənab hakimlər, ondan heç bir şey soruşmayın, özünüz görürsünüz ki, ağırdan o ağılımı itirib. Balıqsatanlar başçısı yalan deyib.

Hakim Sootkinə sarı döndü:

– Arvad, sən də o deyənin üstündə durursan?

Sootkin başının işarəsi ilə bu sözü təsdiq etdi.

Ulenşpigel çığırdı:

– Balıqsatanlar başçısını yandırın!

Sootkin dinib-danışmadan yumruğunu qaldırdı, sanki kiməsə qarğış edirdi.

Birdən o, oğlunun ayaqları altında odun daha bərk alışdığını görüb çığırdı:

– İlahi! Ey Məryəm ana! Bu zülmü kəsin! Cənab hakimlər, yazığınızı gəlsin, manqalı götürün!

Ulenşpigel yenə inildədi:

– Balıqsatanlar başçısı!

Birdən onun burnundan, ağızından fişilti ilə qan gəldi, başı sinəsinə düşdü, cansız halda manqalın üstündə sallanıb qaldı.

Sootkin çığırdı.

– Mənim yazıq yetimim öldü! Onu onlar öldürdülər. Bunu da onlar öldürdülər! Cənab hakimlər, manqalı götürün! Qoyun onu bağrıma basım, qoyun bir yerdə ölək! Mən ki qırılmış ayaqlarımla qaçıb gedə bilmirəm!

Hakim sərəncam verdi:

– Oğlunu ona verin.

Sonra hakimlər məsləhətləşməyə başladılar.

Cəllad Ulenşpigelin qollarını açdı, onu çır-çılpaq, qana bulamış halda, Sootkinin qucağını qoydu, həkim də onun sümüklerini düzəltməyə başladı.

Sootkin Ulenşpigeli öpə-öpə, ağlaya-ağlaya oxşayırdı.

– Mənim olmazın əzab çəkən bədbəxt oğlum! Cənab hakimlər icazə versə, mən səni sağaldaram, sən ancaq gözünü aç, mənim balam Til! Cənab hakimlər, əgər siz onu öldürmüsünüzsə, mən əlahəzrətin yanına gedəcəyəm, çünki siz bütün qayda-qanunu pozmusunuz, onda görərsiniz ki, yazıq bir arvad cinayətkar adamlara nə eləyə bilər. Cənab hakimlər, siz bizi buraxın gedək... Bizim heç şeyimiz qalmayıb, biz allahın qəzəbinə gəlmiş bədbəxt adamıq.

Hakimlər məsləhətləşərək belə hökm çıxartdılar:

“Siz Sootkin, Klaasın dul qalmış arvadı və siz Ulenşpigel ləqəbli Til, Klaasın oğlu, əlahəzrət kralın xeyrinə, əvvəlki hüququ rədd edərək, müsadirə olunması lazım görülən əmlakı gizlətməkdən təqsirləndirilərək amansız işgəncəyə tutulsa da və lazımı sərt sınaqlardan keçirilsə də, onlar heç bir şeyi boyunlarına almadıqlarına görə, məhkəmə kifayət qədər sübut əldə etmədi-

yindən, həm də siz qadının üzvlərinin acınacaqlı vəziyyətə düşdüyünü və siz kişinin dözdüyü ağır əzabları nəzərə alıb, bu qərara gəlib ki, sizin ikinizi də həbsdən azad etsin və sizi öz yanına buraxmağı münasib görən vətəndaş kişinin ya vətəndaş qadının evinə köçməniyə icazə verir.

Həmin hökm Dammedə, İsanın təvəllüdünün 1558-ci ilində, oktyabrın iyirmi üçüncü günündə çıxarılmışdır”.

Sootkin dedi:

– Təşəkkür edirik, cənab hakimlər!

Ulenşpigel inildədi:

– Balıqsatanlar başçısı!

Ana ilə oğlunu arabada Katlinanın evinə apardılar.

LXXIX

Elə həmin il, yəni həmin əsrin əlli səkkizinci ilində Katlina Sootkinin yanına gəlib dedi:

– Bu gecə mən özümə möcüzəli yağ sürüb, kilsənin zəng qülləsinə uçdum, orada ruhlar yığnağını gördüm: onlar insanların duasını mələklərə verirdi, mələklər də duaları göylərə aparır, allahın taxtının qabağına tökürdülər. Göyə başdan-başa parlaq ulduzlar səpələnmişdi. Birdən aşağıdan, tonqaldan kiminsə qara kölgəsi ayrıldı, zəng qülləsinə uçdu, gəlib mənim yanımda durdu. Mən onu tanımışdım. – O, Klaas idi. O, həyatda necə idisə, indi də elə idi, əynindəki paltarı da kömürçü paltarı idi. Soruşdu ki: “Sən niyə kilsənin zəng qülləsinə uçub gəlmisən? – Dedim ki: “Bəs sən niyə quş kimi uçursan, yolun hayanadır?” – Dedi ki: “Məhkəməyə gedirəm. Yoxsa sən sur-İsrafilin səsini eşitməmişən?” O lap mənim yanımda idi, mən də hiss edirdim ki, onun bədəni canlı insan bədəni kimi deyil, hava kimi şeydir, mən, isti bulud içinə girən kimi, onun içinə girdim. Ayağımın altındakı Flandriya torpağı idi, bu torpağın ora-burasında xırda işıqlar səyrişirdi, mən öz-özümə dedim: “O adam ki səhər tezdən durur, qaranlıq düşənə kimi işləyir – allahın xeyir-bərəkəti onun üstündə olur”.

Sur-İsrafil bütün gecəni guruldadı. Bir kölgə də gəldi, – o, İspaniyadan uçub gəlirdi. Baxdım: çox qoca bir kişi idi, çənəsi – ayaqqabılı, dodaqları – mürəbbəli. Əynində – sincab xəzli, al məxmərdən mantiya, başında imperator tacı, bir əlində balıq, o biri əlində bir parç pivə.

Görünür yorulmuşdu, o da zəng qülləsinə qondu. Mən onun qabağında diz çöküb dedim: “Ey tacdar əlahəzrətləri, sizi tanımasam da, qabağınızda üzü üstə düşürəm. Siz haradan gələrsiniz, yerdə nə eləyirsiniz?” – Dedi ki: “Mən bu saat birbaşa Estremadurdan, müqəddəs Yust monastırından⁷⁷ gəlirəm, mən vaxtı ilə imperator olmuş, Beşinci Karlam”. – Dedim ki: “Bəs belə soyuq gecədə hara gedirsiniz? Bir baxın: göyü qarlı buludlar bürüyür”. Cavab verdi ki: “Məhkəməyə gedirəm”. İmperator əlindəki balığı yeyib, pivəni içmək istəyirdi ki, yenə sur-İsrafilin səsi guruldadı. İmperator donquldandı ki, mənə yeməyə qoymurlar; amma yenə uçub getdi. Mən də onun ardınca uçdum. O tənəgfəslikdən əziyyət çəkirdi, hıçqırırdı, ögüyüdü. Mədəsi pozulanda ölüm üstünü alıbmiş. Biz, zoğal ağacından qayırmış yaydan buraxılan ox kimi, getdikcə yuxarı qalxırdıq. Yan-yörəmizdən ulduzlar uçurdu, göydə odlu izlər buraxırdı. Biz ulduzların haradan qopub düşdüyünü görürdük. Sur-İsrafilin səsi elə hey guruldayırdı. Pah, bu göy gurultusu kimi sədi! Hava hər gurultuda bərk titrəyirdi, göyü bürüyən bulud pərdəsi parçalanırdı, elə bil şiddətli qasırga ona çırpılırdı, bizim qabağımızda göylərin uzaq-uzaq yerləri açılırdı. Biz ucsuz-bucaqsız yüksəkliyə qalxanda İsanı gördük: o bütün əzəməti ilə ulduz taxtında oturmuşdu; sağ tərəfindəki mələklər – insanların işini bürünc lövhələrə yazırdı; sol tərəfində – Məryəm ana oturmuşdu; o, günahkar bəndələrin bağışlanmasını oğlundan yalvara-yalvara xahiş eləyirdi.

Klaas, bir də imperator Karl allahın taxtı qabağında diz çökdülər.

İmperatorun başındakı tacı mələk vurub saldı, dedi ki:

“Burada İsadan başqa ayrı padşah yoxdur”.

Görünür bu, cənab-əqədəs əlahəzrətlərin xoşuna gəldi, amma o acizənə xahiş elədi, dedi ki:

“Yol çox uzaqdı, acmışam, – bu balaca balığı yemək, pivəni də içmək olarmı?”

Mələk ona cavab verdi:

“Sən bütün ömrün boyu aclıq çəkmisən. Yaxşı da, ye, iç”.

İmperator balığı yedi, pivəni də içdi.

İsa da ondan soruşdu:

“Sən təmiz ürəkləmi məhkəməyə gəlmisən?”

İmperator Karl cavab verdi:

“Mərhəmətli Allah, elə bilirəm, təmiz ürəklə gəlmişəm, axı mən günahlarımı bağışlatmışam”.

İsa Klaasdan soruşdu:

“Klaas, sən necə? İmperator tir-tir əsir, sən yox”.

Klaas da cavab verdi ki:

“Ya həzrət İsa, tamam təmiz ürək olmur, buna görə mən sən-dən zərrə qədər də qorxmuram, çünki sən bütün yaxşılardan yaxşı-sısan, bütün müqəddəslərin müqəddəsisən, sən təksən, bununla belə mən yaman qorxuram, – axı mənim günahım çoxdur”.

Mələk imperatora sarı döndü:

“Leş, indi sən danış”.

Karl tərəddüdlə sözə başladı:

“Allah, sən din xadimlərin öz barmaqları ilə mənə hökm-dar olmaq üçün müqəddəs yağ sürtmüşlər, mən Kastiliya kralı, Almaniya imperatoru və romalıların kralı olmuşam. Sənin bağışladığın hakimiyyəti mən çox diqqətlə qorumuşam, buna görə də reformatları dar ağacından asmışam, boyunlarını vurdurmuşam, diri-diri yerə basdırmışam”.

Bu yerdə mələk onun sözünü kəsdi. Dedi ki:

“Sən bizi aldada bilməzsən, xəstə qarınlı yalançı! Almaniya-da sən reformatlara dözürdün, çünki onlardan qorxurdun, amma Niderlandda onların başını kəsirdin, odda yandırdın, boğazından asdırdın, diri-diri yerə basdırdın, çünki orada sənin bir qay-gın vardı: bu çalışqan bal arılarından mümkün qədər çox bal gö-türmək! Sən bizim allahımız həzrət İsanı çox istədiyini üçün yüz min adamı edam elətdirmədin, ona görə öldürdün ki, sən zalım,

qaniçən, öz ölkəsini viran qoyan hökmdar idin, ona görə öldürün ki, sən hamıdan çox özünü istəyirdin, özündən sonra da istədiyini ancaq ət idi, balıqdı, şərabdı, pivə idi, – sən axı, köpək kimi, qarınqulu idin, içkini də ki süngər kimi canına hopdururdun”.

İsa dedi:

“Klaas, indi sən danış”.

Bu yerdə mələk ayağa qalxıb dedi:

“Onun deməyə sözü yoxdur. O, kasıb fələməng xalqının həqiqi oğlu idi, yaxşı adamdı, çalışqandı, işləməyi xoşlardı, kef eləməyi də xoşlardı, öz padşahlarına imanla, düzlüklə qulluq eləyirdi, elə güman edirdi ki, onlar da ona qarşı ədalətli olacaqlar. Onun pulu varmış, onu tuturlar, reformata sığınacaq verdiyi üçün tonqalda yandırırılar”.

Məryəm ana həyəcanla dedi:

“Zülm ilə öldürülən bədbəxt! Burada, göydə, sərin yerlərdə bulaqlar qaynayır, süd, pivə çayı axır, gedək, kömürçü, mən özüm səni ora apararam”.

Bu anda yenə sur-İsrafil göy kimi guruldadı, cəhənnəmdən göyə çıl-çılpaq, dəmir taclı bir gözəl uçdu. Tacının çənərində bu sözlər yazılmışdı: “Qiyamətə kimi dərd içində olacaq”.

O, allahın taxtına yaxınlaşıb İsayaya dedi:

“Hələ ki mən sənın qulunam, sonra sənın ağan olacağam”.

Məryəm dedi:

“İblis! Bir vaxt gələcək – nə qul olacaq, nə ağa; onda məhəbbəti təcəssüm etdirən İsayaya, xudpəsəndliyi təcəssüm etdirən iblisə deyəcəklər: qüvvət və ağıl”.

İblis dedi:

“Arvad! Sən mərhəmətlisən, gözəlsən”.

Sonra üzünü İsayaya çevirdi, imperatoru göstərüb soruşdu:

“Mən bunu neyniyim?”

İsa da dedi:

“Apar bu tacdar mənənəsini* o çadıra sal ki, onun hökmdarlığı dövründə işlətdiyi bütün işgəncə alətləri orada olsun. Hər

---

* Mənənə – bitki biti

vaxt ki günahsız adamlardan biri su işgəncəsinə tutulur – bundan da o qovuc kimi şişir və ya od işgəncəsinə verilir – bundan da onun ayaqlarının, qoltuqlarının altı yanır, ya onun bədənini çarx üstə qoyub sümüklərini sındırırlar, ya da onu çarmıxa çəkirlər; hər vaxt ki, sərbəst insan ruhu tonqal üstündə son nəfəsini çəkir, – qoy bu da bütün bu əzabları keçsin, qoy bu da onlar kimi ölsün. Bu zaman o, milyonlarla insanın üstündə ağılıq eləyən bir xəbisin nə qədər zalımlıq elədiyini başa düşər. Qoy o dustaqxanada çürüsün; qoy onun kötük üstündə boynu vurulsun; qoy o sürgündə, qürbət ellərdə əzab çəksin; qoy biabır olunsun, rüsvay edilsin, qamçı ilə döyülsün; qoy o əvvəl dövlətli olsun, sonra da onun bütün mülki-malı xəzinənin ixtiyarına keçsin; qoy onu böhtana salıb yaxalasinlar, qoy onu elə talan eləsinlər ki, bir çöpü də qalmısın. Sən onu dinc, müti, dilsiz-ağızsız, yarıac yarıtox bir yük heyvanına çevir; bir dilənçi elə – qoy qapı-qapı dilənsin, tez-tez təhqir olunsun, mərdimazara rast gəlsin; onu bir işçiyə döndər, qoy gecə-gündüz çalışsın, doyunca da çörək yəməsin; o, insan sifətində çox-çox cismani və mənəvi əzab çəkəndən sonra onu köpək elə, – qoy o göstərdiyi sədaqətin qabağında ancaq kötək yesin. Sonra onu qul elə, – qoy onu qullar bazarında satsınlar. Sonra da əsgər elə: qoy o başqaları üçün vuruşsun, qoy sinəsini güllə qabağına versin, heç özü də bilməsin ki, nə üçün ölür. Üç yüz ildən sonra, o bütün əzabın, müsibətin dadını biləndən sonra onu sərbəst burax; əgər bu vaxt içərisində Klaas kimi yaxşı adam olubsa, – yaşıl çəməndə, gözəl ağac altında onun bədəni üçün əbədi, sakit yer ayır – elə bir yer ki, səhərlər ora gün düşsün, günorta vaxtı kölgə ensin. Dostları onun yanına gəlsin, göz yaş tök-sün, onun qəbri üstünə xatirələr çiçəyi – bənövşə əksinlər”.

Məryəm ana onun dadına çatmaq istədi:

“Ona rəhminiz gəlsin, oğlum! Onun nə iş tutduğundan özünün xəbəri olmayıb, çünki hakimiyyət ürəyi sərtləşdirir”.

İsa dedi:

“Onu bağışlamaq olmaz”.

Cənab-əqdəs əlahəzrətləri yalvararaq dedi:

“Mənə heç olmasa bircə stəkan Əndəlus şərabi verə bilərlərmimi?”

İblis dedi:

“Gedək. Sənin yemək-içmək vaxtın keçib”.

Bunu deyib, balığı hələ də çeynəməkdə olan uğursuz imperatorun ruhunu cəhənnəmin ən dərin yerinə atdı. İblisin ona yazdığı gəldiyindən, balığı yeyib qurtarmasına icazə verdi.

Ana Məryəm Klaasın ruhunu ən yüksək yerə apardı, – elə bir yer ki, orada ulduzlar göy qübbəsindən salxım-salxım sallanır. Orada mələklər Klaası yuyub təmizlədilər, o da cavanlaşdı, çox qəşəng oldu. Sonra gümüş qaşığıla ona doyunca *rystpap** yedirdilər. Bu zaman göylərə pərdə çəkildi.

Dul qalmış Sootkin dedi:

– İndi o cənnətdədir.

Ulenşpigel də dedi:

– Onun sinəmdə olan külü intiqam almağa çağırır.

LXXX

Sonrakı iyirmi üç gündə Katlina günü-gündən arıqladı, sınıxdı, rəngi soldu, sanki onu, dəlilik alovundan daha qızğın, daxili bir od yandırırdı.

O daha çığıra-çığıra demirdi: “Od! Deşik açın! Ruhum çıxmaq istəyir!” O, indi həmişə vəcd içində idi, qızı Neleyə də elə hey deyirdi:

– Mənim ərim var. Sənin də ərin olmalıdır. Uzunsaç, qəşəng oğlan. Ayaqları soyuq, əlləri soyuq, amma sevgisi qızğın!

Sootkin qəmgin halda ona baxırdı, – ona elə gəlir ki, bu da başqa bir dəlilikdir.

Lakin Katlina ona deyirdi:

– Üç dəfə üç doqquz – bu müqəddəs rəqəmdir. Kimin ki gecələr gözü pişik gözü kimi işıldayır – gizlin şeyləri ancaq o görür.

Bir gün axşam Sootkin ona qulaq asanda əli ilə onun söylədiklərinə inanmadığını bildirdi. Lakin Katlina kırımirdi:

---

* Düyü sıyığı (*flam.*)

– Dördlə üç Saturn işarəsi altında bədbəxtlik deməkdir, Venera işarəsi altında – evlənmək. Əlləri soyuq, ayaqları soyuq, qəlbi odlü!

Sootkin dedi:

– Bunlar dinsiz büt-pərəstlik mövhumatıdır.

Katlina xaç vurub dedi:

– Boz rıtsar xoşbəxtkdir! Neleyə adaxlı lazımdır, qılınclı, qəşəng adaxlı, ağ üzülü qara adaxlı.

Ulenşpigel sözə qarışdı:

– Elə ha, qoy çox olsun belə adaxlılar, çox olsun, mən də onları kotletliyə doğraram.

Bu qısqanclıq qəzəbi Nelenin gözündən yayınmadı; o, öz dostuna baxdı; Nelenin gözləri xoşbəxtlik duyğusundan yaşarmışdı:

– Mənə adaxlı lazım deyil, – dedi.

Katlina elə hey danışdı...

– O boz geyimdə gələcək; ayağında uzunqunc çəkmə; çək-məsinin mahmızları da o birilərinki kimi deyil.

Sootkin ucadan dedi:

– Allah, sən bu dəlinin dadına yet!

Katlina cavan oğlana sarı döndü:

– Ulenşpigel! Bizə dörd litr *dobbelcuyt* gətir, mən də *heete-koek* bişirərəm: Fransada da belə fəsəli bişirirlər.

Sootkin ona dedi ki, sən yəhudi deyilsən, niyə şənbə günü bayram eləyirsən?

Katlina da cavab verdi:

– Ona görə ki, xamır gəlib.

Ulenşpigel ingilis qalayından qayıdırılmış parçı götürdü; – qab dördlitrlilik idi. Sonra anasından soruşdu:

– Necə eləyim?

Katlina dedi:

– Get!

Sootkin bu evin sahibi olmadığını başa düşürdü, buna görə də etiraz etmədi. O da dedi:

– Get, oğlum.

Ulenşpigel dörd litr *dobbelcuyt* gətirdi.

Çox keçmədi, mətbəx *heetekoek*-in qoxusu ilə doldu, hamıya, hətta qaragün Sootkinə də iştaha gəldi.

Ulenşpigel iştahla yeyirdi. Katlina onun qabağına böyük parç qoydu, – axı evdə yeganə kişi o idi, ailənin başçısı idi, buna görə hamıdan çox içməli idi, sonra da, guya oxuyacaqdı.

Bunu deyəndə bic-bic ona göz vurdu. Ulenşpicel pivəni içməyinə içdi, ancaq oxumadı, Nele, rəngi ağarmış, sanki birdən-birə məhv olmuş Sootkinə baxıb özünü saxlaya bilmədi, gözləri yaşardı. Təkcə Katlinanın kefi kök idi.

Axşam yeməyindən sonra Sootkinlə Ulenşpigel çardağa yatmağa getdi. Katlina ilə Nele mətbəxdə qaldı.

İçki Ulenşpigelin başına vurmuşdu, – o gecə saat ikiyə kimi ölü kimi yatdı. Sootkinin indi də, o biri gecələrdəki kimi, gözünə yuxu getmirdi, gözü açıq qalmışdı, Məryəm anadan yuxu diləyirdi, lakin Məryəm ana onun sözünü eşitmirdi.

Birdən küçədən, dəniz qartalının səsinə oxşar, bir çığırta eşidildi; mətbəxdən də belə bir səs ona cavab verdi. Sonra Sootkinin qulağına bir-biri ardınca uzaqdan belə çığırtılar gəldi, hər dəfə də ona elə gəlirdi ki, cavab səsləri mətbəxdən çıxır.

Bu qərara gəldi ki, səslər gecə quşlarının çığırtısıdır, – əhəmiyyət vermədi. Sora birdən at kişnəməsinin, nallı at ayaqlarının döşəmə yoldan qalxan səsi eşidildi. Sootkin çardağ pəncərəsini açıb baxdı, gördü ki, iki yəhərli-yüyənli at evin qabağında finxıra-finxıra yerdən ot qırpır. Sonra bir arvad çığırtısının, sonra da bir kişinin adam hədələyən səsi gəldi, kimi isə vurmağa başladılar, yenə çığırtı qopdu; budur qapı şaqqıldadı, budur, kim isə pilləkənlə cəld yuxarı qalxır.

Ulenşpigel xoruldayır, heç bir şey eşitmirdi. Birdən çardağın qapısı açıldı. Nele, yarıçılpaq halda, ağlaya-ağlaya, töyşüyə-töyşüyə tez içəri girdi, elə o saat da əlinə keçən şeyləri – masaya, stulları, köhnə manqalı darta-darta gətirib qapının dalına qoydu. Sonuncu ulduzlar sönürdü. Xoruzlar banlayırdı.

Nelenin səs-küyü Ulenşpigeli oyatdı; o narazı halda donquldanıb, elə o saat da yatdı.

Nele cumub Sootkini qucaqladı:

– Mən qorxuram, – dedi, – şamı yandır.
Sootkin şamı yandırdı. Nele inildəyirdi.
Sootkin Neleyə baxdı, onun alt köynəyi çiyindənən cırılmışdı,
alını, üzünü, boynu elə bil cırmaqlanmışdı.
Sootkin onu qucaqlayıb həyəcanla soruşdu:
– Nele! Səni kim bu kökə salıb?
Qız hələ də için-için ağlayırdı; titrəyə-titrəyə:
– Sootkin, yavaş danış! Sonra bizi tonqalda yandırarlar, – dedi.
Ulenşpigel yuxudan ayılıb, şam işığından gözlərini qıydı.
Sootkin soruşdu:
– Aşağıdakılar kimdir?
Nele pıçıldadı:
– Suss! Anamın məni ərə vermək istədiyi adamdır.
Birdən Katlinanın çığırtısı eşidildi. Nele ilə Sootkinin qıçları
büküldü.
Nele:
– O anamı döyür, – dedi, – məndən ötrü döyür!
Ulenşpigel yataqdan cəld qalxıb çığırdı:
– Kimdir oradakı?
Gözlərini ovub otaqda vurnuxdu, küncdə qoyulmuş ağır
atəşkeşi qapıb götürdü.
Nele pıçıldadı:
– Heç kəsnən işin olmasın, heç kəsnən! Ulenşpigel, getmə ora!
Lakin o sözə baxmayıb qapıya cumdu, oradakı masanı, stul-
ları, manqalı kənara tolamazladı. Katlina aşağıda ara vermədən
çığırdı. Nele ilə Sootkin Ulenşpigeli pilləkanın yuxarı pilləsin-
də, biri çiyindənən, biri ayağından tutub deyirdilər:
– Ulenşpigel, getmə ora, orada cin var.
Ulenşpigel çığırdı:
– Oradakı cin – Nelenin adaxlısıdır. Bu saat mən onu atəş-
keşlə evləndirərəm. Dəmirin onun kürəyi ilə nigahını kəsərəm!
Buraxın!
Ulenşpigel onların əlindən xeyli qurtara bilmədi, – Nele ilə
Sootkin bir əli ilə pilləkanın sürahısından tutmuşdu. Ulenşpigel

onları dartıb bir neçə pillə aşağı saldı. Onlar indicə cinlərlə üz-üzə gəlməkdən dəhşətə düşərək, Ulenşpigeli əldən buraxdılar. Söz ona təsir eləmədi. Ulenşpigel, dağdan yumalanan qar koması kimi, atıla-atıla, sıçraya-sıçraya pilləkəndən enib mətbəxin qapısından içəri girdi, Katlinanı tək gördü: dan yerinin işığında onun üzü me-yit kimi solğun görünürdü, o, astadan öz-özünə deyirdi:

– Hans, getmə! Mən taxsırkar deyiləm ki, Nele elə acıqlıdır.

Ulenşpigel dayanıb onun söylədiklərinə qulaq asmadı. Mə-rəyin qapısını itələyib açdı, içəridə adam olmadığını yəqin edib bostana yüyürdü, oradan özünü küçəyə atdı: duman içində, uzaqda iki at dördnala çapırdı. Onların ardınca götürüldü, lakin atlar, quru yarpaqları yerdə sovuran qasırğa kimi uçurdu.

Geri qayıdanda, heç bir şey eləyə bilmədiyi üçün, acığından dişlərini qıncırdadaraq dedi:

– Onu zorlayıblar! Onu zorlayıblar!

Bu sözləri söylərkən Nelenin gözlərinin içinə baxırdı. Ulenş-pigelin gözləri kinli bir odla alışıb-yanırdı; Nele də, titrətməyə tutulmuş kimi, tir-tir əsir, Sootkinlə Katlinaya sızılıaraq deyirdi:

– Yox, Til, yox, mənim sevgilim, yox!

Bu sözləri söylərkən Nelenin gözlərində elə bir qəmgin və səmimi ifadə vardı ki, Ulenşpigel onun sözünə inanmaya bilmə-di. Lakin bir-biri ardınca ona neçə sual verdi:

– Çığırın kim idi? O adamlar hara qaçıb getdilər? Niyə sənəin köynəyin çiyindənən, kürəyindənən cırılıb? Niyə alın, üzün cır-maqlanıb?

Nele dedi:

– Qulaq as, Ulenşpigel, ancaq bunu gərək heç kəs bilməsin, yoxsa bizi yandırarlar. İyirmi üç gündür ki, Katlinanın yanına – Allah, onun günahından keç! – bir dostu gəlir. Bu, qara geyimli cindir, uzunqunc çəkməsində mahmız var. Onun gözləri, gün işığında parıldayan dəniz dalğası kimi, işıldayır.

Katlina elə deyirdi:

– Mənim sevgilim Hans, niyə sən atını çapıb getdin? Nele acıqlıdır.

Nele sözünü kəsmədi:

– O öz gəlişini qartal çıxırtısı ilə bildirir. Katlina ilə şənbə günləri görüşürlər. Anam deyir ki, onun öpüşləri soyuqdur, bədənə də buz kimidir. İstədiyi şeyi verməyəndə onu döyür. O, bir-cə dəfə anama bir neçə florin verib, – həmişə anamdan pul alırdı.

Sootkin əllərini qaldırıb Katlina üçün allaha dua elədi. Katlina gülə-gülə deyirdi:

– Mənim bədənim indi mənim deyil, ruhum indi mənim deyil, Hans, mənim sevgilim, hamısı sənindir, apar məni yenə ifritələr yığınağına! Ancaq Nele qoymur – Nele acıqlıdır.

Nele sözünə davam etdi:

– Hava açılarda o atını minib gedir. Sonra anam mənə çox qəribə şeylər danışır... Ulenspiigel, sən elə acıqlı-acıqlı mənə baxma!.. Dünən o mənə dedi ki, boz geyimli, Hilbert adlı, qəşəng bir senyor məni almaq istəyir, tezliklə gəlib mənimlə tanış olacaq. Mən də bu sözün qabağında dedim ki, mənə heç bir ər gərək deyil – nə qəşəngi, nə eybəcəri. O analıq hökmü ilə məni gözləməyə vadar elədi, məni yatmağa qoymadı, – axı söhbət sevgi məsələsindən gedəndə, onun ağı başına gəlir. Biz soyunub qurtarırdıq, ikimiz də yatmaq istəyirdik. Mən, bax, o masada oturub yatmışdım. Onlar içəri girəndə mən oyanmamışam. Birdən hiss elədim: kim isə məni qucaqlayıb boynumdan öpür. Bədirələnmiş ay işığında onun gözləri parıldayırdı – tufandan qabaq, iyul günündə dəniz dalğası parıldayan kimi. Eşidirəm: o pıçıldaya-pıçıldaya mənə deyir: “Mən Hilbertəm, sənərin ərinəm. Mənim ol – mən səni qızıla tutaram”. Ondan balıq iyi gəlirdi. Mən onu itələdim. O istədi məni zorlasın. Mən onun kimisinin onunun da öhdəsindən gələrdim. O ancaq mənim köynəyimi cırdı, üzümü cırmaqladı. Bir ucdan da deyirdi: “Mənim ol – mən səni qızıla tutaram”. Mən də ona deyirdim: “Hə, sən məni – mənim anam kimi qızıla tutarsan, – sən onun son liarını da əlindən almağa hazırsan”. O gücünü yığıb mənim üstümə atıldı, ancaq bir şey eləyə bilmədi. O meyit kimi iyrenc idi. Az qalmışdı, lap gözlərini çıxaram – ağrıdan bağırdı, mən də onun əlindən sırpçınıb, Sootkinin yanına qaçdım.

Katlina elə hey deyirdi:

– Nele acıqlıdır. Mənim sevgilim Hans, sən niyə belə tez qaçdın?

Sootkin dedi:

– Sən pis anasan, sənin qızını az qalıbmış biabır eləsinlər, bəs sən harada idin?

Katlina:

– Nele – acıqlıdır, – sözünü deyib durmuşdu. – Mən öz qara senyorumla idim, birdən boz iblis yüyürə-yüyürə bizim yanımıza gəldi, onun üzü qan içində idi; dedi ki: “Gedək, dost! Bu evdə iş düz götürmür: kişilər ölənə kimi vuruşmağa hazırdırlar, arvadların da barmaqlarında bıçaq var”. İkisi də cumub atlarına mindilər, duman içində gözdən itdilər. Nele – acıqlıdır!

LXXXI

Ertəsi gün onlar isti süd içəndə Sootkin Katlinaya dedi:

– Özün görürsən ki, dərd-qəm məni tezliklə qəbrə aparacaq, sən də bu yandan məni o lənətə gəlmiş sehrbazlığınla yaşamağa qoymursan.

Katlina da elə bunu deyirdi:

– Nele acıqlıdır. Mənim sevgilim, Hans, qayıt!

Çərşənbə axşamı gecə, cinlərin ikisi də yenə gəldi. Nele şənbə günündən van den Hautun dul arvadının evində gecələyirdi: guya, Katlinanın yanında, cavan oğlan Ulenşpigellə gecəni bir damda qalmaq yaxşı olmazdı.

Katlina qara senyoru və onun dostunu *keet*-də, – paltar yumaq, çörək bişirmək üçün tikilmiş damda qəbul edirdi. Burda o ki var köhnə şərab içər, cöngə dili qaxacı yeyərdilər: Katlina bu şeyləri həmişə onlar üçün hazırlardı. Qara cin Katlinaya dedi:

– Çox mühüm bir iş üçün bizə çoxlu pul lazımdır. Nə qədər bacarırsan bizə çox pul ver.

Katlina onları bir florinlə başdan eləmək istədi, lakin onlar Katlinanı ölümlə hədələyib, çoxlu pul tələb etdilər. Axırda iki qızıl karolu, yeddi denyö ilə razılığa gəlib barışdılar.

Katlina dedi:

– Şənbə günü gəlməyin. Ulenşpigel bilir ki, bu sizin gələnin gününüzdür, əlində tüfəng sizi gözləyəcək, ikinizi də öldürəcək. Onda mən də öləcəyəm.

Onlar dedilər:

– Onda biz çərşənbə axşamı gələrik.

O gecəni Ulenşpigellə Nele rahat yatdılar, – onlar arxayındılar ki, cinlər ancaq şənbə günü gəlirlər.

Katlina durub *keet*-ə baxdı: dostlarının gəlib-gəlmədiyini bilmək istəyirdi.

İntizardan od tutub yanırdı. Hans ilə görüşəndən bəri ruhi xəstəliyi yüngülləşmişdi, çünki, çoxları deyirdi ki, onun xəstəliyinin əsil səbəbi – sevgi məsələsidir.

Cinlər gəlib çıxmırdı. Katlina əzab çəkirdi. Birdən Sleys tərəfdən dəniz qartalı səsi gəlirdi. Katlina düz bu səsin üstünə getdi. Çəmənle gedəndə, bataqlıqda salınmış ağac körpünün o tərəfində iki cinin səsinə eşitdi.

Biri təkidlə deyirdi:

– Yarısı mənim.

O birisi etiraz edirdi:

– Sənə heç bir şey verməyəcəyəm. Katlinanın bütün var-yoxu mənimdir.

Onlar çox qəzəblə deyilməyə, söyüşməyə başladılar! Katlinanın, Nelenin əmlakı və özü kimə çatacaqdı, – bunun üstündə söyüşürdülər. Katlina qorxudan yarıcan olmuşdu: dinməz-söyləməz onların dalaşmasına qulaq asırdı.

Sonra onlardan biri çığırdı:

– Polad soyuqdur!

Bu sözün ardınca kim isə xırıldadı, guppultu ilə yerə düşdü.

Katlina dəhşət içində evə qaçdı. Gecə saat ikidə yenə dəniz qartalının səsi eşidildi, ancaq bu səs indi bostandan gəlirdi. Katlina gedib qapını açdı, gördü ki, astanada ancaq onun dostu – bir cə cin dayanmışdır.

Soruşdu ki:

– O birisini neynədin?

Cin də cavab verdi:

– O daha gəlməyəcək.

Katlinanı bərk-bərk qucaqladı. İndi onun bədəni Katlinaya əvvəlkindən daha soyuq göründü.

Katlinanın da indi ağı başında idi. Cin gedəndə Katlinadan iyirmi florin pul istədi, – onun olan-qalanı bu idi. Cinə on yeddi florin verdi.

Ertəsi gün maraq edib, bataqlıq üstündəki taxta körpüyə getdi ki, bəlkə gecəki əhvalatdan bir şey gördü. Ancaq bir yerdə, iri kişi qəbri böyüklükdə torpağa ayaq qoyanda hiss etdi ki, torpaq ayağı altında batır, ot üstündə də qan izi var, ancaq axşam yağış qanı yumuşdu.

Sonrakı çərşənbədə Katlinanın bostanında yenə dəniz qartalı səsləndi.

LXXXII

Hər dəfə ümumi xərcin bir hissəsini Katlinaya vermək lazım gələndə, Ulenşpigel gecə, quyu yanındakı çuxura qoyulan daşı qaldırıb karolu götürərdi.

Bir gün axşam arvadların üçü də yun əyirirdi. Ulenşpigel də, dövlət hakiminin sifariş etdiyi mücrünü yonub qayırırdı. Mücrünün qapağına məharətlə çox gözəl bir it damı nəqş eləyirdi: burada bir sürü hennehaus iti, çox sərt olması ilə fərqlənən keşikçi Krit köpəkləri, həmişə cüt gəzən, qulaqyeyən adlandırılan Brabant itləri, əyripəncəli, alçacıq, balaca itlər, burmaquyruqlu xırdaca itlər, mops və tazı vardı.

Nele Katlinanın yanında pulların yaxşı gizlədilib gizlədilməməsini Sootkindən soruşdu. Sootkin sadələvhlüyündən cavab verdi ki, quyunun yanında çox yaxşı gizlədilib.

Cümə axşamı, gecə yarısı Bibul Şiuffinin çox bərk hürməsi Sootkini yuxudan ayıldı; lakin çox keçmədi, itin səsi kəsildi. Sootkin itin boş yerə hürdüyünü zənn edib yenə yatdı.

Sootkinlə Ulenşpigel cümə günü hava təzə açılarda yuxudan durdular, lakin mətbəxdə, həmişəki kimi, nə Katlinanı, nə ocaqda od, nə də odda qaynayan süd gördülər. Bu onları təəccübləndirdi. Bostana saçları açılıb tökülmüşdü, bir köynəkdə idi, yağış altında islanıb tir-tir əsirdi, evə gəlməyə qorxurdu.

Ulenşpigel ona yaxınlaşıb soruşdu:

– Burada niyə paltarsız yağış altında durmusan?

Katlina:

– Ah, ah, böyük möcüzə olub! – deyərək boğulub öldürülmüş iti göstərdi.

O saat Ulenşpigelin yadına pul düşdü. Quyuya sarı yüyürdü. Çuxur açılmış, içi boş idi.

Ulenşpigel cumub Katlinanı yumruqlamağa başladı, çığıraraq soruşdu:

– Pul hanı?

Katlina yenə deyirdi:

– Hə, hə, böyük möcüzə...

Nele anasını müdafiə elədi:

– Yazığın gəlsin, Ulenşpigel, rəhm elə!

Ulenşpigel daha Katlinanı döymədi. Bu zaman Sootkin yüyürə-yüyürə gəlib soruşdu ki, nə olub?

Ulenşpigel boğulmuş iti və boş çuxuru göstərdi.

Sootkinin rəngi qaçdı:

– İlahi, sən niyə mənə belə cəza verirsen? Yazıq mənim ayaqlarım!

Sootkinin bu pullar üstündə çəkdiyi əzab, işgəncə yadına düşdü. Nele bu yeni müsibəti onun sakitliklə keçirdiyini görüb, ümitsiz halda hönkür-hönkür ağladı. Katlina isə bir parça perqamenti əlində yelləyə-yelləyə deyirdi:

– Hə, böyük möcüzə! O gecə gəldi; mərhəmətli idi, qəşəngdi. Gözlərində əvvəlki solğun işıq yox idi, – bu işıq məni əvvəllər yaman qorxudardı. Mənimlə çox mehriban danışdı. Mən xoşbəxt idim, qəlbim şam kimi əriyirdi. Dedi ki: “Mən varlanmışam, bu yaxında sənə min florin gətirəcəyəm”, – Mən də dedim

ki: “Mənim sevimli Hansım, mən özümdən çox-çox artıq sənin üçün sevinirəm”. – Soruşdu ki: “Sənin evində, sənin əzizin olan elə bir adam da varmı mən ona çoxlu pul bağışlayım?” – Dedim ki: “Yox, burada sənin puluna heç kəsin ehtiyacı yoxdur”. – Dedi ki: “Sən yaman lovğası ha, yaxşı da, Sootkinlə Ulenşpigel çox varlıdırlar?” – Mən də cavab verdim ki: “Kənar adamların köməyi olmadan da dolanırlar”. O da dedi ki: “Var-yoxları müsa-dirə olursa da?” Bunun da qabağında mən dedim ki, siz öz pulunuzdan əl çəkməkdənsə işgəncəyə dözməyi üstün tutdunuz. O da dedi: “Mən elə belə də bilirdim”. Sonra başladı hakimləri, icma başçılarını lağa qoymağa, ələ salmağa ki, onlar sizdən bacarıb bir şey qopara bilməyiblər. Mən də ürəyimdə gülürdüm. Hans dedi ki: “Siz də axmaq deyilsiniz ha, pulu evdə saxlamazsınız ki!” Mən gülürdüm. Dedi ki: “Zirzəmidə də saxlamazlar” – Dedim ki: “Yox, yox”. – Dedi ki: “Bostanda da saxlamazlar”. Mən dinmirdim. – Dedi ki: “Bu lap böyük ehtiyatsızlıq olardı”. – Dedim ki: “Çox da elə yox: su, quyu ağzının çatıları bunu heç kəsə deməz”. O da hərdən gülürdü.

Bu gecə əvvəlki vaxtlardan tez getdi, gedəndə mənə bir həb verib dedi ki: “Bunda elə güc var ki, sən ifritələrin ən gözəl kef məclisinə düşəcəksən”. Mən bir köynəkdə onu həyət qapısına kimi ötürdüm, bu vaxt məni yuxu aparırdı. Sonra mən, onun dedi kimi, uçub ifritələrin kef məclisinə düşdüm. Səhər təzəcə açılında, bax, bu yerə qayıtdım, baxdım ki: it boğulub, çuxur da boşdur. Ah, bu mənə necə ağır gəldi, – axı mən onu bütün qəlbimlə sevirdim! Fikir çəkməyin: nəyim varsa hamısını sizə verəcəyəm, bu əllərim, ayaqlarım da sizin üçün işləyəcək.

Sootkin dedi:

– Mən dəyirman daşları arasına düşən dən kimiyəm: Allah-təala, bir də cinlər oğrusu məni tamam əzdi.

Katlina etiraz etdi:

– Siz ona oğru deməyin, o ki qaldı cin olmasına, bu doğrudur. Buna sübut da budur: həyətdə o, perqament qoyub gedib. Görün burada nə yazılıb: “Həmişə mənə xidmət elə. Üç dəfə iki həftə-

dən və beş gündən sonra mən bunun iki qatını sənə qaytaracağam. Şübhələnmə, şübhələnsən, öləcəksən”. Görərsiniz: o öz sözünü yerinə yetirəcək.

Sootkin dedi:

– Zavallı axmaq arvad!

Bu onun son məzəmməti idi.

LXXXIII

Üç dəfə iki həftə də keçdi, beş gün də keçdi, Katlinanın kö-nül həmdəmi – o cin gəlmədi. Lakin Katlina ümidini kəsmirdi.

Sootkin daha işləyə bilmirdi, – o, həmişə ocaq qabağında be-lini büküb otururdu, öskürürdü. Nele ona ən yaxşı, ən ətirli müa-licə otlarının suyunu içirirdi – heç bir şey kömək etmirdi. Ulenş-pigel evdən çıxmırdı: qorxurdu ki, evdə olmayanda anası ölər.

Bir qədərdən sonra o, daha nə yeyə bildi, nə içə bildi, – ye-yib-içdiyi şey onu qusdururdu. Dəllək gəlib qan aldı. Bundan sonra o daha da zəiflədi, daha qalxa bilmədi. Nəhayət bir axşam, ağır əzab və iztirabdan sonra ucadan dedi:

– Klaas, mənim ərim! Til, mənim oğlum! Allah, sənə çox şü-kürlər ki, məni öz yanına aparırsan!

O ah çəkib öldü.

Katlina ölünün yanında qalmağa qorxurdu, – Ulenşpigellə Nele bütün gecəni onun yanında oturub, dua oxudular.

Səhər açılında açıq pəncərədən içəri bir qaranquş uçdu.

Nele dedi:

– Bu yaxşı əlamətdir. Bu ölmüş adamın ruhudur. Sootkin – göydədir.

Qaranquş üç dəfə otağı dövrə vurdu, sonra da çığırtı ilə uçub getdi.

Az sonra başqa bir qaranquş uçub gəldi, – bu əvvəlkindən böyük və qara idi. Qaranquş Ulenşpigelin xeyli başına dolandı, Ulenşpigel dedi:

– Atam, anam! Sizin ruhunuz məni intiqam almağa çağırır. Mən sizin istəyinizi yerinə yetirəcəyəm.

İkinci qaranquş da, birinci qaranquş kimi, çığırtı ilə uçub getdi. Səhər açılırdı. Ulenşpigel pəncərədən bayıra baxdı: çəmən üstündə, çox-çox aşağıdan, xeyli qaranquş uçurdu, gün də çıxırdı. Sootkini yoxsullar qəbiristanlığında basdırdılar.

LXXXIV

Sootkinin ölümündən sonra Ulenşpigel fikirli-fikirli, qəmgin, qəzəbli halda mətbəxdə o başa-bu başa gəzişirdi, verilən yeməklərin fərqinə varmadan yeyib-içirdi. Gecələr tez-tez yerindən sıçrayıb qalxırdı.

Nele nahaq yerə mehriban səslə ona ürək verirdi, nahaq yerə Katlina onu əmin edirdi ki, indi Sootkin cənnətdə Klaasla bir yerdədir, – Ulenşpigel bu sözlərə ancaq belə cavab verirdi:

– Onların ruhu məni intiqam almağa çağırır.

O sanki dəli olmuşdu. Nele ona baxıb ağlayırdı.

Balıqsatanlar başçısı, atasını öldürən cani kimi, hamıdan gizlənirdi, ancaq axşamlar evdən çıxırdı, çünki kişilər də, qadınlar da onu fitə basıb çıxırırdılar: “Adamöldürən”! Uşaqlara deyirdilər ki, o cəlladdır, uşaqlar da onu görəndə daban alıb qaçırdılar. O Dammedəki yeməxanaların heç birinə cəsarət edib girə bilmirdi: hamı onu barmaqla göstərirdi. Yeməxananın qapısında görünən kimi bütün müştərilər durub gedirdi.

Axırda elə oldu ki, yeməxana sahibləri qapını onun üzünə bağlayırdılar. Onun acizənə xahişinə qarşı deyirdilər ki, biz istədiyimiz adama yemək veririk.

Balıqsatanlar başçısı mübarizənin faydasız olduğunu görüb, çox kənarı, Sleys kanalı yanında, *Roode Valck* (Qızıl şahin) adlı yoxsullanmış, balaca bir yeməxanaya gedərdi. Burada ona yemək verərdilər, çünki yeməxanaçı yoxsul adamdı, hər quruşun onun üçün əhəmiyyəti vardı. Lakin nə yeməxana sahibi, nə onun arvadı balıqsatanlar başçısı ilə danışmazdı. Onların iki uşağı, bir də iti vardı. Balıqsatanlar başçısı uşaqlara mehribanlıq eləmək istəsə – uşaqlar ondan qaçırdı. İti çağırırsa, – it onu tutmaq istərdi.

Bir gün axşam Ulenşpigel astanada oturmuşdu. Çəlləkçi Matissen onu fikirli görüb dedi:

– Sən bir iş ilə məşğul ol, onda fikrin dağılar.

Ulenşpigel də dedi:

– Klaasin külü məni intiqam almağa çağırır.

Matissen ah çəkdi:

– Eh! Bədbəxt balıqsatanlar başçısının halı səninkindən də ağırdır. Heç kəs onunla danışmır. Hamı ondan qaçır, bir parç pivə üçün Qızıl Şahin yeməxanasına, dilənçilərin yanına gedir, orada təkbaşına oturur – gör iş hara gəlib çatıb. Bu amansız cəzadır.

Ulenşpigel bayaqkı sözünü təkrar etdi:

– Atamın külü məni intiqam almağa çağırır.

Elə həmin axşam, kilsə zəng qülləsində saat doqquzu vuran da, Ulenşpigel Qızıl Şahin yeməxanasına getdi, lakin balıqsatanlar başçısının orada olmadığını yəqin edib, kanal qırağındakı ağacların altında gəzişməyə başladı. Ay parlaq işıq saçdı.

Nəhayət qatili gördü.

O, Ulenşpigelin lap yanından keçirdi. Ulenşpigel onu yaxşı görə bilərdi. Təkbaşına yaşayan adam vərdişi ilə, öz-özü ilə danışırdı:

– Onlar pulu harada gizlətməmiş olar?

Ulenşpigel:

– Cin tapan yerdə, – deyib üzünə bir yumruq vurdu.

Balıqsatanlar başçısı çığırdı:

– Aman! Mən səni tanıdım: onun oğlusan. Mənə yazığın gəlsin: mən qocayam, zəifəm. Mən ədavət üzündən belə eləmədim, – axı mən əlahəzrətin xidmətindəyəm. Qəzəbini mərhəmətlə əvəz elə! Aldığım bütün şeyləri sənə qaytararam, bircə patar da pul almaram. Sənin üçün kifayətdirmi? Mən o şeylərə yeddi qızıl florin vermişəm. Sənə havayı verərəm, üstəlik də yarım florin alarsan. Fikirləşmə: axı mən varlı adam deyiləm.

O dizləri üstə düşmək istədi.

Balıqsatanlar başçısı bu anda Ulenşpigelə elə iyrenc, elə qorxaq, elə rəzil göründü ki, Ulenşpigel onu qapıb kanala tolamazladı.

Özü də çıxıb getdi.

LXXXV

Tonqallarda yandırılmış adamların bədəni hələ də tüstüləyirdi. Klaasla Sootkin Ulenşpigelin yadına düşdü, o gizləncə ağladı.

Bir axşam Katlinanın yanına məsləhətə getdi: soruşmaq istəyirdi: mən necə intiqam alsam yaxşıdır?

Katlina Nele ilə lampanın yanında oturub tikiş tikirdi. Ulenşpigel içəri girəndə başını yavaş-yavaş qaldırdı, elə bil ki, ağır yuxudan ayılırdı.

Ulenşpigel ona dedi:

– Klaasın sinəmdəki külü məni intiqam almağa çağırır, mən Flandriya torpağını xilas etmək istəyirəm. Mən bunu göyün, yerin yaradanından soruşdum, o mənə cavab vermədi.

Katlina dedi:

– Yaradan sənin sözünə qulaq asmayacaq. Sən gərək əvvəl afət ruhlarına müraciət eləyəsən. Bu ruhların iki təbiəti var: göy və yer; onlar bədbəxt insanların şikayətlərinə qulaq asır, sonra onları mələklərə yetirir, mələklər də bu şikayətləri əzəmət tanrısının taxtına aparır.

Ulenşpigel dedi:

– Bunu yerinə yetirməyə mənə kömək elə. Lazım gəlsə, mən öz qanımla bunun haqqını sənə verərəm.

Katlina:

– Kömək edərəm, – dedi, – ancaq əgər səni sevən qız səni özü ilə yaz ruhlarının kef məclisinə, yer şirələrinin pasxasına aparsa...

Nele:

– Mən onu özümlə apararam, – dedi.

Katlina büllur qədəhə bulanıq bir maye tökdü, ikisinə də içirdi. Sonra həmin mayedən onların gicgahlarına, burun deşiklərinə, ovuclarına, biləklərinə sürtdü; daha sonra hərəsinə bir çimdik ağ ovuntu verdi ki, atsınlar; sonra da əmr etdi ki, ruhlarının birləşməsi üçün bir-birinin gözünə baxsınlar.

Ulenşpigel Neleyə baxdı. Qızın məsum baxışları onun bədəni ni odlandırdı. Sonra, içdiyi mayenin təsirindən onda qəribə bir hissə əmələ gəldi: elə bil ki, bədəninə çoxlu dəniz xərçəngi yapışdı.

Sonra Ulenşpigellə Nele soyundular, – onlar lampa işığında çox gözəl görünürdü: Ulenşpigel – vüqarlı qüvvəsi ilə, Nele də – zərif məlahəti ilə... Lakin onlar daha bir-birini görmürdülər – elə bil ki, yuxuya getmişdilər. Katlina Nelenin başını Ulenşpigelin çiyinə, Ulenşpigel də əlini qızın ürəyinə qoydu.

Bu qayda ilə onlar, çılpaq halda, bir-birinin yanında uzanıb qalmışdılar.

Onlara elə gəlirdi ki, bir-birinə toxunmaqla bədənlərinə xoş istilik yayılır: bu istilik, – qızıl güllər ayında günəş yeri isidən kimi, onları qızdırırdı.

Bir qədərdən sonra ayağa qalxdılar, – sonra özləri belə deyirdi, – pəncərənin qırağına çıxdılar, özlərini pəncərədən bayıra atdılar; hava onları alıb apardı – su gəmini aparan kimi.

İndi onlar – nə bədbəxt insanların yatdığı yeri, nə buludlar uçan göyü görürdülər; buludlar indi onların ayaqları altında uçurdu. Budur, onlar soyuq Sirius ulduzuna qədəm qoydular. Oradan qütbə keçdilər.

Burada – buz divara söykənərək, iri buz qayası üstündə, sarı qıl basmış çılpaq bir azman oturmuşdu, – onlar bu azmana bir az qorxa-qorxa baxdılar. Bu – Qış idi. Azmanın ətrafında, suyun donmamış yerində ağ ayılar, suitilər mırıldana-mırıldana, suya baş vura-vura üzürdülər. Azman xırıltılı, boğuş səslə – dolu, boran, çovğun, qara buludlar, sarı, üfunətli buxar, külək və birinci növbədə dəhşətli qüvvə ilə əsən kəskin şimal küləyini çağırırdı. Bunlar o qəmgin ölkədə vəhşicəsinə tuğyan eləyirdi.

Azman, bu təbii fəlakətlərə gülə-gülə, əlləri altında solan çiçəklərin, nəfəsi ilə saralan yarpaqların üstündə uzandı. Sonra əyilib dişlərini, dırnaqlarını yerə keçirtdi: istəyirdi ki, bu qayda ilə yerin qəlbini ələ keçirib udsun; udsun ki, meşələr dönüb kömür olsun, zəmilərdəki taxıl – küləş, münbit torpaqlar qum olsun. Lakin yerin qəlbini odludur, – azman cəsarət edib ona toxuna bilmədi, dəhşətlə geri atıldı.

Sonra padşahlıq taxtında oturub, bir cam balıq yağını ağzına apardı. Bu zaman – ağ ayılar, suitiləri, dənizdə, quruda, köhnə daxmalarda məhv etdiyi canlıların skeletləri onun ətrafını bürü-

müşdü. Ayıların bağirtısı, suitilərinin böyürtüsü, bir tikə ət tapa bilmək iştahı ilə skeletlər üstünə uçub gələn quzğunların, qarğaların caynaqları altında insan və heyvan sümüklərinin xırtılısı, qara sular da bir-birinə toxunan dağ kimi buzların gurultusu onun qulaqlarını oxşayırdı.

Azmanın öz səsi isə fırtına, qasırğa uğultusu, bacada əsən külək vıyılısı kimi idi.

Ulenşpigel dedi:

– Mən üşüyürəm. Nə qorxuncdur!

Nele:

– Ruhlar ondan güclüdür, – dedi.

Birdən suitilər təşvişə düşüb suya cumdular, ayılar – qorxudan qulaqlarını boyunlarına yatırıb uladılar, qarğalar dəhşətlə qaqqıldaşdı, qara buludlar arasında gözdən itdilər.

Bunun ardınca Ulenşpigellə Nele – Qış azmanının dayağı olan buz divara endirilən zərbənin boğuş səsinə eşitdilər. Divar, lap özülünə kimi çatlayıb sarsıldı.

Lakin Qış azmanı heç bir şey eşitmirdi. O fərəhlə nəriləyir, qaqqıldaırdı, camı doldurub içirdi, yeri dondurmaq üçün onun qəlbinə nüfuz edirdi, lakin cəsarət edib ona toxuna bilmirdi.

Zərbələr get-gedə artırdı, divar daha çox çatlayırdı, buz parçaları göyə qalxır, yağış kimi azmanın ətrafına tökülürdü.

Ayılar ara vermədən nəriləyirdi, suitilər qara sular da zarıl-ırdı.

Axırda divar uçub töküldü, göylərdə gün göründü, çox-çox yüksəklərdən – çılpaq, gözəl bir insan qızıl təbərzinə dayana-dayana aşağı endi. O – Yaz padşahı Nursaçan idi.

Azman onu görəndə, öz camını bacardıqca uzağa atdı, yalvarmağa başladı, “məni öldürmə” dedi.

Yaz padşahının isti nəfəsindən azman Qış zəiflədi. Padşah almaz zəncirini götürdü, azmanı sarıyıb qütbə buxovladı.

Sonra nəvazişli, mehriban səslə kimi isə çağırırdı. Göydən – çılpaq, gözəl, sarışın bir qadın endi. Padşaha yaxınlaşıb dedi:

– Sən mənim hökmdarımsan! Sən əzəmətlisən!

Padşah da ona belə cavab verdi:

– Əgər acımısansa – ye, susamısansa – iç, qorxursansa – yanıma gəl: mən sənin arxanam.

O da dedi:

– Mənim aclığım, susuzluğum ancaq sənin həsrətidir.

Sonra padşah yeddi dəfə ucadan səsləndi. Səslərin ardınca ildırımlar çaxdı, göy dəhşətlə guruldadı, birdən padşahın arxa tərəfində – günəşlərlə, ulduzlarla bəzənmiş göy qübbəsi yaranıdı. Padşah öz məlikəsi ilə taxta çıxdı.

Onlar taxta çıxandan sonra üzlərindəki nəcib ifadəni dəyişmədən, şahənə əzəmət və sakitliyini bircə hərəkətlə pozmadan haray saldılar.

Onların çağırışına cavab olaraq yer silkələndi, qayalar, buz dağları titrədi. Bu zaman Ulenşpigellə Nele bir çatırtı eşitdilər: sanki nəhəng quşlar dimdikləri ilə çox iri yumurtaların qabığını sındırırdı.

Bütün yerin, – sahilə çarpan, dəniz dalğalarını xatırlayan bu əzəmətli hərəkətidən yumurta şəkilli qalıblar meydana gəlirdi.

Birdən böyük bir meşə göründü; ağacların quru budaqları bir-birinə sarılırdı, gövdələr sərxoş kimi yırğalanırdı. Sonra ağaclar bir-birindən aralandı, onların arasında geniş talalar əmələ gəldi. Hələ də titrəməkdə olan torpaqdan – yer ruhları, meşələrdən – ağac ruhları, dənizlərdən – su ruhları meydana gəlirdi.

Sonra Ulenşpigellə Nelenin gözü qarşısında – yeraltı sərvətləri qoruyan cinlər, daş hökmdarları, qulyabanılar, filiz padşahları canlandı. Cinlər – qozbel idi, əyripəncə, qıllı, əzilib büzülən eybəcər məxluq idi. Qulyabanıların ağızını və mədəsini əyri-üyrü, düyün-düyün köklər əvəz edirdi, – bu köklərlə onlar yerin şirəsini sorub yaşayırdılar. Filiz padşahları – metal kimi parıldayırdı, danışmaq qabiliyyətindən məhrumdular, ürəkləri, içatları yox idi, qeyri-iradi olaraq hərəkət edirdilər. Burada – kərtənkələ quyruqlu, qurbağa başlı cırtdanlar da vardı; başlarında atəşböcəkləri işildayırdı. Gecələr bunlar yoldan keçən sərxoş adamların, qorxaq yolçuların çiyinə atılır, sonra yerə sıçrayır, öz işıqları ilə parıldayırlar, bədbəxt yolçular da onları evlərinin pəncərəsindən gələn işıq zənn edər, bu işığa gedərək bataqlığa, çuxura düşürlər.

Burada öz gözəllikləri ilə fəxr edən çoxlu çiçəklər pərisi də vardı. Onlar gümrə, sağlam, cılpaq qızlardı, lakin öz cılpaqlıqlarından çəkinmirdilər; bədənlərini ancaq gözəl saçları örtürdü.

Onların nəmli gözləri – suya düşən mirvari kimi parıldayırdı; oynaq, ağ bədənləri – gün işığını zərləndirirdi; qırmızı dodaqlı püsteyi ağızlarından çıxan nəfəsləri yasəməndən də ətirli idi.

Axşamlar bağlarda, bağçalarda, parklarda, meşələrin səssiz yerlərində, kölgəli yollarda uçuşan onlardır. Sevgi həsrətini çəkən bu pərilər ehtiraslı gözləri ilə – zövq almaq üçün kişi qəlbi axtarırlar. Onların yanından oğlanla qız keçəndə, çalışırlar ki, qızı öldürsünlər, lakin öldürə bilmirlər, onda ismətli, gözəl qızın qəlbində elə odlu ehtiras yaradırlar ki, qız, qeyri-ixtiyari olaraq, özünü sevdiyi adama təslim edir, öpüşlərin yarısı isə çiçəklər pərisinin payına düşür.

Daha sonra Nele ilə Ulenşpigelin gözü qabağında, göylərin dərinliyindən – ulduzları himayə edən ruhlar, qasırğalar, xəfif küləklər, yağışlar ruhu uçub gəldi, – bunlar torpağı mayalandıran qanadlı cavanlardı.

Birdən hədsiz-hesabsız quş göylərə uçdu, – onlar quşlar Ruh – sevimli qaranquşlardı. Onlar göylərə qalxan kimi hava daha da işıqlandı. Çiçək pəriləri, daş hakimləri, filiz padşahları, qul-yabanılar, su, od və torpaq ruhları bir ağızdan, ucadan dedilər:

– İşıq! Yer in şirəsi! Eşq olsun yaz padşahına!

Onların bir ağızdan söylədiyi çağırış – tufanlı dəniz uğultusundan, göy gurultusundan, qasırğa vıyılısından bərk olsa da, – əyri-üyrü palıd ağacına qorxa-qorxa, kırımışca sığınıb duran Ulenşpigellə Nelenin qulağında təntənəli musiqi kimi səsləndi.

Lakin onlar – nəhəng hörümçəklərin, fil xortumlu quru qurbağalarının, qıvrılmış ilanların, quyruğu üstündə durmuş, hər birinin ağzına bir yığın ruh sığışan timsahların, hər həlqəsi üstündə otuzdan artıq erkəkli-dişili atlı cırtadan yerləşən ilanlar və yüz minlərlə cücünün üstündə saysız-hesabsız ruhların qonmağa başladıklarını görəndə daha artıq qorxuya düşdülər. Hər biri Qoliafdan⁷⁸ böyük olan bu cücülər – qılıncla, nizə ilə, diş-diş dəryazla, yeddi dişli yaba ilə və başqa dəhşətli, öldürücü yaraqla

silahlanmışdı. Cücülər bir-biri ilə vuruşurdu, təsəvvürə sığmayan bir hay-küy vardı, güclü zəifi yeyir, elə göz qabağında kökəlirdi, bununla da sübut edirdi ki, Ölüm Həyatdan doğur, Həyat da – Ölümdən.

Bütün bu qaynaşan, bir-birindən seçilməyən ruhlar yığnağı – uzaqdan gələn göy gurultusu kimi uğuldayırdı, elə bil ki, hədsiz-hesabsız toxucu, mahudbasan, çilingər öz işi ilə məşğuldu.

Birdən torpaq şirələrinin ruhları göründü; bunlar – alçaq boylu, sağlam, qüvvətli idilər: ombaları Heydelberq çəlləyi⁷⁹, budları çaxır tuluğu kimi idi; əzələləri də elə qüvvətli, elə böyük idi ki, bu ruhlara baxanda deyərdin: onların bədəni iri və kiçik yumurtalardan əmələ gəlmişdir; yumurtalar da bir-birinə bitişmiş, qırmızı, yağlı dəri ilə örtülmüşdür; dəriləri də – seyrək saqqalları, kürən saçları kimi işıldayırdı. Hər birinin də əlində bir iri cam, camın da içində qəribə maye vardı.

O biri ruhlar bunları görəndə vəcdə gələrək titrəşdilər. Ağac-lar, kollar yelləndi, torpaq çatladı ki, bu mayeni özünə hopdursun.

Budur, torpaq şirəsi ruhları camlarını əydilər – elə o saat hər tərəf yaşillandı, çiçəkləndi, ağaclar yarpaqlandı. Cır-cır cırıldayan saysız-hesabsız böcəklərin, cücülərin hərəkəti ilə yaşıl torlar titrədi, havada quşlar, kəpənəklər uçuşdu. Lakin ruhlar elə hey camlarından maye töküdü, hər şey də ağzını bunun altına tutur, içdikcə içirdilər. Çiçək pəriləri kürən saqilərin ətrafında hərlənir, saqiləri öpürdülər ki, şirələrini onlardan əsirgəməsinlər. Bəziləri əllərini açıb yalvarır, bəziləri bu yağış altında durub zövq alırdılar. Lakin bunlar hamısı – acanlar da, içmək istəyənlər də, uçanlar da, bir yerdə duranlar da, hərlənənlər də, tərpməyənlər də camlara meyl edirdi, içdikləri hər damcı mayedən daha da canlanırdılar. Onların arasında daha qoca yox idi. Eybəcərlər də, gözəllər də gümrahlaşmışdı, hamısında cavanlıq diribaşlığı vardı.

Hamısı gülürdü, hay-küy salırdı, oxuyurdu; budaqlarda – dələ kimi, havada – quş kimi bir-birinin ardınca qaçışırdı, erkəklər dişilərin dalınca gedirdi, tanrının göy qübbəsi altında, təbiətin müqəddəs tələbini yerinə yetirirdilər.

Sonra yer şirəsi ruhları padşaha, padşahın arvadına iri camda maye gətirdilər. Padşahla məlikə mayeni içib öpüzdülər.

Sonra da padşah, məlikəni qolları arasına alaraq, camında qalan mayeni ağacların, çiçəklərin, ruhların üstünə töküb ucadan dedi:

– Eşq olsun Həyata! Eşq olsun sərbəst havaya! Eşq olsun Qüvvətə!

Hamı padşahın ardınca ucadan səsləndi:

– Eşq olsun Qüvvətə! Eşq olsun Təbiətə!

Ulenşpigel də Neleni qolları arasına aldı. Onların qolu bir-birinə sarılan kimi rəqs başlandı, hər şey, küləyə düşmüş yarpaq kimi hərləndi, hər şey hərəkətə gəldi: ağaclar da, kollar da, böcəklər də, kəpənəklər də, yer də, göy də, padşah da, məlikə də, çiçək pəriləri də, filiz hökmdarları da, su ruhları da, qozbel cinlər də, daş hakimləri də, qulyabanılar da, atəş böcəkləri də, ulduzları himayə edən ruhlar da, nizə ilə, diş-diş dəryazla, yeddi dişli yaba ilə bir-birinin canına soxuşan saysız-hesabsız heybətli cücülər də... Bütün kainatı dolduran bu burulğan – günəşi də, ayı da, planetləri də, ulduzları da, küləyi də, buludları da öz ardınca çəkib apardı.

Ulenşpigellə Nelenin söykəndiyi palıd ağacı da rəqs qasırgasında hərlənirdi, Ulenşpigel Neleyə pıçıldadı:

– Qız, biz batdıq!

Ruh bu sözləri eşitdi, baxıb gördü ki, bunlar insandır; çığırdı:

– İnsanlar! Burda insan var!

Onları güclə ağacdan ayırıb, rəqs edənlərin lap ortasına atdı.

Ulenşpigellə Nele ruhların yavaşca kürəyinə düşdülər. Onlar da bu oğlanla qızı bir-birinə atmağa başladılar.

Ruhtar ucadan deyirdi:

– Salam olsun sizə, insanlar! Xoş gəlmisiniz, yer soxulcanları!

Kimə oğlanla qız lazımdır? Bu zəif məxluqlar bizə qonaq gəliblər.

Ulenşpigellə Nele əldən-ələ uçaraq çığırdı:

– Bəsdir!

Ruhtar onlara qulaq asmırdı. Ulenşpigellə Nele havada, qış küləyində hərlənən narın tük kimi, yumbalanırdı, ruhtar da deyirdilər:

– Mərhəba bu oğlanla qıza, mərhəba ki, bizimlə oynayırlar!

Çiçək pəriləri Ulenşpigeli Neledən ayırmaq istədilər, Neleni döyməyə başladılar. Pərilər onu döyə-döyə öldürə bilərdilər. Yaz padşahı bir əl hərəkəti ilə rəqsi saxlayıb çıxırdı:

– Bu iki birəni mənim yanına gətirin!

Ulenşpigeli Neledən ayırdılar. Pərilərdən hər biri Ulenşpigeli, rəqibi olan qızdan, ayırmaq üçün pıçıldayırdı:

– Til, məndən ötrü ölməyə hazırsanmı?

Ulenşpigel də cavab verdi:

– Mən onsuz da indi öləcəyəm.

Meşə ruhları – cırtanlar Neleni apara-apara ah çəkirdilər:

– Əfsus ki, sən bizim kimi ruh deyilsən, yoxsa bizim olardın!

– Səbr eləyin!

Nəhayət Ulenşpigellə Nele padşahın taxtına yaxınlaşdılar, qızıl təbərzi, dəmir tacı görüb dəhşətdən tir-tir əsdilər.

Padşah onlardan soruşdu:

– Zəif məxluqlar, siz bura niyə gəlmisiniz?

Ulenşpigellə Nele susurdu.

Padşah sözünə davam etdi:

– Mən səni tanıyıram, – sehrbaz törəməsi, səni də, tanıyıram, – kömürçü övladı. Siz axı təbiətin emalatxanasına sehrbazlıq gücü ilə girmisiniz, niyə dinmirsiniz, indicə lal oldunuz, elə bil ki, axtalanmış xoruz kimi ağzınıza yumşaq çörək doldurmusunuz?

Nele bu heybətli azmana qorxa-qorxa baxırdı, lakin Ulenşpigel yenə də soyuqqanlı və cəsəətli oldu, – bu onun xasiyyətində vardı; padşaha o belə cavab verdi:

– Sinəmdəki Klaasın külü məni intiqam almağa çağırır. Tanrı əlahəzrətləri! Ölüm, papanın adından, Flandriyanın ən güclü, mərd kişilərini, ən gözəl qızlarını biçib tökür. Flandriyanın bütün hüququ əlindən alınmış, azadlığı ləğv edilmiş, ancaq ona əzab verir, onun toxucuları, mahud ustaları vətəni atıb qərbət ellərə gedirlər, elə yer axtarırlar ki, orada zəhmət azad olsun. Flandriyanın köməyinə gəlməsələr, o məhv olacaq. Əlahəzrət cənabları! Mən yoxsul adamam, mən də hamı kimi dünyaya gəlmişəm, bir təhər köçümü yola aparıram, nə pisəm, nə yaxşı, cahiləm, ava-

mam, nə elə xeyirxaham, nə də elə əxlaq sahibiyəm, allahın, insanların mərhəmətinə layiq deyiləm. Lakin Sootkin əzab və işgəncədən, qəm-qüssədən öldü, Klaas tonqalda, zülm ilə öldürüldü, mən istəyirəm onların intiqamını alam. Bir dəfə almışam. Mən bir də onu istəyirəm ki, – onların sümüyü basdırılan bədbəxt torpaqda insanlar yaxşı yaşasın. Mən allahdan xahiş elədim ki, zalımları öldürsün, ancaq o mənim sözümlə eşitmədi. Mən ah-nalə eləməkdən yorulub. Katlinanın sehrbazlıq qüvvəsi ilə sizi çağırdım. Biz indi – mən də mənim tir-tir əsən yoldaşım da siz ilahi əlahəzrətlərinin ayaqlarına düşüb yalvarırıq: bizim zülm altında əzilən ölkəmizi xilas elə.

Paşahla məlikəsi bu sözün qabağında onlara dedi:

Oda çırpıl, alovda yan
Döyüş çölünü gəz-dolan,
Axtar Yeddiləri.

Qan içində, baş daşında
Viranədə, göz yaşında
Tap Yeddiləri.

Onlar yaman kinlidirlər,
Ana yurda xaindirlər
Yandır Yeddiləri.

Gözlə, dinlə, axtar, ara
Bərk dayan a günüqara!
Axtar Yeddiləri.

Bütün ruhlar bir ağızdan oxudular:

Qan içində, baş daşında
Viranədə, göz yaşında
Axtar Yeddiləri.

Gözlə, dinlə, axtar ara,
Bərk dayan a günüqara!
Tap Yeddiləri.

Ulenşpigel dedi:

– Əlahəzrət cənabları, siz də, cənab ruhlar! Mən axı sizin dilinizi başa düşmürəm. Görünür siz məni ələ salırsınız.

Lakin ruhlar, ona qulaq asmayıb oxuyurdular:

Gün gələcək ki, Şimal
Qərblə qucaqlaşacaq...
Onda bu viranələr
Dönüb abad olacaq.

Tap Yeddiləri.
Bir də Kəməri.

Bu çox səlis, çox qüvvətli xor idi; bunun göy gurultusu kimi səsindən yer lərzəyə gəldi, göy qübbəsi titrədi. Qarğalar qağıldaşdı, bayquşlar uladı, sərçələr qorxudan civildəşdi, qartallar təşvişə düşərək bağırışdı, ora-bura uçuşdu. Heyvanlar da – aslanlar, ayılar, ilanlar, marallar, ceyranlar, qurdlar, itlər, pişiklər vəhşi səslə nərildədi, zingildədi, uladı, anqırdı, böyürdü, fisıldadı.

Ruhlar isə oxuyurdu:

Gözlə, dinlə, axtar, ara:
Sev Yeddiləri
Bir də Kəməri.

Bu arada xoruzlar banladı, bütün ruhlar gözdən itdi, ancaq acıqlı filiz hökmdarı qaldı, – bu ruh Ulenşpigellə Neleni qamarladı, rəhm etmədən girdaba atdı.

Budur, onlar yenə bir-birinin yanında uzanmışlar, yuxudan hələ yaxşı ayılmamış, soyuq səhər mehindən titrəyən adamlar kimi əsirlər.

Ulenşpigel gördü ki, Nelenin gözəl bədəni – çıxan günəşin qızıl şüalarına bürünmüşdür.

I

Ulenşpigel bir gün sentyabr səhərində – bir parça çörək, bir parça donuz qara ciyəri, Katlinanın verdiyi üç qara pulu götürdü, əlinə də ağac alıb, Yeddiləri axtarmaq üçün Antverpenə yola düşdü.

Nele hələ yatırdı.

Bir it qara ciyər iyini duyub, onun üstünə atıla-atıla, dalınca düşdü. Ulenşpigel iti qovurdu, bu itə təsir eləməirdi, axırda dönüb ona bu sözləri dedi:

– Ay balaca it, əzizim. Sən axı niyə əl çəkmirsən? Yaşadığın evdə sənə ləzzətli horra, yemək artığı, dadlı sümük verirlər, sən bunları atıb, sərgüzəşt axtarmağa gəlmisən; özü də kim ilə – bir sərsəri ilə; elə sərsəri ki, onun sənə verəsi heç şeyi yoxdur! Ağılsız it, mənim sözümə qulaq as, sahibinin yanına qayıt! Sərsərilərin qismətinə düşən – yağışdan, qardan, doludan, çiskindən, dumandan, donuşluqdan və başqa bəlalardan qaç! Di tez ol: get sığınacağında daldalan, büzüşüb yat, ailə buxarısında qızın. Mən də qızmar günəşdə, dondurucu soyuqda tək başına palçıqda, tozda yavaş-yavaş öz yolumla gedim. Bu gün gün altında yanim, o biri gün soyuqdan donum, cümə günü tox olum, bazar günü ac. Haradan gəlmisənsə ora qayıt, təcrübəsiz it, bu sənin tuta biləcəyin ən ağıllı iş olar!

Lakin it elə bil ona qulaq asmırdı. Deyilən sözlərə əhəmiyyət verməyərək quyruğunu bulayır, dəli kimi atılıb düşür, soyuqdan hürürdü. Ulenşpigel bunu dostluq hisslərinin təmənnasız ifadəsi kimi başa düşürdü, heç ağına da gəlmirdi ki, iti narahat eləyən çantasındakı qara ciyərdi.

Ulenşpigel öz yoluna düzəlib gedirdi, it də ondan geri qalmırdı. Bir milə qədər yol getdikdən sonra onlar gördülər ki, yol üstündə bir araba durub, arabaya bir eşşək qoşulub, eşşək də qəmgin halda başını aşağı salıb. Yamacda, ayı pəncəsi arasında gombul bir adam oturub. Bir əlində qoyun sümüyü, bir əlində də şərab şüşəsi tutub. Sümüyü gəmirir, şüşəni başına çəkir, ağlayıb sızıldayırdı.

Ulenşpigel ayaq saxladı, it də ona baxıb dayandı. İt ət iyi du-yub, yüyürə-yüyürə yamaca qalxdı. Gombulun yanında çöməlib oturdu, yeməyi onunla bölüşdürmək xəyalı ilə, gödəkçəsini pəncəsi ilə didişdirməyə başladı. Lakin gombul onu dirsəyi ilə itələdi, əlindəki sümüyü yuxarı qaldırıb yazıq-yazıq zarıldadı. Ac it də ona baxıb uladı. Eşşək də, ayıpəncəsinə ağzı çatmadığı üçün, acından anırdı.

Gombul kişi eşşəyə dedi:

– Sənə nə olub, Yan?

Ulenşpigel eşşəyin əvəzinə cavab verdi:

– Heç bir şey. O. Ayıpəncəsindən yemək istəyir, ayıpəncəsi də – Tessengerloo dağında, Həzrət İsanın ətrafında və başı üstündə bitən ayıpəncəsi kimi, sizin yan-yörənizdə çiçək açmışdır. İt də sizin sümüyə şərək olmaq arzusundadır. Hələlik mən onu qara ciyəərə qonaq eləyim.

İt qara ciyəri yeyərkən gombul kişi əlindəki sümüyə diqqətlə baxdı, onu bir də gəmirirdi, sümükdə zərrə qədər ət qalmadığını görüb onu itə atdı, it də qabaq pəncələrini onun üstünə qoyub sümüyü gəmirməyə başladı.

Ancaq indi gombul başını qaldırıb Ulenşpigelə baxdı.

Ulenşpigel dammeli Lamme Qudzakı o saat tanıdı:

– Lamme! Sən burada nə ötürürsən, nə içirsən, nə böyürürsən? Cahil bir əsgər qulağını dartmayıb ki?

Lamme:

– Arvadım dartıb, – dedi.

Bu zaman o, şüşəni başına çəkmək istəyirdi ki, Ulenşpigel əlini onun çiyinə qoydu:

– Daha içmə, – dedi. – Tez-tələsik içməyin ancaq böyrəklərə xeyri var. İçkinin ən çox o adama xeyri var ki, onun heç şərəbi yoxdur.

Lamme:

– Sən rəvan danışırсан, amma baxıb görək kefbazlığı necə eləyirsən, – deyib şüşəni Ulenşpigelə uzatdı.

Ulenşpigel şüşəni alıb başına çəkdi, sonra qaytarıb dedi:

– Orada sərçələrə içirməyə də olsa bir şey qalıbsa, mənə ispaniyalı adlandıra bilərsən.

Lamme şüşəni gözdən keçirdi, ağlamasını, sızıldamasını kəsməyərək, əlini yol çantasına salıb, yenə bir şüşə şərəb, bir parça da kolbasa çıxartdı, kolbasadan bir neçə tikə kəsib, qəmgin halda yenə gəvələməyə başladı.

Ulenşpigel soruşdu ki:

– Lamme, sən elə hey yeyirsən?

Lamme də cavab verdi ki:

– Oğlum, mən çox yeyirəm, yalan niyə deyim ki, ancaq ona görə yeyirəm ki, qara fikirləri dağıdım. – İçini çəkə-çəkə əlavə etdi: – Arvadım, sən haradasan? – Sonra göz yaşını silib, kolbasadan yenə on tikə kəsdi.

Ulenşpigel dedi:

– Lamme. Elə tez-tez yemə, yola çıxan bu zavallı qəribə də mərhəmət göstər.

Lamme içini çəkə-çəkə kolbasadan ona dörd tikə verdi. Ulenşpigel tikələri ləzzətlə içəri ötürdü.

Lamme də elə bir ucdan yeyirdi, ağlaya-ağlaya deyirdi:

– Mənim arvadım, mənim əziz arvadım! O necə nəvazişli idi, boylu-buxunlu idi, kəpənək kimi yüngüldü, ıldırım kimi iti, özü də torağay kimi oxuyurdu! Bircə burası vardı ki, bəzək-düzəyi yaman xoşlayırdı! Onu da demək lazımdır ki, bu bəzək-düzək ona çox yaraşdı! Axı çiçəklərin də bəzəyi çox dəbdəbəli olur.

Oğlum, sən onun nəvaziş üçün yaranmış zərif əllərini görseydin, qoymazdın ki, bu əllər tavaya, qazana toxunsun. Mətbəx tüstüsündən onun qar kimi dərisi qarala bilərdi! Gözləri də, nə gözlərdi! Bu gözlərin bircə baxışından mən donub qalardım... Əvvəl sən iç, sonra mən içərəm... O ölsəydi daha yaxşı olardı! Til, bilirənmi, evdə hər işi mən görürdüm, onu bütün qayğılardan azad eləmişdim: evi özüm süpürürdüm, nikah yatağını özüm düzəldirdim. O da iş görməməkdən yorulub, axşamlar bu yataqda uzanardı. Qab-qacağı özüm yuyardım, paltarları özüm yuyardım, özüm ütülərdim... Til, sən ye, bu Gent kolbasasıdır... Gündüzlər gəzməyə gedərdi, çox vaxt nahara gecikərdi, amma mən onun gəlişinə elə sevinərdim ki, bircə kəlmə də söz deməzdim, onu danlamazdım. Gündüzlər mənə acığı tutmayanda, gecələr dalını mənə çevirməyəndə mən xoşbəxt olardım. İndi hər şey əlimdən çıxdı... İç, bu Brüssel çaxırır, amma Burqon çaxırını yada salır.

Ulenşpigel soruşdu:

– O səni niyə atdı?

Lamme Qudzak cavab verdi ki:

– Heç bilirəm?! Əfsus! Hanı o vaxtlar ki, mən ona elçi göndərmişdim, o da məni istəməyə başlamışdı, ancaq hələ məndən utanıb gizlənirdi, – hanı o günlər? Duyanda ki, mən onun çılpaq qollarına, qəşəng, totuq, ağ əllərinə baxıram, – o saat paltarının qolunu endirirdi. Bəzən onu oxşayıb-əzizləməyə icazə verirdi: onun gözəl gözlərindən öpürdüm, o da gözlərini qıyırdı. Onun möhkəm, dolğun boynunu daldan öpürdüm, o da diksinib çığırırdı, birdən başını geri atırdı, – başı düz mənim burnuma dəyirdi! Mən “Ah!” deyib çığırırdım, o gülürdü, mən də nəvazişlə onun yan-yörəsinə vururdum. Hər şeydən, hər sözdən elə hey gülürdük... Til, şüşədə bir şey qalıbmı?

Ulenşpigel də:

– Qalıb, – dedi.

Lamme içib yenə sözə başladı:

– Hərdən elə bil tutması tuturdu: özü yüyürüb boynumu qucaqlardı, deyərdi ki: “ən qəşəng oğlansan!” Başları məni öpməyə; əl çəkməzdi, yüz dəfə dalbadal, üzümdən, alnımdan öpər-

di, amma dodaqlarımdan yox! Bircə öpüş də! Hərdən soruşardım: necə olur ki, sən hər cür sərbəstliyə əl atırsan, amma dodaqdan öpməyə belə ciddilik göstəirsən? Bunu deyəndə o tez gəlinciyi çıxardı; gəlincik də başdan-ayağa ipək paltarda, muncuq içində olardı, başları ona layla çalmağa, deyirdi: “Bax, mən bundan qorxuram!” Görünür, anası onun bakirəliyini qoruyurmuş, ona deyirmiş ki, uşaqlar dodaq öpüşündən olurlar. Ey xoşbəxt dəqiqələr, siz haradasınız? Siz haradasınız ey xoş nəvazişlər?.. Til, ora bax, gör çantada donuz qaxacından bir şey qalıbmı?

Ulenşpigel də baxıb dedi:

– Yarısı qalıb. – Əti Lammeyə verdi. O da ətin hamısını yedi.

Ulenşpigel Lammənin əti aşırmasına baxırdı:

– Donuz qaxacının mənə mədəmə çox xeyri var.

Lamme barmağı ilə dişlərinin dibini qurdalayaraq onun sözü-nə qüvvət verdi:

– Mənə də. Bəli, mən daha öz quşumu görmürəm: Dammədən uçub gedib. İstəyirsən bir yerdə gedək onu axtaraq?

– Axtaraq da.

Lamme soruşdu:

– Şüşədə heç bir şey qalmayıb?

– Yox.

İkisi də arabaya mindi. Eşşək anqırılıb yola düşmələrini elan etdi, sonra da yerindən tərpendi.

İt də doyunca yedikdən sonra çıxıb getdi, təşəkkür eləməyi heç lazım bilmədi.

II

Araba kanalla gölmə arasındakı yolla gedirdi. Ulenşpigel də Klaasın külü olan kisəciyi əli ilə arabir tumarlayır, öz-özündən soruşurdu: o nə idi? Yuxu idimi, ya gözüməmi görünürdü, ruhlar mənə gülürdülərmə, ya eyhamla başa salırdılar ki, ana torpağın xoşbəxt olması üçün mən gərək nəyi axtarıb tapam.

O çox düşündü, lakin Yeddilərin və Kəmərin nə demək olduğunu başa düşə bilmədi.

Ölmüş imperator, canlı kral, məlikə⁸⁰, Roma papası, böyük inkvizitor⁸¹, iezuit cəmiyyətinin generalı⁸² – bunlar onun vətəninin ancaq altı baş cəlladı idi, bunları o öz əli ilə tonqalda yandırardı. Deməli, Yeddilər bu deyil; bir də ki, bunları tapmaq çətin deyil. Deməli Yeddiləri başqa yerdə axtarmaq lazımdır.

Ulenşpigel öz-özlüyündə təkrar edirdi:

Gün gələcək ki, Şimal
Qərblə qucaqlaşacaq...
Onda bu viranələr
Dönüb abad olacaq.
Sev Yeddiləri,
Bir də Kəməri.

O, öz-özünə deyirdi: “Belə müsibət olar! Ölümdə, qanda. Göz yaşında Yeddiləri axtarmaq, Yeddiləri yandırmaq, Yeddiləri sevmək! Mənim zavallı aqlım çaşıb qalıb: kim axı istəkli adamlarını yandırar?”

Onlar xeyli yol getdikdən sonra, birdən qum üstündən ayaq səsi gəldi, kiminsə oxuduğu eşidildi:

A uzaq ellərdən gələn yolçular
Onu gördünüzmü dillənin barı?
Başını götürüb hara qaçır o,
Hanı mənim yarım?

Bir qız ürəyini çalıb-çapıb o,
Qurd kimi sürüdə quzu aparıb.
O hələ lap gənədi, qaça da bilər.
Hanı mənim yarım?

Nelenin sözünü ona yetirin:
“Gəzməkdən tutulub lap ayaqlarım”
Til, de, sən hardasan gözüm yol çəkir.
Hanı mənim yarım?

Göyərçin ayrılısa göyərçinindən
Tutar yeri-göyü onun ah-zarı.

Bəs mən, kimə deyim kimə yalvarım.
Hanı mənim yarım?

Ulenşpigel əlini Lammenin qarnına vurub dedi:

– Fısıldama, yekəqarın!

– Əfsus! Mənim kimi bədəni olan adam üçün bu çox da asan şey deyil.

Lakin Ulenşpigel, daha Lammenin özünü doğruldan sözlərinə qulaq asmayaraq, arabanın dibinə çəkildi, – kənardan baxan onu arabanın örtüyü altında görə bilməzdi. Çox içməkdən səsi xırıldayan adamı yamsılayaraq oxudu:

O bandakı sənin yarın deyilmi?
O sürür gördüyün bu arabanı.
Bir qarınqulu da uzanıb dalda...
Odur ha yarın, soruşma hanı?

Lamme dedi:

– Til, sən yaman acıdil olmusan.

Ulenşpigel ona əhəmiyyət verməyərək, parusin örtüyün deşiyindən başını çıxarıb səsləndi:

– Nele? Tanıdın?

Nele diksindi, – belə bir təsadüfi o heç gözləməirdi: göz yaşa tökə-tökə, həm də gülə-gülə dedi:

– Sən buradasanmı, ay yaramaz!

Ulenşpigel:

– Nele, – dedi, – məni döymək istəyirsinizsə, burada yekə bir dəyəmək var, – adamı yaman ağrıdar; özü də düyün-düyündür, – onun yarası hələ-hələ sağalmaz.

Nele soruşdu:

– Til, sən Yeddiləri axtarmağa gedirsən?

Ulenşpigel:

– Hə, – dedi.

Nele ağzına kimi dolu bir çanta aparırdı. Çantanı Ulenşpigelə uzadıb dedi:

– Til! Mən belə fikirləşirdim ki, yola çıxan adam özü ilə yaxşıca yağlı bir qaz, donuz qaxacı, Gent kolbasası götürməsə, – bu onun sağlamlığına təsir elər. Al, ye, məni də yaddan çıxarma.

Ulenşpigel Neleyə baxdı, görünür, çantanı Neledən almaq istəmədi. Nəhayət Lamme o biri deşikdən başını çıxarıb dedi:

– Ay tədbirli qız! Onun fikri dağınıq olduğundan, bəlkə heç bir şey almadı. Bəri ver o qaxacı da, qazı da, kolbasanı da mənə tapşıra bilərsən, – bunların hamısını mən qoruyub saxlaram.

Nele soruşdu:

– Bu köksifət adam kimdir?

Ulenşpigel onu başa saldı:

– Bu – ər-arvadlıq güzəranının qurbanıdır. O aramsız yemək ötürüb özünü möhkəmləndirməsə, dərd əlindən qurquru quruyardı, – soba üstündə alma quruyan kimi.

Lamme köksünü ötürdü:

– Düz deyirsən.

Gün Nelenin başını yandırır. Döşlüyü ilə başını örtüdü. Ulenşpigel onunla tək qalmaq istəyirdi. Lammeyə dedi:

– Görürsən, çəməndə arvad gedir?

– Görürəm, sonra?

– Onu tanıdın?

– Əfsus! O mənim arvadım deyil. O şəhər arvadları kimi də geyinməyib.

– Sən hələ də şübhələnirsən, kor köstəbək?

Lamme dedi:

– O olmasa?

– Olmasa da sən heç bir şey itirmirsən. Solda, şimal tərəfdə *kaberdoesje** var. Əla *bruinbier*-ı olur. biz orada görüşərik. Özünlə də, susamaq üçün, bir az qaxac götür.

Lamme arabadan yerə atıldı, gücü yetdikcə arvada sarı yüyürdü.

Ulenşpigel Neleyə dedi:

– Gəl yanıma!

---

* Kiçik meyxana (*flam.*)

Ulenşpigel onun arabaya qalxmasına kömək elədi, yanında oturdub döşlüyünü başından çıxartdı, çiyindən örtüyünü götürdü, onu öpə-öpə soruşdu:

– Sən hara gedirdin, mənim əzizim?

Nele özünü elə xoşbəxt hiss edirdi ki, ona cavab verə bilmədi. Ulenşpigel də, onun kimi böyük sevinc içində idi:

– Axır ki mənim yanımdasan! Yabanı qızılgülün al rəngi – sənin tərəvətli, al dərin kimi zərif deyil. Sən kraliça deyilsən, amma qoy öpüşdən sənin başına tac qoyum! Sənin çəhrayı, qəşəng əllərini Eşq allahı boyuna sarılmaq üçün yaratmışdır. Mənim sevdiyim qız! Qorxuram ki, mənim kobud kişi əllərimin toxunmasından sənin çiyinlərin ağrısın. Yüngülqanadlı kəpənək al qərənfil üstünə qonur, amma mənim kimi yöndəmsiz adam sənin gözəlliyinin göz qamaşdıran ağ rəngini poza bilər. Göydə – Allah, taxtda – kral, dərin-dərin yüksəklikdə – günəş var. Amma sən mənim yanımda olanda, mən allaham da, kralam da, gündüzlərin işığıyam da! Saçların – ipəkdir! Nele, mən ağlımı itirirəm, cinlənirəm, dəli-divanə oluram, ancaq sən qorxma, əzizim! Ayaqların gör necə balacadır! Niyə onlar elə ağdır? Onları süddə yuyublar?

Nele qalxmaq istədi. Ulenşpigel dedi:

– Sən nədən qorxdun? Günəşdən? O bizim üstümüzə işıq salıb, səni başdan-ayağa şüalar zərinə tutub. Niyə gözlərini yerə dikdin? Mənə bax, görürsənmi, – mənim gözlərimdə sən necə parlaq alov yandırırın! Mənim sevgilim, qulaq as, qulaq as, mənim əzizim, bu – günorta sakitliyidir: əkinçi bu vaxt nahar eləyir, bizə də bu vaxtı sevgiyə verməyə, deyəsən, heç kəs qadağan eləmir. Mən bütün ömrüm boyu sənin dizlərinin dibində oturdum, dizlərini tumarlardım, sıgallardım, elə hey sıgallardım!

Nele də ona dedi:

– Qəşəng danışırın!

Əlahəzrət günəşin şüaları arabanın parusini örtüyündən keçib içəri düşürdü, torağayların cəh-cəhi çəmənini basmışdı, Nele də başını Ulenşpigelin çiyinə qoymuşdu.

III

Bu arada Lamme qayıdıb gəldi; o bütün tər içində idi, delfin kimi finxırırdı.

– Ah! Mən bədbəxt doğulmuşam. Var gücümlə yüyürə-yüyürə o arvadın yanına getdim. O mənim arvadım deyilmiş. Ahıl bir arvaddı: üzdən ona qırx beş yaş vermək olardı, başındakı çutqusundan o saat bildim ki, əri yoxdur. Arvad çığırıb məni yamanlamağa başladı: bu nədir, belə yekəqarın adam çəməndə gəzir? Mən də ona nəzakətlə dedim: “Arvadım məni atıb gedib, mən onu axtarıram, bura da ona görə yüyürüb gəldim ki, elə bildim o sizsiniz”. Qarımış qız bu sözün qabağında dedi ki, itil get buradan, arvadın da səni yaxşı eləyib atıb, çünki bütün kişilər əclafdır, yalançıdır, laməzhəbdir, xaindir, adamı yoldan çıxarırlar, onlar lap yetişmiş qızları da tovlaya bilirlər, bu saat sən də buradan rədd olub getməsən, iti sənin üstünə qısqırdacağam.

Arvadın yanında zırpı bir it vardı, elə hey mırıldanırdı, mən də əlbəttə, yaman qorxdum, tez əkildim. Torpaqarası sərhəddən addadım, oturdum nəfəsimi dərim, öz-özümə dedim ki, gəl bir sənin qaxacınla qarımı bərkidim. Birdən dal tərəfdən xışıltı eşitdim. Dönüb baxdım: nə görsəm yaxşıdır: qarımış qızın iti mənim üstümə gəlir, ancaq daha mırıldanmır, mehribanlıqla, yaltaq-yaltaq quyruğunu bulayır: onun da könlünə qaxac düşüb-müş. Onun qabağına ətdən atırdım ki, bir də gördüm qarımış qız yüyürə-yüyürə gəlir, çığırır ki: “İt, tut onu, tut!” Mən götürüldüm. Bu yekə it daldan məni qamarladı, şalvarımın bir parçası ilə ətimin də bir parçasını qopartdı. Ağrıdan gözümə qaranlıq çökdü, döndüm, əlimdəki ağacı itin qabaq ayaqlarına ilişdirdim, qıçının birini lap yəqin ki, sındırdım! İt geri çəkildi, yaman da çığırıldı, yəqin öz dilində deyirdi ki: vurma, aman ver! Mən də ona aman verdim. Qarımış qız da, daş olmadığından, üstümə kəsək atmağa başladı. Mən yenə də götürüldüm.

O nə kinli, nə axmaq arvadmış! Mən bədbəxtin günahı nədir ki, sən eybəcər olduğundan özünə ər tapa bilmirsən?

Kefim pozuldu. Oradan birbaş sənin göstərdiyin *kaberdoes-je-yə* getdim: dedim ki, *bruinbier* mənim dərdimi dağıdar. Ancaq mən deyən olmadı, içəri girdim – nə görsəm yaxşıdır? Bir kişi ilə arvad dalaşır. Dedim ki, bəlkə siz iltifat buyurub öz aranızda müvəqqəti barışıq düzəltməkdiniz, mənə bir pinta, ya bəlkə lap altı pinta tutan bir səhəng *bruinbier* verəsiniz? Bu arvad xaliscə *stoklisch** idi, üstümə xoruzlanıb çığırdı: “İtil burdan! Bax, bu ayaqqabının özü ilə mən ərimin başına-başına döyürəm – gözlə sən də tərəyə dəyər ha!” Mən də tər içində, yorğun-arğın bura qaçıb gəldim. Yeməyə bir şeyin varmı?

Ulenşpigel:

– Tapılar, – dedi.

Lamme də dedi:

– Şükür allaha!

IV

Bəli, hamı bir yerə toplanmışdı – getmək olardı. Eşşək, arabanı yerindən tərpətdi, güc verməkdən qulaqlarını şəkələdi.

Ulenşpigel dedi:

– Lamme! Biz dörd yol yoldaşırıq: bunun birincisi – eşşəkdir, dilsiz-ağızsız heyvandır, Allah yetirdiyindən yeyib qarnını doyurur; ikincisi sənsən – təmiz ürəkli gombul, – arvadın səni atıb gedib, sən də onu axtarırsan; üçüncüsü – mehriban, sevimli qızıdır, – o özünə, ürəyi istəyən bir oğlan tapıb, ancaq bu oğlan ona yaraşan oğlan deyil, – o da mənəm: deməli, cəmisi eləyir dörd... hə, uşaqlar, kefinizi kök eləyin! Yarpaqlar saralıb, göydə tezliklə parlaq ulduzlar yanacaq, payız buludları günün qabağını tutacaq, ölüm timsalı qış gələcək, nəm torpaqda yatanların üstünü qar gəfəni örtəcək, amma mən axtaracağam: ana yurduumuzun xoşbəxtliyi necə olmuşdur? – mən bunu axtaracağam! Sən ey dərddən-müsibətdən ölən yazıq Sootkin, sən ey tonqalda yandırılan yazıq Klaas! Ey şəfqət təcəssümü olan əzəmətli palıd ağa-

---

* Qurudulmuş morina balığı (*flam.*)

cı, ey məhəbbət təcəssümü olan sarmaşıq, – mən sizin övladını-
zam, mən ağır müsibət içindəyəm, sizin əziz torpağınız məni in-
tiqama çağırır, mən sizin intiqamınızı alacağam!

Lamme dedi:

– Həqiqət yolunda ölənlər üçün göz yaşı tökmə!

Ulenşpigel fikrə getdi. Sonra birdən qıza dedi:

– Nele, ayrılıq vaxtı çatıb. Biz uzun zaman bir birimizdən ayrı
düşəcəyik. Bəlkə mən bir də sənin sevimli üzünü görməyəcəyəm.

Nele, ulduz kimi şüa saçan gözləri ilə ona baxıb dedi:

– Gəl arabadan düşək, meşəyə gedək! Sən acından ölməz-
sən: mən yeməli bitkiləri tapa bilirəm, quş da tutmağı bacarıram.

Lamme sözə qarışdı:

– Ay qız! Sən Ulenşpigeli saxlama: o gərək Yeddiləri tapsın,
mənə də arvadımı tapmağa kömək eləsin.

Nele ağlaya-ağlaya, göz yaşı arasından gülümsəyə-gülüm-
səyə dostu Ulenşpigeldən xahiş elədi:

– Mənim yanımda qal!

Ulenşpigel Nelenin göz yaşını görüb Lammeyə sarı döndü:

– Elə ki dava-dalaşın olmaması səni darıxdırdı, – onda arva-
dını tapacaqsan.

Lamme ona dedi:

– Til, bu nədi, bir qızdan ötrü məni atırsan? Dinmirsən? Meşə
fikri çox xoşuna gəlib? Axı meşədə nə Yeddilər var, nə mənim
arvadım. Yaxşısı budur, gəl mənim arvadımı döşəmə yolda ax-
taraq, araba döşəmə yolda öz başına diyirlənib gedir – adamın
lap xoşuna gəlir.

Ulenşpigel dedi:

– Lamme! Sənin arabanda bir çanta dolusu yemək var, belə ki,
sən mənə də Koolkerkəyə qədər lap rahatca gedə bilərsən, mən
gəlib orada sənə çataram. Tək olmaq sənin üçün daha yaxşıdır –
belə də arvadını daha tez taparsan. Qulaq as, gör nə deyirəm, ya-
dında saxla: üç mil gedəndən sonra Koolkerkeni görəcəksən,
Koolkerke – Soyuq kilsə deməkdir, bu kilsəyə ona görə belə de-
yirlər ki, hər tərəfdən onu külək döyür, – bir çox başqa kilsələr də
belədir. Zəng qülləsində xoruz şəkilli yelqovan var – bu yelqovan

paslı həcnamaları üstündə hər tərəfə hərlənir. Həcnamaların cırıltısı – arvadlarını itirən qaragün kişilərə onları harada axtarmağı göstərir. Ancaq əvvəlcə gərək qoz ağacı çubuğu ilə zəng qülləsinin hər divarına yeddi dəfə vurasan. Şimal küləyi təsiri ilə həcnamalar cırıldadı – onda şimal tərəfə get, ancaq ehtiyatlı ol, çünki şimal küləyi – müharibə küləyidir: cənub küləyi təsiri ilə cırıldadı – onda qanadlan cənuba uç, çünki bu sevgi küləyidir, şərq küləyi təsiri ilə cırıldasa – onda şərqə tərəf yorta-yorta bərk yüyür, çünki bu işıq və sevinc küləyidir; qərb küləyi təsiri ilə cırıldasa – onda tələsmə: yavaş get, çünki bu yağış və göz yaşı küləyidir. Lamme, get Koolgerkeyə, get, orada məni gözlə!

Lamme:

– Yaxşı da, – deyib yola düzəldi.

Bu zaman isti, lakin şiddətli külək göy üzündə boz payız buludlarını qoyun sürüsü kimi qovurdu. Ağaclar – tufanlı dəniz dalğaları kimi uğuldayırdı. Ulenşpigellə Nele xeyli vardı meşə ilə gedirdilər. Ulenşpigel acmışdı. Nele yeməli köklər axtarırdı, lakin kök əvəzinə ancaq pəlud qozası, bir də sevgilisinin öpüşlərini tapa bildi.

Ulenşpigel cələ qurdu, qızartma arzusu ilə quşları fitləyib cələyə cəlb etmək istədi. Nelenin yanında budağa bülbül qondu, lakin Nele ona dəymədi, qoy oxusun, dedi. Sonra birəbitdən quşu uçub gəldi, Nelenin ona da yazığı gəldi, – o özünü yaman dartırdı! Sonra da torağay uçub gəldi, – Nele ona başa saldı ki, göylərin dərinliyinə yüksəlmək, təbiəti gözəl nəğmələrlə mədh etmək – şişə çəkilib odda qızardılmaqdan çox-çox yaxşıdır, – şişə çəkilmək yaxşı zarafat deyil!

Nele düz deyirdi: çünki Ulenşpigel tonqalı qalayıb, ağacdan şiş qayırmışdı, bu ağac şişləri quşlardan qurban gözləyirdi.

Lakin quşlar uçub gəlmirdi; ancaq qarğalar onların başı üstündə, xeyli yüksəkdə uğursuzluqla qağıldayırdı. Ulenşpigel ac qaldı.

Nele də gərək Katlinanın yanına qayıdaydı. O göz yaşı tökə-tökə evlərinə sarı getdi. Ulenşpigel də onun ardınca baxdı. Lakin Nele bu ayrılığa dözməyib geri qayıtdı, gəlib Ulenşpigeli bağrına basdı. Sonra dedi:

– Bu saat gedirəm, – dedi.

Bir neçə addım gedəndən sonra yenə qayıtdı, yenə dedi:

– Bu saat gedirəm.

O bəlkə iyirmi dəfə belə elədi, iyirmi dəfədən də çox.

Axırda çıxıb getdi. Ulenşpigel tək qalıb Lammenin ardınca yola düşdü.

Zəng qülləsinə yaxınlaşanda gördü ki, Lamme qüllənin di-bində oturub, qəmgin halda qoz ağacı çubuğunu gəmirir; qıçları arasında da *bruinbier* dolu, iri bir səhəng vardı.

Lamme ona dedi:

– Ulenşpigel! Mənə elə gəlir ki, sən qız ilə tək qalmaq üçün məni bura göndərmişdin. Sənin məsləhətinə görə, qüllənin hər sütununa çubuqla yeddi dəfə vurdum, külək də yaman əsirdi, bircə həncəmə də cırıldamadı!

Ulenşpigel də öz mülahizəsini söylədi:

– Görünür onları yağlayıblar.

Onlar Brabant hersoqluğuna sarı yola düşdülər.

V

Kral Filipp, ovqatı təlx halda, bütün günü, bəzən gecələri də yazıb-pozur, perqamentləri cızmaqaralayır. Bu daşqəlbli adam öz düşüncələrini kağızlara, perqamentlərə açıb deyirdi. Bütün dünyada o heç kəsi istəmədi, heç kəsin də onu istəmədiyini bilirdi, qeyri məhdud hakimiyyətinin yükünü heç kəslə bölüşdürmək fikrində deyildi. Bu əzab çəkən Atlant belə ağır yük altında bükülürdü. Gücü çatmayan bu qayğılar – təbiətə soyuqqanlı, süst, malxülyaçı olan kralın zəif bədənini yorub əldən salmışdı. Onun gülərüzlü adamları görməyə gözü yox idi; bizim ölkəyə də, fərəhli, şən olduğu üçün, nifrət edirdi. Bizim tacirlərə də – dövlətli olduqlarına, dəbdəbəli həyat keçirdiklərinə görə, bizim zadəganlara da – sərbəst danışıqlarına, əyilməyən təbiətlərinə, sağlam, cəsarətli, şən qızgınlığına görə nifrət edirdi. O bilirdi ki, kilsənin törətdiyi qanunsuzluğu 1380-ci ildə kardinal de Kuza⁸³ ifşa edəndən, reformanın zəruri olduğunu bildirəndən çox-çox

əvvəl, papaya və Roma kilsəsinə nifrət bizdə – müxtəlif sektərlərin təşkil edilməsində özünü göstərmiş, bu nifrət, ağız bağlı qazanda qaynayan su kimi, insanların fikrində coşub daşmışdır.

Qatır kimi tərs olan kral Filipp əmin idi ki, onun iradəsi, allahın iradəsi kimi, bütün dünyada gərək hökm sürsün. O arzu edirdi ki, boyun əyməkdən yadırgayan bizim ölkə yenə də, heç bir reforma əldə etmədən, köhnə boyunduruğa qoşulsun. O müqəddəs anası olan – Roma-katolik apostol kilsəsini – bölünməyən, vahid, cahanşümul, yeniliksiz və dəyişikliksiz görmək istəyirdi, eyni zamanda öz arzusunu müdafiə etmək üçün heç bir dəlil gətirə bilmirdi; onun ancaq – dəlisov, ağılsız arvad kimi – mən belə istəyirəm – sözündən başqa ayrı bir sübutu yox idi. Bu fikirlər gecələr də ondan əl çəkmir, onun dincliyini pozurdu; yatağında o yan-bu yana çevrilərək çırpınırdı, elə bil ki, altına tikan döşənmişdi.

– Sənə vəd eləyirəm, müqəddəs apostol Filipp, sənə vəd eləyirəm mənim tanrım və allahım: mən Niderlandı qardaş qəbrinə döndərüb bütün əhalini ora atsam da, onlar sənin yanına qayıdacaq – mənim müqəddəs himayəçim, sənin yanına qayıdacaq – Məryəm ana, sizin yanınıza qayıdacaq – müqəddəs övliylər!

Düşüdüklərini yerinə yetirmək üçün o, papanın özündən artıq romalı, katolik kilsəsi yığıncaqlarına⁸⁴ gələn xristianlardan artıq katolik olmaq istəyirdi.

Ulenşpigel də, Lamme də və bütün Niderland xalqı da – Eskorialın⁸⁵ qaranlıq bucağında, xalqı qorxutmaq, onun təmiz qanını sormağ üçün, açıq ağız deşiyi ilə öz torunu quran bu tacdar, uzunqıç hörümçəyi təsəvvür edəndə dəhşətdən sarsılırlar.

Karlın vaxtında papa inkvizisiyası yüz min xristianı tonqalda yandırmış, diri-diri yerə basdırmış, boğub öldürmüşdür. Edam olunanların dövləti, bütün var-yoxu – novdan tökülən yağış suyu kimi – axıb imperatorun, kralın sandıqlarına tökülmüş, lakin bu Filippə az görünmüşdür: o, Niderlandda yeni yeparxiyalar* düzəltmiş, burada İspaniya inkvizisiyası düzəltməyi⁸⁶ qərara almışdır.

* Ruhanilərin idarəsi altında olan mahal

Carçılar bütün şəhərlərdə şeypur və təbil səsləri ilə camaatı bir yerə yığıb kralın fərmanını oxuyurdular. Fərmanda göstərilirdi ki, laməzhəblər səhvlərini boyunlarına almasalar – tonqalda yandırlacaq, boyunlarına alsalar – dar ağacından asılacaqlar. Qadınlara, qızlara xəbərdarlıq edilirdi ki, laməzhəblilik üstündə onlar diri-diri yerə basdırılacaq, cəsədləri üstündə cəlladlar oynayacaqlar.

Bütün ölkədə xalq qəzəbinin alovu yayılırdı.

VI

Aprelin beşində, pasxadan qabaq, Parmlı hersoginyanın Brüsseldəki sarayına – Nassaulu qraf Lüdviq⁸⁷, qraf Külemburq⁸⁸, qraf Brederode, kefcil Herkules, onlarla birlikdə otuz zadəgan yaxınlaşdı. Onlar enli saray pilləkəni ilə dörd-dörd sıralanaraq lap yuxarı qalxdılar.

Zala girib hersoginyaya bir kağız verdilər. Kağızda xahiş olunurdu ki, hersoginya – din və İspaniya inkvizisiyası düzəlməsi haqqında verilən fərmanın kral Filipp tərəfindən ləğv edilməsinə nail olsun, çünki bu fərman xalq içində narazılıq törədir, narazılıq isə qiyama çevrilə bilər, bu da dağıntı və bütün torpağın gücdən düşməsi ilə nəticələnər.

Bu xahişnaməyə Razıləşmə⁸⁹ adı verildi.

Sonralar vətənə xain çıxan, öz ölkəsinə amansız divan tutan Berleymon⁹⁰ bu zaman hersoginyanın yanında idi. O, konfederat – zadəganlardan bəzisini yoxsulluğu üstündə lağa qoyaraq hersoginyaya dedi:

– Əlahəzrət cənabları, qorxmayın, – bunlar ki dilənçidir – bunlar ki *Gyözdür**.

Bununla o demək istəyirdi ki, zadəganlar – ya dövlət qulluğunda, ya da dəbdəbə cəhətdən ispan senyorını ötüb keçməyə çalışaraq müflis olmuşlar.

---

* Gyöz (“dilənçi”) – On altıncı əsr Niderland burjuva inqilabında, 1565-ci ildən İspaniya hökumətinə qarşı müxalifətdə olan Niderland zədəganlarına, sonra da, ispanlara qarşı quruda və dənizdə mübarizə edən xalq üsyançıları – partizanlara verilən ad.

Sonralar konfederatlar Berleymonun sözlərinə qarşı öz nifrətlərini bildirərək demişlər ki, “biz Gyöz adlanmağı özümüz üçün şərəf hesab edirik, çünki krala xidmətdə, xalqın xeyrinə çalışmaqda biz yoxsullaşmışıq”.

Onlar boyunlarından qızıl medal asmağa başladılar; medalın bir üzündə kralın surəti, o biri üzündə də – dilənçi çantası üstündə bir-birinə sarılmış iki əl həkk olunmuşdu, bunun da altında: Dilənçi çantası gəzdirənə qədər krala sədaqətli olacağıq. Şlyapalarında, papaqlarında girdələmə qızıl nişan, bir də dilənçi papağının xırdaca şəkli olardı.

Lamme bu zaman yekə qarnını yırğalaya-yırğalaya bütün şəhəri gəzir, itmiş arvadını axtarırdı. Ondən sorəq verən yox idi.

VII

Bir gün səhər çağı Ulenşpigel ona dedi:

– Burada yüksək vəzifəli, əsilzadə, qüdrətli, heybətli bir şəxs var, gedək ona öz hörmətimizi bildirək.

Lamme soruşdu:

– Bu şəxs deməz ki, sənin arvadın haradadır?

– Əgər bilirsə, deyər.

Onlar kefcil Herkules Broderodenin yanına getdilər. O öz qəsrinin həyətidə idi.

Brederode soruşdu:

– Sən niyə gəlmisən?

Ulenşpigel də cavab verdi ki:

– Əlahəzrət cənabları, sizinlə danışmağa gəlmişəm.

Brederode:

– Danış, – dedi.

Ulenşpigel sözə başladı:

– Siz gözəl, qoçaq, qüdrətli rıtsarsınız. Bir neçə il bundan əvvəl siz dəmir geyimli bir fransızı basıb əzmisiniz, – qabıqlı ilbizi basıb əzən kimi. Amma siz ancaq qüdrətli, qoçaq deyilsiniz, siz həm də çox aqıl adamsınız. Niyə axı siz bu medalı boynunuzdan

asmısınız? Medalda da yazılıb ki: Dilənçi çantası gəzdirənə qədər krala sədaqətli olacağıq...

Lamme onun sözüne qüvvət verdi:

– Lap yerində soruşur: niyə axı, əlahəzrət cənabları?

Brederode kirimişcə Ulenşpigelə baxırdı. Ulenşpigel sözüne davam etdi:

– Niyə axı siz hamınız, siz mötəbər ağalar, dilənçi çantası gəzdirənə qədər krala sədaqətli olmaq istəyirsiniz? Onun hansı bir xüsusi mərhəmətinə, hansı xeyirxahlığına görə? Yaxşı olmazmı ki, siz, dilənçi çantası gəzdirənə qədər ona sədaqətli olmağa and içməkdənsə, bu cəlladın bütün əyalətlərini əlindən alasınız; qoy o özü dilənçi çantasın gəzdirənə qədər sədaqətli olmağa and içsin.

Lamme onunla razılaşdığını başı ilə bildirdi.

Brederode çox diqqətlə Ulenşpigeli gözdən keçirdi, oğlanın üzündəki səmimiyyəti görüb arxayınlaşdı, gülümsəyərək dedi:

– Əgər sən kral Filippin casusu deyilsənsə, onda təmiz ürəkli fələməngsən. Mən səni elə də olsan, belə də olsan, mükafatlandıracağam.

Ulenşpigeli bufet otağına apardı. Lamme də onun ardınca getdi. Brederode otaqda var gücü ilə Ulenşpigelin qulağını dartıb izahat verdi:

– Əgər çasussansa, bu sənin mükafatın.

Ulenşpigel heç cıncırını da çıxartmadı.

Brederode təsərrüfat işlərinə baxan qulluqçuya dedi:

– Buna qlitveyn gətir.

Qulluqçu bir qab ətirli qlitveyn, bir də iri qədəh gətirdi.

Brederode Ulenşpigelə dedi:

– İç, ona görə ki, sən təmiz ürəkli fələməngsən.

Ulenşpigel ucadan dedi:

– Ah, təmizürəkli fələməng! Sən mənimlə nə gözəl, nə şirin dildə danışırısan! Müqəddəs şəxslər də belə danışmırlar!

Ulenşpigel qədəhin yarısını içib, qalanını Lammeyə verdi.

Brederode bilmək istədi:

– Heç bir şey eləmədiyi halda mükafat alan bu yekəqarın kimdir?

Ulenşpigel də izahat verdi:

– Bu mənim dostum Lammedir. O, qvintveyn içəndə elə bilir ki, arvadını lap yəqin tapacaq.

Lamme:

– Bəli, bəli, – deyib onun sözünü təsdiq etdi və pərəstişkarlıqla qədəhi ağzına apardı.

Brederode soruşdu:

– İndi siz hara yollanırsınız?

Ulenşpigel də cavab verdi:

– Biz Yeddiləri axtarmağa gedirik: onlar Flandriya torpağını azad edəcəklər.

Brederode soruşdu:

– Bu Yeddilər kimdir?

– Qoy tapaq, onda mən sizə deyərəm, kimdir, – Ulenşpigelin cavabı bu oldu.

Lammenin içdiyi şərəbdən kefi açıldı:

– Til, gəlsənə mənim arvadımı ayda axtaraq?

Ulenşpigel də cavab verdi:

– Buyruq ver, nərdivan qoysunlar.

May ayı idi, yaşıl may! Ulenşpigel Lammeyə dedi:

– Budur, gözəl may da gəlib çıxdı! Göylər maviləşdi, şən qaranquşlar uçub gəldi, ağacların budağı şirədən qızarışdı. Torpaq məhəbbət arzusundadır. İnsanları məzhəb üstündə dar ağacından asmağın, odda yandırmağın lap vaxtıdır! Şanlı, əziz inkvizitorlar bizə də gəlib çatacaqlar. Onların üzündən necə də vicdan yağır! Onlara – islah etmək, cəzalandırmaq, rüsvay etmək, dini olmayan məhkəmə qurmaq ixtiyarı verilib; onlara – xüsusi dustaqxana yaratmaq... (may nə gözəl aydır), adamları tutmaq, qanunla mühakimə etməmək, yandırmaq, asmaq, boynunu vurmaq, qadınları, qızları diri–diri yerə basdırmaq hüququ verilib... (Alacəhrə quşları oxuyur!). Əziz inkvizitorlar varlı adamlar üzərində xüsusi nəzarət qoyublar. Kral onların dövlətinə varis olur... Qız-

lar, çəməndə – tuluq zurnasının, tütəklərin səsi altında oynayın!
Ey gözəl may!

Ulenşpigelin sinəsində olan Klaasın külü intiqam almağa çağırırdı.

Ulenşpigel Lammeyə dedi:

– Gedək! Xoşbəxt o adamdır ki, bu qara günlərdə qəlbinin təmizliyini saxlasın, qılıncını yüksək tutsun!

VIII

Ulenşpigel, avqust günlərindən birində, Brüsseldə, Flandr küçəsi ilə Yan Sapermillementenin evinin qabağında keçirdi, bu adamın ata babası qəzəb içində, Məryəm ana haqqında küfr söyləməmək üçün, bu sözü söyüş kimi işlətməmişdi. Adını çəkdiyimiz Sapermillemente öz sənəti etibarlı ilə naxıştikən olmuşdur. Lakin sərxoşluqdan ancaq kar deyil, kor da olduğundan, onun əvəzinə ağaların kamzoluna*, plaşına, tufლისinə onun arvadı, qoca cadugər naxış atarmış. Onun qəşəng qızı da, anasına kömək olaraq, bu gəlirli iş ilə məşğul olarmış.

Ulenşpigel bu evin qabağında keçəndə pəncərədə bir qız gördü.

Qız deyirdi:

Avqust-avqust ay isti ay,
Gəl aldatma, bilirsən de!
Kim sevəcək məni bu yay?
Gəl aldatma, bilirsən de!..

Ulenşpigel dedi:

– Elə mən özüm!

Qız soruşdu:

– Sən? Onda yaxına gəl sənə bir baxım!

Ulenşpigel də ona dedi:

---

* Qolsuz, qısa kişi geyimi; jileti əvəz edirmiş (*frans.*)

– O şeyi ki Brabant qızları fevralın lap axırında soruşurlar, sən niyə onu avqustda soruşursan?

Qız da cavab verdi ki:

– Onlara ildə ancaq bircə ay evlənmək istəyən oğlan gəlir, amma mənə ilin bütün on iki ayı. Mən də bu aylar girəndən qabaq, axşam saat altıda yataqdan qalxıram, dal-dala pəncərəyə sarı üç addım atıram, indi sənin eşitdiyən sözləri deyirəm. Sonra dönürəm, yenə dal-dala çarpayıya sarı üç addım atıram. Gecə yarısına kimi bunu eləyirəm. Sonra yatağıma girirəm, mənə istəyən oğlan yuxuma girər ümidi ilə gözümə yuxu gedir. Ancaq bu aylar, bu əziz aylar adamı yaman ələ salır: yuxuma bir oğlan deyil, on ikisi birdən girir. İstəyirsən – sən də on üçüncü ol.

Ulenşpigel etiraz etdi:

– O birilər qışqanarlar. Sənin də ləqəbin, deməli, “Başdanol”dur?

Qızın rəngi qızardı.

– Hə, – dedi, – “Başdanol”dur. Mən bilirəm nə istəyirəm.

Ulenşpigel onun sözünə qüvvət verdi:

– Mən də bilirəm. Mən də onu sənə gətirmişəm.

Qız gülümsəyərək dedi:

– Gözlə! – o gülərkən qəşəng, ağ dişləri göründü.

– Nəyi gözləyim axı? Birdən ev başıma uçdu, qasırga mənə xəndəyə atdı, quduz it qıçımdan tutdu. Yox, mən gözləməyə razı deyiləm.

Qız dedi:

– Mən hələ cavanam. Mən ancaq adətə görə oğlanlar haqqında fala baxıram.

Ulenşpigel yenə bir şeyi düşündü: Brabant qızları biçin vaxtı deyil, mart girəndən qabaq oğlan haqqında fala baxırlar. Buna görə ürəyinə şübhə damdı.

Qız gülümsəyərək təkrar etdi:

– Mən hələ cavanam, mən ancaq adətə görə oğlanlar haqqında fala baxıram.

Ulenşpigel yenə dedi:

– Qocalana kimi gözləyəcəksən? Fala baxa-baxa vaxtı ötürərsən? Belə qəşəng boyunu, yağlı südlə dolu, güclü kişiləri əmizdirən belə ağ fələməng döşlərini mən birinci dəfədir görürəm.

Qız onun söylədiyini bir də soruşdu:

– Dolu? Hələ dolu deyil. Yoldan keçən adam, sən yaman tələsirsən?!

Ulenşpigel təkrar etdi:

– Gözləyim? O vaxta kimi gözləyim ki, dişlərimin hamısı tökül-sün, daha səni çiy-çiy yeyə bilməyim, gözəlim? Niyə cavab vermirsən? Sənin ancaq qonur gözlərin, bir də albalı dodaqların gülür.

Qız bic-bic ona baxıb soruşdu:

– Sən elə birdən mənə vuruldun? Sən axı nə iş görürsən? Sən nəsən: Gyözsən ya varlısan?

Ulenşpigel də cavab verdi:

– Mən – Gyözəm, mən yoxsulam. Amma, sənin kimi gözələ sahib olan kimi, bir göz qırpımında varlanacağam.

– Səndən onu soruşmuram. Sən kilsəyə gedirsən? Sən xalis xristiansan? Sən harada yaşayırsan? Gyöz deyilsən ki, – o Gyöz-lərdən ki, kral fərmanlarının, inkvizisiyanın tərsinə gedir?

Klaasın külü Ulenşpigeli intiqam almağa çağırırdı.

Ulenşpigel cavab verdi ki:

– Hə, mən – Gyözəm. Niderland xalqına zülm eləyənlərin hamısını soxulcanlara yem eləmək istəyirəm. Sən özünü itirmiş halda mənə baxırsan. Gözəl qız, mənim qəlbimdə sevgi odu yanır, bu – gənclik odudur. Bu odu Allah yandırır. Bu od günəş kimi alovlanır, sönənə kimi də alovlanacaq. Mənim qəlbimdə intiqam odu da yanır, – bu odu da Allah yandırır. Qılınclar cingildəyəcək, tonqallar yanacaq, dar ağacları qurulacaq, yanğınlar baş verəcək, ölkə viran olacaq, dava olacaq, cəlladlar qırılacaq.

Qız qəmgin halda:

– Sən qəşəngsən, – deyib onun yanaqlarından öpdü, – ancaq sus, danışma.

Ulenşpigel soruşdu:

– Sən nəyin dərdini çəkirsən?

Qız da cavab verdi ki:

– Əvvəl adam yan-yörəsinə baxar, sonra boşboğazlıq elər.

– Yoxsa bu divarların qulağı var?

– Mənim qulaqlarımdan başqa burada heç kəsin qulağı yoxdur.

– Sənin qulaqlarını Eşq allahı yaradıb, bu saat mən onlardan çoxlu öpüş asacağam.

– Ay yelbeyin, qulaq as, gör nə deyirəm!

– Nə olub ki! mənə nə demək istəyirsən?

Qız narazı halda dedi:

– Bir qulaq as! Odur, anam gəlir... Boşboğazlıq eləmə, boşboğazlıq eləmə, xüsusilə onun yanında!...

Qarı Sapermillemente yaxınlaşdı. Ulenşpigel onu başdan-ayağa süzüb fikirləşdi: “Üzü lap kəfkirdir, gözləri donuq və riyakardır, gülümsəmək əvəzinə sifətini qırıdırıb-büzüsdürür, sözün qıyası, sizə ərz eləyim ki, çox sevimli qarındır!”

Qarı ona dedi:

– Xoş gördük sizi, cənab, xoş gördük! – Sonra qızına sarı döndü: – Qızım, qraf Eqmont mənə yaxşı pul verdi, çox səxavətlə verdi, – mən axı onun plaşına təlxək qalpağının naxışını tikmişəm.

– Bəli, cənab, təlxək qalpağı – Qızıl itin acığına⁹¹.

Ulenşpigel soruşdu:

– Kardinal Qranvellə?

Qarı təkrar etdi:

– Bəli, bəli, qızıl itə! Deyirlər ki, o, krala onlardan çuğulluq eləyir. Buna görə də onlar istəyir ki, onu lap məhv eləsinlər. Yaxşı da eləyirlər, siz buna nə deyirsiniz?

Ulenşpigel susurdu.

– Siz yəqin ona küçədə rast gəlmisiniz: əynində kamzol var, bir də, avam camaatın geydiyi boz *opperstkleed*; qolları uzun, monax başlığı ilə; *opperstkleed*-lərin hər yerində təlxək qalpağının naxışı tikilib. Mən azı ondan iyirmi yeddisini tikmişəm, qızım da – on beşini. Qızıl it acıqlandı!

Bu yerdə qarı Ulenşpigelin qulağına pıçıldadı:

– İndi onlar təlxək qalpağını sünbül dərzi ilə əvəz edirlər, – bu da birləşmə işarəsidir, bunu mən lap yəqin bilirəm. Bilirəm,

bəli, onlar kralın, inkvizisiyanın üstünə qiyam qaldırmaq istəyirlər. Qoçaqlar! Eləmi cənab?

Ulenşpigel susurdu.

Qarı dedi:

– Bu cənabın, görünür, ovqatı təlxdir: elə bil ağzına su alıb.

Ulenşpigel kirimişcə çıxıb getdi.

Bir az sonra, içməkdən yadırgamamaq üçün, musiqi çalınan yeməxanaya girdi. Yeməxana müştəri ilə dolu idi. Onlar uca səsle kraldan, mənfur fərmanlardan, inkvizisiyadan danışdılar, deyirdilər ki, Qızıl it buradan gərək qovulsun. Ulenşpigel birdən qarını gördü: o, cır-cındır içində, bir stəkan ara qabağında, mürgülüyüdü. O xeyli vaxt bu qayda ilə oturdu. Sonra cibindən balaca bir boşqab çıxartdı, masaların yanına getməyə başladı, – o, xüsusilə, ağzına gələni danışan adamlardan daha inadla sədəqə istəyirdi.

Sadələvh adamlar da, xəsislik etməyərək, onun boşqabına florin, denyö, patar atırdılar.

Sapermillemente qarının söyləmədiklərini qızdan öyrənmək niyyəti ilə Ulenşpigel yenə onların evlərinin qabağından keçirdi. İndi qız kimə ərə gedəcəyi haqqında fala baxmırdı. Ulenşpigeli görüb gülümsədi, göz vurdu, elə bil ki, ona xoş bir şey vəd edirdi.

Ulenşpigel qəfildən geriyyə baxdı: qarı dal tərəfində durmuşdu.

Ulenşpigel: *'T brandt! 'T brandt!* (Yanğın! Yanğın!) deyərək dəli kimi çıxıra-çığıra, maral sürəti ilə qaçmağa başladı. Bu qayda ilə çörəkçi Yakob Piterсенin evinə gəlib çatdı. Evin alman qaydasınca şişələnmiş pəncərələri batan günün tünd-qırmızı işığında elə bil ki, alışıb yanırdı. Bu zaman çörəkçinin sobası bərk yanırdı, bacadan qara tüstü çıxırdı. Ulenşpigel elə hey qaçır, Yakob Piterсенin evini göstərə-göstərə bağırırdı. *'T brandt! 'T brandt!* Camaat yüyürə-yürə axışib gəldi, qırmızı pəncərələri, qatı tüstünü görüb onlar da çıxırmağa başladı: *'T brandt! 'T brandt!* (Ev yanır! Ev yanır!) Kilsə keşikçisi şeypurunu çaldı, zəngvuran da bütün zəngləri var gücü ilə çalmağa başladı. Bir sürü uşaq da – oğlanlı-qızlı – oxuya-oxuya, fit verə-verə qaçışib gəldi.

Sapermillemente qarı gördü ki, zənglər ara vermədən uğuldayır, şeypur da çalınır – yerindən qopub götürüldü.

Ulenşpigel də onun ardınca. Qarı gözdən itəndən sonra, qızın yanına getdi.

Qız dedi:

– Sənsən? Orada ev yanır?

Ulenşpigel:

– Orada heç bir şey yanmır! – dedi.

– Bəs zənglər niyə elə qəmgin-qəmgin uğuldayır?

– Zəngvuran heç özü də bilmir ki, nə eləyir.

– Bəs niyə şeypur elə pis-pis səslənir? Camaat niyə qaçır?

– Axmaqların sayı-hesabı yoxdur.

– Bəs axı yanan nədir?

– Yanan sənin gözlərindir, alışan mənim qəlbim! – Ulenşpigel bunu deyib qızın dodaqlarına toxandı.

Qız dedi:

– Məni yeyərsən!

– Mənim albalıdan xoşum gəlir.

Qız ona gülər gözlə, həm də qəmgin-qəmgin baxdı. Birdən ağlamağa başladı:

– Daha bizə gəlmə, – dedi. – Sən – Gyözsən, papanın düşmənisən, gəlmə bizə!..

– Sənin anan...

Qız birdən qızarıb onun sözünü kəsdi:

– Hə, hə! Bilirsən bu saat o haradadır? Yanğın yerində, qulaq asır, görsün nə deyirlər. Bilirsənmi, sonra o hara gedəcək? Qızıl itin yanına: eşitdiklərini ona deyəcək, bununla da hersoqun işini yüngülləşdirəcək, – hersoq, bu yaxında bura gələcək. Ulenşpigel, qaç burdan! Mən səni ələ vermərəm! Qaç! Bir də məni öp! Daha gəlmə! Bir də öp! Qəşəng oğlan! Görürsən: mən ağlayıram. Yox, yox, get, get!

Ulenşpigel onu bağrına basıb dedi:

– Sən yaxşı qızsan!

– Əvvəl pis idim, anam kimi idim...

– Deməli, sənin çağırışların, oğlanları ərə getmək adı ilə ov-sunlamağın...

– Hə, hə! Anam mənə belə ömr etmişdi. Ancaq səni ələ vermərəm – səni sevmişəm. Sənin xatirin üçün başqalarını da ələ vermərəm, mənim sevgilim! Sən uzaqlarda olanda, sənin qəlbin, – tövbə eləmiş qızı sənin yadına salacaqmı? Əzizim, öp məni! Bu qız daha pul alıb tonqalda yandırılmağa adam verməyəcək. Çıx get! Yox, bir az da qal! Nə zərif əllərin var! Bir bax, – əllərini öpürəm: bu tabe olmaq əlamətidir, sən mənim hökmdarımsan! Qulaq as! Yaxında dur, özün də sus! Bu gecə bizim evimizə pis-pis adamlar gəlmişdi, onların içində bir italiyalı da vardı. Onlar tək-tək gəlirdilər. Anam onları, bax, bu otağa gətirdi, mənə də dedi ki, çıx qapını bağla. Ayrı-ayrı sözlər gəlib mənim qulağıma çatırdı: “Daş çarmıx... Borgerhurt qapısı... Xaç məراسi-mi... Antwerpen... Məryəm ana kilsəsi...” Bundan başqa boğuş gülüş səsi də, florin cingiltisi də eşitdim: kim isə masa üstündə pul sayırdı... Qaç! Bura gəlirlər. Qaç, mənim sevgilim! Məndən incimə! Qaç!..

Ulenşpigelin onun sözünə qulaq asıb götürüldü. *Qoca xoruz – in den Ouden Haen* yeməxanasına gəlib Lammeni orada gördü: o qəmgin halda göyşəyə-göyşəyə kolbasa yeyir, Luven *peterman**-ının altıncı parçını içirdi.

Ulenşpigelin gətirdiyi dəlillər Lammenin ağlana batdı, o kök olsa da, Ulenşpigellə qaçmağa başladı.

IX

Onlar, nəfəslərini dərmədən, Eykenstraat küçəsinə kimi qaçdılar. Brederode haqqında yazılmış çox kinli bir həcv, orada Ulenşpigelin əlinə keçdi. Həcvi götürüb birbaş onun yanına getdi.

– Əlahəzrət cənabları, – dedi. – Mən həmin açıqürəkli fələməngəm və kral casusuyam ki, siz onun qulaqlarını yaman dardınız, sonra da onu gözəl qlitveyne qonaq elədiniz. Mən sizə gizlincə atılmış bir məktub gətirmişəm. Məktubda sizi bir şeydə təqsirləndirirlər: guya siz, kral kimi, özünüzü Hollandiyalı qraf

* Pivə növü (*flam.*)

adlandırırırsınız. Məktub – Əclaflar küçəsində, Xəbislər dalanında yaşayan Yan Çuğulçunun çapxanasındandır.

Brederode gülüb dedi:

– Bu məktubu kimin yazdığını açıb mənə deməsən, ömr edəcəyəm, səni iki saat dayanmadan çubuqla döysünlər.

Ulenşpigel də ona belə cavab verdi:

– Əlahəzrət cənabları, istəyirsiniz məni dayanmadan iki saat deyil, iki il döyün – mənim ağzım bilmədiyini, dalım haradan bilib sizə deyəcək.

Hər necə olsa, Ulenşpigel məktubu gətirməsi üçün bir florin alıb getdi.

X

İyunda, qızılgüllər ayında, Flandriya torpağının yerində incil təliminin açıq moizəsi başlandı.

Xristianlığın ilk əsrlərində olan kilsə tərəfdarları hər yerdə⁹² – çöldə, bağda, daşqında heyvanların qaçıb sığındığı təpələrdə, çay gəmilərində moizə edirdilər.

Quruda bu adamlar moizələrini – sanki möhkəmləndirilmiş ordugahda aparardılar, – hər tərəfdən onları araba əhatə etmiş olardı. Çaylarda, limanlarda moizəçiləri – keşikçi qayıqlara minmiş silahlı adamlar qoruyardı.

Düşərgələrdə müşketyorlar və başqa silahlı adamlar onların qarovulunu çəkərdi ki, düşmən qəfildən basqın etməsin.

Bu qayda ilə azad söz bizim ana torpağımızın hər yerində səslənərdi.

XI

Ulenşpigellə Lamme Brüqqədə öz arabalarını karvansarada qoyub, yeməxanaya deyil, Xilaskar məbədinə getdilər, çünki onların kisəsində – öz cingiltisi ilə ürəkaçan pul qalmamışdı.

Kafedrada Kornelis Adriansen adlı – çirкли, həyasız, kinli, bir monax-minorit özündən çıxaraq çığıra-çığıra danışdı.

Kafedranın ətrafında cavan, qəşəng mömin qızlar sıxlaşıb durmuşdular.

Keşiş Kornelis İsanın çəkdiyi əzabdan danışdı. Müqəddəs İncilin bir yeri var, orada nəql edilir ki, iudeylər həzrət İsanı göstərərək çığıra-çığıra Pilata deyirlər: “Onu çarmıxa çək, çarmıxa çək! Bizim qanunumuz var, bizim bu qanunumuza görə o gərək ölsün!” Kornelis bu yerə çatanda ucadan dedi:

– Qardaşlar, bacılar, eşidirsinizmi? Niyə bizim allahımız həzrət İsa dəhşətli, biabırçı ölümə düçar oldu? Ona görə ki, onda da laməzhəbləri cəzalandıran qanunlar vardı. Deməli o düzgün cəzalandırılmışdır, çünki qanunu pozmuşdur. Ey həzrət İsa! Sən niyə bizim ölkəmizi qarğamısan? Müqəddəs Məryəm ana! İmperator Karl sağ qalsaydı necə olardı? Konfederat-dvoryanlar öz imansız hərəkətlərində gör nəyə əl atırlar – onlar dikbaşlıq eləyib, hersoginyaya xahişnamə yazıblar ki, inkvizisiya ləğv edilsin, fərmanlar geri götürülsün. Axı bu fərmanlar hirsələnərək verilməmişdir, onlar kamil düşüncələr, uzun-uzadı fikirləşmələr, yaxşı məqsədlər üçün verilmişdir, – yəni ki, hər cür və bütün sektalar, laməzhəblilər gərək məhv edilsin. Kral, konfederat-zadəganların tutduğu bu işi görsəydi nə deyərdi?! Bax, insana çörəkdən, pendirdən də vacib olan bu fərmanları konfederatlar ləğv eləmək istəyirlər! Onlar bizi necə üfunətli, murdar, iyrenc girdaba itələyib salmaq istəyirlər! Lüter, bu rəzil Lüter, bu qızmış buğa – Saksoniyada, Braunşveyqdə, Lüneburqda, Meklenburqda qalib gəlmişdir. Murdar bədənini Almaniyada donuzların da üz döndərdiyi palıd qozası ilə bəsləyən Brensius⁹³ Vürtembergdə qələbə qazanmışdır. O iblis, o axmaq Servet⁹⁴, trinitari* Servet – Pomeraniyada, Danimarkada, İsveçrədə ağalığ eləyir, şanlı, şöhrətli müqəddəs və qüdrətli Troitsa haqqında küfr söyləyir. Bəli. Mən bunu da eşitmişəm ki, guya Kalvin⁹⁵ onu diridiri yandırıb, – heç olmasa o yaxşı bir iş tutub. Bəli, bu həmin iyimiş Kavindir ki, üst-başından tər iyi gəlir, başı, su samurunun

* Trinitari – 1198-ci ildə Fransada təşkil edilmiş monax cəmiyyəti. Bu cəmiyyətə mənsub olan monax.

başı kimi uzunsovdur, yanaqları piydən parıldayır, dişləri də lap baltadır. Bəli, canavarlar bir-birini yeyirlər. Bəli, buğa Lüter, qızmış buğa Lüter alman hökmdarlarını anabaptist Müntserin⁹⁶ üstünə qaldırıb, deyirlər ki, Müntser yaxşı adammış, dinin göstərdiyi yolla yaşayırmış. Bəli, bu buğanın böyürtüsü bütün Almaniyada eşidilir! Bəli!

Bəli, bəs biz Flandriyada, Gelderndə, Frislandiyada, Hollandiyada, Zelandiyada nə görürük? Adamitlər⁹⁷ küçələrdə çır-çılpaq yürüşürlər. Bəli, qardaşlar, bacılar, çır-çılpaq küçələrdə, utanmaya-utanmaya öz arıq bədənlərini camaata göstəririlər. Siz deyirsiniz ki, bu bircə adam olub? Yaxşı, qoy bircə adam olsun, bunun birisi yüzə bərabərdir, yüzü də bir. Siz deyirsiniz ki, o yandırılıb, özü də kalvinistlərin, lüteranların xahişi ilə diri-diri yandırılmış. Mən də sizə deyirəm: bu canavarlar bir-birini yeyirlər!

Bəli, biz Flandriyada, Gelderndə, Frislandiyada, Hollandiyada, Zelandiyada nə görürük? Azad fikirliləri! Onlar öyrədirlər ki, hər cür köləlik allaha ziddir. Yalan deyirlər məlun laməzhəblər! Biz gərək – bizim müqəddəs anamız Roma kilsəsinə itaətkar olaq. Amma onlar, bütün dünya laməzhəb əclaflarının yuva tikdiyi Antverpendə deyirlər ki, guya biz müqəddəs yağ it piyindən hazırlayırıq. Sərsərinin biri yol ayrıcında sidik qabı üstündə oturub bağıra-bağıra deyir: “Nə Allah var, nə o dünya, nə dirilmə, nə əbədi əzab!” Bir ayrısı pis-pis səslə çığırır: “Duzsuz da, yağsız da, tüpürçəksiz də, andsız da, şamsız da xaç vurmaq olar!”: Bir başqası da fəryad eləyir: “Heç bir məhşər yoxdur!” Heç bir məhşər yoxdur! Mənim əzizlərim, bu axı nə deməkdir, hə? Adamın öz anası ilə, bacısı ilə, qızı ilə zina eləməsi – məhşərin olmasına şübhələnməsindən yaxşıdır.

Bəli, onlar inkvizitorun, bu müqəddəs adamın qabağında hələ bir lovğalanırlar da, bəli! Dörd min kalvinist birdən-birə Beləmə gəlib tökülüşüblər, buradan çox da uzaqda deyillər, silahlı keşikçiləri, bayraqları, təbilləri var. Bəli! Biş-düşlərinin iyi buralara da gəlib çatır. Onlar müqəddəs Katolina adına olan məbədi tutublar, allaha zidd olan murdar moizələri ilə məbədi biabır eləyirlər, murdarlayırlar, yamanlayırlar.

Ey çox-çox ziyan gətirən, bağışlanmağa layiq olmayan səbr! Niyə axı siz, ey düşkün katoliklər, silaha əl atmırsınız? Axı sizin də, o məlun kalvinistlər kimi, dəmir geyiminiz də, nizəniz də, tüfənginiz də, qılıncınız da, xəncəriniz də, bıçağınız da, dəyənəyiniz də, mızrağınız da, falkonetiniz* də, kulevriniz** də var!..

Siz deyirsiniz ki, onlar davakar deyil, onlar ancaq sərbəstcə, sakitcə allahın kəlamına qulaq asmaq istəyirlər. Mənim üçün fərqi yoxdur. Onları Brüqqedən qovun, döyə-döyə qovun, kötəkləyin onları, bütün kavinistləri məbəddən bayıra atın! Bu nədir? Siz hələ buradasınız? Ay əfəllər! Mən o günü görürəm ki, məlun kalvinistlər sizin arvadlarınızın, qızlarınızın qarınlarını təbil kimi döyürlər, siz də durub baxırsınız! Siz kişi deyilsiniz, aciz, key adamsınız! Yaxşı da, getmirsiniz getməyin... Hələ bir tumanlarınızı da bulayırsınız. Ar olsun Brüqqe camaatına! Ar olsun katoliklərə! Bu şeylərdən sonra siz daha necə katoliksiz? Siz aciz, qorxaq adamsınız – vəssalam! Ay erkək ördəklər, qazlar, hind toyuqları, sizə ayıb deyilmi?

Sizin çox gözəl vaizləriniz var, bəs niyə dəstə-dəstə gedib, laməzhəblərin ağızlarından sıfraq kimi tökülən hərzə-hədyanına qulaq asırsınız? Qızlar gecələr qaçıb moizəyə qulaq asmağa gedirlər, bəli, doqquz aydan sonra da onlar sizin üçün, – hər iki cinsdən olan, – balaca Gyözlər dünyaya gətirəcəklər. Kilsə qəbiristanlığında dörd həyasız haramzadə moizə edirdi. Bu haramzadalardan biri – arıq, solğun, eybəcər, murdar bir adamdı, başına çirkli şlyapa qoymuşdu. Şlyapasını da lap xirtdəyinə keçirmişdi, qulaqları da görünmürdü. Sizlərdən heç o vaizin qulağını görənməyən varmı? Onun əynində köynəyi yox idi, kamzolundan çıpaq qolları görünürdü. O, çirkli, murdar pləşinə bürünsə də, mən onu yaxşıca gördüm. Mən onun yırtıq şalvarından xırdaca zənglərinin yelləndiyini göürdüm – Antverpen kilsəsinin zəng qülləsindəki zəngləri kimi, – onun təbii lövhəsini də göürdüm. O biri haramzadə ayaqyalın idi, əynində bircə kamzol vardı, bu cür

---

* Kiçik həcmli qədim top

** Qədim səhra topu

də moizə edirdi. Onun da qulaqlarını heç kəs görmədi. Murdar moizəsinin ortasında ilişib qaldı, uşaqlar da onu yaxşıca lağa qoydular: “Pah! Pah! Dərsini öyrənməyib!” Üçüncü həyasız haramzadanın da başında lələkli, köhnə, çirkli bir şlyapa vardı. Onun da qulaqları görünmürdü. Dördüncü haramzadanın adı Germanus idi; o birilərdən bir az abırlı geyinmişdi, amma deyirdilər ki, cəllad iki dəfə onun kürəyinə damğa basıb, bəli!

Hamısının da şlyapası altında, qulaqlarını örtən çirkli-yağlı ipək təsək vardı. Siz heç lüterçi moizəçilərin qulaqlarını görmüsünüz? Bu haramzadalardan hansı cəsarət edib qulağını göstərib? Bəli, qulaqlarını! Bu çox da elə asan şey deyil, – kəsilməmiş qulaqları necə göstərmək olar?! Onların qulaqlarını cəllad kəsib, bəli!

Buna baxmayaraq, bu sırtıq haramzadaları, cibgirləri, müftəxorları, avaraları, bu dilənçi vaizləri camaat çığıra-çığıra: “Yaşasın Gyöz!” deyə alqışlayır, elə bil ki, onları cin tutub, dəli olublar, ya da lülqənbərdirlər.

Əgər Niderlandda: “Yaşasın Gyöz! Yaşasın Gyöz!” deyə cəzalanmadan çığıрмаq olarsa, onda biz zavallı Roma-katolik kiləsəsinin xadimlərinə bircə şey qalır: buradan çıxıb getmək! Ya həzrət İsa! Bu tovlanmış axmaq xalq gör necə dəhşətli lənətə gəlmiş! Dövlətli də, kasıb da; əsil-nəcabəti olan da, olmayan da; qoca da, cavan da; kişi də, arvad da – hamı bir ağızdan çığırır: “Yaşasın Gyöz!”

Almaniyadan bizə gələn bu məlun lütlər nədi axı? Bu cənablar bütün var-yoxunu – zinakarlığa, qumara, qəhbəliyə, əxlaqsız işlərə, mərəkələrə, föhşə, iyrenc aşığı atmağa, dəbdəbəli bəzək-düzəyə qoymuşlar. Bu lütbeçələrin paslı bir mismarı da qalmayıb ki, qaşınan yerlərini xartdasınlar. İndi onlar kilsə, monastır əmlakı nəəl atırlar.

Haramzada Külemburqun qonaqlığında Brederode adlı başqa bir haramzada da vardı, ikisi də ağac parçada şərab içirdi ki, messir Berleymona, bir də hersoginyaya öz nifrətlərini bildirsinlər, bəli! İkisi də: “Yaşasın Gyöz!” deyə çığırdı. Əgər mən Allah olsaydım, – Allah, mənim günahımdan keç! – mən onların içdiyi içkini

– pivəmi olsun, çaxırmı olsun – döndərib iyrenc, murdar çirkab elərdim, bəli, çirkli, pis, üfunətli suya döndərərdim, elə su ki, bu suda onların murdar köynəkləri, döşəkağları yuyulmuşdur.

Bəli, bəli, ay eşşəyin biri eşşəklər, anqırın, anqırın, deyin: “Yaşasın Gyöz!” Bəli, mən sizin peyğəmbərinizəm! Nə qədər dünyada lənət-nifrin var, ölüm cəzası var – hamısı siz niderlandlıların başına gəlsin: sizi qaraqızdırma tutsun, taun tutsun, yanğına düşəsiniz, ölkəniz dağılıb viran olsun, cüzam yarası, vəba, titrətmə-qızdırma, qara çiçək sizdən əl çəkməsin! Bəli! Allah sizdən belə qisas alacaq, ona görə ki, siz: “Yaşasın Gyöz!” deyər əclaf-əclaf bağırırsınız! Sizin evlərinizin daşı daş üstə qalmayacaq, o əclaf, rəzil kalvinistlərin dalınca qaçan o lənətə gəlmiş qıçlarınızın bircə sümüyü də salamat qalmayacaq. Qoy bütün mənəm bu dediklərim yerinə yetsin! Amin! Amin! Amin!

Ulenşpigel Lammeyə dedi:

– Gedək burdan, oğlum!

Lamme də:

– Bu saat, – dedi.

Lamme, moizəyə qulaq asan qəşəng, mömin qızlar içərisində öz arvadını axtardı, ancaq tapmadı.

XII

Ulenşpigellə Lamme – *Minnewater* yəni *Sevgi suyu* deyilən yerə yaxınlaşdılar. Əllaməlik eləyən – böyük alimlər söyləyirlər ki, *Minnewater* yəni *minoritlər suyu*⁹⁸ demək lazımdır. Onlar su qırağında arvadlar–kişilər, qızlar–oğlanlar bir-birinə sıxılaraq, bir-birinin gözünə baxa-baxa, qol-qola gəzişirlər, hamısı da gül-çiçək içində idi; bir-biriləri ilə elə məşğuldurlar ki, deyirdin dünyada onlar üçün ayrı heç bir şey yoxdur.

Ulenşpigel qeyri-ixtiyari olaraq Neleni xatırladı. Bu xatirədən kədərlənib, Lammeyə dedi:

– Gedək içək!

Lamme onun sözünü eşitmədi – o da, qoşa-qoşa gəzişən, sevişən adamlara baxırdı. Dedi ki:

– İndi qızsız–arvadsız sahilədə oturan bizim kimilərin gözü qabağında mən də bir zamanlar öz arvadımla sevişə–sevişə gəzişirdim.

Ulenşpigel bir də dedi:

– Gedək içək. Biz Yeddiləri parçın dibində taparıq.

Lamme etiraz etdi:

– Sən keflisən nədi? Özün bilirsən ki, bu Yeddilər – azman adamlardır, onlar heç həzrət İsa məbəbində də şax dura bilməzlər.

Nele haqqındakı kədərli düşüncələr Ulenşpigelə başqa bir şeyi də düşünməyə mane olmurdu: kim bilir, bəlkə indi etibarlı bir sığınacaqda onu dadlı–ləzzətli axşam yeməyi, gülərlü yeməxanaçı arvad gözləyir.

Ulenşpigel üçüncü dəfə dedi:

– Gedək içək!

Lakin Lamme onun sözünü eşitmirdi: o, Məryəm Ana kilsəsinin zəng qülləsinə baxıb dua eləyirdi:

– Qanunla niğahda olanları himayə edən müqəddəs Məryəm ana, qoy mən bir də görüm o yumşaq balışı – onun ağ sinəsini!

Ulenşpigel inad edirdi:

– Gedək içək! O yaqın yeməxanadadır, ağ sinəsini sərxoşlara göstərir.

Lamme səsini ucaltdı:

– Sən necə cəsarət eləyib, onun barəsində ağına pis şeylər gətirirsən?

Ulenşpigel inadından dönmürdü:

– Gedək içək! Yəqin onun haradasa yeməxanası var.

Lamme ona acıqlı cavab verdi:

– Sən içmək istəyirsən – buna görə də hirsələnirsən.

Ulenşpigel sözünə davam etdi:

– Bəlkə də onun, səfərə çıxan qəriblər üçün öz suyunda bişirilmiş mal ətindən, xoş ətri bütün yeməxananı başına götürən dadlı xörəyi var. Bu yağlı ət deyil, amma təzədir, kişmiş kimi, qızılgül yarpağı kimi zərifdir, bayramda bişən balıq kimi o da yağ içində üzür, mixəy, çeviz, xoruz pipiyi, buzov xayaları arasındadır; bundan başqa da bəlkə gözəl yeməklər hazırlamış?

Lamme səsini ucaltdı.

– Bu yaramazı görürsənmi? Yoxsa məni acından öldürmək istəyirsən? İki gündür bayat çörək yeyirik, pis pivə içirik, – yoxsa yadından çıxıb?

Ulenşpigel:

– Sən acmısan, – dedi, – ona görə də acıqlanırsan. Sən acından sızıldayırsan. Onda gəl yeyək, içək. Mənim hələ yarım florin pulum var – bu pulla böyük bir qonaqlıq düzəltmək olar.

Lammenin kefi açıldı. Arabalarına minib şəhəri gəzməyə, yaxşı yeməxana axtarmağa başladılar, gördükləri ancaq qaşqabaqlı yeməxanaçılar oldu, yeməxanaçı qadınlar da mehriban görünmürdü. Buna görə onlar, acıqlı sifətlərin – qəribləri qəbul edən yeməxanalar üçün pis lövhə olduğunu nəzərə alıb, arabadan düşmədilər.

Axırda gəlib Şənbə bazarına çatdılar, *Blauve Lanteern* yəni *Göy Fənər* adlı lövhəsi olan bir yeməxanaya girdilər. Bu dəfə yeməxana sahibinin siması onlara pis görünmədi.

Arabani çardağın altına itələdilər, eşşəyi də aparıb burdaqda, yulaf torbaları məclisində qoydular. Sonra özləri üçün yemək sifariş etdilər, doyunca yedilər, yaxşıca yatdılar, yuxudan durub yenə yeməyə girişdilər.

Lamme tez-tez, acgözlüklə, iştahla yeyir, elə bir ucdan da deyirdi:

– Qarnımda göylər musiqisi çalınır.

Haqq-hesab vaxtı çatanda yeməxanaçı Lammeyə yaxınlaşıb dedi:

– Sizdən on patar çatacaq.

Lamme Ulenşpigeli göstərdi:

– Pul ondadır.

Ulenşpigel:

– Mənim pulum yoxdur, – dedi.

Lamme ondan soruşdu:

– Bəs sənin yarım florinin hanı?

– Mənim yarım florinim yoxdur.

Yeməxanaçı dedi:

– Yoxdur, olmasın. Onda sizin gödəkçənizi də çıxaracağam, köynəyinizi də.

Birdən Lamme, kefli olduğundan, sarsaqlamağa başladı:

– Bəlkə mən yenə yemək-İçmək istəyirəm – yemək, içmək, hə? İstəyir lap iyirmi yeddi florinlik olsun! Bunu mənə kim qadağan eləyə bilər? Qardaş, sən ayrı fikrə düşmə: mənim bu yekə qarnım ayrı qarındır! Vallah, bu günə kimi o ancaq yelbəqüşü ilə yemlənib. Sənin o çirkli qayışın altında bəlkə yekə qarnın heç olmayacaq. Sən yaxşı adam deyilsən, sənin bütün piyin gödəkçənin yaxasındadır, amma mənim iştahlı piyim yekə qarnımdadır, özü də barmaq qalınlığında!

Yeməxanaçı lap özündən çıxdı. O danışanda kəkələyirdi; istəyirdi ki, ürəyindəkinin hamısını birdən desin; tələsdikcə də, sudan təzə çıxmış it kimi finxırırdı. Ulenşpigel çörəkdən yumurladığı kürəcikləri onun burnuna atırdı, Lamme daha da ürəklənərək danışdı;

– Elə bilirsən ki, sənin murdar olmuş üç toyuğunun, dörd qotur çolpanın, murdarlanmış quyruğu ilə quş həyatını süpürən sarsaq tavuz quşunun pulunu verməyə gücüm çatmaz? Sənin dərin qart xoruzun dərisindən quru olmayanda, sənin sümüklərin daha qırılmayanda mən hələ pul yığa bilərdim ki, sənin özünü də alıb yeyim, sənin yuxulu nökrini də, taygöz qulluqçunu da, sənin aşpazını da, – o aşpaz ki, qaşınması tutanda heç qaşına da bilmir, qolları elə qısadır. Bir buna bax ha, yarımca florin üçün bizim gödəkçəmizi, köynəyimizi götürmək istəyir! Yaxşısı budur, cındır paltarlı sırtıq, de görək, sənin bütün paltarının qiyməti nəçədir – sən neçə istəsən də mən ona üç liardan artıq vermərəm.

Yeməxanaçı get-gedə daha artıq hirsələnir, daha bərk hıqqıldayırdı.

Ulenşpigel də çörək kürəciklərini elə bir ucdan düz onun üzünə atırdı.

Lamme aslan cəsarəti duyaraq sözüne davam etdi:

– De görüm, ay cəmdək: zərif sifətli, uzun qulaqlı, döşü enli, yollarda yorulmayan gözəl bir eşşək neçəyə dəyər? Ən azı on səkkiz florinə, – eləmi murdar yeməxanaçı? Belə əntiqə bir heyvan üçün sən nə qədər verərdin? Sandığının paslı mismarlarını?

Yeməxanaçı daha bərk hıqqıldadı, görünür o qımıldanmağa da qorxurdu.

Lamme susmaq bilmirdi:

– Sən bilən, mənim o gözəl göyrüş ağacından qayırılmış arabam var ha, – özü də açıq-qırmızı rənglə rənglənmişdir, yağışdan, gündən qorumaq üçün də üstündə kurtrey parusindən örtüyü var, – o neçəyə dəyər? Ən azı iyirmi dörd florinə, eləmi? Bəs onda iyirmi dördlə on səkkiz neçə elər? Cavab ver, cahil simic! Bu gün bazardır, sənin çirkli yeməxanan kəndli ilə doludur, mən öz malımı dərhal sataram!

Hamı burada Lammeni tanıyırdı, o bir anda eşşəyi də satdı, arabanı da. Hamısına da cəmi-cümlətanı iyirmi dörd florin on patar aldı.

Aldığı pulu yeməxanaçının lap burnunun dibinə gətirib dedi:

– Bir iynə gör nə iyi gəlir? Qonaqlıq, eləmi?

Yeməxanaçı onun sözünü təsdiq elədi:

– Elədir, qonaqlıq. – Sonra da pıçıldayaraq dedi: – Sən öz dərinini satanda, mən onu bir liara alaram, bədxərclikdən qorunmaq üçün onu həmayil elərəm.

Bu zaman pəncərədən, mal-qara saxlanan həyətdən Lamme-yə çox mehriban, çox qəşəng bir qadın baxırdı, Lamme ona tərəf çevrilən kimi o gözdən itdi.

Axşam Lamme içdiyi şərabin təsiri ilə ayaqları büdrəyə-büdrəyə qaranlıqda pilləkəndən qalxanda, bir qadın onu qucaqlayıb üzündən, dodaqlarından, hətta burnundan da bərk-bərk öpdü, sevgi yaşı ilə onun üzünü islatdı, birdən də yox oldu.

Lamme yorulub əldən düşmüşdü, yerinə girən kimi də yatdı. Səhər Ulenşpigellə Gentə getdi.

XIII

Burada o, arvadını bütün *Kaberdoesj*-lərdə, *tafelhoor*-larda – yəni musiqili yeməxanalarda, meyxanalarda axtardı. Axşam Ulenşpigellə *in den Zingende Zwaan*-da, yəni *Oxuyan Qu quşun-*

da görüşdü. Ulenşpigel bacardıqca hər yerdə tufan toxumu səpir, ana vətəninə parçalayan cəlladlara qarşı xalqı qaldırırdı.

O, Cümə bazarında, *Dulle Griet** adlanan Böyük topun yanında, döşəmə yol üstündə üzüqoyulu uzandı.

Yanından keçən kömürçü ondan soruşdu:

– Sən neynirsən?

Ulenşpigel də cavab verdi:

– Burnumu isladırım ki, bilim görüm külək haradan əsir.

Sonra dülgər keçəndə dedi:

– Yəqin döşəmə yolunu pərqu döşək bilmisən?

Ulenşpigelin ona cavabı bu oldu:

– Tezliklə bu yol bəzilərinə yorğan olacaq.

Sonra da bir monax onun yanında dayandı, soruşdu ki:

– Ay avara, burada nə qayıırırsan?

– Atam, üzü üstə düşmüşəm ki, sizdən xeyir-dua alım.

Monax ona xeyir-dua verib yoluna düzəldi.

Ulenşpigel qulağını yerə qoydu. Bu zaman bir kəndli yaxınlaşıb soruşdu ki:

– Bir şey eşidirsənmi?

Ulenşpigel:

– Eşidirəm, – dedi, – eşidirəm ağaclar necə böyüyür; həmin ağaclar ki, bədbəxt laməzhəblərin tonqalında yandırılacaq.

İcma polis nəfəri ondan soruşdu:

– Ayrı bir şey eşitmirsən ki?

– İspan atlılarının gəldiyini də eşidirəm. GizlənİLƏSİ bir şeyin varsa yerə basdır: yaxın vaxtda oğru əlindən şəhərlərdə yaşamaq mümkün olmayacaq.

Polis nəfəri dedi:

– Bu sarsaqdır.

Şəhər adamları bu sözü təkrar etdi:

– Bu sarsaqdır.

---

* Ağılsız Qreta (*flam.*)

XIV

Lamme heç nə yemirdi, içmirdi – *Blauw Lanteern* pilləkənində gördüyü gözəl xəyalı düşünürdü. Brüqqeyə can atırdı, lakin Ulenşpigel onu dartıb Antverpenə apardı. Orada da nəticəsiz axtarışlarını davam etdirdi.

Ulenşpigel yeməxanalara gedir, kral fərmanlarının nəyi nəzərdə tutduğunu – xoş təbiətli fələməng – reformatlara, azadlıq sevən katoliklərə başa salırdı.

– Kral Niderlandda inkvizisiyanı ona görə tətbiq edir ki, bizi laməzhəblikdən təmizləsin, – bu ravənd* bizim ancaq pul kisəməizə təsir eləyəcək, ayrı şeyə yox. Biz ancaq xoşumuza gələn dava-dərmanı qəbul eləyirik. Əgər dərman bizim xoşumuza gəlməsə, onda biz acıqlanarıq, həyəcana gələrək, silahlanarıq. Kral da bunu yaxşı bilir. Eşidən kimi ki, bu ravəndi biz istəmirik, o bizim üstümüzə imalə boruları, yəni yüngül və ağır toplar göndərəcək: serpentilər, flakonətlər, yekə ağızlı mortirlər. Bunlar kralın qarın təmizləyənidir! Bu şeylərdən sonra Flandriyanın qarnı elə boşalacaq ki, bütün ölkədə bircə varlı fələməng qalmayacaq. Biz nə xoşbəxt xalqıq: həkimimiz kral özüdür!

Şəhər camaatı güldü.

Ulenşpigel onlara deyirdi:

– Siz bu gün gülürsünüz, ancaq Məryəm ana kilsəsində bircə şey də sınımış olsa, o saat qaçıb dağılın, ya da silaha əl atın.

XV

Avqustun 15-də, müqəddəs Məryəm ananın öldüyü gündə, meyvə və tərəvəzin təqdis edildiyi gündə, tox toyuqların cuşa gəlmiş xoruzların çağırışını eşitmədiyi gündə, – Antverpenin qala qapısından, kardinal Qranvellə qulaq eləyən bir italyalı şəhərə girdi, İsanın çarmıxa çəkilmiş böyük daş heykəlini vurub sındırdı, elə bu vaxt Məryəm ana kilsəsindən çıxan xaç mərasimi başlandı; mərasimin qabağınca sarsaqlar, səfehlər, axmaqlar gedirdi.

---

* Ravənd – kökündən dərman hazırlanan bitki

Yolda, naməlum adamlar Məryəm ananın heykəlini ələ salmağa başladılar; elə o saat da heykəli aparıb kilsədə amvona qoydular, barmaqlıq çəpəri qıfılladılar.

Ulenşpigellə Lamme Məryəm ana kilsəsinə girdilər. Amvonun qabağında cındır paltarlı cavan oğlanlar, heç tanınmayan adamlar özlərini əzir-büzür, ağız-burunlarını əyir, bir-birinə sirli işarələr edirdilər. Ayaqlarını yerə döyür, damaqlarını şaqıldadırdılar. Əvvəllər onları Antverpendə görən olmamışdı, sonra da görən olmadı. Onlardan, üzü bişmiş soğana oxşayan birisi Mikedən (o Məryəm anaya belə deyirdi) soruşdu: sən nə üçün kilsəyə belə tez qayıtdın, kimdən qorxdun?

Ulenşpigel sözə qarışdı:

– Əlbəttə səndən yox, həbəş sifətli gədə!

Oğlan yumruqlarını qaldırıb onun üstünə cumdu, lakin Ulenşpigel onun yaxasından tutub dedi:

– Hünərin var vur – dilini dartıb qopardaram!

Sonra o, kilsədə olan antverpenlilərə üzünü tutub dedi:

– *Signork*-lər, *pagader**-lər, siz onlara, – barmağı ilə cındır geyimli cavanları göstərdi, – qulaq asmayın! Onlar xalis fələməng deyillər. Onlar satqındırlar. Onları tutublar ki, bizə ziyan yetirsinlər, ölkəmizi dağıtsınlar, bizi məhv eləsinlər. – Sonra naməlum adamlara sarı dönüb çıxırdı: – Adə ey, eşşək sifətlilər. Siz ki, acından ölürdünüz, bu gün pulunuz var, bu hardandır? Pul kisələrini gör necə səsləndirirlər! Yoxsa dərinizi təbilçilərə satmısınız?

Naməlum adamlar acıqlı, kobud cavab verirdilər:

– Bir buna bax, vaizə bax!

Sonra hamısı Məryəm ana haqqında danışmağa başladılar:

– Mikenin əynində qəşəng paltarı var! Mikenin gözəl çələngi var! Mənim sevgilimin də belə geyimi olaydı!

Sonra onlar qarıya sarı yönəldilər. Onlardan biri kafedraya qalxıb, ağzına gələni danışmağa başladı, – bu zaman yoldaşları qayıdıb, yenə hay-küy saldılar:

---

* Oğlanlar, cavanlar (*flam.*)

– Mike, bizim yanımıza gəl, nə qədər ki, biz sənin dalınca getməmişik – özün gəl. Tənbəl arvad, bəsdir səni əllərdə gəzdirlər, – möcüzə göstər, göstər ki, sən gəzə bilirsən!

Ulenşpigel nahaq yerə çığırdı:

– Talançı oğrular, kəsin iyrənc danışıqları! Şər bir talançı – cinayətkardır!

Onlar yenə də Məryəm ananın ələ salırdılar. Bəziləri yoldaşlarını qızıışdırırdılar ki, barmaqlığı sındırıb, Mikenə amvondan dartıb çıxartsınlar.

Şam satan qarı manqalının külündən onların gözünə atdı. Cındır geyimlilər qarının üstünə cumdular, onu yerə yıxıb bərk döydülər, – qarğaşalıq başladı.

Markqraf polis nəfərləri ilə kilsəyə gəldi. Mərəkəni görüb, onların kilsədən çıxıb getmələrini əmr etdi. Lakin elə tərəddüdlə əmr etdi ki, kilsəni çox azları tərək etdi. O birilər bildirdilər:

– Biz Mikenin şərəfinə axşam ibadəti düzəltmək istəyirik.

Markqraf dedi:

– Axşam ibadəti olmayacaq.

Bu naməlum sərsərilər elan etdi:

– Onda biz özümüz eləyərək.

Kilsənin hər yerində nəğmə oxumağa başladılar. Bəziləri *krieke stenen* (albalı çəyirdəyi) oyunu oynaya–oynaya çığırdılar:

– Mike, cənnətdə sən oyun oynamırsan, yəqin ki darıxırsan, gəl bizimlə oyna!

Bu qayda ilə onlar bir an da susurdular; küfr söyləyirdilər, çığırib–bağırdılar, nəre çəkirdilər, fit verirdilər.

Markqraf elə bil ki, qorxub gözdən itdi. Onun əmri ilə məbədin, bircə qapısından başqa, qalan bütün qapıları kilidləndi.

Camaat bütün bu həngəmələrdə iştirak etmədi. Gəlmə sərsərilər get–gedə həyasızlaşır, daha ucadan bağırib çığırdılar.

Nəhayət, üzü bişmiş soğana oxşayan fırldaqçı, – görünür bütün quldur dəstəsinin başçısı o idi, – kafedraya qalxdı, əli ilə işarə edib moizəyə başladı:

– Ata, oğul və müqəddəs ruh, əslində bir olan, sifətdən üç olan Allah naminə başlayıram! İlahi, heç olmasa cənnətdə sən

bizi hesab elmindən xilas elə! Bu avqustun iyirmi doqquzunda Mike gözəl zinət içində öz ağac sifətini antverpenli oğlanlara, cavanlara göstərmişdir. Amma xaç mərasimində iblis ona rast gəlib, onu ələ salaraq deyib: “Mike, sən kraliça kimi bəzənmişən, səni dörd oğlan aparır, buna görə də belə lovğalanırsan, iblisə heç baxmırsan, amma o yazıq cavan piyada gedir. Mike bu sözün qabağında deyib: “Geri çəkil iblis, yoxsa başını əzərəm, məlun ilan İblis də ona deyib: “Mike, min beş yüz ildir ki, sən elə bununla məşğulsan, lakin sənin hökmdarın olan allahın ruhu məni azad edib. İndi mən səndən güclüyəm, indi sən mənim başımı əzə bilməzsən, elə elərəm ki, sən mənim qabağında tiblim oynarsan!” bunu deyib qamçını götürdü, Mikenə döyməyə başladı. Mike də, qorxdığını göstərməmək üçün, heç çıxırmadı da, yorta-yorta qaçmağa başladı, əlləri üstə onu aparən cavanlar da, əlacsız qalıb, yortmağa başladılar, yoxsa onlar, bu dilənçi camaatın gözü qabağında, onu qızıl çələngi və zınqırovları ilə yerə salardılar. İndi Mike öz yerində sakitcə dinc durub, iblisə baxır. İblis də qübbənin altında, girdə sütun üstündə oturub, onu qamçı ilə hədələyir, ələ salır, deyir ki: “Sənin adına tökülən qanlar üçün, bütün göz yaşı üçün sən mənə haqq-hesab verməlisən! Hə, Mike, sənin bakirəlik səhhətin necədir? Çıx, çıx oradan! Ay murdar ağac arvad, bu saat səni, bütün diri insanların yerinə doğrayıb iki parça eləyəcəklər: həmin insanlar ki, onları rəhm etmədən, sənin adınla odda yandırılar, dar ağacından asıblar, diri-diri yerə basdırıblar!” İblis belə deyirdi – düz də deyirdi. Qaniçən Mike, görünür, sən divar hücrəsindən çıxmalı olacaqsan – oğlu İsayə oxşamayan, ay qəddar Mike!

Bu sözlər söyləyəndə bütün bu fırladaqcılar sürüsü nəre çəkdi, bağırırdı, ulaşıdı:

– Çıx, çıx, Mike! Yəqin qorxudan tumanın yaş olub! Hə, kim yaxşı hersoqsa, Brabant da onundur! Bütləri parçala! Şelda çayında onları çimdirərik! Ağac, balıqdan yaxşı üzür!

Camaat dinməz-söyləməz qulaq asırdı.

Birdən Ulenşpigəl kafedraya yüyüdü, “vaizi” pillələri saymağa məcbur elədi. Şəhər camaatının üstünə çıxırdı:

– Bu nədi, sizin başınız xarab olub, aqlınızı çəşib, dəlimi olmusunuz?! Yoxsa siz fırtıqlı burnunuzdan başqa bir şey görmürsünüz? Yoxsa siz başa düşürsünüz ki, burada xainlər işə girişiblər? Onlar bunu qəsdən eləyirlər ki, sonra sizin özünüzü kafirlikdə, talançılıqda təqsirləndirsinlər, sizi qiyamçılıqda bədnam eləsinlər, axırda da sandıqlarınızdakı şeyləri çəkib aparsınlar, özünüzün də ya boynunuzu vurdursunlar, ya da tonqalda yandırınlar. Var-yoxunuz da krala çatacaq. Cavanlar, oğlanlar, siz bu araqarışdıranların sözüne qulaq asmayın! Məryəm ananı rahat qoyun, çalışın şənlik edin, yaşayın, ömür sürün, varlanın! Ölümün qara ruhu gözlərini sizə tikib, – odur sizi talana, qırğına həvəsləndirən; həvəsləndirir ki, düşmən qoşununu sizin üstünüzə göndərsin, sonra da sizinlə bir qiyamçı kimi rəftar eləsinlər. Al-banı sizin üstünüzə qoysunlar. Ona hədsiz hakimiyyət ixtiyarı verilib: o, inkvizisiya qanunları ilə sizi idarə edəcək, sizi tamam var-yoxdan çıxaracaq, talan edəcək, ölüm cəzası ilə qıracaq! Mal-dövlətiniz də ona çatacaq!

Lamme çıxırdı:

– Adə ey, oğlanlar, cavanlar, dağıtmayın! Onsuz da kralın acığı tutub. Mənim dostum Ulenşpigel bunu tikmə tikən arvadın qızından eşidib. Ağalar, dağıtmayın!

Lakin camaat onların səsini eşitmirdi.

Fırılacaqçılar səsləri gəldikcə bağırırdılar.

– Dağıt, götür! Kim yaxşı hersoqdursa, Brabant da onundur. Bütləri suya atın! Onlar balıqdan yaxşı üzürlər!

Ulenşpigel kafedradan nahaq yerə çıxırırdı:

– Oğlanlar, cavanlar, qoymayın onları talan eləsinlər! Şəhərinizi məhv eləməyin!

Ulenşpigel əlləri ilə, ayaqları ilə özünü nə qədər qorusa da, onu dartıb kafedradan aşağı saldılar, üz-gözünü cırmaqladılar, gödəkçəsini, şalvarını cırdılar. O, qana bulaşmış halda yenə də camaata deyirdi:

– Onları qoymayın talan eləsinlər.

Bunun heç bir nəticəsi olmadı.

Gəlmələr və yerli camaatın tör-töküntüləri: “Yaşasın Gyöz!” deyib çığırdı, amvona cumub barmaqılığı sındırdılar.

Onlar hər şeyi dağıtmağa, sındırmağa, ələ keçəni götürməyə başladılar! Yetmiş taxtı, çox-çox gözəl şəkilləri, qiymətli şeyləri olan bu böyük kilsə gecə yarısına kimi içi boş qozu xatırladırdı. Taxtları vurub yıxmışdılar, heykəlləri yerə atmışdılar, bütün qıfilları sındırmışdılar.

Həmin fırıldaqçılar kilsəni talan etdikdən sonra, minorit – Fransisk kilsəsini də, apostol Pyotr adına kilsəni də, Duluxxana kilsələrini də, şəhər ətrafındakı kilsəni də, Ağbacılar kilsəsini də, Bozbacılar kilsəsini də, Üçüncü orden kilsəsini də, dominikançılar kilsəsini də və bütün başqa məbədləri, sovmələri də talan etməyi qərara aldılar. Şamları, məşəlləri qarıb kilsələrə yüyürüşdülər.

Onların arasında dava-dalaş, çəkişmə baş vermirdi. Bu böyük dağıntı zamanı çoxlu daş, sılan, dağılan şeylərin qırıntıları, parçaları tökülürdü, amma heç kəs bunlardan yaralanmırdı.

Sonra onlar Haaqaya getdilər, orada da heykəlləri yığır, minbərləri dağıdırdılar. Lakin nə Haaqada, nə də başqa yerlərdə reformatlar hələ onlara qoşulmamışdı.

Haaqada bələdiyyə rəisi fitnəçilərdən soruşdu: bu işi tutmağa sizə icazə verilibmi?

Onlardan biri əlini ürəyinin üstünə qoyub dedi:

– İcazə bax buradadır!

Ulenşpigel bunu bilib camaata ucadan dedi:

– Eşidirsinizmi, oğlanlar, cavanlar?! İcazə verilib-verilmədiyini soruşurlar! Deməli, bir adamın icazəsi ilə kafirlik işləri görmək olar! Bu ona oxşayır ki, mənim daxmama oğru gəlir, mən də, Haaqa bələdiyyə rəisi kimi, şlyapamı çıxarıb ona deyirəm: “Əziz oğru, sevimli talançı, hörmətli cibgir, xahiş olunur, sizə verilən icazənaməni təqdim edin!” O da, mənim malıma göz tikən oğru da cavab verir ki, icazənamə mənim ürəyimdədir. Bu sözü eşidəndə mən də açarı gərək ona verəm. Bir fikirləşin, fikirləşin görün bu talançılıq kimin xeyrinə ola bilər? Qızıl itə inanmayın! Cinayət

baş vermişdir, cinayət eləyənlər gerek cəzalansın! Qızıl itə inanmayın! Daş çarmıxı yıxıblar. Qızıl itə inanmayın!

Məhəllədə, Böyük yığıncaq öz sədri Viqliusun⁹⁹ dili ilə demişdir ki, kilsə heykəllərinin dağıdılmasına mane olmaq qadağan edilmişdir.

Ulenşpigel çıxıra-çıxıra deyirdi:

– Görün başımıza nə müsibət gələcək! İspan biçinçilərinin biçin vaxtı çatmışdır. Hersoq Alba, hersoq Alba bizim üstümüzə gəlir! Fələmənglər, kral ədavətinin dalğası yüksəlir, yüksəlir dalğası! Arvadlar, qızlar, qaçın, yoxsa sizi diri-diri yerə basdıracaqlar! Kişilər, qaçın – sizin üçün dar ağacı, qılınc, od hazırlanıb! Fillip, Karlın ədavətini başa çatdırmaq niyyətindədir. Fillipin atası Karl adamları öldürürdü, sürgün edirdi, oğlu and içib demişdir ki, mən laməzhəblərə padşahlıq etməkdən – qəbiristanlığa padşahlıq eləməyi üstün tuturam! Qaçın! Cəlladla qəbirqazanlar yaxındadır!

Camaat Ulenşpigelin sözüne qulaq asdı: yüzlərlə ailə şəhəri tərk etdi. Qaçanların şeyləri yüklənmiş arabalar bütün yolları tutmuşdu.

Ulenşpigel də şəhərdən şəhərə gedirdi. Lamme də, təskinlik tapmayaraq, ondan geri qalmır, arvadını axtarırdı.

Dammedə isə Nele, ağlını itirmiş Katlinadan ayrılmır, göz yaşı töküdü.

XVI

Ulenşpigel Kentdə qraf Eqmonta rast gələndə arpa ayı idi, yəni oktyabr. Eqmont, Sen-Bavon abbatının* himayəsi altında düzələn içki məclisindən, qonaqlıqdan qayıdırdı. Onun kefi saz idi; atının cilovunu buraxıb fikrə getmişdi. Birdən onun diqqətini, yanınca gedən fanarlı bir adam cəlb etdi.

Eqmont soruşdu:

– Sən məndən nə istəyirsən?

Ulenşpigel də cavab verdi ki:

– Sizə yaxşılıq eləmək istəyirəm, istəyirəm ki, sizin fikrinizi açam.

---

* Katolik monastırının başçısı

Qraf onun üstünə çığırdı:

– Rədd ol!

Ulenşpigel:

– Rədd olmuram, – dedi.

– Qamçını tərənə ilişdirərəm!

– İstəyirsən lap onunu ilişdir, ancaq elə olsun, mən sizin başınızda elə bir fanar yandırım ki, buradan düz Eskorialı görə biləsiniz.

– Nə sənin fanarının, nə Eskorialın mənim üçün heç bir əhəmiyyəti yoxdur!

– Amma mən çox istəyirəm, çox istəyirəm ki, sizə yaxşı bir məsləhət verəm.

Ulenşpigel bunu deyib, qrafın mindiyi atın cilovundan tutdu. At şahə qalxdı, lakin Ulenşpigel cilovu buraxmadı.

O yenə sözə başladı:

– Monsenyör, bir şeyi fikirləşir. Hələ ki, siz atınızın üstündə öz qoçaqlığınızı göstərirsiniz, başınız çiyinləriniz üstündə öz qoçaqlığını bundan pis göstərmir. Amma mənim qulağıma çatıb ki, kral sizin bu qoçaqlığınıza son qoymaq istəyir: bədəninizi sizin yanınızda saxlayacaq, amma başınızı, qoçaqlıq göstərmək üçün, elə uzaqlara göndərəcək ki, gedib ora çata bilməyəcəksiniz. Mənə bir florin verin – mən buna layiqəm.

– Pis məsləhətçi, çəkilib getməsən, sənə pul yerinə qamçı verərəm!

– Monsenyör, mən – tonqalda yandırılmış Klaasın, qəm-qüsədən ölmüş Sootkinin oğlu Ulenşpigeləm. Atamın sinəmdə olan külü məni intiqam almağa çağırır, mənə deyir ki, cəsəətli döyüşçü qraf Eqmont hersoq Albanın qabağına – onun qoşunundan üç qat qüvvətli qoşun çıxara bilər:

Eqmont çığırdı:

– Rədd ol, mən xain deyiləm!

Ulenşpigel dedi:

– Vətəni ancaq siz xilas edə bilərsiniz!

Qraf qolaylanıb qamçı ilə onu vurmaq istədi, lakin Ulenşpigel cəld özünü yana verdi, yüyürə-yüyürə çığıraaq, ancaq bunu deyə bildi:

– Ayıq olun, qraf, ayıq olun! Vətəni xilas edin!

Bu dəfə Eqmont şərab içmək üçün *i'nt Bondt Verkin* (Zolaqlı Donuz) yeməxanasının qabağında atını saxladı, – yeməxana, *Musekin* yəni *Siçan* ləqəbli qəşəng bir kurtreyli qadının idi.

Qraf üzəngidə qalxıb ucadan dedi:

– İçki ver!

Siçanın yanında qulluq eləyən Ulenşpigel yeməxanadan çıxdı: onun bir əlində qalay parç, bir əlində də qırmızı şərab şüşəsi vardı.

Qraf onu tanıdı. Dedi ki:

– Hə, mənə qara xəbər söyləyən sən idin, ay qarğa?

Ulenşpigel də cavab verdi:

– Monsenyör, bu xəbər ona görə qaradır ki, yuyulmayıb. Yaxşısı budur siz mənə deyin: hansı şey daha qırmızıdır: boğaza tökülən şərab, ya boyundan fəvvarə verən qan? Mənim fanarım sizdən bunu soruşurdu.

Qraf şərabı dinməz-söyləməz içib pulunu verdi, atını çapıb getdi.

XVII

Oranlı şahzadənin yaxın adamlarından biri olan Simon Simonsen Ulenşpigellə Lammeyə iki eşşək vermişdi. Onlar eşşək-də hər yeri gəzir, vətəndaşlara qanlı kralın qara niyyətləri haqqında məlumat verirdi, həm də İspaniyadan yeni bir xəbər olub-olmadığını öyrənirdi.

Onlar kəndli paltarı geyib tərəvəz satır, bütün bazarları dolaşırdılar.

Bir gün Brüssel bazarından Kərpic sahil küçəsi ilə qayıdanda, daş evlərdən birinin aşağı mərtəbəsi pəncərəsindən, – atlas paltarlı, qırmızı yanaqlı, hündür döşlü, oynaq gözlü gözəl bir xanım gördülər.

O, cavan, tərəvətli aşpaz qıza deyirdi:

– Yağa heyfin gəlməsin, qovurmanın tavaya yapışmasından mənim xoşum gəlmir.

Ulenşpigel pəncərədən içəri baxdı:

– Amma mənim hər cür qovurmadan xoşum gəlir, – ac mədə şıltaqlıq eləmir.

Xanım ona sarı döndü:

– Ay uşaq, mənim qab-qacağıma niyə baxırsan?

Ulenşpigel həyəcanla dedi:

– Ay gözəl xanım! Əgər mənimlə bir yerdə bir az xörək bişirməyə razı olsaydınız, onda yəqin edərdiniz ki, bu naməlum qərib adam, evdə oturan məlahətli xanımı necə ləzzətli xörəyə qonaq eləyə bilər. – Sonra ağzını marçıldadıb əlavə etdi: – Ah, necə istəyirəm!

Qadın soruşdu:

– Nəyi?

Ulenşpigel də cavab verdi ki:

– Səni.

Aşpaz qız xanıma dedi:

– Qəşəng oğlandır. Gəl onu içəri çağırıraq – o bizə başına gələn əhvalatlardan danışar.

Xanım da:

– Axı onlar iki nəfərdir, – dedi.

Aşpaz qadın:

– O birisinə mən baxaram, – dedi.

Ulenşpigel onun sözünü təsdiq elədi:

– Elədir, xanım, biz ikiyik: bir mənəm, bir də mənim yazıq Lammem: o dalında yüz funt da şey apara bilməz, amma qarnında beş yüz funt da daşıyar, heç uf da deməz, təki bu yemək-icmək olsun.

Lamme:

– Oğlum, – dedi, – mən qaragünlüyə gülmə, – qarnımı doyurmaq mənə ucuz başa gəlmir.

Xanım dedi:

– Bu gün bu sənə bir liara da başa gəlməyəcək. Girin içəri!

Lamme soruşdu:

– Bəs bizim eşşəklərimiz?

Xanım da ona cavab verdi ki:

– Qraf Megenin¹⁰⁰ tövləsində yulaf boldur.

Aşpaz qız, yüyürüb darvazanı açdı. Ulenşpigellə Lamme eşşəklərin üstündə həyəət girdilər, eşşəklər həyəətdə o saat anqırdılar.

Ulenşpigel dedi:

– Eşşəklər yem istəyirlər, bu ona işarədir. Yazıq heyvanlar sevinclərini öz şeypurları ilə dünyaya bildirirlər.

Ulenşpigellə Lamme tələsirdi.

Ulenşpigel aşpaz qızdan soruşdu:

– Sən dişə eşşək olsaydın, mənə kimi erkək eşşək xoşuna gələrdimi?

Aşpaz qız cavab verdi ki:

– Mən arvad olsaydım şux bir oğlan xoşuma gələrdi.

Lamme soruşdu:

– Yaxşı, sən ki nə arvadsan, nə dişə eşşək – bəs onda nədən?

Aşpaz qız cavab verdi:

– Mən qızam. Qız nə arvaddır, nə dişə eşşək. Başa düşdün, yekəqarın?

Ulenşpigel Lammeyə xəbərdarlıq elədi ki:

– Sən ona inanma! Onun yarısı gəzəyən arvaddır, ancaq yarısı qız, bu yarısının dördü biri iki şeytan qıza bərabərdir. Cəhənnəmdə indidən ona eşqbazlıq üstündə yer hazırlanıb – orada döşək üstündə Velzevula kef verəcək.

Aşpaz qız dedi:

– Adamı ələ salan! Belə baxıram, sənənin yalın heç döşəyə də yaramaz!

Ulenşpigel:

– Amma mən səni bütün qıvrım saçınla bir yerdə yeyərdim, – dedi.

Xanım sözə qarışdı:

– Dil ki, var ətdəndir – nə istəsən deyərsən! Sən yanı o qədər acgözsən?

Ulenşpigel də cavab verdi:

– Yox. Bir sizin kimisi mənə bəsdir.

Xanım təklif etdi:

– Hər şeydən əvvəl bir parç *bruinbier* iç, bir parça donuz qaxacı ye, qoyun ətini qabağına çək, kətədən bir qırıq kəs, salatlardan da ötür.

Ulenşpigel əllərini döşünə qoyub dedi:

– Donuz qaxacı – yaxşı şeydir; *bruinbier* tanrı içkisi; qoyun əti – ona ət çatmaz; kətəni kəsəndə – adamın ağzının suyu axır; salat – padşahlar saqqızıdır. Amma xoşbəxt o adamdır ki, siz ona axşam yeməyində öz gözəlliyinizi verəcəksiniz.

Xanım ucadan dedi:

– Bu nə sarsaqlayır! Sən əvvəl ye, ay heyvərə!

Ulenşpigel soruşdu:

– Biz əvvəl *Benedicite* oxumayamı?

Xanım da cavab verdi ki:

– Yox!

Lamme zığıldadı:

– Mən acmışam!

Gözəl xanım dedi:

– Bu saat yeyərsən. Sənin elə fikrin-zikrin bir yeməkdir!

Lamme əlavə etdi:

– Ancaq mənim arvadım kimi təzə olsun!

Aşpaz qız “arvad” sözünü eşidəndə mısmırığını salladı. Hər necə olsa Ulenşpigellə Lamme o ki var yedilər, yaxşı da içib kefləndilər. Üstəlik gecə də xanım Ulenşpigelə yemək verdi. Bu vəziyyət bir necə gün davam etdi.

Eşşəklərə iki yeyimlik yulaf, Lammeyə də bütün xörəklərdən iki pay verilirdi. O düz bir həftə mətbəxdən çıxmırdı. O, aşpaz qız ilə deyil, yeməklərlə oynaqlaşırdı, çünki bütün fikri arvadının yanında idi.

Aşpaz qızı bu yaman acıqlandırırırdı. O bir neçə dəfə eyhamla demişdi ki, ancaq öz qarnını düşünənlər dünyada nahaq yerə yaşayır.

Lakin Ulenşpigellə ev yiyəsi xanımın arası saz idi. Bir gün xanım ona dedi:

– Til, sən pis tərbiyə olunmusan. Sən kimsən?

Ulenşpigel də cavab verdi ki:

– Məni Müvəffəqiyyətlə Xoşbəxt təsadüf meydana gətirmişdir.

- Ancaq sən düz adama oxşamırsan.
- Qorxuram ki, başqaları məni tərif eləməsin.
- Təqib olunan qardaşları müdafiə eləmək istəyirsənmi?
- Klaasın sinəmdəki külü məni intiqam almağa çağırır...

Ev yiyəsi dedi:

– Qoçaq oğlansan? Klaas kimdir?

– Klaas mənim atamdır. Onu məzhəb üstündə tonqalda yandırdılar.

Ev yiyəsi dedi:

– Qraf Megem sənin kimi deyil. O mənim vətənim qan içində boğmaq istəyir – mən axı şanlı Antvepen şəhərində anadan olmuşam. Bunu bil ki, o, Brabant müşaviri Sheyf ilə əlbir olub, Antverpenə on dəstə piyada əsgər göndərəcək.

Ulenşpigel qət elədi:

– Dərhal bunu antverpenlilərə xəbər vermək lazımdır. Bu saat güllə kimi uçuram!

Uçdu da! Ertəsi gün bütün antverpenlilər silahlandı.

Ulenşpigellə Lamme eşşəklərini Simon Simonsenin fermalarından birində qoydular, özləri isə qraf Megemdən qaçıb gözlənməyə məcbur oldular, – qraf onları tutub dar ağacından asmaq istəyirdi, çünki ona xəbər aparmışdılar ki, iki laməzhəb sənin çörəyini yemiş, şərabını da içmişlər.

Qraf Megem qısqanclıqdan iztirab çəkərək, gözəl arvadını danlamağa başladı. Arvadı da acığından dişlərini qıcırdadır, ağlayırdı; on yeddi dəfə özündən getdi. Aşpaz qız da bayılırdı, ancaq xanımı kimi tez-tez yox. O and içib deyirdi ki, yalan danışıramsa heç cənnət üzü görməyim, ruzumu xilas edə bilməyim: nə mən nə mənim xanımın nalayiq bir iş görməmişik, biz ancaq iki ac ziyrətçiyə yeməyin artığını vermişik, onlar yorğun eşşək üstündə yolla keçib gedirdilər, dönüb mətbəx pəncərəsindən baxdılar.

Bu əhvalat üstündə bir ümman göz yaşı töküldü. Qraf Megem belə bir göz yaşı daşqınını görüb, arvadına, qulluqçuya inanmaya bilmədi.

Lamme gizlin də olsa aşpaz qızın yanına getməyə cəsarət eləməirdi – qız ona, arvadı olması ilə, yaman öcəşirdi.

O, əvvəllər yediyi xörəklərin həsrətini çəkirdi. Sonra Ulenşpigel ona xanımın evindən dadlı şeylər gətirdi: Ulenşpigel müqəddəs Yekaterina küçəsi tərəfdən Megemin evinə girir, çardaqda gizlənirdi.

Bir axşam Megem arvadına dedi ki, mən səhər açılanda öz atlı qoşunumla Hertogenbosa girəcəyəm. Qraf yatan kimi onun istəkli arvadı çardağa yüyürüb əhvalatı Ulenşpigelə danışdı.

XVIII

Ulenşpigel geyimini dəyişdi, zəvvar paltarları geydi; vaxt itirməyib, yeməksiz, pulsuz yola düşdü. Yüyürə-yüyürə Hertogenbosa xəbərə getdi. Yolda Simonun qardaşı İerun Praatdan at alacağına, oradan da kəsmə yolla məqsədinə çatacağına ümid edirdi; şahzadənin ona göndərdiyi məktub da cibində idi.

Böyük yola çıxanda qoşun gəldiyini gördü. Cibindəki məktub yadına düşdü, ovqatı təlx oldu.

Vaxt itirmədən qəti hərəkət etməyi qərara aldı. Özünü sakit tutaraq, astadan dua oxuya-oxuya, əsgərlərin gəlməsini gözlədi. Qoşun gəlib çatanda, onların yanı ilə getməyə başladı. Çox keçmədi, öyrəndi ki, əsgərlər Hertogenbosa gedirlər.

Qabaqda vallon dəstəsi gedirdi. Ona kapitan Lamot¹⁰¹, altı nəfər baltalı nizəçi mühafizəsi ilə, başçılıq edirdi. Onun da ardınca, öz rütbəsinə görə, daha az mühafizə əsgəri olan bayraqdar, sonra profos, onun baltalı nizəçiləri, iki də casusu, daha sonra kəşfiyyat rəisi, yük arabaları başçısı, cəllad öz əlaltıları ilə, şeypurçular, təbilçilər gəlirdi; təbilçilər var gücü ilə təbil vurur, şeypurçular şeypur çalırdı.

Vallon dəstəsi ardınca, iki yüz adamlıq fələməng dəstəsi gəlirdi; onun da öz kapitanı, öz bayraqdarı vardı. Bu dəstə iki senturiya*, senturiyalar da dekuriyalara** bölünmüşdü. Senturiya-

* Senturiya – yüz əsgərdən ibarət dəstə

** Dekuriya – on əsgərdən ibarət olan dəstə

lara – qoçaq döyüşçü olan serjantlar, dekuriyalara – rotmisterlər komandanlıq edirdi. Profosun və *stocknecht*-un, onun qamçı üz-rə köməkçilərinin qabağınca təbilçilər gum-gum gumbuldayır, şeypurlar nərə çəkirdi.

Qoşunun dalınca gələn iki üstüaçıq arabada bir neçə yüngül-ləxlaqlı qəşəng qız vardı: onlardan kimisi ayaq üstə durmuşdu, kimisi uzanmışdı; kimisi oturmuşdu; bəzisi qəhqəhə ilə gülürdü, bəzisi qaranquş kimi ötürdü, bəzisi bülbül kimi oxuyurdu; yeyir-dilər, içirdilər, oynayırdılar, – bunlar əsgərlərin dostları idi.

Bu qızlardan bəzisi landsknext kimi geyinmişdi, lakin paltar-larını zərif, ağ parçadan tikmişdilər; paltarların yaxası açıqdı, qollarında, ombalarında, kürəklərində kəsik yerlər vardı, bu kə-siklərdən zərif bədənləri görünürdü. Başlarına – zərif kətandan tikilmiş, zər işləməli papaq qoymuşdular; papaqları – havada tit-rəyən qırmızı dəvəquşu lələkləri ilə bəzədilmişdi. Zər işləməli, al atlasda bəzək vurulmuş kəmərlərindən zər-xaradan tikilmiş xəncər qını asılmışdı. Ayaqqabıları, corabları, çaxçurları, gödək-çələri ağ ipəkdəndi; qaytanları, ilməkləri zər sapdandı.

Buradakı başqa qızlar da landsknet forması ilə bəzənmişdi-lər, ancaq bu geyimlər – göy, yaşıl, tünd-qırmızı, mavi, al rən-gində idi; kəsik yerləri də vardı, naxışlı işləmələri də, gerbləri də – kimin xoşuna necə gəlirdisə, elə də düzəltmişdilər. Hamısı-nın da geyiminin qolçağında bəzək dairəcik vardı – bu onların nə ilə məşğul olduğunu göstərirdi.

Onların *Hoerwyfel*-i, yəni nəzarətçisi, qızları sakitləşdirmək istədi, lakin qızlar onun sözünə baxmırdı: onlar elə sözlər söylə-yirdi, elə zarafatlar edirdi ki, nəzarətçi nə qədər istəsə də özünü gülməkdən saxlaya bilmirdi.

Zəvvar paltarı geymiş Ulenşpigel qoşunla bərabər addım atırdı – o, gəminin yanı ilə gedən balaca qayığı xatırladırdı. Hə-mişə də astadan dua oxuyurdu.

Birdən Lamot ondan soruşdu:

– Ziyarətçi, sən hara yol almısan?

Ulenşpigel bərk acmışdı; dedi ki:

– Cənab kapitan, mən çox böyük günah iş tutmuşdum, Məryəm ana kilsəsinin kapitulu* tərəfindən mənə cəza verilmişdi: mən gərək piyada Romaya gedəydim, müqəddəs atadan günahlarımın bağışlanması barəsində kağız alaydım, getdim də, müqəddəs ata da bu kağızı mənə verdi. Günahdan təmizləndəndən sonra müqəddəs ata mənə vətənə qayıtmağa icazə verdi, amma bu şərt ilə ki, yol uzununu mən gərək allahın sözünü bütün qoşun növlərinə vəz ilə çatdıram, döyüşçülər də bu vəzin qabağında mənə çörək, ət versinlər. Qoşun dincəlməyə dayananda, siz mənə icazə verərsinizmi, mən bu vədi yerinə yetirim?

Lamot:

– İcazə verirəm, – dedi.

Ulenşpigel çox mehribanlıqla qoşuna qoşuldu. Sonra da əli ilə tez-tez gödəkçəsini sığallayırdı ki, görsün məktub cibindədir ya yox.

Qızlar çağıra-çığıra ona dedilər:

– Adə, ziyarətçi! Qəşəng ziyarətçi! Göstər görək səninki yaxşıdırımı?..

Ulenşpigel üzünü yalandan turşudub onlara yaxınlaşdı:

– Mənim din bacılarım! Dağları, dərələri piyada gəzən, allahın sözünü döyüşçülərə vəz eləyən zavallı ziyarətçiyə gülməyin.

Lakin özü onların məlahətli yerlərindən gözünü çəkmirdi.

Qızlar da ehtirasla, qəşəng gözləri ilə onu oxlayırdı.

Deyirdilər ki:

– Əsgərləri öyrətmək üçün sən hələ cavansan! Bizim arabamıza qalx – burada bizim söhbətimiz daha xoş keçər.

Ulenşpigel çox istəyirdi ki, arabaya qalxsın, ancaq məktubdan qorxurdu. Qızlardan ikisi ağ, totuq, zərif əllərini ona sarı uzatdı, onu arabaya qaldırmaq istədilər, lakin nəzarətçi, qızları ona qışqandı, Ulenşpigelin üstünə çığırdı:

– Geri çəkil! Yoxsa bu saat səni qılıncla doğraram!

Ulenşpigel geri çəkilməyi lazım bildi, lakin geri çəkilsə də, parlaq gün işığı düşmüş cazibədar qızlara oğrun-oğrun baxırdı.

---

* Roma katolik kilsəsinin ruhanilər heyəti

Bu arada qoşun Berhemə daxil oldu. Fələmənglərin başçısı Filipp de Lanua¹⁰², syer de Bovuar dincəlmək əmrini verdi.

Burada çox da hündür olmayan bir palıd ağacı vardı. Onun ən yoğun budağından başqa bütün qol-budağı kəsilmişdi, bunun da yarısını kəmişdilər. Keçən ay bir anabaptisti* bundan asmışdılar.

Əsgərlər dayandılar. Ordu alverçiləri yüyürüb çörək, çaxır, pivə və başqa şeylər təklif etdilər. Qızlar – nabat, peçenye, bədam, kətə alırdılar. Ulenşpigel bunu görüb ağzının suyu axdı.

Birdən o meymun cəldliyi ilə ağaca çıxdı, ayaqlarını aşırıb, yoğun budağın üstündə oturdu, – yerdən yeddi fut hündürlükdə idi. Sonra da qamçı ilə özünü döyməyə başladı. Elə o saat da əsgərlər, qızlar onun başına yığışdı. Ulenşpigel dedi:

– Atanın, oğulun və müqəddəs ruhun adı ilə başlayıram, amin! Müqəddəs kitabda yazılıb: “Kim ki yoxsula verir – o, allaha vermiş olur”. Döyüşçülər, bir də siz, gözəl xanımlar, şanlı döyüşçülərin qəşəng rəfiqələri, verin allaha, yəni mənə verin – çörək verin, ət verin, çaxır verin, əyər mümkünsə, pivə verin iltifatınız artıq olsa, kətə də verin, allahın hər şeyi çoxdur, o da bunun qabağında sizə dağlar qədər yelbəquşu verər, çaylar qədər Malvaziya çaxırını verər, qayalar qədər nabat və *rustpap* verər, – siz bunu cənnətdə gümüş qaşılqla yeyəcəksiniz. – Bu yerdə onun boğazı qəhərləndi. – Yoxsa siz görmürsünüzümü mən necə ağır əzabla öz günahlarımı bağışlatmağa çalışıram?! Yoxsa siz mənim göynəyən ağrılarımı yüngülləşdirmək istəməzsiniz, – axı bu ağrılar özümə vurduğum qamçılardandır, çiyinlərim qızıl qana boyanıb!

Əsgərlər bir-birindən soruşurdu:

– Bu səfeh kimdir?

Ulenşpigel də cavab verdi:

– Mənim dostlarım, mən səfeh deyiləm, mən tövbə eləyən adamam, mən acam. Nə qədər ki, mənim ruhum mənim günahlarım üçün göz yaşını tökür, mənim qarnım yemək yoxluğundan

---

* Yetkin yaşda bir də xaç suyuna çəkilməyin zəruri olduğunu lazım bilən xristian sektası tərəfdarı

ağlayır. Xoşbəxt döyüşçülər, gözəl qızlar, mən sizin əlinizdə yağlı donuz qaxacı, qaz, kolbasa, çaxır, pivə, kətə görürəm! Mən qərribə də bir şey verin!

Fələməng əsgərləri çıxırdı:

– Bu saat verərik! Amma bu moizəçinin çox qəşəng sifəti var!

Əsgərlər Ulenşpigelə yemək parçalarını top kimi atmağa başladılar. Ulenşpigel də budağın üstündə aşırma oturub bu şeyləri yeyə-yeyə deyirdi:

– Aclıq adamı sərtləşdirir, dua oxumağa qoymur, amma donuz qaxacından ovqattəlxliyi o saat keçir.

Serjantlardan biri Ulenşpigelə bir dolu şüşə Şampan şərabı atıb çıxırdı:

– Özünü gözlə! Kəlləni sındıraram!

Ulenşpigel şüşəni havada tutdu, az-az içərək, sözünə davam etdi:

– Adama əzab verən aclıq ki var – insanın zavallı bədəninə ziyandır. Amma bundan da qorxulu şey var: səxavətli əsgərlərdən biri fağır qərribə bir parça donuz qaxacı, biri – bir şüşə pivə verir, amma qərrib yolçu qorxu içindədir: o axı həmişə ayıq olmalıdır! Əgər onun qarını boşdursa, o dərhal keflənir... – Ulenşpigel bu anda havada bir qaz budu tutub ucadan dedi:

– Bu lap möcüzədir ki! Mən havada çəmən balığı tutdum! Budur, o birdən yoxa çıxdı, özü də qılçıqlı-zadlı! Quru qumdan tamahkar nədir? Sonsuz arvad, bir də ac qarın!

Ulenşpigel birdən hiss etdi ki, kim isə onu daldan nizələdi. Dönüb baxdı, gördü ki, bayraqdardır.

Bayraqdar – baltalı nizənin ucunda ona qoyun ətindən əzmə kotlet uzatmışdı; soruşdu ki:

– Haçandan bəri ziyarətçilər qoyun ətindən bişirilmiş əzmə kotleti bəyənmiş?

Ulenşpigel onu rədd eləməyib sözünə davam etdi:

– Məndən əzmə kotlet eyləyəndə – bu mənim xoşuma gəlmir, amma qoyun ətindən əzmə kotleti çox xoşlayıram. Onun sümüyündən fleyta qayırıram, dərdə-qalan bayraqdarı bu fleyta ilə mədh eləyirəm. – Sümüyü gəmirə-gəmirə dedi – hər necə

olsa, şirniyyatsız nahar nə deməkdir, ən ləzzətli əzmə kotlet nədi axı – əgər onun arxasından kətənin işıqlı üzü görünür.

Ulenşpigel son sözü söyləyəndə üzünü qamarladı, çünki bu anda qızların içindən onun üstünə birdən iki kətə atdılar: kətə-lərdən biri onun gözünə dəydi, o biri də yanağına. Qızlar qəhqə-hə çəkib güldülər. Ulenşpigel də onlara dedi:

– Əziz qızlar, çox sağ olun ki, məni mürəbbəli kətə ilə öpür-sünüz!

Ancaq kətələr yerə düşdü.

Birdən təbillər vuruldu, şeypurlar çalındı, qoşun yenə yola düşdü.

Messir de Bovuar Ulenşpigelə ağacdən düşməsini, qoşunla bərabər getməsini əmr etdi. Bu Ulenşpigelin xoşuna gəlmədi, çünki ona çəp-çəp baxan əsgərlərin eyhamından, şübhə altına düşdüyünü hiss elədi: indicə onu bir casus kimi tutub üst-başını axtaracaqlar, məktubu tapıb onu boğazdan asacaqlar.

Buna görə də qəsdən özünü qanova yıxıb çığırdı:

– Cənab əsgərlər, mənə yazığınız gəlsin! Mənim qıçım sınıb, yeriyə bilmirəm, icazə verin qızların arabasına minim.

O çox yaxşı bilirdi ki, qısqanc nəzarətçi buna icazə vermə-yəcək.

Hər iki arabadakı qızlar çığırdılar:

– Qəşəng ziyarətçi, bizim yanımıza gəlin, bizim yanımıza gəlin! Biz səni əzizləyəcəyik, öpəcəyik, qonaq eləyəcəyik, sağaldacağıq.

Ulenşpigel:

– Mən buna arxayınam, – dedi. – Qız əli – hər bir sınıq – zə-də üçün ən yaxşı məlhəmdir.

Lakin qısqanc nəzarətçi messir de Lamota müraciət edib dedi:

– Messir! Mən elə güman edirəm ki, bu ziyarətçi bizi aldadır, onun qıçı-zadı sınımayıb, o qızların arabasına minmək istəyir. Yaxşısı budur onu özümüzlə götürməyək.

Messir de Lamot da buyurdu:

– Razıyam.

Ulenşpigel qanovda yıxılıb qalmışdı.

Əsgərlərdən bəzisi bu şux oğlanın doğrudan da qıçı sındığını zənn edib, ona yazıqları gəldi, Ulenşpigelin yanına iki günlük ət-lə şərab qoydular. Qızlar da onun sinan qıçını sağaltmaq istəsə-lər də, bu fikirdən dönməyə məcbur oldular, ancaq artıq qalmış peçenyələrini onun yanına atdılar.

Qoşun gözdən itən kimi bədbəxt topalın sinan qıçı da, sağ qıçı da işə düşdü ayaqları hərəkətə gəldi. Bir az sonra özünə at aldı, yola-rizə baxmayaraq, atın belində yel kimi Hertogenbosa uçdu.

Şəhər camaatı – messir de Bovuarın və messir de Lamotun öz qoşunu ilə gəldiyini eşidən kimi səkkiz yüz adam silahlandı. Qoşun başçısı seçildi, geyimini dəyişib kömürçü paltarını geymiş Ulenşpigel də Antverpenə göndərildi ki, kefçil Herkules Brede-rodan kömək istəsin.

Bu qayda ilə messir de Lamotla, messir de Bovuarın qoşunu Hertogenbosa girə bilmədi, çünki şəhər gözdə-qulaqda idi, özünü mərdliklə mühafizə etməyə hazır idi.

XIX

Bir ay sonra doktor Aqileus adlı birisi Ulenşpigelə iki florin, bir də Simon Praatın üstünə məktub verdi; Praat ona – sonra nə etmək lazım olduğunu deməli idi.

Praat onu yedirib-içirdi, yatmağa yer göstərdi, Ulenşpigelin sağlamlıq yağın cavan üzündə necə mehribanlıq varda, yuxusu da elə sakit idi. Praat tamam ayrı adamdı: o bədəncə üzgün, üz-dən arıqdı, həmişə də dərin düşüncə içində idi. Ulenşpigeli bir şey təəccübləndirdi: gecələr yuxudan oyananda həmişə qulağına çəkilən səsi gəlirdi.

Yuxudan səhər nə qədər tez dursa, Simon Praatı ayaq üstün-də görərdi. Üzü günü-gündən arıqlayırdı, bu aydınca gözə çar-pırdı; baxışları, – ölümə, ya döyüşə hazırlanan adam kimi, – get-gedə kədərlənir, dalğınlaşırdı.

Praat tez-tez ah çəkir, əllərini qaldıraraq dua eləyirdi, qəlbində isə hisslər qaynayıb coşurdu. Əlləri, əynindəki köynəyi kimi, qara idi, onun kimi yağa bulaşmışdı.

Gecələr niyə çəkilir səsi gəlir, Praatın əlləri niyə qaradır, o niyə belə qəmgindir, – Ulenşpigel özünə söz verdi ki, bunun səbəbini gərək öyrənsin. Bir gün axşam Ulenşpigel Simonu çəkə-çəkə *Blauwe Gans (Göy Qaz)* yeməxanasına apardı, bir az içəndən sonra özünü elə göstərdi ki, guya lül-qənbərdir, ona ancaq yataq lazımdır.

Praat onu çox tutqun halda evə gətirdi.

Ulenşpigel pişiklərlə, çardaqda, Simon isə aşağıda ərzaq zirzəmisinin yanında yatırdı.

Ulenşpigel hələ də özünü sərxoşluğa qoymuşdu: surahini əvəz edən kəndirdən tuta-tuta, hər addımda büdrəyə-büdrəyə, – elə bil ki, bu saat yıxılacaq, – çardağa qalxdı. Simon onu öz qardaşı kimi, ehmalca aparırdı. Nəhayət aparıb yatağa qoydu, başının üstündə durub, allaha dua elədi ki, onun bu günahından keçsin, sonra aşağı endi. Bir az sonra Ulenşpigel çəkilir səsinə yenə eşitdi.

O səssizcə yerindən qalxdı, ensiz pilləklərlə, ayaqyalın aşağı enməyə başladı. Yetmiş ikinci pilləni sayanda, qabağına, kip örtül-məmiş balaca bir qapı çıxdı. Qapının arasından nazik işıq gəlirdi.

Simon kağız vərəqlərini qədim literlərlə – kitab çapı kimi nəcib sənətin böyük yayıcısı olan Lorens Kosterin¹⁰³ dövründə olduğu kimi – çap eləyirdi.

Ulenşpigel ondan soruşdu:

– Sən nə eləyirsən?

Simon qorxa-qorxa dedi:

– Əgər səni iblis göndəribsə, get məndən çuğulluq elə – onda mən məhv oldum. Əgər səni Allah göndəribsə, onda qoy sən ağzın sən dilinin zindanı olsun.

Ulenşpigel dedi:

– Məni Allah göndərib, mən sənə pislik eləmək istəmirəm. Sən nə eləyirsən?

Simon cavab verdi ki:

– Mən tövratı çap eləyirəm. Arvad-uşağa çörək pulu qazanmaq üçün gündüzlər əlahəzrət kralın amansız, qanlı fərmanlarını ortalığa çıxarıram, gecələr də Allahın haqq sözlərini dünyaya yayıram, – bununla da gündüz elədiyim pis işi ləğv eləyirəm.

Ulenşpigel dedi:

– Qoçaq adamsan!

Simon:

– Mən öz məzhəbimdə möhkəməm, – dedi.

Doğru da deyirdi: həmin bu müqəddəs çapxana fələməng dilində tövratı çap eləyirdi. Sonra bunlar – Brabanta, Flandriyaya, Hollandiyaya, Zelandiyaya, Uşrextə, Şimali Brabanta, Overeysselə, Geldernə yayılırdı. Bu iş – Simon Praat tutulub boynu vurulana kimi davam etdi. O, İsa və həqiqət yolunda canından keçdi.

XX

Bir gün Simon Ulenşpigeldən soruşdu:

– Mənə bax, qardaşım, sən qoçaq adamsanmı?

– Mən ispaniyalını murdar olana kimi döyməkdə, adam öldürəni yerindəcə xıxırtmaqda, pis adamı məhv eləməkdə kifayət qədər qoçağam.

Çapçı ondan soruşdu:

– Sən buxarı bacasında gizlənib, otaqda danışılan sözlərə qulaq asa bilərsənmi, buna dözüümün yetərmi?

Ulenşpigel bunun qabağında dedi:

– Şükür allaha ki, kürəyim möhkəmdir, ayaqlarım da çevikdir – mən, pişik kimi, harada istəsəm özümə yer eləyəyəm.

– Səbrin, yaddaşın necədir?

– Klaasın sinəmdəki külü məni intiqam almağa çağırır.

Çapçı:

– Onda qulaq as, – dedi. – Bu üst-üstə yığılmış qumar kağızını götür, Dedermondeyə¹⁰⁴ get, evin qapısını iki dəfə bərk, bir dəfə yavaşca döy, – bax, burada şəkli çəkilmişdir. Qapını açıb soruşacaqlar: sən bacatəmizləyənlə deyilsənmi? Sən də bu sözün qabağında deyərsən ki, sən arıqsan, qumar kağızını da itirməmişən. Qumar kağızını ona göstər. Til, sonra da öz borcunu yerinə yetir. Flandriya torpağı üzərinə qara buludlar gəlir. Sənə buxarı bacası göstərəcəklər, – baca qabaqcadan təmizlənib, hazırlanıb. Bacada ayaqlarını qoymağa yer, oturmaq üçün də möhkəm düzəlmiş bala-

ca taxta görəcəksən. Qapını açan adam sənə deyəndə ki, bacaya qalx, – qalxıb sakit oturarsan. Həmin otaqda, bacasında oturduğun buxarının yanına tanınmış adamlar yığısacaqlar. Bu adamlar da – Danışmaz Vilhelmdir (Oranlı şahzadə), qraf Eqmontdur, qraf Qorndur, qraf Hooxstratendir¹⁰⁵, bir də Danışmazın mərd qardaşı Nassaulu Lüdviqdir. Biz reformatlar gərək bilək: bu ağalar vətənin qurtuluşu üçün nə eləyə bilərlər və nə eləmək istəyirlər.

Ulenşpigel aprelin birində deyilən sözləri yerinə yetirib, buxarının bacasında oturdu. Buxarıda od yanmamasından razı qalıb, öz-özünə dedi ki: “Tüstü danışılan sözləri eşitməyə mane olardı”.

Çox keçmədi, qapı açıldı, Ulenşpigeli bacadan keçən külək vurdu. O buna dözdü, özünə təsəlli verib dedi ki, külək adamın zəhnini açır.

Sonra o, otağa Oranlı şahzadənin, Eqmontun və başqalarının girdiyini eşitdi. Onlar – qorxduqları şeylərdən, kralın ədavətindən, ağır vergilərə baxmayaraq xəzinənin boş olmasından danışdılar. Onlardan biri lovğa-lovğa, sərt və aydın danışdı – bu Eqmont idi. Ulenşpigel onu dərhal tanıdı. Hooxstrateni – boğuq, xırıltılı səsi, Qornı – gur səsi, Nassaulu Lüdviqin – hərbi-amiranə ifadəsi, Danışmazı – hər sözü sanki tərəzidə çəkərək, ağır-ağır söyləməsi tanıtdı.

Qraf Eqmont soruşdu: niyə biz ikinci dəfə yığışırıq, Helleqatda vaxt yox idi ki, lazım olan məsələləri həll eləyək?

Qorn ona etiraz etdi:

– Vaxt sürətlə gəlib keçir, kral qəzəblənib, ləngimək olmaz.

Danışmaz bu sözün qabağında dedi:

– Vətən təhlükədədir. Biz gərək düşmən qoşunları basqınının qabağını alağ.

Eqmont həyəcana gələrək dedi ki, mən bir şeyə təəccüblənirəm: kral bura qoşun göndərməyi niyə vacib hesab eləyir? Bir halda ki, zadəganların səyi qismən də mənim səyim nəticəsində burada dinclik bərpa edilmişdir?

Danışmaz öz fikrini söylədi:

– Filippin Niderlandda on dörd hərbi hissəsi var; bu hissələr – onlara Qravelin və Sen-Kanten ətrafında komandanlıq edən¹⁰⁶ adamın tamam ixtiyarına verilmişdir.

Eqmont dedi:

– Başa düşmürəm.

Şahzadə Vilhelm Danışmaz bilmirdi ki:

– Mən artıq heç bir şey deməyəcəyəm. Lakin başlanğıc üçün qraf, sizin həm də buradakı senyorların diqqətini bir şeyə cəlb edəcəyəm; o da bir adamdan, yəni bədbəxt məhbus Montinyidən¹⁰⁷ gələn məktublardır.

Messir de Montinyi bu məktublarda yazır:

“Niderlandda baş verən hadisələr kralı acıqlandırır, o, fürsət düşəndə, bu işin başçılarını cəzalandıracaq”.

Bu zaman qraf Eqmont bədəninə üşütmə düşdüyünü hiss etdi, xahiş etdi ki, buxarına odun qoysunlar.

Senyorlardan ikisi məktublardan danışarkən, buxarını yandırmaq istədilər, lakin baca elə bərk tutulmuşdu ki, odunlar alışmadı, tüstü otağa doldu.

Sonra qraf Hooxstraten – İspaniya diplomatik nümayəndəsi Alavanın¹⁰⁸ ölkə başçısına göndərdiyi, lakin ələ keçən məktublarının məzmunundan öskürə-öskürə danışdı.

– Diplomatik nümayəndə yazır ki, Niderlandda baş verən hadisələrə üç adam müqəssirdir: Oranlı şahzadə, qraf Eqmont, bir də qraf Qorn. Sonra diplomatik nümayəndə deyir ki, hələlik onları gözdən salıb cəzalandırmaq lazım deyil, əksinə, onlara hiss etdirmək lazımdır ki, Niderlandın itaətə alınmasında kral tamamilə onlara minnətdardır. O biri iki nəfərə, yəni Montinyi ilə Bergenə¹⁰⁹ gəlincə, onlar lazımi yerdədirlər.

Ulenşpigel düşündü: “Mənim üçün Flandriyada tüstüləyən buxarında oturmaq – İspaniyanın sərin dustaqqanasına düşməkdən yaxşıdır: orada, yaş divarlarda, həncama bitir”.

– Sonra diplomatik nümayəndə yazır ki, kral Madriddə belə bir nitq söyləmişdir: “Niderlandda baş verən qarışıqlıqlar bizim kral hakimiyyətinin əsaslarını sarsıtdı, bizim təqdis etdiyimiz

şeyləri təhqir elədi, əgər biz qiyamçıları cəzalandırmasaq, bu, hakimiyyətimiz altında olan başqa ölkələri də yoldan çıxarar. Biz şəxsən Niderlanda gəlməyi, papaya və imperatora kömək üçün müraciət etməyi qərara aldığımız. İndiki zülmün arxasında gələcəyiniz xoşbəxtliyi gizlədir. Biz Niderlandı qəti surətdə zəbt edərək, istədiyimiz kimi də onun dövlət quruluşunu, dilini, idarə tərzini dəyişərik”.

Ulenşpigel düşündü: “Ah kral Filipp! Mən səni istədiyim şəkə sala bilsəydim – sənin böyürlərin, qıçların, qolların mənim fələməng dəyəməyimin altında necə yaxşı dəyişə bilərdi! Sənin başını iki mismarla küreyinə mıxlardım, sonra da qulaq asardım, görüm, sən bu vəziyyətdə, öz ardınca saldığın qəbiristanlığa necə nəzər salardın, zülm ilə düzəltdiyin dəyişiklik haqqında necə öz nəğməni oxuyardın!”

Şərab gətirdilər. Hooxstraten ayağa qalxıb dedi:

– Vətənin xoşbəxt olması üçün içirəm!

Hamı onun sözüə qüvvət verdi. Hooxstraten qədəhi başına çəkib masanın üstünə qoydu. Dedi ki:

– Belçika zadəganları üçün qəti günlər başlanacaq. Biz necə özümüzü müdafiə edəcəyik – bu barədə şərtləşmək, lazımdır.

O sualedici bir nəzərlə Eqmonta baxdı, lakin qraf heç səsini də çıxartmadı.

Belə olduqda Danışmaz sözə başladı:

– İki dəfə Sen-Kantenlə Qravelin ətrafında Fransanı tir-tir əsdirən Eqmont, o Eqmont ki, fələməng əsgərləri onun ardınca özünü oda atar, – həmin bu Eqmont bizə kömək eləsə, ispanların bizim ölkəmizə gələn yolu kəsilmiş olsa, biz dayanıb dura bilərik.

Eqmont dedi:

– Mən krala pərəstiş edirəm, o qətiyyəni bizi qiyam qaldırmağa vadar eləməz – o buna qabil deyil. Qoy onun qəzəbindən qorxanlar qaçsın. Mən qalırım – mən onsuz yaşaya bilmərəm.

Danışmaz öz fikrini söylədi:

– Filipp amansızcasına qisas almağı bacarır.

Eqmont dedi:

– Mən ona etibar edirəm.
Nassaulu Lüdviq soruşdu:
– Başını da ona etibar edirsən?
Eqmont da cavab verdi:
– Bəli. Mənim başım da, bədənim də, sədaqətli qəlbim də onundur.

Qorn dedi:
– Mənim çox hörmət etdiyim Eqmont, mən də sənin kimi edəcəyəm.

Danışmaz bildirdi ki:
– İrəliyə baxmaq lazımdır, gözləmək lazım deyil.
Bu sözdən messir Eqmont hirslənib çığırdı:
– Mən Qrammonda iyirmi iki reformatı boğazından asdırmışam. Reformatlar moizələrini kəssə, laməzhəblər cəzalansa, kral rəhmə gələr.

Danışmaz buna etiraz etdi:
– Buna ümid çox azdır.
Eqmont:
– Etibarla silahlanacaq! – dedi.
Qorn da onun sözünü təkrar etdi:
– Etibarla silahlanacaq!
Hooxstraten sözə qarışdı:
– Qılıncı silahlanmaq, lazımdır etibarla yox.
Bu zaman Danışmaz qapıya yönəldi. Eqmont ona dedi:
– Əlvida, torpaqsız şahzadə!
Danışmaz da bu sözün qabağında dedi:
– Əlvida, başsız qraf!
Nassualı Lüdviq dedi:
– Qoçu qəssab gözləyir, ana torpağı xilas edən döyüşçünü isə – şöhrət!

Eqmont söylədi ki:
– Mən ayrı cür eləyə bilmərəm, eləmək də istəmirəm.
Ulenşpigel düşündü: “Qoy günahsız adamların tökülən qanı saray əyanlarının başında çatlasın!”

Hanı dağılıb getdi.

Ulenşpigel də bacadan çıxıb tez Praatın yanına getdi.

Praat dedi:

– Eqmont satqındır. Allah, Oranlı şahzadə ilədir.

Bəs hersoq Alba haradadır? O indi Brüsseldədir. Şəhər camaatı, yığdığınız əmlakınızla vidalaşın!

ÜÇÜNCÜ KİTAB

I

Danışmaz səfərə çıxır – Allah özü ona yol göstərir. Qrafların ikisi də artıq tutulmuşdur¹¹⁰. Danışmaz Albanın yanına getsə, Alba ona güzəştə gediləcəyini, bağışlanacağını vəd edir.

Ulenşpigel bunu eşidib Lammeyə dedi:

– Hersoq, – Allah ona lənət eləsin, – baş prokuror Dübuanın təkidi ilə, Oranlı şahzadəyə, onun qardaşı Lüdviqə, Hooxstratenə, van de Berğə¹¹¹, Külemburğa, Brederode, şəhzadənin bütün dostlarına təklif edir ki, onun yanına gəlsinlər, onlara ədalət və mərhəmət göstəriləcəyini vəd edir, bunun üçün də ay yarım vaxt verir. Qulaq as, Lamme: bir gün Amsterdam yəhudisi öz düşməninini çağırmağa başlayır. Çağıran küçədə durubmuş, çağırılan da içəridə, pəncərənin qabağında. Çağırılana çığıra-çığıra deyir: “Çıx bayıra! Sənin təpənə elə bir yumruq ilişdirim ki, başın köks qəfəsinə girsin, oğru, dustaqxana barmaqılığı arasından baxan kimi, sən də oradan dünya işığına baxarsan”. Çağırılan da çağırana deyir: “Söz versən ki, mənim təpəmə lap yüz dəfə yumruq ilişdirəcəksən, – hər halda mən buradan çıxıb sənin yanına gedəsi deyiləm”. Oranlı şahzadə və onun yoldaşları da hersoqa belə cavab verə bilər.

Onlar, doğrudan da, getmirlər. Eqmontla Qorn isə gedir. Öz borcunu yerinə yetirməyənləri isə allahın qəzəbi gözləyir.

II

Bu arada Brüsseldə, At bazarında, Battenburğun iki oğlunun – d'Andlo qardaşlarının və başqa mərd, cəsarətli senyorların boynu vuruldu: onlar hücumla Amsterdamı almaq istəyirlərmiş.

Edama aparılanlar on səkkiz adam idi; onlar dua oxuya-oxuya gedirdilər; qabaqlarında və arxalarında bütün yol uzunluğunu təbil vurulurdu.

Ölümə məhkum edilənləri edama apararkən, ispan əsgərləri qəsdən onların ora-burasını məşəllə yandırirdilər. Dustaqlar da yanığın təsirindən qovrularkən əsgərlər deyirdi: “Hə, lüterçilər, necədir? İncidirmi? Hələ harasıdır, bir dayanın: görərsiniz sizə necə əzab verəcəklər!”

Onları ələ verənin adı Dirik Slosse imiş: bu adamları tovlayıb Enkhöyzenə aparır, orada Albanın xəfiyyələrinə təslim edir. Onda Enkhöyzen hələ katoliklərin yeri imiş.

Ölümü onlar mərdliklə qarşıladılar.

Bütün var-yoxları kralın ixtiyarına keçdi.

III

Oduncu paltar geymiş Ulenşpigel, onun kimi də paltarını dəyişmiş Lammeyə dedi:

– Sən onu gördün? Gördünmü o qartal kimi ensiz alınlı, saqqalı dar ağacından asılan kəndirə oxşayan xəbis hersoqu? Allah onu yox eləsin! İblis bizim ölkəyə qusanda, meydana atdığı o uzun, tüklü ayaqlı hörümçəyi gördün? Gedək, Lamme, gedək, onun hörümçək toruna daş ataq!..

Lamme həyəcanla dedi:

– Evimiz yıxıldı! Bizi diri-diri yandıracaqlar!

– Gedək Qronendala, gedək Qronendala, əzizim, orada qəşəng bir monastır var! Həmin monastırda o hörümçək əlahəzrətləri allaha dua eləyir ki, Allah ona işini başa çatdırmağa kömək eləsin – istəyir ki, qara ruhunu cəmdəklə əyləndirsin. İndi bizdə

pəhrizdir, amma cənab əlahəzrətləri heç cürə özünü qan tökməkdən çəkindirə bilmir. Gedək, Lamme! Oendəki evin yanında beş yüz nəfər silahlı atlı var. Üç yüz piyada əsgər kiçik dəstələrdə Suan meşəsinə getdilər. Alba dua eləməyə başlayanda, biz onu tutub dəmir qəfəsə salarıq, şahzadəyə göndəririk.

Lakin Lamme qorxudan tir-tir əsirdi:

– Bu çox qorxulu işdir, oğlum, çox qorxulu işdir! Bu işdə mən sənə kömək elərdim, ancaq qıçlarım girdən düşüb, qarnım da turş Brüssel pivəsindən köpüb.

Ulenşpigellə Lamme arasında bu söhbət – qalın meşədə qazılmış, sınımış ağaclarla örtülən bir çuxurda gedirdi. Birdən onlar öz zağalarından bayıra baxdılar, ağac budaqları arasından gördülər ki, meşənin içi ilə sarı, qırmızı mundirli adamlar gedir, silahları gün işığında parıldayır – bunlar hersoqun əsgərləri idi.

Ulenşpigel dedi:

– Bizə xəyanət ediblər.

Əsgərlər gözdən itən kimi, o, var gücü ilə, Oenə sarı götürüldü. Ulenşpigel odunçu paltarında idi, dalında bir şələ odun vardı, əsgərlər ona fikir vermədilər. O özünü Oendəki atlılara yetirdi, gördüklərini onlara söylədi. Atlılar qaçıb dağıldı, orda-burda gizləndi. Ancaq de Bozar d'Armantor ələ keçdi. Brüsseldən gələn piyada əsgərlər də gözdən yayındılar.

Syer de Liksin alayından bir nəfər xəbis satqın az qalmışdı atlıları və piyada hissəni məhv eləsin.

D'Armantoru hamının əvəzinə əzabla öldürdülər.

Ulenşpigel, qabaqcadan dəhşətə gələrək, Brüsselə, At bazasına getdi ki, d'Armantora verilən cəhənnəmi əzaba baxsın.

Çarx üstündə çarxıya çəkilmiş bədbəxt d'Armantorun əllərini, ayaqlarına dəmir çubuqla otuz yeddi zərbə endirdilər, çünki onun sümüklərini dalbadal qırıb tökən cəlladlar, zavallının çəkdiyi əzaba daha çox baxmaq istəyirdilər.

O, ancaq – düz sinəsinə endirilən otuz səkkizinci zərbədən öldü.

IV

Aydın, isti iyun günündə, Brüsseldə, bələdiyyə idarəsinin qabağındakı meydanda, qara mahuda tutulmuş, yanlarında iki dirək, edam kürsüsü qurulmuşdu; dirəklərin başı sivri dəmirdəndi. Edam kürsüsündə iki qara balış, balaca masa üstündə İsanın çarxına çəkilmiş gümüş şəkli görünürdü.

Həmin bu edam kürsüsündə nəcib Eqmontla, nəcib Qornun boynu vurulmuşdu. Onların əmlakı da kralın ixtiyarına keçmişdi.

I Frantsiskin diplomatik nümayəndəsi Eqmont haqqında belə demişdi:

– Mən indicə elə bir adamın boynunun vurulduğunu gördüm ki, Fransa iki dəfə onun qabağında tir-tir əsmişdir.

Edam edilən adamların başı sivri uclu dirəklərə keçirilmişdi.

Ulenşpigel Lammeyə dedi:

– Cəsədlərin və tökülən qanın üstünə qara örtük atılmışdır. Xoşbəxt o adamdır ki, bu qara günlərdə ruhunun yüksəkliyini endirməsin, qüvvətli əlində tutduğu qılıncı titrəməsin!

V

Danışmaz qoşun yığdı; bu qoşun üç tərəfdən Niderlanda axışdı.

Ulenşpigel Vəhşi Gyözlərin¹¹² yığıncığında belə bir nitq söylədi:

– Kral Filipp inkvizisiyanın pis-pis tədbirlərinə uyaraq, elan etmişdir ki, əlahəzrət cənablarını təhqir etməkdə, laməzhəblikdə, həm də laməzhəbləri ələ verməməkdə müqəssir edilən hər bir niderlandlı – belə cinayətkarlıq üçün qoyulan cəzaları, cinayətə uyğun olaraq çəkməlidir; bu məsələdə cins və yaş nəzərə alınmır, heç bir adam – adları çəkilən xüsusi şəxslərdən başqa, bağışlanmağa ümid etməməlidir. Müqəssir hesab edilən şəxslərin əmlakına kral varis olur.

Ölüm – şimal dənizi ilə, Emden qraflığı, Em çayı, Vestfaliya, Yulix-Kleve və Lyöj, Köln və Trir yepiskopluğu, Lotaringiya və Fransa arasında olan böyük, zəngin bir ölkədə xalqı qırıb-tökür. Ölüm – üç yüz qırx mil sahədə, istehkamla möhkəmləndirilmiş

iki yüz şəhərdə, şəhər hüquqlu yüz əlli böyük kənddə, başqa kəndlərdə, qəsəbələrdə, düzənliklərdə xalqı biçir. Ölənlerin əmlakına kral varis olur.

Ulenşpigel sözüne davam etdi:

– Albanın əsgər adlandırdığı on bir min cəllad bu işin öhdəsindən güclə gəlir. Ana vətənimizi sallaqxanaya döndəriblər; rəssamlar ondan qaçır, əsnaflar onu tərک edir, tacirlər, onu qoyub gedirlər – onlar vətəninini atır, yad ölkələri, – onlara din azadlığı verilən yerləri varlandırırlar. Ölüm və Talan ölkəmizi viran qoyur. Varis də – kraldır.

Ölkəmiz kasıblanmış padşahlardan pul ilə çoxlu imtiyaz almışdı. İndi bu imtiyazlar onun əlindən alınıb. Ölkəmiz ümid edirdi ki, hökmdar knyazlarla nahaq yerə müqavilələr bağlamamışdır: bunun nəticəsində o, öz zəhmətinin bəhrəsindən ləzzət alacaq, yüksələcək. Ancaq onlar yanıqlıblar: bənna yangın üçün ev tikir, əsnaf oğru üçün işləyir. Varis də – kraldır.

Qan, göz yaş! Ölüm hər yerdə – tonqallarda, dar ağaclarında, çuxurlarda, dustaqxana quyularında, çırpı yığınlarında, bəlim daxmalarında adamları qırıb tökür: böyük yolların qırağındakı ağaclar dar ağaclarına çevrilib, yazıq qızları diri-diri çuxura atıb basdırırlar, köhnə etiqadlı adamları çırpı üstündə, vam odda yandırırırlar, bəlim daxmalarda günahsız ailələr alov, tüstü içində məhv olur. Onların əmlakı krala çatır.

Roma papası belə istəmişdir.

Şəhərlər casusla, xəfiyyə ilə doludur: onlar öldürülən adamların əmlakına göz dikib, öz paylarını gözləyirlər. Adam nə qədər varlısa – o bir o qədər çox taxsırkar olur: axı onun mal-mülkü krala çatacaq.

Lakin bizim ölkəmizdə qoçaq adamlar azalmamış, – bu adamlar qoymazlar ki, onları qoyun kimi kəssinlər. qaçan adamlardan çoxunun silahı var – onlar meşədə gizləniqlər. Monaxlar onları ələ verirlər. Monaxlar istəyir ki, bu qoçaq adamları qırsınlar, onların hər şeyini ələ keçirsinlər. Amma bu cəsarətli adamlar, yırtıcı heyvan kimi, sürü ilə gəzirlər, gecə-gündüz monastırlara basqın edirlər, yoxsul camaatdan oğurlanmış pulun əvəzinə

monastrlardan şamdanları, müqəddəs adamların qalıqları saxlanan qızıl, gümüş qutularını, təberrük qablarını, ibadət vaxtı işlənilən dayaz boşqabları, çox qiymətli qədəhləri götürürlər. Saf qəlbli adamlar, bunlar belədir ya belə deyil? Bu adamlar monastrlarda monaxların özləri üçün saxladıqları çaxırı içirlər. Bu qiymətli qədəhlər əridiləcək, ya girov qoyulacaq, əldə edilən pul müqəddəs müharibənin ehtiyacına sərf olunacaq. Yaşasın Gyöz!

Bu qoçaq adamlar kral əsgərlərinin ardınca düşürlər, onlardan əl çəkmirlər; onları öldürürlər, qənimət alırlar, sonra öz zağalarında gizlənilər. Meşələrdə gecə-gündüz od yandırılır, odların yerini dəyişirlər. Bu odlar bizim qonaqlıq elədiyimiz yerlərdir. Hər bir ov əti – heyvanlarınkı da, quşlarınkı da – bizimkidir. Buranın yiyəsi bizik. Kəndlilər bizi ət ilə, donuz piyi ilə bəsləyirlər. Lamme, bu qoçaq adamlara bir bax: əyinlərində cırcındır olsa da, onlar fikrindən dönməyən, əyilməyən, sərt igidlərdir, onların gözü qürurla parıldayır. Əllərində baltalı nizə, balta, qılınc, xəncər, nizə, mizraq, ox-yaylı, çaxmaq-qovlu tüfəng meşələri gəzirlər, heç bir silahdan boyun qaçırmırlar; amma əsgər kimi nizamla yeriməyi xoşlamırlar. Yaşasın Gyöz!

Ulenşpigel bu nəğməni oxumağa başladı:

Slaet op den trommele van dirre dom deyne,
Slaet op den trommele van dirre dom, dom.
Çal təbili çal van dirre dom deyne,
Çal döyüş təbilini
Alaq hersoq Albanın canını
Özünə içirdək qanını
Slaet op den trommele, çal, təbili, çal.
Lənətə gəl, hersoq,
Cəllad, öl qurtar!

İtlərə ataq onu, didid parçasınlar! Cəllad ölüm! Yaşısın Gyöz!

Asaq onu dilindən
Bir də qanlı əlindən
O dililə bağırıb əmrlər verərdi o,

O əliylə hər gün o, ölüm hökmü yazardı.
Slaet op den trommele.
Çal döyüş təbilini! Yaşasın Gyöz!
Gəlin, gəlin diri-diri basdıraq Albani!
Öldürdüyü adamların arasında
Üfunətdə sürünsün o,
Meyitlərə qarışsın o, çürüsün o,
Çal döyüş təbilini! Yaşasın Gyöz!

Uca-uca zirvələrdən göz ol qoşuna, İsa:
Bir söz de qeybdən
Polad da, zəncir də, atəş də olsa,
Çırpar özünü qoşun ta ki, əsarətdən
qurtarsın Vətən.
Slaet op den trommele van dirre dom deyne,
Çal döyüş təbilini! Yaşasın Gyöz!

Bu yerdə hamı birdən içib çığırdı:

– Yaşasın Gyöz!

Ulenşpigel, qızıl suyuna çəkilməmiş monax qədəhini başına
çəkib, Vəhşi Gyözlərin mərdanə sifətlərinə bir nəzər saldı
– Ulenşpigel onlarla fəxt edirdi!

– Siz – vəhşisiniz! – dedi. – Siz pələngsiniz, canavarsınız,
aslansınız! Qanlı kralın köpəklərini məhv edin!

Onlar çığırdı:

– Yaşasın Gyöz! – Sonra da oxumağa başladılar:

Slaet op trommele van dirre dom deyne,
Slaet op den trommele van dirre dom, dom.
Çal döyüş təbilini! Yaşasın Gyöz!

VI

Ulenşpigel İprdə şahzadə üçün əsgər yığırdı. O, hersoq xə-
fiyyələri tərəfindən təqib edildiyi üçün, müqəddəs Martin mo-
nastırında kilsə ruhanilərinin kiçik üzvü vəzifəsinə girdi. Onun
iş yoldaşı zəngvuran Pompili Numan adlı birisi oldu. Pompili

çox qorxaq, uzundraz bir adamdı: öz kölgəsini – iblis, köynəyini – xəyal hesab elərdi.

Monastır başçısı, kökəldilmiş axta toyuq kimi, piy basmış dolu bir ruhani idi. Çox keçmədi, Ulenşpigel bildi ki, müqəddəs ata hansı otlaqda yeyib piylənir. Zəngvurandan eşitdi, özü də gördü ki, monastır başçısı saat doqquzda səhər yeməyini yeyir, dördde nahar eləyir. Doqquzun yarısına kimi yatırdı. Səhər yeməyindən qabaq kilsəyə gedirdi ki, görsün, parçada, yoxsulların xeyrinə nə qədər pul yığılıb. Yığılan pulun yarısını özünün pul kisəsinə töküdü. Saat doqquzda bir boşqab süd şorbası, qoyunun qol ətinin yarısını, vağquşu qutabını yeyir, beş stəkan da Brüssel şərabı içirdi. Saat onda bir neçə gavalı ötürür, onları da Orlean şərabı ilə sulayırdı, allaha da dua eləyirdi ki, onu qarınqulu olmağa qoymasın. Günorta vaxtı məşğuliyyət üçün, toyuq qanadını və irtməyini gəmirirdi. Saat birdə, naharı düşünərək, qarnına ispan şərabı töküdü. Sonra da, gücünü artırmaq üçün uzanıb yatırdı.

Yuxudan durandan sonra, iştahını açmaq üçün, duzlanmış qızılbalığın dadına baxırdı. Bir iri parç Antverpen *dobbelknol*-unu da başına çəkirdi. Bundan sonra özünü mətbəxə verir, alışıb, yanan buxarının qabağında oturur, monaxlar üçün hazırlanan dana ətinin bişməsinə, qızarmasına, xüsusilə qaynar suda tükü alınmış donuz potalarının qızardılmasına məftuniyyətlə baxırdı. Lakin bunları görəndə o hələ yırtıcı heyvan iştahını duymurdu. Bunu duymaq üçün hərləmə manqalın seyrinə dalırdı: manqal, sehirlənmiş kimi, öz-özünə hərlənirdi. Onu, Kurtrey polyak katolik kilsəsində yaşayan dəmirçi Piter van Steynkisste qayırmışdı. Monastır başçısı bu manqal üçün ona on beş Paris livri vermişdi.

Sonra yenə də yatır, yorğunluğunu alırdı. Saat ikidə yuxudan ayılırdı, donuz laxtaşı yeyir, üstündən də, çəlləyi iki yüz qırx florin qiymətində olan, Burqon şərabı içirdi. Saat üçdə maderada hazırlanmış çolpanı aşırır, iki stəkan Malvaziya şərabı içirdi, – bu şərabın kiçik çəlləyi on yeddi florin qiymətində idi. Dördün yarısında yarım bərnə mürəbbə yeyir, üstündən də bal içirdi. Bu zaman onun mürgüsü keçir, dizini əlləri ilə qucaqlayıb fikrə gedirdi.

İntizarını çəkdiyi nahar vaxtı gələndə, müqəddəs İoann kilsəsinin keşişi tez-tez özünü monastır başçısının yanına verərdi. Bəzən onlar yarışa girişərdi: Görək kim çox – balıq, ov heyvanı, ov quşu əti, ya adi ət, toyuq-cücə yeyə bilər! Tez doyan gərək öz rəqibini kababa, dörd cür ədviyyata, yeddi cür tərəvəzdən – göyörtidən hazırlanmış xuruşa, isidilmiş üç növ şəraba qonaq eləyöydi.

Bu qayda ilə yeyib-içirdilər, laməzhəblərdən söhbət açırdılar, bu fikrə gəlirdilər ki, onları nə qədər qırsan – yenə azdır. Aralarında heç bir mübahisə olmazdı. Bircə onların – otuz doqquz növ dadlı pivə supu hazırlamaq qaydaları üstündə mübahisələri olardı.

Sonra, çox hörmətli başlarını ruhanilik yekəqarınları üstünə əyib xoruldayırdılar. Hərdən onlardan biri ayılıb, yuxulu-yuxulu deyirdi ki, həyat çox yaxşıdır, yoxsullar nahaq şikayətlənirlər.

Ulenşpigel həmin bu müqəddəs atanın qulluğunda idi. İbadət vaxtı ona qayda ilə qulluq elər, iki dəfə öz camına, bir dəfə də onun camına şərab tökərdi. Zəngvuran Pompili Numan bu işdə ona kömək elərdi.

Pompili – yekəqarın, qırmızıyanaq, çox sağlam adamdı. Bir gün Ulenşpigel ondan soruşdu ki, yəqin sən bu müqəddəs atanın yanında qulluq eləməklə belə sağlam olmusan?

Pompili də cavab verdi ki:

– Hə, oğlum! – Sonra əlavə etdi: – Qapını kip ört, söhbətimizə qulaq asan olar. – Bunu deyib pıçıldı ilə danışmağa başladı: – Özün bilirsən ki, bizim monastırın başçısı hər cür çaxırı xoşlayır, hər cür pivəni, hər cür əti, hər cür ev quşlarını... Əti – zirzəmidə, çaxırı anbarda saxlayır, açarlar da həmişə öz cibində olur. Yatanda da əli ilə cibini tutur... Gecə o yatanda açarları çıxarıram, işimi qurtardıqdan sonra qorxa-qorxa gətirib yerinə qoyuram, çünki, oğlum, mənim bu cinayətçılığımın xəbər tutsa, məni diri-diri bişirər.

Ulenşpigel dedi:

– Pompili, sən özünü artıq zəhmətə salırsan. Bir kərə də çalış açarları götür, mən onlara baxıb ayrı açar düzəldərəm, qoy onun açarları fəzilətli atanın yekə qarını üstündə rahatca dincəlsin.

Pompili:

– Düzəlt də, oğlum, – dedi.

Ulenşpigel açarları düzəltdi. Onların hesabınca axşam saat səkkizdə fəzilətli ata yuxuya gedirdi. Bu zaman Ulenşpigellə Pompili zirzəmini, anbarı açar. Cürbəcür yeməli şeylər və içki götürürdü. Ulenşpigel şərab şüşələrini, Pompili də yeməli şeylərini aparardı, çünki Pompili yarpaq kimi əsərdi, donuz qaxacı, qoyun budları yerə düşsə də sınımayacaqdı. Bəzən diri quşlar da götürürdilər. Bu cinayət üstündə adətən qonşuların pişiklərindən şübhələnər, həmişə də onları qırardılar. Sonra iki dost *Ketelstraat*-a – gəzəyən qızlar küçəsinə gedərdi. Ulenşpigellə Pompili orada xoşladıqları gözəl qızlara çoxlu pul xərclər, qaxaclanmış mal, donuz ətinə, Servalat kolbasasına, bişmiş toyuq-cücəyə, Orlean, Burqon şərabına, *ingelschbier*-ə yaxşıca qonaq edərildilər; bu şəraba xaricdə *el* deyirlər. Cavan, sevimli qızlar şərabı, pivəni bol-bol içirdilər. Bunun əvəzinə onlar da öz dostlarını əzizləyirdilər.

Bir gün səhər çağı monastır başçısı onları yanına çağırırdı. Müqəddəs ata supdan çıxan lülə sümüyünü acıqlı-acıqlı, bərk sorurdu.

Qorxudan Pompilinin bütün bədəni əsirdi, yekə qarnı yırğalanırdı. Lakin Ulenşpigel sakitdi, zirzəminin, anbarın açarlarını cibində əlləşdirir, bundan ləzzət alırdı.

Monastır başçısı onlara belə bir sual verdi:

– Mənim şərabımı hansınız içir, toyuq-cücəmi hansınız ye-yirsiniz? Oğlum, sən olmayasan?

Ulenşpigel cavab verdi:

– Yox. Mən deyiləm.

Monastır başçısı Pompilini göstərib soruşdu:

– Bəlkə bu cinayətdə zəngvuranın əli var? O, meyit kimi ağarıb belə güman etmək lazımdır ki, oğurlanmış şərab ona zəhər kimi təsir eləyir.

Ulenşpigel həyəcanla dedi:

– Ah, fəzilətli ata, niyə siz zəngvuranın üstünə böhtan atırsınız? Onun doğrudan da sifəti ağarıb, ancaq bu ondan deyil ki,

o çaxır içib; məsələ tamam bunun tərsinədir: onun rəngi ona görə ağarıb ki, o çaxıra məhəl qoymur. Bununla əlaqədar olaraq o yaman zəifləyib, əgər bir tədbir görülməsə, bir də görəcəyik ki, onun ruhu şalvarından axıb gedib.

– Dünyada hələ yoxsul adamlar da var! – Monastır başçısı həyəcanla bu sözü deyib, bir cam şərabı yaxşıca ötürdü. – Hər halda, oğlum, de görüm, – axı sənin gözlərin çölpəşiyinin gözlərinə oxşayır, – sən oğrunu görməmişən?

Ulenşpigəl söz verdi ki:

– Fəzilətli ata, mən onu güdüb tutaram.

Monastır başçısı dedi:

– Allah sizdən razı olsun, mənim övladlarım! Aza qane olun, çünki bu dünyada bütün göz yaşı, bütün müsibətlər aza qane olmamaqdan əmələ gəlir. Di çıxın gedin.

Onlara xeyir-dua verdi.

Bunu deyib yenə də ilikli sümüyü sordu, yenə şərab ötürdü.

Ulenşpigəllə Pompili getdilər.

Ulenşpigəl dedi:

– Bu murdar, zıqqı adam, çaxırdan sənə heç dadmağa da vermədi. Doğrudan da bundan oğurladığımız çörək müqəddəsdir. Sənə nə olub? Niyə elə əsirsən?

Pompili cavab verdi ki:

– Mənim şalvarım tamam yaşıdır.

– Mənim oğlum, su tez quruyar. Hə, mənə bax, bir gül görüm! Axşam üstü bizim *Ketelstraat*-da dolu stəkanlarımız cingildəyəcək. Gecə keşikçilərini də içirib kefləndiririk: qoy yatıb xoruldasınlar, şəhəri də qorusunlar.

Belə də elədilər.

Müqəddəs Martin günü yaxınlaşırdı. Kilsə bayram münasibəti ilə bəzədilmişdi. Ulenşpigəllə Pompili gecə kilsəyə girib qapını bağladılar. Bütün şamları yandırdılar, violanı, tuluq zurnasını pis-pis çalmağa başladılar! Şamlar başdan-başa yanırırdı. Amma bunlar hələ harası idi! Ulenşpigəl öz fikrini yerinə yetirmək üçün, Pompili ilə bərabər monastır başçısının yanına getdi. Səhər təzəcə açılsa da, o, ayaq üstə idi, qaratoyuq əti yeyir,

Reynveyn şərabı içirdi, kilsənin pəncərələrindən işığı görüb, heyrətlə gözlərini bərəltədi.

Ulenşpigel ona dedi:

– Fəzilətli ata! Bilmək istəyirsinizmi sizin zirzəmidəki ötinizi kim yeyir. Çaxırımızı da kim içir?

Monastır başçısı kilsə pəncərələrini göstərib soruşdu:

– O işıq nədir? İlahi! Yoxsa sən icazə verdin müqəddəs Martinə ki, gecələr yoxsul monaxların şamını pulsuz yandırsın?

Ulenşpigel dedi:

– Müqəddəs ata, bu hələ nədi ki! Buyurun bizimlə gedək!

Monastır başçısı əsasını götürüb onların ardınca getdi. Üçü də məbədə girdi.

Monastır başçısı orada nə gördü! Bütün müqəddəs övliyalər divar hücrəsindən çıxıb, kilsənin ortasında dairə vurub durmuşlar, özü də, görünür, bu əhvalat müqəddəs Martinin başçılığı ilə olmuşdur çünki o bunların hamısından xeyli hündür idi. Müqəddəs Martin. Onlara xeyir-dua üçün uzatdığı əlində, qızardılmış hind toyuğu tutmuşdu. O birilərinin də ağzında, ya əlində parça-parça toyuq əti, qaz əti, kolbasa, donuz qaxacı, təzə balıq, yağda qızardılmış balıq, bir də on dörd girvənkə ağırlığında durnabalığı, hamısının da ayağının dibində bir şüşə şərab vardı.

Monastır başçısı bunu görəndə acığından qıpqırmızı qızardı, nəfəsini qısaraq özünü elə şişirdi ki, Pompili ilə Ulenşpigel onun partlamasından qorxdular. Monastır başçısı, onlara əhəmiyyət verməyərək, acıqlı-acıqlı düz müqəddəs Martinin üstünə yeridi, – görünür onu başlıca müqəssir hesab edirdi. – Hind toyuğunu dartıb əlindən aldı, var gücü ilə onun əlinə, burnuna, keşişlər qoyan papağına, əsasına çırpdı.

O birilərinə də bu zərbələri əsirgəmədi. Bunun da nəticəsində müqəddəs övliyalardan çoxu – əldən, ayaqdan, keşiş papağından, əsadan, dəryazdan, nacaqdan, barmaqlıqdan, mişardan, ləyaqətlərinə görə aldıkları başqa nişanələrdən, onları əzabla öldürülərkən işlədilən alətlərdən məhrum oldu. Sonra qəzəblə, tələsə-tələsə yekə qarnını yırğalaya-yırğalaya bütün şamları söndürdü.

Əllərinə sığan qədən – qaxac, quş əti, kolbasa götürdü, bu yük ilə, həddindən artıq zəhmətə düşərək, özünü yataq otağına yetirdi. O yaman dilxor idi, kefi də yaman pozulmuşdu, buna görə, üç iri şüşə şərabi dalbadal bədənə vurmağı lazım gördü.

Monastır başçısı yatandan sonra, Ulenşpigel onun övliyalar əlindən xilas etdiyi, bir də kilsədə qalan yeməli şeyləri *Ketels- traad*-a apardı, – ancaq, əvvəlcə, ən dadlı parçaları ağzına təpşirdi. Qabaqdan qalanı Pompili ilə aparıb müqəddəs övliyaların ayaqları altına qoydu.

Ertəsi gün Pompili, səhər ibadəti üçün, kilsə zənglərini vüranda, Ulenşpigel monastır başçısının yataq otağına girib, onun kilsəyə getməsinə təklif etdi.

Kilsədə yemək artığını müqəddəs ataya göstərüb dedi:

– Müqəddəs ata, onlar bizim sözüməzə baxmayıblar, yenə doyunca yeyiblər.

Monastır başçısı:

– Bəli, – dedi, – onlar mənə yataq otağıma da giriblər, çünki oğrudurlar. Saldırıb gətirdiklərimin hamısını aparıblar. Cənab müqəddəs övliyalar, bir dayanın, cənab-əqdəsə sizdən şikayət eləyəcəyəm!

Ulenşpigel:

– Bu öz yerində, – dedi, – axı sabah yox, o birisi gün xaç mərasimi olacaq, indi kilsəyə ustalar gələcək, onlar görəcək ki, siz burada bədbəxt, müqəddəs övliyaları vurub şil-küt eləmisiz, bunun üstündə sizi laməzhəblikdə təqsirləndirə bilərlər!

Monastır başçısı bərk çığırdı:

– Müqəddəs Martin! Məni tonqaldan xilas elə! Mən nə elədiyimi qanmamışam!

Bu zaman sadəlvəh Pompili hələ zəng kəndirlərində yellənir, zəng vururdu. Monastır başçısı Ulenşpigelə dedi:

– Bazar gününə kimi müqəddəs Martini təmir edib qurtara bilməyəcəklər. Mən neynim? Camaat buna nə deyəcək?

Ulenşpigel dedi:

– Müqəddəs ata, adicə bir bicliyə əl atmaq lazımdır. Pompiliyə saqqal düzəldərik, – saqqalsız da onun qaraqabaq sifəti var,

adamlar bu sifəti görəndə istər-istəməz ona hörmət eləyirlər. Başına keşiş papağı qoyarıq, əyninə xirqə, cübbə, bir də zərxara parçadan mantiya geydirərik, özünə də tapşırıq ki, müqəddəs Martinin səkisində sakit dursun, camaat onu ağacdan qayırılmış müqəddəs Martin hesab eləyəcək.

Monastr başçısı Pompilinin yanına getdi, – o hələ zəngləri kəndirdə yellədir.

– Daha zəng vurma, – dedi. – Qulaq as, on beş dükat pul qazanmaq istəyirsən? Bazar günü, xaç mərasimi vaxtında sən müqəddəs Martini əvəz eləyəcəksən. Ulenşpigel səni geyindirəcək, səni dörd adam aparacaq, zərrə qədər bir yerini tərپətsən, ya ağzından bircə kəlmə söz çıxsa, buyruq verəcəyəm, səni iri qaynar yağ tiyanına diri-diri atınlar, – belə bir tiyanı cəlladın sifarişi ilə Bazar meydanında hörüb düzəltmişlər.

Pompili dedi:

– Müqəddəs ata! Mənə belə böyük şərəf göstərməyiniz üçün sizə acizana təşəkkür edirəm. Axı siz bilirsiniz ki, mən sidik saxlaya bilmirəm.

Fəzilətli ata dedi:

– Əlac yoxdur, belə lazımdır!

Pompili çox qəmgin halda dedi:

– Fəzilətli ata, lazımdır, qoy olsun!

VII

Səhər, parlaq gün işığında xaç mərasimi kilsədən çıxdı. Ulenşpigel, bacardığı qədər, on iki müqəddəs övliyanı təmir eləmişdi. İndi onları öz səkilərində, sex bayraqları arasında aparırdılar. Onların ardınca Məryəm ananın heykəlini gətirirdilər. Onun da dalınca dua oxuya-oxuya, ağ paltarlı qızlar, sonra da oxatanlar, qundaqlı ox-yayçılar gəlirdi. Baldaxinə hamıdan yaxın yerdə, müqəddəs Martinin simasında Pompilini gətirirdilər: o, müqəddəs Martinin geyimi altında daha çox əyilir, yırgalanırdı.

Ulenşpigel qabaqcadan özü ilə gicişmə tozu götürmüşdü. O, xaç mərasimindən əvvəl Pompiliyə yepiskop paltarını geydirmiş-

di, əlinə əlcək taxmışdı, əsa vermişdi, latın qaydasınca camaata xeyir-dua verməyi öyrətmişdi. Ruhanilərin də geyinməsinə kömək eləmişdi: birinə boyun atqısını, o birisinə cübbə, keşişlərə – xirqə geydirirdi, kilsədə vurnuxur, bəzisinin kamzolonun qırçınlarını, bəzisinin şalvarını düzəldirdi, ox-yayçıların par-par parıldayan silahlarına, ox atanların qorxunc silahlarına fərəhlə baxıb fəxr edirdi. Bu zaman fürsət tapıb, onların yaxasına, boy-nuna, ya paltarının qoluna gicişmə tozu töküdü. Tozun çox hissəsi monastır başçısının, müqəddəs Martini aparan dörd adamın payına düşdü. Ulenşpigel rəhm elədiyi ancaq qızlar oldu – onların qəşəngliyini nəzərə almışdı.

Bu qayda ilə, kilsə bayraqları yellənə-yellənə, sex bayraqları dalğalana-dalğalana xaç mərasimi tam qayda ilə kilsədən çıxmışdı. Rast gələnlər xaç vururdu. Günəş işıq saçırdı.

Hamıdan əvvəl monastır başçısı tozun təsirini hiss edib qulağının dibini qaşdı. Sonra da ruhanilər, oxatanlar, qundaqlı ox-yaylılar əvvəl çəkinə-çəkinə boyunlarını, əllərini, ayaqlarını qaşımağa başladılar. Müqəddəs Martini aparan dörd adam da qaşınırdı; yalnız zəng vuran, qızmar günəşin şüaları altında, hamıdan çox əzab çəksə də, diri-diri yağda bişiriləcəyindən qorxaraq, heç qımıldanmağa da cəsarət etmirdi. O burnunu bürükdürür, üzgözünü turşudurdu, onu daşıyan adamlardan biri özünü saxlaya bilməyib qaşınanda Pompilinin dizləri titrəyir, az qalırdı yıxılısın.

Buna baxmayaraq, o özünü qımıldanmamağa məcbur edirdi, ancaq qorxudan şalvarını isladır. Onu daşıyanlar da deyirdi:

– Müqəddəs Martin! Yoxsa yağış yağır?

Ruhanilər Məryəm ananı mədh edirdi:

Si de coe-coe-coe-lo desenderes,

O sancta-a-a-a Ma-a-ria...*

Dözülməz gicişmədən səsləri titrəyirdi, lakin elə qaşınırdılar ki, heç kəs görməsin. Nə qədər özlərini saxlasalar da, monastır başçısı ilə, bir də müqəddəs Martini daşıyan dörd adam qaşına-

---

* Sən göylərdən ensəydin, müqəddəs Mariya (*lat.*)

qaşına boyunlarını, əllərini qanatmıřdılar. Pompili sakit durmuřdu, ancaq qıçları, xüsusilə bərk giciř n qıçı xırda-xırda titrəyirdi.

Birdən qundaqlı ox-yaylılar da, oxatanlar da, xırda keřiřl r də, böyük keřiřl r də, monastır bařçısı da, müqəddəs Martini dařıyan d rd adam da dayanıb qařınmaęa giriřdilər. Pompilinin dabanları giciřirdi, lakin o yıxılmaqdan qorxaraq, sakit dayanmıřdı.

Hər Őeyl  maraqlanan avara adamlar deyirdi ki, müqəddəs Martin gözlərini v hři kimi b r ldir, faęır camaata qəzəblə baxır.

Monastır bařçısının iřarəsi ilə mərasim y r řund  davam etdi.

Lakin çox keçmədi, mərasimdə iřtirak edənlərin kürəyinə, qarnına dikinə d ř n qızmar g n řin Ő aları giciřm  tozunun əmələ gətirdiyi qařınmanı yüz qat artırdı.

Bu zaman keřiřl r, oxatanlar, qundaqlı ox-yaylılar, dyakonlar dayandılar, eynən meymun sürüsü kimi, heç kəsdən utanmadan, bütün giciř n yerlərini xartlamaęa bařladılar.

Lakin qızlar mələk kimi oxuyurdular, onların aydın, uca səsi göylərə yüksəlirdi.

Axırda hamı qaçıb daęıldı, monastır bařçısı qařına-qařına, müqəddəs t b rr kl  harasa  kildi, mömin adamlar müqəddəs Őeyl ri kilsəyə apardılar, müqəddəs Martini aparan d rd adam Pompilini yerə atdı. Bədbəxt zəngvuran n  qařınmaęa, n  t r-p nm y , n  də söz söyləməyə cəsarət etmədiyindən böyrü  st  qalıb, böyük ixlaskarlıqla gözlərini yumdu.

İki uřaq onu aparmaq istədi, ancaq gücləri çatmadı, qaldırıb dikinə divara s yk dilər. Pompilinin gözündən iri yař damcıları tökülürdü.

Camaat onun bařına yıęıřdı. Qadınlar zərif, aę kətan yaylıqları ilə onun  z n  silirdi, müqəddəs Martinin təri ilə islanmıř yaylıqlarını, müqəddəs Őey kimi, elə o saat ciblərinə qoyurdular. Deyirdilər ki:

– Müqəddəs Martini, sənə istidir?

Pompili də qəmgin-qəmgin onlara baxır, qeyri-ixtiyarı olaraq burnunu b z řd r rd .

G z yařı isə elə hey tökülürdü.

Bir arvad ona diqqətlə baxandan sonra ucadan dedi:

– Müqəddəs Martin! Sən yəqin, İpr şəhərinin günahları üçün göz yaşı tökürsən? Bəs sənin şanlı burnunun ucu niyə elə dartınır? Biz ki Luis Vivesin¹¹³ nəsihətlərinə qulaq asdıq, indi İpr şəhəri yoxsullarının işləməyə işi də olacaq, bir parça çörəyi də. Ah, nə iri göz yaşdır! Mirvari nədir! Bizim xilas olmağımız, bax, onlardadır!

Kişilər də belə deyirdilər:

– Müqəddəs Martin, sənin fikrincə biz nə eləyək: bəlkə *Ketelstraad*-dakı bütün ziyankar evləri dağıdaq? Bununla biz zavallı qızları gecələr evdən qaçıb sevgi macərələri dalınca getməkdən yadırgada bilərikmi? Sən bizə, bax, bunu de!

Birdən bütün camaat çığırdı:

– Keşiş gəlir!

Ulenşpigel yaxınlaşdı, Pompilini qucaqlayıb dalına atdı, apardı, dindar kişilər, arvadlar onun ardınca getdilər.

Bədbəxt zəngvuran Ulenşpigelin qulağına pıçıldadı:

– Evim yıxılıb! Oğlum, qaşınmaqdan ötrü ölürəm!

Ulenşpigel ona təpindi:

– Danışma! Yadından çıxıb yoxsa, – sən ağacdən qayırılmış müqəddəs övliyasən!

Ulenşpigel addımlarını yeyinlətdi. Pompilini monastır başçısının yanına gətirdi, monastır başçısı bu zaman yaman qaşınırdı. Soruşdu ki:

– Hə, zəngvuran, sən də o birilər kimi qaşındınmı?

Pompili də cavab verdi ki:

– Yox, fəzilətli ata!

– Danışmısan, ya qımıldanıb eləmisən?

– Yox, fəzilətli ata!

– Onda on beş dükatı alacaqsan. İndi qaşına bilərsən.

VIII

Ertəsi gün Ulenşpigel bütün əhvalatı, olduğu kimi, camaata danışdı. Camaat bildi ki, onu ələ salıb başına oyun açmışlar: müqəddəs övliya əvəzinə onu – şalvarında bənd atıb göl düzəldən, ağlaşan bir adama səcdə elətdirmişlər.

Bu hadisədən sonra bir çoxları laməzhəb oldular. Onlar ev şeylərini götürüb gedirdilər. Bu qayda ilə Oranlı şahzadənin qoşununun sayı artırdı.

Ulenşpigel Lyöjə qayıtdı.

Bir gün o, dincəlmək üçün, tək başına meşədə oturub fikrə getdi. Gözlərini göyə dikərək öz-özünə dedi:

“Müharibənin sonu görünür: İspanlar mənim yazıq xalqımı qırır, bizi talan edir, bizim arvadlarımızı, qızlarımızı zorlayırlar. Pullarımız axıb gedir, qanımız sel kimi axır, bu qanlı qırğınlar isə ancaq taxtda oturmuş zalım cinayətkarın xeyrinədir: o öz tacını hökmdarlığının təzə bir naxışı ilə bəzəmək arzusundadır, bu naxış da – qan naxışıdır, böyük yanğınlar naxışıdır. Bu naxışları o, xüsusi xidmətləri kimi qələmə verir. Ax, səni mən, könlüm istəyən kimi, bu naxışlardan məhrum edə bilsəydim, – ancaq milçəklər səninlə dostluq eləseydi!”

Birdən onun yanından bir sürü maral keçdi. Hələ doğmaq qabiliyyətini itirməyən iri, qoca dişli marallar, doqquz budaqlı buynuzlarını təkəbbürlə şax tutaraq, sür ətlə qaçırdı. Yanlarınca da, eynən onların qoruyucusu kimi, şümal boylu birillik balaları, dırnaqlarını tez-tez yerə vura-vura gedirdi, sanki onlar iti buynuzları ilə hər anda analarını müdafiə etməyə hazırıdı.

Ulenşpigel bu qərara gəldi ki, onlar öz sığınacaqlarına qaçırlar. O ah çəkib dedi:

– Ax! Ay qoca marallar, siz də ay şümal boylu cavan marallar, siz lovğa-lovğa, fərəhlə meşənin qalın yerlərinə, öz sığınacaqlarınıza qaçırsınız, yol uzununu cavan pöhrələri yeyirsiniz, meşənin gözəl ətirli havası ilə nəfəs alırsınız, cəllad bir ovçu gələndə kimi həyatın ləzzətini çəkirsiniz. Bəli, marallar, biz də bir təhər dolarıq.

Ulenşpigelin sinəsində olan Klaasın külü onu intiqam almağa çağırırdı.

IX

Sentyabr ayında, hünülər adamları daha sancmayanda, Danışmaz, onun adından danışan altı səhra, dörd də ağır top ilə, on dörd min fələməng, vallon və alman əsgəri ilə Sankt-Feyt yaxınlığında Reyn çayını keçdi.

Düyün-düyün Burqundiya ağaclarına vurulan sarı-qırmızı qumaş parçalar altında – qanlı hersoq Albanın iyirmi altı min beş yüz adamı, yeddi səhra, doquz da ağır topu hərəkət edirdi (həmin bu düyün-düyün Burqundiya ağacları çoxdandı bizim kürəklərimizdə gəzirdi, bizim boyunduruq altına düşməyimiz də bundan başlayır, qanlı hersoq da bununla qolaylanırdı).

Bu hərbi səfər Danışmaza qələbə gətirmədi – Alba həmişə vuruşmadan boyun qaçırırdı.

Oranlı Vilhelmin qardaşı Lüdviq isə, bu fələməng Bayardı, bir neçə şəhər tutduqdan, Reyn çayındakı bir çox gəmidən girov pulu aldıqdan sonra, hersoq Albanın oğlu ilə Frislandiya şəhəri Emmingen ətrafında vuruşmaya girişdi, lakin pulla tutulmuş əsgərlərin alçaqlığı üzündən, on altı topu, min beş yüz atı, iyirmi bayrağı əlindən çıxdı, əsgərlər vuruşma başlanan vaxtda pullarını istədiyindən işi pozmuşdular.

Ulenşpigel xarabalıqların yanından keçəndə dağılmış evləri, axıdılan göz yaşını, tökülən qanları görür, düşünürdü ki, vətəni görəsən zülmədən kim qurtaracaq.

Cəlladlar hər yerdə, heç bir təqsiri olmayan bədbəxt adamları boğazından asır, boyunlarını vurdururdular, odda yandırırtdılar.

Onların da əmlakı krala çatırdı.

X

Ulenşpigel Vallon torpağını gəzib dolaşdı, az qaldı ki, gəlib Bulon şəhərinə çatsın. Bu zaman o, yəqin etdi ki, şahzadənin kömək gözləyəcəyi yer yoxdur.

Yolda ona, hər iki cinsdən olan, müxtəlif yaşlı müxtəlif mənşəbli qozbellər rast gəlməyə başladı. Hamısının da əlində uzun təsbeh vardı. Qozbellər böyük ixlaskarlıqla təsbeh çevirirdi.

Onlar ucadan dua oxuyurdular, bu isti axşamlarda qurbağaların kölgədə qurulmasını xatırladırdı.

Burada – qucaqlarında körpə qozbel uşaqları olan qozbel analar da vardı, bu anaların o biri qozbel uşaqları onların tumanından tutmuşdular. Təpələrdə də qozbellər vardı, çöllərdə də. Hər yerdə onların donqa qaraltısı görünürdü.

Ulenşpigel donqarlardan birinə yaxınlaşıb soruşdu:

– Bu qaragünlülər – bu arvadlar, kişilər, uşaqlar hara gedirlər?

O adam da belə cavab verdi:

– Biz müqəddəs Remaklin ziyarətinə gedirik, istəyirik ki, o bizim ən böyük arzumuzu yerinə yetirsin: bizim kürəyimizdən bu həqarətli yükü götürsün.

Ulenşpigel soruşdu ki:

– O müqəddəs Remakl mənim də böyük bir arzumu yerinə yetirəmi? Mən istəyirəm ki, müqəddəs Remakl o bədbəxt icmaların kürəyindən qanlı hersoqu götürsün, – hersoq qurşun donqa kimi, bu icmaları basıb əzir.

Ziyarətçi dedi:

– Allah tərəfindən cəza kimi göndərilən donqanı müqəddəs Remaklin götürməyə hökmü yoxdur.

Ulenşpigel soruşdu:

– O bir adamın kürəyindən donqasını götürübümü?

– Lap təzələrini götürüb. Belə bir möcüzə baş verəndə bir kef məclisi düzəldirik, şənlik eləyirik. Hər ziyarətçi, şəfa tapan o xoşbəxt adama gümüş pul verir, çoxları qızıl florin də verir: o adam şəfa tapandan sonra özü də müqəddəs olur, onun duası allaha daha tez çatır.

Ulenşpigel soruşdu:

– Niyə axı müqəddəs Remakl, özünün o qədər var-dövləti ola-ola murdar bir əczaçı kimi, şəfa tapandan haqq alır?

Ziyarətçi qəzəblə donqasını əsdirib ucadan dedi:

– Yoldan keçən bədbəxt adam! Müqəddəs Remakl küfr danışanları cəzalandırır!

Birdən Ulenşpigel zarıldamağa başladı:

– Ah, ah, ah! – Sonra da qırqıç olub ağacın dibinə yığıldı.

Ziyarətçi ona baxıb dedi:

– Müqəddəs Remakl hədəfi düz vurur.

Ulenşpigel tamam ikiqat oldu. Kürəyini donqarlaşdırıb zarıl-
daya-zarıldaya dedi:

– Mənə yazığın gəlsin, müqəddəs Remakl! Sən məni günahıma görə cəzalandırdın. Kürəklərimin arasından bərk ağrı tutub. Ah! Ah! Bağışla məni, müqəddəs Remakl! Get, ziyarətçi, çıx get, məni tək burax, mən də, atasını öldürən oğul kimi, ağlayacağam, tövbə eləyəcəyəm!

Lakin ziyarətçi çoxdan əkilmişdi. O qaça-qaça birbaşa Bulondakı Böyük meydana gəldi. Bütün qozbellər orada yığılmışdı.

Ziyarətçi qorxudan səsi qırıla-qırıla dedi:

– Bir ziyarətçiyə rast gəldim... boylu-buxunlu... küfr danışdı... kürəyinə donqa çıxdı... Bərk də ağrıyırdı...

Ziyarətçilər bunu eşidib sevindilər, hərə bir səsle ucadan dedi:

– Müqəddəs Remakl! Sən ki belə tez donqa göndərirsən, sənə donqanı götürmək ixtiyarı da verilib!

Bu zaman Ulenşpigel ağac altından çıxdı. Şəhərin kənarı ilə, xəlvət yerlərlə gedəndə gördü ki, Brabantda – *panchkermis* – adlanan kolbasa yarmarkası münasibəti ilə yeməxananın qabağından iki donuz qovduğu ağacda yellənir.

Ulenşpigel qovuqlardan birini, yerə atılan quru qalxan balığının bel sümüyünü də götürdü, qəsdən əlini kəsdi, qovuğun içində qan buraxdı, sonra onu üfürüb şişirdi, ağzını bağladı, balığın bel sümüyünü də ona bağlayıb boynunun ardından içəri saldı. Belini əyərək, başını əsdirə-əsdirə, səntirləyə-səntirləyə, lap əsil qozbel kimi, yavaş-yavaş meydana getdi.

Ulenşpigelin qəzəbə gəldiyini görə ziyarətçi onu tanıyıb çığırdı:

– Budur, küfr danışan gəlir!

Onu barmağı ilə göstərdi. Hamı yüyürə-yüyürə gəldi ki, qəzəbə gələn adama baxsın.

Ulenşpigel qəmgin halda başını yellədir, ah çəkirdi:

– Ah! Mənə yazığınız gəlməsin, mən mərhəmətə layiq deyiləm. Öldürün məni quduz it kimi!

Qozbellər sevinə-sevinə deyirdilər:

– Dəstəməzə biri də gəldi!

Ulenşpigəl öz-özünə donquldadı: “Dayanın bədxəbərlər, bunun üçün hələ mənə pul da verəcəksiniz!” – Lakin ucadan böyük itaətkarlıqla dedi:

– Mən yeməyəcəyəm, içməyəcəyəm, – bundan donqam bərkisə də, ta o vaxta kimi, müqəddəs Remakl yenə möcüzə göstərərək məni sağaltmadı möcüzə göstərərək mənə qəzəbi tutan kimi.

Keşiş möcüzə xəbərini eşidib kilsədən çıxdı: Bu – uca boylu, dolu gövdəli, təkəbbürlü bir adamdı. Lovğa-lovğa başını qaldıraraq, eynən gəmi kimi, ziyarətçilər yığınının yara-yara qabağa gəldi.

Ulenşpigəli keşişə göstərdilər. Keşiş ona sarı döndü:

– Əzizim, müqəddəs Remaklın qəzəbi, səni tutub?

Ulenşpigəl:

– Bəli, – dedi, – fəzilətli ata, başqalarını yox, məni tutub. İndi mən itaətkar ziyarətçiyəm, istəyirəm ona yalvaram ki, məni bu lap təzəcə donqamdan xilas eləsin.

Keşiş burada fırlıdaq olduğunu başa düşüb dedi:

– Qoy əlimi sənənin donqana vurum.

Ulenşpigəl:

– İltifat edin, buyurun! – dedi.

Baş keşiş Ulenşpigəlin donqasını əli ilə yoxlayıb buyurdu:

– Donqa lap təzəcədir, hələ nəmdir. Ümid edirəm ki, müqəddəs Remaklın sənə rəhmi gələcək. Gəl dalımca.

Ulenşpigəl keşişin ardınca gedib kilsəyə girdi. Qozbellər onun arxasından gülə-gülə çığırırdılar:

– Ay məlun! Ay kafir! Sənənin təzəcə donqanın ağırlığı nə qədərdir? Ondan özünə pul kisəsi qayır, ora qəpik-quruş yığ. Sən həmişə bizə gülmüsən, ona görə ki, şax idin, – indi biz sənə güləcəyik! Sağ ol səni, müqəddəs Remakl!

Ulenşpigəl dinib-danışmırdı, başını aşağı əyib keşişin dalımca gedirdi. Axırda gəlib balaca bir dama girdi. Orada, üstünə böyük

mərmər daş salınmış, mərmər məqbərə, məqbərə ilə divar arasında ensiz yol vardı. Ziyarətə gələnlər, bir-birinin ardınca, oradan keçib gedirdilər, keçəndə də dinməz-söyləməz donqalarını mərmər daşa sürtürdülər. Bu qayda ilə şəfa tapmaq ümidində idilər. Donqalarını daşa sürtənlər – hələ daşa sürtünməyənləri qabağa buraxmırdılar, bunun üstündə dalaşırdılar, ancaq bu dalaşmalar səssiz olurdu – qozbellər müqəddəs yerə hörmət edərək, bir-birini gizləncə, möhkəm yumruqlayırdılar.

Keşiş Ulenşpigelə dedi ki, mərmər daşın üstünə çıx, qoy ziyarətçilərin hamısı səni görsün.

Ulenşpigel dedi:

– Özüm çıxma bilmərəm.

Keşiş Ulenşpigeli daşın üstünə çıxartdı, özü də yanında durdu, buyurdu ki, daşın üstündə diz çök. Ulenşpigel dizləri üstə düşdü. Başını aşağı salıb bu vəziyyətdə durdu, tərənəmədi.

Keşiş özünü yığışdırıb çığıra-çığıra dedi:

– Ey həzrət İsanın övladları, ey din qardaşları! Siz mənim ayaqlarımın altında bütün imansızların, əxlaqsızların, kafirlərin ən böyüyünü görürsünüz, beləsini hələ müqəddəs Remaklın qəzəbi tutmamışdır!

Ulenşpigel döşünə vura-vura deyirdi:

– *Confiteor!**

– Əvvəllər o baltalı nizənin sapı kimi şax idi, bununla da lovğalanırdı. İndi baxın, görün göylərin qəzəbi onu necə qıc eləyib, necə belini əyib!

Ulenşpigel dua eləyə-eləyə yalvarırdı:

– *Confiteor!* Donqanı belimdən götür!

Keşiş sözünə davam etdi:

– Bəli, ey böyük zahid, müqəddəs Remakl, sən ölümündən sonra otuz doqquz möcüzə göstərmisən, bunun da kürəyindəki bu ağır yükü götür, qoy biz də həmişə səni mədh eləyək – *in saecula saeculorum!* Bütün xoşniyyətli qozbellərə şəfa ver.

Qozbellər ağlaya-ağlaya, çığıra-çığıra bir ağızdan dedilər:

---

* Tövbə eləyirəm! (*lat.*)

– Hə, hə, bütün xoşniyyətli qozbellərə şəfa ver! Kürəyimizdəki donqa daha lazım deyil, eybəcərlik daha bəsdir, alçaldığımız daha bəsdir! Müqəddəs Remakl, bizi kürəyimizdəki donqalardan azad elə!

Keşiş Ulenşpigelə ömr etdi ki, məqbərənin üstündən düş, donqanı qəbir daşına sür. Ulenşpigel onun əmrini yerinə yetirdi; bir ucdan da deyirdi:

Mea culpa, confiteor*, donqanı kürəyimdən götür!

Hamının da gözü qabağında donqasını lap ürəkdən daşa sürtürdü.

Qozbellər də bağırırdı:

– Bir baxın, kürəyindəki donqa yadır! Bir baxın, enir! Sağ tərəfdən azalır! – Yox, o döşünə batır. Donqa yox olmur, içəridən çıxır, içəriyə də gedir. – Yox, onlar yenə mədəyə düşür, səksən gün dalbadal mədəni qidalandırır. – Bu, donqadan xilas olanlara müqəddəs Remaklın hədiyyəsidir. – Görəsən köhnə donqalar necə olur?

Birdən bütün qozbellər vəhşi kimi bağırışdı, çünki Ulenşpigel var gücü ilə məqbərə daşına dirəndi, donqası partladı. Qan gödəkçəsindən keçib yerə axdı. Ulenşpigel şaxlaşdı, qollarını uzadıb çığırdı:

– Mən şəfa tapdım!

Qozbellər də çığırdı:

– Müqəddəs Remakl ona xeyir-dua verdi! Ona mərhəmət göstərdi, bizimlə sərt oldu. – Ey allahın övliyası, bizim də donqalarımızı götür! Sənin yolunda buzovumu nəzir eləyirəm! – Mən yeddi qoç nəzir eləyirəm! – Amma mən bütün ildə ovladıqlarımı nəzir eləyirəm! – Mən altı donuz budu qaxacını nəzir eləyirəm! – Mən evimi kilsəyə verirəm! – Müqəddəs Remakl, donqaları bizim belimizdən götür!

Bütün qozbellər həm həsədlə, həm də hörmətlə Ulenşpigelə baxırdılar. Onlardan biri əlini sürtüb bilmək istədi, görsün onun gödəkçəsinin altında nə var. Keşiş dedi:

– Orada yara var, onu göstərmək olmaz.

Ulenşpigel:

---

* Mən günahkaram, tövbə eləyirəm (*lat.*).

– Mən sizin üçün dua edəcəyəm, – dedi.

Bütün qozbellər birdən danışdı:

– Dua elə, ziyarətçi! Dua elə, qəddi-qaməti düzəlmiş adam! Biz sənə gülürdük! Bağışla bizi – biz nə elədiyimizi qanmırdıq! Həzrət İsa çarmıxa çəkiləndə bağışladı, sən də bizi bağışla!

Ulenşpigel mərhəmət göstərərək buyurdu:

– Bağışlayıram!

– Al, sənə bir patar verim! – Məndən bir florin qəbul elə! Zətdüzqamətli, icazə verin, sizə bir real təqdim eləyim! – İcazə verin sizə bir kruzat təklif edirəm! – Gətirin ətəyinizə karolü töküm.

Ulenşpigel pıçıldadı:

– Karolüləri göstərməyin! Qoy bundan heç kəsin xəbəri olmasın!

Bunu o, keşişə görə söylədi: o xeyli kənarda durub, qozbellərin verdiyi pulu gözləri ilə yeyirdi; ancaq qızılla gümüşü ayırd eləyə bilmirdi.

Qozbellər Ulenşpigelə deyirdi:

– Öz müqəddəsliyini bizə də verdiyin üçün sənə təşəkkür edirik!

Ulenşpigel də, möcüzə göstərən ecazkar kimi, verilən pulları əzəmətlə alırdı.

Ancaq xəsislər donqalarını, kiritmişcə, qəbir daşına sürtürdülər.

Ulenşpigel axşam yeməxanada yeyib-içdi, kefə baxdı.

Sonra, yatandan qabaq, ağına gəldi ki, keşiş, qənimətin hamısını olmasa da, heç olmasa bir hissəsini ələ keçirmək üçün mütləq gələcək. Gəliri üç yüz karolü sayıb qırağa qoydu! Gözü, qurumuş dəfnə kolu olan bir dibçəyə sataşdı. Kolun başından yapışub, köklü-torpaqlı çıxardı, qızılları dibçəyin lap dibinə qoyub, kolu yenə dibçəyə qoydu. Yarımflorinləri, patarları, xırda pulları masanın üstünə qoydu.

Keşiş yeməxanaya gəlib Ulenşpigelə yaxınlaşdı.

Ulenşpigel soruşdu:

– Ata, sizin kimi ali bir şəxsdən nə əcəb mənim kimi yoxsulun yanına gəlib?

O da cavab verdi ki:

– Oğlum, mən sənin xoşbəxtliyin üçün can yandırırım.

Ulenşpigel zarıldadı:

– Ah-h-h! Bəlkə sən o masa üstündəki xoşbəxtlik üçün can yandırırısan?

Keşiş onun sözünü təsdiq elədi.

– Bəli, onun üçün, – deyib, masa üstündəki pulları əli ilə kü-rəyib kisəyə tökdü, – kisəni də bu məqsəd üçün gətirmişdi.

Ulenşpigel yenə də ağlayıb-sızıldayırdı, keşiş ona bir florin verdi. Sonra ondan möcüzəni necə düzəltdiyini soruşdu.

Ulenşpigel ona qalxan balığının bel sümüyünü, bir də donuz qovuğunu göstərdi.

Keşiş bunları Ulenşpigelin əlindən aldı. Ulenşpigel də elə hey ağlayıb-sızıldayırdı, yalvarırdı ki, mənə bir az da pul ver, buradan axı Dammeyə çox uzaqdır, mən yazıq yolçu yəqin yolda acıdan ölərəm.

Keşiş dinməz-söyləməz çıxıb getdi.

O gedəndən sonra Ulenşpigel dəfnə koluna baxıb arxayınlıq-la yatdı. Dan yeri ağaranda yerindən qalxıb qazandığı pulu gö-türdü. Danışmazın qərargahına gedib, pulun hamısını ona verdi, necə qazandığını da danışdı, bunu da əlavə etdi ki, bu ən qanunu kontributsiyadır.

Şahzadə ona on florin verdi.

Keşiş qalxanbalığının bel sümüyünü büllur mücrüyə qoydu. Mücrünü Bulon kilsəsinin yan mehrabında, İsanın çarmıxa çə-kilmiş şəkildən asdılar.

Hamı da şəhərdə əmin idi ki, mücrüdə, şəfa tapmış qozbel kafirin donqası saxlanılır.

XI

Danışmaz Maas çayından keçməmişdən əvvəl, yalançı maneşlərlə, Lyöj ətrafında hersoqu azdırırdı.

Ulenşpigel əsgərlik vəzifəsini vicdanla yerinə yetirirdi; arke-buzdan sərrast güllə atmağı öyrənmişdi; həmişə də gözdə-qu-laqda idi.

Oranlı şahzadənin qoşunu olan yerə fələməng və Brabant zadəganları gəldi. Onlar Danışmazın məiyyətinə təşkil edən əsilzadələrlə. Yüksək rütbəli şəxslərlə tez dostlaşdılar.

Çox keçmədi, ordugahda iki düşmən dəstə əmələ gəldi. Bəziləri deyirdi: “Şahzadə – satqındır”. Bəziləri də deyirdi ki, bu böhtandır, biz yalan danışan bu adamların ağzını yumarıq. Şahzadəyə qarşı olan etimadsızlıq, yağ ləkəsi kimi, yayılıb artırdı. İş o yerə gəlirdi ki, altı, səkkiz, on adam əlbəyaxa olub vuruşurdular, bəzən silaha, hətta tüfəngə də əl atırdılar.

Bir gün şahzadə özü gəlib, bu iki odun arasından keçdi. Güllə onun qılıncını da vurub saldı. Əmr etdi ki, dərhal dalaşmanı dayandırınlar. Özü isə qəsdən bütün ordugahı gəzdi, özünü hamıya göstərdi ki, daha heç kəs deməsin: “Şahzadənin sonu – müharibənin sonudur”.

Axşam olmuşdu. Ulenşpigel evdən çıxanda dumanlı gecə idi; o, bir vallonlu qızını bərk dilə tutub, fələməngcəsinə tovlayırdı. Birdən qonşu evdən elə bil ki, qarğa üç dəfə qarıldadı. Elə o saat uzaqdan ona cavab verdilər, orda da qarğa üç dəfə qarıldadı. Astanaya bir kəndli çıxdı. Bunun da ardınca yoldan ayaq səsləri gəldi.

İspanca danışan iki adam kəndliyə yaxınlaşdı. Kəndli də həmin dildə onlardan soruşdu:

– Nə eləmişiniz?

Onlar da cavab verdi:

– Biz çox yaxşı işlər eləmişik. Biz kralın xeyrinə yalan demişik. Biz qoşun başçıları və əsgərlər arasında hersoqa qarşı etimadsızlıq toxumu səpmişik, onlar bizim sözüümüzü təkrar eləyirlər: “Şahzadə alçaqcasına şöhrətpərəstlik naminə krala qarşı çıxır. Şahzadə öz qiymətini artırmaq istəyir, aldığı şəhərlər, mahallar ona ancaq bir girov kimi lazımdır. Sinəsi ilə vətəni qoruyan senyorları beş yüz florin üçün başlı-başına atar. Hersoq Alba ona tamamilə əfv olunacağını vəd etmişdir, özü də and içmişdir ki, əgər şahzadə də, bütün yüksək rütbəli şəxslər də gəlib kralın qabağında yenə sədaqətli olacaqlarına and içsələr – onların bütün mülkü-malı geri qaytarılacaq. Oranlı şahzadə hamıdan gizlin

hersoq Alba ilə danışığa gedəcəkdir”. Lakin şahzadənin tərəfdarları buna etiraz eləyirlər, deyirlər ki: “Hersoqun təklifi – tələdir. Oranlı şahzadə Eqmontla Hornun taleini yaddan çıxarmamış, bu tələyə o düşməyəcəkdir. O iki qrafı tutanda Qranvell Romada demişdir: “Durnabalığı qoyub qumlaqbalığını tuturlar”. Danışmazı tutmamaq – heç bir şey tutmamaq deməkdir”.

Kəndli soruşdu:

– Ordugahda ikitirəlik çoxdur?

O biriləri də cavab verdi ki:

– İkitirəlik çoxdur. Günü-gündən də artır. Məktub hanı?

Evə girdilər. Elə o saat da fənər yandı. Ulenşpigel balaca bir pəncərənin yanına sığınıb baxırdı: onlar məktubu açıb böyük sevincə oxudular, sonra bal içdilər, nəhayət çıxıb getdilər. Gedəndə kəndliyə ispanca dedilər:

– Ordugah dağılacaq, Oranlımı tutacaqlar, onda bizim də pəyimiza bir şey düşər.

Ulenşpigel öz-özünə dedi: “Siz çox da gəzib dolanmayacaqsınız”.

Evdən çıxan kimi onları duman bürüdü. Ev yiyəsi Ulenşpigelin gözü qabığında fənər çıxartdı. Onlar fənəri götürdülər.

Qara kölgələr tez-tez fənərin üstünü alırdı. Ulenşpigel başa düşdü ki, onlar bir-birinin ardınca gedirlər. Tüfəngini doldurub qara kölgəni vurdu. Fənər titrədi. Ulenşpigel bundan bildi ki, onlardan biri yıxılmışdır, o birisi də onun yarasına baxmaq istəyir. Ulenşpigel tüfəngi bir də doldurdu. Fənər yellənə-yellənə, sürətlə ordugaha sarı uzaqlaşdı. Ulenşpigelin tüfəngi bir də atıldı. Fənər titrəyib düşdü, söndü. Qaranlıq oldu.

Ulenşpigel ordugaha gedəndə, yolda profosa, iki də əsgərə rast gəldi, – tüfəng səsi onları yuxudan ayıltmışdı. Ulenşpigel yüyürə-yüyürə onların yanına gedib dedi:

– Mən ovçuyam. Gedin vurulan heyvanları qaldırım.

Profos dedi:

– Şən fələməng, görünür sən ancaq dilinlə danışmırsan.

Ulenşpigel ona etiraz etdi:

– Dildən qopan söz – küləkdir, amma qurşun söz satqının bədəninə girir. Gedək mənimlə.

Onlar öz fənərləri ilə yolu işıqlandırdılar. Ulenşpigel onları vurulan adamların yıxılıb-qaldığı yerə apardı. Biri ölmüşdü. O birisi xırıldayırdı, qolu da sinəsi üstündə idi; son iradəsini toplayaraq, əzişdirilmiş məktubu əlində sıxırdı.

Geyimlərindən onların zadəgan olduqlarını o saat bildilər. Yolu fənərlə işıqlandıra–ışıqlandıra, meyitləri birbaşa şahzadənin yanına apardılar. Şahzadə də, bu hadisəyə görə, Fridrix Hollenhauzenlə, Gessenli markqrafla və başqa mötəbər şəxslərlə apardığı müşavirəni kəsməyə məcbur oldu.

Ulenşpigellə profos, iki də əsgər, bir yığın landsknexlə və yaşıl, sarı mundirli reytarla şahzadənin çadırına yaxınlaşdılar, tələb etdilər ki, bizi qəbul eləyin.

Şahzadə çadırdan çıxdı. Profos boğazını arıtladı. Ulenşpigelə qarşı ittiham nitqini söyləmək istəyirdi ki, Ulenşpigel onu qabaqladı:

– Əlahəzrət cənabları! Mən qarğaları nişan almışdım, amma güllələr sizin məiyyətinizdən olan iki nəfər satqın əsilzadəyə dəydi.

Sonra o nələr gördüyünü, eşitdiyini elədiyini danışdı.

Şahzadə heç səsini də çıxartmadı. Onun, yəni Danışmaz ləqəbli Oranlı Vilhelmin, Fridrix Hollenhauzenin, Nassaulu qraf Albertin, qraf Hooxstratenin, Antuan de Lalenin, Megeln valisinin, əsgərlərin, bütün kök bədəni ilə tir-tir əsən Lamme Qudzakin gözü qabağında meyitlərin üst-başını axtardılar. Öldürülən zadəganların cibindən – Qranvellingin, Nuarkarmın¹¹⁴ möhürü ilə bir neçə məktub tapdılar. Məktubda həmin zadəganlara əmr edilirdi ki, Oranlı şahzadənin qüvvəsini zəiflətmək üçün onun yaxın adamları arasında nifaq salın, onu güzəştə getməyə, hersoq Albaya təslim olmağa məcbur edin, hersoq da şahzadəni, xidmətlərinə görə mükafatlandırıb, boynunu vurdurur, “Qoşunu yavaş-yavaş, eyhamla başa salmaq lazımdır ki, şahzadə, özünü xilas etmək üçün, hersoq Alba ilə gizlin danışığa girmişdir. Qoşun baş-

çıları, əsgərlər axırda həyəcana gəlib, şahzadəni tutarlar”. Məktublarda bunu da yazırdılar, ki, vəd edilən pulu tamam verənə kimi, onlar Antverpendə Fuqqerlərdən¹¹⁵ hər adam beş yüz dükat ala bilirlər; qalan min dükatı da – İspaniyadan Zelandiyaya dörd yüz dükat gələn kimi alacaqlar, – pul bu gün–sabah gələcəkdir.

Bu qayda ilə gizlin qiyamın üstü açılmışdı. Şahzadə dinməz–söyləməz zadəganlara, senyora, adi əsgərlərə sarı döndü, – bu adamlardan çoxu ona inanmırdı, – sözsüz ifadə edilən bir töhmət–lə cəsədləri göstərdi. Bu anda müxtəlif səslə bir uğultu qopdu:

– Yaşasın Oranlı şahzadə! Oranlı şahzadə vətənə xain çıxmamışdır!

Əsgərlər qəzəblənərək meyitləri itlərə atmaq istədilər, lakin şahzadə dedi:

– Cəsədləri deyil, bizim öz mənəvi zəifliyimizi itlərə atmaq lazımdır, çünki bu mənəvi zəiflik saf qəlbli adamlara atılan böhtanlara inanır!

Şahzadəyə cavab olaraq senyorlar və əsgərlər birdən bağırdı:

– Yaşasın şahzadə! Yaşasın vətəninin dostu olan Oranlı şahzadə!

Onların bağırtısı, – göy gurultusundan şığıyan ildırım kimi, – haqsızlığı parçaladı.

Şahzadə cəsədləri göstərərək sərəncam verdi:

– Bunları xristian qaydasınca basdırın.

Ulenşpigel soruşdu;

– Bəs mənim vətənə sədaqətli skeletlə nə olacaq? Əgər mən pis iş tutmuşamsa – qoy məni çubuqla döysünlər, yox, yaxşı iş tutmuşamsa – qoy məni mükafatlandırınlar.

Şahzadə dedi:

– Bu arkebuzlu əsgərə mənim qabağında əlli ağac vurun, ona görə ki, o öz başına iki zadəgan öldürmüşdür, yəni çox ağır hərbi cinayət eləmişdir. Sonra o, iti gözlü, iti qulaqlı olduğunu göstərdiyinə görə otuz florin alar.

Ulenşpigel şahzadəyə dedi:

– Əlahəzrət cənabları! Əmr edin, qoy əvvəl mənə otuz florini versinlər – onda ağac zərbələrinə dözmək mənim üçün yüngül olar.

Lamme ağlar səsle onun sözünə qüvvət verdi:

– Hə, hə, əvvəlcə ona otuz florin verin – onda zərbələrə dözməsi yüngül olar.

Ulenşpigel sözünə davam etdi:

– Bir də ki, mənim vicdanım təmizdir, onu dəyənəklə yumaq, çubuqla ovmaq heç lazım deyil.

Yenə Lamme ağlar səsle onun sözünə qüvvət verdi:

– Hə, hə! Ulenşpigeli nə yumaq, nə ovmaq lazımdır. Onun vicdanı təmizdir. Yumayın onu, ağalar, yumayın!

Ulenşpigel otuz florini alan kimi, profos, *stockmeester*-ə, yəni ağacla döymək üzrə köməkçisinin əmr etdi ki, işə başla.

Lamme dedi:

– Ağalar, bir baxın, onun üzündən qəm yağır! Mənim dostum Ulenşpigelin ağacdən xoşu gəlmir.

Ulenşpigel ona etiraz etdi:

– Yox, xoşum gəlir! Mən günəşə boylanana, sıx yarpaqlı, əzəmətli göyrüş ağacını xoşlayıram, amma yarpaqsız, budaqsız, pöhrəsiz, öz şirəsi ilə ələ yapışan eybəcər dəyənəkləri görməyə gözüüm yoxdur, onlara yaman nifrət eləyirəm, – bu dəyənəklərin kinli-acıqlı görkəmindən, kobud sürtünmələrindən heç xoşum gəlmir.

Profos soruşdu:

– Sən hazırsan?

Ulenşpigel dedi:

– Soruşursan ki, hazıram? Nəyə hazıram? Döyülməyə? Yox, döyülməyə heç hazır deyiləm, hazır olmaq fikrində də deyiləm, cənab *stockmeester*! Sizin saqqalınız kürəndir, çox sərt də sifətiniz var, amma ürəyiniz mərhəmətlidir, mən buna əminəm, qaragünlünün dərisini soymaq sizə heç ləzzət verməz. Məndən soruşub bilmək istəsən – mən bir adamı kötəkləmək nədir, bu kötəkləməyə heç baxa da bilmirəm, ona görə də, xristianın kürəyimüqəddəs məbəddir, bu kürəkdə də, sinədə olan kimi, ağ ciyər var, biz də ki, ağ ciyərlə – allahın nemətini uduruq – yəni havanı. Siz ağır kötəklərlə mənim ağ ciyərimi əzsəniz – sonra siz özünüz də vicdan əzabı çəkəcəksiniz!

Stockmeester dedi:

– Tez ol, tez ol!

Ulenşpigel şahzadəyə sarı döndü:

– İnanın mənə, əlahəzrət cənabları, bunun üçün tələsmək lazım deyil. Əvvəl ağacları qurutmaq gərək, çünki eşitmişəm ki, guya yaş ağac canlı bədənə dəyəndə, bədənə öldürücü zəhər yeridir. Yoxsa əlahəzrət cənabları istəyir ki, mən belə biabırçı ölümlə ölüm? Əlahəzrət cənabları! Mən öz sədaqətli bəndəlik kürəyimi siz əlahəzrətlərinin tam sərəncamına verirəm, əmr edin, qoy onun çubuqla kefini açsınlar, şallaqla şappaşap vursunlar, – ancaq əgər siz mənim ölümümü istəmirsinizsə, onda, iltifat buyurun, məni ağacdən azad edin!

Messir Hooxstratenlə Ditrix van Sxonenberq eyni vaxtda dedilər:

– Şahzadə, onu əfv edin!

O birilər yalvarıcı bir tərzdə gülümsədilər.

Lamme də o saat dedi:

– Əlahəzrət cənabları, əlahəzrət cənabları! Onu əfv edin!

Yaş ağac – doğrudan da zəhərdir!

Nəhayət şahzadə:

– Onu əfv edirəm, – dedi.

Ulenşpigel bir neçə dəfə yerində hoppandı, əlini Lammenin qarnına şappılı ilə vurdu, onu darta-darta oynamağa çəkdi. Dedi ki:

– Gəl mənimlə bir yerdə şahzadənin şərəfinə oynayaq – o məni kətəkdən qurtardı!

Lamme də onunla oynamağa girişdi, ancaq yekə qarnı ona mane olurdu.

Ulenşpigel onu yemək-içməyə qonaq elədi.

XII

Hersoq Alba əvvəlki kimi, cəsarət edib şahzadə ilə döyüşə girişmək istəmirdi¹¹⁶, lakin həmişə ona ziyan yetirməyə çalışırdı. Şahzadə isə dərədə, Yulixlə Maas arasında çayı müxtəlif yerlərdə – Xont, Mexelen, Elsen Meyrsen ətrafında yoxladı,

çayın dibinə xırda payalar vurulmuşdu ki, çayı keçəndə şahzadənin mümkün qədər çox adamı, atı sıradan çıxсын.

Stokem ətrafında çayın dibi təmiz idi. Şahzadə çayı keçməyi əmr etdi. Reyhtarlar Maası keçib, o biri sahildə hərbi nizamla sıralandılar, – onlar Lyöj yepiskopluğu tərəfdən çayı keçənləri qorumalı idilər. Sonra sahildən sahilə, çayı köndələnə, on sıra oxatanlar, arkebuzlular sıra ilə durdular. Ulenşpigel də onların içində idi.

Su onların dizinə qalxırdı. Bir neçə dəfə dalğalar onun atının ayaqlarını xaincəsinə yerdən üzdü.

Onun yanından piyada qoşun keçirdi; onlar barıt qablarını şlyapalarına bağlamışdılar, tüfənglərini də başlarının üstündə tutmuşdular. Piyada hissələrin ardınca – yük arabaları, müşkəterlər, istehkamçılar, kiçik topçu zabitləri, kulevrinalar, qoşa kulevrinalar*, fokonlar, falkonetlər**, serpentinlər, yarımserpentinlər, qoşa serpentinlər, mortirlər***, toplar, yarımtoplar, qoşa toplar və sakralar gəlirdi; sakralar – iki altı top arabasına qoşulmuş, tez yerini dəyişə bilən, “imperator tapancası”nın surəti olan kiçik səhra topu idi. Arxa keşikçi hissə landsknexlərdən və fələməng reyhtarlarından ibarət idi.

Ulenşpigel çox istəyirdi ki, qızıışmaq üçün içəri bir şey ötürsün. Onun yanında, Rizenkraft adlı bir oxatan alman mindiyi atının üstündə xoruldayırdı. O, Yuxarı Almaniya idi, özü də çox uca boylu, arıq, hirsli bir adamdı; ondan araq iyi gəlirdi. Ulenşpigel atın sağrısına baxdı, gözü ilə mehtərəni axtardı, sonra gördü ki, mehtərə almanın çiyindənən, nazik ipdən asılmışdır. Ulenşpigel ipi kəsib, mehtərəni iştahla başına çəkdi.

O biri oxatan əsgərlər xahiş etdilər ki:

– Bizə də ver!

Ulenşpigel onların xahişini yerinə yetirdi. Araq içilib qurtarandan sonra, Ulenşpigel ipi yenə uc-uca bağladı, mehtərəni əv-

---

* Qədim səhra topları

** Kiçik həcmli qədim toplar

*** Qısa lüləli toplar

vəlki yerindən asdı. Ancaq mehtərəni Rizenkraftın çiyindən asanda, əli ona toxundu; o yuxudan ayıldı. Almanın ilk işi – mehtərəni əlinə almaq oldu, – öz inəyini o yenə də sağmaq istəyirdi. Lakin qəti biləndə ki, inək daha süd vermir – yaman qəzəbləndi. Ulenşpigelin üstünə çığırıb dedi:

– Quldur! Mənim arağımı neynəmişən?

Ulenşpigel də cavab verdi ki:

– Arağı içmişəm! Suda islanmış atlılar arağı qardaşcasına öz aralarında bölürlər. Belə tamahkar olmaq yaxşı deyil!

Rizenkraft bildirdi ki:

– Sabah səninlə ikilikdə vuruşacağam, səni parça-parça doğrayacağam!

Ulenşpigel onun sözüə qüvvət verdi:

– Bəli, sabah qılınclaşırıq: baş bir yana, qol bir yana, qıç bir yana, o biri şeylər də bir yana! Bəs sənin sifətin niyə elə acıqlıdır? Pəndamlıqdandır olmaya?

Rizenkraft:

– Pəndamlıqdandır, – dedi.

Ulenşpigel təəccübləndi:

– Sən hara dalaşırısan? Əvvəl gərək mədəni boşaldasan.

Alman təklif etdi ki, geyim və minik heyvanı seçmək hər kəsin öz ixtiyarına buraxılsın, görüş sabah olsun, əyilməyən, qısa qılıncla bir-birlərini deşərək zərbə endirsinlər.

Ulenşpigel qılıncı ağacla əvəz etməyə icazə verilməsini xahiş etdi. Alman buna razı oldu.

Bu zaman bütün qoşun, o cümlədən oxatanlar da, çayı keçdi, qoşun başçılarının komandası ilə tam hərbi qayda ilə o biri sahilə də nizama düzüldülər.

Şahzadə təntənə ilə ucadan dedi:

– Lyöjun üstünə!

Ulenşpigel birdən sevinərək həyəcana gəldi, bütün fələmənglərlə bir ağızdan çığırdı:

– Yaşasın Oranlı! Lyöjun üstünə!

Lakin yadelli döyüşçülər, başlıca olaraq yuxarı almaniyalılar, dedilər ki, biz iliyimizə kimi islanmışıq, qətiyyəən qabağa getmə-

yəcəyik. Şahzadə onlara ha dedi ki, biz qalib gələcəyik, Lyöjlülər bizi ürəkəçliyi ilə gözləyir, – bu onlara kar eləmədi: atların yəhərini götürdülər, iri tonqallar qalayıb qurunmağa başladılar.

Lyöjun alınmasını sabaha qoydular. Şahzadənin başçılığı ilə Maas çayını belə cəsərlə keçmək – Hersoq Albanı yaman təşvişə salmışdı; elə bu zaman kəşfiyyatçılar xəbər gedirdi ki, şahzadənin qoşunu Lyöjun üstünə getməyə hazır deyil.

Hersoq Alba bu vəziyyətdən istifadə edərək, Lyöjlüləri və bütün mahalı hədələyib dedi ki, əgər şahzadənin gizli tərəfdarları yerlərindən qımıldansalar – mən hər yeri yandıracağam, əhalini də qılıncdan keçirəcəyəm. İspan tərəfdarı olan əclaf yepiskop* Herard van Xrusbeke¹¹⁷ imkan tapıb öz əsgərlərini silahlandırdı. Şahzadə, islaq şalvarda vuruşmaq istəməyən yuxarı almanların üzündən ləngidiyi üçün, Lyöju tuta bilmədi: şəhərə yaxınlaşanda gördü ki, daha iş işdən keçib.

XIII

Ulenşpigellə Rizenkraftın özləri ilə gətirdikləri döyüş şahidləri bu qərara gəldilər ki, Ulenşpigellə Rizenkraft piyadalama vuruşacaqlar, əgər qalib gələn adam istəsə, döyüş ölümə nəticələnənə kimi davam edəcək, – bu, Rizenkraftın qoyduğu şərt idi.

Döyüş yeri üçün tala münasib idi.

Rizenkraft lap səhər açıldan oxatanın əsləhəsini geydi. Dəbilqəsini, dəmir boyunbağı ilə, ancaq dəmir üzüksüz, başına qoydu; qolsuz zirehini əyninə taxdı. Köynəklərindən birini sarğı üçün parçalayıb dəbilqəsinin içinə qoydu. Gözəl ardenna ağacından qayırılmış ox-yaylı tufəngini, otuz oxlu oxqını, uzun xəncərini götürdü, lakin oxatanların silahlarından olan ikiqızlı qılıncı götürmədi. Vuruşmaya, döyüş yəhəri ilə yəhərlənmiş at üstündə gəldi; yəhərin qaşılı lələklə bəzədilmişdi.

Ulenşpigel isə, xalis rıtsar kimi, geyinib-keçinib, yaraqlanıb gəlmişdi. Eşşək onun böyük atını əvəz edirdi. Yüngüləxlaqlı qız

* Kilsədə yüksək rütbəli keşiş

tumanı onun üçün yəhəri əvəz edirdi. Eşşəyin sifəti, yəhərqaşı lələkləri əvəzinə, nazik söyüd çubuğundan hörülmüş, küləkdə titrəyən yonqarla zinətlənmiş hörməcə vardı. O dəmir geyimi də yaddan çıxarmamışdı – onun dəmir geyimi – yamaqlı köynəyi idi. Bunu o belə izah edirdi: dəmir bahadır, polada heç yaxın durmalı deyil, mis də ki axır vaxtda o qədər topa gedir ki, yerdə qalanı heç adadovşanının silahlanmasına da çatmaz. Onun başında ucu şiş dəbilqə yerinə – kahı yarpağı vardı, buna da ququşu lələyi keçirilmişdi, – ona görə ki, işdi, o ömrünü başqasına bağışlasa, bu lələk ququşu nəğməsi* timsalında idi.

Ulenşpigel əyilməyən, yüngül qılınc yerinə – uzunca, yoğun küknar ağacı payası götürdü, payanın uçunda – küknar ağacının, süpürgə kimi, xırda budaqları bağlanmışdı. Eşşəyin sol tərəfinə, qayıyla dəmir bıçaq, sağ tərəfinə “ucu toppuzlu əsa bağlanmışdı, əsa da – başına iri turp keçirilmiş gəndalaş ağacı budağından ibarətdi.

O belə yaraqlanmış halda döyüş yerinə gəldi. Rizenkraftın sekundantları gülməkdən uğunub getdilər, lakin Rizenkraftın acıqlı üzündə heç bir dəyişiklik görünmürdü.

Ulenşpigelin sekundantları Rizenkraftın sekundantlarına dedi ki, alman da gərək dəmir geyimlərini çıxartsın, çünki Ulenşpigelin əynində köhnə paltardan başqa heç nəyi yoxdur. Rizenkraft bu təkliflə razılaşdı. Sonra Rizenkraftın sekundantların Ulenşpigelin döyüş şahidlərindən soruşdu, bəs süpürgə Ulenşpigelin nəyinə lazımdır?

Ulenşpigel suala cavab verdi:

– Ağac götürməyimə siz özünüz icazə verdiniz, onu yaşıl budaqla bəzəməyə də, elə bilirəm, icazə verərsiniz.

Dörd sekundant qərara aldı ki:

– Sən bu barədə sərbəstsən.

Rizenkraft bu zaman kirmişcə, yüngül zərbələrlə, ardıc ağacının nazik pöhrələrini qılıncı qırıb töküdü.

Sekundantlar tələb etdilər ki, o da, Ulenşpigel kimi, qılıncını süpürgə ilə əvəz eləsin.

---

* Əfsanəyə görə, ququşu ömründə bir dəfə oxuyur, o da öləndən qabaq

Rizenkraft onlara belə cavab verdi:

– Əgər bu dələduz özü öz xoşuna belə qəribə silah seçibsə, deməli o, bu silahla öz həyatını mütləq müdafiə etmək fikrindədir.

Ulenşpigel öz sözünün üstündə durdu, dedi ki, mən süpürgə ilə vuruşacağam. Belə olduqda, sekundantlar bildirdilər ki, bütün məsələlər həll olunmuşdur.

Ulenşpigellə Rizenkraft üz-üzə durmuşdu: biri daha dəmir geyimdə deyildi, o birisi də başdan-başa yamaqlı paltarda idi.

Ulenşpigel süpürgəni, eynən nizə kimi, qabağında tutub, eşşəyin belində talanın ortasına gəldi. Dedi ki:

– Məncə, mehriban əsgər ailəsinə düşən mərdimazar əclafılar – vəbadan da, cüzamdan da, ölümdən də pisdir, onların üzündən zəhrimar tökülür, ağaclarından zəhərli tüpürçək atırlar. Onlar harada olsalar – orada gülüş kəsilir, nəğmələr susur. Onlar həmişə kiməsə sataşır, kiminləsə dalaşır, onların üzündən, vətən uğrunda gedən haqlı vuruşmalarla yanaşı – qoşunun zərərinə, düşmənin xeyrinə, – əlbəyaxa döyüşlər olur. Bu Rizenkraft heç nəyin üstündə iyirmi bir nəfər döyüş yoldaşını öldürüb, amma düşmənlə vuruşmada igidlik göstərməyib, bircə mükafat da almayıb. Buna görə mən bu qotur köpəyi, tökülən tükünün tərsinə, lap məmnuniyyətlə qaşovlayacağam.

Rizenkraft da ona belə cavab verdi:

– Bu əyyaş əlbəyaxa döyüşün qanunsuz olduğundan ağzına gələn hərzə-hədyanı danışdı. Buna görə mən lap məmnuniyyətlə onun kəlləsini parçalayacağam, qoy görsünlər ki, onun başı samanla doludur.

Sekundantlar onları tələsdirdi. Ulenşpigel eşşəyin üstündən yerə atılanda başındakı kahı yarpağı düşdü, eşşək də onu havada tutdu, lakin bu anda şahidlərdən biri onun böyrünə bir dürtmə ilişdirdi, eşşək də bu dinc məşğuliyyətini kəşib, döyüş meydanından çəkilib getməyə məcbur oldu. Rezenkraftın da atını meydana qovdular. Minik heyvanları da gedib yerdə otlamağı daha düzgün hesab etdilər.

Nəhayət, döyüş şahidləri fıstırıq çalıb döyüşün başladığını bildirdilər.

Çox şiddətli vuruşma başlandı: Rizenkraft qılıncı ilə zərbə endirirdi, Ulenşpigel də bu zərbələri süpürgə ilə dəf edirdi. Rizenkraft söyüş söyürdü, Ulenşpigel zərbədən özünü qoruyurdu, qaça-qaça özünü yana verirdi, dairə vururdu, əyri-üyrü hərəkətlər edirdi, ona dilini göstərirdi, ağzını əyirdi, Rizenkraft da ağır-ağır nəfəs alır, daha qəzəblə havanı qılıncı ilə yarırdı. O az qalmışdı ki, Ulenşpigeli haqlasın, lakin Ulenşpigel birdən dönüb var gücü ilə süpürgəni onun sifətinə dürtdü. Rizenkraft yıxıldı, ölmüş qurbağa kimi, qol-qıçını uzatdı.

Ulenşpigel onun üstünə atıldı, əlindəki ağaclı süpürgə ilə onun sinəsini amansızcasına süpürdü – tükünün tərsinə də, xovuna da; süpürə-süpürə də deyirdi:

– Aman istə, yoxsa süpürgə ilə səni doyunca yedirəcəyəm.

O ki var süpürgə ilə onun sifətini qaşdı, yamanca əzişdirirdi. Oradakı adamlar da buna baxıb lap ürəkdən sevinirdilər. Ulenşpigel elə bir ucdan deyirdi:

– Aman istə! Yoxsa süpürgə ilə səni lap doyuracağam.

Lakin Rizenkraft heç bir şey deyə bilmirdi, çünki o acığından ölmüşdü.

– Zavallı acıqlı adam, Allah sənə rəhmət eləsin! – Ulenşpigel bu sözü deyib, qəmgin halda döyüş meydanından uzaqlaşdı.

XIV

Oktyabrın sonu idi. Şahzadənin pula ehtiyacı vardı, onun qoşunu aclıq çəkirdi. Əsgərlər deyirdi. Şahzadə Fransaya sarı hərəkət edirdi, həmişə də hersoqla döyüşə girişmək istəyir, hersoq boyun qaçırırdı.

Genua-le-Kontdan Kambreziyə gedən yolda düşməyə rast gəldi. Şahzadə, – Hersoqun oğlu don Rafael Enrikenin komandası altında olan on alman rotası, səkkiz ispan piyada qoşun hissəsi, üç də yüngül süvari eskadronu ilə döyüşə girişdi. Don Rafael Enrike ən qızğın vuruşma gedən yerdə olurdu.

O ispanca çıxırırdı:

– Vur! Vur! Aman vermə! Yaşasın Roma papası! – Bunu deyib, Ulenşpigelin vzwod komandiri olduğu rotaya zərbə endirirdi.

Ulenşpigel öz serjantına dedi:

– Mən bu saat bu cəlladın dilini kəsəcəyəm!

Serjant da dedi:

– Kəs!

Ulenşpigel sərrast atdığı güllə ilə – hersoqun oğlu don Rafael Enrikenin çənəsini qırıb dilini yerindən qopardı.

Sonra da markiz Delmaresin oğlunu vurub atdan saldı.

Düşmən darmadağın edildi.

Ulenşpigel qalibiyətdən sonra Lammeni ordugahda axtardı, tapmadı. Dedi ki:

– Ah! Mənim dostum Lamme yoxdur! Yoxdur mənim gonbul dostum! Vuruşmanın qızgın çağında yəqin yekə qarnının ağırlığını yaddan çıxarıb qaçan ispan əsgərlərinin dalınca cumdu. Qaçıb, qaçıb axırda tənğnəfəs olub, bir torba kimi düşüb yolda qalıb. İspanlar da onu götürüb aparıblar. Ondan azadolunma haqqı alacaqlar – bu da onun xüsusi xristian piyi olacaq! Sən haradasan, mənim dostum, Lamme, hardasan sən, mənim piyli dostum?!

Ulenşpigelin axtarmadığı yer qalmadı, Lammeni tapmadığı üçün çox qəmgin oldu.

XV

Noyabr ayında, qar tufanları vaxtında şahzadə Ulenşpigeli yanına çağırtdırdı. Ulenşpigel şahzadənin yanına girəndə, o, səbirsizlikdən, dəmir geyiminin qaytanını dişi ilə didirdi.

Şahzadə ona dedi:

– Qulaq as və yadından saxla.

Ulenşpigel bu sözün qabağında dedi:

– Mənim qulaqlarım – zindan qapısı kimi şeydir: ora girmək asandır, oradan çıxmaq – çətin məsələdir.

Şahzadə dedi:

– Namürü, Flandriyanı, Hennehaunu, Cənubi Brabantı, Antverpeni, Şimali Brabantı, Gelderni, Overeysseli, Şimali Hoollan-

diyani göz-dolan, hər yerdə de ki, de ki, əgər bizim müqəddəs xristian işimizi quruda müdafiə etmək bizə nəsib olmasa, onda biz – qanunsuz iş tutanlara, zorakılıq edənlərə qarşı apardığımız mübarizəni dənizdə davam etdirəcəyik¹¹⁸. Allah özü bizə bu fə-dakarlıq üçün xeyir-dua vermişdir, nə xoşbəxt, nə də bədbəxt günlərimizdə o, öz mərhəmətini bizdən əsirgəməyəcək. Amsterdamda. Mənə sədaqətli olan Paul Boys adlı bir adam var, onun yanına get, görə bildiyin işlər haqqında ona məlumat ver. Sənə üç icazənamə verirəm, Alba özü imzalayıb, – onları Geuale Kont ətrafında öldürülən adamların cibindən tapmışlar. Mənim katibim adını yazmışdır. Yaxşı olardı, sənə elə bir yol yoldaşı düşəydi ki, sən ona inana biləydin. Kim torağay cəh-cəhinə xoruz banı ilə cavab versə, – o bizim adamdır. Bu da əlli florin puldur, sənə verirəm. Cəsarətli ol, möhkəm ol!

Ulenşpigel:

– Sənəmədəki kül məni intiqam almağa çağırır, – deyib yola düşdü.

XVI

Kralın və hersoqun adı ilə təsdiq edilmiş icazənamə ona hər cür silah gəzdirməyə haqq verirdi. O, xoşladığı arkebuzunu, xeyli patron və quru barıt götürdü. Əyninə yırtıq plaş, süzülmiş köhnə kamzol, ispan biçimli şalvar geydi, başına lələkli şlyapa qoydu, belinə qılınc bağladı, Fransa sərhədində bütün qoşunla vidalaşdı, Maastrixtə sarı irəlilədi.

Soyuq düşəcəyini qabaqcadan xəbər verən çalıquşları evlərin ətrafında uçuşur, qızınmaq üçün içəri buraxılmalarını arzu edirdilər. Üç gün idi qar yağdı.

Ulenşpigel icazənaməni tez-tez göstərməli olurdu. Onu buraxırdılar. O, Lyöjə gedirdi.

Çöldə boran, qarı onun üzünə çırpırdı. Ətrafında – ağ çöllər-dən, bir də qar çovğunundan başqa heç bir şey görünmürdü. Ulenşpigelin dalınca üç canavar düşdü. Onlardan birini Ulenşpigel güllə ilə yerə sərdi. O birilər öldürülmüş yoldaşlarının üstünə cumdular, onu parçalayıb, ətini meşəyə apardılar.

Ulenşpigel bu üç canavardan canını qurtarıb ətrafına baxdı, – bəlkə yenə də canavar sürüsü onun üstünə gəlir. Lakin üfüqdə, qar çovğunu içərisində hərəkət edən boz heykəllərə oxşar şeylər, onların da ardınca atlı qaraltıları gözünə sataşdı. Ağaca çıxdı. Külək uzaqdan zarıltı səsləri gətirirdi. Ulenşpigel öz-özünə dedi: “Bəlkə bunlar ağ əba geymiş ziyarətçilərdir, qarda belə görünürlər”. Lakin diqqətlə baxandan sonra gördü ki, bunlar çılpaq adamlardır: bu bədbəxtlər sürüsünü – qara geyimli iki atlı reytar qamçı ilə qovurdu. Ulenşpigel tufəngini doldurdu. Bu yazıqların içərisində qocalar da vardı, cavanlar da, – hamısı da tamam çılpaqdı; soyuqdan donurdular, tir-tir əsirdilər, büzüşürdülər, son güclərini toplayaraq qamçı qorxusu altında yüyürürdülər; reytarların əynində isti paltar vardı, qarınları tox idi, araqdan sifətləri qızarmışdı, – aydın görünürdü ki, bu çılpaq adamları qamçı ilə döymək onlara ləzzət verir.

Ulenşpigel:

– Klaasın külü, mən sənin qisasını alıram! – deyib reytarlardan birini güllə ilə lap sifətindən vurdu. Reytar yumalanıb atdan yerə yıxıldı. Bu gözlənilməz hadisə o biri reyтары qorxutdu. O elə güman etdi ki, meşədə pusquda durublar, qaçmaq, yoldaşının da atını aparmaq fikrinə düşdü. Atın cilovundan tutdu, öz atından da yerə düşdü ki, ölən adamın ciblərini yoxlasın, elə bu anda güllə onun peysərinə dəydi. Reytar yerə sərələndi.

Çılpaq adamlar elə zənn etdi ki, onları sərrast güllə atan bir adamın simasında göydən enən mələk xilas etmişdir – hamısı dizi üstə düşdülər. Ulenşpigel ağacdan endi, şahzadənin ordusunda birgə qulluq edən bir neçə adam onu tanıdı. Dedilər ki:

– Ulenşpigel, biz fransızıq. Belə çılpaq halda bizi qova-qova Maastrixtə aparırdılar. Hersoq bu saat oradadır. Bizə qiyamçı kimi baxırlar. Bizim pul verib özümüzü azad eləməyə imkanımız yoxdur, odur ki, biz qabaqcadan işgəncəyə, ölümə məhkum edilmişik; kimi ki öldürməyəcəklər – onu oğru kimi, quldur kimi kral gəmilərində kürək cəzasına göndərəcəklər.

Ulenşpigel öz *opperstkleed*-ni ən qoca adama verib dedi:

– Gedəyin! Mən sizi Mezyerə apararam, ancaq əvvəl əsgərlərin əynindəki paltarını çıxaraq. Atlarını da apararaq.

Əsgərlərin gödəkçəsini, şalvarını, uzunqunc çəkməsini, dəmir geyimini çıxardılar; paltarları ən zəif, xəstə, adamlara verdiilər, onlar da geydi. Sonra Ulenşpigel dedi:

– Meşənin içi ilə gedək – ora sakitlikdir, istidir. Qaçaq, qar-daşlar!

Adamlardan biri birdən yıxıldı. O dedi ki:

– Soyuq məni dondurub, mən acam. Mən allahın yanına gedirəm, onun qabağında şəhadət verəcəyəm ki, papa – dəccaldır.

Bunu deyib öldü. Yoldaşları bu qərara gəldilər ki, onu apar-sınlar, sonra da xristian qaydasınca basdırsınlar.

Yolda onlara üstü örtülü arabada kəndli rast gəldi. Kəndlinin çılpaq adamlara yazığı gəlib, onları arabasına mindirdi. Onlar arabadakı otun arasına girdilər, boş torbaları üstlərinə örtüdülər. Bədənləri qızdı, allaha dua elədilər. Ulenşpigel bir ata mindi, o biri atı da yedəyinə alıb, arabanın yanını ilə gəldirdi.

Mezyerdə dayandılar. Onlara dadlı sup, pıvə, çörək, pendir, qocalara, qadınlara üstəlik ət verdilər. Sığınacaq düzəldilər, əyinlərinə paltar geydirdilər, icmanın hesabına onları silahlandırdılar. Hamısı da Ulenşpigelə təşəkkür edir, onu qucaqlayıb bağrılarına basırdılar. Bu Ulenşpigelin xoşuna gəlir, onlara mane olmurdu.

Reytların atını qırx səkkiz florinə satdı, bunun otuz florinini fransızlara verdi.

Tək başına yol gedə-gedə öz-özünə deyirdi: “Mən xarabalıqların, dağılmış, yandırılmış evlərin yanından keçirəm, hər yerdə göz yaşı görürəm, qan görürəm, – axtardığımı tapa bilmirəm. Görünür, cinlər mənə yalan deyib. Lamme hanı?? Nele hanı? Yeddilər hanı?”

Sinəsində saxladığı Klaasın külü onu yenə də intiqam almağa çağırırdı. Bu zaman səhər mehi kimi, xəfif bir səs eşitdi:

– İstədiyini ölümdə axtar, xarabalıqlarda axtar, göz yaşında axtar!
O öz yoluna davam etdi.

XVII

Ulenşpigel mart ayında Namürə çatdı. Burada Lammeyə rast gəldi. O, Maas balığına, xüsusilə forelə, yaman həvəs göstərərək, qayıq tutub, icmanın icazəsi ilə, balıq tutmağa başlamışdı. Bunun üçün balıq satanlar başçısına əlli florin vermişdi.

Tutduğu balıqları o həm yeyir, həm də satırdı; bunun nəticəsində, o bir az da kökəlmişdi, işlərini də yoluna qoymuşdu.

Ulenşpigel Maasın qırağında gəzişir, bilmirdi çayı necə keçsin. Lamme onu görüb çox sevindi, qayığı kürəkləyərək sahilə apardı, çox çətinlikdə dik yoxuşdan yuxarı qalxdı, tövşüyə-tövşüyə Ulenşpigelə yaxınlaşdı, sevincdən dili tutula-tutula dedi:

– Oğlum, gör sən haradasan, mənim xristian oğlum! Doğrudan da oğulsan, çünki mənim qarnımın gəmisi Nuhun gəmisi kimi sən kimilərin ikisini yerləşdirə bilər. Sən hara yol almısan? Fikrin nədir? Yəqin ki, sağ-salamatsan? Mənim arvadımı görmədin ki? Səni Maas balığına qonaq eləyəcəyəm, – bu dünyada ən yaxşı şey budur. Burada elə sous hazırlayırlar ki, bir elə barmaqlarını deyil, bütün qolunu, lap çiyinə kimi, yalayarsan. Barıt tüstüsündən qəşəngləşmişən, səndə vüqarlı boy-buxun əmələ gəlib. Sən burdasanmış, mənim oğlum, mənim dostum Ulenşpigel, gülərüzlü sərsəri! – Sonra səsini lap alçaldıb, pıçıldaya-pıçıldaya dedi: – Neçə ispan öldürmüşən? Mənim arvadımı arabada-zadda, onların ləçərləri ilə bir yerdə görməmişən? Səni Maas çaxırına qonaq eləyəcəyəm – pəndamin ən yaxşı dərmanıdır! Oğlum, yaralanmamısan ki? Qal mənim yanımda – o saat yaxşılaşarsan, gücün artar, qol-qanad açarsan – sən şahinin kimi! İlanbalığı yeyərsən. Zərrə qədər də lehmə iyi gəlmir. Bir öp məni! Heç bilmirsən mən necə sevinirəm, ah, ilahi!

Lamme oynayırdı, atılıb-düşürdü, tövşüyürdü, Ulenşpigeli də oynamağa dartırdı.

Sonra onlar Namürə getdilər. Şəhər qapısından keçəndə Ulenşpigel, hersoqun imzaladığı icazənaməni göstərdi. Lamme onu öz yanına apardı.

Lamme xörək bişirirəkən, Ulenşpigel ona başına gələn əhvalatı danışdı, Lamme də öz sərgüzəştini nəql elədi: qoşunu atma-

sından başladı, ta arvadı zənn etdiyi bir qızın dalınca düşməsinə söylədi. Axırda da gəlib Namürə çıxdı. Öz söhbətini o, tez-tez belə bir sualla kəsirdi:

– Sən onu görməmişən?

Ulenşpigel də suala belə cavab verirdi:

– Ayrılarını görmüşəm, özü də çox qəşənglərini. Özü də bu şəhərdə: onlar hamısı burada belə iş ilə məşğul olurlar – bir-birinə macal da vermirlər.

Lamme onun sözünü təsdiq elədi:

– Doğrudur! Doğrudur! Onlar bir neçə dəfə mənə də sui-qəsd eləyiblər, ancaq mən möhkəm oldum, çünki mənim yazıq ürəyim o yeganə sevgilimin xatirəsi ilə doludur.

Ulenşpigel buna uyğun bir söz dedi:

– Sənin qarnın cürbəcür yeməklərlə dolu olan kimi.

Lamme də dedi:

– Darıxanda mən gərək bir şey yeyəm.

– Yaxşı, qəm-qüssə səni bircə dəqiqə də olsa əldən qoymur?

– Əfsus ki, yox! – Lamme qazandan bir forel çıxarıb ucadan dedi: – Bir bax bu necə gözəldir, necə yağlıdır! Bədəni, mənim arvadımın bədəni kimi, çəhrayıdır. Sabah biz Namürdən gedərik. Mənim bir dolu kisə florinim var. Adama bir eşşək alarıq, – dup-dup birbaş Flandriyaya.

Ulenşpigel dedi ki:

– Pul kisəsi boşalar.

– Mən bütün qəlbimlə Dammeyə can atıram – o məni orada sevmişdi. Bəlkə ora da qayıdar.

– Sən ki belə istəyirsən – sabah səhər yola düşərik.

Doğrudan da onlar ertəsi gün iki eşşəyi lovğa-lovğa, yan-yanə çaparaq yola düşdülər.

XVIII

Bərk külək əsirdi. Səhərdən bəri, gənclik kimi aydın olan göy üzü birdən, qocalıq kimi, qaşqabağını tökdü. Yağışlı dolu yağdı.

Yağışlı dolu kəsilen kimi Ulenşpigel üst-başını silkələyib dedi:

– Göy özünə çox duman yığır, – o gərək bir yolla bundan yüngülləşsin.

Yenə yağış yağdı, yolçuların üstünə daha iri dolu töküldü.

Lamme sızıldamağa başladı:

– Onsuz da yağışda biz yaxşıca yuyunduq, daha bizi qaşovlamaq niyə?

Gün çıxdı, onlar gülə-gülə eşşəklərin belində yorta-yorta yollarına davam etdilər.

Yenə birdən bərk yağış yağdı. Şiddətli zərbə ilə düşən iri dolu dənələri ağacların quru budaqlarını qırıb töküdü, elə bil ki, onları iti bıçaqla kəsirdilər.

Lamme zarıldadı:

– Eh! Bir dam olaydı, altına girəydik! Yazıq mənim arvadım! Siz haradasınız; ay isti ocaq, dadlı öpüş, yağlı sup!

Gonbul bunu deyib ağladı.

Ulenşpigel onu utandırdı:

– Biz hamımız şikayətlənirik, amma başımıza gələn müsibətlərə biz özümüz taxsırkar deyilikmi? Bizi yağış isladır, amma bu dekabr yağışı mayda yonca olacaq. İneklər də sevincindən böyürəcək. Bizim sığınacaq yerimiz yoxdur, axı kim bizi evlənməyə qoymur? Mən özümü, bir də balaca boylu Neleni nəzərdə tuturam, – o elə yaxşı, elə qəşəng qızıdır, – o, indi mənə mal ətindən paxlalı yemək hazırladı. Biz susuzluqdan yanırıq, amma üstümüzə su tökülür, – niyə biz evdə oturmadıq, bir işin qulpundan yapışmadıq? Kim ki bir sənət öyrənib, indi onun zirzəmisini *bruinibier* çəlləkləri ilə doludur.

Lakin Ulenşpigelin sinəsində saxladığı Klaasın külü bu zaman onu intiqam almağa çağırırdı. Hava açıldı, gün çıxdı, Ulenşpigel günəşə dedi:

– İşıqlı gün! Sağ ol səni, sən ki bizi qızdırdın. Klaasın külü, sən də mənim qəlbimi qızdırırsan, deyirsən ki, ana vətəni xilas etmək üçün qəribə ölkələr dolaşan adamlar xoşbəxtdir.

Lamme də dedi:

– Mən acmışam.

XIX

Karvansarada onları yuxarı mərtəbəyə qaldırıb nahar verdilər. Ulenşpigel qonşu bağa baxan pəncərəni açanda – dolğun döşlü, sarışın saçlı, ağ kətan koftalı, kətan tumanlı, krujevadan bəzək vurulmuş qara, kətan döşlüklü kök, qəşəng bir qız gördü.

Kəndirlərdə bir neçə köynək və başqa alt qadın paltarları ağarırdı. Qız tez-tez Ulenşpigelə baxıb gülümsəyirdi, köynəkləri gah ipdən götürür, gah da asırdı. Sonra da, gözünü Ulenşpigeldən ayırmayaraq. Bağlanan kəndirlərdən birinin üstündə oturub, yelləncək kimi, yellənməyə başladı.

Bir az kənarda xoruz banladı, dayə, əlindəki körpə uşağın üzünü, qabağında duran bir kişiye sarı çevirib deyirdi:

– Boolkin, atana baxıb gülümsə!

Uşaq bağırırdı.

Qəşəng qız asılan paltarları yenə ipdən götürməyə və asmağa başladı.

Lamme dedi:

– Bu böhtançı qızıdır.

Qız əlləri ilə üzünü örtüdü, barmaqları arasından Ulenşpigelə baxıb gülümsədi.

Sonra əlləri ilə döşlərini qaldırdı, elə o saat da əllərini çəkdi, ayaqlarını yerə vurmadan yenə ipdə yellənməyə başladı.

Yelləndikcə tumanı qabarır, onu firfıraya oxşadırdı. Ulenşpigel onun, donuq gün işığı düşmüş, çiyinlərinə qədər çılpaq dolğun, ağ qollarını görürdü. O ipdə yellənə-yellənə, gülümsəyə-gülümsəyə Ulenşpigelin düz üzünə baxırdı. Ulenşpigel onun dalınca, Lamme də Ulenşpigelin ardınca getdi. Ulenşpigel çəpərdən keçməyə yer axtardı, tapa bilmədi.

Qız Ulenşpigelin fikrini duyub, yenə ona baxa-baxa barmaqları arasından gülümsədi.

Ulenşpigel çəpərin üstündən atılmaq istədi, Lamme onu tub saxladı.

– Getmə, – dedi, – o, böhtançı qızıdır, bizi odda yandırarlar.

Qız isə üzünü döşlüyü ilə örtərək bağda gəzişirdi, döşlüyünün krujevasından baxaraq, Ulenşpigelin gəlib-gəlmədiyini bilmək istəyirdi.

Ulenşpigel çəpər üstündən bir də atılmaq istədi, – Lamme onun qıçından yapışıb aşağı dartdı, dedi ki:

– Dar ağacı, qılinc, tonqal! Bu qız böhtançıdır. Getmə!

Ulenşpigel Lamme ilə bərabər yerə yıxıldı. Qız çəpərin dalından baxıb çığırdı:

– Sağ olun, cənab! Arzu edirəm ki, sənin bu dözümlülüyünü Eşq allahı həmişə asma vəziyyətdə saxlasın.

Bu sözün ardınca onun qəhqəhəsi eşidildi.

Ulenşpigel çığırdı:

– Ah! Elə bil ki, qulağıma yüz iynə batırdılar.

Haradasa qarını bərk örtülər.

Ulenşpigel kədərləndi. Lamme hələ də onu əldən buraxmayaraq, dedi:

– Sən onun – əlindən çıxan bütün gözəl məlahətlərini bir-bir gözünün qabağına gətirirsən. O böhtançı qızıdır. Sən çəpərin üstündən öz xoşbəxtliyinin üstünə yıxıldın. Mən də öz payımı aldım: heç olmasa doyunca güləcəyəm.

Ulenşpigel ona heç bir söz demədi. Eşşəklərinə minib yola düşdülər.

XX

Onlar qıçlarını eşşəklərinin böyrünə sıxaraq yol gedirdilər.

Lamme hələ də gülməkdən doymamışdı. Birdən Ulenşpigel onun yançasına bərk bir qamçı ilişirdi, – Lammenin yançası yəhərin üstündə balıq kimi dururdu.

Lamme zarıldayaraq ucadan dedi:

– Niyə məni vurdun?

Ulenşpigel soruşdu:

– Nə var?

Lamme yenə soruşdu:

– Məni qamçı ilə niyə vurdun?

– Hansı qamçı ilə?
– Məni vurduğun qamçı ilə.
– Soldan vurdum?
– Soldan, mənim yançağıma vurdun. Sırtıq vicdansız, niyə axı məni vurdun?

– Axmaqlığımdan. Mən çox yaxşı bilirəm ki, qamçı nə deməkdir, çox yaxşı bilirəm ki, arıq yançaq nə deməkdir. Amma sənin enli, yoğun, yəhərə sığmayan yançağını görəndə öz-özümə dedim: “Bunu çimdikləmək istəsən, çimdikləyə bilməzsən, qamçı da yəqin ona kar eləməz”. Hesabım düz çıxmadı.

Lamme güldü. Ulenşpigel sözünə davam etdi:

– Axmaqlığından pis iş tutan nə birinci mənəm, nə də axırın-cı mən olacağam. Dünyada öz piylərini yəhər üstündə göstərən sarsaqlar az deyil, onlar – indi tutduğum iş üstündə mənim ağır-burnumu əzə bilərdi. Əgər mənim qamçım sənın yançaqların qabağında günah iş tutubsa, sən mənim qıçlarımın qabağında daha böyük cinayət eləmişən: bağda mənə qaş-göz eləyən qızın dalınca məni qaçmağa qoymamısan.

Lamme ucadan dedi:

– Əclafın biri əclaf! Deməli, məndən qisas almısan?

Ulenşpigel də cavab verdi ki:

– Xırdaca bir qisas.

XXI

Nele dərd çəkirdi. Dammedə o, Kalina ilə yaşasa da, lap tək idi. Katlina elə hey öz məşuqunu – soyuq iblisi yanına çağırırdı, o da gəlmirdi. Katlina deyirdi:

– Ah, Hans, mənim əzizim Hans! Sən ki indi dövlətlişən, – yeddi yüz karolünü gətirib vermək indi sənın əlində nədi ki? Onda Sootkin məhşərdən bizim yanımıza qayıdardı, Klaas da göydə sevinərdi. Borcunu vermək sənın əlində nədi ki? Odu götürün, ruhum çıxmaq istəyir, deşik açın, ruhum çıxmaq istəyir!

Bu sözləri söylərkən, başını – kilkə yandırılan yeri göstərirdi.

Katlina çox yoxsulluq çəkirdi, qonşuları ona, bacardıqları qədər, paxla, çörək, ət verirdilər. İcma da onu pulsuz qoymurdu. Nele varlı qadınlar üçün paltar tikirdi, paltar ütüləyirdi, həftədə bir florin pul qazanırdı.

Katlina da elə hey deyirdi:

– Deşik açın, ruhumu buraxın! O səslənir, çıxmaq istəyir. O yeddi yüz florini verəcək!

Nele onun sözünü eşidir, göz yaşları töküdü.

XXII

Ulenşpigellə Lamme, ciblərində, icazənamə, gəlib bir yeməxanaya çatdılar. Yeməxana, Samdr çayı sahilində yüksələn, ora-burasında ağac bitən qayalardan birinin üstündə idi. Onun lövhəsində – *Marlerin Yeməxanası* – sözləri yazılmışdı.

Onlar, ətri və tamı ilə burqon şərabını xatırladan bir neçə şüşə Maaş şərabı içə-içə, balıq yeyə-yeyə yeməxana sahibi ilə söhbətə girişdilər. Bu adam qəddar papa tərəfdarı idi, özü də çox içdiyi üçün keflənərək, sağsağan kimi boşboğazlıq edirdi, tez-tez də bic-bic göz vururdu. Ulenşpigel hiss edirdi ki, bu gözvurmaların dalında nəsə var, – onu çox içirtdi; axırda yeməxana sahibi ucadan gülə-gülə oynamağa başladı; sonra yenə masa dalında oturub dedi:

– Mömin katoliklər, sizin sağlığınıza içək!

Lamme ilə Ulenşpigel də onun sözünə qüvvət verdilər:

– Sənin də!

– Qiyamçılar və laməzhəblər taununun tez ləğv edilməsi sağlığına da içək!

Lamme ilə Ulenşpigel də:

– İçək! – dedi. – Özləri yeməxana sahibinin stəkanına elə hey şərab töküdürlər, o da stəkanının dolu olduğunu görmürdü.

Yeməxana sahibi sözünə davam etdi:

– Siz yaxşı adamlarsınız! Sizin səxavətli olmağınız üçün içirəm! Siz nə qədər burada çox içsəniz – bu o qədər mənim xeyrimdir. Sizin icazənaməniz varmı?

Ulenşpigel:

– Budur bizim icazənaməmiz, – dedi.

Yeməxana sahibi dedi:

– Hersoq qol qoyub. Hersoqun sağlığına içirəm!

Lamme ilə Ulenşpigel onun sözünə qüvvət verdilər:

– İçək hersoqun sağlığına!

Yeməxana sahibi yenə onları söhbətə tutdu:

– Siçanı, siçovulu, köstəbəyi nə ilə tuturlar? Siçanı – tələ ilə, siçovulu – siçovultutanla, köstəbəyi – kapqanla. Köstəbək nə deyən şeydir? Bu ən baş laməzhəbdir, narıncı rəngindədir, narıncı rəng də – cəhənnəm alovu rəngidir. Allah bizimlədir! Onlar bu saat gələcək. He-he! İçək! Tök! Ürəyim yanır! İçək! Üç nəfər şanlı reformaçı vaiz... yəni demək istəyirəm ki, üç nəfər şanlı, igid, palıd kimi möhkəm əsgər... İçək! Siz onlarla baş laməzhəbin ordugahına getmək istəyirdinizmi? Mənə də icazənamə ver; o özü qol qoyub... Görərsiniz, əsgərlər orada necə iş görürlər.

Ulenşpigel:

– Niyə getmirik, gedərik, – dedi.

– Onların qılıncı boşa çıxmaz! Bir şey mane olmasa, gecə – yeməxana sahibi fit çaldı və elə hərəkət elədi ki, guya kiminsə başını kəsmək istəyir. – Polad külək daha Nassau qaratoyuğunu banlamağa qoymaz. Buna görə gəlin içək!

Ulenşpigel dedi:

– Sən evli də olsan, kefcil adamsan!

Yeməxana sahibi:

– Mən evli deyiləm, – dedi, – evlənməyəcəyəm də. Məndə dövlət sirri var. İçək! Arvad yataqda məni tovlayıb bu sirri əlimdən ala bilər. Sonra da məni dar ağacına göndərər, təbiət istəyəndən əvvəl dul qalar. Onlar gələcək, lap yəqin... Mənim təzə icazənamələrim hanı? Mənim xristian ürəyimdə. Gəlin, vuraq! Onlar oradadır, oradadır, burdan üç yüz addım kənarda, yoldadır, Marşle-Damın yaxınlığında. Odur ey, görürsünüz? Yaxşı da, ötürək!

Ulenşpigel dedi:

– İç də, iç! Mən içirəm kralın, hersoqun, vaizlərin, Polad küləyin, sənin, mənim, şərabin, şüşənin sağlığına! Sən niyə içmirsən?

Hər sağıqda Ulenşpigel yeməxana sahibinin stəkanını şərabla doldurdu, o da hamısını içirdi.

Ulenşpigel yeməxana sahibinə diqqətlə baxıb ayağa qalxdı:

– Yatdı. Gedək, Lamme.

Onlar yeməxanadan çıxdılar.

Ulenşpigel sözünə davam etdi:

– Onun arvadı yoxdur, deməli, bizi heç kəs ələ verməyəcək...

İndi hava qaralar. O xəbisin dediyini eşitdin də? O üç vaizin kim olduğunu başa düşdün?

Lamme:

– Hə, – dedi.

– Onlar Marş-le-Damdan Maas çayının sahili ilə gəlirlər. Bizim üçün yaxşı olar ki, Polad külək əsənə kimi onların üstünü alağ.

Lamme:

– Hə, – dedi.

Ulenşpigel:

– Şahzadəni ölümdən qurtarmaq lazımdır, – dedi.

Lamme:

– Hə, – dedi.

Ulenşpigel:

– Mənim tüfəngimi götür, – dedi. – Bax, o yağanda, kolların arasında gizlən, tüfəngi iki güllə ilə doldur, mən qarğa kimi qağıldayanda, at.

Lamme:

– Yaxşı, – deyib kollar arasında gizləndi.

Ulenşpigel çaxmağın səsini eşitdi. Soruşdu ki:

– Onları görürsən?

– Görürəm. Üç adamdır. Əsgər kimi addım ata-ata gəlirlər.

Biri o birilərdən xeyli hündürdür.

Ulenşpigel yol qırağında oturub ayaqlarını uzatdı, dilənçi kimi təsbəh çevirə-çevirə astadan dua oxumağa başladı. Şlyapasını dizinin üstünə qoydu.

Vaizlər yaxınlaşanda şlyapasını uzatdı, lakin onlar dilənçiyə heç nə vermədi.

Ulenşpigel yerindən qalxıb, dilənə-dilənə onlardan əl çəkmədi:

– Ağalar, daşçapan zavallıdan sədəqənizi əsirgəməyin, – bu yaxında çuxura düşüb əzilmişəm. Buranın camaatı çox mərhəmətsizdir, bədbəxt şikəstə heç yazıqları gəlmir. Bir quruş da olsa verin, mən də sizin üçün həmişə allaha dua eləyim. Allah bunun üçün sizə xoşbəxtlik göndərər!

Vaizlərdən biri:

– Oğlum, – dedi. – O möhkəm bədənli bir adamdı, – Nə qəddər ki, yer üzündə papa ilə inkvizisiya ağalığı eləyir – biz xoşbəxt ola bilmərik.

Ulenşpigel də ah çəkib dedi:

– Ah, cənab, siz nə danışırsınız? Yavaş danışın, yalvarıram sizə! Siz mənə bir quruş da olsa verin!

Alçaq boylu, davakar sifətli vaiz dedi:

– Oğlum, əzab-əziyyət çəkən biz bədbəxtlərin pulu çox azdır, Allah eləsin ki, yola çatsın.

Ulenşpigel dizləri üstə düşdü:

– Mənə xeyir-dua verin, – dedi.

Vaizlər başdansovma bir hərəkətlə ona xeyir-dua verdilər.

Ulenşpigel arıqlamış vaizlərin yekə qarnı olduğunu görüb, ayağa qalxanda, guya bürəyərək başını uca boylu vaizin qarnına vurdu, ürəkaçan pul cingiltisi səsini eşitdi.

Ulenşpigel bədənini şaxlaşdırıb, qılıncını çıxartdı.

Dedi ki:

– Vicdanlı atalar, hava soyuqdur, mən lap çılpaq kimiyəm, amma siz yaxşıca geyinmisiniz. Əyninizdəki yun paltarı mənə verin, mən özümə ondan plaş düzəldim. Mən – Gyözəm! Yaşasın Gyöz!

Uzun vaiz bu sözün qabağında dedi:

– Adə, yekəburun Gyöz, sən çox lovğa-lovğa danışarsan, sənənin köpünü biz yatırdarıq.

Ulenşpigel geri çəkilib çığırdı:

– Yatırdarsınız? Nə danışdın? Polad külək şahzadənin üstünə əsəndən qabaq sizin üstünüzə əsəcək. Mən – Gyözəm! Yaşasın Gyöz!

Vaizlər çəşmiş halda öz aralarında danışmağa başladılar.

– Bu haradan bunu bilir? Bizə xəyanət eləyiblər! Vur bunu, yaşasın messa!

Bunu deyib itilənmiş qılınclarını çıxartdılar.

Ulenşpigel qılıncla doğranmasını gözləmədi, Lamme gizləndiyi kollara sarı geri çəkildi, Ulenşpigelin hesabınca vaizlər güllə çatan məsafəyə yaxınlaşanda, o çığırdı:

– Adə, ey qarğalar, qara qarğalar, bu saat qurşun küləyi əsəcək! Mən sizə ölüm duasını oxuyuram!

Bunu deyib qarğa kimi qarıldı.

Kol dalından tufəng açıldı, uzun vaiz üzü üstə yerə sərildi. İkinci güllə o biri vaizi yerə yıxdı.

Bu zaman Lammenin mehriban üzü kol dalından Ulenşpigelin gözünə sataşdı: o əlini qaldırıb tufəngi cəld doldurdu.

Tutqun kolların üstündə boz tüstü burula-burula havaya qalxırdı.

Üçüncü vaiz bərk qəzəblənərək, əlində qılinc, Ulenşpigelin üstünə cumdu.

Ulenşpigel çığıra-çığıra dedi:

– Bilmirəm, polad küləkləmi, ya qurşun küləklə, – hansı ilə də olsa, səni də o dünyaya göndərmək lazımdır, alçaq qatıl!

Bu sözlə vaizin üstünə yeridi. İgid kimi vuruşmağa başladı.

Onlar yol üstündə, durduqları yerdən tərpenməyərək, bir-birinin qabağında dayanıb, bir-birinə qılinc zərbələri endirir, bu zərbələri dəf edirdilər. Ulenşpigel bütün qan içində idi, çünki düşmən çox qüvvətli, zırpı bir döyüşçü idi, onu başından, qıçından yaralamışdı. Lakin Ulenşpigel yenə də aslan kimi vuruşur, özünü qoruyurdu. Qan gözlərinin üstünə axıb, onu görməyə qoymurdu. O geri sıçradı, sol əli ilə qanı sildi, lakin birdən gücdən düşdüyünü hiss etdi. Lamme sərrast atəşlə üçüncü vaizi də yerə sərməşəydi, Ulenşpigelin işi pis olacaqdı.

Sonra Ulenşpigel onun qarğıya-qarğıya qan qusduğunu, can verə-verə ağzının köpükləndiyini gördü.

Boz duman tutqun kollar üstündən burula-burula havaya qalxırdı, bu zaman Lammenin yenə mehriban üzü göründü. Soruşdu ki:

– Hamısı qurtardımı?

Ulenşpigel də cavab verdi ki:

– Hə, oğlum, qurtardı. Bura gəl...

Lamme pusqudan çıxanda gördü ki, Ulenşpigelin yaralarından yaman qan fışqırır. Kök olsa da, maral cəldliyi ilə, Ulenşpigelin yanına yüyürdü, – Ulenşpigel yerdə, meyitin yanında oturmuşdu.

– Mənim əziz dostum yaralanıb, – onu bu əclaf qatil yaralayıb, – deyərək, çəkməsinin dabanı ilə yerə sərilmiş vaizin dişlərini qırdı. – Ulenşpigel, susursan? Yoxsa ölürsən, oğlum? Məlhəm haradadır? Hə, çantadadır, kolbasanın altında. Ulenşpigel, eşidirsən nə deyirəm? Ah! Yaralarını yumağa heç bir şeyim yoxdur; isti suyum da yoxdur, burada onu haradan tapasan. Zərəri yoxdur. Sambr suyu da yarar. Bir danış görək dostum! Axı sən çox da elə bərk yaralanmamısan. Bir az soyuq su iç, yaxşı? Həl! Gözünü açdın! Yanındakı mənəm, sənin dostunam, hamısı öldürülüb! Ax, bir parça cındır, cındır olsaydı yaralarını bağlardım! Mənim cındırım yoxdur. Köynək yaramazmı? – Lamme köynəyini əynindən çıxarıb sözünə davam etdi: – Köynəyi parçalayım! Qan dayanır. Mənim dostum ölməyəcək. Ah, nə soyuqdur! Kürəyim yaman üşüyür. Tez geyinmək lazımdır, tez! O ölməyəcək! Yanındakı mənəm, sənin dostun Lammeyəm! Hə-hə! Gülümsü-yür! Bu saat mən qatillərin əyin-başını yoxlaram. Onların qarnı florinlə doludur. Bağırsaqları da qızıldandır: burada karolü də var, florin də, *daelder*-də, patar da, məktub da! İndi biz varlandıq! İkimizə üç yüzdən artıq karolü düşür. Yaraqları da götürərik, pulları da. Polad külək daha şahzadənin üstünə əsməyəcək.

Ulenşpigel ayağa qalxdı. Soyuqdan dişi-dişinə dəyirdi.

Lamme dedi:

– Budur, sən ayaq üstəsən!

Ulenşpigel dedi:

– Məlhəm kömək eləyir.

Lamme:

– Bu mərdlik məlhəmidir, – dedi.

Üç meyiti bir-birinin ardınca yarğana atdı, yaraqlarını da. Bütün paltarını da, plaşlarından başqa, oraya tulladı.

Qarğalar, leş iyi duyub, elə o saat uçub gəldi, havada qarılşağı.

Boz göyün altında, Sambr çayının qurşun dalğalı suları axıb gedirdi.

Qar yağır, tökülən qanı yuyurdu.

Onların ikisi də qaşqabaqlı idi. Lamme dedi:

– Cücəni öldürmək mənim üçün adamı öldürməkdən asandır.

İkisi də eşşöyə mindi.

Onlar Güiyə çatanda Ulenşpigelin yaralarından hələ qan sızdı. Ulenşpigellə Lamme özlərini elə göstərdilər ki, guya dalaşılar, eşşəklərindən yerə atıldılar, guya qılıncla bərk vuruşdular, sonra qılıncları qınına salıb, yenə eşşəklərinə mindilər, şəhər qapısında icazənamələrini göstərib Güiyə daxil oldular.

Qadınlar üst-başı qana boyanmış Ulenşpigelə və qalib gəlmiş adam kimi, onun yanı ilə lovğa-lovğa eşşəyini sürən Lammeyə baxır, yaralıya yazıqları gəlirdi, Lammeyə isə yumruqlarını göstərirdilər. Deyirdilər ki:

– Bu haramzadə öz yoldaşını yaralayıb!

Lamme acgözlüklə onlara baxırdı, – bəlkə arvadı onların arasında idi.

Lakin arvadını onların arasında görmədi, – ürəyi dərli-dərli sıxıldı.

XXIII

Lamme soruşdu:

– İndi biz hara gedirik?

Ulenşpigel də cavab verdi:

– Maastrixtə.

– Axı deyirlər ki, oğlum, orda hər yer hersoqun qoşunu ilə doludur, hersoq özü də şəhərdədir. İcazənamələr bizə kömək eləməz. Lap elə ispan əsgərləri buraxsa da, şəhərdə bizi sorğusuala tutacaqlar. Buna qədər də vaizlərin öldürülməsi xəbəri ətrafa yayılacaq, – onda biz batdıq.

Ulenşpigel bu sözü qabağında ona dedi:

– Az vaxtda qarğalar, bayquşlar, çalağanlar onları didib parçalayacaq. Yəqin ki, indi onları sifətdən tanımaq olmaz. İcazənamələr bizim karımıza çatar, ancaq bir şeydə sən haqlısan: vaizlərin öldürülməsi xəbərini eşitsələr – bizi tutarlar: Maastrix-tə gərək Landen tərəfdən girməyə çalışsaq.

Lamme dedi:

– Dar ağacına düşərik.

Ulenşpigel etiraz etdi:

– Yox, keçərik.

Onlar bu qayda ilə danışa-danışa *Sağsağan* mehmanxanasına çatdılar. Orada yaxşıca yeyib-içdilər, yaxşıca dincəldilər, heyvanları da yemlədilər.

Ertəsi gün səhər Landenə getdilər.

Şəhər kənarında böyük bir malikanəyə yaxınlaşanda, Ulenşpigel torağay kimi oxudu, elə o saat içəridən kim isə ona xoruz banı ilə cavab verdi. Astanada mehriban sifətli bir fermer görün-
dü. O dedi ki:

– Siz ki, dostlar, azad adamsınız, onda yaşasın Gyöz! Buyurun içəri!

Lamme soruşdu:

– Bu kimdir?

Ulenşpigel də cavab verdi ki:

– Bu, şanlı reformat Tomas Utenxovedir. Onun bütün qulluqçuları, qulluqçu qızları, onun özü kimi, vicdan azadlığı yolunda çalışırlar.

Utexave onlardan soruşdu:

– Deməli, siz şahzadənin yanından gəlirsiniz? Yaxşı da, yeyin, için!

Bu zaman donuz əti tavada cızıldadı, kolbasa da onun kimi, şərab şüşəsi ortaya çıxdı, stəkanlar da onun kimi. Lamme də iç ki içəsən – elə bil quru quma su töküdü, ye ki yeyəsən – marça-marçnan, partapartnan.

Qulluqçular, arvadlı-kişili, qapının nazicək çattağından tez-tez içəri baxırdılar, onun çənələrinin işini seyr edirdilər. Kişilə-

rin ona paxıllığı tuturdu, deyirdilər ki, biz də bu işdən boyun qaçırmazdıq.

Yeməkdən sonra Tomas Utenxove dedi:

– Bu həftə içərisində yüz kəndli buradan Brüqqeyə, guya uçmuş bəndi düzəltmək üçün yola düşəcəklər. Onlar dəstə-dəstə, beş-beş, altı-altı, ayrı-ayrı yollarla gedəcəklər. Brüqqedən də dənizlə Emdenə yollanacaqlar.

Ulenşpigel soruşdu:

– Onların pulu, silahı varmı?

– Hərəsinin on florin pulu, bir də böyük bıçağı var.

– Allah təala və şahzadə sizin mükafatınızı verəcək.

Tomas Utenxova etiraz elədi.

– Mən mükafat üçün əlləşmirəm.

Lamme yoğun qan kolbasasını çeynəyə-çeynəyə soruşdu:

– Siz necə edirsiniz ki, kolbasanız belə ətirli, dadlı, yumşaq olur?

– Biz ora darçın, mərzə tökürük. – Ev yiyəsi bunu deyib Ulenşpigeldən soruşdu: – Frislandiya qrafı Edzar yenə şahzadənin tərəfindədirmi?

Ulenşpigel də cavab verdi ki:

– O bunu hiss elətdirmir, amma Emdendə şahzadənin gəmilərini gizlədir. – Sonra əlavə etdi: – Biz gərək Maastrixtdə gedək.

Ev yiyəsə dedi:

– Ora getmək olmaz. Hər yerdə hersoqun qoşunu var.

Tomas Utenxove onları çardağa apardı, çöldə, at belində öz məharətini göstərən atlı hissələrinin, piyada qoşunun bayraqlarını göstərdi.

Ulenşpigel ona dedi:

– Hamı burada sizə hörmət eləyir. Siz mənim evlənməyim üçün icazə alın, onda mən bu qoşunun içindən keçib gedərəm. Mənə gələn qızdan tələb olunur ki, o gərək sevimli olsun, qəşəng olsun, əxlaqı da yaxşı olsun, – o zaman ərə getməyə razı olsun – həmişəlik də olmasa, uzaq başı bir həftəliyə.

Lamme ah çəkdi:

– Oğlum, evlənmə, – arvadın səni tək qoyar, səni sevgi odunda yanmağa vadar edər. Rahat yatağın tikanlı pırkal döşəyinə dönər, şirin yuxu da səndən qaçıb gedər.

Ulenşpigel:

– Hər halda evlənəcəyəm, – dedi.

Süfrədə daha yeməyə şey görmədiyindən Lammenin ovqatı təlx oldu. Bu vaxt onun gözünə peçenye dolu bir boşqab sataşdı. Elə o saat, qaşqabağını tökərək, peçenyeni xırtaxırtla yeməyə başladı.

Ulenşpigel yenə Tomas Utenxoveyə dedi:

– Yaxşı, gəlin içək! Siz mənə arvad tapın – varlı da olar, yoxsul da olar. Mən onunla kilsəyə gedərəm. Keşiş nikahımızı kəsər. O bizə nikah kağızı verər, ancaq onun heç bir əhəmiyyəti olmayacaq, çünki onu papa tərəfdarı – inkvizitor vermişdir. Biz şəhadətnamə alarıq ki, xalis xristianıq, çünki günahlarımızı bağışladırıq, təberrük çaxırını içirik, bir tikə də təberrük qoğalı yeyirik, apostolların* dediyi qayda ilə yaşayırıq, öz uşaqlarını diridiri yandıran müqəddəs anamız – Roma kilsəsinin ayinlərini yerinə yetiririk, müqəddəs atamız papanın, yerin-göyün qoşunlarının, müqəddəs kişi və qadın övliyalarının, baş ruhanilərin, keşişlərin, monaxların, kobud, cahil hərbi adamların, casusların, xəfiyələrin və başqa zirzibillərin xeyir-duasını qəbul edirik. Belə bir şəhadətnamə ilə biz toy səyahətinə çıxırıq.

Tomas Utenxove soruşdu:

– Bəs arvad?

Ulenşpigel də cavab verdi ki:

– Arvadı mənə siz tapacaqsınız. Xülasə, mən iki araba tuturam, onları – küknar ağacı, pırkal budaqları hörükləri ilə, kağız çiçəklərlə bəzəyirəm, arabalara – şahzadənin yanına getmək istəyən bir neçə qoçaq cavanları oturduram.

Tomas Utenxove yenə soruşdu:

– Bəs arvad?

Ulenşpigel:

---

* İncildə İsanın on iki həvariyununa deyilir.

– Məlum şeydir ki, o da burada olacaq, – deyib sözünə davam etdi: – Arabalardan birinə sizin iki atınızı qoşaram, o birisinə də bizim iki eşşəyimizi. Birinci arabada mənim arvadım oturur, mən oturaram, mənim dostum Lamme, bir də şahidlər oturur. İkinci arabada – təbilçilər, tütəkçilər, sümsüçülər oturur. Sonra da hayküyü şən toy bayraqları ilə, təbil vura-vura, bağıra-bağıra, oxuya-oxuya, şərab içə-içə atları var gücü ilə, dördnala qova-qova böyük yol ilə gedərik. Bu yol bizi ya *Galgenveld*-ə, yəni Dar ağacı çölünə, ya da azadlığa aparıb çıxaracaq.

Tomas Utenxove dedi ki:

– Mən sənə məmnuniyyətlə kömək elədim, axı arabada gədən kişilərin arvadları, qızları istəyəcək ki, ərlərini, atalarını yola salsınlar.

Qəşəng bir qız başını qapıdan içəri salıb çıxırdı:

– Gedəyin, allaha təvəkkül!

Tomas Utenxove təklif etdi ki:

– Lazım olsa, mən dörd araba da verə bilərəm. Bu qayda ilə biz iyirmi beş adam apara bilərik, bəlkə də çox.

Ulenşpigel öz sözünü də əlavə etdi:

– Hersoqu barmağımıza dolayarıq!

Tomas Utenxove Ulenşpigelin sözünə qüvvət verdi:

– Şahzadənin donanmasında isə igid döyüşçülərin sayı artmış olar. – Sonra zəngi vurdu, arvadlı-kişili bütün xidmətçilərini yığıb, onlara dedi: – Bütün zelandiyalıları – arvadlı, kişili, qulaq asın: bax bu fələməng Ulenşpigel istəyir ki, sizinlə bir yerdə, toy şənliyi arabaları ilə, hersoqun qoşununu yarib keçsin.

Onlar bir ağızdan uca səslə dedilər:

– Biz ölümdən qorxmuruq!

Kişilər bir-birinə söyləyirdilər:

– Qullar torpağını – azad dənizə dəyişmək – böyük xoşbəxtlikdir. Allah ki bizimlədir – kim bizim üçün qorxulu ola bilər?!

Arvadlar da, qızlar da deyirdi:

– Biz də öz ərlərimizin, öz adaxlılarımızın ardınca gedərik. Zelandiya – bizim vətənimizdir; vətən bizi qəbul elər!

Ulenşpigel gözü ilə cavan, qəşəng bir qızı seçib zarafatla dedi:

– Mən səni alacağam.

Qız qıpqırmızı qızarıb, ona belə cavab verdi:

– Kəbin kəsidir – onda sənə gedərəm.

Arvadlar gülüşdü. Dedilər ki:

– Bizim ev yiyəsinin oğlu Hans Utenxovenin ona gözü düşüb.

Yəqin onlar bir yerdə gedəcək.

Hans onların sözünü təsdiq elədi:

– Mən onunla gedəcəyəm.

Atası da Hansa dedi:

– Get!

Kişilər bayram paltarı ilə bəzəndilər: məxmər gödəkcələrini, şalvarlarını, uzun *opperstkleed*-lərini geydilər, gündən, yağışdan qoruyan enliqıraqlı şlyapalarını qoydular. Qadınlar qara yun corab, gümüş toqqalı, üstüaçıq, məxmər tufli geydilər, onların alnında qızıl bəzəkləri parıldaırdı: qızlarınkı – sol tərəfdə, ərli arvadlarınkı – sağ tərəfdə idi. Bir də onların ağ yaxalıqları, zər işləməli al ya mavi döşlükləri vardı; enli, qara məxmər tikməli tumanları qara, yun parçadandı.

Sonra Tomas Utenxove kilsəyə getdi, iki *rucksdaelder** pulla keşişi yola gətirdi ki, Klaasın oğlu Tilbertlə, yəni Ulenşpigellə, Tannekin Pitersi nikahla. Keşiş buna razılıq verib, elə oradaca haqqını aldı.

Xülasə, Ulenşpigel şahidlərin, qonaqların müşayiəti ilə kilsəyə gedib Tannekinlə nikahlandı. Tannekin çox sevimli, qəşəng, dolğun, mehriban qız idi, Ulenşpigel yaman istəyirdi ki, onun iki pomidora oxşayan yanaqlarını dişləsin. Bunu qıza dedi, sonra da əlavə etdi ki, ancaq sənin füsunkar gözəlliyinə pərəstiş etdiyim üçün bunu eləmirəm.

Qız acıqlanıb:

– Mənə toxunma! Hans bizə elə baxır ki, elə bu saat bizi öldürəcək.

Tannekinə paxıllığı tutan başqa bir qız Ulenşpigelə dedi:

---

* İki florin yarımlıq qədim Hollandiya pulu

– Ayrısını tap. Görmürsən o, sevdiyi adamdan qorxur!

Lamme əlini-əlinə sürtərək deyirdi:

– Hamıya ağzını açıb baxma, yaramaz!

Özü də yaman sevinirdi.

Ulenşpigel sakit oldu, başqaları ilə bir yerdə malikanəyə qayıtdı. Orada şənlik edirdi. Nəğmə oxuyurdu, paxıllıq eləyən qızın sağlığına içirdi. Hans da Tannekinə yox, həm də gəlin olmayan paxıl qıza yox, o birilərə baxıb şadlıq edirdi.

Yaşıl budaqlı, çiçəklə bəzədilmiş toy arabaları, günorta vaxtı günəşli aydın havada, təbillərin, sümsülərin, tuluq zurnalarının, tütəklərin ürəkaçan səsi altında, açılan bayraqlar yellənə-yellənə, sərin külək döyə-döyə yola düşdü.

Bu zaman hersoqun ordugahında da ayrı bir şənlik vardı. Kəşfiyatçılar, keşikçilər şeypurlarını çalıb təhlükə üz verdiyini xəbər verirdi. Onlar bir-birinin ardınca gəlib məlumat verirdilər:

– Düşmən yaxınlaşır! Biz təbil gumbultusu, şeypur səsi eşitdik, çoxlu bayraq gördük. Bu güclü atlı dəstəsidir – onun vəzifəsi bizi aldatmaqdır. Düşmənin baş qüvvəsi, heç şübhəsiz, arxadadır.

Hersoq, çox düşünmədən, qoşun başçılarına əmr etdi ki, döyüşə hazır olsunlar, qabağa da kəşfiyatçılar dəstəsi göndərdi.

Birdən əlitüfəngli əsgərlər gördü ki, düz onların üstünə sürətlə dörd araba gəlir. Kişilər, arvadlar arabada oynayırdı, şərab şüşələri əldən-ələ gəzirdi, tütəklər, sümsülər, tuluq zurnaları şən havalalar çalırdı, təbillər gumbuldayırdı.

Sonra toy arabaları dayandı. Səs-küyü eşidən Alba özü onların qabağına çıxdı. Arabalardan birində təzəgəlin, gəlinin yanında, gül-çiçəklə bəzədilmiş təzəbəyi gördü, – o da Ulenşpigel idi. Kəndlilər, kəndli qadınlar arabalardan yerə atılıb oynayırdılar, əsgərləri şəraba qonaq edirdilər.

Hər tərəfdə müharibə getdiyi halda, kəndlilərin bu şənliyi, nəğmə oxuması, belə qayğısızlığı hersoq Albanın məiyyətindəki adamları çox təəccübləndirdi.

Kəndlilər bütün şərabı əsgərlərə payladılar.

Əskərlər də onları tərif eləyir, şərəfləndirirdilər.

Sonra kəndlilər, kəndli qadınlar, arabalara minib, təbil gumbultusu, tütək, tuluq zurnası səsləri altında yola düşdülər, – heç kəs onlara mane olmadı.

Əskərlər də, bir az kefləndikləri üçün, onların şərəfinə tüfəng atdılar.

Toy arabaları Maastrixtə gəlib çatdı. Ulenşpigəl orada gizlin reformatlarla görüşdü, şahzadənin donanmasına qayıqlarla silah, döyüş sursatı aparılması haqqında razılığa gəldilər.

Landendə də belə danışıqlar apardı.

Bu qayda ilə onlar kəndli paltarında hər yerə getdilər.

Nəhayət, hersoq Alba onların bicliyindən xəbər tutdu. Onlar haqqında nəğmə qoşdular, hersoqa da göndərdilər. Nəğmənin nəqarəti belə idi:

Alba, ay axmaq hersoq,
Gördünmü adaxlını?

Hersoq, öz işində yanılanda əsgərlər həmişə bu mahnını oxuyardı:

Alba qızı görəndə
Lap itirdi ağlını.

XXIV

Qüssə və hirs kral Filippi lap əldən salmışdı. O hədsiz dərəcədə şöhrətpərəst olduğundan allaha dua eləyirdi ki, ona – İngiltərəni zəbt etməyə, Fransanı təslim olmağa, Milanı, Genuyanı, Venetsiyanı ələ keçirməyə, bu qayda ilə bütün Avropanı hakimiyyəti altına almağa kömək eləsin.

Hətta son qalibiyyət təntənəsi fikri də onun ürəyini açmırdı.

O həmişə üşüyürdü. Nə şərab, nə buxarıda yanan ətirli ağac-lar onun canını qızdırırdı. O öz otağında oturardı, ətrafı da dolu məktub olardı, bu məktubları töksəydin yüz çəllək olardı. O elə hey yazırdı, nəşə yazırdı. Roma imperatorları kimi dünyaya ağa-

lıq etmək arzusunda idi. Öz oğlu don Karlosa qarşı olan həsəd və kin onu boğurdu. Oğlu Niderlandda, hersoq Albanı əvəz etmək arzusuna düşəndən sonra, onun nifrətini qazanmışdı, – Filipp düşünürdü ki, oğlu, heç şübhəsiz, Niderlandda hökmdar olmaq istəyir. Oğlunun çirkin, eybəcər, acıqlı, çılğın, zalım olması onun nifrətini daha da artırırdı. Ancaq bunu heç kəsə söyləmirdi.

Xidmətçilər bilmirdilər – onların hansından daha çox qorxmaq lazımdır: qəddar, sərt, ona qulluq edənlərin canına sovxaşan oğlundanmı, ya qorxaq, sözündən qaçan, hiyləgər, başqalarının əli ilə adam öldürən, kaftar kimi cəmdək xoşlayan atasındanmı?

Xidmətçilər ata ilə oğulun bir-birinə meydan oxumasını görəndə bədənlərini üşütmə tuturdu. Onlar deyirdilər ki, çox keçməz, Eskorinalda meyit görünər.

Doğrudan da belə oldu: çox keçmədi, onlar bildilər ki, don Karlos, dövlətə xəyanət etməkdə təqsirləndirilib zindana salınmışdır.¹¹⁹ Onu da bildilər ki, don Karlos zindanda əzab çəkir, qaçmaq istəyəndə, dəmir barmaqlıqdan keçəndə üzü yaralanmışdır, anası fransalı İzabellanın¹²⁰ göz yaşını kəsilmir, həmişə ağlayır.

Lakin kral Filipp ağlamırdı.

Sonra söz yayıldı ki. Don Karlosa kal əncir veriblər, ertəsi günü də ölüb – yatıb durmayıb. Həkimlər deyiblər: ənciri yeyən kimi ürəyi dayanıb, bütün təbii çöləgetmə yolları bağlanıb, nə tüpürə bilib, nə qusa bilib, bədəmindən heç bir şey fısıqda bilməyib. Qarnı şişib, ölüb.

Kral Filipp don Karlos üçün ölüm duası ayinini düzəltdi, buyruq verdi ki, onu kral sarayı kilsəsində basdırsınlar, başdaşı yazısını düzəltdilər:

**BURADA O ADAM BASDIRILMIŞDIR Kİ,
DÜZÜNÜ DESƏK, HEÇ BİR XƏSTƏLİKLƏ
XƏSTƏLƏNMƏDƏN ÖLMÜŞDÜR.**

Aquf yace quien para decir Verdad,
Murio sin enfermedad

Kral Filipp isə ərli qadın olan prinsessa Eboliyə¹²¹ şəhvətli nəzərlə baxırdı. Axırda qadın onun inadlı tələblərinə təslim oldu.

Söz gəzirdi ki, fransalı İzabella don Karlosu Niderlandı öz əlinə keçirmək meylinə həvəsləndirmiş, indi o, dərddən xəstələnmişdir. Saçı çəngə-çəngə tökülür. Tez-tez qusur. Əl və ayaq dırnaqları da tökülüb. Axırda o, öldü.

Filipp ağlamadı.

Şahzadə Ebolinin də saçını töküldü. O, qəm çəkirmiş, ah-zar edirmiş. Sonra onun da əl və ayaq dırnaqları töküldü. O da öldü.

Kral Filipp buyruq verdi ki, onu basdırsınlar.

Filipp onun dul qalmış arvadına təsəlli verirdi, lakin özü ağlamırdı.

XXV

Dammedə arvadlar, qızlar Nelenin yanına gəldilər, soruşdular ki, sən “may gəlini” olmaq, sənin üçün tapdığımız oğlanla kolda gizlənmək istəməzsənmi? Sonra da həsədlə əlavə etdilər: yoxsa Dammedə, bütün mahalda sən kimi gözəl-göyçək, tərəvətli, zirək qızı almaq istəyən oğlan yoxdur, – bunu eləyən sən cəduğər anandır, o səni sehləyib.

Nele də onlara dedi:

– Əzizlərim, mənə almaq istəyən oğlanlara siz deyən ki, Nelenin qəlbi burada deyil, onun qəlbi – öz ölkəsini azad etmək üçün çöllərə düşən adamın yanındadır. O ki, qaldı – siz deyən kimi – mən öz tərəvətimi itirmişəm, bunda heç bir sehləyiblik yoxdur, mən sağlam qızam, vəssalam.

Arvadlar dedi:

– Hər halda Katlina düz adam deyil.

Nele:

– Pis adamların sözünə inanmayın, – dedi. – Katlina cəduğər deyil. Hakim onun başından kılqə yandırıb, bu da onun ağına ziyan yetirib.

Küncdə özünə yer eləyib oturan Katlina bu sözü eşidəndə başını silkələyib mızıldandı:

– Odu götürün! Mənim əzizim Hans qayıdacaq.

Arvadlar soruşdu: bu Hans kimdir? Nele cavab verdi ki:

– Klaasın oğludur, mənim süd qardaşımdır. Bu bədbəxtlik də üz verəndən bəri Katlinaya elə gəlir ki, onu itirmişdir.

Ürəyi yumşaq arvadlar Katlinaya bir az pul verdilər. Katlina təzə pulları guya kimsəyə göstərərək elə hey deyirdi:

– Mən indi varlıyam – gör gümüş necə də parıldayır! Mənim əzizim Hans, gəl, sevgim üçün sənə pul verəcəyəm!

Arvadlar gedəndən sonra Nele boş daxmada xeyli ağladı. O, ağlaya-ağlaya Ulenşpigelin uzaq ellərdə dolaşdığını, özünün isə evdə oturmağa məcbur olduğunu düşünürdü, Katlinanın da elə hey: “Odu götürün” deyərək yalvarmasını fikirləşirdi: Katlina sinəsini qamarlayırdı, elə bil ki, bu onun başında, bütün bədəninə dəlilik alovunun qaynadığına bir işarə idi.

Bu zaman kollar arasında may gəlini may bəyi ilə gizlənmişdi.

Kimə xoşbəxtlik üz verib onları tapsa – oğlan tapsa – şənliyin kralı, qız tapsa – kraliçası olacaqdı.

Nele oğlanların, qızların şən çıxırtısını eşitdi: “may gəlini” səssiz bir yarığanda tapılmışdı.

Nelenin, Ulenşpigellə bərəbər, “may gəlini”ni axtardığı xoşbəxt günlər yadına düşüb yenə ağladı.

XXVI

Bu zaman Lamme ilə Ulenşpigel, qıçlarını eşşəklərinin böyrünə sıxaraq, yol gedirdilər.

Ulenşpigel sözə başladı:

– Qulaq as, Lamme, Niderland zadəganları Oranlı şahzadəyə paxıllıq etdiklərindən konfederatların işinə müqəddəs ittifaqa – ana yurdunu xilas etmək üçün bağlanmış bu nəcib sazişə xəyanət etmədi. Brederode öldü – deməli, Brabantın, Flandriyanın yoxsul camaatından başqa, – müharibəni aparan adam yoxdur, yoxsul camaata, ardınca getmək üçün, vicdanlı rəhbərlər lazımdır. Bəli, mənim oğlum, bir də adaları nəzərə al, Zelandiya adalarını, həm

də şahzadənin idarə etdiyi Şimali Hollandiyanı¹²², daha o tərəfdə, dənizdə, Emden qraflığını və Şərqi Frislandiyanı nəzərdən qaçırma – ora qraf Edzarin ixtiyarındadır.

Lamme kədərləndi:

– Ah-h-h! Biz dar ağaclarının, çarmıxların, tonqalların arası ilə gedirik, əlləşirik, nəşə əldə etməyə çalışırıq, amma, belə görünür ki, dincəlməyə heç ümid yoxdur.

Ulenşpigel dedi:

– Hələ bu ancaq işin başlanğıcıdır. İndi biz sərbəstik: düşmənlərimizi öldürürük, onları ələ salırıq, pul kisələrimiz ağzına kimi florinlə doludur, yemək-İçmək, pivə, çaxır, araq nə qədər istəsən! Sənə daha nə lazımdır, ay pərqu döşək! Bəlkə eşşəkləri sataq, at alağ?

Lamme ona etiraz etdi:

– Oğlum, mən bədəndə adam üçün at yortması ağır olar.

– Bütün kəndlilər eşşək minirlər, sən də min, heç kəsin ağılına da gəlməz ki, səni lağa qoysun, hər şeyin də bir-birinə uyğun gəlir, geyimin də kəndli geyimidir. Sənin nizən var, mənim qılıncım.

– Oğlum, sən arxayınsan ki, bizim icazənamələrimiz xırda şəhərlərdə bizi ələ verməz?

Ulenşpigel ona cavab verdi ki:

– Mənim bundan başqa nikah şəhadətnaməm də var: üstündə də – iki quyruq kimi perqamentə iki yekə, qırmızı kilsə möhürü vurulub, bir də günahlarımın bağışlanması şəhadətnaməsi var. Əlində bu qədər kağızı olan adamlar nə əsgərləri, nə də hersoq xəfiyələrini şübhələndirə bilər. Bəs alverini elədiyimiz qara təsbehlərə nə deyirsən? Biz – reyтарыq: sən fələməngsən, mən – alman. Hersoq Albanın xüsusi sərəncamı ilə ölkə-ölkə gəzib doluşuruq, müqəddəs şeylər satırıq, bununla da laməzhəbləri – müqəddəs katolik məzhəbinə qaytarırıq. Belə etibarlı şeylərlə biz hər yerə özümüzü sala bilərik – lap əyanların da yanına, kök monastır başçıların da. Kök monastır başçıları bizə riyakar sifətlə qonaqpərustlik də göstərəcəklər. Biz də onların sirlərini öyrənirik. Əziz dostum, ləzzətli yeməklərə hazır ol!

Lamme onun sözünə belə nəticə verdi:

– Oğlum, deməli biz kəşfiyyatçı vəzifəsini yerinə yetiririk.

Ulenşpigel dedi:

– Müharibənin qanunu belədir, qaydası belədir.

Lamme də dedi:

– O üç vaizin öldürülməsinin üstü açılsa – biz batdıq!

Ulenşpigel onun cavabında bu bəndi oxudu:

Mənim döyüş əhdim-sağ qalmaqdir bil!
Hər şeydən əzizdir dünyada həyat
İki örtüyüm var qoruyur məni:
Biri öz dərimdir, o biri polad?

Lakin Lamme yenə də gileylənirdi:

– Mənim dərim zərifdir. Xəncər ona lap balaca toxunan kimi dəşik açılacaq. Dağlarda, dərələrdə səfil-sərgərdan gəzməkdən-sə, məxmər şalvar geyən, qızıla tutulmuş masalarda yelbəquşu yeyən əyanlara yaranmaqdasansa, – faydalı bir işin qulpundan yapışmaq daha yaxşı olardı. İndiki halda bizim payımıza düşən nədir: dava-dalaş. Hər cür qorxu, vuruşma, dolu, qar, qərirlərin ətsiz-yağsız şorbası! Amma onların payına nə düşür: sosiska, yağlı axta xoruz qızartması, iştahaçan qaratoyuq, axtalanmış dadlı toyuq!

Ulenşpigel dedi ki:

– Əziz dost, ağzının suyu axır.

– Haradasınız siz, ay təzə çörək, qızardılmış *koekvakk*, dadlı-ləzzətli krem*? Haradasan, ay mənim arvadım?

Ulenşpigel dedi:

– Sinəmdəki kül məni intiqam almağa çağırır, döyüşə çağırır. Amma sən, ay yazıq quzu, sən nə ata-ananın, nə yaxın adamlarının düşdüyü müsibətlərin, nə öz yoxsulluğunun intiqamını almamısan! Əgər belə gəzib-dolaşmağın əziyyəti səni qorxudursa, onda məni tək burax, qoy borcum məni hara çağırırsa, ora gedim.

Lamme eşşəyin cilovunu çəkib saxladı:

---

* Krem (*fran.*) – qaymaqdan, meyvə şirəsindən, şokoladdan və bu kimi şeylərdən hazırlanır.

– Tək? – Eşşək də çox fikirləşməyib ayıpəncəsi alağına sarı dartındı, – burada bol ayıpəncəsi bitmişdi.

Ulenşpigelin də eşşəyi alaqdan yeməyə başladı.

Lamme sualını təkrar etdi:

– Tək? Sən məni qoyub getsən – bu heç eşidilməmiş bir rəhmsizlik olar! Arvad əldən çıxdığı bəs deyil, üstəlik dost da əldən çıxsın? Yox, bu ola bilməz! Mən daha deyilməyəcəyəm, – sənə söz verirəm. Əgər lazım olsa, – o, təkəbbürlə başını qaldırdı, – mən də güllələr vıyıldayan yerə gedəcəyəm, bəli, gedəcəyəm! Qılınclar şığıyan yerə də gedəcəyəm, bəli, qılınclar şığıyan yerə də! Mən, yaxşı qılınc çalanların qanlı canavar sürüsü ilə üz-üzə gələcəyəm! Əgər ölümcül yaralansam, qanım axa-axa, sənın ayaqların altına düşəcəyəm, sən məni basdırarsan, arvadıma da rast gəlsən deyərsən ki, bu dünyada mən sevgisiz yaşaya bilmədim, ona görə də məhv oldum. Yox, mənim oğlum Ulenşpigel, səndən ayrılmağa mən dözə bilmərəm.

XXVII

Hersoq Alba öz ordusunu iki yerə böldü: bunun birini Lüksemburqlu hersoqluğuna, o birisini də Namürlü markizliyə göndərdi.

Ulenşpigel dedi:

– Bunda hərbi bir hiylə var, ancaq mən bunu başa düşə bilmirəm, hər halda bu işin gedişini dəyişmir: biz birbaşa Maastrixtə sarı gedəcəyik.

Onlar Maas çayının qırağı ilə şəhərə yaxınlaşanda Lamme gördü ki, Ulenşpigel çaydakı bütün gəmiləri gözdən keçirir. Bir az sonra o, bir gəminin qabağında dayandı. Gəminin burun tərəfində su pərisinin şəkli çəkilmişdi. Su pərisi əlində qalxan tutmuşdu. Qara rəngli qalxanın üstündə qızıl hərflərlə həzrət İsanın adının baş hərfləri yazılmışdı.

Ulenşpigel işarə ilə Lammeni dayandırdı, özü isə torağay kimi səsləndi.

Göyertəyə bir adam çıxıb xoruz kimi banladı, Ulenşpigel bunu eşidəndə eşşək kimi anqırıb, çay qırağında gedib-gələn adam-

ları göstərdi, gəmidəki naməlum adam da qulağa xoş gəlməyən eşşək anqırtısı ilə cavab verdi. Sonra Ulenşpigellə Lammenin eşşəkləri qulaqlarını şəkləyib, doğma nəğmələrini oxudular.

Onların yanından qadınlar, atlı kişilər keçib gedirdi. Ulenşpigel Lammeyə dedi:

– Gəmiçi bizə, bizim heyvanlarımıza gülür. Onun gəmisinə basqın eləsək necə olar?

Lamme etiraz etdi:

– Yaxşısı budur o özü bizə yan alsın.

Bir arvad sözə qarışdı:

– Əgər siz istəyirsinizsə ki, qollarınız sınmasın, qıçlarınız qırılmasın, sir-sifətiniz dağılmasın – onda Pir Pəhləvana anqırmağa mane olmayın.

Gəmiçi anqırırdı:

– İ-a, i-a, i-a!

Qadın dedi ki:

– Kefi gəlib, qoy oxusun! Bu yaxında o, hamının gözü qabağında, iri pivə çəlləkləri qoyulmuş arabanı qaldırdı, iri yük atı apararaq arabanı çarxından tutub saxladı. Bax orada, – qadın *Blanve Torre (Mavi Qüllə)* yeməxanasını göstərdi, – o, bıçağı atdı, on iki addımlıqdan, on iki düymə qalınlığında palıd çəlləyini deşdi.

Keşikçi anqırırdı:

– İ-a, i-a, i-a!

Bu zaman göyertəyə on iki yaşlı bir uşaq çıxdı, o da onunla səs-səsə verib anqırdı.

Ulenşpigel dönüb o qadına dedi:

– Sənin o Pir Pəhləvanın nədi axı? Biz ondan güclüyük. Mənim dostum, Lamme onun kimisinin ikisini aşırar, heç “uf” da deməz!

Lamme sözə qarışdı:

– Sən nə deyirsən, oğul!

Ulenşpigel ona etiraz etdi:

– Lap düzünü deyirəm. Təvazökarlıqdan yalan deməyəcəyəm ki! Bəli, yaxşı kişilər, siz də, qəşəng arvadlar, siz də, əsnaf-lar – bu saat görəcəksiniz ki, o, yumruqlarını necə işə salır, sizin məşhur Pir Pəhləvanın külünü necə göyə sovurur?

Lamme yalvardı ki:

– Sus!

Ulenşpigel sözüne davam etdi:

– Sən öz gücünlə şöhrət qazanmısan. Niyə özünü məzlum göstərirsən?

Gəmiçi anqırırdı:

– İ-a!

Uşaq da ona baxıb anqırırdı:

– İ-a!

Birdən Ulenşpigel yenə, qulağa xoş gələn bir səslə, torağay kimi oxudu, buna yoldan keçən kişilər, qadınlar, əsnaflar da valeh oldu, ondan əl çəkmədilər soruşdular ki, torağay kimi belə gözəl oxumağı sən harada öyrənmisən?

Ulenşpigel:

– Cənnətdə, – mən birbaşa oradan gəlirəm, – deyib ara verməyib anqıran gəmiçiyə döndü, onu barmağı ilə göstərib, istehza ilə çıxırdı:

– Adə, ay sarsaq, nədi o tabaq kimi köhnə gəmidə ağac kimi durmusan? Hünərin var quruya çıx, onda bizə də gülərsən, bizim eşşəklərimizə də. Hə, qorxursan?

Lamme də onun sözüne qüvvət verdi:

– Hə, qorxursan?

Gəmiçi anqırırdı:

– İ-a, i-a! – Cənab eşşəklər eşşəyi, buyurun mənim gənimə!

Ulenşpigel Lammeyə yavaşca dedi:

– Mən nə eləsəm, sən məni yamsıla. – Sonra yenə gəmiçiyə döndü: – Sən Pir Pəhləvansan, mən də – Til Ulenşpigel, amma bizim bu eşşəklərimiz – bu İyeflə Yan səndən yaxşı anqırırlar, çünki onların anqırması təbiidir. O ki, qaldı sənin o sınıq-sökük tabağına – biz ora getməyəcəyik. Sənin o gəmin – təknə-tabaqdır, ayrı şey deyil, lap xırdaca ləpələrdə – suda oynayır, özü də yanpörtü üzür – xərçəng kimi.

Lamme onun sözüne qüvvət verdi:

– Hə, hə, xərçəng kimi.

Gəmiçi ona sarı döndü:

– A piy yığını, sən nə donquldanırsan?

Lamme acıqlanıb çığırdı:

– Sən ki, insaf eləmirsən, mənim mərəzimi gözümə soxursan – onda sən pis xristiansan! Qoy sənə məlum olsun ki, bu piyi mən halalca qazanmışam, yaxşı yeməklə, amma sən, paslı mis-mar, bütün ömrü boyu iylənmiş siyənək balığı ilə, çıraq yağı ilə, bir də balıq pulu ilə dolanmışan, bunu da sənin – şalvarının yırtıqlarından görünən skeletin sübut eləyir.

Yoldan keçən kişilər, arvadlar, əsnaflar dava düşəcəyini və bundan ləzzət alacaqlarını bu başdan duyaraq deyirdilər:

– Pah, bu saat onlar elə tutaşacaqlar ki, tükləri göyə sovrulacaq!

Gəmiçi anğırdı:

– İ-a, i-a!

Lamme istədi eşşəkdən düşsün, daş yığsın, gəmiçini daşa tutsun.

Ulenşpigel ona dedi ki:

– Daş atma!

Gəmiçi, göyörtədə duran, eşşək kimi anqıran uşağın qulağına nəsə dedi. Uşaq qayığın ipini açdı, qarmaqlı ağacı cəld işə salıb sahilə yönəldi. Yaxınlaşaraq, özünü lovğa-lovğa şax tutub dedi:

– Mənim ağam soruşur: o cəsarət edib mənim yanıma gələrmimi, mənimlə yumruq döyüşünə girib hayıf ala bilərmimi? Qoy kişilər də, arvadlar da şahid olsunlar.

Ulenşpigel ləyaqətlə cavab verdi:

– Biz razıyıq!

Lamme də fəvqəladə bir qürurla dedi:

– Biz döyüşdən qaçmırıq!

Günorta idi. Dülğərlər, körpüqayıranlar, gəmiqayıranlar, ər-lərinə yemək gətirən arvadlar, atalarının paxlanı, suda bişmiş ətə necə yeyəcəklərinə baxmağa gələn uşaqlar çay qırağına yığılmışdı, onlar baş verəcək döyüşü təsəvvür edib ucadan gülürdülər, əl vururdular, ümid edirdilər ki, vuruşanlardan birinin yəqin ki, başı dağılacaq, ya bir başqası şıppıltı ilə suya düşəcək, onlar, da bundan ləzzət alacaqlar.

Lamme yavaşca dedi:

– Oğlum, o bizi suya atacaq!

Ulenşpigel:

– Qorxma, – dedi, – atmaz.

Əsnaflar deyirdi:

– Gombul qorxdu.

Lamme hələ də eşşəyin belində idi; dönüb acıqlı-acıqlı onlara baxdı, adamlar qaqqıldayıb ucdan güldü, səs-küy saldılar.

Lamme dedi:

– Gedək onun yanına! Bu saat onlar görər ki, mən necə qorxacağam!

Adamlar bu sözü eşidib, daha bərkdən gülüsdülər, səs-küy saldılar.

Ulenşpigel də:

– Gedək onun yanına, – dedi.

Eşşəklərindən düşüb, cilovu bir uşağın üstünə atdılar. Uşaq da eşşəkləri sığallayıb, ayıpəncəsi kolunun yanına apardı.

Ulenşpigel qarmaqlı ağacı götürdü. Lamme qayığa minən kimi, qayığı gəmiyə sarı apardı; gəmiyə yan aldı. Lamme kəndirlə, ləhləyə-ləhləyə göyərtəyə qalxdı, – onu tər basmışdı. Ulenşpigel də yuxarı qalxdı.

Ulenşpigel göyərtədə əyildi, guya ayaqqabısının ipini bağlayır, özü isə gəmiçiyə nəsə pıçıldadı, gəmiçi gülümsəyib Lammeyə baxdı. Sonra birdən onu söyməyə başladı, dedi ki: sən yaramaz adamsan, dustaqxanalarda yatmaqdan səni piy basıb, sən *papeter**-sən, qarınqulusan; sonra da soruşdu:

– Ay balıq-balına, sənin damarını kəssələr, səndən neçə çələk ərinmiş piy çıxar?

Lamme bu sözü eşidəndə, daha söyüş söyməyib, qızmış buğa kimi gəmiçinin üstünə cumdu, onu yerə yıxıb yumruqlamağa başladı. Lakin gəmiçi bundan bərk ağrı duymurdu, çünki Lammenin əzələləri zəifdi. Gəmiçi ancaq başqalarına göstərmək üçün özünü müdafiə edirdi. Ulenşpigel də bir ucdan deyirdi:

---

* Sıyıq dolu torba (*flam*.)

– Ay dələduz, bizə çaxır verərsənmi?!

Yoldan keçən adamlar, həm də oradakı əsnaflar bu döyüşə baxıb deyirdilər:

– Kim deyə bilərdi ki, bu gombul belə hirslidir?

Hamı Lammeni alqışlayırdı, bu onu daha da qızışdırırdı. Gəmiçi ancaq üzünü örtürdü. Birdən, hamının gözü qabağında, Lamme dizini Pir Pəhləvanın sinəsinə qoydu, bir əli onun boğazından tutdu, o biri əli ilə qolaylanıb qəzəblə çığırdı:

– Aman istə! Yoxsa sənənlə vurub təkəninin dibini deşərəm!

Gəmiçi xırıldadı ki, guya danışa bilmir, əli ilə aman istədi.

Belə olduqda Lamme alicənablıqla düşməninə yerdən qaldırdı; gəmiçi də ayağa qalxdıqdan sonra, dalını tamaşaçılara çevirib, dilini Ulenşpigelə göstərdi. Ulenşpigel Lammeyə baxıb gül-məkdən uğunurdu: Lamme əzəmətlə göyörtədə gəzişir, şlyapasının lələyini lovğa-lovğa əsdirirdi.

Çay qırağına yığışan kişilər, arvadlar, qızlar, uşaqlar, gücləri yetdikcə əl vurur, çığırdılar:

– Yaşasın Pir Pəhləvanı yıxan adam! Yamanca da yerə zolladı! Gördünüz onu necə yumruqlayırdı? Gördünüz başını onun qarnına aşağıdan necə ilişdirdi, o da – tarp – yerə sərildi?! İndi yaxşıca içəcəklər. Odur ey, Pir Pəhləvan gəmi anbarından çaxırla, kolbasa ilə çıxır.

Doğrudan da Pir Pəhləvan iki stəkan, bir parç ağ Maas şərabı gətirdi. Lamme ilə bərabər bu yaxşı şərabdan içdilər. Lamme həm qələbədən, həm də şərabdan, kolbasadan vəcdə gələrək, Pir Pəhləvana döndü, gəminin bacasından çıxan qara, qatı tüstünü göstərərək soruşdu: aşağıda nə qızardılar?

Pir Pəhləvan gülümsəyərək cavab verdi:

– Ora mənim döyüş mətbəximdir.

Əsnaflar, arvadlar, uşaqlar dağılışdı: kimi işə, kimi də evinə getdi. Sonra da yüzlərlə ağızdan ətrafa yayıldı ki, eşşəyə minmiş bir gombul, eşşək belində cavan bir ziyarətçi ilə gəlib, həmin bu gombul Samsondan güclü çıxdı; yaxşısı budur ki, heç ona baş qoşmayasan.

Lamme şərab içir, lovğa-lovğa Pirə baxırdı.

Birdən gəmiçi dedi:

– Sizin eşşəkləriniz sizensiz darıxır.

Gəmini sahilə çəkdi, quruya çıxıb eşşəklərdən birini, qıçlarından tutub göyörtəyə gətirdi, – həzrət İsa quzunu gətirən kimi. Sonra o biri eşşəyi də elə gətirdi. Heç töyşümədi də, dedi ki:

– İçək!

Uşaq göyörtəyə atıldı.

Onlar içdilər. Lamme öz-özlüyündə bir şeyə təəccüb edirdi: belə sağlam, ucaboylu, qüvvətli, cavan adamı mən necə yumruqlamışdım! İndi o, gəmiçiyə, oğrun-oğrun baxıb düşünürdü: birdən gəmiçinin kefi istədi, məni də, o eşşəklər kimi, qolumdan-qıçımdan tutub, rüsvayçılığın hayıfını çıxmaq üçün, çaya atdı?

Lakin gəmiçi gülümsəyə-gülümsəyə onu qonaq edirdi; Lamme bundan ürəkləndi, yenə özünə güvənib, gəmiçiyə lovğa-lovğa nəzər saldı.

Gəmiçi də, Ulenşpigel də qəhqəhə ilə gülürdülər.

Eşşəkləri, ayaqları altındakı yeni torpaq çox həyəcanlandırır-
dı, çünki bu möhkəm torpaq deyildi. Onlar başını, qulağını sallayıb durmuşdular, qorxudan heç su da içmirdilər. Gəmiçi, heyvan başına salınan iki torbada yulaf gətirdi. Yulafı o, gəmisini çəkib apar-
an atlara özü almışdı ki, çodarlar ondan artıq pul almasınlar.

Eşşəklər torbaları görüb ucadan şükranı-nemət duasını oxu-
dular, lakin göyörtəyə qəmgin-qəmgin baxırdılar; heç yerlərin-
dən tərpnəmədilər, qorxdular ki ayaqları sürüşər.

Nəhayət gəmiçi Lammeyə, Ulenşpigelə dedi:

– Gedəyin mətbəxə!

Lamme təşvişlə dedi:

– Axı o döyüş mətbəxidir!

– Bəli, döyüş mətbəxidir, amma, mənim kürəyimi yerə qo-
yan adam ora qorxusuz enə bilər.

Lamme ona bildirdi ki:

– Mən heç qorxmuram da, sənin dalınca gedəcəyəm.

Uşaq sükanın dalında durdu.

Ora enəndə, torba-torba taxıl, paxla, noxud, kök və başqa tər-
rəvəz gördülər.

Gəmiçi kiçik bir mətbəxin qapısını açıb dedi:

– Siz qoçaq adamsınız, çöllərdə uçan torağay nəğməsinin, xoruz banının, dinc zəhmətkeş eşşəyin anqirtısının nə demək olduğunu bilirsiniz, buna görə sizə döyüş mətbəxinə göstərəm. Bax, belə balaca dəmirçixanadan Maas çayı gəmilərinin çoxunda görə bilərsiniz. Bu dəmirçixanalar heç kəsi şübhəyə salmaz – gəmidə, dəmir hissələrini təmir etmək üçün, belə dəmirçixana olmalıdır, bir də ki, hər adamın belə yaxşı tərəvəzi yoxdur.

Bunu deyib anbarın döşəməsindəki daşları itələdi, döşəmə taxtasını qaldırdı, dikinə, baş-başa qoyulmuş çaxmaqquvlu tütəng lülələrini çıxartdı, onları bir lələk kimi qaldırıb, yerinə qoydu; sonra da – nizə baltalı mizraq uclarını, qılnc tiyələrini, güllə çantalarını, barıt qablarını göstərib ucadan dedi:

– Yaşasın Gyöz! Burada sizin üçün lobyamız da var, xörək şirəsi də. Tütəng qundaqları – qoyun budlarıdır, nizə ucları – kahıdır, çaxmaqquvlu tütəng lülələri – qurtuluş şorbası üçün buğa ayaqlarıdır. Yaşasın Gyöz! – Sonra Ulenşpigeldən soruşdu: – Bu ərzağı hara aparmaq lazımdır?

Ulenşpigel də cavab verdi ki:

– Nimvehənə. Nimvehənə sənənin gəmin daha çoxlu əsl tərəvəz yükü ilə girəcək, bunu sənə – Etsen, Stefansvert, Ruremond kəndliləri gətirəcəklər. Onlar da torağay kimi oxuyacaq, sən də onlara xoruz banı ilə cavab verəcəksən. Orada Pontus adlı həkimin yanına gedərsən. O, Nüve-Vallın sahilində yaşayır. Deyərsən ki, mən şəhərə tərəvəz gətirmişəm, ancaq istidən qorxuram. Kəndlilər bazarda tərəvəzin qiymətini elə qaldırıblar ki, heç kəs onlardan tərəvəz almır. Həkim sənə deyər ki, silahları nə etmək lazımdır. Mən elə güman edirəm, o sənə deyəcək ki, bu qorxulu olsa da, Vaal, Maas, Reyn çayları ilə aşağı get, tərəvəzi balıq toruna dəyiş, elə olsun ki, sonra Harlingen balıq gəmiləri ilə bir yerdə gedə biləsən; bu gəmilərdə bir çox dənizçi var ki, onlar torağayın necə oxuduğunu bilirlər. Sahili gözdən itirmə, dayaz yerlərin yanından öt! Lauerzeyə çatanda balıq torlarını dəmirə, qurğuşuna dəyiş. Kəndlilərini Marken, Fliland, Amelan kəndliləri kimi geyindir. Bir az balıq tut – ancaq dənizin içərilə-

rinə çox getmə. Tutduğun balığı satma, ehtiyat üçün duzla: davada şərabin təzəsini içirlər, amma duzlu şey yeyirlər – bu adətdir.

Gəmiçi təklif etdi:

– Bunun üçün içək!

Göyertəyə çıxdılar.

Lamme burada darıxmışdı.

O, birdən dedi:

– Cənab gəmiçi, sizin dəmirçixanada elə od var ki, onun üstündə, lap rahatca təzə ətdən çox gözəl şorba bişirmək olar. Mənim boğazım isti şey istəyir.

Gəmiçi dedi:

– Bu saat sənin boğazını isti şeylə yağlaram.

Gəmiçi az vaxtda yağlı şorba hazırladı, içinə də bir iri parça duzlu ət saldı.

Lamme şorbadan bir-iki qaşığı içib gəmiçiyə dedi:

– Mənim boğazım qabıqdan çıxdı, dilim yandı, – bu təzə ətdən bişirilmiş şorba deyil.

Ulenşpigel dedi:

– Davada təzə çaxır içirlər, amma duzlu ət yeyirlər – bu qanundur.

Gəmiçi yenə stəkanları doldurub sağlığı dedi:

– Mən azadlıq quşu – torağayın sağlığına içirəm!

Ulenşpigel:

– Mən də davaya səsləyən xoruzun sağlığına içirəm! – dedi.

Lamme də dedi:

– Mən də arvadımın sağlığına içirəm – qoy onun, mənim sevgilimin, heç vaxt ürəyi yanmasın!

– Sən Emdenə Şimal dənizi ilə gedərsən. Emden – bizim sığınacağımızdır.

Gəmiçi:

– Bu çox böyük dənizdir, – dedi.

Ulenşpigel də dedi:

– Amma orada döyüş üçün geniş meydan var.

Gəmiçi dedi:

– Allah bizimlədir.

Ulenşpigel onun sözünə qüvvət verdi:

– Onda bizim üçün qorxulu nə ola bilər?

Gəmiçi soruşdu:

– Siz haçan gedirsiniz?

Ulenşpigel də cavab verdi ki:

– Bu saat.

– Sizə yaxşı yol, yaxşı hava! Bax, bu da güllə, bu da barıt, götürün!

Gəmiçi onlarla öpüşdü, eşşəklərin ikisini də, iki quzu kimi, dalına alıb sahilə çıxartdı, sonra da Lamme ilə Ulenşpigeli yola saldı.

Ulenşpigellə Lamme eşşəklərinə minib Lyöjə getdilər.

Yolda Lamme söhbətə başladı:

– Oğlum, – dedi, – elə güclü adam niyə yol verdi ki, mən onun bədənində sağ–islahat yer qoymayım?

Ulenşpigel də ona belə cavab verdi:

– Ona görə yol verdi ki, sən hamını qorxuya salasan. Qorxu elə bir hərbi dəstədir ki, iyirmi landsknexthə əvəz elər. Kim indi cürət eləyib, Lamme kimi əzəmətli pəhləvana yaxın dura bilər? Döyüşdə qalib gəlmiş sağlam bədənli, qüvvətli Lamme hamının gözü qabağında, Pir Pəhləvanın qarnına kəllə vurub, onu yerə sərmişdi. Bu həmin Pir Pəhləvandır ki, eşşəkləri quzu kimi, dalına alıb aparmış, pivə çəlləkləri ilə dolu arabanı qaldırmışdır. İndi burada hamı səni tanıyır: sən – qorxunc – Lammesən, sən – basılmaz pəhləvan – Lammesən, mən də sənin qoltuğun altında yaşayıram. Biz hara yol alsaq, səni hamı tanıyacaq, heç kəs sənə çəp baxa bilməz. Bundan sonra arxayın ola bilərsən ki, getdiyən yollarda sən ancaq böyük hörmət, təzim, sədaqət görəcəksən, alqış səsləri eşidəcəksən, – bunu da sən ancaq qorxunc, qüvvətli yumruqların nəticəsində əldə etmişən.

Lamme:

– Ağıla batan sözdür, oğlum, – deyib yəhərdə bədənini saxlaşdırdı.

Ulenşpigel onun sözünə qüvvət verdi:

– Mən düz deyirəm. Bax, o kəndin ilk evlərinin pəncərələrindən maraqla baxan adamları görürsən? Hamı qalib gəlmiş qorxunc pəhləvan Lammeni barmağı ilə göstərir. Görürsənmi bu kişilər necə paxılıqla sənə baxırlar, bu aciz qorxaqlar, səni görüb, şlyapalarını necə çıxarırlar? Əzizim, sən də onlara baş əy, bu ağciyər camaata nifrət eləmə. Eşidirsən, eşidirsən? İndi xırda uşaqlar da sənin adını bilirlər, sənin adını qorxa-qorxa çəkirlər.

Lamme də, eynən kral kimi, lovğa-lovğa sağına-soluna baş əyirdi. Onun qoçaqlığı haqqında söz-söhbət kənddən kəndə, şəhərdən şəhərə uçub keçirdi; bu gəlib Lyöjə, Şökyeyə, Nevilə, Vezənə, Namürə çatdı. Ancaq üç vaizin başına gələn hadisəyə görə, nə Ulenşpigel, nə də Lamme Namürə girə bilmədilər.

Bu qayda ilə onlar iri çayların, xırda çayların, kanalların qırağı ilə çox getdilər. Hər yerdə də torağayın səsinə xoruz cavab verirdi. Hər yerdə, azadlıq uğrunda mübarizə üçün – tufəng, qılinc, xəncər, nizə qayırdılar, sahilə yaxın yerlə üzən gəmilərə aparırdılar.

Silahları, gömrükhana işçilərinin gözündən yayındırmaq üçün, çəlləkdə, qutuda, səbətdə gizlədirdilər.

Hər yerdə yaxşı adamlar tapılırdı: onlar bu silahları qəbul edib güllə ilə, barıtlarla, allahın müəyyən etdiyi vaxta kimi, etibarlı yerlərdə gizlədib saxlayırdılar.

Pəhləvana qalib gələn adamın şöhrəti həmişə – Ulenşpigellə yola çıxan Lammedən qabaqda qaçırdı. Belə ki, axırda o özü də fəvqəladə bir qüvvəyə sahib olduğuna inanıb yaman lovğalaşdı, davacıl oldu, saqqal da qoydu. İndi Ulenşpigel ona Aslan Lamme deyirdi.

Lakin üzündəki tüklər onu narahat eləməyə başladı. Dördüncü gün idi, buna dözə bilmədi. Ülgücə icazə verdi ki, onun qalibiyyət ifadə olunan üzündə səyahətə çıxsın. Lammenin girdə, dolu, bol yeməkdən işildayan üzü yenə də, Ulenşpigelin gözü qabağında, günəş kimi parıldıadı.

Axırda gəlib Stokemə çatdılar.

XXVIII

Qaş qaralanda eşşəklərini Stokemdə qoyub Antverpenə getdilər.
Ulenşpigel Antverpendə Lammeyə dedi:

– Gör nə böyük şəhərdir! Dünyanın hər yerindən bura sərvət axıb gəlir: qızıl, gümüş, ədviyyat, qızıl suyuna tutulmuş gön, qobelen, mahud, məxmər, yun, ipək; paxla, noxud, taxıl, ət, piy, un; Luven, Namür, Lüksemburq, Lyöj, Brüssel, Arsxot, Reyn, ispan, Portuqaliya, Burqon, Malvaziya çaxırı, Büle çaxırı, – bunun üzümlükləri Namür qapılarına qədər gəlib çatır; Arsxot kışmı-sindən hazırlanmış içki ki, buna orada *Iandoliym* deyirlər, bir çox başqa şeylər də. Körpülər mal ilə doludur. Yer üzünün bu gözəl nemətləri, insan əlinin yaratdığı bu bəhrələr – dünyanın ən göyçək, gəzəyən qızlarını bura çəkib gətirir.

Lamme danışmaya bilmədi:

– Deyəsən iştahın açılıb.

Ulenşpigel də ona belə cavab verdi:

– Mən onların arasında Yeddilərə rast gələ bilərəm. Axı mənə belə deyilib: onları –

Viranədə, qan içində, göz yaşında axtar.

Tökülən göz yaşlarının başlıca səbəbi – pozğun qızlar deyilmi? Bədbəxt divanələr cingildəyən parlaq karolürəni onlara sərf etmirmi? Onları qaş-daşla, qızıl zəncirlə, üzüklə bəzəmərlərmi? Özləri isə onların yanından cındır, köhnə paltar içində, kamzolsuz, bəzən də köynək-tumansız getmirlərmi? Bu divanələrin damarlarında axan təmiz, qırmızı qan hanı? İndi o qan deyil, çirkəkdir. Bir də: gözəl, zərif bədənləri ələ almaq üstündə bu divanələr bir-birini bıçaqlamırlarmı, xəncərləmərlərmi, qılıncla amansızca vuruşmurlarmı? Döyüş yerindən aparılan o qanlı, soyuq meyitlər – sevgidən dəli olan o bədbəxtlərin bədənidir. Ata ümitsizlik içində kiməsə lənət oxuyur, onun daha da ağaran saçı müsibətdən biz-biz durur, ağlamaqdan göz yaşı quruyur, həlak olmuş oğlunun dərdi – yaşı qurumuş gözlərində sönməz alovla yanır; meyit kimi saralmış anası sakit-sakit ağlayır, elə ağlayır

ki, elə bil dünyada ancaq o bədbəxtidir, – buna müqəssir kimdir? O satqın qızlar! Çünki onlar ancaq özlərini sevirilər, bir də pulu! Onlar min biclik işlədərək, bütün düşünən, çalışın, fəlsəfə ilə məşğul olan adamları qızıl kəmərələrinə bağlamışlar. Bəli, Yed-dilər oradadır, – gedək qızların yanına. Lamme! Bəlkə sən də arvadın oradadır! Biz bir gülləyə iki dovşan vurarıq.

Lamme dedi:

– Yaxşı da, gedək.

Bu söhbət iyun ayında, yayın qızğın çağında olmuşdu: bu elə bir vaxtdır ki, şabalıd ağacının yarpaqları gündən qızarıp, quşlar budaqlarda cəh-cəh vurur, böcəklər də, otlar arasında istidən xoşlanaraq, sevinə-sevinə vızıldayırlar.

Lamme başını aşağı salıb, Antverpenin küçələri ilə, Ulenşpi-gellə yan-yana gedirdi, ayaqlarını sürütləyə-sürütləyə güclə ye-riyirdi, elə bil ki, bütün bir evi çəkə-çəkə aparırdı.

Ulenşpigel dedi:

– Lamme, sən qəmginsən. Bilirsənmi, bunun dəriyə çox zə-rəri var? Bu qəm-qüssəni başından dağıtmasan, dərin parça-par-ça soyulub töküləcək. Sənə – dərisisoyulmuş Lamme ləqəbi versələr, bu söz qulağına xoş gələcəkmi?

Lamme bildirdi ki:

– Mən acmışam.

– Gedək, yeyək.

Onlar Köhnə enişə gedib, o ki, var *choesel* yedilər, *dobbel-cuyt* içdilər.

Lamme daha niqqıldamırdı.

– Bu pivə nə gözəl nemətmiş ki, sən qəlbinə gün kimi işıq saldı! Güləndə qarnın yırğalanır. Bağırsaqlarının bu şən oyununa baxmaq – bilirsən mənə necə xoşuma gəlir!

Lamme onun sözüne qüvvət verdi:

– Oğlum, xoşbəxtlik mənə üz versəydi – arvadımı tapsaydım, bu bağırsaqlar belə deyil, daha yaxşı oynardı!

Ulenşpigel:

– Gedək axtaraq, – dedi.

Onlar belə söhbət eləyə-eləyə Aşağı Şelda məhəlləsinə gəlib çatdılar.

Ulenşpigel Lammeyə sarı dedi:

– Bu oyma naxışlı, qəşəng pəncərəli ağac evə bax, onun sarı pərdələrinə, qırmızı fanarına diqqət elə. Orada, dörd çəllək *bruinbier, uitzet**, *dobbelcuyt* bir də Ambuaz çaxırı dalında buraanın sahibi oturur, – o əlli yaşından bir az çox qəşəng arvaddır. Hər il o, bir lay təzə piy ilə örtülür. Çəlləklərdən birinin üstündə şam yanır, dam tirindən fanar asılıb. Ora həm işıqdır, həm qaranlıq: qaranlıq – sevgi üçün, işıq – haqq-hesab üçün.

Lamme onun sözünə nəticə verdi:

– Deməli, bura iblis monaxların monastırıdır. O arvad da – bunların monastır başçısıdır.

Ulenşpigel onun sözünü təsdiq elədi:

– Düz deyirsən. Həmin bu arvad, cənab Velzevülün adı ilə, günahlı yolla on beş qəşəng qız aparır: bunların sevgi macərələrindən xoşu gəlir. Bu arvad onları yedirib-içirir, saxlayır; ancaq gecələr burada qalmaları qadağandır.

Lamme soruşdu:

– Demək, sən bu monastırda olmusan?

– Mən orada sənin arvadını axtarmaq istəyirəm. Gedək!

Lamme:

– Yox, – dedi, – mən fikrimi dəyişdim: mən ora gedən elçi deyiləm.

Ulenşpigel soruşdu:

– Bu nədi, sən öz dostunu o Astartaların** yanına tək buraxırsan?

Lamme də ona cavab verdi ki:

– Qoy o da getməsin.

Ulenşpigel sözündən dönmədi:

– Bəlkə ora iş üçün gedir: görsün ki, Yeddilər oradadırmı, sənin arvadın ordadırmı?

---

* Pivə növlərindən biri (*flam.*)

** Astarta – finikiyalıların sevgi ilahəsi

– Mən indi yatmaq istərdim.

Ulenşpigel:

– Get yat, – deyib qapını açdı, Lammeni itələyib içəri saldı.
– Bax orada, çəlləklərin dalında, iki şam arasında buranın yiyəsi oturub. Böyük otaqdır, palıd ağacından qurulmuş tavanı qaralıb, tir ağacları his basıb. Oturmaq, uzanmaq üçün divar dibində, divarlara vurulmuş taxta var, bunların da qabağında əyri qıçlı masalar qoyulub. Masaların üstündə – stəkan, parç, qədəh, cam, səhəng, qab-qacaq, içki şüşəsi və başqa kef məclisi alətləri görünür. Otağın ortasında da masa, stul, var, bunların üstünə – qolsuz qadın geyimləri, zərli kəmərlər, məxmər ayaqqabılar, tuluq zurnası, tütək, sümsü atılıb. Bax, o küncdən yuxarıya pilləkan qalxır. Qalxaq ora. Bax, dazbaş qozbel klavesin* çalır; klavesinin ayaqları şüşədənədir, buna görə də onun səsi elə titrəyir. Yekəqarın, oyna görək! Bax odur, bəzənib-düzənmiş on beş nəfər qəşəng qız: kimi masada, kimi qıçlarını aşırıb stulda oturub; birisi əyilib, birisi şax durub; birisi dirsəklənib, bir başqası qol-qıçını ataraq yayxanıb; bax o arxası üstə uzanıb, o birisi böyrü üstə, kim necə xoşlayırsa; kimisi ağ paltar geyib, kimisi – qırmızı paltar: qolları açıq, çiyinləri açıq, yaxası açıq. Hər çeşidi var – ürəyin istəyəni seç! Şam alovu bəzilərinin sarışın saçını şəfəqləndirir, onların mavi gözləri isə kölgədə qalır, – bu gözlərin ancaq xumar parıltısı görünür. Bəziləri, gözlərini süzə-süzə, violanın müşayiəti ilə, bir alman balladasını həzin-həzin oxuyur. Bəziləri kökləri, həyasızları da Ambuz çaxırını stəkan-stəkan ötürür, səxavətə gələrək – çiyinə qədər açıq qollarını, paltarlarının yaxası arasından çıxan alma – döşlərini göstərir, utanmadan, səsləri yetdikcə, bağıra-bağıra, gah növbə ilə, gah da hamısı birdən danışırdı. Qulaq as!

Qəşəng qızlar deyirdilər:

– Cəhənnəm olsun bu gün pul! Bu gün biz kimi istəyirik, onu sevirik! Lap uşaq olsun, lap cavan olsun, – kim xoşumuza gəlsə – onu sevəcəyik, pulsuz sevəcəyik! – Allah, bizə rəhmin gəlsin, bu

---

* Klavesin – fortepianoya oxşar klavişli qədim musiqi aləti (*flam.*)

gün bizə elə adam göndər ki, onlarda təbiətin verdiyi kişi qüvvəsi olsun, bizə əsl kişi göndər, – qoy onlar bizim yanımıza gəlsin! – Dünən pul üçün idi, bu gün kef üçündür! Kim bizim dodaqlarımızdan içmək istəyir? Dodaqlarımız şərəbdən hələ nəmdir. Şərab, öpüş – ləzzətin, xoşbəxtliyin ən yüksək pilləsi budur! – Dul arvadlar ki, tək yatırlar – qoy onlar lap batsın! Biz ki, cavanca qızıq! Bu günü biz könlümüz istəyən iş üçün ayırmışıq. Bu gün bizim ağuşumuz kimlər üçün açıqdır – ancaq cavanlar üçün, güclülər üçün, qəşəng kişilər üçün! İçək! – Ay sevimli qız, sevgi döyüşündən əvvəl sən qəlbindir təbil kimi, belə hay-haray – salıb? – Yamanca da saat kəfkiridir! Öpüş saatlarının kəfkiri! İndi bizim yanımıza, səbirsizliklə gözlədiyimiz. Qonaqlarımız gələcək, – ürəkləri dolu, cibləri boş! – Deyəsən burunlarına iy dəyib.

– Cavan Gyözlə cənab markqraf arasında fərq nədir? Cənab markqraf florin verir, cavan Gyöz – nəvaziş! Yaşısın Gyöz! Bizim çıxırtımızdan ölümlər qəbirdə ayılar!

Sevgi macərəsinə həvəs göstərənlərin ən səxavətliləri, ən qızğını, ən şuxları öz aralarında belə danışdı.

Onların arasında solğun üz, taxta sinəli olanlar da vardı. Onların arıq bədəni – quruş-quruş pul yığan xəsis adamın bədəninə oxşayırdı. Onlar deyindirilər:

– Bizim işimiz ağır işdir. Bu pozğun qızları giclik tutub, deyər, biz puldan boyun qaçırısaq axmaq olarıq, onların ağı çəşib, bizimki – yerindədir. Onlar qocalanda, cır-cındır içində, qanovlarda yıxılıb qalacaqlar, biz bunu istəmirik. Biz ki, özümüzü satırıq – onda pul ver! – Cəhənnəm olsun havayıçılıq! Kişilərin hamısı çirkindir, ədəbsizdir, deyingəndir, hamısından pis iy gəlir, hamısı qarınqu-ludur, əyyaşdır. Onlar yazıq arvadları doğru yoldan azdırırlar!

Lakin gözəl, cavan qızlar onlara qulaq asmır – içib keflənir-dilər, bağırırdılar:

– Ölü üçün vurulan kilsə zənglərinin səsini eşidirsinizmi? Amma burada həyat qaynayır! Biz ölümləri qəbirdə oyadıırıq!

Lamme bu qədər – qara saçlı, sarışın saçlı, tərəvətli, solğun arvadları görüb karıxdı. Başını aşağı saldı, elə o saat da səs verdi:

– Ulenşpigel, sən hardasan?

Kök bir qız:

– Belə bir adam vardı, yoxa çıxdı, əzizim, – deyib onun qolundan tutdu.

Lamme soruşdu:

– Necə yəni yoxa çıxdı?

Qız da cavab verdi ki:

– Çıxdı da. O, üç yüz il əvvəl, Yakob de Koster van Maerland¹²³ ilə gedən vuruşmada ölüb.

Lamme çıxırdı:

– Buraxın, tutmayın məni! Ulenşpigel, sən haradasan? Dostunun harayına gəl! Məndən əl çəkməseniz, bu saat gedəcəyəm.

Qız dedi:

– Yox, getməyəcəksən.

Lamme yenə yazıq-yazıq çıxırdı:

– Ulenşpigel, haradasan oğlum! Xanım, saçımdan dartmayın! Bu parik deyil. Yəqin bilin! Ay haray! Mənim qulaqlarım onsuz da qırmızıdır, – niyə bir də burursunuz! Bu da mənim burnuma çirtmə vurur! Ağrıyır axı! Paho, üzümə nə yaxdınız? Güzgü verin! Mənim üzüm soba ağzı kimi qarıdır. Əl çəkin, yoxsa acıqlanaram! Utanmırsınız, heç bir günahı olmayan adamı incidirsiniz? Buraxın məni! Niyə mənim şalvarımdan tutub o yan-bu yana dartırsınız? Mən sizin üçün nəyəm – toxuculuq məkikiyəm? Bunun sizə nə faydası? Vallah, acıqlanacağam!

Qızlar ona öcəşirdi:

– O, acıqlanacaq, o, acıqlanacaq! Bu nə səfeh adamdır! Yaxşısı budur gül, danış, bizə sevgi mahnısı oxu.

– Mən sizə yumruq mahnısı oxuyacağam, ancaq məndən əl çəkin!

– Sən bizim hansımızı sevirсэн?

– Heç kəsi – nə səni, nə o birilərini. Mən hökumətə sizdən şikayət eləyəcəyəm, sizi çubuqla döyərlər.

Qızlar buna təəccüb elədilər:

– Bir buna bax, – döyərlər! Döyülənə kimi biz səni başdan-ayağa öpsək, sən buna nə deyərsən?

Lamme soruşdu:

– Kimi, məni?

Qızlar hamısı bir ağızdan çıxırdı:

– Hə, səni!

Bunu deyib bütün qızlar – gözəllər də, çirkinlər də, tərəvətli olanlar da, rəngi solmuşlar da, qarasaçlılar da, sarışımsaçlılar da Lammenin üstünə cumdular, heç bilmədi şlyapasını hara atdılar, plaşı hara düşdü! Başladılar hər tərəfdən onu tumarlamağa, öpməyə – üzündən burnundan, yekə qarnından, kürəyindən – sora-sora öpdülər!

Şamların arasında oturan *baesine*-nin gülməkdən bütün bədənini titrəyirdi.

Lamme çıxırırdı:

– Ay haray! Köməyə gəlin! Ulenşpigel, bu yaramazları qov! Əl çəkin məndən! Sizin öpüşünüz mənə gərək deyil! Mən, şükür allaha ki, evliyəm. Hər şeyimi arvadım üçün qoruyub saxlayıram.

Qızlar çıxırışdı:

– Hə, sən evlisən? Olsun da, bu yekəlikdə kişicik – bircə arvad üçün çox deyilmi? Bizə də bir az ver! Sədaqətli arvad – yaxşı şeydir, sədaqətli kişi – axta xoruzdur. Allah eləməsin sən axtalanmış olasan! Hə, seç görək, kimi istəyirsən, yoxsa səni qamçılarıq!

Lamme dedi:

– Mən seçməyəcəyəm!

Qızlar əl çəkmirdi:

– Seç!

Lamme kobud; qısa cavab verdi:

– Seçməyəcəyəm.

Sarışın, qəşəng, cavan bir qız soruşdu:

– Məni də istəmirsən? Mən acgöz deyiləm – kim məni sevsə, mən də onu sevərəm.

Lamme:

– Rədd ol, – dedi.

Qarasaç, qaragöz, qarayanız, çox gözəl bir qız ondan soruşdu:

– Məni də istəmirsən! – O, eynən mələklərin qayırdığı heykələ oxşayırdı.

Lamme ona da kobud, qısa cavab verdi:

– Mən şit-şılıq gözəlləri sevmirəm.

Çox iri, qüvvətli bir qız da ondan soruşdu:

– Məni necə, istəməzsən? – Bu, alnını tük basmış, qalın çatma qaşlı, iri, süzgün gözlü, xumar baxışlı, çox qırmızı, dolğun dodaqlı, qırmızı üzlü, qırmızı boyunlu, qırmızı çiyinli bir qızdı.

Lamme ona da kobud, qısa cavab verdi:

– Mənim köz kimi qızarmış kərpicdən xoşum gəlmir.

Dələ sifətli, on altı yaşlı bir qız da özünü təklif etdi:

– Mənimlə ol!

Lamme ona da kobud, qısa cavab verdi:

– Mən kəsəyənləri xoşlamıram.

Qızlar bu qərara gəldilər:

– Nə eləyək, döymək lazımdır. Ancaq nə ilə? Qayışdan hö-rülmüş qamçı ilə? Bununla onu lap yaxşı həvəsə gətirərik! Ən qalın gön də buna davam gətirməz. On qamçı gətirin. Arabacı-lardan, bir də çovdarlardan.

Lamme birdən vəhşi səslə bağırdı:

– Ulenşpigel, məni bunların əlindən qurtar!

Lakin Ulenşpigel onun çağırışına səs vermədi.

Lamme:

– Sən pis adamsan, – deyib, onu gözləri ilə otaqda axtardı.

Qamçılar gətirilmişdi. Qızlardan ikisi Lammenin gödəkçə-sini çıxartmağa başladı.

Lamme zarıldıyırdı:

– Ah-h-h! Mənim piyim yazıq oldu! Mən onu nə çətinliklə yığmışdım! Bunlar indi odlu qamçı ilə onu əridəcəklər. Ay kinli arvadlar, bir qulaq asın: mənim piyimin sizə heç bir xeyri olmaz, bu heç xörəyə də yaramaz!

Qızlar da belə cavab verdi:

– Biz bundan şam qayıracayıq. Havayı işıq – bu da bir şeydir! Sonralar bizim birimiz desə ki, qamçıdan şam qayıрмаq olar, hamı elə bilər ki, o dəli olub. Amma biz onun dalında dağ kimi durarıq, mərc gələrik, mərci də udarıq. Qamçıları sirkədə isla-

dın! Bax belə, indi sənın əynındə gödəkçə də yoxdur. Müqəddəs Yakovun saati vurur. Doqquz! Qızlardan birini seçməsən, saat axırıncı zəngi vuranda səni qamçılamağa başlayacaqıq.

Lammenin bədəni dəhşətdən buzladı. Kəkələyə-kəkələyə dedi:

– Yazıgınız gəlsin mənə, yazıgınız gəlsin! Mən and içmişəm ki, arvadıma sədaqətli olacağam. O, mənı çox əclafılıqla atıb getse də, mən andımı pozmayacağam. Ulenşpigel, əzizim, köməyə gəl!

Lakin Ulenşpigel görünmürdü.

Lamme bu pozğun qızlara deyirdi:

– Bir baxın, baxın: sizin qabağınızda diz çökmüşəm! İtaət bu deyilmi? Bu o deməkdir ki, mən sizin görünməmiş gözəlliyinizin qabağında, müqəddəs bir şey kimi, baş əyirəm. Xoşbəxt o adamdır ki, evli olmaya, sizin gözəl bədəninizdən ləzzət almağa haqqı ola! Lap yəqin ki, bu cənnətdir! Ancaq, siz Allah, döyməyin mənı!

Birdən iki şam arasında vüqarla oturan *baesine*-nin qorxunc, gur səsi eşidildi. O, təntənəli bir ifadə ilə ucadan dedi:

– Arvadlar, qızlar! Əgər siz bu saat gülüşlə, sığalla bu adamı ləzzət almağa razı salmasanız, yəni ki, öz yatağınıza apara bilməsəniz, sizə son sözümlü bildirirəm: gedib gecə qarovulçularına deyəcəyəm, onlar gəlib sizi elə burada, öz yerinizdə şallağa tutacaqlar. Əgər sizə, kişiləri həvəsə gətirmək üçün, hər şeyi açıq danışan dil, cəld əllər, odlu gözlər nahaq yerə verilərsə, – bu gözlər də arvadlarda, atəş böcəyi kimi, xırdaca fanardır, arvadların da, bu barədə, xırdaca fanarlarından başqa ayrı bir şeyi yoxdur, – əgər siz bunu bacarmırsınızsa, deməli, siz sevgi macəraları işinin həvəskarı adlandırılmağa layiq deyilsiniz. Elədiyiniz axmaqlığa görə sizi çox bərk döyəcəklər.

İndi qızlar qorxudan tir-tir əsməyə başladılar, amma Lammenin kefi açıldı. Dedi ki:

– Hə, arvadlar, qamçılar aləmindən təzə nə xəbər var? Mən özüm bu saat qaravulçuların dalınca gedəcəyəm. Onlar öz borcunu yerinə yetirməkdən boyun qaçırmaz. Mən də onlara kömək eləyəcəyəm. Ürəklə kömək eləyəcəyəm!

Bu anda on beş yaşlı, çox sevimli bir qız Lammenin qabağında diz çöküb dedi:

– Mən bütün sizin ixtiyarınızdayam, ağa! Siz mərhəmət buyurub, bizim içimizdən birini seçməsəniz, onda, ağa, sizin ucbatınızdan mən gərək qamçı altında uzanam? Bu hələ harasıdır: bizim sahibimiz olan o arvad məni Şelda çayı altındakı çirkli zindana salacaq; orada divarlardan damcı–damcı su tökülür; özü də zindanda mənə ancaq quru çörək verəcəklər.

Lamme buranın yiyəsindən soruşdu:

– Xanım, doğrudan da mənim ucbatımdan bunları qamçı ilə döyəcəklər?

– Lap bədənləri qanıyana qədər.

Lamme qıza baxıb dedi:

– Sən tərəvətlisən, məlahətlisən, paltarının altında sənin çiyinlərin ağ qızılgül ləçəyi kimi görünür. Mən istəmirəm ki, sənin bu gözəl dərinə qamçılansınlar, – onun altından cavan bir qızın qanı axır. Mən istəmirəm ki, gənclik odu yanan o gözlər ağrıdan ağlasın. Mən istəmirəm ki, sənin bədənini, – sevgi ilahəsinin bu bədənini, – zindanda soyuqdan titrəsin. Sözü qısa, mən səni seçdim, bu mənim üçün – səni qamçı ilə adam döyənlərin əlinə verməkdən asandır.

Qız onu apardı. Əgər Lamme günah iş tutmuşdusa, bunu ancaq qəlbinin mərhəmətli olmasından eləmişdi; indi də o ancaq buna görə günaha batmışdı.

Ulenşpigelin düz qabağında – boylu-buxunlu, qara, gur saçlı, gözəl bir qız dayanmışdı.

Ulenşpigel dedi:

– Sev məni!

Qız soruşdu:

– Əzizim, səni? Sən axı dəlisovsan, yelbeyinin birisən!

Ulenşpigel də ona belə cavab verdi:

– Quş başının üstündən oxuya-oxuya uçur – bir də görürsən – yoxdur! Mən də elə, mənim canım-ciyərim! Gəl bir yerdə, quş kimi, biz də oxuyaq!

Qız:

– Yaxşı da: gəl oxuyaq, – gülüşlə göz yaşı nəğməsini oxuyaq, – deyib Ulenşpigeli qucaqladı.

Hələ də Ulenşpigellə Lamme öz sevgililərinin ağışında məst idilər ki, birdən bayırda səs-küy qopdu: adamlar oxudular, fit verdilər, böyüdülər, ucadan danışdılar, tütəklər züüyüldədi, təbil vuruldu, evə dəstə ilə, basabasla şən *messevanger*-lər doluşdu, – Antverpendə arıquşu tutanlara belə deyirlər. Doğrudan da belə oldu: onlar bir neçə səbətdə, qəfəsdə tutduqları arıquşularını, quşları tutanda onlara kömək edən bayquşları gətirdilər; bayquşlar qızıla çalan gözlərini bərəldərək işığa dikmişdilər.

Meesevanger-lər on nəfər olardı. Onların üzü – içdikləri çaxırdan, pivədən qızarmışdı, şişmişdi, başları yırğalanırdı, dizləri bükülürdü; elə də xırıltılı, boğuş səslə bağırırdılar ki, qızlar qorxuya düşdülər, onlara elə gəlirdi ki, guya evdə deyil, meşədədirlər, adam arasında deyil, yırtıcı heyvan arasındadırlar.

Lakin qızlar gah tək-tək, gah da bir ağızdan deyirdilər:

– Kimi sevsəm, onu da yanıma aparacağam! – Kim ürəyimizə yatsa, biz onun olacağıq! Kimin ki, cibində florini çoxdur – sabah biz onunlayıq! Kimin ki, qəlbində sevgisi çoxdur – bu gün onunuq!

Meesevanger-lər bu sözün qabağında dedilər:

– Bizim florinimiz də var, sevgimiz də, deməli, kefcil qızlar bizimdir! Ancaq axtalanmış xoruzlar geri çəkilir. Qızlar – arıquşudur, biz – quştutan. İrəli! Kim ki, rəhmdil hersoqdur – Brabant onundur!

Lakin qızlar onları ələ salırdılar:

– Belə sir-sifətlə bizimlə kef çəkmək istəyirsiniz? Qabanları şərbətlə yemləmirlər. Biz xoşumuza gələni seçəcəyik, sizi istəmirik. Siz nəsiniz: yağ çəlləyi, piy torbası, paslı mismar, küt tiyə! Sizdən tər iyi, çirk iyi gəlir! Rədd olun burdan! Bizim də köməyimiz olmasa, siz cəhənnəmə gedəcəksiniz!

Onlar da dedilər:

– Fransız qızları bu gün yaman tələbkar olublar. Ay adam bəyənməyən şıltaq qızlar, siz ki, öz malınızı kimə olsa satırsınız, bəs bizi niyə rədd edirsiniz?

Qızlar da onlara belə cavab verdi:

– Sabah biz sizin itinizik, kənizinizik, sabah sizin qulluğunuz-dayıq. Amma bu gün biz azad qadınıq, sizi özümüzdən qovuruq.

Onlar da yaman bağırtdılar:

– Bəsdir çərənlədiniz! Kim içmək istəyir? Dərin almaları!

Bunu deyib qızların üstünə cumdular, – nə yaşa baxtdılar, nə qəşəngliyə. Gözəl qızlar təslim olmadılar: stulları, parçaları, səhəngləri, qədəhləri, camları, qab-qacağı, içki şüşələrini *meesevanger*-lərin başına atdılar; bu iri doludan kimi axsadı, kiminin gözü çıxdı, kimi şikəst oldu, kimi topal oldu.

Lamme ilə Ulenşpigel hay-küyə yuxarıdan yüyürüb gəldilər, onların sevgililəri isə, qorxudan titrəyə-titrəyə, pilləkanın yuxarı pilləsindən o yana getmədilər. Ulenşpigel, kişilərin arvadlara hücum etdiyini görüb, həyəətə yüyürdü, süpürgə ağacını qapdı, birini də Lammeyə verib *meesevanger*-ləri vurmağa başladılar.

Nəhayət möhkəmcə döyülmüş, kötəklənmiş sərxoşlar gördülər ki, bu çox da xoş əyləncə deyil; sakitləşdilər. Arıq qızlar o saat bundan istifadə etdilər: təbiətin tələb etdiyi bu böyük könüllü sevgi günündə də sevgiyə uymayıb, satılmaq istədilər. Yaralanan sərxoşların başına dolanırdılar, onlara yaltaqlanırdılar, nəvaziş göstərirdilər, yaralarını bağlayırdılar, onların sağlığına içirdilər, pul kisələrini florinlə və ayrı pulla doldururdular, belə ki, *meesevanger*-lərin cibində qara qəpiyi də qalmadı. İşıqları söndürmək işarəsi verilən kimi qızlar onları otaqdan çölə çıxartdılar. Ulenşpigellə Lamme onlardan daha tez əkilmişdilər.

XXIX

Ulenşpigellə Lamme, Gentə gedərkən, səhər açılarda Lokere-nə çatdılar. Hər yerə şəh düşmüşdü. Çəmən üzərindən ağ, soyuq buxar qalxırdı. Dəmirçixananın qabağında keçəndə Ulenşpigel azad torağay kimi oxudu. Elə o saat dəmirçixanadan ağ, pırtlaşmış saçlı bir baş göründü, kim isə zəif səslə xoruz kimi banladı.

Ulenşpigel izah etdi:

– Bu *smitte** Vastedir. Gündüzlər o, nə qədər imkan var, bel, külüng, gəvahin, kilsə üçün barmaqlıq qayırır; gecələr də– vicdan azadlığı uğrunda mübarizə edənlər üçün silah hazırlayır, yaraq itiləyir. Belə oyundan gör nə kökə düşüb: bənizi elə solğundur ki, deyirsən, meyitdir; sifəti elə tutqundur ki, deyirsən, allahın lənətinə gəlib, elə də arıqdır ki, – bir dəri bir sümükdür. O, hələ yatmayıb, bütün gecəni işləyib.

Dəmirçi Vastele dedi:

– Girin içəri. Eşşəkləri ötürün damın dalına, çəmənə.

Lamme ilə Ulenşpigel eşşəkləri çəmənə ötürüb qayıdanda, dəmirçi Vastele itilədiyi qılnc tiyələrini, tökmə üsulla qayırdığı nizə ucluqlarını zirzəmiyə aparırdı, həm də şagirdlərinə gündüz işi hazırlayırdı.

O, sönük baxışlı gözləri ilə Ulenşpigelə baxıb soruşdu:

– Danışmaz nə eləyir?

Ulenşpigel ona belə cavab verdi:

– Şahzadə öz qoşunu ilə Niderlanddan sıxışdırılıb çıxarılmışdır, buna da səbəb onun pulla tutulmuş əsgərlərinin alçaqlığıdır. Vuruşmalı olanda onlar bağırırlar *Geld! Geld!* (Pul! Pul!) Şahzadə, ona sədaqətli olan əsgərlərə başçılıq edib, qardaşı qraf Lüdiviqlə, bir də Tsveybrügen hersoqu ilə Navarra kralına və huge-notlara kömək etmək üçün Fransaya yola düşmüşdür.¹²⁴ Oradan Almaniyağa getmişdir. Almaniyağa, Dilenburqda¹²⁵, Niderlanddan qaçmış çoxlu adam onun qoşununun sıralarına girmişdir. Sən ona silah göndər, yığa bildiyin pulları da, biz də dənizdə sərbəst hərəkət etmək üçün mübarizə aparacağıq.

Dəmirçi Vastele dedi:

– Nə lazımsa mən eləyəcəyəm. Məndə silah da var, doqquz min də florin. Siz eşşəkdə gəlmisiniz?

– Bəli.

– Yolda siz üç vaiz barəsində danışılan sözləri eşitməmişiniz? Guya qarət eləyiblər, öldürüblər? sonra da Maas çayı qırağında, qayalar arasındakı yarığa atıblar.

* Dəmirçi (*flam.*)

Ulenşpigel heç çəkinmədən dedi ki:

– Eşitmişik. Bu üç vaiz heç demə hersoqun casusu imiş, pulla tutulmuş qatillərmiş, onlar şahzadəni öldürməli imiş, çünki o, azadlığın dostudur. Biz, Lamme ilə onları o dünyaya göndərdik. Onların üstündən pul da tapdıq, kağız da. Bu puldan yol üçün xərclik götürdük, qalanını şahzadəyə verəcəyik.

Ulenşpigel bu sözləri deyib, öz gödəkçəsini də, Lammenin gödəkçəsini də açdı, kağızları, perqamentləri çıxarıb dəmirçiyə verdi. *Smitte* Vastele bunları oxudu:

– Bunlar hərbi döyüşlərin, sui-qəsdlərin planıdır. Mən bunları şahzadəyə göndərəm. O da bilər ki, ona sədaqətli olan iki sərsəri – Ulenşpigellə Lamme Qudzak, əlahəzrəti ölümdən qurtarırlar. Sizin eşşəklərinizi sataram, – birdən sizi bu eşşəklərə görə tanıyarlarsınız.

– Yoxsa Namür məhkəməsi bizim dalımızca xəfiyyə göndərib?

Vastele cavab verdi ki:

– Mənə məlum olan şeyləri sizə danışaram. Bu günlərdə Namürdən mənim yanıma bir dəmirçi gəlmişdi. Dayanıqlı reformatdır. İndi tikilməkdə olan bir qalaçaya, guya, barmaqlıq, flüger və başqa şeylər sifariş etmək lazım olmuş. Bəli, məhkəmə pristavı ona deyib ki, icma başçıları yığılıb yeməkhanaçını çağırıblar, – bu adam hadisə olan yerdən bir neçə tuaz kənarında yaşayırmış. Ondən soruşublar ki, sən qatilləri görməmişən? Əgər görməmişən, onda kimdən şübhələnirsən? O da belə cavab verib: “Mən eşşəyə minmiş – arvadlı–kişili kəndlilər gördüm: içməyə məndən şey istədilər, ancaq eşşəkdən düşmədilər; bəziləri düşüb mənim yeməkhanaçına gəldilər. Kişilər pivə içdi, arvadlar, qızlar – bal. İki nəfər də xoşsifət kəndli gördüm, onlar deyirdi ki, Oranlı messiri bir fut qısalda bilsəydik yaxşı olardı”. Bu zaman yeməkhanaçı fit verib, elə bir hərəkət elədi ki, belə hərəkətlə boğaza bıçaq soxurlar. Sonra deyib ki: “Polad külək barəsində mənə bəzi şeylər məlumdur, bunu sizə gizlin söyləyəcəyəm”. Bunu deyib sonra onu buraxıblar. Yəqin ki, bu əhvalatdan sonra baş məhkəmə orqanları aşağı məhkəmə orqanlarına lazımı sə-

rəncamlar göndərəcəkdir. Bəli, yeməxanaçı deyib ki, kəndliləri arvadlı kişili eşşək üstündə görmüşdür, bu, eşşək minənlərin hamısını tutmaq üçün kifayətdir. Amma siz mənim balalarım, şahzadəyə gərəkli adamsınız.

Ulenşpigel dedi:

– Eşşəkləri sat, qoy pul da şahzadənin xəzinəsinə çatsın.

Eşşəklər satıldı.

Vastele sözünə davam etdi:

– İndi siz evdə hərəniz bir iş görün, sexlərlə əlaqəniz olmasın. Sən quş qəfəsi, siçan tələsi qayıra bilərsənmi?

Ulenşpigel də cavab verdi ki:

– Vaxt vardı qayırdım.

Sonra Vastele Lammedən soruşdu:

– Bəs sən?

– Mən də *heetekock* bir də *oliekoek* satacağam, – bunlar yağla qızardılmış olaydalar, qoğaldır.

– Gəlin bura. Bax, burda hazır qəfəs də var, siçan tələsi də; köhnələrinin ora-burasını düzəltmək üçün də, təzəsini qayıрмаq üçün də alət var. Qəfəsləri, siçan tələlərini mənim kəşfiyyatçılarımdan biri gətirib. Ulenşpigel bu sənin işin. Lamme, sən də bura bax: bu, balaca dəmirçi ocağı. Bu da balaca körük. Sənə un da verərəm, yağ da – qızart *heetekock*-lərini, *oliekoek*-lərini.

Ulenşpigel sözə söz qatdı:

– Bunun hamısını o özü yeyəcək!

Lamme xəbər aldı ki:

– Haçan işə başlayacağıq?

Vastele dedi:

– Əvvəl siz mənə bir gecəliyə kömək edərsiniz, mənimlə bir yerdə işlərsiniz: işim o qədər çoxdur ki, öhdəsindən gələ bilmirəm.

Lamme söyləndi:

– Mən acmışam. Evində bir şey yoxdur yeməyə?

Vastele:

– Sənə çörəklə pendir təklif eləyə bilərəm. – dedi.

– Yağsız?

– Yağsız.

Ulenşpigel soruşdu:

– Pivən, çaxırın varmı?

Vastele də cavab verdi ki:

– Mən içən deyiləm. İstəsəniz, *in het Pelicaen**-ə gedib götürərəm. Yaxındadır.

Lamme:

– Get, – dedi, – donuz qaxacı ilə bir yerdə gətir.

Vastele:

– Yaxşı, götürərəm, – deyib nifrətlə Lammeyə baxdı.

Dəmirçi onlara *dobbelclauwaerf** bir də donuz qaxacı gətirdi. Lamme iştahla beş adamın yerinə yeyirdi. Sonra soruşdu:

– Haçan başlayırıq?

Vastele cavab verdi:

– Bu gecə. Sən dəmirçixanada olacaqsan. Mənim işçilərimdən qorxma, onlar da sənə kimi reformatdırlar.

Lamme dedi:

– Bax, bu yaxşı!

Axşam, işıqların söndürülməsi işarəsindən sonra, Vastele qapıları bağladı, Ulenşpigellə Lammenin köməyi ilə zirzəmidən dəmirçixanaya ağır taylar gətirdi: bunlar silah idi. Vastele dedi:

– Mən gərək iyirmi arkebuz təmir eləyəm, otuz nizə ucluğu itiləyəm, min beş yüz də güllə tökəm. Siz gərək mənə kömək eləyəsiniz.

Ulenşpigel dedi:

– Təəssüf eləyirəm ki, mənim dörd əlim yoxdur.

Yemək-İçməkdən sonra süstləşən Lamme zarıltılı səslə dedi:

– Kömək elərəm.

Ulenşpigel onun nə edəcəyini söylədi:

– Sən güllə tökəcəksən.

– Yaxşı da, güllə deyirsiniz – güllə tökərəm.

Lamme qurğuşun əridir, güllə tökür, hərdən də Vastele acıqlı-acıqlı baxırdı: dəmirçi onu gecə yatmağa qoymamışdı, indi o, iş-

---

* Pelikan (*flam.*)

** Tünd pivə növü (*flam.*)

ləyə-işləyə mürgüləyirdi. Qəzəbini ürəyində saxlayaraq güllə töküdü, elə də istəyirdi ki, ərinmiş qurğuşunu dəmirçinin başına töksün. Lakin bu arzusunun qabağını alırdı. Gecə yarısı, *smitte* Vastele ilə Ulenşpigel səbir ilə arkebut lülələrini pardaqlayanda, nizə ucluqlarını itiləyəndə, Lammenin qəzəbi, yorğunluğu lap son pilləyə çatdı, o, hirsindən fısıldaya-fısıldaya belə bir nitq söylədi:

– Bir özünə bax: arıqsan: cansızsan, rəngin solub. Hamısı da ondandır ki, öz prinsiplərinə, dünyanın güclü adamlarına həddindən artıq sədaqətlişən, onlar üçün həddindən artıq əlləşirsən, amma öz bədəninə, qiymətli canını yaddan çıxarırsan. Canının dərdinə qalmırsan, ona gözücü baxırsan, buna görə də canın əldən gedir. Amma ki, Allah, cənab təbiət bizi bundan ötrü yaratmayıb. Qoy sənə məlum olsun ki, bizim ruhumuza – ruh da ki, həyatın nəfəsidir, – bəli, bizim ruhumuza, nəfəs almaq üçün, paxla lazımdır, ət lazımdır, pivə, çaxır, donuz qaxacı, kolbasa, bir də dinclik lazımdır, amma sən bircə çörəklə, su ilə dolanırsan, gecə də yatırırsan.

Ulenşpigel ucadan dedi:

– Pah, dərdi açılıb!

Vastel qəmgin halda dedi:

– Özü də bilmir nə danışıır.

Lamme acıqlandı:

– Səndən yaxşı bilirəm! Mən deyirəm ki, biz hamımız axmağ: Mən də, sən də, Ulenşpigel də. Biz şahzadələr üçün, dünyanın güclü adamları üçün gözümüzü kor eləyirik. Amma onlar bilsə ki, biz onların ehtiyacı üçün bütün gecəni silah qayırmışıq, güllə tökmüşük, yorulub əldən düşmüşük – gülməkdən qarınları partlar. Onlar öz kefləri üçün, qızıl camlarda fransız çaxırını içirlər, ingilis qalayından qayırilmiş boşqablarda axtalanmış alman xoruzunun qızartmasını yeyirlər, heç bilmək də istəmirlər ki, biz lap nahaq yerə, əsl allahı axtarıyıq, onlar da həmin bu allahın mərhəməti üzündən belə qüvvə əldə eləyiblər, düşmənləri də – bizi qırıb tökürlər, diri-diri quyulara atırlar. Axı onlar nə reformatdır, nə kalvinistdir, nə lüterçidir, nə də katolikdir, – onlar skeptikdir,

onlar hər şeyə şübhə eləyir, onlar pulla knyazlıq alırlar, ya dava ilə ələ keçirirlər; monaxların, monastirlərin, monastır başçıları-nın varını əlindən alırlar; onların əlində qız da var, arvad da var, ləçər də; onlar qızıl camlarda bitib-tükənməyən keflərinin sağlığına içirlər, – içirlər bizim əbədi-əzəli axmaqlığımızın, gicliyimiz, sarsaqlığımızın sağlığına, bütün insan günahları sağlığına, – bu günahları da sənin lap burnunun dibində eləyirlər, sən də burnun hədsiz canfəşanlıqdan quruyub sivriləşib. Ətrafına göz gəzdir: çöllərə, çəmənələrə bax, zəmilərə, meyvə bağlarına, mal-qaraya, yerdən çıxan sərvətə bax. Meşə heyvanlarına, uçan quşlara, gözəl yelbəquşlarına, zərif qaratoyuqlara, qabanlara, dağ keçilərinə nəzər sal, – bunun hamısı onlarındır – ov da, balıqçılıq da, yer də, dəniz də – hamısı onlarındır. Amma sən quruca çövrəklə, su ilə dolanırsan. Biz də burada onlar üçün dəridən-qabıqdan çıxırıq, gecələr doyunca yatırıq, doyunca yeyib-içirik. Gəbərəndə də, bizim meyitimizi ayaqları ilə itələyib, analarımızı da deyəcəklər: “Təzəsini qayırın, bunlar daha yaramır”.

Ulenşpigel güldü, ancaq bircə kəlmə də söz demədi. Lamme acığından fısıldayırdı. Vastele sakitcə ona dedi:

– Sən bu şeyləri fikirləşməyib dedin. Mən donuz qaxacı üçün, pivə üçün, yelbəquşu üçün yaşamıram, mən vicdan azadlığının qələbəsi üçün yaşayıram. Azadlıq dostu olan şahzadə də bu məqsəd üçün yaşayır. O, Niderlanddan cəlladları, zalım hökmdarları qovmaq üçün firavan həyatını, rahatlığını qurban verdi. Ondən ibrət al, çalış piyini azalt. Xalqı yekə qarınla deyil, fədakar-igidliklə, deyinmədən, son nəfəsə qədər həyat yükünü daşımaqla xilas edirlər. Əgər indi yorulmusansa get yat.

Lamme utandı, amma gedib yatmadı.

Onlar səhər açılana kimi silah qayırdılar, güllə tökdülər. Bu qayda ilə üç gecə işlədilər.

Dördüncü gecə Ulenşpigellə Lamme Gentə getdilər. Yol uzununu Ulenşpigel qəfəs, siçan tələsi, Lamme isə – *Oliekoekje* satırdı.

Onlar Melesteede, qırmızı taxtapuşları hər yerdən görünən dəyirmanlar qəsəbəsində də qaldılar. Söz qoydular ki, hər kəs

ayrılıqda öz işi ilə məşğul olsun, axşam da, işıqların söndürülməsi işarəsi verilənə kimi, *in den Zwan*-a, yəni *Qu quşu* yemək-xanasına getsinlər.

Yeni peşə Lammenin xoşuna gəldi. O, məmnuniyyətlə Gentin küçələrini gəzir, arvadını axtarır, saysız-hesabsız içki parçını başına çəkir, həmişə də nəsə yeyirdi. Ulenşpigel də şahzadənin məktublarını – tibb litsensiatı* Yakov Skulapa, dərzi Liven Smetə, Yan Vulfsxaqerə, rəngsaz Cilü Koornə, Kirəmitçi Yan de Roozə təqdim edir, onlar da ona, şahzadə üçün yığıqları pulu verirdilər; həm də dilə tuturdular ki, bir neçə gün yenə Gəntdə, ya onun ətrafında qalsın, – guya onlar yenə də pul yığarlar.

Sonralar bu adamların hamısı, laməzhəblikdə təqsirləndirilərək, Yeni dar ağacında boğazlarından asılmışlar, meyitlərini də Brüqqen qapısı qabağında, Dar ağacları çölündə basdırmışlar.

XXX

Lakin profos – kürən Spelle¹²⁶ əlində qırmızı əsa, arıq yabının belində şəhərləri gəzir, hər yerdə edam kürsüləri qurur, tonqallar qalayır, çuxurlar qazırdı, – bədbəxt arvadları, qızları bu çuxurlarda diri-diri basdırırdılar. Öldürülən adamların var-yoxu krala çatırdı.

Bir gün Ulenşpigel Lamme ilə Melesteedə ağac altında oturmuşdu. O, yaman kədərləndi. Birdən bu iyun ayında hava soyudu. Boz buludlar bürümüş göydən dolu töküldü.

Lamme ona dedi:

– Oğlum, sənin heç abır-həyan yoxdur: dörd gündür haradasa veyillənirsən, üzüyola qızların dalınca qaçırsan, *in den Zoetendə* (*Şirin günahlar içində*) gecələyirsən, axırın da bu olacaq ki, başın düz arı pətəyinə düşəcək, – bir lövhədə belə adamın şəklini çəkiblər. Mən də səni *in den Zwaan*-da gözləyirəm. Qardaş, ehtiyatlı ol ha: belə pozğun həyatın axırı pis olur. Niyə axı ağılı başına yığıb evlənmirsən?

* Bəzi xarici ölkələrdə elmi dərəcə

Ulenşpigel:

– Lamme, qulaq as, – dedi. – O adam üçün ki, sevgi deyilən məstedici döyüşdə bir – hər şeydir, hər şey – birdir, o, gərək seç-mək məsələsində yelbeyinlik eləyib tələsməsin.

– Neleni yaddan çıxarmısan?

– Nele uzaqdadır, Dammedədir.

Ulenşpigel hələ kədərlənirdi, dolu güclənirdi, bu anda, cavan qəşəng bir arvad, paltarının ətəyini başına atıb, onların yanından qaça-qaça getdi.

Arvad çağırırdı:

– Adə, ay maymaq, ağac altında nəyin fikrini çəkirsən?

Ulenşpigel də cavab verdi ki:

– Mən öz paltarının ətəyi ilə mənim başımı örtən bir arvadın həstətini çəkirəm.

Arvad dedi:

– Budur, o arvad gəlib. Dur ayağa!

Ulenşpigel yerində qalxıb ona sarı getdi.

Lamme çığırırdı:

– Sən yenə məni atırsan?

Ulenşpigel də cavab verdi:

– Hə, atıram. Sən *in den Zwaan*-a get, ürəyin istəyən qədər qoyun əti qızartması ye, on parç da pivə iç, sonra da yıxıl yat – onda darıxmazsan.

Lamme:

– Sənin məsləhətini yerinə yetirəcəyəm. – dedi.

Ulenşpigel arvada yaxınlaşdı. Arvad təklif elədi ki:

– Mənim tumanımı bir tərəfdən sən qaldır, o biri tərəfdən mən qaldıraram. Belə. Qaçaq.

Ulenşpigel soruşdu:

– Niyə qaçaq?

– Mən Melesteedən qaçırım. Profos Spelle iki xəfiyyə ilə qəfildən bura gəlib, özü də and içib ki, mənə beş florin pul vermək istəməyən gəzəyən qızları şallağa tutacağam. Buna görə də qaçırım. Sən də qaç. Bir şey olsa məni qoru.

Ulenşpigel çığırdı:

– Lamme! Spelle Melesteedədir! Destelberqə, *Sehrbazlar Ulduzuna* qaç!

Lamme dəhşət içində, cəld yerindən qalxdı. Əlləri ilə qarnını tutaraq qaçmağa başladı.

Qız soruşdu:

– Bu kök dovşan hara qaçdı?

– Yuvaya, biz orada görüşməliyik.

Qız:

– Hə, qaçaq! – deyib, qızğın madyan at kimi ayaqlarını yerə vurdu.

Ulenşpigel dedi:

– Yaxşısı budur, mən əxlaqdan kənara çıxmayım, ona görə də qaçmayım.

Qız soruşdu:

– Bu nə sözdür?

Ulenşpigel izah etdi:

– O kök dovşan tələb edir ki, mən gərək çaxırdan, pivədən, zərif arvad bədənindən uzaq olam.

Qız ona çəp-çəp baxdı:

– Sən yorulmusan, gərək dincələsən.

Ulenşpigel etiraz etdi:

– Mən elə bir örtük görmürəm ki, onun altında dincəlim.

Qız dedi:

– Sənin əxlaqın sənə örtük olar.

– Mən sənin tumanını üstün tutardım.

– Sən müqəddəs adam olmaq iddəəsındasan, mənim tumanım müqəddəs adamların üstünü örtməyə layiq deyil. Burax məni. Tək qaçaram!

Ulenşpigel soruşdu:

– İt dörd ayağı üstündə iki ayağı olan adamdan tez qaçır, – sən bunu bilmirsən? Biz də dörd ayaqla daha tez qaçarıq.

– Dildən sən yaman itisən, – əxlaqlı adama bu yaraşmaz.

Ulenşpigel onunla razılaşdı.

– Düzdür, itiyəm.

Qız dedi:

– Amma həmişə mənə elə gələrdi ki, əxlaqlı adam süst olar, yuxulu olar, ağır, sısqı olar. Bu – üzdə narazılıq ifadəsini gizlətmək üçün maskadır, bu – daşürəkli adamların çiyinə atdığı məxmər plaşdır. Amma mən elə kişiləri sevirəm ki, onların sinəsində sönməz mərdlik çırağı yanır, bu çıraq da onları igidlik göstərməyə, şən sərgüzəştlərə çəkib aparır.

– Gözəl iblis arvad, hamının tərif elədiyi müqəddəs Antoni ilə belə söhbətlər eləyib.

İyirmi addım kənarda yolüstü yeməxana göründü.

Ulenşpigel dedi:

– Sən yaxşı danışırıdın. İndi də gərək yaxşıca içək.

Qız:

– Mənim hələ ağzım qurumayıb, – dedi.

Onlar yeməxanaya girdilər. Qutunun üstündə yekə pivə dolçası vardı; qarnının yekəliyinə görə ona “yekəqarın” deyirlər.

Ulenşpigel yeməxanaçıya dedi:

– Sən bu florini görürsən?

– Görürəm.

– Bax a yekəqarını *dobbelclauwaert*-ilə doldurmaq üçün bu florindən neçə patar sağacaqsan?

Yeməxanaçı ona belə cavab verdi:

– *Negen mannekens* verərsən (doqquz adamcığaz), bununla da haqq-hesabımız düzələr.

Ulenşpigel dedi:

– Yəni altı flandr miti, deməli, sən məndən iki mit artıq alırsan. Yaxşı da, tök.

Ulenşpigel qızın stəkanını doldurdu, sonra ayağa qalxdı, özünü tox tutdu, dolçanın deşiyini ağzına qoyub, içindəki pivəni boğazından ötürdü. Bu zaman elə səs çıxırdı ki, deyirdin fontan səsidir.

Qız çaşıb qaldı; soruşdu ki:

– Sən bu yekəqarında olan pivəni öz arıq qarnına necə tökdün?

Ulenşpigel onun sualına cavab verməyib, yeməxanaçıya sarı döndü:

– Donuz qaxacı gətir, çörək gətir, bir də yekəqarın dolça dolusu pivə. Biz yenə də yeyib-İçmək istəyirik.

Belə də oldu.

Qız qaxacın dərİsini çeynəyəndə Ulenşpigel onu elə nəzakətlə qucaqladı ki, qız buna çox təəccübləndi, həm də valeh oldu. Sonra heyrətdən özünə gələrək, Ulenşpigelə belə sual verdi:

– Sizdəki əxlaqla – bu İçki həvəsi, qurd İştahı, sevgi qoçaqlığı necə bir yerə sığışır?

Ulenşpigel onun sualına belə cavab verdi:

– Mən çox günah iş tutmuşam, özün də bilirsən ki, tövbə eləməyə söz vermişəm. Mənim tövbəm düz bir saat çəkdi. Öz gələcəyim haqqında fikirləşməyə mənim vaxtım vardı: gözümün qabağına gətirdim ki, mən gərək, xoşuma gəlməsə də, ancaq çörək yeyəm; ancaq su ilə kifayətlənəm; sevgidən qəti surətdə boyun qaçıram; heç qımıldanmayam da, asqırmayam da, çünki birdən bunun İçindən pis bir şey çıxar; hamı mənə hörmət eləsin, hamı da məndən qaçsın; cüzam xəstəliyinə tutulmuş kimi – tək-tənha yaşayım; yiyəsini itirmiş it kimi – darıxıb qüssələnim; beş-on il bu cür süründükdən sonra ağır səfalət İçində gəberim. Bəli, mənim tövbəm uzun sürdü. Qəşəng qız, məni öp, sonra da bu məhşərdən çıxıb gedək!

Qız sevinclə ona tabe olaraq, ucadan dedi:

– Ah! Yüksək əxlaq – ancaq lövhədir, onun yeri paya başıdır.

Sevgi mazaqlaşmasında vaxt tez gəlib keçirdi. Lakin qız, profos Spellenin öz xəfiyyələri ilə qəfildən gəlib onların xoşbəxtlinə mane olacağından qorxurdu. Buna görə, nə qədər gec deyildi, buradan əkilməyi lazım bildilər.

Ulenşpigel dedi:

– Hə, tumanının balağını yığ!

Onlar, bir cüt maral kimi, yüyürə-yüyürə Destelberqə yol aldılar. Gedib gördülər ki, Lamme *Sehrbazlar Ulduzunda* çörək yeyir.

XXXI

Ulenşpigel Gendə tez-tez Yakov Skolapla, Liven Smetlə, Yan de Vulfsxagerlə görüşür, onlar Ulenşpigelə şahzadənin müvəffəqiyyəti və müvəffəqiyyətsizliyi haqqında məlumat verirdilər.

Həmişə də, Ulenşpigel Desteberqə qayıdanda, Lamme ona eyni sualı verirdi:

– Nə xəbərlə gəlmisən? Yaxşı ya pis?

Ulenşpigel də cavab verirdi:

– İş pisdirdir! Şahzadə, onun qardaşı Lüdviq, o biri başçılar, həm də fransızlar bu qərara gəlmişdilər ki, Fransanın içərilərinə gedib, şahzadə Konde¹²⁷ ilə birləşsinlər. Bu yolla onlar bədbəxt Belçikanı, vicdan azadlığını xilas elə bilirdilər. Lakin bu, Allah istəyən olmadı: alman reytləri, landsknextləri daha qabağa getmək istəmədilər, əsasları da bu oldu ki, biz Fransa ilə deyil, hersoq Alba ilə vuruşmağa and içmişik. Şahzadə onları, öz vəzifələrini yerinə yetirmək üçün dilə tutsa da, bundan bir şey çıxmadı. Axırda o, hər necə olsa, onları Şampandan, Lotaringiyadan keçirib Strasburqa apardı, oradan da onlar Almaniya qayıtdılar. Pulla tutulmuş qoşun tərslik eləyib, şahzadənin qoşunundan gədən kimi, onun işi dərhal pozuldu: Fransa kralı¹²⁸, şahzadə ilə müqavilə bağlasa da, ona pul verməkdən boyun qaçırdı. İngiltərə kraliçası¹²⁹ Kaleni¹³⁰ bütün mahalı ilə azad edərsə, ona pul verəcəyini vəd etdi. Lakin bu məktubu yolda ələ keçirib Lotaringiya kardinalına verdilər; kardinal da, şahzadənin adından, saxta imza ilə, cavab yazıb kraliçanın təklifini rədd etdi. Bu qayda ilə, xoruz banından xəyallar dağılan kimi, gözümüzün qabağında şanlı qoşun da dağılıb gedir, bizim ümidlərimiz də. Lakin Allah bizimlədir, əgər torpaq bizi darda qoysa da, su darda qoymaz. Yaşasın Gyöz!

XXXII

O günkü qız ağlaya-ağlaya Lamme ilə Ulenşpigelin yanına gəlib dedi:

– Melestedə Spelle pul alıb adam öldürənləri, oğruları açıb buraxır, amma heç bir günahı olmayanları öldürür. Mənim də

qardaşım Mixilkinə ölüm cəzası kəsilib. Ah, belə də müsibət olar! Qulaq asın, görün nə deyirəm, sonra da bunun qisasını alın – siz axı kişisiniz! Bu işin hamısını eləyən Piter de Roozedir: o, kiçik yaşlı qızları zorlayan, əclaf, rəzil, pozğun adamdır. Ah, belə də müsibət olar! Bir gün axşam elə olur ki, mənim bədbəxt qardaşım Mixilkin *Valck** yeməxanasında Piter de Roozeyə rast gəlir. Onlar ayrı-ayrı masada oturublarmış: hamı Piter de Roozeden – taun xəstəliyindən qaçan kimi qaçır.

Mənim qardaşım onun kimi murdar adamla bir zalda oturmaq istəmir, ona pozğun, əclaf adam deyir, zaldan çıxıb getməsini tələb edir. Piter de Rooze də ona deyir: “Özünü satan qızın qardaşı lovğalana bilməz”. Axı o, yalan demişdi: mən özümü satan qız deyiləm, – kim xoşuma gəlsə, mən onunla gəzirəm.

Piter de Rooze bu sözü deyəndə Mixilkin pivə dolu parçı onun sifətinə atır, deyir ki, sən əclaf, əxlaqsız adamsan, yalan danışır-san, zaldan çıx, yoxsa əlimi dirsəyə kimi sənənin ağzına soxaram.

O, nəşə demək istəyir, amma Mixilkin yumruğunu iki dəfə onun ağzına ilişdirir. Piter onun əl-qolunu dişləsə də, qardaşım onun çənəsindən yapışib yola atır, Piter də, amansızca döyülmüş halda, yerdə sərilib qalır.

Sağalandan sonra, tək qalmaqdan darıxır, *in 't Vagevuur*** adlı köhnə, pis yeməxanaya yollanır, – oraya ancaq yoxsullar gedir. Orada avara lütlər də ondan kənara çəkilirlər. Heç kəs onunla kəlmə kəsmirdi, ancaq onu tanımayan kəndlilər, bir də haramzadalar, ordudan qaçanlar onunla danışırdı. Burda da hamıya öcəşirdi, belə ki, burda da onu neçə dəfə kötəkləmək istəyiblər.

Profos Spelle iki xəfiyyə ilə Melesteyə gələndə Piter de Rooze it kimi onun dalınca düşür, onları çaxıra, ətə qonaq eləyir, öz hesabına onlara cürbəcür pullu əyləncələr düzəldir. Bu yolla da onların dostu-yoldaşı olur, kimdən acığı gəlirdisə, onlara kinli qəlbi ilə gücü çatdıqca pislik eləmək istəyirdi. Onun da ki, Melestenin bütün əhalisindən, ən çox da mənim yazıq qardaşımdan acığı gəlirdi.

---

* “Qızılcuq” (*flam.*)

** “Məhşər” (*flam.*)

Ondan da başladı. Yalançı şahidlər, öz xeyrini güdən əclaflar çuğulluq elədilər ki, Mixilkin laməzhəbdir, o, Məryəm ana haqqında pis-pis sözlər deyib, *Valck* yeməxanasında bir neçə dəfə allahı, müqəddəs övliyaları yamanlayıb, sandığında da ən azı üç yüz florin pul gizlədib.

Camaat arasında şahidlərin yaramaz adam olması haqqında sözsöhbət getsə də, Mixilkini tutdular. Spelle öz xəfiyyələri ilə bu qərara gəldi ki, Mixilkinə cəza vermək üçün əldə edilən dəlillər kifayətdir. Onu blokda tavandan asdılar, hər ayağına da əlli funt ağırlığında çəki daşı bağladılar.

O deyirdi ki, mənim təqsirim yoxdur, əgər Melestədə bir haramzada, əclaf, küfrbaz, pozğun adam varsa, o da, əlbəttə, Piter de Roozedir, mən deyiləm.

Amma Spelleyə heç bir söz kar eləmirdi. O, xəfiyyələrə əmr etdi ki, Mixilkini lap tavana qədər qaldırsınlar, sonra da, ayaqlarındakı daşlarla birdən yuxarıdan buraxsınlar. Xəfiyyələr elə vəhşilik elədilər ki, onun topuqlarının dərisi partladı, əti parçalandı, ayağı yerindən çıxıb asıla qaldı.

Amma Mixilkin dedi ki, mən özümü günahkar hesab eləmirəm. Onda Spelle əmr etdi ki, yenə ona cəza versinlər, eyhamla bunu da bildirdi ki, əgər Mixilkin ona yüz florin versə, onu açıb buraxar.

Mixilkin də dedi ki, ölmək mənim üçün bundan asandır.

Melestenin əhalisi Mixilkinin tutulduğunu, indi də işgəncə verildiyini eşidəndə hamısı bir yerdə şahidlik ifadəsi verməyə gəldilər, – buna “icmanın bütün yaxşı adamlarının şahidliyi” deyirlər. Onlar qəti dedilər ki, Mixilkin heç də laməzhəb deyil, – o hər bazar günü kilsəyə gedir, böyük bayramlarda təberrük ayini icra edir, ancaq canını bələdan qurtarmaq istəyəndə Məryəm ananın adını çəkir, o, arvadlar barəsində pis söz demir, o ki, qaldı göydəki məlikə barəsində olsun! O ki, qaldı yalançı şahidlərin deməsi ki, guya o, *Valck* yeməxanasında küfrbazlıq eləyib, bu tamam yalandır, böhtandır.

Mixilkini buraxdılar, yalançı şahidləri cəzalandırdılar. Profos Spelle, Piter de Roozeni məhkəməyə cəlb etmək istədi, lakin o,

yüz florinlə canını qurtardı, profos da onu daha məhkəmə sorğusualına tutmadı, ona işgəncə cəzası da vermədi.

Piter de Rooze qorxdı ki, Spelle onun qalan puluna da tamah salıb, onu dolaşdırar, – buna görə Melestedən qaçdı, mənim yazıq qardaşımsa Antoni odundan* öldü.

Əvvəllər o, məni heç görmək istəməzdi. Öləndən qabaq məni yanına çağırtdırıb dedi ki, sənin bədənində yanan oddan qorx, çünki o od səni cəhənnəm oduna sala bilər. Mən kirmişcə ağlayırdım – axı mənim bədənimdə doğrudan da od yanır! Mixilkin mənim gözümlə qabağında öldü.

Qız həyəcanla dedi:

– Ah! Kim mənim istəkli, əziz qardaşımın qisasını Spelledən alsın, o mənim ağam olacaq, mən onun həmişə qulu olacağam.

Ulenşpigel ona qulaq asır. Klaasın külü isə intiqam almağa çağırırdı. O öz-özünə cinayətkar Spelleni dar ağacından asdıracağına söz verdi.

Boolkin, – qızın adı belə idi, – Melesteeyə qayıtdı. İndi o, daha Piter de Roozenin qisasından qorxmurdu, çünki, Desteberqdən mal-qara aparın bir çovdar ona dedi ki, keşişlə şəhər əhalisi Spelleyə xəbərdarlıq etmişlər: əgər o Mixilkinin bacısına azca da olsa toxunsa, onda hersoqun qabağında cavab verəcəkdir.

Ulenşpigel qız ilə Melesteeyə getdi. Mixilkinin evinə girib, aşağı otaqlardan birində pirojnaçı şəklini görəndə düşündü ki, bu yəqin mərhumun şəkli idi.

Boolkin dedi:

– Bu mənim qardaşımdır.

Ulenşpigel şəkli götürüb dedi:

– Spelleni asacaqlar!

Qız soruşdu:

– Sən bunu necə eləyəcəksən?

Ulenşpigel də cavab verdi:

– Bunu qabaqcadan bilsən, sonra heç bir ləzzət duymayacaqsan.

Boolkin qəmgin halda başını yırğaladı.

---

* Qanqrena

– Mənə inanmırsan?

– Mən sənə bircə elə – “Spelleni asacaqlar” deməklə çox böyük etibar göstərdim. Elə bircə bu sözün üstündə mən onu dar ağacından asdırana kimi, sən məni boğazımdan asdıra bilərsən.

Qız onunla razılaşdı:

– Bu da doğrudur.

Ulenşpigel sözünə davam etdi:

– Belə. İndi sən get mənə yaxşı gil, ikiqat *bruinbier*, təmiz su, bir də dana əti qaxacı gətir. Bunun hamısını biz ata malı kimi bölürük. Dana əti qaxacı mənə gedər, *bruinbier* ətə gedər, su gilə gedər, gil də heykələ.

Ulenşpigel pivədən içə-içə, ətdən yeyə-yeyə gili əzişdirirdi, gözü şəkildə, özü də dalğın olduğundan, bəzən ağzına ət yerinə bir parça gil də dürtürdü. Gili əzişdirdikdən sonra ondan maska qayırdı. Boolkin onun ağzını, burnunu, gözlərini, qulaqlarını əsli ilə tutuşduraraq valeh olurdu, çünki bu eynən onun ölə qardaşına oxşayırdı.

Sonra Ulenşpigel maskanı sobaya qoydu, Maska quruyanda onun üzünə eynən meyit rəngi, həm də sərt, tutqun ifadə verdi, üzünün cizgiləri də elə bil ağrının təsirindən qıc olaraq dəyişmişdi. Qız buna təəccüb edərək xeyli müddət gözlərini maskadan ayıra bilmədi, sonra birdən rəngi kətan kimi ağardı, əlləri ilə üzünü örtüdü, sarsılmış halda dedi:

– Bu mənim yazıq Mixilkinimdir!

Ulenşpigel gildən, qana bulaşmış, iki ayaq da qayırdı.

Boolkin ilk sarsıntıdan özünə gələrək dedi:

– Kim qatili öldürsə, Allah ona nicat versin!

Ulenşpigel maskanı, ayaqları götürüb dedi:

– Mənə bir köməkçi lazımdır.

Boolkin ona məsləhət gördü ki:

– Sən *In den Blamwe Ganc-a* (*Göy Qaz*) get, yeməxanaçı ipri İoos Lansamı gör. O, mənim qardaşımın ən yaxın dostu idi. De ki, məni Boolkin göndərib.

Ulenşpigel belə də elədi.

Profos Spelle, başqalarının ölümünə səbəb olaraq, öz işini görürdü. Adəti üzrə *Qızılquş* yeməxanasına gedir, orada pivəyə darçınla qənd qatıb isti-isti içirdi. Burada ona, dar ağacına düşmək qorxusundan, nə istəsə yerinə yetirirdilər.

Piter de Rooze ürəklənib Meleste qayıtmışdı. Özünü Spellə ilə xəfiyyələrinin mühafizəsi altında hiss etmək üçün onlardan ayrılmırdı. Arabir Spelle onu qonaq edirdi. Öldürdükləri bədbəxt adamların pulları ilə yeyib-içir, kef çəkirdilər.

İndi *Qızılquş* yeməxanasına, yaxın keçmişdə olduğu kimi, çox adam gəlmirdi. Əvvəllər şəhər əhalisi şən yaşayırdı, katolik qaydası ilə allaha dua edirdi, məzhəb üstündə təqib olunmurdu. İndi şəhər sanki matəm içində idi, – hər halda çoxlu boş, ya qarpısı bağlı evlər, boş küçələr belə təsir bağışlayırdı. Boş küçələrdə arıq itlər gəzişir, peyin yığınlarını eşləyirdi.

Lakin iki cinayətkar adam burada kef içində yaşayırdı. Qorxuya düşmüş əhali görürdü ki, bu iki adam lap azğınlaşmışdır: onlar tutacaqları adamları gündüz müəyyən eləyir, evlərini gündən keçirir, öldürəcəkləri bədbəxtlərin siyahısını tuturdular, axşamlar da, özləri kimi sərxoş xəfiyyəçilərin mühafizəsi altında, *Qızılquş* yeməxanasından çıxır, bağıra-bağıra biabırçı nəğmələr oxuyurdular.

Ulenşpigel *In den Blauwe (Göy Qaz)* yeməxanasına getdi, İoos Lapsami piştaxta dalında gördü.

Cibindən bir balaca şüşə araq çıxarıb dedi:

– Boolkin belə araqdan iki çəllək satır.

Yeməxanaçı:

– Gedək mətbəxə, – dedi.

İçəri girəndən sonra qapını örtüb diqqətlə Ulenşpigelə baxdı:

– Sən özün ki, araq alveri eləmirsən. Nə göz vurursan? Sən kimsən?

Ulenşpigel ona belə cavab verdi:

– Mən, Dammedə tonqalda yandırılmış Klaasın oğluyam. Onun külü mənim sinəmdədir, məni intiqam almağa çağırır. Mən qatil Spelleni öldürmək istəyirəm.

Yeməxanaçı soruşdu:

– Səni mənim yanıma Boolkin göndərib?
– Boolkin göndərib. Mən Spelleni öldürəcəyəm, sən də mənə kömək elərsən.

– Razıyam. Bu işə necə başlamaq lazımdır?

Ulenşpigel bu sözün qabağında dedi:

– Keşişin yanına get. O, yaxşı adamdır, Spellenin də düşmənidir. Dostlarını yığ, sabah, işıqların sönməsi işarəsi veriləndən sonra Everhem yoluna, *Qızılquş* yeməxanası ilə Spellenin evinin arasına çıx. Hamınız qara paltar geyinin, kölgədə durun. Saat onda Spelle yeməxanadan çıxacaq, o biri tərəfdən bir araba yaxına gələcək. Bu gün dostlarına bir söz demə, – onlar öz arvadlarının lap qulağı dibində yatırlar. Sabah gedib deyərsən. Ora gedin, yaxşı qulaq asın, deyilənin hamısını yadda saxlayın.

İoos:

– Yadda saxlaram, – deyib stəkanı qaldırdı: – Spellenin boğazına salınacaq kəndir üçün içirəm!

Ulenşpigel də onun sözünə qüvvət verdi:

– Kəndir üçün!

Sonra onlar ümumi zala gəldilər. Brüqqen şənbə bazarından qayıdan köhnə-külüş alverçiləri burada Gent şərabı içirdilər. Bu gün onların yaxşı qazancı olmuşdu: yoxsullaşmış zadəganlardan su qiymətinə aldıkları zər-xara kamzolları, gümüş işləməli örtükləri birə-beş qiymətə satmışdılar, – vaxtilə zadəganlar ispaniyalı-lar kimi, təntənəli həyat keçirmək eşqilə bunları tikdirmişdilər.

İndi, köhnə-külüş alveri eləyənlər, yaxşı qazanc əldə etdikləri üçün, yeyib-çir, kef eləyirdilər.

Ulenşpigellə İoos Lansam bir küncdə oturub içir, pıçılıtlı ilə danışır, işlərini yoluna qoyurdular: ən əvvəl İoos – yaxşı insan olan, günahsız adamların qatili Spelleyə nifrət edən keşişin yanına gedəcək, sonra da dostlarını görəcəkdə.

Ertəsi gün İoos Lansam, Mixilkinin qabaqcadan xəbərdarlıq edilmiş dostları, işıqların söndürülməsi işarəsindən sonra həmişə pivə içdikləri *Göy Qazdan* çıxıb, əsl məqsədlərini gizlətmək üçün, hərə bir tərəfə getdi, lakin gəlib İverhem yolunda birləşdilər. Onlar on yeddi nəfər idi.

Saat onda Spelle, iki xəfiyyəsi ilə, bir də Piter de Rooze ilə *Qızılquşdan* çıxdılar. Lansam öz adamları ilə Samson Bunun anbarında gizlənmişdilər, – Samson da Mixilkinin dostlarından idi. Anbarın qapısı açıqdı. Lakin Spelle oradakı adamları görmədi.

Amma onlar gördülər ki, Spelle, Piter de Rooze, iki də xəfiyyə, sərxoş olduqlarından, yırğalana-yırğalana gedir; həm də Spellenin sərxoşluq içqırığı ilə tez-tez kəsilən boşboğazlığını eşidirdilər; o deyirdi:

– Profoslar! Profoslar! Profoslar bu dünyada yaxşı yaşayırlar. Adamasanlar, mənim qoluma girin – məndən də sizin payınıza bir şey düşür axı!

Birdən, şəhərin kənarından eşşək anqırtısı, şallaq səsi eşidildi. Spelle dedi:

– Belə də tərs eşşək olar! Ondan belə nəzakətlə xahiş eləyirlər, o heç vecinə də almır!

Bu zaman çarx səsi, araba taraq-turuqu eşidildi: araba təpənin dibi ilə bərk gəlir, daşlara dəyərək atılıb düşürdü.

Spelle birdən vəhşi səslə bağırırdı:

– Saxla!

Araba onlara yaxınlaşan kimi Spelle, iki də xəfiyyə eşşəyin cilovundan yapışdı.

Xəfiyələrdən bir dedi:

– Arabada heç kəs yoxdur.

Spelle çığırdı:

– Axmaq adam! Ola bilərmə ki, araba gecə vaxtı boş gəlsin, içində heç kəs olmasın? Yəqin adam var, gizlənilib. Fanarları yandırın, yuxarı qaldırın, mən bu saat baxaram.

Spelle əlində fanar arabaya qalxdı, elə o saat da fəryad edib yerə yıxıldı; çığırdı:

– Mixilkin! Mixilkin! Allah, dadıma çat!

Bu zaman arabada bir adam ayaq üstə qalxdı; o, pirojnaçı kimi ağ paltarda idi, əllərində iki qanlı ayaq tutmuşdu.

Piter de Rooze, iki də xəfiyyə, birdən fanar işığında ortaya çıxan xəyalı görüb fəryad qopardılar.

– Bu Mixilkindir! Ölmüş Mixilkin! Dadımıza çat, Allah!

Hay-küyə anbarda gizlənən on yeddi adam da yüyürüb gəldi. Onlar aydın ay işığında, maskanın ölmüş dostlarına oxşadığını görüb dəhşətə gəldilər.

Xəyal, əllərində tutduğu iki qanlı ayağı yelləyirdi.

Xəyalın üzü, Mixilkinin üzü kimi, dolu və girdə idi, ancaq meyit kimi göyərmişdi, çənəsini də qurdlar yemişdi; sifətində qorxunc ifadə vardı.

Xəyal, qanlı ayaqları yelləyə-yelləyə, arxası üstə yerə sərilən, zar-zar zarıldayan Spelleyə dedi:

– Spelle, profos Spelle, özünə gəl!

Spelle tərpənmirdi.

Xəyal yenə səsləndi:

– Spelle! Qalx, yoxsa itələyəyəm düşərsən cəhənnəmin isti bucağına!

Spelle ayağa qalxdı. Qorxudan saçı biz-biz durmuşdu.

O, yalvara-yalvara dedi:

– Mixilkin! Mixilkin! Məni bağışla!

Bu arada şəhər camaatı yığışdı. Lakin Spelle fanarlardan başqa ayrı şey görmürdü; ona elə gəlirdi ki, bunlar iblis gözüdür. Sonra özü belə nəql edirdi.

Mixilkinin ruhu dedi:

– Spelle! Ölməyə hazırsanmı?

Profos cavab verdi ki:

– Yox, yox messir Mixilkin, hardan hazırım! Mən günahdan qaralmış ruhumla allahın hüzuruna getmək istəmirəm.

Xəyal yenə soruşdu:

– Məni tanıdınmı?

Spelle ucadan dedi:

– Allah, mənə kömək ol! Hə, tanıdım: sən pirojnaçı Mixilkinin ruhusan: o, günahkar olmadığı halda əzaba düşdü, işgəncədən sonra öz yatağında öldü, bu qanlı ayaqlar da onun ayaqlarıdır: mən əmr etmişdim ki, onun hərəsindən əlli girvənkəlik daş assınlar. Bağışla məni, Mixilkin! Piter de Rooze məni yoldan çıxartdı: səni siyahıya salmaq üçün o mənə əlli florin vəd eləmişdi, sonra doğrudan da verdi.

Ruh soruşdu:

– Tövbə eləmək istəyirsən?

– Hə, messir, tövbə eləmək istəyirəm, hər şeyi boynuma alıram, əməlimdən peşman olmuşam. Ancaq sizdən xahiş eləyirəm: o cinləri qovun, yoxsa onlar məni yeyəcəklər. Nə eləmişəm, hamısını açıb deyəcəyəm! O yanan gözləri rədd eləyin! Mən Turendə də beş adamın başına bu müsibəti gətirmişəm, Bruqqədə – dörd adamın. Adları yadımdan çıxıb, tələb eləsəniz yadıma salaram. Başqa yerlərdə də mən günah iş tutmuşam, senyor, mənim təqsirimdən altmış doqquz günahsız adam qara torpaqda yatır. Mixilkin, krala pul lazımdır. Mənə belə deyiblər. Axı mənə də pul gərəkdir. Pulun bir hissəsini Gendə, Qrovels qarının zirzəmisində basdırmışam – o qarı mənim anamdır. Elədiklərimin hamısını sizə dedim, hamısını! Məni xilas edin, bağışlayın! İblisləri qovun! Allah, müqəddəs Məryəm ana, ya həzrət İsa, məni qurtarın! Siz ancaq cəhənnəm odunu məndən uzaq eləyin, mən hər şeyimi sataram, yoxsullara paylaram, tövbə elərəm!

Ulenşpigel gördü ki, ora yığışan camaatın ona yazığı gəlir; arabadan yerə atıldı, Spellenin boğazından tutub, onu boğmağa başladı.

Ancaq keşiş işə qarışdı. Dedi ki:

– Burax onu. Ya xşısı budur, qoy o, xəyalın əlində ölməkdənsə, dar ağacında ölsün!

Ulenşpigel soruşdu:

– Siz nə eləmək istəyirsiniz?

Keşiş cavab verdi ki:

– Biz ondan hersoqa şikayət eləyəcəyik, onu asacaqlar. Bəs sən kimsən?

Ulenşpigel:

– Mən Mixilkin simasında yazıq bir fələməng tülküsiyəm, bu saat gedib yenə öz zağama girəcəyəm, yoxsa ispaniyalı ovçular məni tutar.

Piter de Rooze bu zaman gücü yetdikcə qaçırdı.

Spelleni dar ağacından asdılar, bütün əmlakı da müsadirə edildi.

Bu da krala çatdı.

XXXIII

Ertəsi gün Ulenspiigel, şəffaf sulu, kiçik Lis çayının qırağı ilə Kurtra gedirdi.

Lammenin ovqatı çox təlx idi.

Ulenspiigel ona dedi:

– Ay səni ağlağan kişi! Arvadın barəsində ağlayıb-sıtqayırsan, amma o sənin boynuna buynuzlu çələng taxdı.

Lamme ona etiraz etdi:

– Oğlum, o, həmişə mənə sədaqətli olub, hətta mənə sevirdi də; amma mən onu necə sevirdim, – bunu ancaq Allah bilir! Bir gün elə oldu ki, o, Brüqqeye getdi, – qayıdanda baxdım ki, onu elə bil dəyişiblər. Ondan sonra mən haçan ona yaxın olmaq istəyəndə o deyirdi: “Biz gərək ancaq iki dost kimi yaşayaq”. Mən də dərdli-dərdli ona deyirdim: “Mənim sevimli gözəlim, bizi axı Allah özü birləşdirib. Mən sənin lap xırdaca arzularını da yerinə yetirirdim. Mən qalın, qara kətandan gödəkcə, üstündən də bəmazi çuxa geyərdim, kralın fərmanı da olsa, səni ipəyə, məxmərə tutardım. Gözəlim, yoxsa daha mənə sevmirsən?” O da mənə belə cavab verirdi: “Mən səni allahın şəriətində, kilse qayda-qanununda göstəriləni kimi sevirəm. Hər halda mən sənin yoldaşın olub qalırım, ancaq xeyirxah yoldaşın”. Deyirdim ki: “Mənə sənin xeyirxahlığın gərək deyil, mənə sən lazımsan, mənim arvadım”. O da başını yelləyib deyirdi: “Mən bilirəm ki, sən yaxşı adamsan, həmişə bizim aşpazımız olmusan, – mənə yemək hazırlamağa qoymamısan. Sən döşəkağlarını, yaxalıqları, köynəkləri ütüləmişən, qoymamısan ki, mən ağır ütünü əlimə alım. Sən paltar yumusan, otaqları da, evin qabağını da süpürmüşən, – mənim əziyyət çəkməyimə yol verməmişən. İndi bu işləri mən özüm görəcəyəm, məndən daha ayrı şey istəmə, kişi!” – Deyirəm ki: “Yox, qoy hər şey əvvəlki kimi qalsın: mən sənin qulluğun da olacağam, paltarütüləyənin də, aşpazın da, paltaryuyanın da, sənin sədaqətli qulun da – ancaq yadımdan çıxartma ki, arvadla kişinin ruhu da birdir, bədəni də, sən gəl bizim bu mehriban sevgi əlaqəmizi qırma, gör bu əlaqə bizi necə mehribanlıqla birləşdirib”. – Deyir ki: – “Yox, belə lazımdır” – Soruşuram

ki: “Sən Brüqqədə belə amansız qərara gəldin?” – Cavab verir ki: “Mən allaha, müqəddəs övliyalara əhd-peyman eləmişəm. – Soruşuram ki: “Axı kim səni məcbur elədi: ər-arvadlıq vəzifəsini yerinə yetirməmək üçün əhd-peyman edəsən? Dedi ki: “Burda allahın inayəti oldu, məni mənəvi qızlarının sırasına qəbul elədi”. Bax o gündən o, mənə elə yad oldu ki, elə bil, bir başqasının sədaqətli arvadı oldu. Mən ona yalvardım da, onu incitdim də, hədələdim də, hönkür-hönkür ağladım da, öyüd-nəsihət də verdim – heç bir şey kömək eləmədi. Bir gün Blan-kerberqə getmişdim, oradakı fermalarımın birindən icarə haqqı alacaqdım, axşam evə qayıdanda gördüm ki, o yoxdur. Doğrudur, mənim xahişlərim, yalvarışlarım onu darıxdırmışdı, mənim qəmgin üzümə baxmaqdan zəhləsi getmişdi, – axırda qaçıb. İndi o haradadır?

Lamme bu sözdən sonra Lis çayının sahilində oturdu, başını əyib gözünü suya tikdi, həzin-həzin danışmağa başladı:

– Ah, əzizim, əzizim! Sən necə kopbuşdun, zərifdin, qəşəngdin! Belə cavan arvadı mən daha tapmaram! Belə sevgi yeməklərini mən daha heç yerdə yemərəm! Hanı sənin kəklikotu kimi ətirli öpüşlərin, qəşəng dodaqların, – o dodaqlardan mən, arı qızılgüldən bal yığan kimi, ləzzət yığırdım. Hanı sənin, məni mehribanca qucaqlayan ağ əllərin? Hanı sənin odlu qəlbin, dolğun döşlərin, hanı sənin sevgi dolu gözəl bədənindən keçən o dadlı titrəyiş? Eh, ay sərin sulu çay, sənin keçmiş ləpələrini yada salmağın nə mənası, – indi sənin yeni dalğaların günəşin şüaları altında fərəhlə axıb gedir!

XXXIV

Peteqen meşəsinin kənarına çatanda, Lamme Ulenspiqelə dedi:

– İstidən bişdim. Kölgədə oturaq!

Ulenspiqel onunla razılaşdı:

– Oturaq.

Ağac altında, ot üstündə oturdular. Bu anda onların yanından qaça-qaça bir sürü maral keçdi.

Ulenşpigel alman arkebuzunu doldurdu:

– Lamme, gözdə-qulaqda ol! Bax, onlar yaşlı diş maraldır, hələ balalamaqdan düşməyiblər, doqquzuclu buynuzları gör necə lovğa-lovğa dikəlib! Yanlarındakı birillik qəşəng balaları gör necə vırda-vırda, tez-tez addım atır, – yaşlı maralları qoruyurlar, hər dəqiqə öz yataqlarına tələsirlər. İndi mən çaxmağı çəkirəm, sən də çək. Atəş! Yaşlı maral yaralandı. Birillik maralın da ombasına güllə dəydi. Qaçır. Onu yıxılana kimi qovacaqıq. Hə, ardınca gəl, qaç, çap, uç!

Lamme dedi:

– Əcəb mənim dəlisov dostum var! Gör ağına nə gəlib: maral dalınca qaçmaq! Qanadsız uçmaq istəmək boş yerə zəhmət çəkməkdir. Qaçsan da çata bilməyəcəksən. Ay mənim amansız yol yoldaşım! Haradan sənin ağına gəldi ki, mən də sən kimi diribaşam? Məni tər yuyub apardı, oğlum, tər məni yuyub apardı, bu saat yıxılacağam. Bura bax: meşəbəyinin əlinə keçsən – dar ağacına düşəcəksən. Marallar – kral ovudur. Qoy marallar qaçsın, oğlum, hər halda sən onları tuta bilməyəcəksən!

Ulenşpigel çığırırdı:

– İrəli, irəli! Eşidirsən, onun buynuzları yarpaqlar arasından necə keçir, yarpaqlar necə xışıldayır? Elə bil külək əsir. Gör yerdə nə qədər sınımış budaq var, yarpaq var! Belə bir güllə də onun ombasına dəydi! Bu gün bizim naharımız olacaq!

Lamme dedi:

– Maralı hələ heç bişirməmişən! Qoy o yazıq heyvanlar qaçıb getsin! Ah, yaman istidir! Bu saat yıxılacağam, daha dura bilməyəcəyəm.

Birdən, hər tərəfdən cındır paltarlı, silahlı adamlar yüyürüb gəldi. İtlər hürüşə-hürüşə maralların ardınca cumdu. Dörd nəfər qaşqabaqlı kişi Lamme ilə Ulenşpigeli halaya alıb, meşənin içərilərinə apardılar. Meşənin lap dərinliyində Ulenşpigellə Lamme bir tala, talada isə böyük düşərgə gördülər: burada qadın da vardı, uşaq da, çoxlu kişi də; kişilərin hərəsi bir cür silahlanmışdı: kimi qılıncla, kimi qundaqlı ox-yayla, kimi arkebuzla, kimisi də mizraqla, ov nizəsilə, reytar tapançası ilə.

Ulenşpigel onlardan soruşdu:

– Siz kimsiniz: quldursunuz, ya Meşə qardaşlarısınız? Mənə elə gəlir ki, siz buraya, bütün elliklə düşmən əlindən qaçmısınız.

Tonqal yanında oturub, tavada quş qızardan qoca dedi:

– Biz – Meşə qardaşlarıyıq. Bəs sən kimsən?

Ulenşpigel ona belə cavab verdi:

– Mən gözəl Flandriyadanam. Mən rəssamam da, kəndliyəm də, zadəganam da, heykəltəraşam da. Bu böyük dünyada gəzib dolaşırım, yaxşılığı, gözəl şeyləri tərifləyirəm, axmaq-axmaq işlərə qəhqəhə ilə gülürəm, – lap uğunub gedənə kimi.

Qoca sözünə davam etdi:

– Sən ki, çox ölkələr görmüsən, deməli, onda Gentli kimi *schild ende Vrindt* (qalxan və dost) sözünü söyləyə bilərsən. Söyləyə bilməsən, deməli sən əsl fələməng deyilsən, onda sən öldürüləcəksən.

Ulenşpigel dedi:

– *Schild ende Vrindt*.

Sonra qoca Lammedən soruşdu:

– A yekəqarın, bəs sən nə işin sahibisən?

– Mən öz mülklərimi, malikanələrimi, fermalarımı, binələrimi satıb yeyirəm, içirəm, arvadımı axtarıram, dostum Ulenşpigelin də ardınca gedirəm.

Qoca yenə soruşdu:

– Sən ki, çox gəzirsən, onda yəqin bilərsən: Limburqda veyertlilərə nə deyirlər?

Lamme:

– Yox, bilmirəm, – dedi. – Bəs siz bilirsinizmi, – mənim arvadımı qaçırdan o haramzadanın, əclafın adı nədir? Onun adını mənə deyın, mən onu yerindəcə xıxırdım.

Qoca ona dedi ki:

– Bu dünyada, əvvəla, xərclənmiş pul qayıtmır, bir də, zəhlətökən ərindən qaçan arvad. – Sonra qoca Ulenşpigele sarı döndü: – Sən bilirsənmi, Limburqda veyertlilərə nə deyirlər?

Ulenşpigel də cavab verdi ki:

– *Raeksteker*-lər deyirlər (skat ovsunlayanlar). Səbəbi də budur: bir gün balıqçının arabasından bir diri skat balığı düşür, qarılar görür ki, balıq çapalayır, bu qərara gəlirlər ki, onun içinə cin girib, deyirlər: “Gedək keşişin yanına, qoy o gəlib cini balığın içindən qovsun”. Keşiş gəlib cini qovur, amma balığı götürüb aparır, yaxşıca qızardır, Veyert camaatının sağlığına yeyir. Al-lahtəala qanlı kralın başına da belə bir müsibət gətirsin!

Bu zaman meşədə itlər bərk hürüşürdü. Əli silahlı adamlar meşədə yüyürür, qışqıra-qışqıra heyvanları hürküdürdülər.

Ulenşpigel dedi:

– Onlar mənim yaraladığım iki maralı qovurlar.

Qoca soruşdu:

– Onlardan nahar hazırlayacaqlar. Bəs Limburqda endhovenlilərə nə deyirlər?

Ulenşpigel də cavab verdi:

– *Pinnemaker*-lər deyirlər (cəftəçilər). Düşmənlərinin şəhərinə yaxınlaşanda, onlar şəhər qapısının cəftəsini vurmaq əvəzinə, ora yerləyə keçirirlər. Bu arada haradasa çoxlu qaz gəlir, bir anda kökü dimdikləyib yeyirlər, düşmənlə də Endhovənə girir. Amma vicdan azadlığı salınmış zindanın cəftəsini yemək üçün dəmir dimdik lazımdır.

Qoca dedi ki:

– Allah ki, bizimlədir, onda kim bizim üçün qorxulu ola bilər?

Ulenşpigel:

– İtlər hürüşür, – dedi, – adamlar çıxır, budaqlar xışıldayır.

Lamme tavaya baxa-baxa soruşdu:

– Görəsən maral əti ləzzətlidir?

Ulenşpigel Lammeyə dedi:

– Maralları qovanların çıxırtısı kəsilmir. İtlər lap yaxındadır. Pah, qiyamətdir! Maral! Maral! Özünü gözlə, oğlum! Ah, məlun heyvan! Mənim kök dostumu vurub yıxdı – tavalarla, küpələrlə, qazanlarla, ət parçaları ilə bir yerdə! Arvadlar. Qazlar qorxuya düşüb qaçırlar! Yoxsa sən qanıyan yerin var, oğlum?

Lamme çıxırdı:

– Ay yaramaz, hələ gülürsən də! Məndən qan axır, maral daldan məni buynuzları ilə vurub yıxdı. Bir bax: şalvarım da cırılıb, yumşaq yerim də, o dadlı qızartma da yerə dağılıb. Ah, bütün qanım yançaqlarımdan axıb töküləcək.

Ulenşpigel dedi:

– Bu maral irəlini görəndən cərrahmış: o səni iflicdən qurtarıb.

Lamme bərk acıqlanmışdı:

– Sən nə rəhmsiz heyvansanmış! Daha sənənlə gəzib dolanmayacağam. Mən bu xoş təbiətli adamlarla qalacağam. Heç utanmırsan? Mənə heç yazığın gəlmir? Amma mən sənənin dalınca it kimi hara olsa gedirəm: çovğunda da, şaxtada da, yağışda da, doluda da, küləkdə də, belə istidə də – elə isti ki, ruhum da tərimlə bədənimdən çıxır!

Ulenşpigel:

– Yaran elə bir şey deyil, – dedi. – Onun üstünə *oliekoekje* qoy – bu onun üçün lap ləzzətli məlhəm olar. Sən bilirsən luvenlilərə nə deyirlər? Bilmirsən? Sənə yazığım gəlir! Yaxşı da, mən deyərəm, ancaq sən zarıldama. Onlara *koeyeshieter* (inəyə güllə atanlar) deyirlər. Niyə? Bir gün bu sarsaq atıcılar inəkləri düşməni əsgəri hesab eləyib gülləyə tuturlar. Biz də ispan keçilərini gülləyə tuturuq, doğrudur, onların əti iy verir, amma dəriləri təbilə yararır. Bəs tirləmonlulara nə deyirlər? Bunu da bilmirsən? Eh, sən heç şey bilmirsən ki! Onlara *koekbakke*-lər kimi şanlı ad veriblər. Niyə? Troitsa bayramında onların kilsəsinə bir ördək xor oxunan yerdən mehraba uçur, onlar bunu müqəddəs ruh hesab eləyiblər. Buna görə. Yarana *koekbakke*-də qoy. Mən görürəm ki, sən, maralın dağıtdığı küpələri, ət parçalarını dinməzsöyləməz yığırırsan. Bax, aşpazlıq sənətinə məhəbbət buna deyirlər! Od yandırırırsan, üçayağa qazan qoyub sup bişirirsən. Sənənin bütün diqqətin biş-düşdədir. Yaxşı, bəs Luvendəki dörd möcüzədən xəbərin varmı? Yoxdur? Bu saat mən sənə deyim. Birinci möcüzə – orada canlılar ölümlərin altından keçirlər. Bu necə olur? Baş mələk Mikail adına olan kilsə şəhər qapısının yanında, qəbiristanlıq da qapının, torpaq bəndin üstündədir.

İkinci möcüzə – orada zinglər zəng qülləsi içində deyil, bayırındadır, məsələn, apostol İak adına kilsədə belədir: orada böyük zəng də var, balaca zəng də; balaca zəng, zəng qülləsinə yerləşməyib, onu qüllənin bayırından asıblar. Üçüncü möcüzə – həmin bu kilsədə də mehrab kilsənin bayırındadır: onun portalı mehraba oxşayır. Dördüncü möcüzə – Mismarsız qüllədir: müqəddəs Gertruda kilsəsinin şpili ağacdən deyil, daşdan qayırmışdır, daşa da ki, mismar batmır, – bircə qanlı kralın daş ürəyindən başqa: mən onun ürəyini öz əllərimlə Brüsselin baş qapısına mismarla vurardım! Sən ancaq mənə qulaq asmırsan. Ət şirəsinə duz tökmək lazım deyil? Bilirsənmi, termondullara niyə qızdırıcı yəni *vieran*-lar deyirlər? Ona görə ki, qışda bir cavan şahzadə *Flandriya Gerbi* mehribanxanasına düşür. Mehmanxanaçının qızdırıcısı yoxmuş, mehmanxana sahibi də bilməyib ki, döşəkağını necə qızdırsın. Axırda başa düşüb: yatağı qızdırmaq üçün cavanca qızını orada yatırdır. Lakin qız şahzadənin ayaq səsini eşidib. Başılıvlu otaqdan qaçır, şahzadə heç bir şey başa düşmür: qızdırıcını, görəsən niyə götürüblər? Allah eləsin ki, Filippi pul kimi qızarmış dəmir qutuya qoysunlar, qutunu da, qızdırıcı kimi, xanım Astartanın döşəkağısının altına qoysunlar!

Lamme dedi:

– Kəs səsini! Bu saat mənə nə sən lazımsan, nə sən *vieran*-ın, nə Mismarsız qüllən, nə də başqa yalan-palanın. Mən ət şirəsi hazırlayıram.

Ulenşpigel:

– Özünü gözlə! – dedi. – İtlərin hürüşü azalmır, daha da artır. Eşidirsən, necə ulaşırlar, eşidirsən necə şeypur çalırlar?! Maraldan özünü gözlə! Qaç! Şeypur çalınır!

Qoca dedi:

– Bu onun sonu deməkdir. Lamme, qayıt, işində ol. Maralı vurublar.

Lamme:

– Lap yaxşı yemək olacaq, – dedi. – Siz, əlbəttə, məni yeməyə çağıracaqsınız, axı sizin üçün az işləməmişəm! Quşun şirəsi

də dadlı olub, ancaq diş altında bir az xırçıldayır, – içinə bir az qum tökülüb: bu mələun maraldandır, buynuzu ilə də mənim paltarımı da deşdi, yançamı da. Bəs siz meşəbəyindən qorxursunuz?

– Biz çoxuq, onlar bizdən qorxurlar, biz onlardan yox, buna görə də bizə dəymirlər. Xəfiyələr də elə, məhkəmə hakimləri də. Şəhər camaatının bizdən xoşu gəlir, çünki biz heç kəsə pislik eləmirik. Özümüz döyüşə can atmırıq. Əgər İspaniya qoşunu bizi mühasirəyə alsın, onda biz hamımız – qocalar da, cavanlar da, arvadlar da, qızlar da, uşaqlar da döyüşə girəcəyik, öləcəyik, dönməyəcəyik, lap bərkə düşsək, bir-birimizi qıracağıq, ancaq bizə cəfa verən o qanlı hersoqa, təslim olmayacağıq.

Ulenşpigel Meşə qardaşlarına dedi:

– Vaxt vardı cəlladla biz quruda vuruşurduq. İndi onu dənizdə məhv eləmək lazımdır. Brüqqe, Heyst, Knokke xətti ilə Zealand adalarına gedin.

Meşə qardaşları dedi ki:

– Bizim pulumuz yoxdur.

Ulenşpigel:

– Alın, sizə şahzadə tərəfindən min karolü verirəm. Su yolları ilə – kanallarla, xırda çaylarla, böyük çaylarla ora gedin. Həzrət İsanın adının baş hərfləri yazılmış gəmi görən kimi biriniz torağay kimi oxuyun. Sizə xoruz banı ilə cavab verəcəklər. Deməli, siz onda dostların yanındasınız.

Meşə qardaşları da dedi:

– Biz belə də elərik.

Bir az sonra, öldürülmüş maralı kəndirlə sürüyə-sürüyə gətirən ovçular görüldü; itlər də onlarla gəlirdi.

Meşə qardaşları, Ulenşpigel, Lamme tonqalın ətrafında oturdu. Meşə qardaşları – arvadlı, kişili, uşaqı altmış nəfərdir. Onlar yol çantasından çörək, bıçaqlarını da qınından çıxartdılar, maralın dərisini soyub içalatını çıxartdılar, ətinə parçalayıb başqa ov quşları ilə, ağac şişlərə çəkib odda bişirməyə başladılar. Lamme, yeməkdən sonra, ağaca söykəndi, başını aşağı salıb, xoruldaya-xoruldaya yatdı.

Axşam Meşə qardaşları yatmaq üçün qazmalara getdilər, Ulenşpigellə Lamme də onların dalınca getdilər.

Düşərgəni silahlı keşikçilər qoruyurdu. Ulenşpigel onların ayağı altında quru yarpaqların xışıldadığını eşidirdi.

Ertəsi gün Ulenşpigellə yola düşdülər. Meşə qardaşları onları ötürüb dedi:

– Yaxşı yol! Biz də dənizə sarı gedəcəyik.

XXXV

Lamme Qarlebekdə yenə çoxlu *oliekoekje* aldı, elə oradaca iyirmi yeddisini yedi, otuzunu da səbətinə qoydu. Ulenşpigel qəfəsləri aparırdı. Axşam üstü onlar Kurtrə çatıb, *in den Vie*-də, yəni *Balarısı* mehmanxanasında qaldılar. Mehmanxanaçı Jilis van den End torağay nəğməsini eşidən kimi yüyürüb qapını açmışdı.

O, Ulenşpigellə Lammeni qohum-qardaşı kimi qarşıladı. Şahzadənin məktublarını oxuyandan sonra Ulenşpigelə əlli karolü verib xahiş elədi ki, pulu şahzadəyə yetirsin, qonaqlardan da, nə yedikləri hind toyuğu, nə də içdikləri *dobbelclauwaert* üçün pul aldı. Özlərinə də dedi ki, Kurtrı qanlı tribunalın xəfiyyələri ilə doludur, dilinizi dinc qoyun.

Ulenşpigellə Lamme:

– Biz onları tanıyıriq, – deyib mehmanxanadan çıxdılar.

Batan günəşin işığı taxtapuşları qızıl rəngə boyamışdı, cökə ağaclarının budaqlarında quşlar oxuyurdu, qapı ağzında cici-bacılar qeybət qırırdı, uşaqlar toz içində eşələnirdi, Ulenşpigellə Lamme də küçələrdə veyil-veyil dolaşırdı.

Birdən Lamme dedi:

– Mən van den Enddən soruşdum ki, sən mənim arvadıma oxşar bir arvad görməmişən? Arvadımın gözəl sifətinin, boy-buxunun necə olduğunu ona danışdım. O da mənə dedi ki, şəhərin qırağında, Brüqqe yolu üstündə Steven adlı qarının *Göyqurşağı* yeməkxanasına axşamlar çoxlu arvad yığışır. Mən ora gedəcəyəm.

Ulenşpigel də dedi:

– Çox keçməz, mən də ora gələrəm. İndi şəhərə baxmaq istəyirəm. Arvadın mənə rast gəlsə, elə o saat sənin yanına göndərəm. Bax Jilisin sözünü yaddan çıxartma: əgər ölmək istəmirsənsə dinib-danışma.

– Yaxşı, dinib-danışmayacağam.

Ulenşpigel şəhəri gəzənə kimi gün batdı. O *Pierpotstraetje*-yə, yəni Duluxxana küçəsinə gəlib çatanda hava lap qaralmışdı. Burada onun qulağına zərif viola səsi gəldi. Ulenşpigel bir neçə addım gedəndə sonra ağ geyimli bir qız gördü – qız onu özünə cəlb edirdi, özü isə, violanı çala-çala uzaqlaşırırdı. O, violanı çaldıqca gözəl, məlahətli səslə, uzaqdan-uzağa xoş bir nəğmə oxuyurdu, hərdən dayanıb baxır, yenə də gedirdi.

Ulenşpigel bərk yüyürüb ona çatdı, danışmaq istəyirdi ki, qız, benzoy qoxusu gələn zərif əli ilə onun ağzını örtüb soruşdu:

– Sən qara camaatdansen, ya zadəganlardansen?

– Mən Ulenşpigeləm.

– Varlısan?

– Aldığım böyük ləzzətin haqqını verəcək qədər varlıyam, ancaq ruhumu qurtarmaq üçün lazımı qədər varlı deyiləm.

– Niyə piyada gəzirsən? Atın yoxdur?

– Eşşəyim var, ancaq töylədə qoymuşam.

– Niyə yad şəhərdə tək gəzirsən, dostun yoxdur?

– Hər şeylə maraqlanan gözəl, çünki dostum öz yolu ilə gəlir, mən də öz yolumla.

– Mən heç də hər şeylə maraqlanan deyiləm. Sənin dostun varlıdır?

Ulenşpigel də cavab verdi ki:

– Piy cəhətdən varlıdır. Məni hələ çox sorğu-suala tutacaqsan?

– Daha qurtardım. İndi məni burax.

Ulenşpigel soruşdu:

– Buraxım? Bu o deməkdir ki, ac Lammeni yelbəquşu qızartmasından ayırasan. Mən səni yemək istəyirəm.

Qız:

– Sən ki, məni hələ görməmişən, – deyib, birdən öz üzünü fanarla işıqlandırdı.

Ulenşpigel:

– Qəşəngsən, – dedi. – Çox qəşəngsən! Dərin – qızılı, gözlərin gözəl, dodaqların al, qamətən şümal – bunlar hamısı mənim olacaq.

Qız onun sözünü təsdiq etdi:

– Hamısı! – Onu Brüqqe yolundakı *Göyqurşağı* (*In den Regenboogh*) yeməxanasına, Steven qarının yanına apardı. Ulenşpigel orada çoxlu qız gördü, – geyimlərinin qoluna, bamazı paltarlarının rəngindən seçilən xırdaca halqalar taxmışdılar.

Ulenşpigellə gələn qızın zər-xara paltarına gümüşü işləməli zər-xaradan dairəciklər tikilmişdi. O biri qızlar ona həsədlə baxırdılar. İçəri girəndə Steven qarıya nəsə işarə elədi, Ulenşpigel bunu görmədi. Onlar ikilikdə oturub içməyə başladılar.

Qız ona dedi:

– Kim məni sevsə, o, həmişəlik mənim olacaq, – bunu bilir-sənmi?

Ulenşpigel də ucadan dedi:

– Ay mənim ətirli gözəl! Həmişə sənin ətirlə dolanmaq – mənə bundan yaxşı qonaqlıq heç lazım da deyil.

Ulenşpigel birdən Lammeni gördü. O, küncdə balaca masanın yanında oturmuşdu; qabağında şam, donuz qaxacı, bir də pivə vardı. O, bircə şeyin dərdinə qalmışdı: necə eləsin ki, onun yeməyinə inadla şərək olmaq istəyən iki qızdan öz qaxacını, pivəsini xilas edə bilsin.

Lamme Ulenşpigeli görüb yerindən qalxdı, yerində üç fut hündürlükdə tullanaraq ucadan dedi:

– Şükr allaha, mənim dostum Ulenşpigel yenə mənim yanımdadır! *Baesine*, yenə pivə verin!

Ulenşpigel pul kisəsini çıxartdı:

– Bax, bu kisə boşalıncaya qədər içəcəyik!

Kisəni silkələdi, Lamme pul səsi eşitdi.

Lamme:

– Biz xoşbəxtik! – deyib, çox məharətlə Ulenşpigelin pul kisəsini cibindən çıxartdı.

Ulenşpigel kisəni onun əlindən almaq istədi, – Lamme kisəni bərk tutmuşdu. Onlar, – biri kisəni verməmək, o birisi almaq

üçün qapışanda, – Lamme macal tapıb, töşüyə-töşüyə, pıçıldaya-pıçıldaya Ulenşpigelə dedi:

– Qulaq as...burada xəfiyyə var... dörd nəfərdir... balaca zalda üç qızla... İkisi bayırdadır... sənə də, mənə də göz qoyublar... Əkilmək istədim... mümkün olmadı... Zərxara paltarlı qız – çuğuldur... Yeməxanaçı qarı da çuğuldur...

Onlar hələ də qapışrdılar, Ulenşpigel də imkan tapıb həm ona diqqətlə qulaq asır, həm də çığırırdı:

– Kisəni ver, əclaf!

Lamme də deyirdi:

– Vermərəm.

Axırda onlar əlbəyaxa olub, gurultu ilə yerə dəydilər, əlləşə-əlləşə yumbalandılar, Lamme bayaqkı sözləri yenə də ona deyirdi.

Birdən *Balarısı* yeməxanasının yiyəsi Jilis yeddi adamla içəri girdi, özünü elə göstərdi ki, guya onları heç tanımır. İçəri girəndə xoruz kimi banladı, Ulenşpigel də torağay kimi oxudu.

Balarısı yeməxanasının yiyəsi Steven qarıdan soruşdu:

– Bu iki adam kimdir?

Qarı dedi:

– Bu iki şuluqçunu tez ayırmaq lazımdır. Burada elə qalmaql salıblar ki, lap dar ağacından asılmalıdırlar.

Ulenşpigel çığırırdı:

– Hünəri var ayırsın! Biz ona qəmbər yedirdərik.

Lamme də onun sözünü təkrar elədi:

– Bəli, biz ona qəmbər yedirdərik!

Ulenşpigel Lammenin qulağına dedi:

– *Baes* bizi qurtaracaq.

Baes də bu dalaşmanın nə üçün baş verdiyini duyaraq, tez işə qarışmaq istədi. Lamme pıçıldayaraq ondan soruşdu:

– Sən bizi burdan çıxarda biləcəksən? Necə?

Baes yalandan Ulenşpigelin qulağından darta-darta yavaşca deyirdi:

– Yeddi adam sənənin havadarın olacaq... Güclüdürlər, qəs-sabdırlar... Mən burdan əkilirəm... Bütün şəhər məni tanıyır...

Gedirəm – çığır: “*T is van te beven de klinkaert...*” Qoy buranı tamam dağıtsınlar!..

Ulenşpigel:

– Yaxşı, – deyib, ayağa qalxarkən ona bir dürtmə vurdu.

Baes də dürtmə ilə onun cavabını verdi.

Ulenşpigel Lammeyə dedi:

– Yekəqarın, yaman yumruq vurursan ha!

Baes:

– Yumruğu dolu kimi tökür, – deyib, Lammenin əlindən pul kisəsini aldı, Ulenşpigelə verib dedi: – Hə, haramzada, pulunu ki, sənə qaytardım, indi məni qonaq elə.

Ulenşpigel razılıq verdi:

– Yaxşı da, qonaq elərəm, əclafın biri əclaf.

Steven qarının səsi eşidildi:

– Belə də həyasız adam olar!

Ulenşpigel ona kobud və qısa cavab verdi:

– Mənim gözəlim, sən necə gözəlsənsə, mən də elə həyasızam.

Steven qarının yaşı altmışdan ötmüşdü: üzü qurumuş zoğal kimi qırıxmışdı, acığından rəngi saralmışdı. Burnu bayquş dimdiyinə oxşayırdı. Gözlərində tamahkarlıq ifadəsi donub qalmışdı. Qurumuş ağızında iki köpək dişi görünürdü. Sol yanağında qara-qırmızı, böyük ət xal vardı.

Qızlar qəhqəhə ilə gülüb qarını ələ salmağa başladılar:

– Gözəl qız, gözəl qız, ona çaxır tök! – O, səni öpər! – Sənin birinci toyundan neçə il keçib? – Ulenşpigel, gözlə özünü, o, səni yeyər! – Onun gözlərinə bax! Bu gözlərdə acıq deyil, sevgi odu yanır! Qoy görək, yoxsa o, səni o qədər dişlər, lap canın çıxar! – Qorxma! Sevən arvadların hamısı kişini dişləyirlər. – Ona sən gərək deyilsən, sən pulun gərəkdir! – Bu gün onun kefi kökdür!

Doğrudan da elə idi: Steven qarı gülə-gülə Jallina – bayaqkı zərxara paltarlı ləçərə göz vururdu.

Jilis van der End içdi, pulunu verib getdi. Yeddi qəssab, Steven qara, xəfiyələr bir-birinə baxdılar, bir-birinin nə fikirdə olduğunu başa düşdülər.

Onlardan biri əl hərəkətləri ilə bildirdi ki, Ulenşpigeli mən sarsaq hesab eləyirəm, bu saat onu yaxşıca aldadaram. Dilini çıxarıb Steven qarıya göstərdi, qarı da qəhqəhə ilə güldü, bu zaman onun köpək dişləri göründü. Dilini göstərən adam pıçılda-ya-pıçılda Ulenşpigelə dedi:

– *T is van beven de klinkaert* (Qədəhləri cingildətmək vaxtıdır). – Sonra xəfiyyələri göstərib ucadan dedi: – Əziz reformat! Biz hamımız sənin tərəfindəyik. Bizə çaxırla yemək gətirt!

Steven qarı gülməkdən uğunub getdi, sonra da, Ulenşpigel üzünü çevirən kimi, dilini çıxartdı. Zərxara geyimli əclaf Jillina da dilini çıxartdı.

O biri qızlar pıçıldaşdılar:

– Bu çuğula baxın: gözəlliyi ilə adamları özünə çəkir, iyirmi yeddi reformatı əzablı işgəncəyə, ondan əzablı olan ölüm cəzasına göndərib. Jillina indidən etdiyi çuğulluq üçün, ona nə qədər pul veriləcəyini ağına gətirir, sevincindən yalmanır; aydın şeydir: ölümə verdiyi adamın mirasından ona yüz florin verirlər. Ancaq fikirləşəndə ki, bu pulu gərək Steven qarı ilə bölüşdürsün – onda sevinci azalır.

Xəfiyyələr, qəssablar, qızlar Ulenşpigeli ələ salaraq dillərini ona göstərirdilər. Lamme acığından, xoruz kimi qızarmışdı, tər ondan sel kimi axırdı – amma susurdu.

Qəssablar, xəfiyyələr Ulenşpigelə dedilər:

– Çaxır gətirt, yemək gətirt.

Ulenşpigel yenə də pullarını cingildədə-cingildədə Steven qarıya sarı döndü:

– Mənim gözəlim, indi ki, belə oldu, bizə çaxır da ver, pivə də, ancaq çaxırı biz cingildəyən qədəhlərdə içəcəyik.

Qızlar yenə şaqıldayıb güldülər, Steven qarının da köpək dişləri yenə göründü.

Qarı istənilən şeyləri gətirmək üçün mətbəxə, zirzəmiyə getdi, donuz qaxacı, qızardılmış kolbasa, qayğanaqlı kolbasa, cingiltili qədəhlər gətirdi: bunlara ona görə cingiltili deyirdilər ki, balaca toxunanda zınqrov kimi səslənirdilər.

Ulenşpigel dedi:

– Kim yemək istəyir – yesin, kim içmək istəyir – içsin!

Xəfiyyələr, qızlar, qəssablar, Jillina, Steven qarı sevinclərindən təpiklərini yerə vura-vura əl çaldılar. Sonra da hamı oturdu: Ulenşpigel, Lamme yeddi qəssab – hörmətli adamlar üçün qoyulmuş böyük masanın, xəfiyyələrlə, qızlar – iki kiçik masanın ətrafında oturdular. Ağızlarını bərkdən marçıldada-marçıldada yeməyə, içməyə başladılar, bayırda qalan iki nəfər xəfiyyəyə də yoldaşları təklif etdi ki, gəlib qonaqlığa qoşulsunlar. Bu iki xəfiyyənin çantasından kəndirlə zəncirlərin ucu görünürdü.

Steven qarı dilini çıxardı, kinayə ilə astadan gülərək dedi:

– Buradan heç kəs haqq-hesabını verməmiş getməyəcək!

Durub bütün qapıları kilidləyib açarları cibinə qoydu.

Jillina qədəhi qaldırıb dedi:

– Quş – qəfəsdədir! İçək bu işin şərəfinə!

İki qız – Gena ilə Marqo ondan soruşdu:

– Cinayətkar arvad, sən yenə kimi isə ölümə verirsən?

Jillina:

– Bilmirəm, – dedi. – İçək!

Lakin üç qız onunla içmək istəmədi.

Jillina violanı götürüb oxudu:

Çalırım violanı
Bir an da dincəlmədən
Şən qızam, şıltaq qızam
Məhəbbət satıram mən.

Astarta, atəşini
Mənimçin hifz edibdir.
Mələk boy-buxunuma,
Ağ sinəmə baxın bir.

Bədən dolu, canım saf
Bax, qızıl yanağıma.
Qızıllar yağış təki
Tökülsün ayağıma.

Anam Həvvadır mənim
Atam İblisdir – oğlan!
Sənin hər istəyini
Var edirəm xəyaldan.

Nə desən olaram mən;
Həm zəhmli, həm qorxaq,
Həm utancaq, həm odlu
Həm soyuq, həm də şiltaq!

Hər şey satılır indi.
Firavanlıq da, qəm də.
Gözümdən göydür qəlbim,
Ölüm də, sata billəm!

Çalırım violamı,
Bir an da dincəlmədən
Şən qızam, şiltaq qızam,
Məhəbbət satıram mən.

Jillina oxuyarkən elə gözəl, elə sevimli, elə cazibədar görün-
dü ki, bütün kişilər – xəfiyyələr də, qəssablar da, Lamme də,
Ulenşpigel də – mütəəssir olmuşdular, onun məlahəti ilə ovsun-
lanaraq, səssizcə gülümsəyirdilər.

Birdən Jillina şaqqıldaıyb güldü, Ulenşpigelə baxaraq dedi:

– Quşları qəfəsə belə salırlar!

Onun əfsunlu gözəlliyi dərhal yox oldu.

Ulenşpigel, Lamme və qəssablar tez baxışdılar.

Steven qarı Ulenşpigelə dedi:

– Hə, yemək-ıçməyin haqq-hesabını verəcəksiniz? Vaizlərin
piyini soymaq məsələsində usta olan messir Ulenşpigel, haqq-
hesabı verəcəksinizmi?

Lamme ona cavab vermək istədi, lakin Ulenşpigel işarə ilə
onu danışmağa qoymadı. Özü isə Steven qarıya dedi:

– Biz haqq-hesabı qabaqcadan vermirik.

Steven qarı:

– Mən haqq-hesabı sənin mirasından alaram, – dedi.

Ulenşpigel ona kobud, sərt cavab verdi:

– Kaftarlar meyit yeyirlər.

Xəfiyyələrdən biri sözə qarışdı:

– Hə, hə, bu iki adam vaizləri soyub – üç yüz florindən çox pullarını alıb! Jillinanın kefidir!

Jillina yenə oxudu:

Al səadət busəsi,
Təbəssüm də gəl apar!
Sevinc, göz yaşı, şəhvət...
Lap ölüm də gəl apar.

Sonra gülərək ucadan dedi:

– İçək!

Xəfiyyələr çığırdı:

– İçək!

Steven qarı onların sözünə qüvvət verdi:

– İçək! Şükr sənə, Allah! Qapılar bağlı. Pəncərələrdə möhkəm barmaqlıq, quşlar qəfəsdə – içək!

Ulenşpigel dedi:

– İçək!

Lamme dedi:

– İçək!

Yeddilər dedi:

– İçək!

Xəfiyyələr dedi:

– İçək!

Jillina violanı etinasızlıqla, astadan çalaraq dedi:

– İçək! Ona görə içək ki, mən gözələm! Mən nəğməmin toruna baş mələk Əzrailin özünü də sala bilərəm!

Ulenşpigel onun sözünə qüvvət verdi:

– Deməli ki, içək! Qonaqlığımızı qurtarmaq üçün ən yaxşı çaxır içək. Qoy bizim ehtiras dolu bədənimizin hər zərrəsinə bu duru od damcıları axıb getsin!

Jillina:

– İçək! – dedi. – Sənin kimi hələ iyirmi xırda çay balığının da, durnabalığının da ağzı yumulacaq!

Steven qarı yenə şərab gətirdi. Xəfiyyələr, qızlar elə bir ucdan tıxırdılar, horta-hortla içirdilər. Yeddilər Ulenşpigellə, Lamme ilə bir masada oturmuşdular. Onlar qızlara donuz qaxacı, kolbasa, parça-parça qayğanaq, şərab şüşəsi atırdı, – karp balığı nohur üstündə alçaqdan mığmığaları tutan kimi, onlar da bu şeyləri havada qapıb alırdılar. Steven qarı isə qaqqıltı ilə gülə-gülə, köpək dişləri görünə-görünə – pıştaxta üstündə asılan, hərəsinə beş şam olan; bir girvənkəlik şam bağlısını göstərirdi. Bu şamlar qızlar üçün idi. Sonra o, Ulenşpigelə sarı döndü:

– Tonqala gedən adamın əlində şam olur. İstəyirsən sənə qa-baqcadan bir şam bağışlayım?

– İçək!

Yeddilər dedi:

– İçək!

Jillina da dedi:

– Ulenşpigelin gözləri – ölən qu quşunun gözləri kimi sayrışır.

Steven qarı onun sözünə əlavə etdi:

– Onun gözləri donuzlara atılsa necə olar?

Ulenşpigel dedi:

– Necə olacaq; donuzlar ləzzətli fanar yeyər. İçək!

Steven qarı soruşdu:

– Ölüm kürsüsündə sənin dilini qızmar dəmirlə deşəndə sən özünü necə hiss edəcəksən?

Ulenşpigel də cavab verdi ki:

– Fit verəndə asan olacaq, vəssəlam! İçək!

– Səni dar ağacından asanda, xanımın da gəlib, sənə baxıb ləzzət alanda, onda belə dilli olmayacaqsan!

Ulenşpigel dedi:

– Yəqin ki. Ancaq onda mən ağırlaşacağam, düz sənin o cazibədar sifətinin üstünə düşəcəyəm. İçək!

– Səni çubuqla döyəndə, alnına, çiyinlərinə qızmar dəmirlə damğa basanda sən nə deyəcəksən?

Ulenşpigel də cavab verdi:

– Onda deyəcəyəm ki, yanılmısınız: Steven donuz qızartmaq əvəzinə, erkək donuz Ulenşpigeli qaynar suda pörtlədidir.

Steven qarı dedi:

– Bunlar sənin kefinə yatmasa, onda səni kral gəmilərinə göndərərlər; orda dörd gəmiyə bağlayıb çarxıya çəkərlər.

Ulenşpigel də dedi:

– Belə olanda köpəkbalıqları mənim dörd əl-ayağımı yeyəcək, onların xoşuna gəlməyəni də sonra sən yeyərsən! İçək!

Steven qarı dedi:

– Yaxşısı budur sən özün şam ye: cəhənnəmdə o, sənin həmişə əzab çəkəcəyin yeri işıqlandırar.

Ulenşpigel də dedi:

– Ay qaynar su ilə yaxşı pörtülməmiş donuz, sənin işıldayan donuz sifətini seçmək üçün mənim gözüm kifayət qədər yaxşı görür. İçək!

Ulenşpigel bu sözü deyib, qədəhin altı ilə masanı tıqqılatdı, sonra da, yun çırpın adamı təqlid edərək, əl-qolunu eyni hərəkətlə qaldırıb-əndirməyə başladı, bu zaman yavaşdan deyirdi:

– *'T is (tijdt) van te beven de klinkaert* – (qədəhləri qorxutmaq vaxtı çatıb – qoy onlar qorxudan cingildəsin!)

Flandriyada əyyaşlar acıqlananda, qırmızı fanarlı evi dağıtmaq istəyəndə belə deyirlər.

Ulenşpigel şərəbı içdi, qədəhi masaya vurub çıxırdı:

– *'T is van te beven de klinkaert!*

Yeddilər də bu sözü təkrar etdi.

Hamı sakit oldu. Jillinanın rəngi qaçdı, Steven qarı çaşılıb qaldı. Xəfiyyətlər bir-birinə dedi:

– Yeddilər onların tərəfindədir?

Qəssablar göz vurub onları sakit elədilər, özləri isə Ulenşpigelin söylədiyi sözü daha ucadan, ara vermədən təkrar edirdilər:

– *'T is van te beven de klinkaert, t is van te beven de klinkaert!*

Steven qarı cəsərtli olmaq üçün şərəb içdi.

Ulenşpigel yenə, yun çırpın adamı təqlid edərək, yumruğunu masaya vurdu. Yeddilər də onun kimi elədi. Masa üstündəki stə-

kanlar, dolçalar, yemək qabları, parçalar, qədəhlər yavaş-yavaş rəqsə başlayır, böyrü üstə yığılırdı, sınırdı, o üz-bu üzə çevrilirdi.

– *'T is van te beven de klikaert!*

Sözləri isə daha qorxunc, sərt, davakar, daha yeknəsəq halda səslənirdi.

Steven qarı çığırdı:

– Ah, bu nə müsibətdir! Bunlar mənim nəyim varsa sındıra-caqlar!

Yeddiyərin, Lammenin, Ulenşpigelin isə qəzəbdən qanları coşurdu.

Onlar bu yeknəsəq, qorxunc nəğməni oxuya-oxuya stəkanları bir ahənglə masaya vurdular, sonra da sındırdılar, qıçlarını aşırıb skamyada oturdular, bıçaqlarını çıxartdılar. Mahnılarını da elə bərkədən oxuyurdular ki, evin pəncərələri titrəyirdi.

Sonra da, eynən qəzəblənmiş cin yığını kimi, halay vurub zalı, bütün masaları oynaya-oynaya dolaşdılar, bir ucdan da bu nəğməni oxuyurdular:

– *'T is van te beven de klinkaert!*

Axırda xəfiyyələr qorxudan əsə-əsə, cəld ayağa qalxıb kəndirləri, zəncirləri çıxartdılar. Bu zaman qəssablar, Ulenşpigel, Lamme bıçaqlarını yerinə qoyub skamyaları qapdılar; bunları dəyənək kimi sağa-sola hərleyərək otaqları o baş-bu başa dolana-dolana qabaqlarına gələni, bircə qızlardan başqa, əzişdirməyə başladılar: masaları, pəncərə şüşələrini, parçaları, yemək qablarını, stəkanları, şərab şüşələrini sındırıb dağıtdılar, xəfiyyələri amansızca kətkəldilər; həmişə də, yun cırpan adamın hərəkət ahənginə uyğunlaşaraq:

– *'T is van te beven de klinkaert! 'T is van te beven de klinkaert!*

Sözlərini oxuyurdular. Ulenşpigel üstəlik Steven qarının üzünə nəsə sürtdü, açarları alıb, ona şam yedirdi.

Gözəl Jillina, qorxuya düşmüş pişik kimi, dırnaqları ilə qapıları, pəncərə qapılarını, şüşələri, pəncərə çərçivələrini cırmaq-layır, qaçmağa yol axtarırdı. Sonra dişlərini ağardaraq, gözlərini vəhşicəsinə bərəldə-bərəldə, violanı müdafiə yarağı kimi qənşərində tutub bir küncdə çöməltmə oturdu.

Yeddilər və Lamme qızlara dedi ki: “Biz sizə dəyməyəcəyik”. Onların köməyi ilə xəfiyyələrin qollarını öz kəndirləri və zəncirləri ilə bağladılar. Xəfiyyələr qorxudan tir-tir əsirdilər; onlar heç müqavimət göstərmədilər, bildirdilər ki, səslərini çıxartsalar qəssablar onları öz bıçaqları ilə tikə-tikə doğrayacaq (*Balarısı* mehmanxanasının yiyəsi qəsdən ən qüvvətli qəssabları seçib gətirmişdi).

Ulenşpigel Steven qarıya şam yedirdə-yedirdə deyirdi:

– Bax bunu – dar ağacından asdırmaq üçün ye; bax bunu – çubuqla döydürmək üçün ye; bax bunu – damğa basdırmaq üçün ye; bu dördüncünü də – dilimi deşdirmək üçün ye; bu iki gözəl şamı da – bunlara lap çox piy gedib – kral gəmiləri üçün, bir də ki, məni dörd gəmidə çarmıxa çəkdirmək üçün ye; bax bunu – sənin saxladığın çuğullar fahişəxanası üçün ye; bax bunu da – sənin saxladığın o zərxara paltarlı alçaq arvad üçün ye, yerdə qalanını da mənim kefim üçün ye.

Qızlar, Steven qarının acıqlı-acıqlı finxırdığını, yediyi şamı ağzından tüpürmək istədiyini görüb, gülməkdən uğunub gedirdilər. Ancaq qarı nahaq yerə tüpürürdü, – onsuz da ağzı şam ilə dolu idi.

Ulenşpigel, Lamme və yeddilər yenə də eyni ahənglə oxuyurdular:

– *‘Tis van te beven de klikaert!*

Nəhayət Ulenşpigel susdu, onlara da işarə elədi ki, astadan oxusunlar. Özü isə xəfiyyələrə, qızlara dedi:

– Kim “ay haray!” deyib çığırsa, biz onu elə yerində xıxırda-cayıq.

Qəssablar onun sözünə qüvvət verdi:

– Elə yerindəcə!

Qızlar dedi:

– Ulenşpigel, biz dinməyəcəyik, ancaq bizə dəymə!

Jillina da, bayaqkı kimi, bir küncdə çöməltmə oturub, dişlərini ağardırdı, heç bir söz deyə bilmirdi, ancaq kirimişcə violanı özünə sıxmışdı.

Yeddilər isə eyni ahənglə astadan oxuyurdu:

– *‘T is van te beven de klinkaert!’*

Steven qarı da, şam ilə dolu ağzını göstərib, işarə ilə bildirdi ki, mən də heç cıncırığımı çıxartmayacağam. Xəfiyələr də and içdilər.

Ulenşpigel yenidən dedi:

– Siz bizim əlimizdəsiniz. Qaranlıq gecədir. Lis çayı yaxındadır – sizi ora atsaq bircə anda boğulacaqsınız. Şəhər qapıları bağlıdır. Gecə qarovulları səs eşitsə də, yerlərindən tərponməyəcəklər: birinci, ona görə ki, qarovullar yaxşıca tənbədlirlər, ikincisi də, onlar elə başa düşəcək ki, açıq ürəkli fələmənglər kef eləyirlər, parçların, şüşələrin ahənginə uyub şən nəğmələr oxuyurlar. Deməli, siz bizim əlimizdə olduğunuzu yaddan çıxarmırsınız. İtaətli olun – bəziləriniz qoç kimi, bəziləriniz də quzu kimi. – Sonra yeddilərə sarı döndü: – Siz Gyözlərin yanına, Pettehemə gedəcəksiniz?

– Sizin burda olduğunuzu bilən kimi, biz hazırlaşmağa başladıq.

– Ordan da dənizə gedəcəksiniz?

Yeddilər də cavab verdi:

– Dənizə.

– Sizin fikrinizcə: bu xəfiyələrdən hansılar sonra bizə qulluq eləyə bilər? Biz onları buraxardıq.

Qəssablar dedi:

– İkisi: Niklasla İoos. Onlar bədbəxt reformatların dalınca düşməmişdilər.

– Bizə arxayın ola bilərsiniz. – Niklos və İoos dilləndi.

Ulenşpigel:

– Alın sizə iyirmi florin verirəm. Bu, çuğulluq kimi alçaq işə verilən puldan ikiqat artıqdır.

O biri xəfiyələr çıxırışdılar:

– İyirmi florin! İyirmi florinə biz də şahzadəyə qulluq etməyə razıyıq. Kral az verir. Bizim hərəməzə bunun yarısını ver – məhkəmədə sizin istədiyiniz şeyi biz deyərik.

Qəssablar və Lamme astadan oxuyurdular:

– *T is van te beven de klinkaert! T is van te beven de klinkaert!*
Ulenşpigel sözünə davam etdi:

– Çox boşboğazlıq eləməməyiniz üçün yeddilər sizi, əli-qolu bağlı, Gyözlərin yanına, Petehemə aparar. Dənizdə sizin hər birinizə on florin verəcəklər, o vaxta qədər çörəklə, səfər mətbəxindən verilən şorba ilə dolanacaqsınız, – buna biz şübhə eləmirik. Qoçaqlığınızı sübut eləsəniz – qəniməti bölüşdürəndə sizi yaddan çıxarmayacaqlar. Qaçmaq fikrinə düşsəniz sizi asacaqlar. Bundan yayına bilsəniz – bıçaqdan yaxa qurtara bilməyəcəksiniz.

– Kim bizə pul versə, biz ona qulluq eləyərək.

Yeddilərlə Lamme sınımış küpələrin, qədəhlərin parçalarını masaya vura-vura təkrar edirdilər:

– *T is van te beven de klinkaert! T is van te beven de klinkaert!*
Ulenşpigel dedi:

– Siz özünüzlə Steven qarını, Jillinanı, üç də qızı aparın. Onlardan hansı qaçmaq istəsə, torbaya salıb ağzını tikin, suya atın. Jillina cəld yerindən qalxıb ucadan dedi:

– O məni öldürmədi! – Sonra da violanı əlində oynadaraq oxudu:

Arzularım yoğrulub,
Nifrətdən, iztirabdan...
Anam – Həvvadır mənim
Atam iblisdir, oğlan!

Steven qarı ilə üç qız az qalırdı ağlasınlar.

Ulenşpigel qızlara dedi:

– Qorxmayın, qəşəng qızlar! Siz elə yaxşısınız, elə gözəlsiniz ki, hamı sizi öpəcək, əzizləyəcək, sizə mehribanlıq göstərəcəkdir. Düşməndən ələ keçən şeylərin bir hissəsini sizə verəcəklər.

Steven qarı zığıldadı:

– Mənə heç nə verməyəcəklər, – mən qocayam.

Ulenşpigel dedi:

– Ay timsah, sənə də gündə bir quruş verərlər. Sən bu dörd qəşəng qıza qulluq eləyəcəksən: tumanlarını, döşəkağlarını, köynəklərini yuyacaqsan.

Qarı zarıldadı:

– Mən, onlara? Ah, ilahi!

Ulenşpigel onu həslədi:

– Sən uzun zaman onlara zülm eləmişən. Onlar öz gözəlliklərini satırdı, pulu sən alırdın, hələ üstəlik onlara pislik də elə-yirdin. Sən nə qədər istəsən ağlaya da, hönkürə də bilərsən, ancaq hər şey mən deyən kimi olacaq.

Qızlardan dördü qah-qah çəkib güldülər, Steven qarını lağa qoymağa başladılar, ona dillərini göstərdilər. Deyirdilər ki:

– Dünyada hər şeyin sonu var. Kimin ağlına gələrdi ki, Steven kimi hiyləgər, tülüngü, alçaq qarının axırı belə olar!!! O qul-qarabaş kimi bizə işləyəcək. Senyor Ulenşpigelin canını Allah sağ eləsin!

Ulenşpigel qəssablara və Lammeyə ömr etdi:

– Çaxır zirzəmisini təmizləyin, pulları götürün, – bu pul Steven qarına, bir də dörd qıza xərclənəcək.

Qızlar deyirdi:

– Bu tamahkar, xəsis qarı acığından dişlərini xıçırdadır. Sənin bizə yazığın gəlmirdi, bizim də sənə yazığımız gəlməyəcək. Senyor Ulenşpigelin canını Allah sağ eləsin!

Sonra qızlardan üçü Jillinaya döndü:

– Sən ona qızlıq eləyirdin, ona çoxlu pul qazanırdın, alçaq çuğulluğun üçün sənə verilən pulu onunla bölüşdürürdün. Zər-xara paltarda da olsan, indi hünərin var bizi döy, təhqir elə?! Sən bizə alçaq gözlə baxırdın, çünki bizim əynimizdə bamazı paltar vardı. Axı sənin bəzək-düzəklərin – sənin ələ verdiyin günahsız adamların qanıdır. Gəlin onun əynindən zər-xara paltarını dartıb çıxaraq – indi bizim aramızda heç bir fərq olmamalıdır.

Ulenşpigel:

– Mən bunu eləməyə qoymaram, – dedi.

Jillina yüyürüb onu qucaqladı:

– Allah sənə cansağlığı versin! Sən məni öldürmədin, bu bir yana dursan, mənim pis geyimli olmağımı da istəmirsən.

Qızlar Ulenşpigelə qısqançlıqla baxırdılar, aralarında deyirdilər ki:

– O da, o biri kişilər kimi, ondan ötrü dəli-divanədir.

Jillina violanı çala-çala oxudu.

Yeddilər Lis çayının qırağı ilə Petehemə sarı yola düşdülər, xəfiyyələri, qızları da özləri ilə aparırdılar. Onlar yol gedə-gedə oxuyurdular:

– *T is van te beven de klinkaert! T is van te beven de klinkaert!*

Səhər açılarda ordugaha çatıb torağay kimi oxudular. Bunun cavabında xoruz banı eşidildi. Qızların, xəfiyyələrin üstündə ciddi nəzarət qoyulmuşdu. Buna baxmayaraq, üçüncü günü Jillinanın meyitini tapdılar, – kim isə onun ürəyinə uzun sancaq soxmuşdu. Üç qız Steven qarından şübhələndilər. Qarını hərbi məhkəməyə verdilər. Məhkəmə kapitandan, vzwod komandirindən, bir də sercantdan ibarətdi. Məhkəmədə qarı könüllü olaraq boy-nuna aldı ki, onu mən – gözəlliyinə paxıllıq etdiyimdən, bir də ki, mənə öz qarabaşı kimi baxdığından öldürdüm. Steven qarını boğazından asdılar, sonra da meşədə basdırdılar.

Gözəl Jillinanın isə üstündə ölü duası oxunduqdan sonra, dəfn elədilər.

Ulenşpigel xəfiyyələrdən ikisini öyrədib yola saldı. Onlar Kurtrey nəzarətçisinin yanına gəldi, çünki Steven qarının yeməxanasında baş verən səs-küyü, mərəkəni, talanı o yoxlamalı idi – qarının evi onun nəzarəti altında olan nahiyədə idi. Buna görə gecəki vəlvələ şəhər başçılarına aid deyildi. Xəfiyyələr bütün əhvalatı çox inamla, təmkinlə, təbii şəkildə, həm də itaət-karlıqla senyor nəzarətçiyə danışdılar:

– *Göyqurşağı* yeməxanasına dincəlməyə gələn Ulenşpigel-lə, onun yaxın dostu Lamme Qudzakın vaizlərin öldürülməsinə heç dəxli yoxdur. Hətta onların – hersoqun imzası ilə icazənaməsi də var, biz bunu öz gözümüzlə gördük. Vaizləri onlar deyil, iki Gent taciri öldürüb: onların biri arıq, biri də çox kökmüş. Tacirlər Steven qarının nəyi varsa talayıb-dağıdıb Fransaya qaçmışlar, qızların da dördünü, əylənmək üçün, özləri ilə aparmışlar. Biz az qalmışdı onları tutaq, ancaq yeddi qəssab qoymadı, – bunlar şəhərin ən güclü qəssablarıdır. Qəssablar bizim əl-qolu-

muzu bağlayıb özləri ilə apardılar, ancaq Fransada buraxdılar. Bax, bunlar da kəndirin yeri. Dörd xəfiyyə onların lap addım-addım dalınca gedir, kömək gözləyirdilər ki, onları tutsunlar.

Nəzarətçi, belə sədaqətli xidmətə görə, onların hərəsinə iki karolü pul verdi, bir də təzə paltar verilməsini əmr etdi.

Sonra o Flandr şurasına, Kurtreyin məhkəmə başçılarına və başqa məhkəmələrə məlumat verdi ki, əsl qatillər tapılmışdır.

Bu əhvalatı bütün təfsilatı ilə onlara bildirdi.

Flandr şurasının, həm də o biri məhkəmələrin üzvləri buna heyrət etdilər.

Hamısı da bu nəzarətçini zirəkliyinə görə tərifləyib göylərə qaldırdı.

Bu zaman Ulenşpigellə Lamme, sülh və əmin-amanlıq içində, Lis çayının qırağı ilə Gentə gedirdi. İkisi də Brüqqeyə getmək arzusunda idi. Lamme ümid edirdi ki, bəlkə orada arvadını tapdı; Ulenşpigel də bilmirdi ki, özünü necə Dammeyə salsın: onun bütün fikri – xəyalı – dəli olmuş anasının əziyyətini çəkən – Nele idi.

XXXVI

Dammedə və onun ətrafında xeyli vaxt idi ki, heç eşidilməmiş cinayətkarlıq baş verirdi. Qabaqcadan bilinsəydi ki, Brüqqədə filan oğlan, filan qız, ya qoca Gentə, ya başqa bir Flandr şəhərinə, ya kəndə getməyə hazırlaşır, özləri ilə də pul götürürlər – onlar gedəndən sonra mütləq meyitləri tapırdı: meyitlər lüt soyundurulmuş, boyun sümüyü və üzü, uzun dişlə gəmirilmiş olardı.

Həkimlər, dəlləklər müəyyən eləmişdi ki, bu dişlər – iri canavar dişidir. Deyirdilər ki: “Canavar onları gəmirib öldürüb, sonra da, əlbəttə oğrular soyublar”.

Oğruları nə qədər axtarıdılarsa, tapa bilmədilər. Çox keçmədi, canavar yaddan çıxdı.

Özünə arxayın olan adlı-sanlı vətəndaşlar, tək başına yola çıxanda tamam itirdilər. Bəzən elə olurdu ki, bir əkinçi səhər tezdən tarlaya gedəndə canavar izi görürdü, sonra da onun iti yeri eşərək, meyit tapırdı, – meyitin peysərində, qulağının dalında,

bəzən qıçında, həmişə də dal tərəfdə, canavar dişinin yeri görünərdi, boyun sümüyü, qıçı parçalanmış olardı.

Kəndli dəhşət içində dövlət hakiminin yanına qaçıb əhvalatı danışardı. O da, dərhal, məhkəmə katibi, iki idarə başçısı, iki də həkimlə hadisə yerinə gedərdi. Onlar meyiti diqqətlə, müfəssəl yoxlardı, əgər üzünü qurd yeməyibsə, üzünə baxıb, rütbəsini, adını, kimlərdən, haradan olduğunu müəyyən edərdilər. Həmişə də bir şey onları qeyri-ixtiyari olaraq təəccübləndirərdi: ac canavar adama cumanda onu yeyir, amma burada onun ətinə heç tamah salmayıb.

Damme camaatı yaman qorxuya düşmüşdü: heç kəs gecələr qarovulsuz bir yana getmirdi.

Axırda bu canavarı tapıb öldürmək qərarına gəldilər: bir neçə qoçaq əsgərə əmr olundu ki, canavarı gecə-gündüz dəniz qırağında, qum təpələri arasında axtarsınlar.

Bir gün onlar Heyst yaxınlığında böyük qum təpələrini yoxlayırdılar. Hava qaraldı. Əsgərlərdən biri özünə güvənərək, yoldaşlarından ayrıldı, arkebuzu ilə, tək başına canavarı axtarmağa getdi. Yoldaşları onun getməsinə mane olmadılar: onlar arxayın idilər ki, o, cəsarətli adamdır. Yaxşı da silahlanmışdır, rast gəlsə yəqin ki, canavarı öldürər.

O biri əsgərlər yoldaşları gedən kimi, tonqal qaladılar, mehtərələrini ağızlarına qoyub araq içdilər, aşıq atmağa başladılar.

Arabir çığırıb deyirdilər:

– Adə, dost, qayıt! Canavar səndən qorxub qaçıb! Yaxşısı budur gəl iç!

Ondan cavab çıxmırdı.

Birdən onlar, ölüm fəryadı kimi, dəhşətli bir səs eşitdilər, durub birbaş səs gələn tərəfə yüyürdülər. Yüyürə-yüyürə çığırdılar:

– Qorxma! Möhkəm dur! Köməyə gəlirik!

Lakin onlar yoldaşlarını xeyli vaxt tapa bilmədilər. Biri deyirdi ki, fəryad əkin yerindən, bəziləri də deyirdi ki, ən hündür qum təpəsindən gəlir.

Fanarla əkin yerini, qum təpəsini axtardıqdan sonra, axırda onun meyitini tapdılar: o da, o biri meyitlər kimi, dal tərəfdən qolu, qıçı gəmirilmişdi, boyun sümüyü də sındırılmışdı.

O, üzü üstə yıxılıb qalmışdı, qıç olmuş əli ilə qılincını bərk-bərk tutmuşdu. (Arkebuzu qum üstə düşüb qalmışdı) Bir az kənardə üç kəsilmiş barmaq vardı, ancaq onun barmaqları deyildi. Əsgərlər barmaqları götürdülər. Ölənin çantasını aparmışdılar.

Əsgərlər yoldaşlarının meyitini çiyinlərinə aldılar, onun sədaqətli qılincını, arkebuzunu götürdülər, böyük müsibət içində qəzəblə mahal məhkəməsinə getdilər, hakimi, katibi, iki idarə başçısını, iki də həkimi orada gördülər.

Kəsilmiş barmaqları yoxladıqda məlum oldu ki, bunlar heç vaxt fiziki işlə məşğul olmayan qoca adamın barmaqlarıdır. Çünki barmaqlar nazik idi, dırnaqları isə məhkəmə işçisinin, ya da ruhani şəxslərin dırnağı kimi uzundu.

Ertəsi gün hakim, katib, idarə başçıları, həkimlər, əsgərlər zavallı əsgərin öldürüldüyü yerə getdilər, ot üstündə qan və ayaq izi gördülər; izlər dənizə kimi gedir, orada qurtarırdı.

XXXVII

Üzüm dəyən vaxtı, şərab ayı, şərab ayının dördüncü günü gəlib çatdı: bu gün Brüsseldə, müqəddəs Nikola kilsəsinin zəng qülləsindən ibadətdən sonra, camaatın üstünə qozla dolu torbalar atırlar.

Nele gecə küçədəki çıxırtıya ayıldı. Otağa göz gəzdirdi – Katlina yox idi. Yüyürüb qapını açdı, Katlina yüyürə-yüyürə içəri girdi. O, çıxırırdı:

– Qoyma! Qoyma! Canavar! Canavar!

Bunun ardınca Nele uzaqdan, canavar ulamasının səsinə eşitdi. O, əsə-əsə çırağı, piy və mum şamlarını yandırdı.

Nele anasını qucaqlayıb soruşdu:

– Sənə nə olub?

Katlinanın gözləri sayrışırdı; oturdu, şamlara baxıb dedi:

– Budur günəş cinləri qovdu. Canavar, çöldə canavar ulayır!

Nele dedi:

– Sən niyə yerindən durmusan? Yatağında isinmişdin; sentyabr ayında gecələr soyuq olur, sənə soyuq dəyər.

Katlina dedi ki:

– Bu gecə Hans qartal kimi səsləndi, mən də qapını açdım. O, mənə dedi ki: “Al, sehrbazlıq dərmanıdır, iç”. Mən də içdim. Gözəl Hans! Odu götürün! Hans məni kanalın yanına aparıb dedi: “Katlina, mən yeddi yüz karolünü qaytararam, sən də onu Klaasin oğlu Ulenşpigelə verərsən. Budur, ikisini verirəm, özünə paltar al. Bu yaxında min karolü də verəcəyəm. – Soruşdum ki: “Min? Mənim əzizim, onda mən dövlətli olacağam!” – Dedi ki: “Alarsan! Dammedə dövlətli arvad ya qız varmı?” – Dedim ki: “Bilmirəm”. Mən heç kəsin adını çəkmək istəmədim, sonra gedib onları sevər. O, mənə dedi: “Bunu öyrən, sonra sənın yanına gələndə, adlarını mənə deyərsən”. Hava soyuqdu. Çəmənə duman yayılırdı. Ağaclardan qurumuş budaqlar yerə düşürdü. Ay da çıxmışdı. Kanaldakı suda elə bil işıq yanırdı. Hans dedi: “Bu gecə – qulyabanılar gecəsidir. Bütün günahkar ruhlar cəhənnəmdən çıxırlar. Gərək sol əlinlə üç dəfə xaç vurub çıxırsan: “Duz, duz, duz!” bu əbədiyyət işarəsidir. Bunu deyəndə onlar sənə dəyməyəcək” – Mən də ona dedim: “Necə istəyirsən, elə də elərəm. Mənim gözəl Hansım!” Bu sözü deyəndə o məni öpdü. Dedi ki: “Sən mənim arvadımsan” – Mən də dedim ki: “Hə, arvadınam”. Mən onun bu mehriban sözlərindən böyük xoşbəxtlik duydu, elə bil bədənimə məlhəm tökülürdü. O, mənim boynuma qızılgül çələngi taxıb dedi: “Sən gözəlsən”. Mən də ona dedim ki: “Mənim sevimli Hansım, sən də gözəlsən. Sənin əynində çox qiymətli, zər işləməli, yaşıl mahuddan paltar var, şlyapana da böyük dəvəquşu lələyi taxılıb, gözlərin dalğa kimi parıldayır. Dammenin bütün qızları səni görsələr ardınca qaçacaqlar, çalışacaqlar ki, sən onları sevəsən, sən ancaq məni sev, Hans”. – O da bu sözün qabağında dedi: “Öyrən gör onların hansı daha dövlətlidir, – onların pulu sənə çatacaq”. O bunu deyib, getdi, mənə də dedi ki, ardımca gəlmə.

Tək qaldım. Ayaq üstə durub əlimdəki iki qızıl pulu cingildədirəm, özüm də tir-tir əsirdim: soyuq iliyimə işləmişdi, du-man çox soyuq idi. Bir də gördüm üstümə canavar gəlir: sifəti yaşıl, ağ tüklərindən uzun qamışlar sallanır. Mən bərkdən çıxırdım: “Duz, duz, duz!” Xaç vurmağa başladım. Canavar bunu heç vecinə də almadı. Mən qaçmağa başladım, çıxırmağa başladım, o da ulamağa başladı! Eşidirəm: dalımdan gələ-gələ dişlərini şaqqudadır, lap yaxınlaşır, deyirdim, indicə məni parçalayacaq. Daha bərk qaçmağa başladım. Xoşbəxtlikdən, Vağ quşu küçəsində, fanarlı gecə qarovulçusuna rast gəldim: “Canavar! Canavar!” deyib çıxırdım. Qoca da dedi ki: “Qorxma, ay gic Katlina, mən səni evinizə ötürərəm”. Qolumdan tutdu, hiss elədim ki, onun da əli əsir. Deməli, o da qorxub.

Nele dedi:

– Görünür yenə qoçaqlaşılıb. Eşidirsən onun uzada-uzada söz oxumasını? *De clock is tien, tien aen klok!* (Saat onu vurdu, on olub saat!) Odur, çaxçaxını döyür.

Katlina dedi:

– Götürün odu! Başım yanır. Sevimli Hans, qayıt yanıma!

Nele Katlinaya baxır, Məryəm anaya yalvarırdı ki, onu divanəlik odundan xilas etsin, özü də onun başı üstündə durub ağlayırdı.

XXXVIII

Ulenşpigellə Lamme Bellemdə, Brüqqe kanalı qırağında, atını Gentə sarı çapan bir adama rast gəldilər, onun gecə şlyapasında üç xoruz lələyi vardı. Ulenşpigel torağay kimi oxudu, atlı dayanıb, şəfəq nəğməkarı kimi banladı.

Ulenşpigel soruşdu:

– Yorulmaz atlı, səndə nə kimi xəbər var?

Atlı da cavab verdi ki:

– Mühüm xəbərlər var. Fransız admiralı de Şatilyonun məsləhəti ilə azadlıq dostu – şahzadə əmr vermişdir. Emden və Şərqi Frislandiya sularındakı hərbi gəmilərdən başqa, bir neçə gəmi də təchiz edilsin. Bu əmri şanlı, mərd ərlər¹³¹ olan – Adrian van

Berkon, syer Lüdviq de Brederode, edam edilmiş Eqmontun oğlu, qardaşı kimi satqın olmayan Albert Eqmont, frislandlı Bertel Entens de Menteda, Adrian Menning, məğrur və dəliqanlı gentli Hembeyze və Yan Bruk da almışlar. Şahzadə bütün var-dövlətini – əlli min florindən çox pulunu bu işə bağışlamışdır.

Ulenşpigel dedi:

– Məndə ona çatası beş yüz florin də var.

Atlı:

– Florinlərlə dənizə sarı get – deyib atını çaparaq yola düşdü.

Ulenşpigel dedi:

– Şahzadə bütün var-dövlətini verib, biz də ancaq öz canımızı verə bilərik.

Lamme dedi:

– Elə bilirsən bu azdır? Görəsən elə bir vaxt gələcək ki, biz daha nə döyüş, nə də talan sözlərini eşidəcəyik? Oranlı şahzadə məhv olub.

Ulenşpigel:

– Yerindən qopmuş palıd kimi məhv olub, – dedi. – Ancaq palıddan azadlıq gəmiləri qayırırlar!

– Bu şahzadənin xeyrinədir. Bilirsən nə var: təhlükədən ki, canımız qurtarıb – gəl eşşək alağ! Mən oturduğum halda, özü də zınqırovsuz hərəkət eləməyi üstün tuturam.

Ulenşpigel onunla razılaşdı:

– Yaxşı da, alağ. İstədiyimiz vaxt onları sata bilərik.

Onlar bazara gedib, yəhərli-yüyenli iki yaxşı eşşək aldılar.

XXXIX

Bu qayda ilə qıçlarını eşşəklərinin qarnına sıxa-sıxa Oost Kamp kəndinə gəlib çatdılar. Kənd qalın meşənin qabağında idi. Meşənin də o tərəfində kanal qazılmışdı.

Onlar ətirli kölgə arzusu ilə meşəyə girdilər, hər tərəfə – Brüqqeyə, Gentə, Cənubi və Şimali Flandriyaya uzanıb gedən çoxlu yol gördülər.

Birdən Ulenşpigel eşşəkdən yerə atıldı.

– Sən bir şey görmürsən?

Lamme:

– Görürəm, – dedi – və birdən titrək səslə ucadan dedi: – Mənim arvadım! Mənim əziz arvadım! Odur, oğlum! Ancaq mən ona yaxınlaşa bilmərəm – məndə elə taqət yoxdur. O, gör nə haldadır!

Ulenşpigel soruşdu:

– Bəs niyə zarıldayırsan? İndi o, çox gözəldir: muslin parçadan tikilmiş yarıqlı paltarından cavan bədəni görünür. Yox, bu sənin arvadın deyil – çox cavandır.

Lamme etiraz etdi:

– Mənim arvadımdır, oğlum, mənim arvadımdır! O saat tanıdım. Tut məni – taqətdən düşürəm. Kimin ağlına gələr? Odur. Özü də qaraçı geyimində oynayır, heç çəkinmir də! Hə, odur! Sən onun qəşəng qıçlarına, çiyinə qədər çılpaq qollarına, dolğun, çəhrayı döşlərinə bax, – muslin paltar döşlərini yarıya qəddər örtüb. Bir bax: onun ardınca böyük bir it gəlir, o da qırmızı yaylığı ilə itə öcəşir.

Ulenşpigel:

– Bu Misir itidir, – dedi, – Niderlandda belə it cinsi yoxdur.

– Misir?... Bilmirəm... Ancaq o, mənim arvadımdır. Ah, mənim oğlum, baxa bilmirəm, gözlərim ağrıyır! O, tumanını qaldırır ki, qəşəng girdə dizləri görünsün. O, qəsdən gülür ki, ağ dişlərini göstərsin, özü də adi qayda ilə gülmür, – səsi eşidilsin deyə, şaq-şaq şaqıldayır. Paltarının yaxasını açır, qəsdən də yaxalarını geri atır. Ah, onun boynu – sevgi ilə alışıb-yanan qu quşu boynu, o çılpaq çiyinlər, o cəsarət dolu aydın gözlər! Qaçıram onun yanına!

Lamme eşşəkdən yerə atıldı:

Ulenşpigel onu tutub saxladı:

– Bu qız heç sənin arvadın deyil. Bu yaxında qaraçı köçü düşüb. Gözü açıq ol! Görürsən, ağacların o tərəfindən tüstü qalxır? İtlər hürür, eşidirsən? Odur, bizi gördülər – üstümüzə gəlməsələr yaxşıdır. Gəl tez meşənin qalınlığında gizlənək!

Lamme dedi ki:

– Yox, mən gizlənmirəm. Bu mənim arvadımdır, biz fələməng olan kimi, o da fələməngdir.

Ulenşpigel:

– Sən kor axmaqsan, – dedi.

– Kor? Yox, mən kor deyiləm. Mən çox yaxşı görürəm ki, o, necə yarıçılpaq halda oynayır, gülür, böyük bir itə öcəşir. O, yalandan özünü elə göstərir ki, guya bizi görmür. Amma o, bizi görür, inan mənim sözümə! Til, Til, ora bax! İt onun üstünə atıldı, onu yerə yıxdı, istəyir ki, qırmızı yaylığı onun əlindən alsın. O da yazıq-yazıq çığırır.

Lamme bu sözü deyib qıza sarı yüyüdü, ucadan dedi:

– Mənim arvadım, mənim arvadım! Bir yerin əzildimi, mənim sevgilim? Sən niyə elə qah-qahla gülürsən? Amma baxışlarında çaşqınlıq var. – Lamme onu öpdü, üz-gözünü tumarlayıb dedi: – Bəs sənın sol döşünün altındakı o gözəl xalın hanı? Mən onu görmürəm. O, haradadır. Yox, sən mənim arvadım deyilsən. Allah, sən bilən yaxşıdır!

Qız elə qəhqəhə ilə gülürdü.

Birdən Ulenşpigel çığırdı:

– Lamme, özünü gözlə!

Lamme dönüb baxdı: uca boylu, qarayanız, sərxoş sifətli, sifəti *peperkoek*-i, yəni fransız qoğalını xatırladan bir qaraçı gördü.

Lamme nizəsini götürdü, özünü müdafiə etməyə hazırlaşaraq çığırdı:

– Ulenşpigel, köməyə gəl!

Ulenşpigel bir anda, iti qılıncı ilə özünü ona yetirdi.

Qaraçı aşağı alman dilində Lammeyə dedi:

– *Gibi mı Gheli, ein Richsthaler auf tsein* (Mənə pul ver, bir ya on reyxstaler).

Ulenşpigel dedi:

– Ora bax, qız qaçır, qah-qahla gülür, tez-tez də dönüb baxır, görsün dalınca gələn varmı.

Qaraçı təkrar etdi:

– *Gibt mi Ghelt*. Eşqbazlığın haqqını ver. Biz yoxsul adamıq, sənə heç bir şey eləməyəcəyik.

Lamme ona bir karolü verdi.

Ulenşpigel qaraçıdan soruşdu:

– Sən nə iş görürsən?

– Nə olsa. Bizim əlimizdən hər iş gəlir, möcüzələr göstəririk, fala baxırıq. Qaval çalırıq, macar oyunları oynayırıq. Bəziləri quş qəfəsi, ət bişirmək üçün dəmir barmaqlıq qayırır, – bu barmaqlığın üstündə, odda çox yaxşı ət qızartmaq olur. Amma fələmənglər, vallonlar bizdən qorxurlar. Bizi qovurlar, halal əməklə işləyib dolanmağa bizi qoymurlar, istəsək də, istəməsək də oğurluq eləyirik: kəndlilərin tərəvəzini, ətini, toyuğunu, qazını, oğurlayırıq, nə eləyək axı: bu şeyləri bizə satmırlar, havayı da heç bir şey vermirlər.

Lamme soruşdu:

– Mənim lap arvadıma oxşayan o qız kimdir?

Qaraçı:

– Bu bizim başcının qızıdır, – dedi. Sonra, nədənsə qorxurmuş kimi, astadan əlavə etdi: – Allah o qıza sevgi xəstəliyi göndərib – arvad utancaqlığı onda yoxdur. Kişi görəni kimi qızıışb özündən çıxır, sevinir, elə hey gülür. Çox az danışır; xeyli vaxt elə bildilər ki, o laldır. Axşamlar tonqalın yanında oturub fikrə gedir, gah ağlayır, gah gülür, heç səbəbsiz yerə, gah qarnını göstərir, deyir ki, qarnım ağrıyır. Onun lap möhkəm özündən çıxması yayda olur, günorta vaxtı, yeməkdən sonra. Köç düşən yerdən bir az kənarda az qala lap çılpaq oynayır. Tül, muslin paltarından ayrı heç bir şey geymək istəmir. Qışda çox çətinliklə ona – astarına keçi dərisi tikilmiş plaş geydiririk.

Lamme soruşdu:

– Bəs onun elə bir əziz sevimlisi yoxdurmu – hər yetənin qucağına atılmağa onu qoymasın?

Qaraçı da cavab verdi ki:

– Onun sevimlisi yoxdur. Yoldan ötənlər ona yaxınlaşanda, gözlərindəki dəliliyi görəndə, onunla sevişməkdən artıq, ondan

qorxurlar. – Sonra Lammeni göstərib əlavə etdi: – Görünür bu gombul qorxaq adamlardan deyil.

Ulenşpigel sözə qarışdı:

– Onun sözünü kəsmə, oğlum. Treska balığı qoy balınanı bə-yənməsin – amma onlardan hansı çox yağ verir?

Lamme dedi:

– Bu gün sənin qanın qaradır.

Ulenşpigel ona fikir verməyib qaraçıdan soruşdu:

– O qız mənim dostum Lammedən az qoçaq olmayanlara nə eləyir?

Qaraçı qəmgin halda cavab verdi:

– Ondan ləzzət də alır, pul da. Kim onunla əylənsə, pul verir; bu pul onun bəzək-düzəyinə gedir, bir də qocaların, arvadların ehtiyacına xərclənir.

Lamme soruşdu:

– Deməli, o heç kəsin sözünə baxmır?

Qaraçı ona belə cavab verdi:

– O adam ki, bədbəxt olur, o, istədiyi kimi yaşayır. Bizdə qanun belədir.

Ulenşpigellə Lamme yenə yola düşdülər. Qaraçı da əzəmətlə ağır-ağır qaraçı köçünə sarı getdi. Qız da talada oynayır, qəhqə-hə ilə gülürdü.

LX

Brüqqeyə gedəndə Ulenşpigel yolda Lammeyə dedi:

– Biz əsgər yığmağa, xəfiyyələrə, qaraçı qıza, bir də *olie-koekje* çox pul xərclədik – sən aladyaların bircəsinə də satmadın, hamısını özün yedin. İndi gərək sənin qarnın öz arzusunu yoluna qoysun – biz xərcimizi azaltmalıyıq. Pullarını mənə ver – ümumi xərcə mən baxacağam.

Lamme:

– Yaxşı, – deyib, – pul kisəsini ona verdi. – Ancaq məni acından öldürmə. Nəzərə al ki, mən kökəm, özü də sağlam adamam, deməli, mənə ətli-yağlı bol yemək lazımdır. Sən arıq, üzgün

adamsan, sən elə-belə də yaşaya bilərsən: gün keçdi – şükür al-laha, bu gün yedin, sabah bir təhər də dolanarsan, elə həmin adamsan ki, durmusan, sahil küçəsindəki taxta döşəmə kimi – o da bir hava ilə, bir də yağışla dolanır. Amma havadan mənim ürəyim qızınır, yağışdan aclığım ancaq artır, – mənə ayrı cür yemək lazımdır.

Ulenşpigel onun sözünə qüvvət verdi:

– Sənə elə ayrı cür yemək veriləcək: pəhriz xörəyi, can qurtaran! Ən yoğun qarınlar da bunun qabağında dayana bilmir: yavaş-yavaş əriyir, belə ki, ən gombul adam da yüngülləşir. Çox keçməz mənim piydən təmizlənmiş əziz dostum Lamme, lap maral kimi qaçacaq.

Lamme ucadan dedi:

– Evim yıxıldı! Ey mənim arıqlamış bəxtim! Oğlum, mən acmışam, bir şey yesəydik pis olmazdı.

Axşam düşürdü. Onlar Brüqqeyə Gent qapısı tərəfdən yaxınlaşdılar. Burada icazənamələrini göstərməli oldular. Özləri üçün hərəyə yarım sol, eşşəklərin də hərəsinə iki sol verib şəhərə girdilər. Ulenşpigelin sözü, görünür, Lammeni dərdə salmışdı. Soruşdu ki:

– Biz tez yeyəcəyik?

Ulenşpigel də cavab verdi:

– Tez!

Onlar *in de Meermin (Dəniz pərisi)* karvansarasına düşdülər. Karvansaranın taxtapuşunda, dəniz pərisi şəklində, qızıl suyuna çəkilmiş yelqovan hərlənirdi.

Yol gələnlər eşşəklərini tövləyə ötürdülər, Ulenşpigel tapşırırdı ki, onlara pendir, çörək, pivə gətirsinlər.

Yeməxanaçı bu kasıb yeməyini verəndə qımışdı. Lamme kö-nülsüz yeyir, qəmgin-qəmgin Ulenşpigelə baxırdı. Amma o, quru çörəyi, təzə pendiri elə iştahla ötürürdü ki, elə bil yelbəquşu qızartması yeyir. Lamme bir parç pivəni də həvəssiz içdi. Ulenşpigel Lammenin dilxor olduğuna baxıb arabir astadan gülümsəyirdi. Bir adam da hərdən pəncərədən baxıb gülürdü. Ulenşpigel gördü ki, o

qadındır, özü də üzünü gizlədir. Qadının adamı lağa qoyan bir qulluqçu olduğunu yəqin edib, elə o saat da onu yaddan çıxartdı. Lammenin qanı qara idi, rəngi qaçmışdı, çünki qarnı arzu etdiyi kimi doyurulmamışdı. Nəhayət Ulenşpigelin ona yazdığı gəldi, istədi ki, öz yoldaşına qayğanaqlı kolbasa, paxlalı mal əti qovurması, ya da bu kimi başqa bir qayğanaqlı kolbasa, paxlalı mal əti qovurması, ya da bu kimi başqa bir şey gətirtsin. Birdən yeməxanaçı qabağa gəldi, şlyapasını çıxarıb dedi:

– Əgər yol gələn cənablara daha yaxşı şey lazımsa, qoy desinlər, ürəkləri nə istəyirsə, qoy söyləsinlər.

Lammenin gözləri geniş açıldı, ağız daha artıq açıldı, səbirsizlikdən alışıb yanaraq gözlərini Ulenşpigelə dikdi.

Ulenşpigel yeməxanaçıya dedi:

– Yol gələn usta köməkçiləri varlı deyil.

Yeməxanaçı:

– Bəzən onlar nəyə malik olduqlarını heç özləri də bilmirlər, – deyib Lammeni göstərdi: – Adama xoş gələn bu üz özü nəyə desən dəyər! Yaxşı, siz hörmətli cənablar, yemək-icmək cəhətdən nə əmr etmək istəyirsiniz? Qayğanaqlı yağlı donuz qaxacı, bu gün hazırlanmış *choesel*, qat-qat pirojki, axtalanmış xoruz, – elə bir xoruz ki, adamın ağızında əriyir, – ədviyyəli, yağlı ət bozartması, Antverpen *dobbelknol*-u, Brüqqen *dobbelcuyt*-u Burqon qaydasınca hazırlanmış Lüven çaxırını, – hansını könlünüz istəyir? Sizdən pul almayacağam.

Lamme:

– Hamısını gətirin, – dedi.

Çox keçmədi, bu yeməklərin hamısı süfrəyə gəldi. Zavallı Lamme heç belə acmamışdı. O, qayğanağın, *choesel*-in, axtalanmış xoruzun, donuz qaxacının, qızartma ətin üstünə hücumla keçdi, *dobbelknol*, *dobbelcuyt* pivəsini, Burqon qaydasınca hazırlanmış Lüven çaxırını litr-litr boğazından ötürdü. Ulenşpigel də ona baxıb ləzzət alırdı.

Lamme o ki, var yedi, bundan da çox razı qaldı. O, balina kimi güclə nəfəs alsada, gözü elə süfrədə idi: bəlkə orda-burda

elə bir şey qalıb ki, onu götürüb ağzına qoya bildi. Qat-qat pirojanın qalığı hələ də dilinin altında xırtıldaırdı.

Lakin nə Ulenşpigel, nə Lamme qəşəng bir qadının həyətdə tez-tez o yan-bu yana getdiyini, gülümsəyə-gülümsəyə pəncərədən onlara baxdığını görmürdü. Yeməxanaçı qlitveyn gətirəndə onlar yenə içməyə başladılar. Nəgmə də oxudular.

İşıqların söndürülməsi işarəsi veriləndən sonra yeməxanaçı onlardan soruşdu: böyük, qəşəng otaqlar var, bəlkə yatmağa bu otaqlara gətiniz? Ulenşpigel də cavab verdi ki, bizə balaca bir otaq da bəsdır.

Yeməxanaçı:

– Mənim balaca otağım yoxdur, – dedi. – Mən ağaların hərəsinə bir otaq verəcəyəm, özü də pulsuz.

Doğrudan da belə oldu: yeməxanaçı onları çox qəşəng mebelli, xalçalı otaqlara apardı. Lammenin otağında iki adamlıq çarpayı vardı.

Ulenşpigel çox içmişdi. Lap əldən düşmüşdü. Buna görə Lammenin yatmasına mane olmadı, özü də dərhal yuxuya getdi.

Günorta vaxtı Lammenin otağına girdi – o, hələ də xoruldayırdı. Bir az kənarda qəşəng pul kisəsi vardı, içi pulla dolu idi. Ulenşpigel kisəni açdı, içində qızıl karolülər, gümüş patarlar gördü.

Lammeni itələyib ayıldı. Lamme yuxulu gözlərini ovdu, narahatlıqla otağı gözdən keçirib ucadan dedi:

– Mənim arvadım! Hanı mənim arvadım?

Yanıdakı boş yeri göstərib əlavə etdi:

– O, indicə burada idi.

Çarpayıdan yerə atıldı, yenə otağa göz gəzdirdi, bütün künc-bucağa, divar hücrəsinə, şkafa baxdı, heç kəsi görmədi, ayaqlarını yerə vurub çığırdı:

– Mənim arvadım! Hanı mənim arvadım!

Səs-küyə yeməxanaçı gəldi.

Lamme onun boğazından tutub bərk çığırdı:

– Əclaf! Mənim arvadım hanı? Arvadımı neynədin?

Yeməxanaçı dedi:

– Bu nə narahat qonaqdır! Arvad! Arvad! Hansı arvad! Sən bura arvadsız gəlmisən. Mənim heç bir şeydən xəbərim yoxdur. Lamme bağırdı:

– Hə, xəbərin yoxdur?! – Yenə künc-bucağı axtarmağa başladı. – Belə də müsibət olar! Axı gecə o, burada idi, mənim yanımda yatmışdı, – keçmişdə bir-birimizi bərk sevəndə belə yatardıq. Hə, burada idi. İndi sən haradasan, mənim gözəlim?

Bu sözü deyib pul kisəsini yerə tolamazladı:

– Mənə sənin pulun lazım deyil, – mənə sən lazımsan, mənim sevgilim, sənin zərif bədəninin lazımdır, sənin mehriban qəlbin lazımdır! Ey vəsfə gəlməz xoşbəxtlik! Sən həmişəlik məni atdın. Səndən yadırgamağa başlamışdım, mənim əzizim, sən nəvazişindən yadırgayırdım. Sən yenə məni özünə əsir elədin, yenə atdın! Yox, ölmək bundan yaxşıdır! Ah, mənim arvadım! Mənim arvadım haradadır?

O, yerə yıxılıb hönkür-hönkür ağladı. Sonra birdən ayağa qalxıb qapını açdı, bir köynəkdə, bütün karvansara həyəti ilə yüyürüb küçəyə çıxdı, çığırdı:

– Mənim arvadım! Mənim arvadım hanı?

Lakin elə o saat da qayıtdı: çünki pis-pis uşaqlar onu fitə basdı, üstünə daş atdılar.

Ulenşpigel onu geyinməyə məcbur elədi, dedi ki:

– Ümidini kəsmə. Onunla görüşməsən, bir də görüşərsən. O, səndən üz döndərməyib: o, sənın yanına gəlib, bir də ki, yeməyin pulunu, ağa otağının haqqını, əlbəttə, o, verib, pulla dolu kisəni də çarpayının üstünə o, qoyub. Sənəmdə saxladığım kül mənə deyir ki, vəfasız arvad belə eləməz. Ağlama! gedək ana yurdunu müdafiə eləməyə!

Lamme dedi:

– Bir az da Brüqqədə qalaq. Mən bütün şəhəri gəzib onu taparam.

Ulenşpigel:

– Tapa bilməzsən, – dedi. – O, səndən qaçıb gizlənir.

Lamme yeməxanaçıdan izahat tələb elədi, – o, heç bir şey demədi.

Dostlar yenə yola düşdülər.

Yolda Ulenşpigel Lammedən soruşdu:

– Necə oldu ki, gecə o, sənin yanına gəldi, bir də ki, o, sənin yanından necə getdi, – sən niyə bunu mənə danışmadın?

Lamme:

– Oğlum, – dedi, – özün bilirsən də: biz o qədər ət, pivə, çaxır ötürdük ki, yatmağa gedəndə mən güclə nəfəs alırdım. Mən, ağa kimi, əlimdə şam gedirdim, yatandan qabaq şamdanı sandığın üstünə qoydum. Qapı bir az açıqdı, sandıq da lap qapının yanında idi. Soyunanda yuxulu-yuxulu, özü də ləzzətlə yatağa baxdım. Elə bu anda şam söndü. Elə bil kim isə üfürüb onu söndürdü. Sonra kiminsə yüngül addım səsləri eşidildi. Qorxdum. Ancaq yuxu qorxuya üstün gəldi. Mən ölü kimi yatdım. Gözümə yuxu gedəndə bir səs eşitdim, – bu sənin səsin idi, arvadım, mənim əziz arvadım! – O, soruşdu ki: “Lamme sən doyunca yedin?” Onun səsi lap yaxından gəlirdi. Onun üzü də, bütün zərif bədəni də bax burada idi – mənim yanımda.

LXI

Həmin gün kral Filipp çoxlu pirojna yemişdi, özü də həmişəkindən daha qaşqabıqlı və qəmgin idi. O, özünün canlı klavesinini çalırdı; bu, içində çoxlu pişik olan qutu kimi bir şeydi. Pişiklərin başı klavişlərin üstündəki girdə-girdə dəşiklərdən çıxırdı. Kral klavesinin dillərinə vuranda, dillər pişiklərin başını deşirdi, pişiklər də ağrıdan miyoldayır və çığırırdı.

Lakin Filipp gülmürdü.

O, həmişə bir məsələ üstündə bərk düşünürdü: böyük ingilis kraliçası Yelizavetanı taxtından necə endirsin? Mariya Stüartı¹³² necə taxta çıxartsın? Bunu o, kasıblanmış, borc içində ilişib qalmış Roma papasına yazdı¹³³, papa da ona cavab verdi ki, mən belə iş üçün, heç düşünmədən məbədlərin müqəddəs qablarını, Vatikanın qiymətli şeylərini də satardım.

Lakin Filipp gülmürdü.

Kraliça Mariyanın oynaşı Ridolfi¹³⁴ ümid edirdi ki, Mariyanı azad edib onunla evlənər, İngiltərənin kralı olar, bu məqsədlə də Filippin yanına getdi: Yelizavetanı öldürmək üçün onunla danışıb razılığa gəlmək lazımdı. Lakin kral Filippin öz məktubunda dediyi kimi, Ridolfi elə “boşboğazmış” ki, onun tutmaq istədiyi iş Antverpenin birjasında ucadan müzakirə olunurdu. O, kraliçanı öldürə bilmədi.

Sonralar qanlı hersoq, kral Filippin əmri ilə İngiltərəyə iki, sonra daha iki qatil göndərdi. Bu qatillərin dördü də tutulub dar ağacından asıldı.

Lakin Filipp gülmürdü.

Bu qayda ilə Allah bu zalım hökmdarı şöhrətpərəstliyi üstündə cəzalandırırdı, lakin bu qaniçən zalım – Mariya Stüartın oğlunu əlindən alacağını,¹³⁵ papa ilə birgə İngiltərəyə hökmlərlik edəcəyini indidən təsəvvüründə canlandırırdı. Amma bu nəcib ölkənin günü-gündən daha nüfuzlu, daha əzəmətli olduğunu görəndə bu caninin ədavəti də artırdı. Sönük gözlərini ondan çəkmirdi, onu necə tapdayıb əzəcəyini, sonra da bütün dünyaya sahib olacağını, reformatları, xüsusilə varlı reformatları qıracağını, onların var-yoxunu ələ keçirəcəyini düşünürdü.

Lakin o gülmürdü.

Ona hündür dəmir qutularda ev və çöl siçanları gətirərdilər; qutunun bir tərəfi şəffaf olardı. Filipp dəmir qutunu odun üstünə qoyar, odun təsirindən balaca, yazıq heyvanların cəvriyə-cəvriyə, çığıra-çığıra vurnuxduğuna, öldüyünə baxıb ləzzət alardı.

Lakin gülmürdü.

Sonra rəngi qaçmış halda, əlləri əsə-əsə şahzadə xanım Ebolinin yanına gedər, onu, amansızlıq bəlimi ilə yandırdığı şəhvət alovuna bürüyərdi.

Lakin gülmürdü.

Şahzadə xanım Eboli Filippi sevmirdi, ancaq qorxduğu üçün onu yanına buraxırdı.

LXII

Hava bərk isti idi. Sakit duran okeanda heç xəfif külək də əsmirdi. Damme kanalı boyunca bitən ağacların yarpaqları azca tərپənirdi. Cırcıramalar çəmən otları arasında gizlənmişdi. Kilsə, monastır muzdurları tarlalarda keşiş və monastır başçıları üçün məhsulun on üçdə birini yığırdı. Alovlu mavi göyün dərinliyindən qızmar günəş od yağdırırdı. Təbiət bu günəş altında mürgüləyir, sanki çılpaq bir gözəl öz sevgilisinin qucağında xumarlanırdı. Mığmığalar kanal üzərində, eynən qazanda qaynayan su kimi, uğuldayırdı. Karp balıqları sudan atılaraq mığmığaları tutur, uzunqanadlı qaranquşlar da aşağıdan uçaraq onlara şərik çıxırdılar: Torpaqdan titrəyə-titrəyə, gün işığında parıldaya-parıldaya isti buxar qalxırdı. Zəngvuran, çatlamış, zəngi sınımış qazan kimi vurur, günorta olduğunu, biçinçilərin nahara çıxmasını xəbər verirdi. Arvadlar əllərini qıf kimi ağızlarına qoyaraq, – Hans, Piter, İoos və başqa adları çəkir, ərlərini, qardaşlarını, oğullarını səsləyirdilər. Çəpər üstündən onların qırmızı baş bəzəkləri görünürdü.

Lamme ilə Ulenşpigel uzaqdan Məryəm ana kilsəsinin dörd-bucaq, iri, hündür zəng qülləsini gördülər.

Lamme:

– Oğul, – dedi, – sənin bütün qəmin, sevincin oradadır. Ulenşpigeldən səs çıxmadı.

Lamme sözünə davam etdi:

– Çox keçməz, mən öz köhnə evimizi, bəlkə də arvadımı görəcəyəm.

Ulenşpigeldən yenə səs çıxmadı.

Lamme:

– Görünür, sən özün ağacdansan, ürəyin də daşdandır, – dedi. – Sən axı uşaqlıq günlərinin keçdiyi yerləri, əzab içində olmuş – bədbəxt Klaasla, bədbəxt Sootkinin əziz xəyallarının yaşadığı yerləri tezliklə görəcəksən, – görünür bunlar sənə təsir eləmir. Bu nə olan şeydir? Sən nə qüssələnirsən, nə də sevinirsən. Sənin qəlbini kim daşa döndərib? Mənə bir bax: mən təşviş içindəyəm, həyəcan keçirirəm, qarnım yırgalanır. Mənə bax...

Bu anda Lamme Ulenşpigelə baxdı, gördü ki, onun rəngi qaçıb, başı sinəsinə düşüb, dodaqları titrəyir, o, səssiz-səssiz ağlayır. Lamme susdu.

Bu qayda ilə onlar dinib-danışmadan Dammeyə çatdılar, Vağquşu küçəsi ilə getdilər, heç kəsə rast gəlmədilər, – istidən hamı qaçıb gizlənmişdi. İtlər evlərin qapısı qabağında dillərini çıxarıb, böyrü üstə mürgü döydülər. Lamme ilə Ulenşpigel bələdiyyə binasının qabağından keçdilər; Klaas bu binanın qənsərində yandırılmışdı. Ulenşpigelin dodaqları daha bərk titrədi. Göz yaşı dərhal qurudu. Klaasın evinə çatanda Ulenşpigel içəri girmək istədi. İndi orada başqa bir kömürçü yaşayırdı.

Ulenşpigel kömürçüdən soruşdu:

– Məni tanıdınmı? Burada dincələ bilərəmmi?

Kömürçü:

– Tanıdım, – dedi, – Sən əzabla öldürülmüş Klaasın oğlusan. Bütün ev sənə ixtiyarındadır.

Ulenşpigel mətbəxə keçdi, sonra Klaasla Sootkinin otağına getdi. Yaş onun gözlərindən sel kimi axdı.

Ulenşpigel oradan çıxanda kömürçü ona dedi:

– Bax, çörək, pendir, pivə qoymuşam. Yemək istəyirsən – ye, içmək istəyirsən – iç.

Ulenşpigel işarə ilə bildirdi ki, nə yemək istəyir, nə içmək.

Sonra iki dost yenə yola düşdülər: Lamme eşşəyinə mindi, Ulenşpigel eşşəyinin noxtasından tutub getdi.

Katlinanın daxmasına çatıb eşşəkləri ağaca bağladılar. İçəri girəndə onlar nahar eləyirdi. Süfrədə suda bişmiş qabıqlı paxla, bir də ağ paxla vardı. Katlina yeyirdi. Nele onun yanında durub, yeməyinə sirkə ilə hazırlanmış şirə tökmək istəyirdi, – şirəni indicə oddan götürmüşdü.

Ulenşpigel içəri girəndə Nele özünü elə itirdi ki, bütün şirəni Katlinanın qabına tökdü. Katlina başını əsdirdi, – o, gah qaşıqla paxlaları yığıb yeyir, gah da qaşığı alnına vura-vura mənasız halda təkrar edirdi:

– Odu götürün! Başım yanır!

Sirkənin iyi Lammeni iştaha gətirdi.

Ulenşpigel Neleyə baxdı, məhəbbət təbəssümü onun böyük kədərinə işiq saçdı.

Nele çox düşünmədən Ulenşpigeli qucaqlayıb bağrına basdı. O da elə bil dəli oldu: gah ağlayır, gah gülürdü, üzü vəsfə gəlməz bir xoşbəxtliyin şəfəqi ilə işıqlanmışdı; dili dolaşa-dolaşa astadan deyirdi:

– Til! Til!

Ulenşpigel məftuniyyətlə ona baxır, gözlərini ondan çəkmirdi. Sonra Nele qollarını Ulenşpigelin boynundan açıb bir addım geri çəkildi, sevinc dolu baxışlarını ona zillədi, yenə də onu bağrına basdı. Bunu bir neçə dəfə təkrar elədi. Ulenşpigel də böyük şadlıq içində Neleni qolları arasında sıxır, onu buraxa bilmirdi, axırda Nele gücdən düşərək, özünü tamam itirmiş halda, skamyada oturdu. O, heç çəkinmədən təkrar edirdi:

– Til! Til! Mənim sevgilim! Axır ki, qayıdıb gəldin!

Lamme astanada durmuşdu. Nele bir az sakit olanda Lammeni göstərib soruşdu:

– Bu gombulu deyəsən mən haradasa görmüşəm?

Ulenşpigel dedi:

– Bu mənim dostumdur. O, mənimlə bir yerdə gəzir, öz arvadını axtarır.

Nele Lammeyə sarı döndü:

– İndi yadıma düşdü. Sən Vağquşu küçəsində yaşayırdın. Arvadını Brüqqədə gördüm – onu orada mömin, çox dindar bir arvad kimi tanıyırlar. Mən ondan soruşanda ki, sən necə ürəyin gəldi ərini atdın, o, mənə belə cavab verdi: “Bu allahın hökmüdür, kilsə cəzasıdır, mənim üstümə qoyulub, mən daha onunla yaşaymayacağam”.

Bu sözü eşidəndə Lammenin ovqatı təlx oldu, lakin elə o saat sirkəli paxlaya baxdı. Torağaylar göy üzündə oxuyurdu, istidən məst olmuş təbiət günəş şüalarının nəvazişi ilə xumarlanırdı. Katlina da masa üstündən paxlaları, paxla qabıqlarını, paxla şirəsini qaşıqla yığırdı.

LXIII

Heystdən Knokkeyə, qum təpələri arasından, günün günorta çağında on beş yaşlı bir qız gedirdi. Onun getməsindən heç kəs narahat olmurdu: hamı bilirdi ki, qulyabanılar, günahkar ruhlar adamlara gecə hucum edir. Qızın pul kisəsində qırx səkkiz sol gümüş pul vardı, bu da dörd qızıl florin eləyirdi. Pulu ona Heystdə yaşayan anası Toriya Pitsersen vermişdi. Toriya pulu, qızıl Knokkedə yaşayan əmisi Yan Ranendən borc almışdı, – həmişə bir şey almalı olanda Yandan borc eləyərdilər. Betkin adlı bu qız ən qəşəng paltarını geyib, çox məmnun halda, yola düşmüşdü.

Qız axşam üstü evə qayıtmadı; anasının ürəyinə pis-pis şeylər gəldi, lakin sonra bu fikrə gəldi ki, yəqin əmisinin yanında qalıb, – bununla da sakit oldu.

Ertəsi gün dənizdə balıq tutmağa gedən balıqçılar, balıq tutduqdan sonra, qayıqlarını sahilə gətirdilər, sonra da dartıb qumun üstünə çıxartdılar, balıqları elə oradan arabalara atdılar ki, Heyst bazarında bir yerdə araba-araba satsınlar. Balıqqulağı səpələnmiş yolla yuxarı qalxanda, qum təpəsi üstündə, tamam çılpaq qız meyiti gördülər; oğrular onun alt köynəyini də çıxartmışdılar. Meyitin ətrafında da qan ləkələri vardı. Balıqçılar yaxından baxanda onun gəmirilmiş boynunda uzun iti diş yerləri gördülər. Qız arxası üstə: açıq qalmış gözləri göyə baxırdı, açıq ağızından da elə bil ölüm fəryadı qopurdu.

Balıqçılar qızın üstünü *opperstklud*-lə örtüb Heystə, bələdiyyə idarəsinə apardılar. Tez şəhər balıqçıları, həkim gəldi. Həkim dedi ki, adi canavarın belə dişləri olmur; bu dişlər – cəhənnəm ədavətli *Weerwolf*-un, yəni qulyabanı dişidir. Dua eləmək lazımdır ki, Allah Flandriya torpağını onun əlindən xilas eləsin.

Onda belə buyruq verildi: bütün qrafliqda, xüsusilə Lammedə, Heystdə, Knokkedə, kilsələrdə ibadət ayini edilsin, xüsusi dualar oxunsun.

Camaat ucadan ah-vay edərək kilsələrə doluşmuşdu.

Qızın tabutu Heyst kilsəsində qoyulmuşdu. Arvadlar, kişilər onun gəmirilmiş, qanlı boynunu görəndə özlərini ağlamaqdan saxlaya bilmirdilər. Anası isə bütün kilsəni dolduran bir səsə çıxırırdı:

– Mən özüm o qulyabanının üstünə gedəcəyəm, onu gəmirib didəcəyəm!

Arvadlar da ağlaya-ağlaya onun bu niyyətini bəyənidilər. Bəziləri də deyirdi:

– Gedərsən, qayıtmazsan!

Lakin o, getdi. Əri də, iki qardaşı da onunla birgə yola düşdülər. Hamısı da silah götürmüşdü. Onlar canavarı sahilədə, qum təpələrində, dərədə axtardılar, lakin tapmadılar. Gecələr soyuq olurdu. Toriyaya soyuq dəydi. Əri onu evə apardı. Əri də iki qardaşı da Toriyaya qulluq eləyirdi, həm də qulyabanını tutmaq üçün tor hazırlayırdılar.

Dammenin dövlət hakimi belə qərara gəldi: qulyabanı adam qanı içir, amma öldürdüğü adamı qarət eləmir; elan elədi ki, yəqin qulyabanının ardınca, qum təpələri arasında gizlənən, belə hallarda öz iyrenc məqsədləri üçün istifadə edən oğrular gedir. Buna görə əmr verdi: təhlükə zəngləri vurulsun. Hamıya da hökm elədi ki, hərə əlinə düşəni götürsün: tufəng oldu tufəng, ağac oldu ağac, nə qədər dilənçi var, sərsəri var – hamısı tutulsun, üst-başları axtarılsın. Görsünlər onların dağarcığında qızıl, ya öldürülmüş adamların pal-paltarı varmı. Sonra da sağlam dilənçilər tutulub kral gəmilərinə avar çəkməyə göndəriləcək, qoca, xəstə dilənçilər buraxılacaq.

Axtardılar. Ancaq heç bir şey tapmadılar.

Bu zaman Ulenşpigel hakimin yanına gəlib dedi:

– Mən qulyabanını öldürərəm.

Hakim də soruşdu:

– Sən niyə buna belə arxayınsan?

Ulenşpigel cavab verdi ki:

– Sinəmdəki kül məni intiqam almağa çağırır. İcazə verin, mən icma dəmirçixanasında işləyim.

Hakim də dedi:

– İşlə.

Ulenşpigel Dammedə öz niyyəti haqqında heç bir söz söyləməyib, dəmirçixanaya getdi; orada, hamıdan gizlin olaraq, vəhşi heyvanlar tutmaq üçün, iri və çox yaxşı tələ qayırdı.

Ertəsi gün, yəni şənbə günü, – qulyabanı xüsusilə bu gün daha çox vəhşilik göstərir, – hakimin Heyst keşişinə yazdığı məktubu cibinə qoydu, tələnəni plaşının altında gizlətdi, yaxşıca bir qundaqlı ox-yay, bir də iti bıçaq götürüb Dammedən çıxdı. Bu səfərdən məqsədini camaata izah etdi:

– Gedirəm qağayı vurmağa. Vurduğum qağayıların tükündən hakimin xanımı üçün balıq qayıracağam.

Heystə gedən yol dənizə yaxın yerdən keçirdi. Dəniz də həmin gün yaman tufanlı idi: dağ kimi dalğalar göy gurultusu kimi səs salaraq, gah sahil qumlarının üstünə cumur, gah da geri çəkilirdi. İngiltərə tərəfindən əsən külək, sahilə çıxarılmış gəmilərin iplərində vıyıldaırdı. Balıqçılardan biri Ulenşpigelə dedi:

– Belə şiddətli külək – bizim üçün ölümdür. Gecə dəniz sakit idi, gün çıxanda – birdən coşdu. İndi balıq tutmağı heç ağıla gətirmək olmaz.

Ulenşpigel bundan sevindi: gecə bir hadisə üz versə, köməyə çağırmağa adam var.

Heystdə birbaşa keşişin yanına getdi, hakimin məktubunu ona verdi. Keşiş ona dedi:

– Sən qoçaq adamsan, ancaq bir şeyi nəzərə al: kim ki, şənbə günü, gecə qum təpələri arasından gedir, sonra onların gəmirilmiş meyitini qum üstündə tapırlar. Bəndçilər bir neçə adam bir yerdə iş gedirlər. Hava qaralır. Eşidirsən, gör qulyabanı dərədə necə ulayır? Yoxsa dünənki kimi, o, bütün gecəni belə dəhşətli səslə qəbiristanlıqda ulayacaq? Allah köməyin olsun, oğlum, ancaq yaxşı olardı ki, getməyəsən!

Keşiş xaç vurdu.

Ulenşpigel dedi:

– Sənəmdəki kül məni intiqam almağa çağırır.

Keşiş bu sözün qabağında dedi:

– Sən ki, belə qəti qərara gəlmisən, onda mən sənə kömək elərəm.

Ulenşpigel:

– Cənab-əqdəs, – dedi, – öldürülmüş qızın anası Toriyanın, iki də qardaşının yanına gedin, deyın ki, canavar yaxındadır, mən onu

güdüb öldürəcəyəm, – bunu mən öz tərəfimdən də, əzab içində sürüklənən yurdumuz tərəfindən də sizdən xahiş eləyirəm!

Keşiş ona dedi:

– Mən sənə məsləhət görürəm: qəbiristanlığa gedən yolda canavarın pusqusunda dur. Bu yol çəpərlərin arası ilə gedir. Bu yolda iki adam yan-yana gedə bilməz.

Ulenşpigel:

– Mən də elə orada onun pusqusunda duracağam, – dedi. – Siz də, ana vətənin azadlığı uğrunda can yandıran şanlı ruhani ata, öldürülən qızın anasına, atasına, iki də dayısına buyruq verin ki, tüfənglərini götürüb işıqların sönməsinə işarə verilənə kimi kilsəyə getsinlər; mən qağayı kimi səslənəndə, deməli, qulyabanını görmüşəm, qoy onda təhlükə zəngləri vurulsun, tez mənim köməyimə gəlsinlər. Burda sizin cəsarətli adamlarınız yenə varmı?..

Keşiş:

– Yoxdur, oğlum, – dedi. – Balıqçılar qulyabanıdan – taundan, ölümdən də artıq qorxurlar. Sən də getmə!

Ulenşpigel ona belə cavab verdi:

– Sənəmdəki kül məni intiqam almağa çağırır!

Onda keşiş dedi:

– Mən sənin xahişini yerinə yetirərəm. Allah köməyin olsun. Yemək, ya içmək istəyirsənmi?

Ulenşpigel cavab verdi ki:

– İkisini də istəyirəm.

Keşiş onu pivəyə, çaxıra, pendirə qonaq elədi.

Ulenşpigel yeyib, içib getdi.

Yolla gedəndə başını qaldırıb, parlaq ay işığı ilə işıqlanmış göyə baxdı: atası Klaasın şan-şərəf içində Allah-təalanın qabağında oturduğu gözünə göründü. Ulenşpigel dənizə, buludlara baxır, İngiltərə tərəfdən əsən şiddətli küləyin vıyılısına qulaq asırdı.

– Ey sürətlə uçub gedən qara buludlar! – deyirdi, – Siz də intiqama hazır olun, zəncir kimi o cinayətkar zalımın qıçlarından asılın! Ey uğuldayan dəniz, ey cəhənnəm girdabı kimi açılmış tutqun göylər, ey qəzəblə, səbirsizliklə bir-biri üstünə atılan, qa-

ranlıq sular da axışan odlu dalğalar, ey dənizin axımı ilə – sanki buğa kimi, qoyun kimi, at kimi, ilan kimi üzən, ya da şaha qalxan, sonra da düşüb parçalanan, qığılıcı saçı, odlu ləpələr, sən ey zil qara dəniz, ey matəm libası geymiş göylər, – mənə kömək eləyin, qızı öldürən o qan içən yırtıcının öhdəsindən gəl! Sən də ey, çaqqal gavalısı kolluqlarında, gəmilərin kəndirlərində yazıq-yazıq ulayan külək, sən də ey allahın intiqam diləyən zavallı qızın səsi, – mənə kömək eləyin, – mən allaha bel bağlayıb intiqam almağa gəlmişəm!

Uleşpigel bu sözləri deyib dərəyə endi: o, yırgalanırdı, elə bil ki, içdiyi şərab başına vurmuşdu, sanki qədərindən artıq yeyib-içmişdi.

O, nəğmə oxuyurdu, hıçqırırdı, səntirləyirdi, əsnəyirdi, tüpürürdü, dayanırdı, guya ürəyi qalxırdı, amma ətrafında baş verən şeylərə diqqətlə baxırdı. Birdən şiddətli ulama səsi eşitdi. Dayandı. Özünü elə göstərdi ki, guya qusmaq onu əldən salır. Bu vaxt ay işığında onun qabağında canavarın uzun kölgəsi lap aydın göründü, – o qəbiristanlığa sarı gedirdi.

Uleşpigel yenə də səntirləyə-səntirləyə, çaqqal gavalısı kolluğu arası ilə uzanan cığırla qabağa getdi. Birdən sanki büdrəyib yerə sərilirdi, – bu ona tələni qurub qoymağı, qundaqlı ox-yaya ox qoymaq üçün lazım idi: sonra ayağa qalxıb on addıma qədər qabağa getdi. Yenə də özünü sərxoşluğa qoyaraq dayandı, səntirlədi, hıçqırdı, öskürdü – əslində onun bütün varlığı, ox ipi kimi gərgin bir vəziyyətdə idi, gözdə-qulaqda idi.

O, ancaq göydə divanə kimi sürətlə uçuşan qara buludları, bir də ona yaxınlaşan – uzun, iri, alçaq qara bir şeyi görürdü. Eşitdiyi də – küləyin vıyılması, dəniz dalğalarının göy gurultusu kimi səsi, bir də atıla-atıla gələn bir şeyin ağır addımları altında balıqqu-luqlarının xıçırması idi.

Uleşpigel guya oturmaq istədi, lakin, sərxoş kimi, ağır-ağır çığıraraq yıxıldı, yenə də özünü elə göstərdi ki, guya yüyürür.

Bu zaman iki addım kənarda dəmir cingiltisi eşidildi. Tələ gurultu ilə bağlandı, kim isə çığırırdı.

Ulenşpigel öz-özünə dedi:

– Qulyabanının qabaq pəncələri tələyə düşüb. Budur o, böyürə-böyürə ayağa qalxır, tələni silkələyir, özünü qurtarmaq istəyir. Yox, indi daha qaça bilməzsən.

Ulenşpigel oxunu atdı; ox onun qıçına dəydi.

– Yaralanıb! Yıxıldı! – deyib qağayı kimi səsləndi.

Bu anda bütün zənglər səsləndi; kəndin ayrı-ayrı yerlərində bir uşağın aydın səsi eşidilirdi.

– Kim yatıbsa dursun! Qulyabanını tutublar!

Ulenşpigel dedi:

– Şükür allaha!

Hamıdan əvvəl Betkinin anası Toriya, atası Lansam, iki dayısı – İost və Mixel, əllərində fanar, yüyürə-yüyürə gəldilər. Gələn kimi də soruşdular:

– Tutmusan?

Ulenşpigel:

– Odur ey, cığırdadır, – dedi.

Onlar ucadan:

– Şükür allaha, – deyib xaç vurdular.

Ulenşpigel soruşdu:

– Zəng vuran kimdir?

Lansam da cavab verdi:

– Mənim böyük oğlumdur. Balaca oğlum da qaça-qaça bütün şəhəri dolaşır, qapıları döyür, çığırır ki, canavarı tutublar. Sağ ol, Ulenşpigel, həmişə şan-şöhrət sahibi ol!

Ulenşpigel də dedi ki:

– Sinəmdəki kül məni intiqam almağa çağırır.

Birdən, heç, gözlənilmədiyi halda, qulyabanı danışdı:

– Mənə yazığın gəlsin, Ulenşpigel, yazığın gəlsin!

Hamı çığırıp xaç vurdu:

– Canavar danışdı! Bu iblisdir, – cavan oğlanın adını da bilir.

Tutulan adam deyirdi:

– Mənə yazığın gəlsin! Yazığın gəlsin! Zəng səslərini kəs, – bu ölü basdırılarda çalınan zəngdir. Mənə yazığın gəlsin! Mən canavar deyiləm. Tələ əlimi əzib. Mən qocayam. Qanım dayan-

mır. Mənə yazığın gəlsin! Çığıra-çığıra kəndi yuxudan oyadan o uşaq kimdir? Mənə yazığın gəlsin!

Ulenşpigel coşğun halda çığırdı:

– Səni səsindən tanıdım! Sən balıqsatanlar başçısısan! Klaasın qatilisən, yazıq qızları gəmirən yırtıcısən! Camaat, qorxmayın! Bu, balıqsatanlar başçısıdır! Sootkinin ölümünə də bu səbəb oldu!

Ulenşpigel bunu deyib, bir əli ilə onun boğazından yapışdı, o biri əli ilə bıçağını çıxartdı.

Lakin Betkinin anası Toriya Ulenşpigeli saxlayıb çığırdı;

– Onu diri aparmaq lazımdır! – Sonra da onun üstünə cumdu, ağ saçını çəngə-çəngə qopartmağa, üzünü cırmaqlamağa başladı.

Toriya acığından, öldürülən qızının müsibətindən ürəyi parçalanır, çığırdı.

Qulyabanının əllərini tələ əzmişdi. O, şiddətli ağrıdan, yerdə çırpına-çırpına bağırdı:

– Yazığımız gəlsin! Yazığımız gəlsin! Bu arvadı geri çəkin! Sizə iki karolü pul verərəm. Zəngləri sındırın! Uşaqlar niyə elə bərkdən çığırır?

Toriya çığırıb deyirdi:

– Onu öldürməyin! Onu öldürməyin! Qoy bütün tutduğu işlərin hesabını versin! Bu ölü zəngi sənin üçün çalınır, sənin üçün, qatil! Səni vam odda yandıracaqlar, səni qızmar kəlbətinlə didəcəklər! Onu öldürməyin! Qoy bütün tutduğu işlərin haqq-hesabını versin!

Toriya yerdən uzun qollu vafli aləti tapdı. Məşəl işığında ona baxanda gördü ki, dəmir lövhələrdə romb şəkilli deşiklər var (bu, Brabantda vafli hazırlamaq üçün qəlib kimi adi şeydir), bundan başqa uzun, iti dişlər gördü – bu vafli alətini dəmir ağıza bənzədirdi. Toriya vafli alətini açanda o, təzi ağzına oxşadı.

Toriya son dərəcə qəzəblənərək, vafli alətini gah açır, gah bağlayırdı, sonra birdən, dişlərini qıcırdadıb, can vermiş kimi xırıldayaraq, intiqam arzusunun ürək parçalayan hirsindən çığıra-çığıra, alətin dişlərini onun qollarına, qıçlarına, sonra da hər yerinə soxmağa başladı, xüsusilə onun boynunu bu dişlərlə dişləməyə çalışırdı: hər dəfə dişləri onun bədəninə soxanda deyirdi:

– Bax dəmir dişlərlə sən mənim qızımı belə dişləyirdin! İndi bütün hesabını ver. Hə, necədir, bədənindən qan axır, qatil! Allah ədalətlidir. Ölü zəngini eşidirsən? Betkinin qanı intiqam almağa çağırır! Dəmir dişlərin bədəninə girdiyini duyursan? Bu – allahın əzabıdır.

Toriya ara vermədən, amansızca onun bədənini dəmir dişlərlə dişləyirdi. Bunu eləyə bilməyəndə vafli alətini onun təpəsinə çırpırdı. İntiqam hirsində o qədər şiddətli idi ki, onu döyə-döyə öldürə də bilirdi.

Balıqsatanlar başçısı çığırırdı:

– Mənə rəhminiz gəlsin! Ulenspiqel, bıçağı mənim ürəyimə sapla, mən tez ölmək istəyirəm! Bu arvadı geri çək! Ölü zəngini vuran zəngləri sındır! Çığırın uşaqları öldür!

Toriya vafli alətindəki dişlərlə hey onun bədənini dişləyirdi. Axırda bir qocanın balıqsatanlar başçısına yazığı gəlib vafli alətini Toriyanın əlindən aldı.

Toriya qulyabanının üzünə tüpürdü, onun saçını qamarlayıb, darta-darta çığırdı:

– Sən vam odda, qızmar kəlbətin altında bütün tutduğun işlərin cəzasını alacaqsan! Dırnağımla sənin gözlərini deşəcəyəm!

Qulyabanının iblis deyil, adam olduğunu eşidən, Heyst balıqçıları, əkinçiləri, arvadlar, yüyürüb gəldilər. Bəzilərinin əlində fanar, bəzilərinin də məşəl vardı, hamısı da çığırırdı:

– Qatil! Soyğunçu! Öldürdüyün bədbəxt adamlardan qarət elədiyən pullar hanı? Ver!

Balıqsatanlar başçısı mızıldanırdı:

– Mənim heç şeyim yoxdur! Rəhm eləyin!

Arvadlar onu daşa basırdı, üstünə qum atırdı.

Toriya çığırırdı:

– Bax, qisas budur! Bax, qisas budur!

Balıqsatanlar başçısı zarıldaırdı:

– Yazığınız gəlsin! Qanı axıb qurtarır! Yazığınız gəlsin!

Toriya çığırırdı:

– Səndən qisas almaq üçün hələ qanın var! Onun yaralarına məlhəm sürtün. O, vam odda haqq-hesab verəcək, qızmar kəl-

bətinlə qollarını çıxaranda o, haqq-hesab verəcək! Bütün cinayətlərin hesabını verəcək, bütün!

Toriya yenə də qulyabanının üstünə cumub onu döyməyə başladı. Lakin birdən özü ölü kimi yerə yıxıldı. Özü ayılmayınca ona dəymədilər.

Ulenşpigel balıqsatanlar başçısının əllərini tələdən çıxartdı, gördü ki, sağ əlinin üç barmağı yoxdur.

Onun qollarını, qıçlarını möhkəm bağlatdırdı, balıq səbətinə qoydurdu, adamlar səbəti götürüb yola düşdülər. Yorulduqca kişilər, arvadlar, cavanlar bir-birini əvəz edirdi. Məşəllərlə, fanarlarla yollarını işıqlandırirdilər. Balıqsatanlar başçısını Dammeyə, mühakimə olunmağa, qisas alınmağa aparırdılar.

Balıqsatanlar başçısı elə hey təkrar edirdi:

– Zəngləri sındırın! Çığırın uşaqları öldürün!

Toriya da deyirdi:

– Qoy o, vam odda tutduğu işlərin cəzasını alsın, qoy qızmar kəlbətin altında bütün tutduğu işlərin cəzasını alsın!

Sonra ikisi də susdu. Ulenşpigel ancaq Toriyanın qırıq-qırıq nəfəs aldığını, kişilərin ağır-ağır addım atdığını, dalğaların göy gurultusu kimi uğuldadığını eşidirdi.

O, göy üzündə sürətlə qaçısan qara buludlara, dənizin ağ köpüklü dalğalarına, məşəllərdən, fanarlardan işıq düşən balıqsatanlar başçısının solğun üzünə qəmgin-qəmgin baxırdı. Balıqsatanlar başçısı kinli baxışları ilə adamları gözdən keçirirdi.

Ulenşpigelin sinəsindəki kül intiqam almağa çağırırdı.

Bu qayda ilə onlar dörd saat yol getdilər. Dammeyə yaxınlaşanda, əhvalatdan xəbər tutmuş bir yığın camaat onları qarşıladı. Şəhər əhli tutulmuş qulyabanıya baxmaq istəyirdilər: hamı çıxıra-çığıra, qıy vura-vura, oynaya-oynaya, sevinə-sevinə balıqsatanlar başçısının ardınca gəlir, çığırıb deyirdilər:

– Qulyabanı tutuldu! Zalım tutuldu! Sağ olsun Ulenşpigel! Yaşasın bizim qardaşımız Ulenşpigel! *Lange leven onsen broeder Ulenspiegel!*

Bu əsl xalq təntənəsi idi.

Camaat hakimin evinin qabağından keçəndə, hakim səs-küyə çıxıb Ulenşpigelə dedi:

– Sən qalib gəldin! Eşq olsun sənə!

Ulenşpigel də ona belə cavab verdi:

– Sinəmdəki Klaasın külü məni intiqam almağa çağırır!

Hakim bu sözün qabağında dedi:

– Qatilin əmlakının yarısı sənə çatacaq!

Ulenşpigel ona dedi:

– Bunu qatilin öldürdüyü adamların qohum-əqrəbasına paylayın!

Lamme ilə Nele də gəldi. Nele, fərəhindən gülə-gülə, ağlaya-ağlaya Ulenşpigeli – əziz dostunu öpürdü. Lamme də, ağır-ağır atılıb-düşür, Ulenşpigelin qarnına vura-vura deyirdi:

– Bax, qoçaq budur, sədaqətli budur, buna bel bağlamaq olar! Bu mənim ən yaxşı dostumdur! Qanmaz kəndlilər, sizin aranızda beləsi tapılmaz!

Balıqçılar Lammeyə gülürdülər.

LXIV

Ertəsi gün, *borgstorm* deyilən zəng vuruldu: Hakimi, icma başçılarını, katibləri *Vierschare* çağırdı; onlar gəlib, ədalət ağacı deyilən – gözəl cökə ağacının altında, dörd dənə çayırli kəsək skamyasında oturdular. Ağacın dövrəsinə camaat yığışmışdı. Sorğu-sualda balıqsatanlar başçısı heç bir şeyi boynuna almadı, – əsgərin qılıncla vurub saldığı və onun əlində çatışmayan üç barmağı göstərəndə də o bir şey demədi. O, ancaq bir şeyi təkrar edirdi:

– Mən yoxsulam, qocayam.

Camaat bağıra-bağıra deyirdi:

– Sən qart canavarsan, sən uşaqları gəmirib öldürdün! Ona aman yoxdur, cənab hakimlər!

Arvadlar çığırırdı:

– Baxma bizə o kinli gözlərinlə! Sən iblis deyilsən, sən adamsan, biz səndən qorxmuruq! Qaniçən yırtıcı! Sən, yuvada

quş balalarını yeyən pişikdən də qorxaqsan. Sən yazıq qızları öldürmüşsən, – onlar lap uşaqlıqdan halal zəhmətlə yaşamağı arzu edirdilər.

Toriya da deyirdi:

– Qoy o, vam odda, qızmar kəlbətin altında bütün tutduğu işlərin cəzasını alsın!

Hər tərəfdə keşikçi dursa da, analar uşaqlarını öyrətdi ki, onu daşa bassınlar. Bu elə uşaqların da ürəyindən idi: onlar balıqsatanlar başçısına daş atırdı, o, baxanda fitə basırdılar, ara vermədən çığırırdılar:

– *Bloedzuyger!* (Qaniçən) *Sla dood!* (Öldürün onu!)

Toriya yenə çığırırdı:

– Qoy o, vam odda, bütün tutduğu işlərin cəzasını alsın, qoy o, qızmar kəlbətin altında bütün tutduğu işlərin cəzasını alsın!

Camaat səs-küy salmışdı.

Arvadlar bir-birinə deyirdi:

– Ona baxın! Bu gün hava istidir, gün çıxıb, amma o, titrəyir, istəyir ağ saçlı başını, üzünü günə versin, – Toriya da onun üzünü yaman cırmaqlayıb!

– Ağrıdan titrəyir!

– Allah qəzəbinə gəlib!

– Nə ölgün sifəti var!

– Bir o əclafın əllərinə baxın – əlləri bağlanıb, qan sızır, əllərini tələ əzib!

Toriya çığırırdı:

– Qoy bütün tutduğu işlərin cəzasını alsın, bütün tutduğu işlərin!

Balıqsatanlar başçısı ağlamsındı:

– Mən yoxsulam, buraxın məni!

Hamı, hətta hakimlər də ona güldü. O, güclə ağlayırdı ki, camaatın ona yazığı gəlsin. Amma arvadlar gülürdü.

Balıqsatanlar başçısına işgəncə verilməsinə əsas olduğundan, məhkəmə bu qərara gəldi: ona – adamları necə öldürdüyünü, şeylərini hara apardığını, qarət etdiyi pulları harada gizlətdiyini açıb deyənə kimi əzab verilsin.

İşgəncə yerində onun ayağına lap təzəcə, uzunboğaz, dar çəkmə geydirdilər. Hakim ondan soruşdu: necə oldu ki, iblis sənə belə cinayətkar fikirləri tələqin etdi və səni belə dəhşətli cinayətlərə göndərdi.

Balıqsatanlar başçısı hakimə belə cavab verdi:

– İblis – mən özüməm, mənim təbiətim belədir. Mən dünyaya şikəst gəldim, məndə iş görmək bacarığı yoxdur. Hamı məni gic hesab eləyirdi, tez-tez də məni döyürdülər. Heç kəsin mənə yazığı gəlmirdi: nə uşaqların, nə qızların. Böyüyəndə heç bir arvad mənimlə yaxınlıq eləmədi, lap pulla da. Onda mən bütün arvadlardan törəyənlərə nifrət eləməyə başladım, bu öldürücü nifrətdi! Çuğulluq eləyib Klaası ələ verdim, çünki hamı onu istəyirdi. Mənim ancaq puldan xoşum gəlirdi – pul mənim sarışın ya qızıl saçlı rəfiqələrimdi. Klaasın öldürülməsi məni varlandırdı, mənə zövq verdi. Amma canavar olmaq meylə məni günü-gündən daha çox maraqlandırır, mən çox istəyirdim ki, adamları qapım, tutum. Brabantda vafli alətini gördüm, ağıma gəldi ki, ondan çox yaxşı dəmir ağız qayımaq olar. Ah, bu dəmir ağızla sizin xirtdəyinizdən tuta bilsəydim, sizin, qocanın çəkdiyi əzabla əylənən yırtıcı pələnglərin! Mən o əsgərdən ya qızdan daha artıq bir zövq ilə sizin boğazınızı gəmirərdim! Özünü qorumağa gücü çatmayan o gözəl qız pul kisəsini əllərində sıxıb, günün altında sərilib qalanda, ona bir az yazığım gəldi, həm də şəhvət hissi məni bürüdü, ancaq qoca olduğumdan, bir şey eləyə bilmədim, dişlədim...

Hakimin – harada yaşayırsan – sualına o belə cavab verdi:

– Raskapeldə. Oradan Blankenberqə, Heystə, hətta Knokkəyə də gəlirəm. Bazar və bayram günlərində mən həmin bu vafli aləti ilə Brabant qaydasınca vafli hazırlayıb şəhərlərə, kəndlərə çıxıram. Mənim vafli alətim həmişə təmiz olur, onu yağlayıram. Vafli hazırlamaq bizə xaricdən gəlib; vaflinin alıcısı çoxdur. Əgər siz maraqlanıb soruşsanız ki, niyə səni heç kəs tanımayıb, mən də sizə deyərəm ki, mən üzümü də, saçımı da sarı-qırmızı rəngə boyayırdım. O ki, qaldı canavar dərisi, – siz kinli-kinli

barmağınızı uzadıb bunu soruşursunuz, – mən də sizə nifrət etdiyimdən bu suala cavab verirəm: mən Rabesxool və Maldehem meşələrində iki canavar vurmuşdum. Onların dərisini bir-birinə tikdim, yekə bir dəri oldu, mən onun içinə girirdim. Onu qutuya qoyub Heysdəki qum təpələri arasında gizlədirdim. Qarət elədiyim paltarları da ora qoyurdum. Gözləyirdim ki, fürsət düşsün, onları əlverişli qiymətə satım.

Hakim sərəncam verdi:

– Onu odun yanına aparın.

Cəllad əmri yerinə yetirdi.

Hakim soruşdu:

– Bəs pullar hanı?

Balıqsatanlar başçısı dedi:

– Bunu heç kral da bilməyəcək.

Hakim əmr etdi:

– Onu şamla yandırın. Oda yaxın çəkin, yaxın çəkin!

Cəllad əmri yerinə yetirdi, balıqsatanlar başçısı çığırdı:

– Mən daha heç bir söz deməyəcəyəm! Onsuz da mən çox şey dedim, amma siz məni od ilə yandırmaq istəyirsiniz. Mən cadugər deyiləm, niyə məni oda yaxın aparırsınız? Onsuz da mənim ayaqlarım, qıçım yanıb, qan içindədir! Mən heç bir şey deməyəcəyəm. Niyə daha yaxına çəkirsiniz? Sizə deyirlər ki, mənim ayaqlarım, qıçım yanıb. Ayağıma geydirdiyiniz uzunqunc çəkmə odlu dəmirdəndir. Pul? Dünyada mənim yeganə dostum puldur... Yaxşı da... Ancaq odu uzaq eləyin! Mənim pulum yeganə dostum puldur... Yaxşı da... Ancaq odu uzaq eləyin! Mənim pulum Ramskapəldə, sandıqdadır... Onu mənim əlimdən almayan! Cənab hakimlər, mənə rəhminiz gəlsin, aman verin! Götür şamları, mələun cəllad!.. Bu daha bərk yandırmağa başlayır... Pul sandıqdadır. Sandığın da iki altı var. Pulu yun parçaya bükmüşəm ki, əgər birisi sandığı yerə vursa, pulların cingiltisi eşidilməsin. Yaxşı da, mən hər şeyi dedim. Məni oddan kənara çəkin!

Onu oddan qırağa çəkdilər, o kinli-kinli gülümsündü.

Hakim soruşdu ki, niyə gülümsəyirsən?

Balıqsatanlar başçısı da cavab verdi:

– Sevindiyimdən ki, daha od məni yandırmır.

Hakim ona belə bir sual verdi:

– Dişli vafli alətini göstərməyi səndən heç xahiş edən olubmu?

Balıqsatanlar başçısı suala belə cavab verdi:

– O birilərinin də vafli aləti eynən mənimki kimidir, ancaq mənimkində bir neçə dəşik var, bu dəşiklərə dəmir dişləri qoyub bərkidirdim. Səhər açılında çıxarırdım. Kəndlilər mənim vafli-mi o biri satıcıların vaflisindən çox alırdılar. Onlar mənim vafli-mə *Waefels met brabantse knopen* deyirlər (Brabant düyməli vafli) deyirlər: dişləri qoymayanda, onların boş yerindən vafli-lərin üstündə düymə kimi xırdaca dairələr qalır.

Hakim ona yenə sual verdi:

– Öldürdüyün o bədbəxt adamların üstünə sən nə vaxt hücum eləyirdin?

– Gündüz də, gecə də. Gündüz vafli aləti ilə qum təpələrini gəzib dolanırdım, böyük yollara çıxırdım, gələ-gedəni güdür-düm. Şənbə günləri isə həmişə bu pusquda dururdum, çünki o gün Brüqqədə böyük bazar olurdu. Mənim yanımdan qanı qara bir kəndli keçirdisə, ona dəymirdim: kəndli ki, fikir çəkir – deməli onun kisəsi boşdur. Görəndə ki, yoldan keçən şəhər adamdır – onun ardınca gedirdim, birdən dal tərəfdən onun üstünə atılıb, dəmir dişlərlə boynunun ardını dişləyirdim, pul kisəsini alırdım. Bu cür mən ancaq qum təpələrində deyil, bütün yollarda, cığır-larda adamları qarət eləyirdim.

Hakim ona dedi:

– Tövbə elə, allaha dua elə.

Lakin balıqçılar başçısı küfr söyləməyə başladı.

– Allah-təala məni belə yaradıb. Mən öz xoşuma belə işləri tutmurdum – təbiətim məni məcbur eləyirdi. Yırtıcı pələnglər, siz haqsız yerə məni cəzalandırırsınız! Məni yandırmayın, mən öz xoşuma belə işləri tutmurdum! Mənə yazığınız gəlsin, mən yoxsulam, qocayam! Onsuz da mən bədənimdəki yaralardan öləcəyəm. Məni yandırmayın!

Onu cökə ağacının altına, skamyaların yaxınlığına gətirdilər ki, camaatın gözü qabağında üzünə məhkəmənin hökmünü oxusunlar.

O həm dəhşətli cinayətkar, həm quldur, həm də küfrbaz olduğundan qərara alınmışdı ki, qızmar dəmirlə onun dili deşilsin, sağ əli kəsilsin, bələdiyyə idarəsinin qapısı qabağında, vam odda yandırılınsın.

Toriya çığırırdı:

– Ədalətli hökm çıxarıldı, indi o, bütün tutduğu işlərin cəzasını alacaq!

Camaat da çığırırdı:

– *Lang leven de Heeren van de wet* (Yaşasın cənab hakimlər!)

Balıqsatanlar başçısını dustaqxanaya aparıb ona ətli xörəklə şərab verdilər. O, çox sevindi, deyirdi ki, mən ömrümdə belə ləzzətlə yeyib-içməmişdim; kral mənim bütün var-yoxuma sahib olacaq, buna görə mən, ilk və son dəfə olaraq, özümə belə dəbdəbə ilə gözəl qonaqlıq düzəltməyə icazə verirəm.

Balıqsatanlar başçısı bunu deyib dərdli-dərdli güldü.

Ertəsi gün, dan yeri ağaranda onu edam olunmağa apardılar. Ulenşpigeli tonqalın yanında görüb, barmağı ilə onu göstərərək çığırırdı:

– Onu da, bir qocanın qatili kimi, edam eləmək lazımdır! On il əvvəl, o burada Dammedə məni kanala atdı, ona görə ki, mən onun atası barəsində çuğulluq eləmişdim. Mən, katolik kilsəsinin sədaqətli təbəəsi kimi onu ələ vermişdim.

Məryəm ana kilsəsinin zəng qülləsindən, dəfn zənginin səsi ətrafa yayılırdı.

Balıqsatanlar başçısı Ulenşpigelə dedi:

– Bu zəng səsi sənə də aiddir: səni də asacaqlar, çünki sən qatilsən!

Bütün camaat çığırırdı:

– O, yalan deyir! Yalan deyir əclaf qatil!

Toriya daş atıb onun alınını yaraladı, dəli kimi çığıra-çığıra dedi:

– O səni onda suda batırsaydı, sən qaniçən yırtıcı, mənim qızımı dişləyib öldürməzdin!

Ulenşpigel dinmirdi.

Lamme soruşdu:

– Ulenşpigelin onu suya atdığını kim görüb?

Ulenşpigel susurdu.

Camaat çığırdı:

– Heç kəs görməyib. Yalan deyir, qatil!

Balıqsatanlar başçısı bağıırdı:

– Yox, yalan demirəm! Yalvardım ki, məni bağışlasın, amma o, məni bağışlamadı, suya tolamazladı. Mən sahilə bağılanmış qayıqdan tutdum, yoxsa batmışdım. Bütün islanmışdım, tir-tir əsirdim, kasıb daxmama güclə özümü yetirdim. Məni isitmə tutdu, mənə baxan da yox idi, az qalmışdı ölüm.

Lamme dedi:

– Yalan deyirsən! Heç kəs bunu görməyib.

Toriya da onun sözünə qüvvət verdi:

– Heç kəs, heç kəs görməyib! Oda atın o qatili! Ölümündən qabaq günahsız bir adamı da bada vermək istəyir! Qoy o, bütün tutduğu işlərin cəzasını alsın! O, yalan deyir! Ulenşpigel, sən onu suya atmısansa, yenə boynuna alma! Bunun şahidi yoxdur. Qoy o, vam odda, qızmar kəlbətin altında bütün tutduğu işlərin cəzasını alsın!

Hakim Ulenşpigeldən soruşdu:

– Sən onun həyatına qəsd eləmişən?

Ulenşpigel də ona belə cavab verdi:

– Mən Klaasın qatili olan çuğulu suya atmışam. Atamın sinəmdə olan külü məni intiqam almağa çağırırdı.

Balıqsatanlar başçısı çığırdı:

– Boynuna aldı! Onu da öldürəcəklər! Dar ağacı hanı? Mən buna baxmaq istəyirəm. Hanı cəllad – əlində ədalət qılıncı? Bu dəfn zəngi sənin üçün çalınır, ona görə ki, sən, əclaf, qocanın həyatına qəsd eləmişən!

Ulenşpigel bu sözün qabağında ona dedi:

– Bəli, mən səni məhv eləmək istəyirdim, ona görə də suya tolamazladım, – sinəmdəki kül məni intiqam almağa çağırırdı.

Arvadlar camaat içindən çığıırdı:

– Ulenşpigel, niyə boynuna aldın? Axı bunu heç kəs görməmişdi. İndi səni də öldürəcəklər.

Balıqsatanlar başçısı sevincindən qəhqəhə çəkib gülürdü, atılıb düşürdü, qanlı cır-cındır sarınmış bağlı əllərini tərpedib çıxırırdı:

– Onu da öldürəcəklər! O bu dünyadan cəhənnəmə, boynunda kəndir – bir səfil kimi, oğru kimi, quldur kimi gedəcək!

Hakim elan etdi:

– Yox, onu edam etməyəcəklər! Flandriya qanununa görə, on il bundan əvvəl baş verən qətl üstündə adamı cəzalandırmırlar. Ulenşpigel pis iş tutub, ancaq bunu atasına olan məhəbbətinə görə eləyib. Onu məhkəməyə cəlb etməyəcəklər.

Bütün camaat çığırdı:

– Yaşasın qanun! *Lang leve de wet!*?

Məryəm ana kilsəsinin zəng qülləsindən zənglərin dəfn səsi ətrafa yayılırdı. Ölümə məhkum edilmiş adam dişlərini xırçıldatdı, başını aşağı saldı, gözündən ilk yaş damcısı yerə düşdü.

Sonra onun sağ əlini kəsdilər, qızmar dəmirlə dilini deşdilər, sonra da, bələdiyyə idarəsi qapısı qabağında, vam odda yandırdılar.

Öləndən qabaq çıxırıb dedi:

– Kral mənim puluma sahib olmayacaq! Mən yalan demişəm!.. Yırtıcı pələnglər, mən yenə sizin yanınıza qayıdacağam, sizi gəmirib öldürəcəyəm!

Toriya da çıxırırdı:

– Qisas vaxtı gəlib çatdı! Qisas vaxtı gəlib çatdı! Od üstündə onun qolları qıclaşır, qarətə tələsən qıçları qıclaşır! Qatilin bədənindən tüstü çıxır! Onun ölü sifətindəki ağ tükələri, kaftar tükələri yanır! Qisas vaxtı gəlib çatdı! Qisas vaxtı gəlib çatdı!

Balıqsatanlar başçısı canavar kimi ulaya-ulaya öldü.

Məryəm ana kilsəsinin zəng qülləsindən zənglərin dəfn səsi ətrafa yayılırdı.

Lamme ilə Ulenşpigel yenə eşşəklərinə minib yola düşdülər.

Nele də Katlina ilə əzab çəkə-çəkə qaldı. Katlina yenə də eyni sözü deyirdi:

– Odu götürün! Başım yanır! Sevimli Hans, qayıt yanıma!

DÖRDÜNCÜ KİTAB

I

Ulenşpigellə Lamme Heystdə, qum təpələri üstündə durub, Ostenddən, Blankenberqdən, Knokkedən gələn balıqçı gəmilərinə baxırdılar. Gəmilərdə silahlı adamlar vardı. Onların şlyapasında, zeland Gyözləri kimi gümüş sapla tikilmiş aypara şəkli və bu sözlər vardı: “Papaya qulluq eləməkdənsə türk sultanına qulluq eləmək yaxşıdır”.

Ulenşpigelin kefi kök idi, torağay kimi oxuyurdu, onun səsinə cavab olaraq, hər tərəfdən döyüş çağırışı olan xoruz banı eşidirdi.

Gəmidəki adamlar¹³⁶, tutduqları balığı satıb, Emdendə tökülüşdülər. Giyom de Blua¹³⁷ hələ orada idi və Oranlı şahzadənin sərəncamı ilə gəmini silahlandırırdı.

Ulenşpigellə Lamme Emdenə gələndə, Gyözlərin gəmiləri, Trelonun əmri ilə, dənizə çıxmışdılar.

Trelon üç aya yaxın idi ki, Emdendə oturub qalmışdı, bərk darıxırdı. O, zəncirlənmiş ayı kimi, gəmidən quruya, qurudan gəmiyə gedirdi.

Ulenşpigellə Lamme sahil küçəsi ilə gözəndə mehriban üzvlü bir senyora rast gəldilər, – o, darıxdığından, mizraqla qəmbər daşının dibini eşirdi. Onun zəhmət çəkməsi görünür nahaq idi,

lakin o, işini sona çatdırmaq fikrindən dönmürdü. Bu zaman onun dal tərəfində bir it sümük gəmirirdi.

Ulenşpigel itə yaxınlaşdı, özünü elə göstərdi ki, guya sümüyü onun əlindən almaq istəyir. İt mırıldandı. Ulenşpigel əl çək-mədi. İt bərkdən hürdü.

Senyor səsə tərəf dönüb, Ulenşpigeldən soruşdu:

– İtdən niyə əl çəkmirsən?

– Bəs siz niyə, messir, döşəmə yoldan əl çəkmirsiniz?

Senyor dedi:

– Bunlar ayrı-ayrı şeylərdir.

Ulenşpigel etiraz etdi:

– Burada fərq çox azdır. İt sümükdən bərk-bərk tutub, onu vermək istəmir, qəmbər də döşəmə yoldan bərk-bərk tutub, on-dan ayrılmaq istəmir. Sizin kimi adam daş yolla əlləşəndə, bizim kimilərin də itlə əlləşməsi günah deyil.

Lamme Ulenşpigelin dalında gizlənmişdi, danışmırdı.

Senyor soruşdu:

– Sən kimsən?

– Mən din yolunda odda yandırılan Klaasın oğlu Til Ulenşpi-geləm.

Bunu deyib torağay kimi oxudu. Senyor da xoruz kimi ban-ladı. Dedi ki:

– Mən admiral Trelonam. Mənə sözün varmı?

Ulenşpigel başına gələn əhvalatı danışdı, beş yüz karolünü də ona verdi.

Trelon barmağı ilə Lammeni göstərib soruşdu:

– O gombul kimdir?

Ulenşpigel də cavab verdi ki:

– O, mənim dostum – yoldaşımdır. O da mənim kimi istəyir ki, sənin gəmində, tufəngin gur səsi ilə, ana vətənin azadlıq mahnısını oxusun.

Trelon dedi:

– Siz ikiniz də qoçaqsınız. Mən sizi öz gəhimə götürəcəyəm.

Bu fevral ayında olmuşdu. Bərk külək əsirdi. Şaxta get-gedə artırdı. Nəhayət Trelon üç həftə – onu lap cana gətirən ağır inti-

zar içində gözlədikdən sonra, Emdeni tərək etdi. Flidən çıxandan sonra Tesselə yol aldı, lakin sonra Viringenə sarı dönməyə məcbur oldu; burada onun gəmisini buzlar arasında ilişib qaldı.

Çox keçmədi, onun gözləri qabağında şən bir mənərə açıldı: adamlar buz üstündə kiçik kirşələrdə, konkilərdə sürüşürdülər. Konkilərdə sürüşən oğlanlar – məxmər paltar, qızlar – kofta-tuman geymişdilər. Qızlardan bəzisinin geyimində zər tikmələr, bəzisinininkində – rəngarəng xırda muncuq bəzəklər, bəzisinininkində – qırmızı, bəzisinininkində – mavi qırçınlı büzmələr vardı. Oğlanlar, qızlar tək-tək, iki-iki, ya bir-biri ardınca sürüşə-sürüşə o yan, bu yana gedib gəlir, zarafatlaşır, sevgi nəğməsi oxuyurdular, qaça-qaça gedib, bayraqla bəzədilmiş balaca dükanlarda yeyib-içirdilər; bu dükanlarda – araqlar, portağal, əncir qurusu, *peperkoek*, *schol**, yumurta, bişmiş tərəvəz, *heetekoek*, yəni oladı, vineqret satırdılar. Ətrafda isə kirşələrin buz üstündə xışıltısı eşidilirdi.

Lamme də, arvadını axtara-axtara, bu şən adamlara baxıb konkidə sürüşür, tez-tez də yerə dəyirdi.

Ulenşpigel bu zaman sahil küçəsində, ucuz yeməklər satan aşxanaya gedir, yeyib-içirdi, aşxanaçı qoca arvadla söhbət edirdi, – bu onun bir az xoşuna da gəlirdi.

Bir dəfə bazar günü saat doqquzda oraya yeməyə getdi.

Ona yaxınlaşan qəşəng bir arvada dedi:

– Ay cavanlaşmış aşxanaçı, üzünün qırışları necə oldu? Dişlərin ağappaq, qəşəng, hamısı da yerində, dodaqların albalı kimi qıpqırmızı; üzündəki bu mehriban, hiyləgər təbəssüm mənə aiddir?

O da cavab verdi ki:

– Sənə nə? Yeməyə nə istəyirsən?

Ulenşpigel dedi:

– Səni.

Qəşəng arvad sərt cavab verdi:

– Sənin kimi qaxac üçün bu çox yağlı yemək olar. Ayrı cür ət istəmirsən?

* Qalxan balığı (*flam.*)

Ulenşpigel dinmədi.

Qəşəng arvad soruşdu:

– Həmişə səninlə gəzən o boylu-buxunlu, qəşəng, dolu adamı neynədin?

Ulenşpigel soruşdu:

– Lammeni?

Arvad təkrar etdi:

– Onu neynədin?

Ulenşpigel də ona belə cavab verdi:

– O dükanlarda – bişmiş yumurta, ilanbalığı qaxacı, duzlu balıq, *zuertje**, – xülasə diş batan hər şeyi yeyir, dükanlara da bu ümidlə gedir ki, bəlkə arvadına rast gələ. Ah, gözəl arvad, niyə sən mənim arvadım deyilsən? İstəyirsən – əlli florin verim! İstəyirsən – qızıl həmayil verim?

Qəşəng arvad xaç vurdu:

– Məni nə almaq olar, nə də zorla ələ keçirmək olar!

Ulenşpigel soruşdu:

– Sənin istədiyini adam varmı?

– Səni mən yaxın adam kimi istəyirdim. Amma ən çox – bizim allahımız həzrət İsanı istəyirəm, bir də Məryəm ananı onlar mənə qadınlıq namusumu qorumağı tapşırıb. Bu çətin, həm də ağır işdir. Amma Allah bizə, biz yazıq arvadlara kömək eləyir. Burası da var ki, bəzən arvadlar yoldan çıxırlar. Yaxşı, sənin o kök dostun şən adamdır?

– Yeyəndə – onun kefi kök olur, ac olanda – qəmgin olur, həmişə də nəyinsə arzusunu çəkir. Bəs sənin xasiyyətin necədir: şən arvadsan, ya qaraqabaqsan?

O da cavab verdi ki:

– Biz arvadlar, xanımımızın quluyuq.

Ulenşpigel soruşdu:

– Hansı xanımınızın? Şiltaqlığın?

– Bəli.

– Lammeni sənin yanına göndərəm.

---

* Şoraba (*flam.*)

– Lazım deyil. O da ağlayacaq, mən də.

Ulenşpigel soruşdu:

– Sən onun arvadını heç görmüsən?

Qəşəng arvad ah çəkib dedi:

– O arvad onunla günah iş tutub, buna görə ona çox sərt kilsə cəzası verilib. O arvad bilir ki, Lamme, laməzhəbliyin qalib gəlməsi üçün dənizə gedir, – bu onun xristianlıq ruhuna heç yarasarmı? Lazım gələndə onu qoru; yaralananda – yarasını bağla, – onun arvadı xahiş eləyib ki, onu sənə deyim.

– Lamme mənim dostumdur, qardaşımdır.

Qəşəng qadın həyəcanla dedi:

– Ah! O gün olsun ki, siz bizim anamız olan müqəddəs kilsənin ağışuna qayıdasınız!

Ulenşpigel dedi:

– O ana öz uşaqlarını yeyir! – Sonra da yeməxanadan çıxıb getdi.

Bir gün mart səhəri idi, külək tufan qoparırdı, çay buz bağlayıb, Giyomun gəmisinin qabağını kəsmişdi, dənizçilər, əsgərlər buz üstündə əl kirşələri və konkilərdə əylənirdilər.

Ulenşpigel bu zaman yeməxanada idi, qəşəng arvadın ovqatı nədənsə təlx idi, o, sanki təşviş içində birdən dedi:

– Yazıq Lamme! Yazıq Ulenşpigel!

Ulenşpigel soruşdu:

– Nə olub, niyə bizim yasımıza oturmusan?

– Heç bilmirəm sizinlə neyniyim! Axı niyə siz təbərrük ayininə inanmırsınız? Onda yəqin ki, siz cənnətə gedərdiniz, bu dünyada da mən sizin nicat tapmağınıza kömək elərdim.

Ulenşpigel onun qapıya sarı getdiyini və nəyəsə qulaq asdığını görüb soruşdu:

– Qarın yerə düşdüyünü eşitmək istəyirsən?

O da cavab verdi ki:

– Yox.

– Küləyin vayılıtısına qulaq asırsan?

– Yox.

– Qonşu yeməxanada bizim igid dənizçilərin necə kefdiklərini eşitmək istəyirsən?

Qəşəng arvad dedi:

– Ölüm sizə oğru kimi gizlicə yaxınlaşır.

Ulenşpigel bir də soruşdu:

– Ölüm? Mən başa düşürəm sən nə deyirsən. Yaxına gəl, əməlli danış.

– Onlar ordadır!

– Kim onlar?

Qəşəng arvad onun sualını təkrar etdi:

– Kimdir onlar? Simonen-Bolun əsgərləri. Onlar hersoqun adı ilə sizə hucum edəcəklər. Sizi burda, kəsilmək üçün hazırlanan, buğa kimi yedizdirirlər. – Sonra həyəcanla: – Ah, niyə mən bunu gec bildim! – deyib ağladı.

Ulenşpigel:

– Ağlama, çıxırma da, – dedi. – Burada ol.

– Məni ələ vermə!

Ulenşpigel yüyürə-yüyürə bütün dükənləri, yeməxanaları dolaşdı. Dənizçilərin, əsgərlərin qulağına pıçıldadı:

– İspaniyalıları yaxınlaşdır!

Hamı gəmiyə yüyürdü, bir anda döyüşə hazır olub, düşmənin gəlməsini gözlədilər.

Ulenşpigel Lammeyə döndü:

– Dəniz qırağına bax. Orada o qara paltarlı, qırmızı qırçınlı, qəşəng arvadı görürsən? Başındakı ağ kaporu gözünün üstünə çəkir?

Lamme:

– Mənim indi arvada baxmağa halım yoxdur, – dedi. – Bərk üşüyürəm, özü də yuxum gəlir.

Bu sözləri deyib *opperstkleed*-ə büründü, heç bir şey eşitmədi.

Ulenşpigel arvadı tanıdı, gəmidən çıxırıb dedi:

– Gedək bizimlə!

O da cavab verdi ki:

– Sizinlə mən lap qəbrə də getməyə razıyam, ancaq olmaz...

Ulenşpigel yenə çığırdı:

– Doğrudan, gedək! Bir yaxşı fikirləş! Bülbül meşədə xoşbəxt olur, meşədə oxuyur. Meşədən qırağa uçanda – dəniz küləyi onun qanadlarını qırır, bülbül məhv olur.

Qəşəng arvad:

– Mən evdə oxuyurdum, bacarsaydım, çöldə də oxuyardım, – deyib gəmiyə yaxınlaşdı. – Al, götür dava-dərmandır, sənin üçün, bir də sənin dostun üçün. O da ki, yatır, amma gərək oyaq olaydı. Lamme! Lamme! Allah səni hifz eləsin! Sağ-salamat qayıt!

Qəşəng qadın bunu deyib üzünü açdı.

Lamme çığıra-çığıra:

– Mənim arvadım, mənim arvadım! – deyib gəmidən buzun üstünə atılmaq istədi.

O da çığırib dedi:

– Sənin sədaqətli arvadın! – Sonra da qaçmağa başladı.

Lamme gəminin qırağına gəldi, lakin əsgərlərdən biri onun *opperstkleed*-indən tutub saxladı. Lamme çığırırdı, ağlayırdı, yalvarırdı ki, onu buraxsınlar. Profos dedi ki:

– Gəmidən getsən, səni boğazından asarlar.

Lamme buzun üstünə atılmaq üçün yenə bir təşəbbüs göstərdi, lakin yaşlı Gyözlərdən biri bunun da qabağını aldı, dedi ki:

– Taxta körpü yaşdır, ayaqların islanar.

Lamme yerə oturub hönkürə-hönkürə ağlamağa başladı; elə bir ucdan da deyirdi:

– Mənim arvadım! Mənim arvadım! Buraxın məni arvadımın yanına?

Ulenşpigel dedi:

– Sən yenə arvadını görəcəksən! O səni istəyir, ancaq allahı daha çox istəyir.

Lamme çığırdı:

– Belə də dəmdəməki gic arvad olar! Əgər o, allahı ərindən çox istəyirsən, onda niyə elə bəzənib-düzənib gözümə görünür, məni tamaha salır? Əgər o, hər necə olsa, məni istəyirsə, onda niyə çıxıb gedir?

Ulenşpigel soruşdu:

– Sən dərin quyunun dibini görürsən?

Lamme yenə də göyörtədə oturub ümitsiz halda deyirdi:

– Mən dərd çəkməkdən öləcəyəm! – Onun bənizi meyit kimi solmuşdu.

Bu arada Simonen–Bolun əsgərləri yaxınlaşırdı, – onların çoxlu topu vardı.

Onlar gəmini topa tutdular. Gəmidən də onlara top atəşi ilə cavab verdilər. Düşmənin atılan mərmiləri ətrafda olan bütün buzu dağıtdı. Axşam da ilıq yağış yağdı.

Külək qərbdən əsirdi. Şiddətlə dalğalanan dəniz iri buz parçalarını qaldırırdı, buzlar dik–dik dururdu, enirdi, bir–birinə dəyirdi, bir–birinin üstünə qalxırdı, gəmini basıb əzmək qorxusu yaradırdı. Gəmi də səhər tezdən, şəfəq qara buludları yaran kimi, kətan qanadlarını açdı, azad quş kimi, dənizin içərilərinə üzdü.

Burada o, general admiral messir de Lüme de la Markın¹³⁸ Hollandiya və Zelandiya donanması ilə birləşdi. Admiralın olduğu gəminin dor ağacında, flaqman gəmisi kimi, fanar yanırdı.

Ulenşpigel Lammeyə dedi:

– Oğlum, admiralı bax! Özbaşına gəmidən getmək istə-sən, o sənə bunu bağışlamayacaq. Onun göy gurultusu kimi səsi-ni eşidirsən? Gör necə enli çiyini var, necə möhkəm bədəni var, necə hündür boyu var! Onun uzun əllərinə bax, – dırnaqları cay-naq kimidir. Onun laqeyd baxışlı, girdə, qartal gözlərinə, çüv ki-mi uzun saqqalına fikir ver, – öldürülən iki qrafın qisasını almaq üçün o bütün keşisləri, monaxları boğazından asmayınca saqqa-lını qırxdırmayacaq. Onun amansız, qorxunc üzünə diqqət yetir. Əgər sən: “Mənim arvadım! Mənim arvadım!” deyə–deyə zarıl-dasan, zığıldasan – o, səni yuxarı qaldırar, sən də bir anda bir tə-hər olarsan.

Lamme də dedi:

– Oğlum, kim ki, yaxın adamını kəndirlə hədələyir – onun boynunda indidən kəndir yaxalığ görünür.

Ulenşpigel dedi:

– Bu yaxalığı birinci sən taxacaqsan, – bunu sənə ürəkdən arzu edirəm.

Lamme ona sərt cavab verdi:

– Mən sənin kəndirdən asıldığını lap aydın görürəm, – acı dilin də bir qarış bayıra çıxıb.

Onların ikisinə də elə gəlirdi ki, bu çox nəzakətli zarafatdır.

Həmin gün Trelonun gəmisi Biskay gəmisini tutdu: gəmiyə – civə, qızıllı qum, şərab və ədviyyə yüklənmişdi. Aslan dişləri ilə buğa sümüyündən ilik çıxarıldığı kimi, – bu gəminin də bütün yükü və işçiləri çıxarılıb aparıldı.

Hersoq Alba da Niderland xalqı üzərinə çox ağır vergi qoydu. İndi hər bir niderlandlı öz əmlakını, mal-qarasını satanda aldığı hər on min florindən, min florinini kral xəzinəsinə verməli idi. Bu vergi həmişəlik oldu. Kim nəyin alverini eləsə, kim nə satsa, – qazandığı pulun onda bir hissəsi krala çatırdı. Adamlar deyirdi ki, bir şey bir həftədə on dəfə alınıb-satılsa, bütün qazancı kralın əlinə keçirdi.

Ticarət və sənaye yollarında Xarabalıq və Fəlakət dururdu.

Gyözlər dəniz qırağındakı Bril qalasını aldılar,¹³⁹ ona azadlıq Vertoqramı deyildi.

II

Mayın əvvəllərində gəmi, aydın havada, qürurla dalğalar üstündə uçurdu, Ulenşpigel də oxuyurdu:

Kül də intiqama çağırır adamları.
Cəlladlar gəldilər, qırğına başladılar,
Od və qılınc – onların ikicə silahı var...
Yüksək mükafat vəd edildi, alçaq xəbərçilərə.
O yerdə ki, Məhəbbətlə Sədaqət hökmran idi,
Həmin yerdə Şübhə ilə Qorxu taxta çıxıb indi.
Vur qanıçən cəlladları!
Çal təbili, çal! Qoy var olsun Gyöz!
Qoy var olsun! Gyöz! Çal təbili, çal.
Bril tutulub.

Tutulub Flissingen¹⁴⁰ də Şeldanın açarı...
Allah rəhm elədi, geri alındı Kamp-Veer.
Niyə susubmuş görün zeland topları.
Barıtımız var, gülləmiz var, mərmimiz var.
Dəmir mərmimiz də var, çuğunu da.
Allah bizə yar olsa qorxmırıq bir kəsdən bu dünyada,
Döyüş təbilini çal, şərəf təbilini çal!

Qoy var olsun, Gyöz, çal təbili, çal!
Qılınclar çıxdı qınından, sancıldı ürəklərə,
Qılınclar çıxdı qınından, tapşırıldı mərd əllərə.
Cəhənnəmə vasil olsun, desyatin¹⁴¹
Cəllada ölüm, qarətçiyə ölüm.
Kral xain çıxdı, dözmədi xalq,
Qalxdı ayağa.

Qılınclar çıxdı qınından
Qoy var olsun haqq.

Qılınclar çıxdı qınından.
Doğma ev, el-oba, ata-ana, arvad-uşaq uğrunda
Qılınclar çıxdı qınından, çal təbili, çal!

Lənətə gəlsin desyatin, zorla alınan o dilənçi payı.
Döyüş təbilini çal, təbili çal!

Ulenşpigel dedi:

– Bəli, yoldaşlar, dostlar, onlar Antverpendə, bələdiyyə idarəsinin qabağında, al mahuda tutulmuş gözəl edam kürsüsü düzəldiblər. Hersoq, kral kimi, bu kürsüdə əyləşib, xidmətçiləri, əsgərləri də yığışib başına. O, lütfkarlıqla gülümsəmək istəyir, amma üzündə, təbəssüm yerinə, narazı ifadə görünür. Döyüş təbilini çalın!

Qulaq asın: o, iltifat buyurub adamları bağışlayır! Onun qızıl suyuna tutulmuş dəmir geyimi gün işığında parıldayır. Baş profos at üstündə, baldaxini lap yanındadır. O da carçıdır, sincçalanlarla bir yerdə durub. O, yazılmış kağızı oxuyur. O, heç bir günahı olmayanların əfv edilməsini elan edir. Yerdə qalanlara çox ciddi cəza veriləcəyini bildirir.

Qulaq asın, yoldaşlar: o, hamını, gəlirinin ondan, iyirmidən bir hissəsini verməyə məcbur edən, verməyənləri qiyamçı kimi təqsirləndirən fərmanı oxuyur.

Ulenşpigel bunu deyib oxudu:

Hersoq, qulaq as, eşit xalqın səsini.
Dəniz şahə qalxır, gurlayır tufan.
Aşib-daşır qaynayır nəhəng dalğalar.
Bəsdir bu vergilər, bəsdir nahaq qan,
Bəsdir viranə qoyduğun bu torpağı.
çal təbili, çal!
Qılınclar çıxdı qınından, kədər təbili çal!

Caynağınla qopartdın qanlı yaralarımızın
üstündəki közü sən.
Öldürüb qarət etdin bizi sən.
Qızılı qarışdırıb içdin, qızıl qanımıza,
Sadiq olardıq hökmdara əgər o da olsaydı.
Verdiyi anda sadiq qalsaydı.
Əhd-peymandan azadıq indi.
Çal, döyüş təbilini çal!

Hersoq Alba, qanlı hersoq.
Görürsənmi bağlıdır bazar dükanlar, nə ki, var?
Baqqallar şatırlar, pivəçilər alver etmir ki,
sənə vergi verə.
Salamlaşan da yoxdur səninlə bu yerdə.
Qəzəb görürsən, kin görürsən bütün gözlərdə,
Soyuq baxışların əhatəsindəsen!

Flandriya – gözəl diyar,
Brabanta – bəxtiyar yurd...
İndi başdan-başa məzar...
Bir zamanlar, azadlıq çağlarında bu yerlərdə,
Viola səslənərdi, susmazdı fleyta,
İndi o səslər qərq olub sükuta.
Döyüş təbili çal!

Nəşəli və xumar üzlərdən çəkilib sevinc,
Sap-sarı saralıblar qorxudan.
Gözləyirlər sakit-sakit cəza gününü.
Döyüş təbilini çal!

Eşidilmir meyxanalardan qədəhlərin cingiltisi.
Kəsilib küçələrdən mahnı səsi.
Qızlar oxumur daha.
Brabant və Flandriya şənlik torpağı
allanardı dünyada
İndi dönüblər göz yaşları diyarına,
Şənlik düşmür yada.
Kədər təbili çal!

Əzabkeş, doğma, başı bəlalı Vətənim.
Dözmə qatilin tapdağına, boyun əymə.
Əməksevər arılar, dəstə-dəstə hücum çəkin,
Kinli ispan cır arılarının pətəyinə!

Diri-diri basdırılmış analar, qızlar,
Əl açın göyə.
Yalvarın İsayə, “İntiqam-intiqam!” – deyə.

Gecələr biyabanda yalqız-yalqız gəzən yazıqlar.
Əl qaldırın allaha, dua edin!
Əlim yanır, qılınc hanı.
Hersoq, tökərik qanını,
İçirdərik özünə boğulunca.
Çal döyüş təbilini. Qılınclar çıxdı qınından.
Çal döyüş təbilini. Yaşasın Gyöz!

Ulenşpigel olan gəmidə və başqa gəmilərdəki dənizçilər, əsgərlər bir ağızdan təkrar etdilər:

Qılınclar çıxdı qınından. Yaşasın Gyöz!

Onların azadlıq səsi göy gurultusu kimi səslənirdi.

III

Buzovu inəyin qarında dondura bilən amansız yanvar ayı idi. Qar yağdıqca elə o saat da donurdu. Sərçələr buz bağlamış qarda bir qırıq da olsa yem axtarırdı, uşaqlar da onları yapışqana cəlb edərək tutur, evlərinə aparırdılar. Göy açıq-boz rəngində idi. Sakit duran ağacların qar basmış budaqları sanki qu tükünə bürünmüşdü. Taxtapuşları da, bostanları da belə, qu tükü kimi, qar basmışdı. Bunların da üstündə pişik ləpiri görünürdü, – pişiklər də sərçə ovlayırdı. Qışın şiddətli soyuğundan torpağın istisini qoruyan belə ecazkar yun çəmənlərin də üstünü örtmüşdü. Evlərin, daxmaların üstündən göyə qara tüstü qalxırdı. Heç bir səs bu sakitliyi pozmurdu.

Katlina ilə Nele evdə oturmuşdu. Katlina başını silkələyərək öz-özünə danışdı:

– Hans! Qəlbim sənə can atır! Yeddi yüz karolünü Sootkinin oğlu Ulenşpigelə qaytar. Pulun yoxsa da mənim yanıma gəl, mən sənin işıqlı üzünü görmək istəyirəm. Odu götür – başım yanır. Ah, hanı sənin o qarlı öpüşlərin? Hanı sənin o buz kimi bədənin, mənim əzizim Hans!

O, pəncərə qabağında durmuşdu. Birdən onun gözü qabağından yorta-yorta qaçan *Voetlooper* – toqqası zınqrovlu qasid keçdi.

– Vali gəlir, Dammenin valisi!

Bu qayda ilə o, bələdiyyə rəisini, icma başçılarını çağıra-çağıra bələdiyyə idarəsinə qədər yüyürdü.

Birdən dərin sakitlik içindən iki şeypur səsləndi. Dammə əhalisi elə bildi ki, şeypur səsləri əlahəzrət kralın gəlməsini xəbər verir, – hamı qapıya cumdu.

Katlina ilə Nele də astanaya çıxdı. Onlar hələ uzaqdan gələn bir dəstə qəşəng geyimli atlı gördülər; qabaqda gələn atlının əyində – qara məxmərdən tikilmiş, xəz haşiyəli *opperstkleed*, zər tikməli məxmər kamzol, ayağında buzov dərisindən hazırlanmış, samur xəzinə tutulmuş uzunqunc çəkmə vardı. Katlina da, Nele də bu adamı tanıdı: o, vali idi.

Onun ardınca cavan zadəganlar gəlirdi. Mərhum imperator qadağan eləse də, onların məxmər paltarı tikmə naxışlarla, baf-talarla, lentlərlə, zər, gümüş, ipək tikmələrlə bəzədilmişdi. On-ların *opperstkleed*-lərinin, valininki kimi, xəz haşiyəsi vardı, zər düyməli, zər qaytanlı şlyapalarında iri dəvəquşu lələkləri görü-nürdü, – külək lələkləri titrədir, yellədirdi.

Aydın görünürdü ki, bunların hamısı xüsusilə, narazı sifətli birisi, valinin yaxın adamlarıdır. Bu narazı adamın əynində – zər tikməli yaşıl məxmərdən kamzol, qara məxmər pləş, iri lələkli, qara şlyapa vardı. Burnu çalağan dimdiyinə oxşayırdı, dodaqları nazik, saçı kürən, rəngi solğundu; at üstündə vüqarla oturmuşdu.

Valinin dəstəsi Katlinanın evinə yaxınlaşan kimi Katlina sol-ğun bənizli atının üstünə yüyürüb, atının cilovundan tutdu, se-vincdən özünü itirərək çıxırdı:

– Hans, mənim sevgilim, mən bilirdim ki, sən qayıdacaqsan! Məxmər paltar, zər tikmələr sənə nə yaxşı yaraşır! Sən başdan ayağa par-par parıldayırsan – günəş qar üstündə parıldayan ki-mi! Sən mənə yeddi yüz karolü gətirmisən? Mən yenə də sənə qartal səsini eşidirəm!

Vali işarə ilə dəstəni dayandırdı.

Solğun bənizli senyor ucadan dedi:

– Bu dilənçi arvad məndən nə istəyir?

Lakin Katlina atın cilovundan bərk-bərk tutmuşdu. Tez-tez də deyirdi:

– Getmək! Səndən ötrü o qədər ağlamışam ki! Xoş gecələr, sevgilim yanımda, qar kimi öpüşlər, buz kimi bədən. Bu da uşaq!

Katlina Neleni göstərdi. Nele nifrətlə ona baxırdı, çünki bu zaman o Katlinanı qamçı ilə vurdu. Katlina isə ağlaya-ağlaya deyirdi:

– Yoxsa yaddan çıxartmışan? Kənizinə rəhmin gəlsin! Məni özünə apar! Odu götür, Hans, mənə yazığın gəlsin!

Senyor çıxır dedi:

– Rədd ol! – Atını elə bərk mahmızladı ki, Katlina cilovu bu-raxıb yerə sərildi. At onun üstündən keçdi; atın dırnağı Katlina-nın alnını yaraladı.

Vali solğun bənizli senyordan soruşdu:

– Messir, siz o qadını tanıyırsınız?

Senyor da cavab verdi ki:

– Mən onu birinci dəfədir görürəm. Bu dəlinin birisidir.

Lakin Nele Katlinanı qaldıraraq dedi:

– Bəlkə də o dəlidir, mən ki, dəli deyiləm, monsenyor! Əgər bu adam mənim anamı tanımırsa, əyər o anamı aldadıb bütün pulunu əlindən almayıbsa, əyər o Klaasın itini öldürməyibsə, bizim həyətdəki quyunun yanında yeri eşib, mərhum Klaasın yeddi yüz karolüsünü aparmayıbsa, – qoy mən bu saat qar yeyib ölüm. – Bunu deyib yerdən bir xışma qar götürdü.

Talan edilmiş Katlina dizi üstə durub ağlayırdı:

– Mənim sevgilim Hans, mənim əzizim Hans! Öp məni, biz də barışarıq! Görürsən alnımdan necə qan axır? Ruhum dəşik açdı, ruhum çıxmağa can atır! Mən bu saat öləcəyəm. Məni atıb getmə. – Səsini alçaldaraq pıçıldı ilə dedi: – Axı sən qısqanclıqdan öz yoldaşını bataqlıqda salınmış ağac yolun yanında öldürdün. – O, Düzeyl tərəfi göstərdi. – Onda sən məni sevirdin!

Katlina bunu deyib atlının qıçını qucaqladı, sonra da uzunqunc çəkməsini öpdü.

– O öldürülən kimdir?

Atlı cavab verdi:

– Heç bilirəm ki, monsenyor! Bu iyрэnc arvad ağzına gələni deyir, ona fikir vermək lazım deyil. Gedək!

Camaat yığışdı. Varlı da, yoxsul da, əsnaf da, əkinçi də Katlinanın tərəfini tutdu. Çığıra-çığıra dedilər:

– Ədalət, cənab vali, ədalət!

Vali Neledən soruşdu:

– Bu öldürülən adam kimdir? Düzünü de, necə Allah buyursursa, elə.

Nele solğun bənizli adamı göstərib, sözə belə başladı:

– Bax, bu cənab hər şənbə günü bizim *keet*-ə gəlirdi, orada anamla görüşür, zorla, qorxu ilə onun pulunu əlindən alırdı. O öz dostu Gilberti, Servas van der Vixte çölündə öldürdü, ancaq qıs-

qanlıq üstündə yox – mənim bədbəxt dəli anam elə bilir; Gilberti ona görə öldürdü ki, yeddi yüz karolünün hamısı təkcə onun özünə çatsın.

Nele Katlinanın sevgi macərasını, onun həmin gecə, Servas van der Vixte çölündə, bataqlıqda salınmış ağac yolun yanında gizlənib eşitdiklərini danışdı.

Lakin Katlina elə bir yandan deyirdi:

– Nele kinlidir, o öz atası Hansla kobud danışır.

Nele:

– Sizə and içirəm, – dedi, – o, qartal kimi səslənirdi, bununla da gəldiyini xəbər verirdi.

Atlı çığırdı:

– Yalan deyirsən!

Nele ona etiraz etdi:

– Yox, yalan demirəm! Cənab vali də, bütün əyanlar da görür ki, sənin rəngin soyuqdan qaçmayıb, qorxudan qaçıb. Niyə sənin üzün daha parıldamır? Ona görə ki, sənin yanında indi o davacat yoxdur: sən onu üzünə sürtürdün, üzün də parıldayırdı, – ildırım çaxanda dalğalar parıldayan kimi! Məlun cadugər, hər necə olsa səni bələdiyyə idarəsinin qabağında yandıracaqlar! Sənin ucbatından Sootkin öldü, sən onun yetim qalmış oğlunu qarət elədin. Bütün sir-sifətindən, geyimindən görünür ki, sən zadəgansan, amma bizim kimi yoxsulun evinə gəlirdin, bircə kərə mənim anama pul verdin, sonra da onun bütün pulunu əlindən aldın, – sən qəpiyinə kimi.

Katlina deyirdi:

– Hans! Mənə sehirləyi yağ sür, yenə məni ifritələrin gecələr düzəltdiyi kef məclisinə apar. Neleyə qulaq asma, – o, kinlidir. Qanı görürsən? Ruhum deşik açıb, çıxmağa can atır. Mən bu saat öləcəyəm, özü də cənnətə gedəcəyəm – orada od məni yandırmayacaq.

Atlı çığırdı:

– Kəs səsinə, dəli cadugər! Mən səni birinci dəfədir görürəm, heç bilmirəm sən nədən danışırısan!

Nele yenə sözə başladı:

– Hər halda yoldaşınla bizə gələn sən idin, – məni onunla evləndirmək istəyirdin. Mənim necə çırpına-çırpına onun əlindən qurtarmaq istədiyim sənə lap yaxşı yadıdadır. Dırnaqlarımla sənənin yoldaşının üz-gözünü cırandan sonra onun gözü nə hala düşdü?

Katlina elə hey deyirdi:

– Nele kinlidir. Hans, mənim sevgilim, ona inanma! Onun indi də Gilbertə acığı tutur, çünki o, Neleni zorla ələ almaq istəyirdi. İndi daha Gilbert onu ələ ala bilməz – onu soxulcanlar yeyib. Özü də Gilbert qəşəng deyildi. Hans, mənim sevgilim, qəşəng sənsən! Nele də kinlidir.

Vali dedi:

– Arvadlar, çıxın gedin!

Lakin Katlina öz sevgilisinin yanından getmək istəmirdi. Onu güclə evinə apardılar.

Bütün camaat tələb edirdi:

– Ədalət, monsenyor, ədalət!

Səs-küyə icmanın polis nəfərləri gəldi. Vali onlara əmr etdi ki, getməsinlər; sonra öz məyyətinə dedi:

– Monsenyorlar və messirlər! Flandriyada şanlı zadəganlar təbəqəsinin istifadə etdiyi, sərbəstliyə baxmayaraq, mən messir İoos Dammanı, bizim imperiyada olan qayda-qanunla mühakimə edilənə qədər, onu tutmaq məcburiyyətindəyəm: onun haqqında çox ağır ittihamlar, – qismən də cadugərlik ittihamı irəli sürüldü. Messir İoos, qılıncınızı verin mənə!

İoos Damman dedi:

– Cənab vali! – Onun bütün simasında son dərəcə qürur və təşəxxüs, zadəganlıq iddiası ifadə olunurdu. – Məni tutmaqla siz Flandriya qanunlarını pozursunuz, çünki siz hakim deyilsiniz. Yəqin sizə məlumdur ki, məhkəmənin qərarı olmadan, ancaq – qəlp pul kəsənləri, yol kəsən quldurları, qəsdən yangın törədən-ləri, zorakılıq edənləri, öz başçısını qoyub gedən döyüşçüləri, su mənbələrini zəhərləyən sehrbazları, qaçmış monaxları, monax arvadları, həm də sürgün edilən adamları tutmaq olar. Bu əsasla

mən sizə müraciət edirəm, messirlər, monsenyorlar: məni müdafinə edin!

Onların bəzisi İoos Dammanın sözünə qulaq asmaq istədi, lakin vali onlara dedi:

– Monsenyorlar, messirlər! Mən burada kralı, qrafı, senyoru təmsil edirəm, çətin hallarda mənə qərar çıxarmaq ixtiyarı verilib. Buna görə də sizə hökm edirəm və əmr edirəm, sizi qiyam etməkdə təqsirləndirməmək üçün, qılınclarınızı qınına qoyasınız!

Zadəganlar onun əmrinə tabe oldu, lakin messir İoos Damman hələ tərəddüd edirdi.

Camaat çağırdı:

– Ədalət, monsenyor, ədalət! Qoy qılınıcı versin!

İoos Damman istər-istəməz tabe oldu: atdan düşdü, iki polis nəfəri onu dustaqxanaya apardı.

Lakin onu zindana salmadılar. Ona, dəmir barmaqlıqlı ayrı bir kamera ayırdılar. İoos Dammanın öz pulu ilə kameranı yaxşı qızdırdılar, yumşaq yataq düzəldilər, ləzzətli yemək verdilər, – lakin yeməli şeylərin yarısını dustaqxana gözətçisi özünə götürdü.

IV

Ertəsi gün vali, iki katib, iki icma başçısı, bir də həkim Düzeyelə sarı getdilər: onlar Servas van der Vixt çölündə, bataqlıqda salınmış ağac körpü yanında öldürülmüş adamın meyitini qazıb yerdən çıxarmaq istəyirdilər.

Nele Katlinaya dedi:

– Sənin sevgilin Hans xahiş edir ki, sən ona Gilbertin kəsilmiş əlini aparasan. Bu axşam o, qartal kimi səslənəcək, bizə gələcək, sənin yeddi yüz karolünü gətirəcək.

Katlina dedi:

– Mən Gilbertin əlini kəsərəm.

Doğrudan da o, bıçaq götürüb, yola düşdü, Nele də, məhkəmə məmurları da onun ardınca getdi.

Katlina Nelenin yanı ilə yeyin-yeyin və inamla gedirdi. Soyuq havada Nelenin sevimli üzünü qızarmışdı.

Məhkəmə məmurları iki qoca kaftar idi, onlar soyuqdan tiritir əsirdi, düzənlikdə, qar üstündə onlar iki qara kölgəyə oxşayırdı. Nele bel aparırdı.

Onlar Servas van der Vixt çölünə çatanda, Katlina bataqlıqda salınmış körpüyə ayaq qoyaraq sağ tərəfi göstərdi:

– Hans, – dedi. – Sənin heç ağına da gəlməzdi ki, mən orada gizlənmişdim, qılinc səsindən diksinirdim. Gilbert də çıxırırdı: “Polad soyuqdur!” Gilbert qorxunc idi, Hans – gözəldi. Əli kəsib sənə verərəm, sən dalımca gəlmə.

Katlina körpünün sol tərəfindən aşağı düşdü, düz qarın üstündə diz çökdü, üç dəfə çıxırub ruhları çağırırdı.

Sonra Nele beli ona verdi, Katlina beli üç dəfə xaçladı, sonra qar üstündə tabut şəkli, üç də çevrilmiş xaç şəkli çəkdi: xaçlardan biri şərqə, biri – qərbə, biri də – şimala tərəf idi.

– Üç – bu Saturn yanındakı Marsdır, üç də – aydın Dan ulduzu altında əldə etməkdir. – Katlina bu sözü deyib, geniş dairə şəklində tabutun yerini cızdı. – Meyit qoruyan iblis, rədd ol! – Katlina dua oxuya-oxuya dizləri üstə çökdü: – Dost-iblis Gilbert! Mənim ağam, mənim hökmdarım Hans mənə əmr eləyib: bura gəlim, sənin bir əlini kəsdim, ona aparım. Mən onun sözünə qulaq asmaya bilmərəm. Sənin qəbrinin əbədi sakitliyini pozduğum üçün məni yeraltı odla yandırma! Allah-təala xatirinə və onun bütün müqəddəs övliyaları xatirinə məni bağışla!

Sonra o, tabut xətti ilə bunu qırdı, əvvəl nəm kəsəyə, sonra quma çatdı. Sonra da vali, məhkəmə məmurları, Nele, bir də Katlina özü – əhəng kimi ağ insan meyiti gördü, – meyit ona görə ağ idi ki, o qum içində qalmışdı. Onun əynində boz mahud kamzol, o rəngdə də plaş vardı. Qılinc yanında idi. Toqqasından toxunma çantası sallanırdı. Ürəyinin alt tərəfinə enli qılinc saplanmışdı. Kamzolu qana bulanmışdı. Qan yaxasından da süzülmüşdü. Öldürülən adam cavandı.

Katlina onun əlini kəsib çantasına qoydu. vali buna icazə verdi, əmr etdi ki, meyitin paltarını da, nişanlarını da çıxartsınlar. Katlina soruşdu ki, bu kimin sərəncamıdır: – Hansınmı, ya başqa

bir adamınmı? Vali də cavab verdi ki, bu mənim öz sərəncamımdır. Katlina heç bir söz demədi.

Paltarı meyitin əynindən çıxaranda gördülər ki, meyit ağac kimi qurumuşdur, ancaq çürüməmişdir. Sonra onun üstünə yenə qum tökdülər. Bundan sonra da vali ilə məhkəmə məmurları getdilər. Meyitin paltarını polis nəfərləri aparırdı.

Dustaqxanaya çatanda vali Katlinaya dedi ki, Hans səni gözləyir. Katlina da sevinə-sevinə onun yanına getdi.

– Mən Hansın yanına, mənim ağamın yanına getmək istəyirəm.

Nele astanada oturub ağlayırdı: o başa düşürdü ki, Katlinanı da cadugər kimi tutmuşlar: ona görə ki, Katlina əfsun eləyirdi, qar üstündə cızıqlar çəkirdi.

Dammedə danışırdılar ki, onu bağışlamayacaqlar.

Katlinanı dustaqqananın qərb zindanına saldılar.

V

Ertəsi gün Brabant tərəfdən külək əsdi, qar əridi, çəmənləri su basdı.

Borgstorm deyilən zəngin səsi hakimləri *Virschare* müşavirəsinə, çardağın altına çağırırdı, çünki indi çayırılı kəsək skamyalar yaş idi.

Camaat hakimləri dövrəyə aldı.

İoos Dammanı əl-qolu açıq, yol paltarında, Katlinanı isə əl-qolu bağlı, dustaq xalatında gətirdilər.

Məhkəmədə sorğu-sual vaxtı İoos Damman boynuna aldı ki, mən əlbəyaxa vuruşmada dostum Gilberti qılıncla öldürmüşəm. Soruşanda ki, bəs niyə onun sinəsinə qılınc saplanmışdı, İoos Damma buna belə cavab verdi:

– O, yıxılıandan sonra mən xəncəri onun sinəsinə soxdum, çünki o, ölmürdü. Mən Gilberti öldürdüyümü boynuma alıram, bundan da qorxmuram, bilirəm ki, Flandriya qanunlarına görə, on il əvvəl baş vermiş qətl üçün adamı cəzalandırmırlar.

Hakim soruşdu:

– Sən cadugər deyilsən?

Damman cavab verdi:

– Yox.

Hakim dedi:

– Sübut elə.

İoos Damman:

– Mən öz vaxtında, lazımı yerində sübut elərəm, – dedi. – İndi sübut eləmək istəmirəm.

Hakim Katlinanı sorğu-suala tutdu, ancaq o heç bir şey eşitmirdi, – o, ancaq Hansa baxıb elə bir ucdan deyirdi:

– Sən mənim zümrüd hökmdarımsan, günəş kimi gözəlsən. Odu götür, sevgilim!

Katlinanın əvəzinə Nele cavab verdi:

– Cənab hakimlər, o, ancaq sizə məlum şeyləri boynuna ala bilər. O, cadugər deyil, dəlidir.

Hakim sözə başladı:

– Cadugər o adamdır ki, o, şüurla işlətdiyi iblisanə vasitələrlə öz məqsədinə çatmaq istəyir. Deməli onlar ikisi də, kişi də, arvad da, həm öz niyyətləri, həm də hərəkətləri etibarlı ilə cadugərdir; çünki o, yəni kişi, ona ifritələrin eyş-ışrət məclisində iştirak etmək üçün dava-dərman vermiş və tovlayıb ondan pul qopartmaq və öz ehtirasını söndürmək üçün elə edirmiş ki, üzü iblisin üzünü kimi parıldasın; arvad da, onu iblis hesab edib ona təslim olmuş və hər şeydə onun hökmünü yerinə yetirmiş. O, yəni kişi, bədəfkar cinayətkardır, arvad da – onun aydın-aşkar cinayət yoldaşdır. Burada rəhm ola bilməz; mən bunu ona görə deyirəm ki, icma başçıları və camaat, mənim anladığıma görə, bu arvada çox mərhəmət göstərirlər. Doğrudur, o, adam öldürməmiş, oğurluq etməmiş, cadugərliklə nə adamları, nə heyvanları xəstələndirməmiş, heç kəsi qadağan olunmuş vasitələrlə müalicə etməmiş, hamıya məlum olan şəfaverici otları işlətməmiş, xəstələri vicdanla, xristiancasına sağaltmışdır. Lakin öz qızını şeytana vermək istəmiş; qız, çox cavan olmasına baxmayaraq, buna açıqcasına, cəsarətlə, mərdliklə müqavimət göstərməşeydi, onda Gilbert onu ələ alardı, o da anası kimi cadugər olardı. Bunun hamısını nəzərə alaraq, mən cənab hakimlərə belə bir

sualla müraciət edirəm: bunların ikisinə də işgəncə verilməsini onlar lazım görmürmü?

İcma başçıları dinmirdi. Bununla da göstərirdilər ki, Katlina-ya işgəncə verilməsini onlar istəmirlər.

Hakim yenidən sözə başladı:

– Mənim də, sizin kimi, bu arvada yazığım gəlir, onun dər-dinə qalırım, lakin iblisə son dərəcə müti olan bu dəli cadugər, əgər onun pozğun cinayətkar yoldaşı ondan tələb etsəydi, o öz qızının başını qəm ilə kəsməzdimi, – necə ki, belə bir cinayəti Fransada iblisin fitnəsi ilə Katerina Darya iki qızının başına gətirmişdir? Əgər onun dəhşətli əri əmr etsəydi, o mal-qaranı zə-hərləyib qırmazdımı, yağ hazırlanan yerə qənd atıb yağı xarab eləməzdimi? Qara messalarda, rəqslərdə, sehrbazlıqda və başqa iyrenc işlərdə iştirak etməzdimi? İnsan əti yeməzdimi, uşaqları öldürməzdimi, uşaq ətindən qutab bişirib satmazdımı – necə ki, bunu bir nəfər Paris qutab satanı etmişdi? Dar ağacından asılan-ların budunu kəsməzdimi, özü ilə aparmazdımı, dişləri ilə onu gəmirməzdimi, bununla da ən murdar oğurluq, küfrbazlıq et-məzdimi? Buna görə də məhkəmə, mənim düşüncəmə görə, Katlinanın və İoos Dammanın üstü açılan və hamıya məlum olan cinayətlərdən başqa ayrı cinayətlər elədiklərini müəyyənləşdir-mək üçün, onların ikisini də işgəncəyə tutmalıdır. İoos Damma-nın ancaq adam öldürdüyünü boynuna aldığı, Katlinanın da bü-tün elədiklərini danışmadığını nəzərə alıb, biz imperiya qanun-larına görə, mütləq belə etməliyik.

İcma başçıları bu qərara gəldilər ki, onları cümə günü, yəni sabah yox o birisi gün işgəncəyə tutsunlar.

Nele də çıxıra-çıxıra deyirdi:

– Rəhm eləyin, ağalar!

Camaat da onunla bərabər çıxırırdı. Hamısı da nahaq yerə.

Katlina da gözünü İoos Dammandan çəkməyərək, elə hey deyirdi:

– Gilbertin əli məndədir. Bu axşam gəl apar, mənim sevincim! Sonra onları dustaqxanaya apardılar.

Məhkəmənin sərəncamı ilə dustaqxanada Katlinanın, İoos Dammanın yanına iki-iki keşikçi qoydular; keşikçilərə tapşırılmışdılar ki, yuxuya gedən kimi onları döyərsiniz. Katlinanın keşikçiləri ona yatmağa imkan verdilər, İoos Dammanın keşikçiləri isə – o azca gözünü yumanda, ya başını aşağı salanda onu bərk döyürdülər.

Bütün çərşənbə günü, cümə axşamı, ta axşama kimi onlara nə yemək verdilər, nə su; ancaq axşam şoralı duzlu ətli yemək, bir də – o da şoralı, – duzlu su verdilər. Bu işgəncənin başlanğıcı deməkdi. Səhər onlar susuzluqdan çığırmağa başlayanda, keşikçilər onları işgəncə yerinə aparmağa başladılar.

Burada onları üz-üzə oturdub skamyaya bağladılar; skamyaya düyünlü kəndir sarınmışdı, bu onları çox incidirdi.

Hərəsinə də bir stəkan şoralı duzlu su içirdilər.

İoos Damman oturduğu yerdə mürgülədi – keşikçilər onu bərk döyməyə başladılar.

Katlina dedi:

– Ağalar, onu döyməyin, siz o yazığın sümüklərini sındırarsınız! O, ancaq bir şeydə günahkardır: o, qısqanlıqdan Gilberti öldürmüşdü. Mən susamışam, yəqin sən də susamısan, mənim əzizim Hans! Əvvəl ona su verin! Su! Su! Mənim bütün bədənim yanır. Ona aman verin! Yaxşısı budur məni öldürün! Su istəyirəm!

İoos onun üstünə çığırdı:

– Məlun ifritə! Səni görüm gəbərəydin, qancıq, səni murdar olaydın! Bunu oda atın, cənab hakimlər! Su!

Katiblər onun hər sözünü yazırdı.

Hakim ona belə bir sual verdi:

– Deməli sənin boynuna alacağın şey yoxdur?

Damman da cavab verdi ki:

– Mənim daha əlavə edəcəyim şey yoxdur, siz hamısını bilirsiniz.

Hakim elan etdi:

– Bu hələ də dirənib durub, bir şey demir, biz bunu bu skamyada kəndirlə o qədər bağlı qoyarıq ki, o, hər şeyi boynuna alar, özü də ona nə su verilər, nə də onu yatmağa qoyarlar.

İoos Damman dedi:

– Qoyun da. Mən də bu ifritənin əzab çəkməsinə məmnuniyyətlə baxaram. Bu toy yatağı xoşuna gəlirmi, mənim əzizim?

Katlina onun cavabında inildədi:

– Mənim əzizim Hans, sənin əllərin soyuqdur, qəlbin istidir. Mən susamışam! Başım yanır!

Hakim Katlinadan soruşdu:

– Arvad, sənin daha boynuna alacağın bir şey yoxdur?

Katlina da cavab verdi:

– Mən ölüm arabasının cırıltısını, sümüklərin quru şaqqıltısını eşidirəm. Su içmək istəyirəm. Bu araba məni enli bir çay ilə aparır, çayda su var, soyuq, duru sudur. Yox, bu su deyil, bu odur. Hans, əzizim, kəndiri aç! Bəli, mən məhşərdəyəm. Mən göyə baxıram, cənnətdə həzrət İsanı, bir də şəfqətli Məryəm ananı görürəm. Ey mərhəmətli ana, mənə bircə damcı su ver! O gözəl meyvələrdən heç olmasa bircəsini mənə at!

Keşikçilərdən biri dedi:

– Bu arvadın ağı başında deyil! Onu işgəncədən azad etmək lazımdır.

İoos Damman sözə qarışdı:

– Mən necə dəliyəmsə, o da elə dəlidir. O özünü gicliyə qoyub, əzilib büzülür. – Sonra hədə-qorxu ilə Katlinaya dedi: – Sən özünü necə ustalıqla dəliliyə qoysan da, – mənim gözümün qabağında səni tonqalda yandıracaqlar.

O, dişlərini qıcırdatdı, kinli uydurmasından xoşlanaraq güldü.

Katlina yalvarırdı:

– Su verin! Mənə yazığınızı gəlsin! Su verin içim. Hans, əzizim, mənə su ver! Sən nənə ağ üzün var! Cənab hakimlər, icazə verin onun yanına gedim. – Birdən dəhşətlə çığırdı: – Hə, hə, indi onlar mənə sinəmdə od yandırdılar, cinlər də məni bu cəhənnəm yatağına bağladılar! Hans, qılıncı götür, onları qır, – sən axı çox güclüsən! Su! Su verin! Su verin!

İoos Damman bağırırdı:

– İfritə, tez murdar olub başdan olsaydın! Onun ağzına cındır soxun! O, rəiyyətdir, zadəganla belə danışmağa onun ixtiyarı yoxdur.

Keşikçilərdən biri zadəganların düşməni idi; o:

– Cənab hakimlər! – dedi. – İmperiyanın qanun-qaydası sorğusual vaxtı adamın ağzına cındır soxmağa icazə vermir: axı adamlara ona görə sual verirlər ki, onlar danışıqlar, həqiqəti açıb desinlər, biz də verilən ifadəyə görə onları mühakimə edə bilək. Adamın ağzına ancaq onda cındır soxmağa icazə verilir ki, müqəssir, məhkum ediləndən sonra, edam kürsüsündə camaata müraciət edir, istəyir ki, camaatı rəhmə gətirsin, xalqı üsyana qaldırsın.

Katlina elə hey deyirdi:

– Su içmək istəyirəm! Mənim sevgilim Hans, mənə su ver!

İoos Damman çığırdı:

– Hə, əzab çəkirsən, eləmi, məlun ifritə! Sənin ucbatından mən bu iş düşdüm. Gözlə, hələ gör nələr olacaq: işgəncə yerində səni şamla yandıрмаğa başlayacaqlar, ipə bağlayıb yuxarı dartacaqlar, dırnaqlarının altına mıx soxacaqlar. Səni çır-çılpaq tabutun üstündə oturdacaqlar, tabutun da qırağı ülgüc kimi olacaq, onda boynuna alarsan ki, sən dəli deyilsən, sən kinli ifritəsən, iblis səni öyrətmişdir ki, zadəganları kələyə salasan. Su!

Katlina da deyirdi ki:

– Əzizim Hans! Öz quluna acığın tutmasın. Mənim hökmdarı, səndən ötrü mən bu əzaba dözüürəm. Cənab hakimlər, ona rəhminiz gəlsin, ona bir dolu parç su verin, mənə bir damcı da olsa bəsdir. Hans, qartal kimi səslənməyin vaxtı deyilmi?

Bu yerdə hakim İoos Dammana belə sual verdi:

– Siz niyə dalaşdınız və sən Gilberti niyə öldürdün?

İoos da cavab verdi ki:

– Biz ikimiz də heystli bir qıza vurulmuşduq, bunun da üstündə dalaşdıq.

Katlina yerindən qalxmağa çalışaraq çığırdı:

– Heystli bir qıza? Deməli sən mənə xəyanət edirsənmiş, alçaq yalançı? Sən bilirsənmi ki, mən bataqlıqda salınmış ağac körpünün o tərəfində oturub sənin sözlərini eşidirdim, deyirdin ki, mən Klaasın pulunun hamısını özümə götürmək istəyirəm! Deməli, o pul sənə o arvadla kef eləmək üçün lazımmış?! Amma o, mənim qanımlı qızıla döndərə bilsəydi – mən bədbəxt, qanımlı

da ona verərdim! Amma sən – bütün pulları ona xərcləyirsən-miş! Səni görüm lənətə gələsən?

Birdən o hönkürə-hönkürə ağladı, skamyada özünü qabağa verib yenidən danışmağa başladı:

– Hans, sən denən ki, mən öz yazıq qulumu yenə də istəyə-cəyəm, – mən dırnaqlarımla yeri eşib sənün üçün dəfinə taparam. Mən bilirəm bu dəfinə harada basdırılıb. Mən findıq budağını götürüb ora gedərəm, metal olan yerdə budaq əyiləcək. Dəfinəni tapıb sənə gətirərəm. Öp məni, mənim sevgilim, sən də dövlətli olacaqsan! Biz hər gün xörək yeyəcəyik, pivə içəcəyik – soyuq, köpüklü pivə. Ah, ağalar, mənə bircə damcı su verin, mən baş-dan-ayağa yanırım! Hans, findıq ağacının harada bitdiyini mən bilirəm, ancaq yazı gözləmək lazımdır.

İoos Damman çıxırdı:

– Kəs səsini, ifritə, mən səni birinci dəfədir görürəm. Sən məni Gilbert hesab eləmişən, – sənün yanına o gəlirdi, amma sən əclaf olduğundan ona Hans deyirdin. Qoy sənə məlum olsun ki, mənim adım Hans deyil, İosstur. Gilbertlə mən bir boyda idik. Mən səni tanımıram. Yeddi yüz karolünü görünür, Gilbert oğurlayıb. Su! Mənə bircə stəkan araq verin – atam sizə yüz florin verər! Mən bilmirəm bu arvad kimdir.

Katlina həyəcanla dedi:

– Cənab hakim, cənab icma başçıları! O deyir ki, məni tanı-mır, amma mən onu lap yaxşı tanıyıram! Mən onu da bilirəm ki, onun kürəyində tüklü xal var, özü də paxladan balaca deyil. Hə, deməli sən heystli qızla kefə baxırsanmış? Həqiqətən sevən bir adam öz sevgilisindən utanmazmı? Hans, yoxsa mən daha qə-şəng deyiləm?

İoos Damman özündən çıxdı:

– Qəşəngsən! Üzün – qurumuş zoğala oxşayır, bədənin də – bir şələ çırpyıya. Zadəgan istəsə özünə gözəl məşuqə tapar, – sə-nin kimi dilənçi ona çox lazımdır! Su!

– Hans, mənim mehriban hökmdarım, mən indikindən on altı yaş cavan olanda sən mənimlə belə danışmırdın. – Katlina bunu

deyib, yumruğu ilə başına, sinəsinə vurdu. – Bax, burada od var, bu od mənim üzümü də, ürəyimi də qurudur. Məni pisləmə! Yadımdadırmı, biz duzlu şey yeyirdik ki, çox içək – sən belə deyirdin! İndi duz bizim içərimizdədir, amma cənab hakim Burqon çaxırı içir. Biz çaxır istəmirik, – bizə su verin! Çəməndən su axır – duruca bulaq suyu! Onun suyu yaxşıdır. Yox, yox, o, yandırır! Bu cəhənnəm suyudur. – Katlina ağladı. – Mən heç kəsə pislik eləməmişəm, amma məni elə hey oda atırlar. Su! Qudurmuş itlərə də su verirlər, mən axı xristianam. Mənə su verin! Mən heç kəsə pislik eləməmişəm! Su!

İcma başçılarından biri sözə qarışdı:

– Bu ifritə ancaq oddan danışanda dəli olduğunu göstərir, guya od onun başını yandırır, amma bütün başqa şeylərdə o açıq fikirli olduğunu bürüzə verir. Ancaq sağlam düşüncəli adam meyi tapmaqda bizə kömək eləyə bilərdi. İoos Dammanın bədəninə tükklü xal varsa, deməli, bizim qabağımızdakı eynən Hans adlı iblisdir ki, Katlinanı da o dəli-divanə eləyib. Cəllad, xalı bizə göstər!

Cəllad İoos Dammanın boynunu, kürəyini açdı, hamı da tükklü, mixəyi bir xal gördü.

Katlina ucadan dedi:

– Ah, sənın nə ağ dərin var! Çiyinlərin lap qız çiyini kimidir. Hans, əzizim, sən nə gözəlsən! Su verin!

Cəllad xala uzun bir iynə batırdı. Qan çıxmadı.

İcma başçıları bunu görüb öz aralarında danışdılar:

– Bu iblisdir. O, İoos Dammanı öldürüb, onun cildinə girib, – bu simada o, yazıq adamları daha asanlıqla aldada bilər.

Hakim, icma başçıları qorxuya düşdü.

– Bu iblisdir, bunun bədəni sehirlənib.

İoos Damman dedi:

– Özünüz çox yaxşı bilirsiniz ki, sehribazlığın bura heç dəxli yoxdur: bədəndə elə şişlər olur ki, ona iynə batırırsan qan çıxmır. Əgər Gilbert bu ifritədən doğrudan da pul alıbsa, – bu arvad lap yəqin ifritədir, çünki iblislə yatdığını boynuna alır, – bəli,

deməli bu kəndli arvad bunu öz könlü ilə verib: zadəgan onunla yatdığı üçün o zadəgana pul verirmiş. Əxlaqsız qızlar həmişə belə eləyirlər. Dünyada belə əxlaqsız cavan oğlanlar da azdırmı? Arvadlar onlara – güclü və qəşəng olduqları üçün pul verirlər.

İcma başçıları öz aralarında danışdılar:

– Belə də iblisənə cəsarət, lovğalıq olarmı! Xalından qan çıxmadı. Özü adam öldürüb, özü iblisdir, cadugərdir, amma hər şeyi təkbətək vuruşmanın üstünə gətirib çıxarmaq istəyir, bütün cinayətlərini, özü kimi bir iblisin boynuna atır, – ancaq onu öldürsə də, ruhunu ki, öldürə bilməyib... Diqqət yetirin, görün onun necə ağ üzü var. Bütün iblislərin üzü belə olur: cəhənnəmdə – tünd qırmızı, yerdə – solğun. Axı onlarda həyat odu yoxdur, – həyat odundan adamın üzündə qırmızı rənglər əmələ gəlir; onların içində ancaq kül var. Onu yenə də oda atmaq lazımdır, – onda üzü tünd qırmızı olar, özü də yanar.

Bu yerdə Katlina yenə də danışdı:

– Hə, hə, o iblisdir, ancaq yaxşı iblisdir, nəvazişli iblisdir. Onun hamisi olan apostol İakov da cəhənnəmdən çıxıb getməyə ona icazə verib. Apostol hər gün ondan ötrü həzrət İsayə dua eləyir. Məhşərdə o, ancaq yeddi il olmalıdır – bu Məryəm ananın qərarıdır, şeytan buna etiraz eləyib. Amma Məryəm ana öz sözündə duracaq. Yoxsa siz Məryəm ananın əksinə gedəcəksiniz? Bir ona yaxşıca baxın: iblislikdən onda ancaq soyuq bədən var, bir də üz, – bu üz yay tufanında dəniz dalğası kimi parıldayır.

İoos Damman onun üstünə çığırdı:

– Kəs səsini, ifritə! Sənin ucbatından məni tonqala atacaqlar. – Sonra da hakimə, icma başçılarına döndü: – Bir baxın mənə! Mənim nəyim iblisə oxşayır? Mənim də bədənim ətdən, sümükdən, qandan, sudan ibarətdir. Mən də sizin kimi yeyirəm, içirəm, yediyimi həzm eləyirəm, özümdən ifraz eləyirəm. Dərim də sizin dəriniz kimidir, qıçlarım da, ayaqlarım da. Cəllad, çəkməni ayağımdan çıxart, mən bu halda ayaqlarımı heç tərpedə bilmirəm!

Cəllad qorxa-qorxa onun xahişini yerinə yetirdi.

İoos ağ ayaqlarını, qıçlarını göstərərək yenə sözə başladı:

– Baxın! Bunlar iblisin dırnaqlı ayaqlarına oxşayırmı? O ki, qaldı mənim ağığıma – sizin içərinizdə mənim kimi ağ bədəni olan tapılmazmı? Mən bu saat üçünü görürəm. Mənim heç günahım yoxdur, günah bax bu iyrenc ifritədədir, bir də onun xəbərçi, alçaq qızındadır. Bu ifritənin Gilbertə verdiyi pulu haradandır, haradandır onun üçün qızıl pullar? Bu pulu ona iblis verməmişmi ki, o, zadəganlara, günahsız adamlara böhtan atıb onları ölümə sürükləsin? Həyətdə iti kim boğub, pulu yerdən kim çıxarıb – bunu onların ikisindən soruşmaq lazımdır, – yəqin pulu ondan ötrü çıxarıblar ki, başqa yerə basdırsınlar. Dul arvad Sootkin mənə heç bir sirr verməyib, o məni heç tanıyırdı da; bu sirri onlara verib, çünki onları hər gün görürdü. İmperatora aid olan bu pulu onlar oğurlayıblar.

Katib onun ifadəsini yazırdı. Hakim Katlinadan soruşdu:

– Arvad, özünü təmizə çıxarmaq üçün sən nə deyə bilərsən?

Katlina İoos Dammana baxıb nəvazişlə dedi:

– Qartal kimi səslənmək vaxtı çatıb. Hans, əzizim, Gilbertin əli məndədir. Onlar deyir ki, sən yeddi min karolünü mənə verəcəksən. – Katlina birdən çığırdı: – Götürün odu! Su verin! Su verin! Başım yanır! Allahla mələkləri cənnətdə alma yeyir.

Bu anda o bayıldı.

Hakim dedi:

– Onun əl-qolunu açın.

Cəlladla əlaltıları əmri yerinə yetirdilər. Katlinanın ayaqları şişmişdi, çünki cəllad onları çox bərk sıxmışdı. Katlina ayaq üstə dura bilmədi.

Hakim dedi:

– Su verin ona.

Katlinaya soyuq su verdilər. Suyu o acgözlüklə içirdi; dişləri ilə də, it sümük tutan kimi, su parçını bərk-bərk tutmuşdu. Sudan əl çəkə bilmirdi. Sonra ona yenə su verdilər. Katlina istədi İoos Dammana da su versin, lakin cəllad su parçını dartıb onun əlindən aldı. Katlina yerə yıxıldı, elə o saat da ölü kimi yatdı.

İoos Damman bərk acıqlanıb bağırdı:

– Mən də su içib yatmaq istəyirəm. Niyə ona su verirsiniz? Niyə onu yatmağa qoyursunuz?

Hakim dedi:

– O, zəifdir, o arvaddır, o sərsəmdir.

İoos Damman etiraz etdi:

– O, özünü bicliyə qoyub. O, ifritədir. Mən su içmək istəyirəm, yatmaq istəyirəm.

İoos Damman gözünü yumdu, lakin cəlladın əlaltıları onu sillələməyə başladı.

O, çığırdı:

– Mənə bıçaq verin! Mən bu saat bu kəntti-küttünü parça-parça eləyərəm. Mən zadəganam, hələ heç kəs məni sillələməyib. Su verin! Qoyun mən yatım! Mənim heç bir günahım yoxdur. Yeddi min karolünü mən götürməmişəm, onu Gilbert götürüb. Su verin! Mən cadu-piti ilə, sehribazlıqla məşğul olmamışam. Mənim heç bir günahım yoxdur. Buraxın məni! Su verin!

Hakim bu zaman ona belə sual verdi:

– Sən Katlinadan ayrılandan sonra nə eləmişən?

– Mən heç bir Katlina-zad tanımıram, ondan da ayrılmamışam. Siz məndən o şeyi soruşursunuz ki, onun mətləbə dəxli yoxdur. Mən belə suala cavab verməyə borclu deyiləm. Su verin! Qoyun məni yatım! Sizə dedim ki, bunun hamısını Gilbert eləyib.

Hakim dedi:

– Onun əl-qolunu açın. Dustaqxanaya aparın. Cadu-pitiyi, sehribazlığı boynuna almayınca, ona su verməyin, onu yatmağa da qoymayın.

Bu özü də Damman üçün dözülməz bir işgəncə idi. O, dustaqxanada: “Su verin! Su verin!” deyib bərk çığırırdı, xalq onun səsi ni eşidirdi, ancaq heç kəsin ona yazığı gəlmirdi. O, yuxuya gedəndə dustaqxanaçılar onu şillələyirdi. O, özündən çıxaraq bağırırdı:

– Mən zadəganam! Mən sizin hamınızı qıraram, nədən kəntti-küttülər! Mən padşahın özünün yanına gedəcəyəm! Su verin!

Lakin o, tutduğu işləri boynuna almadı.

VI

May ayı idi. Cökə ədalət ağacı yaşıl yarpaq açmışdı, hakimlərin oturduğu kəsək skamyalarda da yaşıl ot bitmişdi. Neleni şahid kimi çağırırdılar. Bu gün məhkəmənin qərar çıxaracağını gözləyirdilər.

Yenə də məhkəmənin ətrafında çoxlu adam yığılmışdı: burada kişi də vardı, arvad da, meşşan da vardı, əsnaf da. Günəş par-par parıldayırdı.

Katlina ilə İoos Dammanı məhkəməyə gətirdilər. Dammanın bənizi elə bil ki, susuzluq işgəncəsindən, yuxusuz gecələrdən sonra daha da solmuşdu.

Katlinanın dizləri qatlarırdı. O, günəşi göstərib deyirdi:

– Odu götürün, başım yanır!

O, şəfqət və sevgi dolu gözlərini İoos Dammana dikmişdi.

Lakin Damman ona nifrət və ədavətlə baxırdı.

İoos Dammanın dostu olan zadəganları şahid sifətilə məhkəməyə çağırırdılar. Hamısı da gəlmişdi.

Hakim sözə belə başladı:

– Anası Katlinanı belə cəsarətlə, ehtirasla müdafiə edən Nele qız, anasının bayram paltarının tikilmiş cibində İoos Damman imzası olan bir məktub tapmışdır. Mən də öldürülmüş Gilbert Reyninin şeyləri arasından bir çanta tapdım, çantada isə başqa bir məktub vardı, – məktubu ona müqəssir İoos Damman yazmışdır. Mən məktublardan ikisini də saxladım ki, lazım olsa, – indi isə lazım olmuşdur, – məktubları məhkəməyə verim, siz də bu məktublara əsasən, bu inadkarlıq göstərən adam haqqında lazımı təsəvvür əldə edəsiniz, sonra da, qanun üzrə, ya ona bəraət qazandırarsınız, ya müqəssir hesab edəsiniz. Gilbertin çantasından tapılmış perqament budur. Mən ona əl vurmamışam, bilmirəm o, oxuna biləcəkmə, ya yox.

İcma başçıları yaman təşvişə düşdülər.

Hakim bükülmüş perqamenti açmaq istədi, bacarmadı. İoos Damman güldü.

İcma başçılarından biri dedi:

– Gəlin əzilib yumurlanmış bu perqamenti suya qoyaq, sonra da oda tutub qızdırmaq. Əgər naməlum tərkibli məhlul ilə perqamentin yumurlanmış hissələri bir-birinə yapışdırılmışsa, od və su hər halda bu sirri açacaq.

Su gətirildilər. Cəllad böyük tonqal qaladı. Ədalət ağacının yaşıl budaqları arasından açıq havaya boz tüstü qalxdı.

O biri icma başçısı dedi:

– Əyər məktub, suda ərinmiş naşatırla yazılmışsa, onu suya qoymayın, qoysanız hərflər yayılacaq.

Hakim etiraz etdi:

– Yox, hərflər yayılmaz. Su ancaq, – sehlənmiş yapışqanlı maddə ilə yapışdırılmış perqamentin bu yapışqanını əridəcək.

Perqamenti suya saldılar. O yumşaldı. Sonra da açdılar.

Nele dedi:

– Hə, hə, onu oda tutun. Qatilin rəngi qaçdı. Qıçları əsir, deməli, cənab hakim düz yoldadır.

Lakin bu zaman messir İoos Damman Neleyə dedi:

– Mənim heç də rəngim qaçmayıb, özüm də əsmirəm, – ay zadəgan qanına susamış kəntti-küttü törəməsi, ilan balası! Ancaq sənin bu kələklərindən heç bir şey çıxmayacaq. Perqament on altı il torpaqda qalıb, yəqin ki, çürüyüb də.

İcma başçısı ona etiraz etdi.

– Perqament çürüməyib. Çantanın astarı ipəkdir, ipək yerdə çürümür, buna görə soxulcanlar perqamentə dəyməyib.

Perqamenti oda tutdular:

Nele çığırdı:

– Cənab hakim, cənab hakim! Bir baxın, yazı göründü. Buyruq verin, orada yazılanı oxusunlar!

Messir İoos Damman əlini uzatdı ki, perqamenti hakimin əlindən qapıb alsın, lakin Nele ildırım kimi onun üstünə atılıb əlini itələdi. Dedi ki:

– Sənin əlin perqamentə dəyməyəcək. Orda sənin ölümün yazılıb, ya da Katlinanın ölümü. İndi sənin ürəyindən qara qanlar keçir, qatil, amma bizim ürəyimizdən on beş ildir ki, qara qanlar

keçirdi. Budur, Katlina on beş ildir əzab-əziyyət çəkir. On beş ildir sənin ucbatından onun beyni yanır. On beş ildir ki, Sootkin işgəncədən sonra ölmüşdür. On beş ildir biz yoxsulluq içindəyik. On beş ildir biz dilənçi kimi yaşayırıq. Ehtiyac yükünü qürurla daşıyıraq! Məktubu oxuyun! Hakimlər yer üzündə allahın əmrini yerinə yetirirlər, çünki onlar ədalətin özüdür. Məktubu oxuyun!

Gözü yaşlı kişilər, arvadlar onun sözünə qüvvət verdi:

– Məktubu oxuyun! Mərhəba Nele! Məktubu oxuyun! Katlina ifritə deyil!

Bu sözdən sonra katib oxudu:

*“Villem Reyvişin oğlu, zadəgan Gilbertə
zadəgan İoos Damman öz salamını göndərir.*

Əziz dost! Nə kart oyna, nə aşıq at – pulunu nahaq yerə korrəlama. Mən sənə öyrədim – necə pul udasan, – özü də lap yəqin. Gəl ikimiz də cinə çevrilib cin olaq, özü də gözəl cin, arvadların, qızların ürəyini ələ alan cin. Gözəl, dövlətli arvadları, qızları tovlayıb ələ gətirərik, çirkinləri, yoxsulları rahat buraxırıq; qoy varlı arvadlar, qızlar – onlara verdiyimiz ləzzət üçün bizə pul versinlər. Almaniyada bu peşə mənə yarım ildə beş min *rixdaelder* qazanc gətirdi. Arvadlar sevdikləri adama axırncı köynəklərini də verə bilirlər. Dodaqlarını qısmış simic arvadlardan qaç – onlar pul verməyə tələsmirlər. Onlardan biri ilə, gecə yanına getmək üçün razılığa gəldikdən sonra, xalis cinə, iblisə oxşamaqdan ötrü, gəldiyini xüsusi səslə – gecə quşunun səsinə bənzər bir səslə bildir. Özünə də dəhşətli iblis siması vermək üçün üzünə fosfor sürt – nəm fosfor işıldayır. Bunun pis iyi olur, amma onlar elə biləcəklər ki, bu cəhənnəm iyidir. Kim ki, sənə mane oldu – kişimi, arvadımı, ya heyvanımı, – öldür onu.

Bu yaxında Katlinanın yanına gedəcəyik – o gözəl, ürəyiyumşaq arvaddır. Əgər Katlina mənə sədaqətli olubsa, onun qızı Nele məndəndir. Nele qəşəng, mehriban qızıdır. Sən rahatca onu özünə təslim edəcəksən. Bağışlayıram onu sənə! Bu zinadan əmələ gələn uşaqlar, özü də qəti bilmirsən ki, sənindir, ya yox,

– mənə heç lazım deyil. O qızın anasını tovlayıb, hələ ki, əlindən iyirmi üç karolünü almışam, bir az da çox. Bunun hamısı onun öz puludur. Amma onda yeddi yüz karolü pul da var, bu hökumət tərəfindən müsadirə olunmalı idi; əgər yanılmıramsa, bu Dam-medə odda yandırılan laməzhəb Klaasın puludur. Xeyirxah kral Filipp, – bu qədər öz təbəəsini odda yandırıb ki, onların var yoxuna varis olsun, – bu dəfə öz pəncəsini həmin pulun üstünə qoya bilməyib, – pula da ki, o, yaman hərisdir. Onu da deyim ki, bu pul, onun xəzinəsindən daha artıq, mənim kisəmdə əhəmiyyətli olar. Katlina dəfınənin harada basdırıldığını mənə deyəcək. Bunu biz öz aramızda bölüşdürərik. Ancaq pulun çoxunu mən götürəcəyəm, çünki onun yerini mən kəşf eləmişəm.

Bizə sədaqətli qulluqçu, itaətli qul olan arvadları özümüzlə Almaniya aparırıq. Orada onlara çevrilib iğlis olmağı, cin olmağı, varlı şəhər əhlini, zadəganları özlərinə məftun eləməyi öyrədərik. Bunun qabağında onlara çoxlu *rixdaelder*, məxmər, ipək, qızıl, mirvari və başqa qiymətli şeylər verəcəklər, biz də bu şeylərlə yaşayacağıq. Bu qayda ilə əziyyət çəkmədən az vaxtda varlanacağıq, bu iblis və cin arvadlardan gizlin, gözəl qızlarla əylənəcəyik, lakin bu qızları da məcbur edəcəyik ki, bu sevgiyə görə bizə pul versinlər. Kişilərin qəlbinə Allah-təala sevgi odu qoyub, kişilər bu odu arvadların qəlbində yandıra bilsə, – arvadlar gicləşirlər, ağıllarını itirirlər. Katlina ilə Nele o biri arvadlardan da gicdir: bizim doğrudan da cin olduğumuza inancaqlar, bizə danışqsız qulaq asacaqlar. Öz adını açıb deyə bilsən, ancaq qətiyyənlə atanın adını – Reyvişi – demə. Arvadlar bizi məhkəməyə versə, biz dərhal qaçıb gizlənərik, arvadlar da bizim kim olduğumuzu heç vaxt bilməyəcək, gedib bizdən çuğulluq da eləməyəcəklər.

Yaxşı da, sənə müvəffəqiyyətlər arzu edirəm, mənim çox qiymətli dostum! Tale cavanlara lütfkarlıq göstərir, – bunu cənnab-əqdəs əlahəzrət mərhum imperator Beşinci Kral demişdir, – onun ki, həm hərbi, həm də sevgi elmində artıq dərəcədə təcrübəsi vardı”.

Katib kağızı oxuyandan sonra dedi:

– Qurtardı. Məktubun altında: “Zadəgan İoos Damman” imzası var.

Camaat çıxırırdı:

– Qatilə ölüm! Cadugərə ölüm! Arvadları yoldan çıxaranı – oda! Qulduru dar ağacına!

Hakim dedi:

– Mərhəmətli adamlar, sakit olun! Qoyun onun işini ayırd eləyib qurtaraq. – Sonra icma başçılarına döndü: – Sizə başqa bir məktub oxumaq istəyirəm. Nele bu məktubu Katlinanın bayram paltarının tikilmiş cibindən tapmışdır. Məktubda bu sözlər yazılmışdır:

“Mələhətli ifritəcik! Budur, İblisin arvadının özünün mənə göndərdiyi dava-dərmanın nüsxəsi. Bu dərman sayəsində sən günəşə, aya, ulduzlara uça bilərsən, insanların duası ilə allahın yanına qalxan ruhlarla söhbət eləyə bilərsən, bütün şəhərlərin, kəndlərin, çayların, çəmənlərin üstündən uça-uça keçə bilərsən. Eyni dərəcədə *Stramonium**-u, *solanum somniferum*** bəngotunu, tiryəki, yenicə qoparılmış kəndir bitkisinin başını, gözəl- arvadotunu, bihuşdarını bir-birinə qat.

İstəyirsən, bu axşam ruhların eyş-işrət məclisinə gedək, ancaq məni görə bərk sevəsən. Keçən dəfəki kimi xəsis olmayasan: onda mənə dedin ki, mənim on florinim yoxdur. Bilirəm, sən bir dəfinə gizlətmisən, onun yerini mənə demək istəmirsən. Yoxsa məni daha sevmirsən, mənim yarım?

*Sənin soyuq cinin
Hans”.*

Camaat çıxırırdı:

– Cadugərə ölüm!

Hakim dedi:

– Xətləri tutuşdurmaq lazımdır.

---

* Bihuşdarı (*lat.*)

** Yuxugətirən itüzümü (*lat.*)

Məlum oldu ki, məktubların xətləri eynidir.

Hakim, məhkəmədə iştirak edən zadəganlara dedi:

– Siz bu adamın Gent ətrafındakı Keyrenin icma başçısının oğlu messir İoos Damman olduğunu təsdiq edirsinizmi?

Zadəganlar dedi:

– Təsdiq edirik.

Hakim sözünə davam etdi:

– Siz, zadəgan Villem Reyvişin oğlu messir Gilberti tanıyırdınızmi?

Zadəganlardan van der Zigelen adlı birisi suala belə cavab verdi:

– Mən Gəntdənəm. Mənim *Steen**-im Başmələk Mikayıl meydanındadır. Mən Gəntin ətrafındakı Keyrenin başçısı zadəgan Villem Reyvişi tanıyıram. On beş il bundan əvvəl onun iyirmi üç yaşlı oğlu itdi, – o əyyaşın, qumarbazın, avaranın biri idi. Cavan olduğu üçün bu hərəkətlərini ona bağışlayırdılar. O vaxtdan bəri ondan heç xəbər-ətər yoxdur. Xahiş edirəm, mərhumun qılıncını, xəncərini, çantasını mənə göstərin.

Bunları gözdən keçirib dedi:

– Qılıncın, xəncərin dəstəsində Reyvişin gerbi var: mavi sahədə üç gümüş balıq. Çantanın zərli kilidində də bu gerb həkk olunub. Bu xəncər nədir?

Hakim dedi:

– Bu xəncər – Villemin oğlu Gilbert Reyvişin bədəninə sapanmışdı.

Zadəgan dedi:

– Mən bunun üstündə dammanların gerbini görürəm: gümüşü sahədə dişdiş qüllə. Qoy Allah-təala özü və onun bütün övliyələri mənim söylədiklərimin doğruluğuna şahid olsun!

O biri zadəganlar da öz ifadələrində eyni sözü söylədilər.

– Biz təsdiq edirik ki, bu gerblər Reyvişin və Dammanlarındır. Qoy Allah-təala özü və onun bütün övliyələri bizim söylədiklərimizin doğruluğuna şahid olsun!

---

* Burada: ev deməkdir (*flam.*)

Belə olduqda hakim dedi:

– Şahidlərin ifadələrindən, həm də icma başçılarının məhkəmədə elan etdikləri kağızlardan aydın oldu ki, messir İoos Damman cadugərdir, qatildir, qadınları yoldan çıxarandır, kral əmlakını oğurlayandır, bununla da o, allahın və insanın əzəmətini təhqir etməkdə müqəssirdir.

İoos sözə başladı:

– Cənab hakimlər, siz nə istəsəniz deyə bilərsiniz, lakin inkar edilməz dəlilləriniz olmadığından məni mühakimə edə bilməsiniz. Mən cadugər deyiləm, cadugər olmamışam da. Ancaq özüm yalandan cin göstərirdim. O ki, qaldı üzümün ışıldamasına, – bunun sirri sizə məlumdur. Dava-dərmanın tərkibinə, zəhərli bitki olan bəngotu istisna olmaqla, ancaq yuxu gətirən şeylər daxildir. Həqiqətən ifritə olan bu arvad bu dava-dərmanı içəndə, o saat yuxuya gedərdi; yuxuda görürdü ki, guya o ifritələrin eys-ışrət məclisinə uçur, guya orada, dalı dairə mərkəzinə olaraq, ifritələrlə əl-ələ verib oynayır, keçi simasında taxtda duran iblisə təzim eləyir. Bir də o yuxusunda görürdü ki, rəqsdən sonra iblisə yaxınlaşır, bütün cadugərlər kimi iblisin quyruğunun altını öpür. Ayılandan sonra mənimlə qeyri-təbii nəvazişlərə başlayırdı ki, bu da onun pozğun təsəvvürünü əyləndirirdi. O deyir ki, mənim əllərim buz kimi idi, bədənim soyuqdu, – bu cavanlıqdandır, cadugərliyin buna dəxli yoxdur. Sevgi oyunları bədəni tez qızdırır. Lakin Katlina özündən cürbəcür şeylər uydururdu, özü də bu uydurduğu şeylərə inanırdı, məni inadla cin hesab eləyirdi, əslində mənim damarlarımda təmiz qan axır. Mən xalis adamam, necə ki, bu saat siz məni görürsünüz. Müqəssir mən deyiləm, odur: o, məni cin hesab eləyirdi, bununla belə mənimlə başbirlik eləyirdi, bu da allahın və Məryəm ananın qabağında həm fikircə, həm də tutduğu iş ilə günaha batmaq deməkdi. Buna görə, cadugərlik deyilən cinayətdə müqəssir odur, mən deyiləm; şübhəli işlərinin üstünü basdırmaq üçün özünü dəliliyə qoyan, lakin əsl hiyləgər ifritə olan onu odda yandırmaq lazımdır.

Bu vaxt Nele işə qarışıb ucadan dedi:

– Siz qatilə nə üçün qulaq asırsınız? O özünü satan qolu damğalı qız kimi, sevgini özü üçün peşəyə, satılan mala çevirmişdir. Siz niyə ona qulaq asırsınız? O özünü xilas etmək üçün – hər şeyini ona verən arvadı tonqala göndərmək istəyir.

Katlina dedi:

– Nele kinlidir. Ona qulaq asma, əzizim Hans!

Nele sözünə davam etdi:

– Yox, yox, sən adam deyilsən, sən qorxaq, ədavətli cinsən – Nele Katlinanı qucaqlayıb hakimlərə sarı döndü: – Cənab hakimlər, o ağüzlü cinayətkarın sözünə baxmayın! Onun bircə arzusu var: mənim anamı yandırsınlar. Anamın ancaq bir günahı var, Allah onun ağlını əlindən aldığı üçün o, xəyalına gələn, gözünə görünən hər şeyə inanır. O, çox əzab çəkib – həm bədəncə, həm ruhca. Cənab hakimlər, onu öldürməyin! Onun heç günahı yoxdur, qoyun o bu müsibətli ömrünü sakit başa vursun!

Katlina da elə hey deyirdi:

– Nele kinlidir! Hans, mənim ağam, ona inanma!

Camaat içindəki arvadlar ağlayırdı, kişilər deyirdi:

– Katlinanın günahından keçin!

İoos Dammana yenə işgəncə verdilər. Axırda o, bütün təqsirlərini boynuna aldı. Məhkəmə qərar çıxartdı. Onun bütün mülkiyyət hüququndan məhrum edilməsi və vəm odada yandırılması barədə hökm verildi. Ertəsi gün bələdiyyə idarəsi qabağında hökm yerinə yetirildi. O, canı çıxana kimi deyirdi: “İfritəni edam edin! Bütün bu şeylərə o, müqəssirdir! Səni lənətə gələsən Allah! Mənim atam bütün hakimləri qıracaq!”

Camaat da deyirdi:

– Eşidirsiniz, o necə allahı söyür, küfrbazlıq eləyir? İt gərək it kimi ölsün!

Bir gündən sonra hakimlər Katlina haqqında da hökm çıxartdılar. Onu Brüqqe kanalı suyunda sınaqdan çıxarmaq qərarına gəldilər suya batmasa, deməli o ifritədir, o odada yandırılmalıdır; yox, suyun dibinə gedib batsa, deməli o xristiandır, onun cəsədi kilsə hasarı içərisində basdırılmalıdır.

O biri gün də, Katlinanı, əllərində şam, ayaqyalın, qara kətan köynəkdə, ağacların arası ilə təntənə ilə kanala gətirdilər. Qabaqda – ölü duası oxuya-oxuya Məryəm ana kilsəsinin başçısı, keşiş müavini, kilsə keşikçisi gədirdi, – xaçı aparmaq kilsə keşikçisinə tapşırılmışdı; onların ardınca da – hakimlər, icma başçıları, katiblər, icma polis nəfərləri, profos, cəllad, iki də onun köməkçisi gəlirdi. Kanalın hər iki tərəfinə çoxlu adam yığışmışdı. Arvadlar ağlayırdı, kişilər deyiniirdi, hamının Katlinaya yazığı gəlirdi. Katlina da, hara aparıldığını bilməyən quzu kimi müti halda gədirdi, getdikcə də bu sözləri təkrar edirdi.

– Odu götürün, başım yanır! Hans, sən haradasan!

Nele arvadların içindən çığırdı:

– Məni də suya atın!

Lakin arvadlar onu Katlinanın yanına buraxmırdılar.

Dənizdən sərt külək əsirdi. Tutqun göydən xırda dolu yağır-
dı. Sahilə bir qayıq bağlanmışdı – cəlladla əlaltıları kralın adı ilə
bu qayığı tutmuşdu. Onlar Katlinaya əmr etdi ki, qayığa tullan.
Qayıqda durub, Katlinanı saxlayan cəllad, bütün camaatın gözü
qabağında da profosun ədalət əsasını yelləməsi ilə, Katlinanı
itələyib suya saldı. Katlina batsa da sudan çıxmağa çalışdı, lakin
bacarmadı, çığırdı: “Hans! Hans! Məni çıxart!” deyib suyun di-
binə getdi.

Camaat dedi:

– Bu arvad ifritə deyil.

Bir neçə adam suya atılıb Katlinanı çıxartdı. O, huşunu itirmiş-
di, bütün bədəni meyit kimi qaxaca dönmüşü. Katlinanı yeməxna-
naya aparıb odlu-alovlu ocağın qabağında yerə uzatdılar. Nele
onun əynindəki yaş paltarını çıxarıb qurusunu geydirdi. Katlina özü-
nə gəldi. Onun bütün bədəni tir-tir əsirdi, dişi-dişinə dəyirdi:

– Hans, – dedi, – yun örtüyü mənə ver!

O bir daha qızınmadı. Üçüncü günü öldü. Onu kilsə hasarı
içərisində basdırdılar.

Nele yetim qalıb, Hollandiyaya, Roza van Auvegemin yanına
getdi.

VII

Til Klaas Ulenşpigel Zelandiya şxunlarında*, buerlərində**, korvetlərində*** gəzirdi.

Azad dənizlərdə şanlı flibotlar**** hərəkət edirdi; onların hərəsində – səkkiz, on, bəzisində on iki çuğun top vardı; bu toplar cinayətkar ispanlara ölüm, fəlakət saçırdı.

Klaasın oğlu Ulenşpigel məharətli topçu oldu. Topu onun necə tuşladığını, necə nişan aldığını, cəlladların gəmilərini necə deşdiyini görmək lazımdı. Elə bil ki, bu gəmilər kərə yağındandı.

Onun şlyapasında gümüş aypara vardı, üstündə də yazılmışdı: *Liever den Turc als den Paus* (Papaya qulluq eləməkdənsə, türk sultanına qulluq eləmək yaxşıdır).

Dənizçilər onun pişik kimi cəld, dələ kimi yeyin olduğunu, nəğmə oxuya-oxuya, ya atmacalar, zərb-məsəllər deyə-deyə gəmidə ora-bura qaçdığını, yuxarı dırmaşdığını görüb təəccüblə soruşurdular:

– Oğlan, sən niyə belə cavansan? Axı deyirlər, sənin Damedə anadan olduğundan¹⁴² çox illər keçib?

O da cavab verirdi ki:

– Mənim bədənim yoxdur, məndə ancaq ruh var. Mənim dostum Nele də mənə oxşayıb. Biz Flandriyanın ruhuyuq, Flandriyanın Məhəbbətiyik – biz heç vaxt ölməyəcəyik.

Dənizçilər ona etiraz edirdi:

– Hər halda, yaralananda, sənin yarandan qan axır.

– Başqalarına elə görünür. Məndən qan axmır, şərab axır.

– Qarnını şişlə deşsək necə olar?

– Necə olar ki: qarnım boşalar, vəssalam!

– Yaman adamı lağa qoyansan ha!

– Həmişə bəxti gətirənlər gülür!

Külək dor ağaclarında katolik kilsələrinin naxışlı – işləməli bayraqlarını dalğalandırırdı. Gyözlər, – monastır başçıların

---

* Şxun – iki və çox dorlu yelkənli kəmi (*hol.*)

** Buer – yüngül yelkənli gəmi (*hol.*)

*** Korvet – üç dorlu qədim hərbi gəmisi (*frans.*)

**** Flibot – qədim ticarət gəmisi

təntənəli ibadətlərdə geydikləri zər-zibalı məxmər, zərxara, ipək paltarda, başlarında keşiş papağı, əllərində keşiş əsası, monastır şərabı içə-içə növbədə durmuşdular.

Bu zəngin geyimlər altından – arkebuzu, ya qundaqlı ox-yayı, nizə, ya baltalı nizə tutmağa vərdiş eləyən kobud əllər çıxanda buna necə təəccüb etməyəsən? Qızılı qədəhlərdə monastır başçıların, – indi azadlıq şərabı olan, – şərabını içən, bellərində, gün işığında par-par parıldayan tapança, bıçaq görünən bu sərt sifətli adamlara baxıb necə təəccüb etməyəsən?!

Onlar nəgmə oxuyurdu, onlar ucadan deyirdi: “Yaşasın Gyöz!” Bu qayda ilə onların gəmiləri okeanda və Şelda çayında üzürdü.

VIII

Gyözlər Xorkumu aldılar¹⁴³ – Lamme ilə Ulenşpigel də onların arasında idi. Onlara qoşun başçısı Marin komandanlıq edirdi. Əvvəl bəndçi olan həmin bu Marin, son dərəcə lovğa, təkəbbürlü adamdı. O, Xorkumu müdafiə edən Qaspar Türkün təslim kağızını imzalamışdı. Bu kağıza görə, Qaspar Türkün özünə, monaxlara, şəhər əhlinə, qalanı qoruyan əsgərlərə ixtiyar verilir ki, onlar, dolu tüfənglə, maneəsiz qaladan çıxıb, özləri ilə də, kilsə əmlakından başqa, gücləri çatan şeyləri apara bilərlər, – kilsə əmlakı şəhəri mühasirə edənlərə çatmalı idi.

Lakin qoşun başçısı Marin, messir de Lümenin əmrinə görə, əsgərləri, şəhər əhlini qaladan buraxdı, amma on doqquz monaxı saxladı.

Ulenşpigel dedi:

– Əsgərin sözü – qanundur. Niyə o, sözünün üstündə durmur?

Qoca bir Gyöz ona belə cavab verdi:

– Monaxlar – cəhənnəm törəməsidir, xalqı həlak eləyən cüzam xəstəliyidir, ölkə üçün həqarətdir. Hersoq Alba bura gələndən sonra onlar Xorkumda azgınlıq eləməyə başladılar. Onların içində Nikolay adlı bir iyeromonax* vardı ki, tovusdan lovğa, pələngdən yırtıcı idi. O, it yağından hazırlanmış müqəddəs təbərrük-

---

* İyeromonax – keşiş rütbəli monax (*yunan.*)

lەر  elind , k c  ilə gedəndə, bəzi evlərə ədavətlə baxırdı, –  unki bu evlərdən arvadlar çıxıb onun qabağında diz  km rd , gildən, qızıl suyuna  ekilmıř misdən qayırılmıř b t qabağında kim ikiqat olmurdusa, gedib ondan hakimə çuğulluq eləyirdi. O biri monaxlar da ondan n m n  götürürdü. Buna görə Xorkumda bu qədər çox adam tonqallarda yandırılırdı, bu qədər d hř tl r olurdu, adamlara bu qədər çox amansız divan tutulurdu. Qořun bařcısı Marin yaxşı elədi ki, monaxları əsir götürdü, yoxsa onlar o biri monaxlarla bir-l řib kəndlərə, q s b l r , ř h rl r  ged c kd , camaatı bizim  st m z  qaldıracaqdı, onları tovlayacaqdılar ki, bədbəxt reformatları yandırsınlar. K p kl ri  l n  kimi zəncirdə saxlayırlar. Monaxları, hersoqun qanlı k p kl ri olan *blaedhond*-ları zəncir-l yin, cəlladları qəfəsə salın! Yařasın Gy z!

Ulenřpigel dedi:

– Amma azadlığın dostu Oranlı řahzad  tələb edir ki, təslim olanların mal-m lk n  toxunulmasın, onlara vicdan azadlığı verilsin.

Bu sözün qabağında qoca Gyözlər dedilər:

– Admiral bunu monaxlar barəsində deməyib, bir də ki, o  z    n ağadır, Brili də tutmuřdur. Monaxları qəfəsə!

Ulenřpigel dediyindən dönmədi:

–  sg rin s z  – qanundur. Niyə o sözünün üstündə durmur? Monaxları dustaqxanalarda incidirl r.

Gyözlər dedi:

– Görünür, sin nd ki k l səni daha intiqam almağa  ağırmmır. Kral fərmanlarının ucbatından yüz min ailə řimal-qərbə, İngiltərəyə k c m y  məcbur oldu, onlarla bərabər ölkəmizdən sənət sahibləri də sənaye də getdi, vətənimiz yoxsullařdı, amma sənin – viran lik, nifaq, qarıřıqlıq törədən adamlara yazığın gəlir. İmperator Beřinci Karlın, – Birinci Cəlladın dövründə, indi isə hökmranlıq edən qanlı kralın – İkinci Cəlladın vaxtında yüz on səkkiz min adam d hř tli  zablar i ində  ld . G z yařları axanda, adamları  l m  aparanda dəfn m ř ll rini kim aparırdı? Monaxlar, bir də ispan əsgərləri!  ld r l n adamların ruhu g r necə fəryad edir, – yoxsa sən bunu  řitmirs n?

Ulenşpigel dedi:

– Sinəmdəki kül məni intiqam almağa çağırır, amma əsgərin sözü – qanundur.

Gyözlər sözlərinə davam etdi:

– Kim bizim vətənimizi xalqlar ailəsindən çıxarıb atmaq istəyir? Kim, əgər bacarsaydı, yeri, göyü, tanrını – onun bütün səma qüvvələri ilə, iblisi – onun bütün əcinnələri ilə bizim üstümüzə qaldırmazdı? Kim müqəddəs təberrüklər camına buğa qanı tökmüşdür? Ağac heykəlin göz yaşı tökməsini kim düzəltmişdir? Kim bizim ana vətənimizi *De profundis** oxumağa məcbur etmişdir? Onlar məlun keşişlər deyilmi? Onlar saysız-hesabsız tənbel monaxlar deyilmi, – o monaxlar ki, ancaq öz pullarını qorumağı fikirləşirlər, bütə ibadət eləyənlərin üstündə öz təsirlərini saxlamağa çalışırlar, viranəliklə, nifaqla, iğtişaşla, qanla, atəşlə bizim bədbəxt ölkəmizdə öz hökmranlığını möhkəmləndirmək istəyirlər! Xalqın üstünə cuman canavarları, cəmdək yeyən yırtıcıları qəfəsə salın! Yaşasın Gyöz!

Ulenşpigel yenə də dedi:

– Əsgərin sözü – qanundur.

Ertəsi gün messir de Lümenin yanından qasid gəldi. Onun gətirdiyi əmrdə göstərilirdi ki, on doqquz əsir monax Xorkumdan Brilə aparılsın. Bu zaman admiral da orada idi.

Qoşun başçısı Marin dedi:

– Onları asacaqlar.

Ulenşpigel etirazını bildirdi:

– Nə qədər ki, mən sağam – bu olmayacaq.

Lamme:

– Oğlum, – dedi, – messir de Lüme ilə danışma. O, sərt adamdır, heç fikirləşmədən, səni də monaxlarla bir yerdə asar.

– Mən fikrimi deyəcəyəm: əsgərin sözü – qanundur.

Marin belə təklif etdi:

– Əgər əsirləri xilas edə biləcəyini güman edirsənsə, sən də onlarla birgə qayıqda Brilə get. Rohusu özünlə sükançı götür. İstəyirsən Lammeni də apar.

---

* Katoliklərə matəm duası

– İstəyirəm.

Yaşıl sahilə yan alan qayığa on doqquz monax mindi. Qorxaq Rohus sükandan tutdu. Ulenşpigellə Lamme qayığın burun tərəfində oturdular, – onlar yaxşı silahlanmışdı. Əclaf əsgərlər ac monaxların keşiyini çəkirdi, – bu əsgərlər talan məqsədi ilə Gyözlərin arasına soxulmuşdular. Ulenşpigel monaxları yedirib içirdi.

Əclaf əsgərlər Ulenşpigel haqqında deyirdi:

– Bu xaindir!

On doqquz monax qayığın ortasında oturmuşdu. Onlar özlərini çox müti göstərirdilər. Parlaq iyul günəşi adamı yandırsa da, isti külək əssə də, onlar qorxudan tir-tir titrəyirdilər. Külək iri qayığın yelkənlərini qabardır, qayıq da yaşıl dalğaları ağır-ağır yararaq irəliləyirdi.

İyeromonax Nikolay sükançıdan soruşdu:

– Rohus, doğrudan bizi Dar ağacı çölünə aparırlar? – iyeronax bu sözü deyib ayağa qalxdı, üzünü Xorkuma çevirdi, əlini uzadıb həyəcanla dedi: – Ey Xorkum şəhəri, Xorkum şəhəri! Səni fəlakət girdabına atacaqlar! Bütün şəhərlər sənə lənət oxuyacaq, çünki sən öz divarların arasında laməzhəblilik toxumunu göyörtmisən. Ey Xorkum şəhəri! Allahın mələki daha qapının yanında durub sənin keşiyini çəkməyəcək! O daha qızlarının ismətini qorumayacaq, kişilərin qəlbində igidlik hissini oyatmayacaq, tacirlərinin dövlətini qoruyub saxlamayacaq! Səni lənətə gələsən ey uğursuz Xorkum şəhəri!

Ulenşpigel dilləndi:

– Lənətə gələsən, lənətə gələsən! Məgər ispan bitlərini darayıb tökən daraq, zəncirini qıran it, zalım atlını belindən atan məğrur at – lənətə layiqdir? Axmaq vaiz, zalım hökmdarın belində ağac, ya dəmir çubuq sındırmaqdan sənin ki, xoşun gəlmir, – onda sən özün lənətə gələsən!

Monax susub başını endirdi, elə bil ki, müqəddəs hesab etdiyi ədavətini ürəyində saxladı.

Talan məqsədi ilə Gyözlərə qoşulan əclaf əsgərlər monaxların yanından uzaqlaşmırdı, monaxlar isə yenə acmışdı. Ulenşpigel qayıqçıdan soruşdu: sənin suxarın, siyənək balığının yoxdurmu?

Qayıqçı ona belə cavab verdi:

– Onları Maasa at, orada təzə siyənək balığı yeyərlər!

Belə olduqda Ulenşpigel özündə, Lammedə ehtiyat üçün saxladığı nə qədər çörək, kolbasa vardisa, hamısını monaxlara verdi. Qayıqçı, əclaf əsgərlər öz aralarında deyirdi:

– Bu xaindir, monaxlara çörək verir. Bunu xəbər vermək lazımdır.

Dordrextə qayıq *Bloemenkey*-ya (Çiçəklər sahilinə) yan aldı. Kişilər, arvadlar, oğlanlar, qızlar – monaxlara baxmaq üçün, dəstə-dəstə yüyürüb gəldilər. Onlar monaxları barmaqları ilə göstərir, yumruqları ilə hədələyir, bir-birinə deyirdilər:

– Bu adam aldadanlara, yalançı möminlərə baxın! Onlar nə qədər adamı darta-darta tonqala aparıblar, nə qədər ruhu çəkə-çəkə əbədi oda sürüyüblər! Yeyib piylənmiş bu canavarlara, bu yekəqarın çaqqallara baxın!

Monaxlar başlarını aşağı dikib oturmuşdular, heç kəsə cavab vermirdilər. Ulenşpigel gördü ki, onlar yenə titrəməyə başladılar.

Onlar Ulenşpigelə dedilər:

– Mərhəmətli cavan əsgər, biz yenə acmışıq.

Qayıqçı yenə sözə qarışdı:

– Kim həmişə içir? Quru qum. Kim həmişə yeyir? Monax!

Ulenşpigel şəhərə getdi, çörək, donuz qaxacı, bir iri dolça da pivə gətirib monaxlara dedi:

– Yeyin, için. Siz bizim əsirimizsiniz, ancaq mən çalışacağam sizi xilas eləyim. Əsgərin sözü – qanundur.

Əclaf əsgərlər:

– Sən niyə onları yedirdirsən? Onlar ki, bunun pulunu sənə verməyəcəklər, – deyib pıçıldaşmağa başladılar. – Monaxları qurtaracağını vəd elədi, ona göz qoymaq lazımdır!

Hava açılarda Brilə çatdılar. Qapı onların üzünə taybatay açıldı, *Vootlooper* (qasid) monaxların gətirildiyini qaça-qaça gəlib messir de Lümə xəbər verdi.

Messir de Lümə məlumatı alan kimi tələsə-tələsə geyinib ata mindi, bir neçə atlı ilə, silahlı əsgərlə tez şəhər qapısına yollandı.

Ulenşpigel bu sərt admiralı bir də gördü; o, bolluq içində yaşayan, təşəxxüslü ağa kimi geyinmişdi:

– Xoş gördük sizi, vicdanlı atalar! Əllərinizi göstərin. Qraf Eqmontun, Qornun qanı hardadır? Siz mənə ağ əllərinizi göstərsiniz. Lakin öldürülən adamların qanı sizin üstünüzdədir.

Leonard adlı monax dedi:

– Nə istəyirsən bizimlə elə. Biz monaxıq, heç kəs bizə havadar çıxmayacaq.

Ulenşpigel sözə qarışdı:

– O düz deyir. Monax bütün dünya ilə, ata-anası ilə, qardaşları ilə, bacıları ilə, arvadı ilə, sevgilisi ilə əlaqəni kəsir, ölüm ayağında, doğrudan da, heç kəs ona havadar çıxmır. Amma, zati-aliləri, mən onlara havadar çıxmaq istəyirəm. Qoşun başçısı Marin Xorkumun təslim kağızını imzalamışdır; kağızda göstərilir ki, monaxlar da, şəhər əhli kimi, maneəsiz şəhərdən çıxıb gedə bilərlər. Buna baxmayaraq, heç bir qanuni əsas olmadan, onları tutub saxladılar, hətta eşitmişəm ki, dar ağacından asmaq istəyirlər. Zati-aliləri! Mən sizdən acizənə xahiş edirəm, onları bağışlayın, çünki əsgərin sözü – qanundur.

Messir de Lüme soruşdu:

– Sən kimsən?

Ulenşpigel cavab verdi ki:

– Mən, zati-aliləri, mən fələməngəm, gözəl Flamandriyada anadan olmuşam. Mən həm kəndliyəm, həm zadəganam. Bu işıqlı dünyanı gəzib-dolaşırım, yaxşılıqları, gözəllikləri tərifləyirəm, axmaqlıqlara gülürəm – uğunub gedənə kimi qəh-qəh çəkib gülürəm. Qoşun başçısı Marinin vədini yerinə yetirsəniz, sizi də mən tərifləyərəm, axı əsgərin sözü – qanundur.

Monaxları gətirən əclaf əsgərlər sözə qarışdılar:

– Zati-aliləri, bu – xaindir! Bu onları xilas etməyə söz vermişdir. Bu onlara çörək, donuz qaxacı, kolbasa, pivə verdi, bizə yox!

Messir de Lüme Ulenşpigelə dedi:

– Monaxları yedirib-bəsləyən fələməng səfili, bilirsən nə var: səni də onlarla bir yerdə dar ağacından asacaqlar.

– Məni qorxutmayın, – dedi, – əsgərin sözü – qanundur.

De Lüme dedi:

– Yaman xoruzlanırsan!

– Sinəmdəki kül məni intiqam almağa çağırır!

Monaxları, Ulenşpigeli də onlarla bir yerdə, anbara saldılar. Monaxlar, ilahiyyat sahəsində olan bütün biliklərini işə salıb, Ulenşpigeli anbarda öz məzhəblərinə döndərmək istədilər, lakin Ulenşpigel onların boşboğazlığı altında yuxuya getdi.

Messir de Lüme, yemək-İçməklə dolu masanın başında oturmuşdu; bu zaman Xorkumdan, qoşun başçısı Marinin çaparı Oranlı şahzadənin məktubunun surətini gətirdi: şahzadə, “bütün şəhərdə, kənddə olan yerli hökumət başçılarına” əmr edirdi ki, “bütün başqa ictimai təbəqələr kimi, ruhanilərin də toxunulmazlığı, təhlükəsizliyi, hüququ mühafizə edilsin”.

Çapar xahiş etdi ki, məni birbaşa Lümenin yanına aparın, mən məktubun surətini gərək ona verəm.

Lüme soruşdu:

– Bəs məktubun əsli hanı?

Çapar cavab verdi ki:

– Mənim rəisim Marindədir.

Lüme çığırdı:

– Bu kəndçi cəsarət eləyib mənə məktubun surətini göndərir? Hanı sənin icazənamən?

Çapar dedi:

– Budur, monsenyor.

Messir de Lüme ucadan oxudu:

– “Monsenyor və sərkərdə Marin Brand respublikanın bütün rəislərinə, valilərinə, vəzifə sahiblərinə əmr edir ki...”

De Lüme daha özünü saxlaya bilməyib yumruğunu masaya çırpdı, çaparı icazənaməsini cırıb bağdırdı:

– Bu filan-filan şüdə Marin kimdir axı? Bu gedə lap qudurub! Bril alınana qədər siyənək balığının quyuğu da ona ən ləzzətli yemək görünərdi. Özünə böyük-böyük monsenyor, sərkərdə adı verir, öz sərəncamlarını mənə göndərir! Əmr edir, buyruq verir! Sən get öz rəisinə, o şanlı sərkərdənə, təşəxxüslü ağana,

baş amirinə, əla sərəncamçına de ki, onun hökmünü yerinə yetirərək, mən bu saat o monaxları ağac başında göyə qaldıraram, buradan itib getməsən səni də onlara qoşaram!

Messir de Lüme bunu deyib, çapara elə bir təpik ilişdirdi ki, o bir anda otaqdan bayıra atıldı.

Bağıra-bağıra dedi:

– Şərab! Bu Marin nə həyasız şeymiş! Qəzəbimdən indi mən partlaram! Bu saat monaxları anbarda boğazdan asın, bu fələməng səfilini də məcbur eləyin orada olsun, sonra da onu mənim yanıma gətirin! Hünəri var qoy desin ki, mən düz hərəkət eləməmişəm! Bu parçlar, stəkanlar bura niyə qoyulub? Cəhənnəm olsun bunlar!

De Lüme bütün qab-qacağı vurub sındırdı, otaqda təsəvvüre gəlməyən bir gurultu vardı, lakin heç kəs cürət eləyib ona bir söz deyə bilmirdi. Xidmətçilər qabların qəlpələrini yerdən yığmaq istədilər, o qoymadı. De Lüme şərabı bir-birinin ardınca boşaldırdı, onun qəzəbi bundan daha da artırdı. Sonra iri addımlarla, qab qəlpələrinin üstü ilə gəzməyə başladı – onları quduzcasına basıb əzirdi.

Nəhayət Uleşpigeli onun yanına gətirdilər:

De Lüme soruşdu:

– Hə, gördün! Sənin dostların necə oldu?

Uleşpigel də cavab verdi ki:

– Onları asdılar. Amma monaxları öz xeyri üçün asan dələduz cəllad bir monaxın qarnını, böyrünü yırtdı, elə bil donuz qarnı yırtırdı, – onun piyini aptekçiyə satmaq fikrindədir. Əsgərin sözü daha qanun deyil.

De Lümenin ayaqları altında qəlpələr ovxanırdı. O, birdən çığırdı:

– Kobud heyvan! Sən nə cəsarət edib məni təhqir də eləyirsən? Səni edam edəcəklər, ancaq biabırçılıqla edam edəcəklər – anbarda yox, meydanda, camaatın gözü qabağında!

Uleşpigel dedi:

– Bu sizin üçün bədnamlıqdır, bu bizim üçün də bədnamlıqdır! Əsgərin sözü daha qanun deyil!

De Lüme səsi yetdikcə bağırdı:

– Kəs səsini, yekəbaş!

Ulenşpigel dilini kəsmirdi:

– Bu sənin üçün bədnamlıqdır! Əsgərin sözü daha qanun deyil. Yaxşısı budur ki, sən, insan piyi ilə alver edən əclafları cəzalandırıydın.

Messir de Lüme son sözləri eşidəndə Ulenşpigelin üstünə cumub qolaylandı.

– Vur, mən sənin əsirinəm, amma mən səndən qorxmuram. Əsgərin sözü daha qanun deyil.

Messir de Lüme qılıncını bir anda sıyırdı. Trelon onun əlindən tutmasaydı, o yəqin ki, Ulenşpigeli öldürəcəkdə.

– Onu bağışlayın! – dedi. – O, cəsarətlidir, qoçaqdır, bir cinayət də eləməyib.

De Lüme fikrini dəyişdi:

– Qoy onda üzr istəsin.

Ulenşpigel yerindən tərpenmədi:

– Üzr istəməyəcəyəm.

De Lüme yenidən qəzəblənərək çığırdı:

– Qoy heç olmasa desin ki: sən haqlısan!

Ulenşpigel bu sözün qabağında dedi:

– Mən ağaların çəkməsini yalamıram! Əsgərin sözü daha qanun deyil

De Lüme sərəncam verdi:

– Dar ağacı qurulsun! Aparın bunu! Orada o, bilər ki, kəndirinin sözü – qanundur.

Ulenşpigel dedi:

– Yaxşı da! Mən də bütün camaatın qabağında çıxırıb deyəcəyəm: “Əsgərin sözü daha qanun deyil!”

Dar ağacını böyük bazarda qurdular. Çox keçmədi, bütün şəhərə yayıldı ki, Ulenşpigeli, bu igid Gyözü asacaqlar. Hamının ona yazığı gəldi, ürəyi yandı. Camaat Böyük bazara axışdı. Messir De Lüme işarə etmək istəyirdi.

Messir de Lüme əvvəl Ulenşpigelə, sonra da cəllada sərt bir nəzər saldı: Ulenşpigel, əynində köynək, nərdivanda durmuşdu,

– ölümə məhkum edilənlər ancaq bir köynəkdə olmalı idi; qolları burulub gövdəsinə bağlanmışdı, kəndir də boynuna salınmışdı; cəllad, işə başlamaq üçün, hazır durmuşdu.

Trelon messir de Lümeyə müraciət edib dedi:

– Messir, bağışlayın onu! O, xain deyil! Heç görməmişik ki, adamı mərhəmətli, açıq ürəkli olduğu üçün dar ağacından assınlar.

Kişilər, arvadlar Trelonun söylədiyini eşidib çığırdılar:

– Yazığınız gəlsin, messir! Ulenşpigelə aman verin, onu bağışlayın!

De Lüme dedi:

– Bu yekəbaş məni təhqir edəyib. Qoy üzr istəsin, mənim haqlı olduğumu boynuna alsın.

Trelon Ulenşpigelə dedi:

– Üzr istə, onun haqlı olduğunu boynuna al.

Ulenşpigel qısa və sərt dedi:

– Əsgərin sözü daha qanun deyil.

– Kəndiri çək!

Cəllad kəndirə əl atanda bir qız, ağılnı itirmiş kimi, yüyürə-yüyürə edam səkisinə qalxdı, – onun əynində ağ paltar, başında çələng vardı. Ulenşpigeli qucaqlayıb çığırdı:

– Bu oğlan mənimdir, mən buna ərə gedirəm!

Bütün camaat ona əl vurdu. Arvadlar çığırdılar:

– Sağ ol səni, qız, sağ ol! Ulenşpigeli ölümdən qurtardın!

Messir de Lüme soruşdu:

– Bu nə deməkdir?

Trelon ona cavab verdi ki:

– Bu şəhərdə belə adət var: bakirə ya ərə getməmiş bir qız dar ağacı altında desə ki, mən bu adama ərə getməyə razıyam – onun həmin kişini kəndirdən azad eləməyə tamam ixtiyarı var.

De Lüme:

– Allah özü onun tərəfindəndir! – dedi. – Açın qollarını!

De Lüme atın üstündə edam səkisinin yanından keçəndə gördü ki, qız Ulenşpigelin qollarına bağlanan kəndiri kəsmək istəyir, cəllad qoymur, deyir ki:

– Kəndirin pulunu mənə kim verəcək?
Lakin qız onun sözünə əhəmiyyət vermirdi.
De Lüme bu boylu-buxunlu, cəld, coşqun qızı görəndə mü-
təəssir oldu; soruşdu ki:
– Sən kimsən?
Qız cavab verdi:
– Mən onun nişanlısı Neleyəm. Onun dalınca Flandriyadan
gəlmişəm.
De Lüme soyuq bir ifadə ilə:
– Yaxşı eləmişən, – deyib getdi.
Trelon Ulenşpigelə yaxınlaşıb soruşdu:
– Cavan fələməng! Sən toydan sonra da bizim donanmadan
getməyəcəksən ki?
Ulenşpigel də cavab verdi ki:
– Yox, messir, getməyəcəyəm.
– Qız, bəs sən ərsiz nə eliyəcəksən?
Nele dedi:
– Messir, icazə versələr, mən də onun gəmisində tütəkçalan
olaram.
Trelon:
– Qoy sənin könlün istəyən olsun, – deyib, toy üçün ona iki
florin bağışladı.
Lamme də sevincindən gülə-gülə, ağlaya-ağlaya dedi:
– Mən də üç florin verirəm! Biz hər şey yeyəcəyik. Pulunu
mən verəcəyəm. Gedək *Qızıl Darağa*! Mənim dostum salamat
qaldı! Yaşasın Gyöz!
Camaat onları alqışlayırdı. Onlar *Qızıl Darağa* getdilər. Ora-
da elə bir qonaqlıq oldu ki, gəl görəsən. Lamme pəncərədən ca-
maatın üstünə pul atırdı.
Ulenşpigel də Neleyə deyirdi:
– Sevgilim, daha sən mənimləsən! Şükr allaha! Nele, mənim
əziz dostum buradadır, mənim yanımdadır – bədəni ilə də, qəlbi
ilə də, ruhu ilə də! Ah, bu xumar gözlər, həmişə xoş sözlər söy-
ləyən qəşəng ağız. Qırmızı dodaqlar! Sən məni ölümdən qurtar-
dın, mənim mehriban sevgilim! Sən bizim gəmilərdə azadlıq

mahnısını çalacaqsan... Yadındadırmı?.. Yox, yox, yada salmaq lazım deyil... İndi, bu şən saatlar – bizimdir; iyun çiçəyi kimi zərif olan bu gözəl üz mənimdir. Mən indi cənnətdəyəm. Sən niyə ağlayırsan?

Nele dedi:

– Onlar anamı öldürdülər. – Sonra da dərini açıb ona danışdı.

Onlar bir-birinin gözünə baxırdı: bu gözlərdən sevgi və kədər yaşı tökülürdü.

Qonaqlıqda onlar yeyib-içirdi, Lamme də qəmgin-qəmgin onlara baxıb deyirdi:

– Mənim arvadım! Sən hardasan?

Keşiş gəlib Nele ilə Ulenşpigelin nikahını kəsdi.

Səhər günəşi onları toy yatağında, bir-birinin yanında yatmış gördü.

Nelenin qəşəng başı Ulenşpigelin sinəsində idi. Günəş Nele-ni oyadanda Ulenşpigel dedi:

Sənin tərəvətli, gözəl üzün var, mərhəmətli qəlbin var!

– Biz bir yerdə Flandriyanın intiqamını alacaq!

Nele onun dodaqlarından öpüb dedi:

– Sən igidsən, dəliqanlısan, qüvvətli-sən, – sən mənim-sən! Allah tütəklə qılınc ittifaqını təqdis etmişdir.

Ulenşpigel dedi:

– Mən sənə hərbi paltar geydirəcəyəm.

– Elə bu saat?

– Elə bu saat. Kim deyib ki, səhər çiyələk yemək adama ləzzət verir? Sənin dodaqların daha ləzzətlidir.

IX

Ulenşpigel, Lamme və Nele, silahdaşları, hamaşları kimi, – xaç mərasimləri ilə, yalandan düzəlmiş möcüzələrlə, başqa Roma-katolik zövqü ilə tərtib edilmiş fırıldaqlarla monaxların camaatdan qopardıqlarını indi onların əlindən alıb aparırdılar. Ulenşpigel öz yoldaşları ilə – azadlıq dostu olan Şahzadənin verdiyi əmri pozaraq, bunu edirdilər, lakin hərbi xərclərə də pul la-

zımdı. Amma Lamme Qudzak ancaq pulla kifayətlənmirdi, – monastırlardan donuz qaxacları da, kolbasa da, şərab da, pivə dolu şüşələr də götürürdü, oradan gülər üzlə qayıdırdı; boynundan, çiyindənən – vurulmuş qaz, hindtoyuğu, axtalanmış xoruz, toyuğ-cücə asılmış olardı, monastırın buzovlarını, donuzlarını kəndirlə çəkə-çəkə gətirirdi. Özü də deyirdi:

– Mühəribədə qayda belədir!

Lamme sevinə-sevinə gətirdiyi qənimətləri gəmi aşpazına verirdi, ləzzətli şeylər yeyəcəyinə ümid edirdi, lakin həmişə də ümidi boşa çıxırdı, – gəmi aşpazının qızartma, xörək şirəsi hazırlamaq elmindən heç başı çıxmırdı.

Bir gün Gyözlər yenə qalibiyyət münasibəti ilə şərab içib Ulenşpigelə dedilər:

– Quruda nə olsa, heç bir şey sənin gözündən yayınmır, bütün hərbi yürüslərdən xəbər tutursan. Bu yürüslərdən bizə nəgmə oxu! Lamme təbil vurur, bu qəşəng tütəkçi də sənə dəm tutar.

Ulenşpigel sözbə başladı:

– Aydın, sərin may günündə Nassaulu Lüdviq, Monsa girmək istəyəndə¹⁴⁴ nə piyada qoşununu tapır, nə atlı dəstəsini. Onun beş-on tərəfdarları qala qapısını açır, körpünü endirir ki, Lüdviq şəhəri tuta bilsin, amma şəhər camaatından çoxu qala qapısını, körpünü tuta bilir. Bəs qraf Lüdviqin əsgərləri hanı? Şəhər əhli bu saat körpünü qaldıracaq. Nassaulu qraf Lüdviq şeypur çalmağa başlayır:

Ulenşpigel oxumağa başladı:

Hanı piyadaların, hanı süvarilərin?
Azıblarını meşədə, qalıblarını,
Tapdalaya-tapdalaya
Quru, qırıq budaqları?
Bu yandan İşıq həzrətləri Günəş də
Adamların qızarmış, sərt yanağından,
Atların sağrısından tər axıdır hey...
Qraf Lüdviqin şeypuru həyəcanla gurladı,
Əsgərlər hazır oldu, sakit çal, təbili.

Ağır dəmir geyimli, ağır atlılar
Ağır-ağır baş alıb gedir,
İldırım kimi, tufan kimi,
Dəmir qasırga kimi.

Köməyə gəl köməyə, tez gəl, tez gəl,
Cəld ol bir az!

Körpünü qaldırırlar.
Bərk-bərk sıx üzəngini,
Kəhərin qancır olmuş böyrünə!
Körpünü qaldırırlar... –
Körpü qalxsə – şəhər alınmaz.

Yaxınlaşdılar. Gec deyilmi, görün?
Çap dördnala, burax yüyəni!
Gitua de Şomonun kəhər atı,
Atıldı körpüyə, körpü yatdı.
Şəhər alındı! Eşidin, bilin!
İldırım kimi, tufan kimi,
Dəmir qasırga kimi
Monsın küçələrindən keçdi onlar!

Var olsun Şomon, kəhəri də var olsun!
Gurlasın şeypurlar, çalınsın təbillər,
Aləmə car olsun.
Çəmənələr ətir saçır, yenə biçin vaxtıdır.
Bir torağay qalxdı göyə dimdiyində mahnı.
Var olsun azad göylərdə qanad çalan azad quş!
Şərəf təbili çal!
Var olsun Şomon, kəhəri də var olsun!
İçək onların sağlığına!
Şəhər alındı, yaşasın Gyöz!

Gyözlər də gəmilərdə oxudular:

Uca-uca zirvələrdən əsgərlərinə göz
ol İsa!
Allah, itilə onların qılınclarını!
Yaşasın Gyöz!

Nele gülə-gülə tütəyini çalırdı, Lamme də təbilini vururdu, qızıl camlar yüksəklərə, göylərə, ulu tanrının taxtına ucalırdı, azad nəğmələr, qanadlanıb uçurdu, sərin, parlaq ləpələr gəmilərin ətrafında tappılıdayır, xoş səsləri ilə qulaqları oxşayırdı.

X

İsti, bürkülü avqust günlərindən birində Lamme qəmgin idi. Onun şən təbili susub yatmışdı, çantasından təbilin çubuqları görünürdü. Ulenşpigellə Nele gündə qızınır, sevgidən xumarlanaxumarlanə gülümsəyirdilər. Keşikçilər dor ağacı çanaqlığında durub, fit çala-çala, oxuya-oxuya dənizə baxırdılar ki, görsünlər ələ keçirmək üçün bir şey varmı. Trelon ara-bir onlara sual verirdi, onlar da cavab verirdi:

– *Niets* (heç bir şey).

Lammenin rəngi qaçmışdı, süst idi, dərddli-dərddli ah çəkirdi. Nele soruşdu ki:

– Lamme, niyə belə darıxırsan?

Ulenşpigel də əlavə etdi:

– Oğlum, sən arıqlamısan.

Lamme dedi:

– Hə, darıxıram da, arıqlamışam da, ürəyim fərəhini itirir, qəşəng sifətim də – təravətini. Siz bir çox qorxulu hallardan keçib, bir-birinizi tapmısınız, – indi də mənə gülürsünüz, yaxşı da, gülün. Yazıq Lammeni lağa qoyun, – o, evli olsa da indi dul kişi kimi yaşayır, amma o, – Lamme Neleni göstərdi, – öz ərini kəndirin öpüşlərindən qurtara bildi, indi onun son sevgilisi olacaq. Nele nəcib iş tutdu, bunun üçün Allah onu xoşbəxt eləsin! Ancaq qoy o məni ələ salmasın. Bəli, əzizim Nele, yazıq Lammeyə gülmə. Mənim arvadım on adamın əvəzinə gülmür. Ah, arvadlar, arvadlar, siz yaxın adamlarınızın çəkdiyi əzabını görmək istəmirsiniz! Bəli, ayrılıq qılıncı mənim ürəyimə saplanıb, ürəyim ağrıyır. Mənim arvadımdan başqa heç kəs onu sağalda bilməz.

Ulenşpigel:

– Bir də bir parça ətdən başqa, – sözlərini əlavə etdi.

Lamme onunla razılaşdı:

– Düzdür. Axı bu miskin gəmidə öti haradan tapasan? Öt yeyilməyə icazə veriləndə, kral gəmilərində həftənin dörd günündə ötlü xörək verilir, üç günündə balıqlı yemək. Hə, balığa gələndə: and olsun allaha, bu haman lif mənim yazıq qanımı nahaq yerə odlayır, – bu yaxında o qan da bədənimdən başqa şeylərlə axıb töküləcək. Amma onların orada pivəsi də var, pendiri də, şorbası da, çaxırı da. Bəli, orada onların qarnını razı salmaq üçün hər şey var: suxarı da, çovdar çörəyi də, pivə də, yağ da, donuz qaxacı da. Bəli, bəli, hər şey: quru balıq da, pendir də, xardal da, duz da, paxla da, noxud da, yarma da, sirkə də, günəbaxan yağı da, donuz piyi də, odun da, kömür də. Adamların mal-qarasını əlindən almağı bu yaxınlarda bizə qadağan eləyiblər, – hər kimin olur-olsun: lap meşşanlarınkini da, lap keşişlərinkini də, lap zadəganlarınkini da! Biz siyənək balığı yeyirik, çox pis də pivə içirik. Mənim evim yıxılıb! Hər şeydən məhrum olmuşam: arvadımın nəvazişindən də, yaxşı çaxırdan da, *dobbelbruinbier*-dən də, dadlı xörəklərdən də. Axı biz nəyə baxıb fərəhlənək?

Uleşpigel də öz fikrini söylədi;

– Lamme, bu saat sənə deyim. Zərbəyə zərbə ilə cavab verək. Onlar Parisdə, bircə elə Parisdə Varfolomey¹⁴⁵ gecəsində on min adam qırıblar – on min azad ruhu məhv eləyiblər! Kral özü camaata güllə atırmış. Fələmənglər, ayılın, baltaya əl atın, mərhəməti yaddan çıxarın – bizim fərəhimiz budur! Qırın bizim düşmənimiz ispanları, qırın katolikləri, qırın hər yerdə onları! Bəsdir yeməyi-aşırmağı fikirləşmək! Onlar ölüləri də, diriləri də arabaraba aparıb çaya töküblər. Ölüləri də, diriləri də – eşidirsənmi, Lamme! Doqquz gün Senanın suyu qıpqırmızı olub – qan rəngində olub, qarğalar şəhərin üstündən bulud kimi sürü ilə uçublar! Bu dəhşətli qırğın La Şariddə, Ruanda, Tuluzda, Bordoda, Burjedə, Mo-da baş vermişdir. Yeyib doyan, meyitlərin yanında uzanan köpək sürülərini görürsənmi? Onların yeməkdən çənəsi yorulub! Qarğalar qanadlarını ağır-ağır yelləyirlər – onlar həddindən artıq insan öti yeyiblər. “Eşidirsən”-mi, Lamme, qırılan adamların ruhu necə fəryad eləyir? Bu – intiqam fəryadıdır, onların dərdinə şəri

olmaq yalvarışıdır. Fələmənglər, ayılın! Lamme, sən elə öz arvadı-
ndan danışırsan. Mən bu fikirdə deyiləm ki, o, sənə xain çıxmış-
dır. Məncə o, səndən ötrü dəli-divanədir, o, hələ də səni sevir,
mənim zavallı dostum! O, gecə qırğınında öldürülmüş kişilərin
paltarını zərif əlləri ilə soyunduran, onların ləvazimatının çox
olub-olmadığını bilmək istəyən saray xanımlarının içərisində ol-
mayıb. Öz pozğunluğu ilə məşhur olan bu saray xanımları onlara
baxıb gülürmüşlər. Oğlum, yediyin – balıq, içdiyən pis pivə olsa
da, ürəyini şad elə! Qoy siyənək balığından sonra ağızda pis tam
qalsın – belə rəzalətlərin qoxusu bundan çox-çox pisdir! Qatillər
hələ heç əllərinin qanını yumamışdılar, amma, budur, onlar süfrə-
də oturub yağlı qazları kəsir, Paris gözəllərinin bəzisinə qaz qana-
dı, bəzisinə qaz ayağı, bəzisinə qaz irtməyi verirlər. Axı indicə
onlar bu əllərini başqa şeyə, soyuq ətə vurmuşdular.

Lamme:

– Oğlum, mən daha narazılıq eləməyəcəyəm, – deyib ayağa
qalxdı. – Azad adamlar üçün siyənək balığı – yelbəqəşudur, pis
pivə – malvaziyaadır.

Ulenşpigel bunu eşidəndə oxudu:

Yaşasın Gyöz! Ağlamayın dostlar,
Xarabalıqda, qan içində, azadlıq çiçək açacaq.
Qorxub çəkinmərik bir kəsdən, yar olsa bizə Allah!

Qoy sürsün dövrənini kaftar
Yaxınlaşır Aslan zəmanəsi.
İnanın dostlar, doğrudur bu söz!
Bir zərbədən düşmən bağı yarıdır.
Ölümə-ölüm, qana-qan. Yaşasın Gyöz!

Bütün gəmilərdəki Gyözlər onun nəğməsinə qüvvət verib bir
ağızdan oxudular:

Hersoqun zülmü bundan da ağırdır.
Ölümə-ölüm, qana-qan.
Zərbəyə-zərbə. Yaşasın Gyöz!

XI

Qaranlıq gecə idi. Qara buludlar içərisində göy guruldayırdı. Ulenşpigel, Nele ilə göyertədə oturub deyirdi:

– Bizim bütün işıqlarımız söndürülüb. Biz tülküyük, biz gecə ikən İspaniya quşlarına – iyirmi iki qəşəng gəmiyə – oğrun-oğrun yaxınlaşırıq. O gəmilərin işıqları yanır. Bunlar həm də işıq deyil, onların məhv olacağını xəbər verən ulduzdur. Biz sürətlə bu gəmilərin üstünə gedirik.

Nele də dedi:

– Sehirlə gecədir! Göy – cəhənnəm kimi qaranlıqdır, çox-çox uzaqlarda ildırım çaxır, bu eynən iblis təbəssümüdür, göy boğuş-boğuş mırıldanır, qağayılar çığıra-çığıra uçuşur, gümüşü dalğalar qorxunc parıltılarla qıvrılır. Til, mənim sevgilim, gəl ruhlar aləminə uçaq! Yuxu xəyalı gətirən həb at!..

– Yeddiyələri görərəmmi, əzizim?

Onlar yuxu xəyalı gətirən həb atdılar.

Nele Ulenşpigelin gözlərini ördü, Ulenşpigel – Nelenin. Onların yuxusuna qorxunc xəyallar girdi.

Göy, yer, dəniz – çalışın, üzən, yeriyan, xəyal edən kişi ilə, qadınla, uşaqla dolu idi. Dəniz onları çalxalayır, yer – aparırdı. Onlar, səbətə doldurulmuş ilanbalığı kimi qaynaşırdı.

Göydəki yeddi taxtda yeddi kişi ilə qadın oturmuşdu; alınlarında parlaq ulduz vardı, ancaq üzləri tutqundu; Nele ilə Ulenşpigel ancaq ulduzları aydın görürdü.

Hündür dəniz dalğaları göylərə qalxır, köpüklü sularında saysız-hesabsız gəmilər aparırdı. Coşqun dalğalar dor ağaclarını, gəmi iplərini yerindən qoparırdı, bir-birinə dolaşdırırdı, qırırdı, sındırırdı. Sonra bir gəmi o biri gəmilərdən ayrıldı. Onun suda olan hissəsi od kimi qızarmış dəmirdəndi. Gəminin burnu dalğaları bıçaq kimi kəsirdi, altındakı su ağrıdan çığırdı. Ölüm gəminin dal hissəsində oturub istehza ilə astadan gülürdü. O, bir əlində dəryaz, o biri əlində qamçı tutmuşdu, qamçı ilə Yeddiyələri vururdu. Yeddiyələrdən biri – arıq, qaraqabaq, lovğa, dinməz-danışmaz adamdı. O, bir əlində hökmdar əsası, o biri əlində qılnc tutmuşdu. Onun yanında, keçi üstündə – qırmızısifət, oynaq gözlü,

paltarının düymələri açıq, çılpaq döşlü bir qız oturmuşdu. O, mismar yığan qoca bir yəhudiyə və piy basmış bir gombula ehtirasla meyl edirdi; gombulu elə hey yerdən qaldırırdı, çünki o, tez-tez yıxılırdı; bir hirsli, arıq arvad onların ikisini də döyürdü. Gombul da, qırmızısifət qız da bunun əvəzində onu vurmurdu. Bir monax da elə orada kolbasa yeyirdi. Bir arvad da ilan kimi yerdə sürünürdü. O, qoca yəhudini – mismarı pashlı olduğuna görə, piy basmış kişini həddindən artıq qayğısızlığına görə, qırmızısifət qızı – gözlərindəki nəmli parıltıya görə, monaxı – kolbasa yediyinə görə, arıq kişini – əlində hökmdarlıq əsası tutduğuna görə sancırdı. Bir az sonra hamısı bir-biri ilə dalaşdılar.

Elə o saat da dənizdə, göydə, yerdə amansız vuruşma başlandı. Qan yağışı yağdı. Gəmilər baltalarla doğrandı, topa, arkebut atəşinə tutuldu, gəmi qırıntıları havada, barıt tüstüsü içərisində uçuşurdu. Quruda bir-birinin üstünə, mis divar kimi – qoşun yeriyirdi. Şəhərlər, kəndlər, tarlalar od tutub yanırdı, hər tərəfdən fəryad səsi eşidilirdi. Hər yanda göz yaşı tökülürdü. Birdən odlar, alovlar qabağında tor kimi yüksək zəng qülləsinin məğrur qaraltısı göründü, bir an keçmədi ki, o, kəsilmiş palıd ağacı kimi yıxıldı. Əli tapançalı, əli qılınclı qara atlılar – kişiləri, qadınları, uşaqları qırmağa başladılar, – onlar elə çox idilər ki, uzaqdan qarışqa yığınınına oxşayırdılar. Onlardan bəzisi buzu sındırıb qocaları suya atırdı. Bəziləri qadınların döşünü kəsir, yerinə istiot töküdü. Bəziləri də uşaqları bacalardan asırdı. Adam öldürməkdən yorulanlar – qızları, qadınları zorlayırdı... içib keflənirdi, – aşıq atırdı, qanlı barmaqlarını talan edilmiş qızıl yığınınına basırdı.

Ulduzlu Yeddilər çığırırdı:

– Bədbəxt dünyaya yazığınız gəlsin!

Yeddi xəyal da qəhqəhə ilə gülürdü. Onların qəhqəhəsi minmin dəniz qartalının bağırtısına oxşayırdı. Ölüm də dəryazını yelləyirdi.

Ulenşpigel dedi:

– Eşidirsən? Bu yırtıcı quşlar bədbəxt insanları ovlayır. Onlar – adi, mərhəmətli xırda quşları yeyib dolanırlar.

Ulduzlu Yeddilər çığırırdı:

– Məhəbbət hanı? Ədalət hanı? Mərhəmət hanı?

Yeddi xəyal da qəhqəhə ilə gülürdü. Onların qəhqəhəsi min-min dəniz qartalının bağirtısına oxşayırdı. Ölüm də onları qırırdı.

Gəmi də – dənizdəki gəmiləri, qayıqları, kişiləri, qadınları, uşaqları şaqqalaya-şaqqalaya dalğaların arası ilə irəliləyirdi. Dəniz-dən onların boğuq fəryadı eşidilirdi, onlar yalvara-yalvara deyirdi:

– Bizə yazığınızı gəlsin!

Qırmızı gəmi isə insan bədənlərinin arası ilə gedir, xəyallar qəhqəhə ilə gülür, qartal kimi bağırırdı.

Ölüm də, istehza ilə gülə-gülə, qanlı sudan içirdi.

Sonra gəmi qaranlıqda gözdən itdi, vuruşma qurtardı, ulduzlu Yeddilər yox oldu.

Ulenşpigellə Nele də – tutqun göydən, coşqun dalğalardan, işıldayan dəniz üzərindəki qara buludlardan, bir də – lap yaxında sayrışan qırmızı ulduzlardan başqa ayrı bir şey görmədilər.

Bu – iyirmi iki gəminin işıqları idi.

Göy gurultusu ilə dənizin xoru ənginlikdə uğuldayırdı.

Bu zaman Ulenşpigel ehtiyatla zəng vurub çıxırdı:

– İspanyalılar! İspanyalılar! Flissingenə tərəf yol alın!

Ulenşpigelin çıxirtısına bütün donanma səs verdi.

Ulenşpigel Neleyə dedi:

– Dənizin və göyün üzərinə boz pərdə sərildi. Işıqlar tutqunlaşdı. Dan yeri ağarır. Hava sərinləyir, su sıçrantıları göyertədən yuxarı qalxır. Yağış yağır. İndicə kəsiləcək. Budur, şəfəqli günəş çıxır, dalğaları qızıla tutur, Nele, bu sənin – səhər kimi tərəvətli, günəş şüası kimi mehriban təbəssümündür.

İyirmi iki gəmi gedir. Gyözlərin gəmilərində təbillər vurulur, tütəklər çalınır. De Lüme çıxırır:

– Şahzadə uğrunda – qaçan düşmən gəmiləri ardınca!

Vitse-admiral Evont Pitsersen Vort çıxırır:

– Oranlı şahzadə uğrunda, admiral uğrunda qaçan düşmən gəmiləri ardınca!

Bütün gəmilərdə – “İonna”da, “Qu quşu”nda, “Anna Mariya”da, “Gyöz”də, “Razılıq”da, “Eqmont”da, “Horn”da, “Villem Zveyxer”də, “Danışmaz Vilhelm”də kapitanlar çıxırırır:

– Oranlı şahzadə və admiral uğrunda – qaçan düşmən gəmiləri ardınca!

Dənizçilərlə əsgərlər çıxırdı:

– Qaçan düşmən ardınca! Yaşasın Gyöz!

“İonna”, “Qu quşu” və “Gyöz” gəmilərinin mühafizəsi ilə Trelonun “Bril” gəmisi düşmənin dörd gəmisini tutdu, – Lamme ilə Ulenşpigel də “Bril” gəmisində idi. Gyözlər bütün ispaniyalıları dənizə atdılar, niderlandları əsir aldılar gəmiləri, yumurta qabığı kimi, tamam boşaltdılar, sonra da – dor ağacsız, yelkənsiz dalgaların qoynuna buraxdılar. Sonra da qalan səkkiz gəmini təqib etməyə başladılar. Antverpen tərəfdən əsən şiddətli küləkdən, Gyözlərin sürətlə gedən gəmiləri yelkənlərin ağırlığı altında əyilirdi. Qabarmış yelkənlər – mətbəxdən əsən küləyə üzünü tutan dolğun monax sifətini xatırladırdı. Gəmilər sürətlə gedirdi. Gyözlər düşmən gəmilərini Middelburq reydinə¹⁴⁶ qədər təqib etdi, burada bütün istehkamlardan Gyözlərin üstünə atəş açıldı. Qanlı vuruşma başlandı. Gyözlər, əllərində balta, düşmən gəmilərinin göyərtələrinə hücum etdilər. Budur, bütün göyərtələr – kəsilmiş qollarla, ayaqlarla doldu, – döyüşdən sonra bunları səbət-səbət dənizə tökdülər. Düşmən istehkamlarından şiddətli atəş açılırdı. Cəsarətli Gyözlər isə buna əhəmiyyət vermirdi, “Yaşasın Gyöz” deyər çıxıra-çıxıra düşmən gəmilərindəki barıtı, topları, güllələri, taxılı götürür, sonra da, boşalmış gəmilərə od vururdular. Bu gəmilər hələ xeyli vaxt reyddə yanıb tüstüləyirdilər. Gyözlər isə gəmilərini Flissingenə apardılar.

Buradan onlar, bəndləri uçurmaq üçün, Zelandiyaya, Hollandiyaya dəstələr göndərirdi; bəzi dəstələr də gəmi inşaatına kömək edirdi: yüz qırx ton su tutumu olan flibot gəmilər də bu sıradandı. Flibotlar iyirmi çuğun top götürə bilirdi.

XII

Gəmilərə qar yağdı. Uzaqlar ağappaqdı. Quşbaşı qar sakit-sakit elə hey qara sulara enirdi-enirdi. Əriyirdi.

Quruya qar yağdı. Yollar ağappaqdı, hələ bu yaxına qədər qaralan çılpaq ağaclar da ağappaqdı. Qəbir sükutu içində ancaq

uzaqdan, Qarlemdən gələn zəng qülləsi saatının vurduğu eşidirdi, lakin çovğun bu ürəkaçan səsi batırırdı.

Zənglər, susun! Zənglər, sadə, dinc nəğməni kəsin! Qanlı hersoq Albanın küçüyü don Fadrike¹⁴⁷ yaxınlaşır. Azad şəhər Qarlem, o sənin üstünə¹⁴⁸ otuz beş dəstə – sənın qəddar düşmənin olan ispaniyalı gətirir. Bundan başqa o, sənın üstünə – iyirmi iki dəstə vallon, on səkkiz dəstə alman, səkkiz yüz atlı, bir də çox güclü topçu dəstəsi gətirir. Çarx üstünə qoyulmuş, ölüm saçan bu silahların çuğununun necə cingildədiyini eşidirsənmi? Bütün bu falkonetlər, kulevrinələr, iriağızlı mortirlər sənın üçündür, Qarlem! Zənglər, susun! Ürək açan zəng səsi, çovğun arasında eşidilməyə əlləşmə!

– Yox, biz, zənglər, susmayacağıq! Mən, zəng səsi, mən, cəsarətli, şən nəğməmlə çovğunu yaracağam! Qarlem – odlu qəlbələr şəhəridir, igid qadınlar şəhəridir. O, – dəhşətli qarışqa yığını, sürünən cəlladlar qoşunu sürüsünə – zəng qülləsi yüksəkliyindən cəsarətlə baxır. Ulenşpigel, Lamme, yüz nəfər də dənizçi Gyöz qala divarları içərisindədir. Onların gəmiləri – Qarlem gölündədir.

Şəhər camaatı deyir:

– Qoy gəlsinlər! Biz dinc adamıq – balıqçıyıq, dənizçiyik, qadınıq. Hersoq Albanın oğlu demiş ki, mən toplarımın açarı ilə onların qıfıllarını açaram. Yaxşı da, əgər bacarsa, qoy açsın, bizim qala qapıları möhkəm deyil, lakin bu qapıların dalında biz durmuşuq. Zənglər, susmayın! Ürəkaçan zəng səsi, çovğunu yar keç! Bizim ancaq qala divarı, xəndəklər möhkəm deyil – bu xəndəkləri elə qazmışıq – qədimdə belə qazardılar. On dörd top qırx altı funtluq güllələri *Gruyspoort**-un üstünə yağdırır. Daş çatmayan yerdə – adam qoyuruq. Hava qaralır. Hamı var gücü ilə çalışır, ətrafa baxırsan – elə bil şəhəri heç topa tutmayıblar. Düşmənin *Gruyspoort*-un üstünə altı yüz səksən, müqəddəs Yan qala qapısına altı yüz yetmiş beş mərmə atıb. Bu açarlar qıfılları aç

* Xaç qapı (*flam.*)

bilmədi – budur, qala divarının içərisində ikinci bir bənd yüksəlir. Zənglər, susmayın! Ürəkaçan zəng səsi, çovğunu yar, keç!

Toplar atılır, mərmilər istehkamlara dəyir, daşlar parçalanıb havaya sovrulur, qala divarının bir hissəsi uçur. buradan bütün bir rota keçə bilər. Düşmənlər çıxır: “Hücum! Vur! Vur!” budur onlar qalaya dırmaşır. Onlar on min nəfərdir; qoyun onlar xəndəkdən keçib körpülərə, nərdivanlara qalxırlar. Bizim toplarımız atəş açmağa hazırdır. Odu, məğlub ediləcək düşmənin bayrağı! Azadlıq topları, onları atəşinlə salamlam! Toplar öz atəşi ilə onları salamlayır. Bir-biri ardınca uçan qumbaralar, yanan qətran çəmbəllər uça-uça, vıyıldaya-vıyıldaya – qalaya hücum edənləri qırır, yarı, yandırır, gözlərini qamaşdırır, – budur, onlar sarsıldı, nizamsız halda qaçır. Xəndəkdə min beş yüz meyit var. Zənglər, susmayın! Ürəkaçan zəng səsi, çovğunu yar, keç!

Yenidən hücum edin! Cəsarət etmirlər. Onlar şəhəri, qalanı yenə topa tuturlar, qala divarlarının altından lağım atırlar. Yaxşı da, bizim də bacarıqlı lağımçılarımız var. Onların altında fitilləri yandırın, fitilləri yandırın! Bura gəlin, bu saat biz maraqlı bir tamaşa görə bilərik! Partlayış dörd yüz ispaniyalıni havaya sovrur. Bu, əbədi atəşə doğru gedən yol deyil. Əlbəttə deyil; bu – bizim zənglərin ahəngdar, gur, həddindən artıq şən səsi altında qəşəng bir rəqsdir.

Düşmən heç güman da eləmir ki, şahzadə bizim qayğıımıza qalır, güclü keşikçi dəstəsi ilə mühafizə edilən yoldan bura taxıl və barıt dolu arabalar gəlir: taxıl arabaları bizə, barıt arabaları onlara. Biz Qarlem meşəsində altı yüz alman əsgərini suda boğduq və qırdıq. Onların əlindən on bir bayrağını, altı topunu, əlli öküzünü aldıq. Əvvəl bizim bir qala divarımız vardı, indi – ikidir. Qadınlar da vuruşurlar. Onların şanlı dəstəsinə Kenan başçılıq edir. Buyurun, cəlladlar! Gəlin bizim küçələrdən keçin – uşaqlar xırdaca bıçaqları ilə sizin diz vətərlərinizi kəsər. Zənglər, susmayın! Ürəkaçan zəng səsi, çovğunu yar, keç!

Lakin xoşbəxtlik bizə yar olmur. Qarlem gölündə Gyözlərin donanması məğlub olmuş. Oranlı şahzadənin bizə köməyə gön-

dərđiyi qoşun da basılmış. Hava bərk soyuqdur, şiddətli şaxta var. Bizim daha kömək gözlədiyimiz başqa bir yer yoxdur. Bununla belə biz beş aydır ki, düşmən mühasirəsi qabağında dayanıb durmuşuq. Biz min nəfərik, düşmən – on min. Cəlladlarla danışığa girişmək lazım gələcək. Lakin qanlı hersoqun oğlu bizi məhv edəcəyinə and içmişdir, o, çox çətin ki, bizimlə danışığa girişsin. Qoy bizim bütün döyüşçülərimiz əldə silah, qaladan çıxsın. Onlar düşməni yarıb keçərlər. Qala qapısı keşiyində qadınlardan durub, – onlar qorxurlar ki, şəhərin müdafiəsi ancaq onların öhdəsində qalar. Zənglər, susun! Qoy havaya daha sizin ürəkaçan səsiniz yayılmasın!

Budur, iyun ayı girmiş, yaşıl otun qoxusu gəlir, günəş tarları qızıla tutub, quşlar oxuyur. Biz beş aydır aclıq çəkirik. Biz hər şeydən ümidimizi kəşmişik. Biz hamımız Qarlemdən çıxacağıq: qabaqda arkebuzlular gedəcək – onlar bizə yol açacaq; sonra da – qaladakı deşiyi qoruyan piyada hissənin mühafizəsi altında – qadınlar, uşaqlar, vəzifəli şəxslər gələcək. Qanlı hersoqun oğlu bir-biri ardınca müraciətnamə göndərir. O, bizə nə vəd eləyir? Ölüm? Yox, o, bizə həyat bəxş edir – şəhərdə olanların hamısına həyat bəxş edir. Ey gözlənilməz mərhəmət! Bəlkə də bizi aldadır! Yenə də bizim zənglərin ürəkaçan səsi eşidiləcəkmi? Düşmən bizim şəhərə girir.

Alman hərbi paltarı geymiş Ulenşpigeli, Lammeni, Neleni, alman əsgərləri ilə bir yerdə aparıb, avqustinçilərin keçmiş monastırına saldılar, – burada cəmi altı yüz dustaq vardı.

Ulenşpigel Neleni özünə sıxıb, Lammeyə pıçıldadı:

– Bu gün bizi öldürəcəklər. – Nelenin zərif bədəni qorxudan titrəyirdi.

Lamme həyəcanla dedi:

– Mənim arvadım! Bir daha səni görməyəcəyəm. Ya bəlkə də hərbi alman geyimi bizi xilas elədi?

Ulenşpigel başını yellədi, – bu o deməkdir ki, düşmənin mərhəmət göstərəcəyinə inanmır.

Lamme dedi:

– Həmişə talan vaxtı olan səs-küyü mən eşitmirəm.

Ulenşpigel ona belə cavab verdi:

– Şəhər camaatı talanın və edamın əvəzində iki yüz qırx min florin verməyə razı olmuşlar. Bunun yüz minini on iki gündə nəqd verməlidirlər, qalanını da üç aydan sonra. Qadınlara əmr edilmişdir ki, kilsələrdə gizlənsinlər. Ancaq, qırğın lap yəqin başlanacaq. Eşidirsən? Edam meydançası hazırlayırlar, dar ağacı qururlar.

Nele həyəcanla dedi:

– Biz öləcəyik! Elə də acmışam ki!

Lamme Ulenşpigelə pıçıldayaraq dedi:

– Onlar qəsdən bizi ac qoyurlar. Qanlı hersoqun övladı deyib ki, aclıq bizi yumşaldar, bizi edama aparmaq asan olar.

Nele yenə həyəcanla dedi:

– Ah, mən nə yaman acmışam!

Axşam İspaniya əsgərləri gəldilər, altı adama bir çörək gətirdilər. Onlar dedilər ki:

– Üç yüz vallon əsgərini bazarda boğazından asıblar. Çox keçməz, sizin də növbəniz gəlib çatar. Gyözləri həmişə dar ağacında evləndirirlər.

Bir gündən sonra onlar yenə altı adama bir çörək gətirdilər, dedilər ki:

– Dörd nəfər adlı-sanlı vətəndaşın boynunu vurdular. İki yüz qırx doqquz əsgərin qollarını bağlayıb dənizə atdılar. Bu il dəniz xərçəngləri yağlı olacaq. Amma iyulun yeddisindən siz bura düşmüsünüz – demək olmaz ki, o gündən bəri kökəlmisiniz. Niderlandlılar məşhur qarınquludurlar, əyyaşdırlar. Biz ispaniyalıları sizə oxşamamışıq: iki əncir – bizim axşam yeməyimizdir.

Ulenşpigel dedi:

– Elə buna görə də siz şəhər əhalisindən tələb edirsiniz ki, gündə sizə dörd dəfə filan ətdən, bəsməkan ətdən versinlər, qaymaq, mürəbbə, çaxır versinlər. Elə buna görə də onlardan tələb edirsiniz ki, *mostaeo**-nızı islatmaq üçün sizə süd, bir də atınızın ayaqlarını yumaq üçün çaxır versinlər.

---

* Bığ (*isp.*)

Nele iyulun on səkkizində dedi:

– Ayaqlarımın altı yaşdır. Bu nədəndir?

Ulenşpigel də cavab verdi ki:

– Bura qan sızıb gəlir.

Axşam yenə də əsgərlər altı adama bir çörək gətirdilər. Dedilər ki:

– Kəndir çatmayan yerdə qılınc işə düşür. Qaçmaq fikrinə düşən üç yüz əsgər, iyirmi yeddi də şəhər adamı indi öz başlarını əllərində tutub, təntənə ilə cəhənnəmə gedirlər.

Ertəsi gün qan yenə da axıb monastıra gəldi. Əsgərlər yenə gəldi, ancaq indi çörək gətirmədilər. Onlar ancaq diqqətlə dustaqlara baxdılar. Dedilər ki:

– Dünən boynu vurulmuş beş yüz vallon, ingilis, şotland sizdən gümrah görünürdü. Doğrudur, onlar çox aclıq çəkiblər, ancaq bunu da demək lazımdır ki, yoxsullar, Gyözlər acından gəbərməyəndə bəs kim gəbərəcək?

Doğrudan da: əldən düşmüş, solğun üzlü, soyuqdan tir-tir əsən dustaqlar kabusa oxşayırdılar.

Avqustun on altısında əsgərlər axşam saat beşdə gülə-gülə monastıra girdilər, dustaqlara çörək, pendir, çaxır verdilər.

Lamme dedi:

– Bu, ölümdən qabaq verilən qonaqlıqdır.

Saat onda dörd hərbi hissə monastıra yaxınlaşdı. Qoşun başçılarının əmri ilə darvaza açıldı, dustaqları dörd-dörd sıraya düzdülər, təbilçilərin, şeypur çalanların ardınca yola saldılar: onlar dayanmaq əmri verilənə kimi getməli idilər. Küçələrdən bəzisinin döşəmə yolu qandan qıpqırmızı idi. Dustaqları Dar ağacı çölünə aparırdılar.

Çəməndə hələ də qan gölməçələri görünürdü. Qala divarı dibində də qan vardı. Qarğalar sürü ilə uçuşurdu. Günəş çənli üfüqdə batırdı, lakin hələ işıqdı, göylərin dərinliyində ilk ulduzlar görünürdü. Birdən üzüntülü fəryad səsi eşidildi.

Əsgərlər dedi:

– Çığırışanlar şəhərdən kənardakı Feyka istehkamında olan Gyözlərdir, onları acından qırmaq əmri verilib.

Nele:

– Biz də... biz də öləcəyik... – deyib ağladı.

Ulenşpigel dedi:

– Sinəmdəki kül məni intiqam almağa çağırır.

Lamme qəsdən fələməng dilində ucadan dedi (mühafizəçi əsgərlər bu nəcib dili bilmirdi):

– Ax, o qanlı hersoq əlimə düşsəydi, mən onu məcbur elədim ki, bütün bu kəndirləri, dar ağaclarını, üstündə boyun vurulan kötökləri, çarmıx ağaclarını, çəki daşlarını, uzunqunc çəkmələri udsun, ta partlayana kimi udsun! Tökdiyü qanı ona içirdədim. Axırda o partlayanda bağırsaqlarından talaşa, dəmir parçaları tökülərdi. Partlamağına qoy partlayaydı, amma hələ mürdar olmayaydı: Mən macal tapıb öz əllərimlə onun zəhərli ürəyini dartıb qoparaydım, sonra da o qanlı hersoqa öz ürəyini çiy-çiy yedirərdim. Yəqin ki, onda o cəhənnəmin isti bucağına guruppultu ilə gedərdi, iblis də onu həmişə öz ürəyini gəmir-məyə vadar elərdi.

Ulenşpigellə Nele onun sözünə qüvvət verdi:

– Amin!

Nele Ulenşpigelə dedi:

– Bura bax, sən bir şey görmürsən ki?

– Yox.

Nele sözünə davam etdi:

– Mən qərbdə beş kişi, iki də arvad görürəm, – onlar halay vurub oturublar. Birinin əynində tünd qırmızı mantiya, başında da qızıl tac var. Yəqin bu onların başçısıdır. O birilər cır-cındır içindədir. Şərqdə də Yeddi nəfər görüdü. Deyəsən onların da öz başçısı var, – o da tünd qırmızı mantiyadadır, ancaq tacı yoxdur. Onlar qərbə tərəf yeriyirlər, o biri Yeddiyə hücüm edirlər. Buludlar arasında onlarla vuruşmağa başlayırlar. Daha ayrı bir şey görmürəm.

Ulenşpigel dedi:

– Yeddiyə!...

Nele:

– Mən yarpaqlar arasında xışıldayan kiminsə səsini eşidirəm,
– dedi, – səs bizim lap yaxınımızdan gəlir, bu səsi, səhər mehi
kimi, güclə eşitmək olur:

Oda çırpıl, alovda yan,
Keç nizədən, keç qılıncdan.
Gəz, ara
Qan içində, baş daşında
Viranədə, göz yaşında.
Axtar, tap.

Ulenşpigel:

– Flandriya torpağını biz də olmasaq, başqası azad edəcək.
Hava qaralır, əsgərlər məşəlləri yandırır. Dar ağacları çölü ya-
xındadır. Sevgilim, sən niyə mənim dalımca gəldin? Nele, sən
daha başqa şey eşitmirsən?

– Eşidirəm, – dedi. – Hündür taxıl içindən silah səsi gəldi.
Bax, orada, təpədə, bizim qabağımızda məşəllərin tünd qırmızı
ışığı polad üstündə parıldıdı. Mən arkebut fitillərinin ucunun
yandığını görürəm. Bizim keşikçilərə nə olub, – yatıblarmı, ya
kormu olublar? Göy gurultusu kimi səslənən yaylım atəşini eşi-
dirdisənmi? Görürsənmi, güllə dəymiş ispaniyalılar necə yerə sə-
rilir? Çığırımı eşidirdisənmi: “Yaşasın Gyöz!” Budur onlar, əllə-
rində nizə, yüyürə-yüyürə cığırda yuxarı qalxırlar. Budur onlar,
əllərində balta, təpədən enirlər! “Yaşasın Gyöz!”

Ulenşpigellə Lamme çığırdı:

– Yaşasın Gyöz!

Nele deyirdi:

– Ora bax: döyüşçülər bizə silah verir! Lamme, al, al mənim
əzizim Ulenşpigel! Yaşasın Gyöz!

Əsirlər bir ağızdan çığırılar:

– Yaşasın Gyöz!

Nele deyirdi:

– Tüfənglərin atəşi kəsilmir! İspaniyalılar, çalınmış ot kimi,
yerə sərilir, – məşəllərin işığı onların üstünə düşüb! Yaşasın Gyöz!

Qurtuluş hissələri də çığırır:

– Yaşasın Gyöz!

Ulenşpigellə əsirlər çığırırlar:

– Yaşasın Gyöz! İspaniyalılar dəmir halqa içərisindədir. Qırın onları! Qırın! Hamısını yerə sərin! Qırın! Onlara aman verməyin! Bu ölüm–dirim davasıdır! İndi də əlinə keçəni götür, haydı, Enkheyzenə¹⁴⁹ Hey, cəlladların mahud, ipək paltarını kim istəyir? Hamının silahı varmı?

Əsirlər səsləndi:

– Var! Var!

Onlar gəmilərə minib Enkheyzenə getdilər. Azad edilən almanlar – Ulenşpigellə, Lamme və Nele isə Enkheyzendə qaldılar, – qaldılar ki, şəhəri qorusunlar.

Lamme, Nele, Ulenşpigel gəmilərə qayıtdılar. Yenə də dənizdə: “Yaşasın Gyöz!” səsləri ucaldı.

Gəmilər Flissingen tərəfdə üzürdülər.

XIII

Burada Lammenin yenə kefi açıldı. O, məmnuniyyətlə gəmidən quruya çıxır, cöngə, qoç, ev quşları ovlayırdı, elə bil bunlar dovşandı, maraldı, yelbəquşu idi.

Bu gözəl ova Lamme tək getmirdi. Bir dəstə ovçunun, başda Lamme olmaqla, ovdan qayıtdığını görəndə adama ləzzət verirdi: onlar, qadağan edilsə də, mal–qaranı buynuzundan tutub çəkə–çəkə, qoyun–quzunu, qaz sürüsünü çubuqla qova–qova, toyuq–cücə, axtalanmış xoruzları, dəstəli qarmaqlardan asıb gətirirdilər.

Belə günlərdə gəmilərdə bol–bol yeyib–içirdilər, şənlik eləyirdilər. Lamme deyirdi:

– Ətirli buxar göylərə qalxır, cənab mələklər də heyrətlə deyirlər: “Ah, nə ləzzətlidir!”

Bu qayda ilə onların gəmiləri hərəkət edəndə, bir gün Lissabon ticarət donanmasına rast gəldilər. Donanmanın başçısı – Flissingenin Gyözlərin əlinə keçdiyini bilmirmiş. Budur, donan-

ma mühasirəyə alındı, ona lövbər salmağı əmr etdilər. Yaşasın Gyöz! Təbillər, şeypurlar hücum əmrini bildirdi. Tacirlərin də topları, nizələri, baltaları, arkebuzları vardı.

Gyözlərin gəmilərindən güllə, qumbara yağdırırlar. Orta do-
rağacı dibindəki ağac daldalanacaqdan lissabonlulara tüfəng atırdılar, özləri isə bu zaman təhlükəyə düşmürdülər. Tacirlər qırılıb tökülürdülər.

Ulenşpigel Neleyə, Lammeyə sarı dönüb çığırdı:

– Bura gəlin! Bura gəlin! Budur ədviyyat, çox qiymətli şey-
lər, daş-qaş, nadir tapılan mallar, qənd, müşk cevizi, mixək, zəncəfil, real*, dukat**, par-par parıldayan qızıl pullar burdadır! Beş yüz mindən də artıq! İspaniyalılar bizim hərbi xərclərimizi ödəyəcəklər! Gəlin düşmənin qanını doyunca içək! Gəlin Gyöz-
lərin baş ibadətini yerinə yetirək – düşməni məhv edək!

Ulenşpigellə Lamme aslan kimi vuruşurdu. Nele ağac daldalanacağı dalında tütək çalır. Bütün donanma ələ keçirildi.

Ölənləri saydılar; ispaniyalılardan min adam, Gyözlərdən üç yüz adam ölmüşdü, “Bril” flibotunun aşpazı da bunların içərisində idi.

Ulenşpigel, Trelona və dənizçilərə müraciətlə nitq söyləməsinə icazə istədi, Trelon da dərhal ona icazə verdi. Ulenşpigel onlara dedi:

– Cənab kapitan, siz də, uşaqlar! Bu gün bizim əlimizə çoxlu ədviyyat keçib. Bu Lamme adlı yekəqarın da bizi inandırır ki, ölənlər yazıq aşpaz, Allah ona rəhmət eləsin, öz işində böyük sənətkar deyildi. Gəlin onun yerinə Lammeni qoyaq – o, bizə əla raqu, gözəl də sup bişirər.

Trelonla dənizçilər dedilər;

– Yaxşı! Qoy Lamme gəmi aşpazı olsun. Biz ona yekə bir taxta qaşığı verərik – gəmi şeyirdindən tutmuş bosmana kimi – kim onun qazan-tiyanına başını soxmaq istəsə, qoy bu qaşıqla onları kötəkləsin.

---

* Real – qədim İspaniyada gümüş pul

** Dukat – qədim Venesiyada gümüş pul

Lamme də dedi:

– Cənab kapitan, mənim yoldaşlarım, dostlarım! Mən sevin-
diyimdən ağlayıram, çünki belə böyük şərəfə layiq olmaq üçün
mən heç bir xidmət göstərməmişəm. Amma siz ki, layiq olma-
dığım halda, məni seçirsiniz, onda mənim bircə əlacım qalır:
şanlı “Bril” flibotunda biş-düş sənətinin yüksək magistr* vəzi-
fəsini gərək öz üzərimə götürəm. Ancaq sizdən acizənə xahiş
eləyirəm, mənə ali mətbəx hakimiyyəti hüququnu verəsiniz, qoy
sizin gəmi aşpazınızın, yəni mənim tam ixtiyarım olsun, – baş-
qasının payını yeməyə sizin hər birinizə mane ola bilim.

Trelonla Gyözlər bu sözü eşidib çığırdılar:

– Yaşasın Lamme! Biz sənə bu ixtiyarı veririk!

Lamme sözünə davam etdi:

– Ancaq mənim sizdən acizənə bir xahişim də var: mən iri
adamam, kökəm, ləmsəm. Yekə qarnım var, yekə də mədəm var.
Mənim yazıq arvadım – Allah onu mənə qaytarsın! – Həmişə mə-
nə iki adamlıq xörək verərdi. Sizdən xahiş etdiyim, bax, budur!

Trelon, Ulenşpigel və bütün dənizçilər ucadan dedilər;

– Lamme, sənə iki adamlıq xörək veriləcək!

Birdən Lamme qüssələndi:

– Mənim arvadım! Mənim gözəl arvadım! Bu ayrılıq günlə-
rində mənə ancaq bir şey təsəlli verə bilər: o da – vəzifəmi yerinə
yetirəndə, bizim rahat, səliqəli evimizdə bişirdiyin dadlı ye-
məklərini xatırlamaq olacaqdır.

Ulenşpigel dedi:

– Sən gərək and içəsən, oğlum. Bura yekə bir taxta qaşiq, bir
də iri mis qazan gətirin.

Lamme sözə başladı:

– Mən, allaha and içirəm ki, kralın yerinə Hollandiyanı, Ze-
landiyanı idarə edən, Danışmaz ləqəbli Oranlı şahzadəyə, bizim
şanlı donanmanın admiralı messir de Lümeyə, vitse-prezident,
həm də “Bril” gəmisinin komandiri messir Trelona sədaqətli
olacağam. Bizə biş-düş sənəti barəsində gözəl, şəkili kitablar

---

* Magistr – elmi dərəcə (*latın*.)

qoyub gedən şanlı, qədim aşpazların adətlərinə, qayda-qanununa əməl edəcəyimə, taleyin göndərdiyi ətdən, toyuq-cücədən gücüm yetdikcə xörək bişirəcəyimə and içirəm. Bunlarla – kapitanı, messir Trelonu, onun köməkçisi, mənim də dostum olan Ulenşpigeli, sizin hamınızı – bosmanı, sükançını, bosmanmatı, gəmi şeyirdlərini, əsgərləri, topçuları, içki başçısını, mətbəx başçısını, kapitanın qasidini, həkimi, şeypurçunu, matrosları və başqalarını yedirib-doyuracağıma and içirəm. Əgər bozartmalar, qızartmalar, toyuq-cücələr yaxşı qızarmamış olsa, supdan – qarına zərər yetirən pis iy gəlsə, xörək şirəsinin ətri sizin hamınızı mətbəxə cummağa – əlbəttə, mənim razılığım ilə – vadar eləməsə – onda mən öz ali vəzifəmi yerinə yetirməkdən geri çəkiləcəyəm, çünki özümü mətbəx taxt-tacına layiq görməyəcəyəm. Qoy Allah mənim bu işdə də, gələcək işlərdə də köməyimə çatsın!

Hamı ucadan dedi:

– Yaşasın bizim gəmi aşpazımız, mətbəx kralımız, qızartma imperatorumuz! Bazar günləri o iki adamlıq deyil, üç adamlıq yemək alacaq!

Bu qayda ilə Lamme “Bril” gəmisinin aşpazı oldu. Nə qədər ki, qazanlarda ləzzətli sup ətir saça-saça qaynardı – Lamme, əlində yekə taxta qaşığı hökmdar əsası kimi tutub, mətbəxin qarpısı ağzında lovğa-lovğa dururdu.

Bazar günləri də ona üç adamlıq yemək verilirdi.

Gyözlər düşmənlə kəllə-kəlləyə gələndə Lamme məmnuniyyətlə xörək şirəsi laboratoriyasında qalırdı. Lakin hərdən göyertəyə çıxır, dalbadal bir neçə güllə atıb, tez mətbəxə qayıdırdı – axı xörəyə də baxmaq lazımdı.

Hamı onun – vicdanlı aşpaz, igid döyüşçü kimi, xatirini istəyirdi.

Lakin mətbəxə heç kəsi buraxmırdı. Belə çağırılmamış qonaq gələndə Lamme yaman acıqlanırdı, taxta qaşıqla onları elə kötəkləyirdi, heç aman vermirdi.

O gündən hamı ona Aslan Lamme dedi.

XIV

Gyözlərin gəmilərini gün yandırır, yağış isladır, dolu döyür, üstünə qar yağır, lakin onların qışı da, yayı da okean və Şelda sularını yara-yara gedirdi.

Açıq yelkənlər qu quşunu – azadlığın ağ qu quşlarını xatırladırdı.

Ağ rəng – azadlıq, göy rəng – əzəmət, narıncı rəng – Oranlı şahzadə deməkdir: ona görə də bu məğrur gəmilərdə üç rəngli bayraqlar dalğalanırdı.

Açıq yelkənli şanlı gəmilər sürətlə uçar, sürətlə uçurlar! Dalğalar gəmilərin böyrünə çırpılır, dalğalar köpük saçır.

Gyözlərin – şimal küləyi qovan, bulud kimi sürətlə gedən məğrur gəmiləri – yelkənləri suya toxuna-toxuna çaylarda üzür, qaçır, uçurlar. Eşidirsinizmi, onlar suyu necə yarır? Yaşasın – azad insanların tanrısı – Gyöz!

Şunlar*, flibotlar, buyərlər**, korvetlər*** külək kimi sürətlidir, – onlar, tufanlı bulud kimi, fırtına müjdəçisidir. Yaşasın Gyöz!

Buyərlər, korvetlər, yastı dibli gəmilər çaylarda üzür, gəmilərin burun tərəfində uzun lüləli kulevrina**** toplarının ölüm saçan ağzı görünür. Gəmilər dayanmadan irəliyə hərəkət edir, yarılmış dalğalar onları öz fəryadı ilə yola salır. Yaşasın Gyöz!

Açıq yelkənli şanlı gəmilər sürətlə uçar, sürətlə uçur! Dalğalar gəmilərin böyrünə çırpılır, dalğalar köpük saçır.

Gəmilər gecə də gedir, gündüz də; yağışda da, tufanda da, çovğunda da! İsa – buluddan, günəşdən, ulduzlardan onlara baxır – baxır, gülümsəyir. Yaşasın Gyöz!

---

* Şun – iki-üç dorlu yelkənli gəmi (*holl.*)

** Buyərlər – bir dorlu yelkənli gəmi (*holl.*)

*** Korvet – üç dorlu qədim hərbi gəmi (*frans.*)

**** Kulevrina – uzun lüləli qədim səhra topu

XV

Gyözlərin qalibiyyəti gedib qanlı krala çatdı. Ölüm bu cəlladı gəmirirdi, onun içində qara qurdlar qaynaşırdı. Təklil xoşlayan, bu qaraqabaq, rəzil adam şişmiş qıçlarını, qurşun tökülmüş kimi, güclə ataraq, Valyadolid sarayının dəhlizlərində ağır-ağır dolaşırdı. Bu daşürəkli, qəddar hökmdar heç mahnı oxumazdı. Şəfəq söküləndə sevinməzdi. Günəş ilahi təbəssümü ilə onun mülkünə işıq saçanda bundan fərəhlənməzdi.

Lakin Ulenşpigellə Lamme, Nele hər addımda təhlükəyə düşə bilərdilər. Ulenşpigellə Lamme kobud dərilil bədənləri ilə, Nele zərif dərilil vücudu ilə; onlar bugünkü günlə yaşasalar da, quş kimi oxuyurdular, Gyözlərin söndürdüyü hər tonqal onlara böyük sevinc gətirirdi, lakin bütün bir şəhəri yandırılıb külə döndərən yırtıcı kral isə bu qədər sevinmirdi.

Oranlı şahzadə, Danışmaz Vilhelm, messir Lüme de la Markı, həddindən artıq amansız olduğu üçün, admirallıq rütbəsindən məhrum etdi. Onun yerinə messir Bauven Evautsen Vorstı qoydu. Bundan o, Gyözlərin kəndlilərdən zorla aldığı taxılın pulunu ödəməyə vəsait axtarırdı, kəndlilərdən aparılan şeyləri geri qaytarmağa çalışırdı, həm də göz qoyurdu ki, katoliklər, başqaları ilə bərabər din azadlığından tamamilə istifadə etsinlər, onları izləyib incitməsinlər.

XVI

Açıq havada, günəşli dalğalarla Gyözlərin gəmiləri uçur; gəmilərdə tütəklər çalınır, tuluq zurnaları zırıldayır, şərab şüşələri pıqqıldayır, stəkanlar bir-birinə dəyib cingildəyir, silahlar parıldayır.

Ulenşpigel deyir:

– Hə, şöhrət təbilini çal, çal şənlik təbilini! Yaşasın Gyöz! İspaniyalıları məğlub olmuş, qanıçən yırtıcı vəhşi ayaq altındadır. Dəniz bizimdir. Bril alınıb! Sahil bizimdir – Nivpordan tutmuş çox-çox uzaqlara qədər, Ostendə, Blankenberqə qədər. Zelandiya

adaları. Şelda çayı mənşəbi, Maas çayının mənşəbi, Reyn çayının mənşəbi – ta Geldernə qədər bizimdir! Tessel, Vliland, Tershe-
linq, Ameland, Rottum və Borkum bizimdir! Yaşasın Gyöz!

Delft, Dordrecht bizimdir. Bu – barıt ipidir. Fitol allahın öz əлиндədir. Cəlladlar Rotterdamdan gedirlər. Sanki aslan caynağı, ədalət dişləri verilmiş vicdan azadlığı – Zütfen qraflığını, Deyti-
hem, Dusburq Hoor, Oldenzeyl şəhərlərini, Velnüirdə – Qattemi, Elburqu, Harderveyki geri aldı. Yaşasın Gyöz!

Bu elə bil ildırımır, bu elə bir göy gurultusudur: Kampen Svolle, Hassel, Stenveyk, bunun da ardınca – Audevater, Hauda, Leyden bizim əlimizdədir! Yaşasın Gyöz!

Büren və Enkheyzen bizimdir! Biz hələ Amsterdamı, Shoon-
qoveni, Middelburqu tutmamışıq. Eybi yoxdur! Vaxt olacaq, bizim səbirlili qılıncımız bunun hamısını əldə edəcək! Yaşasın Gyöz!

İçək İspaniya şərabını! İspaniyalılar bizim qanımızı içdikləri camlardan içək! Biz Zeyder-Ze-dən keçib böyük çaylarla, kiçik çaylarla, kanallarla irəliləyirik. Şimali Hollandiya, Cənubi Hol-
landiya və Zelandiya bizimdir! Biz şərq və Qərbi Frislandiyanı geri alacağıq. Bril – bizim gəmilərimizin sığınacağı, azadlığın günə çıxaran yuvası olacaq. Yaşasın Gyöz!

Bizim sevimli vətənimiz Flandriyada intiqam səsləri ucalır, – eşidirsinizmi?! Orada silah qayırlar, qılıncları itiləyirlər. Hər şey hərəkətə gəlib, hər şey isti mehdən, – qəbirlərdən, tonqal-
lardan, qana bulaşmış bədənlərdən çıxan ruhların nəfəsindən tit-
rəyən arfa telləri kimi titrəyir. Hər yerdə narazılıq, həyəcan var: Genneqauda, Brabantda, Lüksemburqda, Limburqda, Namürdə, azad şəhər Lyöjdə – hər yerdə! Qan göyərək qalxır, sünbüllənir. Biçin vaxtı yetişib. Yaşasın Gyöz!

İndi Noord-Ze, böyük Şimal dənizi – bizimdir! Bizim əla top-
larımız var, məğrur gəmilərimiz var, qoçaq komandirlərimiz var, igid dənizçilərimiz var. Bu dənizçilərin içində – Gyözlərə qoşulan sərsərilər də var, quldurlar da, keşislər də; təqib olunmaqdan qa-
çıb canını qurtaran – zadəganlar da var, meşşanlar da, əsnaflar da. Kim ki azadlıq tərəfdarıdır – o bizimlədir! Yaşasın Gyöz!

Filipp, qanlı kral, sən haradasan? Alba, sən haradasan, Cənab-əqdəs papa sənə hədiyyə olaraq müqəddəs şlyapa göndərib¹⁵⁰, amma sən qəzəblənib özündən çıxmısan, küfrbazlıq eləyirsən. Vurun, şənlik təbilini! İçək! Yaşsın Gyöz!

Qızıl camlara şərab tökürlər. Nuşcanlıqla için şərabdan! Rəiyyət geydiyi keşiş əbası qana bulaşmış. Külək bayraqları dalğalandırır. Musiqinin səsini göyə qaldırın! Tütəklər – səslənin, tuluq zurnaları – siz zığıldayın, təbillər siz də azadlığın məğrur havasını çalın! Yaşsın Gyöz!

XVII

Canavarlar ayı idi – dekabr ayı. Yağış damcıları iynə kimi suya düşürdü. Gyözlərin gəmiləri Zeyder-Ze sularında üzürdü. Admiral şeypuru şhun və flibot gəmilərinin kapitanlarını flaqman gəmisinə çağırdı. Ulenşpigel də onlarla getdi.

Admiral hər şeydən əvvəl Ulenşpigelə dedi:

– Bilirsən nə var, şahzadə, sədaqətlə qulluq etdiyini, böyük xidmətlərini nəzərə alıb səni “Bril” gəmisinə kapitan təyin eləyir. Al, bu da fərman.

Ulenşpigel dedi:

– Sizə təşəkkür eləyirəm, cənab admiral. Təvazökar adam olsam da, mən gəmiyə başçılıq elərəm. Əminəm ki, o gəmiyə başçılıq eləməklə, mən, allahın köməyi ilə İspaniyanı başsız qoyaram, Flandriyanı, Hollandiyanı ondan ayıra bilərəm – mən Zeyd və Noord Heyerlandı nəzərdə tuturam.

Admiral da dedi:

– Çox gözəl. – Sonra da üzünü hamıya tutub əlavə etdi: – Sizə deməliyəm ki, Amsterdam katolikləri¹⁵¹ Enkheyzeni mühasirəyə almaq fikrindədirlər. Onlar hələ Ey kanalından çıxmayıblar. Biz gərək yolu kəsək, onları kanaldan çıxmağa qoymayaq. Zeyder-Ze-də öz gövdəsini göstərməyə cəsarət edən qəddarların hər bir gəmisinə atəş açaq!

Hamı çıxıra-çığıra dedi:

– Biz onları darmadağın edirik! Yaşasın Gyöz!

Ulenşpigel öz gəmisinə qayıdıb dənizçiləri, əsgərləri göyər-təyə yığıb admiralın əmrini onlara çatdırdı.

Onlar dedilər:

– Bizim qanadımız var – bu qanad – yelkənimizdir! Bizim konkilərimiz var, bu, gəmilərimizin kilidir! Bizim nəhəng qollarımız var – bu, düşmən gəmisinə yan almaq üçün işlədilən qar-maqdır. Yaşasın Gyöz!

Donanma yerindən tərpendi, Amsterdamdan bir mil kənarda üzməyə başladı; bu qayda ilə Gyözlərin icazəsi olmadan heç kəs nə şəhərə girə bilər, nə də şəhərdən çıxıb bilər.

Yağış beşinci gün kəsdi, hava açıldı, ancaq külək bərkidi. Amsterdam sanki ölmüşdü.

Birdən Ulenşpigel gəmi *truxman*-ı deyilən oğlanın qaçdığını, onun da ardınca Lammenin yüyürdüyünü, əlindəki taxta qaşıqla onu gücü yetdikcə kətlədiyini gördü, bu oğlan fransızca da, fələməngcə də danışmağı yaxşı öyrənmişdi, lakin qarınqululuq elmini daha yaxşı bilirdi.

Lamme çıxırırdı:

– Ay haramzada! Vaxtından əvvəl qızartmaya yan almışdın, elə bilirdin ki, bu sənə ucuz başa gələcək? Dor ağacına qalx, bax gör Amsterdam gəmilərində tərpenmə-filan varmı. Bu yaxşı olar.

Truxman soruşdu:

– Bundan ötrü mənə nə verəcəksən?

Lamme:

– Əvvəl işi elə, sonra mükafatını istə, – dedi. – Dor ağacına qalxmazsan, əmr elərem, səni çubuqla döyərlər, quldurun biri quldur. Onda fransız dilini bilmək sənə köməyinə gəlməz.

Truxman:

– Fransız dili gözəl dildir, – sevgi dili, həm də dava dilidir! – deyib dor ağacına qalxdı.

Lamme soruşdu:

– Ay avara, orada nə görürsən?

Truxman cavab verdi:

– Nə şəhərdə, nə də gəmilərdə heç bir şey görünmür. – Aşağı enəndən sonra əlavə etdi: – İndi haqqımı ver.

– Mətbəxdən çırpışdırdığın bəs olmayıb, nədi? Ancaq dor ağacına çıxmaqla canını qurtara bilməyəcəksən, bunun əvəzini səndən çıxacağam.

Truxman yenə də dor ağacına dırmanıb çığırdı:

– Lamme! Lamme! Mətbəxinə oğru girib!

Lamme dedi:

– Mətbəxin açarı cibimdədir.

Bu zaman Ulenşpigel Lammeni qırağa çəkib dedi:

– Oğul! Amsterdamdakı sakitlik məni qorxudur. Bu havayı yerə deyil.

Lamme onunla razılaşdı:

– Mən də elə bilirəm. Su səhənglərdə donur, kəsilmiş quşlar ağaca dönüb, kolbasanın üstünə qırov düşür, kərə yağdı daş kimi bərkdir, bitki yağı tamam ağarıb, duz quruyub – qum gündə quruyan kimi.

Ulenşpigel dedi:

– Bərk şaxta olacaq. Onda amsterdamlılar toplarla, saysız-hesabsız qoşunla bizə hücum eləyəcəklər.

Ulenşpigel flaqman gəmisinə gedib, bu məsələni admiralə söylədi. Admiral da ona dedi:

– Külək İngiltərə tərəfdən əsir. Şaxta düşəcəyini yox, qar yağacağını gözləmək lazımdır. Öz gəminə qayıt.

Ulenşpigel də öz gəmisinə getdi.

Gecə qar yağdı, bir az sonra Norveç tərəfdən külək əsdi, dənizin suyu dondu, indi onun üstü ilə piyada gedib-gəlmək olardı. Admiral bunların hamısını görürdü.

O, amsterdamlıların buzun üstü ilə gəlib gəmiləri yandıra biləcəklərindən ehtiyat edərək, əsgərlərə əmr etdi ki, konkiləri hazır saxlasınlar, bəlkə buz üstündə vuruşmaq lazım gəldi; topçulara buyruq verdi ki, lafetin yanına çoxlu qumbara qoysunlar, çuğun və polad topları doldursunlar, yandırılmış fitilləri əldə saxlasınlar.

Lakin amsterdamlılar görünmürdü.

Bu qayda ilə bir həftə keçdi.

Səkkizinci gün Ulenşpigel sərəncam verdi ki, dənizçilər və əsgərlər üçün yaxşı qonaqlıq düzəltsinlər, – bu, soyuq, sərt küləkdən qorunmaq üçün dəmir geyimi əvəz edə bilərdi.

Lamme buna etiraz etdi, dedi ki:

– Bizim suxaridən, pis pivədən başqa ayrı şeyimiz yoxdur.

Əsgərlər və dənizçilər çığırdı:

– Yaşasın Gyöz! Bu bizim döyüşdən əvvəl ətsiz qonaqlığı-mız olacaq.

Lamme dedi:

– Döyüş bu yaxınlarda hələ olmayacaq. Amsterdamlılar lap yəqin gələcəklər, istəyəcəklər ki, bizim gəmilərimizi yandırsınlar, ancaq bu gecə yox. Onlar gərək hələ qabaqcadan buxarının qabağında yığışsınlar, adera qəndi ilə bir neçə stəkan qlintveye içsinlər – Allah bu saat ondan bizə göndərsəydi! – sonra da tələsmədən, təmkinlə, fikirləşə-fikirləşə, bir ucdan da çaxır içib danışıqlarını kəsə-kəsə, etdikləri söhbətlər gecə yarısından ötəndən sonra, axırda nə qərara gələcəklərini həll edəcəklər: bizimlə gələn həftə vuruşsunlar, ya vuruşmasınlar, yaxşısı budur elə sabah vuruşsunlar. Sabah yenə də maderə qəndi ilə qlitveyn iç-içə, – ah, Allah bu saat ondan bizə göndərsəydi! – yenə də tələsmədən, təmkinlə, ədəblə, elə hey çaxır içdikcə danışıqlarını kəsə-kəsə qərara alacaqlar ki, onlar hələ-həlbət bir də yığışmalıdırlar, gərək yəqin etsinlər ki, buz böyük bir qoşunun ağırlığına davam gətirə bilərmi, ya gətirə bilməz. Bu təcrübəni də onlar üçün alimlər edəcək, sonra da bu alimlər onlara yazılı halda öz haqq-hesablarını verəcəklər. Amsterdamlılar bu yazı ilə tanış olduqdan sonra anlayacaqlar ki, buzun qalınlığı bir qarışıdır, buz lazımı qədər bərkdir, bu bir neçə yüz adamın, topların, səhra toplarının ağırlığına davam gətirə bilər. Sonra da bir də yığışib məşvərət edəcəklər, tələsmədən, təmkinlə, ədəblə, bir ucdan da, qlitveyn dolu stəkanları ötürə-ötürə fikirləşəcəklər ki, bizim öhdəmizdən necə gəlsinlər: axı biz Lissabon tacirlərinin var-yoxunu əllərindən almışdıq, – götür-qoy eləyəcəklər ki, görsünlər:

bizə ancaq hücummu eləsinlər, yoxsa hücumla bərabər gəmilərimizi də yandırınlarmı! Axırda, çox-çox fikirləşdikdən, tərəddüddən sonra bu nəticəyə gələcəklər ki, bizim gəmilərimizi tutsunlar, yandırmasınlar, ancaq haqqına qalanda gərək yandırınlar.

Ulenşpigel dedi:

– Bəli, bu belə olmasına belədir, amma sən görmürsənmi evlərdə işıq yandırırılar, küçələrdə əli fanarlı adamlar qaçımağa başlayır?

Lamme güman etdi ki:

– Onlar soyuqdan belə eləyirlər, – sonra da köksünü ötürüb əlavə etdi: – hər şeyi yeyib qurtarmışığı. Nə mal əti qalıb, nə toyuq-cücə, nə çaxır, əfsus ki, heç *dobbelbier**-də qalmayıb, qalın bircə elə suxarıdır, bir də pis pivə. Kim məni istəyirsə dəlimca gəlsin!

Ulenşpigel soruşdu:

– Hara gedirsən? Gəmidən çıxmağa əmr verilməyib.

Lamme:

– Oğlum, – dedi, – indi sən kapitansan, gəminin yiyəsisən. Məni buraxmırsansa, getməyəm. Ancaq, əzizim, nəzərə al ki, biz srağagün axırncı kolbasanı da yemişik, belə ağır vaxtda mətbəxdə yanan od – bütün döyüşçü dostlarımız üçün günəşdir. Bizim hansımız istəməz ki, xörək şirəsinin xoş ətrini sinəsinə çəkməsin, ya ruha sevinc, gülüş, xeyirxahlıq çiçəklərini gətirən ilahi içkilərin ətirli buketi ilə nəşələnməsin? Buna görə də, kapitan, həm də mənim sədaqətli dostum, mən bu qərara gəldim ki, açıb sənə deyim: bir şey yemədiyim üçün, rahatlıq istədiyim üçün, heç uf da deməyib, zərifcə bir dişi qazı, kök çolpanı, yağlı hind toyuğunu kəsdiyim üçün ürəyim sızıldayır, amma hərbi səfərin bütün ağırlığını sənənlə birgə daşıyıram. O işıqları görürsən? O varlı bir fermanın işıqlarıdır, orada çoxlu qaramal var, donuz var! Bilirsən orada kim yaşayır? “Xırdaca qum” ləqəbli Frisland qa-yıqçısı. Bu adam messir d’Andlonu xəyanətlə ələ verib, on sək-

---

* Tünd pivə növlərindən (*flam*.)

kiz də bədbəxt zadəganı, öz dostları ilə, Engheyzenə gətirib, onun çuğulluğu üzündən, Brüsseldə, At bazarında onların boyunu vurublar; o zaman Enkheyzendə Alba azğınlıq edirdi. Bu çuğulluq üstündə, Slosse deyilən həmin xainə hersoq Alba iki min florin pul vermişdir. Yeni meydana gəlmiş bu İuda xəyanətlə əldə etdiyi həmin pula, bax, həmin fermanı alıb, filan qədərdə qaramal, bir də ki, bu torpağın hamısını. Torpaq da burada bol məhsul verir, mal-qara da yaxşı ürüyüb artır. Bu qayda ilə Slosse yavaş-yavaş varlanıb.

Ulenşpigel dedi:

– Sinəmdəki kül məni intiqam almağa çağırır! Vaxt atıb, onu gərək allahın qəzəbi tutsun!

Lamme onun sözünə qüvvət verdi:

– Elə də yemlənmə vaxtı gəlib çatıb. Mənə iyirmi nəfər qoçaq əsgərlə dənizçi ver, mən gedib o xaini tutaram.

Ulenşpigel:

– Mən özüm onları apararam, – dedi, – Kim ədalət tərəfdarıdır – irəli! Ancaq hamınız yox, hamınız yox, mənim əzizlərim! İyirmi adam bəsdir. Hamı getsə gəmini kim qoruyar? Püşk atın. Püşk atın. Püşklə bu iyirmi adama düşdü? Onda gedək! Zər aldatmaz. Konkiləri ayağınıza bağlayın, Dan ulduzuna sarı yol alın, – bu ulduz düz o xainin evi üstündə parıldayır.

Hamınız, iyirmi qoçaq oğlan, çiyinizdə balta, buz üstündə sürüşün, uçun, parıldayan, sayrışan Dan ulduzu sizə o yırtıcı heyvanın zağasına gedən yolu göstərer.

Külək vıyıldayır, ağ qar qasırgasını buz üstündə hərləyir. İrəli, igidlər!

Siz danışmayırsınız, oxumursunuz. Dinməz-söyləməz Dan ulduzuna doğru uçursunuz. Ancaq buz, konkilər altında xışıldayır.

Kim yıxılrsa – dərhal ayağa qalxır. Sahilə yaxınlaşıyıq. Ağ qar üstündə heç insan kölgəsi də görünmür, şaxtalı havada bircə quş da uçmaz. Konkiləri çıxarın!

Bu da torpaq, bu da çəmən. Konkiləri yenə ayaqlarınıza bağlayın. Səssiz-səmirsiz fermanı mühasirəyə alırıq.

Ulenşpigel qapını döydü. İtlər hürüsdü. Ulenşpigel bir də qapını döydü. Pəncərə açıldı, fermanın yiyəsi başını çıxarıb səsləndi:

– Sən kimsən?

O ancaq Ulenşpigeli görürdü. O birilər *keet*-in, yəni paltar yuyulan damın dalında gizlənmişdi.

Ulenşpigel dedi:

– Messir de Bussü¹⁵² əmr edib ki, sən dərhal Amsterdama gələsən.

Fermanın yiyəsi qapını aç-aça soruşdu:

– İcazənamən varmı?

Ulenşpigel:

– Var, budur, – deyib, onun ardınca qapıya cuman iyirmi nəfər Gyözü göstərdi.

Ulenşpigel içəri girib dedi:

– Sən – qayıqçı Slosse, xainsən, sən messir d'Andlonu, messir Battenburqu və başqalarını tovlayıb tələyə salmısan. Bu çuğulluq üçün aldığı pul hanı?

Fermerin bədəninə titrətmə düşdü, həyəcanla dedi:

– Siz Gyözsünüz?! Məni bağışlayın! Mən nə elədiyimi başa düşməmişəm. Bu saat mənim bir quruşum da yoxdur. Nə varım-sa hamısını sizə verərəm.

Lamme sözə qarışdı:

– Bura qaranlıqdır. Bizə şam ver – ya piy şamı, ya mum şamı.

Fermaçı dedi:

– Piy şamları bax oradan asılıb.

Şamı yandırandan sonra, ocağın yanında duran Gyözlərdən biri dedi:

– Bura soyuqdur! Gəlin od yandıraq!.. Bir baxın, nə yaxşı yanacaqdır!

Dibçəklərdəki quru çiçək bitkilərini göstərdi, onlardan birinin yuxarı tərəfindən tutub, dibçəklə bir yerdə silkələdi, dibçək düşüb sındı, yerə xeyli dukat, florin, real dağıldı.

Gyöz o biri dibçəkləri də göstərüb dedi:

– Pullar burdadır!

Belə də oldu: Gyözlər dibçəklərin torpağını boşaltdı, on min florin tapdılar.

Fermaçı onlara baxır, çığıra-çığıra ağlayırdı.

Çığırtıya fermerçinin işçiləri, qulluqları bir köynəkdə yüyürüşüb gəldilər. Öz sahibini müdafiə etmək istəyən kişilərin əl-qolunu bağladılar. Qadınlar isə, xüsusilə cavan arvadlar, utana-utana kişilərin dalında gizləndilər.

Lamme qabağa çıxıb dedi:

– Cavab ver xain: zirzəminin, töylənin, pəyənin, qoyun ağılnın açarı hanı?

Fermaçı bağırdı:

– Əclaf talançılar! Sizi görüm dar ağacında gəbərəsiniz!

– Allahın qəzəbi səni tutacaq, vaxt çatıb! Açarları ver!

Fermaçı:

– Allah mənim qisasımı sizdən alar, – deyib, açarları verdi.

Gyözlər fermanı talan edib onun bütün var-yoxunu öz gəmilərinə – azadlığın yüngün qanadlı məskəninə apardılar.

Lamme qabaqda gedərək deyirdi:

– Mən gəmi aşpazıyam, mən gəmi aşpazıyam! Çaxırla, pivə ilə yüklənmiş şanlı kirşələri dartın aparın, öküzləri, cöngələri, atları, donuzları, qoyunları, öz təbii səsləri ilə oxuyan sürünü qovun aparın! Səbətlərdə göyərçinlər quruldayır. Kəsilmək üçün yumşaq çörəklə bəslənən axta xoruzlara tərپənməyə yer yoxdur. Mən gəmi aşpazıyam! Konkilərin altında buz gör necə xırçıldayır! Budur, gəlib gəmiyə çatdıq. Sabah mətbəx musiqisi çalınacaq. Blokları endirin! Kəndiri atların, öküzlərin, inəklərin qarnı altından keçirin! Mənim xoşum gəlir onlara baxmaqdan: qarınları altından keçirilən kəndirlə havada sallananda! Sabah bizim qarnımıza şirəli qızartma dürtüləcək. Gəmiyə heyvanları bucurqadla qaldırın, biz bu heyvanları közdə qızardırıq. Axta toyuqları, axta xoruzları, qazları, ördəkləri bura atın – mənim anbarıma! Kim onların başını üzəcək? Gəmi aşpazı. Qarı bağlıdır, açarlar cibimdədir. Allahı mətbəxdə tərifləyin! Yaşasın Gyöz!

Ulenşpigel də, dar ağacından qorxaraq zığıldayan, ağlayan Dirik Slossenin və başqa əsirləri flaqman gəmisinə apardı.

Messir Vorst səs-küyə çıxdı.

Məşəllərin tünd qırmızı işığı ilə işıqlanan Ulenşpigeli, yanındakı adamları görüb soruşdu:

– Nə olub?

Ulenşpigel bu sözün qabağında belə cavab verdi:

– Biz bu gecə Dirik Slossenin öz fermasında tutmuşuq; – o on səkkiz adamı tovlayıb ələ vermişdi. Budur, gətirmişik! O birilər onun işçiləri, qulluqçularıdır. Onların heç bir taxsırı yoxdur.

Ulenşpigel bu sözləri deyib pul torbasını messir Vorsta verdi.

– Bu florinlər flora (bitki) aləmindəndir. Bunlar o satqın adamın evindəki gül dibçəklərində bitmişdi. Cəmisi on min florindir.

Messir Vorst dedi:

– Siz gərək gəmidən getməyəydiniz. Ancaq qələbə ilə qayıtdığınız üçün mən sizi bağışlayıram. Xoş gəlmisiniz – əsirlər, sən də, florin torbası, siz də qoçaq oğlanlar: dəniz qanunlarına və adətlərinə görə, qənimətin üçdə birini sizə bağışlayıram. O biri üçdə biri donanmaya sərf olunacaq. Qalan üçdə biri də Oranlı monsenyora çatacaq. O satqın adamı bu saat asın!

Gyözlər admiralın əmrini yerinə yetirdikdən sonra bunu dəşdilər, Dirik Slossenin cəsədini ora atdılar.

Messir Vorst Gyözlərə belə bir sual verdi:

– Yoxsa gəmilərin ətrafında ot bitib? Mən nə eşidirəm: qoyunlar mələşir, öküzlər, inəklər böyrüşür, toyuqlar qaqqıldaşır.

Ulenşpigel cavab verdi ki:

– Bunlar bizim qarınqululuğumuzun əsiridir. Onlar azadolunma haqqını qızartma şəklində verəcəklər. Ən yaxşı azadolunma haqqını siz alacaqsınız, cənab admiral. İşçilərə, qulluqçu qızlara gələndə, – qulluqçu qızların içində qəşəngləri, sifayıları da var, – mən onları öz gəyimə götürəcəyəm.

Ulenşpigel onları aparanda bu sözləri söylədi:

– Oğlanlar, qızlar! Siz gəmilərin ən yaxşısındaınız. Bizim gəmidə hər gün xudmani qonaqlıq olur, içki məclisi qurulur, kef düzəlir. Buradan getmək istəyirsinizsə, onda azadolunma haqqını verməlisiniz. Əgər iltifat buyurub qalmaq istəsəniz, onda bizim kimi yaşayacaqsınız: ürəklə işləyəcəksiniz, könülünüz istə-

yən qədər də yeyəcəksiniz. Qəşəng qızlar, sizə gəldikdə, mən bir kapitan kimi sizə tam sərbəstlik verirəm: istəyirsiniz bizim gəmimizə gələn dostlarınızı dəyişməyin, ya istəyərsiniz igid Gyözlərdən birini seçin, onunla evlənin – mənim üçün bunun əhəmiyyəti yoxdur.

Qəşəng qızlar öz dostlarına sədaqətli qalmağı arzu etdilər; ancaq bircə qız gülümsəyərək Lammeyə baxdı, soruşdu ki, mənim nəvazişimi istərsənmi.

Lamme də cavab verdi ki:

– Sizə çox minnətdaram, qəşəng qız, ancaq mənim qəlbimin sahibi var.

Gyözlər qızın pərt olduğunu görüb, onu başa saldılar ki:

– Bu qəribə adam evlidir.

Qız da Lammedən üzünü çevirdi, elə o saat, Lamme kimi yekəqarın, dolusifət bir Gyözü özünə seçdi.

Elə həmin gün də, bir neçə sonrakı günlər də, dalbadal gəmidə o qədər ət oldu ki, bir ilə də yeyib qurtarmaq olmazdı, şərab da ki – gir içində üz. Ulenşpigel bunu görüb dedi:

Yaşsın Gyöz! Soyuq külək əs, – biz havanı nəfəsimizlə qızdıraraq! Bizim qəlbimizdə azadlıq məhəbbətinin odu yanır, düşməyə nifrət odu alovlanır. Şərab içək! Şərab – yetişmiş ərlərin içdiyi süddür! Yaşsın Gyöz!

Nele də qızıl qədəhdə şərab içir, tütəyini çalır: onun üzü küləkdən qızarmışdı. Soyuq olsa da bütün Gyözlər göyertədə yeyib içirdi, şənlik edirdi.

XVIII

Birdən sahildə məşəllər yandı, bütün donanma – məşəllərin işığında parıldayan silahlar, kölgə kimi qaralan bir yıgın adam gördü. Sonra məşəllər, birdən yandığı kimi birdən də söndü, yənə hər yerə qaranlıq çökdü.

Admiralın əmri ilə təhlükə signalı verildi. Gəmilərdəki bütün işıqlar söndürüldü. Dənizçilər, əsgərlər balta ilə silahlanıb göyertədə yerə yatdılar. Şanlı topçular, əllərində fitil, topların

yanında durmuşdu, – toplar – top saçması ilə qumbara ilə doldurulmuşdu. Qabaqcadan müəyyən edilmişdi: admiral və kapitanlar çığırib: “Yüz addım” deyən kimi, toplar, gəmilərin burun, arxa, yan tərəflərindən, atəş açmalı idi: “yüz addım” – düşmənlə gəmilər arasındakı məsafəni göstərirdi.

Kapitanlar messir Vorstın səsini eşitdi:

– Bərkdən danışana ölüm!

Kapitanlar da onun ardınca bu sözü təkrar etdi:

– Bərkdən danışana ölüm!

Ulduzlu, ayaz gecə idi, ancaq ay görünmürdü.

Ulenşpigel Lammeyə, xəyal nəfəsi kimi, yavaşca dedi:

– Eşidirsən? Danışığ səsini eşidirsən? Onlar amsterdamlılardır.

Onların konkiləri altında buzun xışıldadığını eşidirsən? İti gəlirlər. Danışıklarını eşitmək olur. Onlar belə deyirlər: “Tənbəl Gyözlər yatıb köpürlər. Lissabonluların pulu bizim olacaq!” Məşəlləri yandırılar. Görürsən onların mühasirə nərdivanlarını, murdar si-fətlərini, sıra ilə hücum etdiklərini? Mindən artıq olarlar.

Messir Vorst çığırdı:

– Yüz addım!

Kapitanlar da çığırdı:

– Yüz addım!

Bu zaman göy gurultusu kimi yaylım atəşinin səsi, sonra da buz üstünə yıxılan adamların fəryadı eşidildi.

Ulenşpigel dedi:

– Səksən topun yaylım atəşi! Qaçırlar! Bir bax; bax! Məşəllər uzaqlaşır.

Admiral Vorst çığırdı:

– Onların ardınca!

Kapitanlar da çığırdı:

– Onların ardınca!

Lakin onların ardınca yüyürmək çox sürmədi: aradakı yüz addım məsafəni yüyürmək Gyözlərin vaxtını aldı, bir də ki, amsterdamlılar qaçmaq sürətində – hürkmüş dovşanla yarışa bilərdilər.

Buz üstündə zarıldayan, ölən adamlardan qızıl, qiymətli şeylər və kəndir tapıldı, – kəndirlə Gyözlərin əl-qolunu bağlayacaqlarmış.

Bu qələbədən sonra Gyözlər deyirdi:

– *Als got met ons is, wie tegen ons zal zijn?* (Allah ki, bizimlədir, onda kim bizim üçün qorxulu ola bilər?) Yaşasın Gyöz!

Bu hadisədən iki gün sonra, səhər çağı, messir Vorst həyəcan içində, yeni hücum gözləyirdi. Lamme cəld göyertəyə qalxıb Ulenşpigelə dedi:

– Məni o admiralın yanına apar: sən ona şaxta düşəcəyini deyəndə o sənə inanmamışdı.

Ulenşpigel:

– Tək get, – dedi.

Lamme mətbəxi kilidləyib admiralın yanına getdi. Admiral göyertədə durub uzaqlara baxırdı: Amsterdam tərəfdən bir hərəkət olub-olmadığını bilmək istəyirdi.

Lamme ona yaxınlaşdı:

– Cənab admiral, – dedi, – adicə gəmi aşpazı öz fikrini söyləyə bilərmimi?

Admiral da cavab verdi ki:

– Söylə, oğlum...

Lamme sözünə davam etdi:

– Monsenyor! Səhəngdəki buz əriyir, kəsilmiş quşların donu açılır, kolbasanın üzündə daha qırov yoxdur, kərə yağ boşalıb, bitki yağı yenə su kimi olub, duz nəmlənib. Çox keçməz, yağış yağar, monsenyor, deməli, biz xilas olmuşuq.

Messir Vorst soruşdu:

– Sən kimsən?

Lamme Qudzak da cavab verdi ki:

– Mən “Bril” gəmisinin aşpazıyam. Özlərini münəccim adlandıran bütün bu böyük alimlər, mən xörək şirəsi ilə fala baxan kimi, ulduzlarla yaxşı fala baxsındılar, yəqin bizə deyərdilər ki, gecə buz əriməyə başlayacaq, yaman da qasırğa olacaq. Ancaq buzun əriməsi çox sürməyəcək.

Lamme bunu deyib Ulenşpigelin yanına qayıtdı, günorta vaxtı ona bu sözləri dedi:

– Mənim peyğəmbərliyim yenə düz çıxdı: Göy buludlanıb, bərk külək əsir, yağış yağır, su bir fut qalxıb.

Axşam sevinə-sevinə ucadan dedi:

– Şimal dənizi qabarıb, mədd başlayıb, nəhəng dalğalar Zeyder-Zeyə hücum eləyir, buzu sındırır: buz çatlayır, parçalanır, qığılcım saçan qəlpələri gəmilərə tökülür! Bu da yarma! Admiral ömr verib ki, Amsterdamdan uzaqlaşaq. Su o qədər çoxdu ki, bizim ən böyük gəmimiz üzə bildi. Budur, biz Enkheyzen limanındayıq. Dəniz yenə donur. Mənim peyğəmbərliyim yenə də düz çıxdı. Allah möcüzə yaratdı.

Ulenşpigel də dedi:

– Bizim allahımız mərhəmətlidir – içək allahın qüdrəti şərəfinə!

Qış getdi, yay gəldi.

XIX

Avqustun ortası idi; elə bir vaxt idi ki, dəndən doymuş toyuqlar xoruzun sevgi şeypurunun səsinə eşitmək istəmirdi. Bu zaman Ulenşpigel dənizçilərə, əsgərlərə dedi:

– Qanlı hersoq cəsəət edib Utrextdə xeyirxah bir fərman vermişdir. Fərmanda başqa sədəqə və səxavətlərlə bərabər, Niderlandın yenilməyən əhalisini aclıqla, ölümlə, talanla hədələyir. O qəti deyir ki: – “Hələ təslim olmayanların hamısı məhv ediləcək, əlahəzrət kral sizin ölkənizdə xariciləri yerləşdirəcək”. Dişlə, tut, hersoq, dişlə! Gürzənin dişləri yegəyə dəyib qırılır. Yegə – bizim. Yaşasın Gyöz!

Alba, sən qandan məst olmusan! Yoxsa elə bilirsən ki, biz sənə hədəndən qorxacayıq, ya sənə mərhəmətinə inanırıq? Sənin o “Məğlubedilməz”, “Qorxmaz”, “Ölməz” adı verdiyin, təriflərini bütün dünyaya yaydığın alayların Qarlemi yeddi aydır topa tutmuşlar, – bu, yaxşı möhkəmləndirilməmiş şəhərdir, özünü də ancaq yerli əhali müdafiə edir. Partlayış olanda sənə də “Ölməz”lərin, adi adamlar kimi, havada mayallaq vurur. Şəhər camaatı onların üstünə qətran tökür. Amma axırda sənə qoşunların silahsız adamları qırıb ölməz şöhrət qazandılar. Eşidir-sənmi, cəllad? Allahın qəzəbi səni tutacaq, – vaxt çatıb.

Qarlemin igid oğulları məhv oldu, onun daşlarından qan sızır. Qarlem mühasirədə olduğu vaxt bir milyon iki yüz səksən min florin pul sərf etmişdi. İndi orada yepiskopların hakimiyyəti bərpa olunub. Onlar fərəhlə, tez-tələsik məbədləri təqdis eləyirlər. Bu təqdisdə don Fadrike özü iştirak edir. Yepiskop onun əllərini yuyur, amma Allah görür ki, onun əllərindəki qan yuyulmaqla təmizlənmir. Yepiskop don Fadrikeni dualayır; bədəninə də qanını da – adi adamları belə dualamırlar. Kilsə zəngləri də xoş ahənglə səslənir – sanki qəbiristanlıqda mələklər oxuyur. Ölümə – ölümlə, zülmə – zümlə cavab ver! Yaşasın Gyöz!

XX

Neleni Flissingendə isitmə tutdu. O, gəmidən getməyə məcbur oldu, Turven-Kedə Piters adlı bir reformatın evində qaldı.

Ulenşpigel darıxsada, indi Nele barəsində sakitdi: onun xəstəlikdən sağalacağına şübhə etmirdi, bir də ki ispan gülləsi orada onu yaxalaya bilməzdi.

Ulenşpigel də, Lamme kimi onun yanından getmirdi: Neleyə baxırdı, onu əvvəlkindən də artıq sevirdi.

Bir gün Ulenşpigelin Lamme ilə belə bir söhbəti oldu. Dedi ki:

– Təzə xəbər var, eşitmisənmi, mənim sədaqətli dostum?

Lamme cavab verdi ki:

– Yox, oğlum, eşitməmişəm.

– Bu yaxında bizim donanmaya qoşulan flibotu görmüsənmi? Bilirsənmi, orada hər gün violada çalan kimdir?

– Hava soyuq olanda, yəqin mənə soyuq dəyib, qulaqlarımın ikisi də batıb. Oğlum, niyə gülürsən?

Ulenşpigel sözünə davam etdi:

– Bir gün orada kim isə fələməng *lied**-ini oxuyurdu, – səs mənim xoşuma gəldi.

Lamme ah çəkdi:

– Ah! Mənim arvadım da viola çalıb oxuyurdu.

---

* Mahnı (*flam.*)

Ulenşpigel yenə ondan soruşdu:

– Başqa bir yeni xəbər də var, onu da bilmirsən?

Lamme cavab verdi ki:

– Oğlum, mən heç bir şey bilmirəm.

Ulenşpigel ona belə bir məlumat verdi:

– Bizə əmr olunub ki, Şelda çayı ilə Antverpenə qədər irəliləyək, orada düşmən gəmilərini tutaq, ya da yandıraq. Adamlara aman verməyək. Sən buna nə deyirsən, ay yekəqarın?

Lamme ah çəkdi:

– Ah-h-h! Bu bədbəxt ölkədə söhbət elə ancaq yandırmaqdan, adam asmaqdan, batırmaqdan, qaragün insanları başqa yollarla qırmaqdan gedir! Çoxdan gözlədiyimiz sülh axı haçaq gəlib çıxacaq? Haçaq bizə – kəklik, çolpa, yumurtalı kolbasa qızartmağa mane olmayacaqlar? Mən qan kolbasasını daha çox xoşlayıram, Liver kolbasası çox yağlı olur.

Ulenşpigel dedi:

– Flandriya bağlarında – alma, gavalı, albalı əvəzinə hər budaqdan ispaniyalı asılında – həsrətini çəkdiyimiz o vaxt gəlib çatacaq.

Lamme həyəcanla dedi:

– Ah! Mən ancaq öz arvadımı axtarıb tapmaq arzusundayam, – əziz, mehriban, sevimli, nəvazişli, çox istəklili, sədaqətli arvadımı! Oğlum, qoy sənə məlum olsun ki, mənim heç vaxt qulağımın ardına zəfəran çəkilməyib, çəkilməyəcək də. Mənim arvadım çox ciddi idi, təmkinli idi. Kişilər məclisindən qaçardı. Doğrudur, bəzənib-düzənməyi xoşlardı, – bu ancaq arvadlara məxsus bir şeydir. Mən onun aşpazı idim, xörəkbişirəni idim, qabyuyanı idim, – mən bunu iftixarla deyirəm! – yenə də mən can-başla onun qulluğunda durardım! Bununla belə mən onun əri idim, ağası idim.

Ulenşpigel:

– Gəl bu söhbəti qurtaraq, – dedi. – Admiralın əmrini eşidirsən: “Lövbərləri qaldırın” deyir. Kapitanlar da onun əmrini təkrar eləyirlər. Deməli, biz yola düşürük.

Nele Ulenşpigeldən soruşdu:

– Hara gedirsən?

Ulenşpigel də cavab verdi ki:

– Gəmiyə.

– Mənsiz?

– Hə.

– Mən axı sənin barəndə çox narahat olacağam, – bunu fikirləşmədin?

Ulenşpigel dedi:

– Mənim sevgilim! Axı mənim dərim dəmirdəndir.

Nele:

– Boş-boş danışma, – dedi. – Sənin əynindəki dəmir gödəkçə deyil, mahud gödəkçədir, onun da altında sənin bədənindir; sənin də bədəninin eynən mənimki kimidir: sümükdəndir, ətdəndir. Yaralansan, kim sənə baxacaq? Döyüş meydanında səni qan aparacaq. Yox, mən də sənənlə gedirəm!

Ulenşpigel soruşdu:

– Yaxşı, əgər nizə, qılınc, qumbara, balta, toppuz mənə dəyməsə, sənənin zərif bədəninə dəysə, necə olar, – onda mən bədbəxti sənə kimin üstünə atıb gedəcəksən?

Lakin Nele dediyindən dönmürdü:

– Mən sənənin yanında olmaq istəyirəm. Bu heç də qorxulu deyil. Mən, əlimdə tüfəng, ağac daldalanacaqda gizlənərəm.

– Sən getsən mənə qalacağam, sənənin üçün əziz olan Ulenşpigelə onda qorxaq və xain deyəcəklər. Yaxşısı budur gəl sənə bir nəğmə oxuyum:

Silahımdır mənim – qoca təbiət,
Gizlədib sinəmi neçə dəmir qat.
İki örtüyüm var qoruyur məni,
Biri öz dərimdir, o biri polad.

Ağzını-burnunu əzir-büzür hey,
Ölümün özü də mat qalıbdır, mat.
İki örtüyüm var qoruyur məni,
Biri öz dərimdir, o biri polad.

Mənim döyüş əhdim sağ qalmaqdır bil,
Ən əziz nemətdir dünyada həyat.

İki örtüyüm var qoruyur məni,
Biri öz dərimdir, o biri polad.

Bu qayda ilə Ulenşpigel oxuya-oxuya qaçıb getdi, lakin Nelenin titrək dodaqlarından, sevimli gözlərindən öpməyi də unutmadı, Nele də, qızdırma içində, həm gülür, həm ağlayırdı.

Gyözlər Antverpendə Albanın, limanda dayanan gəmiləri ilə bərabər, bütün gəmilərini tutdular. Günün günorta çağında şəhərə girdilər, əsirləri azad etdilər, özləri də bəzilərini əsir tutdular ki, sonra bunların azadolunma haqqını alsınlar. Şəhər əhlindən bəzilərini, ölüm qorxusu altında qovub apardılar, heç ağızlarını da açmağa qoymadılar.

Ulenşpigel Lammeyə dedi:

– Keşiş admiralın oğlunu tutub. Onu azad eləmək lazımdır.

Onlar keşişin evinə girəndə, admiralın oğlunu, bir də kök, yekəqarın bir monax gördülər: monax qızışaraq onu dilə tutur, müqəddəs ana – kilsə ağışuna qaytarmağa çalışırdı. Cavan oğlan istəmirdi. Admiralın oğlu Ulenşpigellə getdi. Lamme monaxın başlığından tutub, çəkə-çəkə Antverpenin küçələri ilə apardı:

– Sən yüz florin azadolunma haqqı verməlisən. Niyə belə yavaş-yavaş gəlirsən? Hə, tərپən görüm! Səndə qurşun var, nədi? Yeri, yeri, ay piy torbası, ay yeyinti şeylər sandığı, ay sup dolu qarın!

Monax acıqlı-acıqlı dedi:

– Yeri yirəm də, cənab Gyöz, yeri yirəm də. Amma ki, şəstinizə toxunmayın, siz də mənim kimi gombulsunuz, yekəqarınısınız, köksünüz.

Lamme onu itələyib çıxırdı:

– Ay murdar monax, sən necə cəsarət edib, öz müftəxor, faydasız monastır piyini mənim fələməng piyimlə bir tutursan? – bu piyi mən halal yolla, zəhmətlə, ağır həyəcanlar içində, vuruşmalarda qazanmışam! Hə, yüyür görək, yoxsa, səni it kimi təpikləyərəm!

Amma monaxın, doğrudan da, yüyürməyə təhəri yox idi, – o lap əldən düşmüşdü, tövşüyürdü. Lamme də onun kimi idi. Bu qayda ilə onlar ləhləyə-ləhləyə gəlib gəmiyə çatdılar.

XXI

Gyözlər Rammekensi, Gertröydenberqi, Alkmarı tutdular, sonra da Flissingenə qayıtdılar.

Xəstəlikdən sağalan Nele Ulenşpigeli qarşılamaq üçün limana getdi. Onu görüb həyəcanla dedi:

– Til mənim əzizim Til! Yaralanmamısan ki?

Ulenşpigel bu sözləri oxudu:

Mənim döyüş əhdim sağ qalmaqdır bil,
Ən əziz nemətdir dünyada həyat.
İki örtüyüm var qoruyur məni
Biri öz dərimdir, o biri polad.

Lamme ayaqlarını sürütdəyə–sürütdəyə hıqqıldayırdı:

– Ox! Onun yan–yörəsinə güllə yağır, top saçması, qumbara yağır – amma o heç vecinə də almır, elə bil külək vıyıldayır. Ulenşpigel, görünür sən ruhsan, sən də Nele: siz həmişə cavan-sınız, həmişə şənsiniz.

Nele Lammedən soruşdu:

– Sən ayağını niyə sürütləyirsən?

Lamme də cavab verdi ki:

– Çünki mən ruh deyiləm, ruh da olmayacağam. Baltanı mənim ombama ilişdirdilər, – ah, mənim arvadımın ombası necə ağ idi, necə dolu idi! Bir bax: qan axır. Ox, ox, ox! Mən qaragünün dərdinə qalan yoxdur!

Nele acıqlandı:

– Əhdini pozan xain arvad sənin nəyinə lazımdır?

Lamme dedi:

– Onun barəsində pis söz söyləmə.

Nele:

– Al, – dedi, – bu məlhəmdir. Ulenşpigel üçün saxlamışdım. Yaranın üstünə qoy.

Lamme yarasını bağladı, kefi açıldı: məlhəm qoyan kimi yaranın göynəməsi kəsildi. Üçü də gəmiyə getdi.

Nele monaxa diqqətlə baxdı: o əli bağlı gəzişirdi. Soruşdu ki:

- Bu kimdir? Mənə tanış gəlir. Haradasa mən bunu görmüşəm.
Lamme:
– O azad edilməsi üçün yüz florin verməlidir, – dedi.

XXII

Həmin gün donanma şənlik edirdi. Soyuq dekabr küləyinə, yağışa, qara baxmayaraq bütün dəniz Gyözləri gəmilərin göyertəsinə yığışmışdı. Zelandiyalıların şlyapalarındakı gümüş ayparalar tutqun halda pərıldayırdı.

Ulenşpigel oxuyurdu:

Leyden azad edildi, qaçır Niderlanddan qanlı hersoq;
Bərk-bərk çalın zəngləri;
Qoy zəng səsləri mahnıya dönsün tutsun dörd bir yanı;
Cingildəyin şərab şüşələri, cingildəyin qədəhlər!

Döyülməkdən təzəcə özünə gəlmiş, köpək
Quyruğunu qaldırıb göyə
Qan sağılmış gözlərini
Zilləyib dəyənəyə.
Qopub sallanır,
Parçalanmış çənəsi.
Qaçdı qanlı hersoq.

Cingildəyin şərab şüşələri, cingildəyin qədəhlər!
Yaşasın Gyöz!

Özünü qapa bilmir, heyi yox...
Dəyənək töküb dişlərini.
Başını yana öydi dərqli-dərqli...
Ölüm ayağında da
Zingildəyir qarnı üçün.
Qaçdı qanlı hersoq.
Çal zəfər təbilini, çal!
Yaşasın Gyöz!

Yalvarır İblisə: – “Bir saat möhlət ver mənə
Köpək ruhumu təslim edirəm”.
İblis ona cavab verir: – “Sənin ruhun
Sopsoyuqdur siyənək qəlbi kimi”.
Dişləri tökülüb ki köpəyin
Çeynəyə bilməsin yağı tikələri.
Qaçdı qanlı hersoq.
Yaşasın Gyöz!

Çolaq, çaş, çöp miskin həyət itləri,
Zibilliklərdə gün keçirib gəbərənlər.
İndi bir-bir təpik atırlar ona,
Bir vaxt onlara ölüm arzulayanlar...
Yaşasın Gyöz!

O sevmirdi dostlarını, sevmirdi qadınları da,
Sevincə, günəşə yad, ağasına yad idi.
Heç nəyi, heç kəsi sevməzdi.
Ölüm arzulayırdı nişanlısına da,
Ayağını basdığı üçün nişan günü.
Həyat Ölümün xoşuna gəlməz, axı.
Çal sevinc təbilini!
Yaşasın Gyöz!

Yenə miskin, çaş, çolaq, çöp
Həyət itləri,
Təpik atırlar ona
Üfunət də çiləyirlər üstünə...
Onlara qoşulub tazılar da zəncirli köpəklər də,
Macar, Brabant, Namyur
Lüksemburq itləri də.
Yaşasın Gyöz!

Qaçır ağzı köpüklənə-köpüklənə,
Ağasının ayaqlarına düşüb gəbərməyə.
Az qapdığına görə təpik yedi ağasından.

Cəhənnəmə vasil olub, ölümlə nigahlandı o
Ölüm ona yaltaqlandı “mənim hersoqum” – dedi.
O da ölümü “inkvizisiyam” adlandırdı.
Yaşasın Gyöz!

Bərk-bərk çalın zəngləri
Bürüsün səmanı oxuduğumuz mahnılar.
Cingildəyin şərab şüşələri, cingildəyin qədəhlər
Yaşasın Gyöz!

I

Lammenin gəmiyə gətirdiyi monax biləndə ki, Gyözlər onu öldürmək fikrində deyillər, ancaq ondan azadolunma haqqını almaq istəyirlər – lovğalanmağa başladı. O gəzişə-gəzişə, başını qəzəblə yelləyə-yelləyə deyirdi:

– Pa-ho! Pa-ho! Pa-ho! Gör mən bu ağac təknəyə ayaq basmaqla necə bir rəzalət, çirkab, xəbislik, murdarlıq girdabına düşdüm! Əgər Allah mənim alınma yağ sürtməsəydi...

Gyözlər soruşdu:

– İt yağı?

Monax da onlara acıqlı-acıqlı kobud cavab verdi:

– İt sizsiniz! – Sonra yenə də cəfəngiyat söyləməyə başladı. – Bəli, bəli, bizim müqəddəs anamız – Roma-katolik kilsəsinin bərəkətli yolundan qaçıb, mənfur lütlərin səmərəsiz çağırışı ilə reformat kilsəsinə sarı gedən – qotur, çirkli, arıq, avara itsiniz! Bəli, bəli, bu saat mən sizin bu ağac təknəzində olmasaydım, Allah çoxdan onu – sizin hamınızla bir yerdə, sizin o məlun silahlarınızla, sizin o cinli toplarınızla, sizin o çox banlayan kapitanınızla, sizin o iyrenc aypanınızla bir yerdə dənizin girdabına yuvarlanmışdı. Bəli, bəli, Allah sizi iblislər səltənətinin dibsiz dərinliklərinə yuvarlardı, orada siz yanmazdınız, xeyr a! Orada siz,

dünya qurtarana kimi soyuqdan quruyub qıclaşacaqdınız, üşüyəcəkdiniz, donacaqdınız. Bəli, bəli, orada, göylər padşahı bizim mərhəmətli anamız – müqəddəs Roma–katolik kilsəsinə, müqəddəs övliyaları, xeyirxah, rəhmdil, hikmətli kral fərmanlarına qarşı olan dinsizlik odunu sizin ürəyinizdə söndürəcəkdə. Bəli, bəli! Mən də yüksək göylər cənnətindən sizə baxırdım, siz də soyuqdan bomboz bozarmış, gömgöy göyərmiş olardınız! *T su!, T su!, T su!* (Belə də olacaq, belə də olacaq, belə də olacaq!)

Dənizçilər, əsgərlər, gəmi şagirdləri onu ələ salıb gülər, ona boru ilə quru noxud atırdılar. O da əlləri ilə üzünü örtürdü.

II

Qanlı hersoqun yerinə azca amansız hökmdarlar – Medina-Seli¹⁵³ və Rekesens¹⁵⁴ gəldi. Onlardan sonra ölkəni kral adından Baş ştatlar idarə etməyə başladı¹⁵⁵.

Zelandiya və Hollandiya¹⁵⁶ əhalisi azad insanlar allahına azad məbədlər yüksəltdi; cəllad papaçılara da, elə orada, dua eləməyə heç kəs mane olmurdu. Oranlı şahzadə isə kral canişinləri sülaləsi yaratmamağı qət etdi. Burası da var ki, Zelandiya və Hollandiya əhalisinin qalibiyyətinə dəniz ilə sədlər – bu təbii bənd və qala divarları çox kömək etmişdi.

Gent barışığında¹⁵⁷ əhali – düşmənçiliyə həmişəlik son qoyulacağını gözləyirdi, lakin belə olmadı: barışıqın əleyhinə olan vallonlar¹⁵⁸ Belçikanı talan elədilər. Boyunlarından iri, qara dənəli təsbəh asılan bu *paternosterknecht**-lər (sonralar Spiyenedə, Gennehauda iki min belə təsbəh tapılmışdı) əkin yerlərində, çəmənlərdə əhalinin minlərlə ən yaxşı atını, öküzünü əlindən alır, bu heyvanları – qadınlarla, qızlarla bərabər qovub aparırdılar, mənzil haqqını vermirdilər, silahla öz zəhmətlərinin bəhrəsini qoruyan kəndliləri anbarda yandırırdılar.

Camaat deyirdi:

---

* Katoliklər (*lat. və fəlməng dilində*)

– Hələ qorx ki, don Xuan¹⁵⁹ öz ispaniyalıları ilə, əlahəzrət də – öz fransızları ilə qəfildən gəlib üstümüzü almasın, ancaq fransızlar hugenotlarla deyil, papaçılarla gələcək, Oranlı Dinməz şahzadə də – Hollandiyaya, Zelandiyaya, Geldernə, Utrextə, Overeysellə başçılıq etmək üçün, ona mane olmamaqdan ötrü Anjulu hersoq¹⁶⁰ ilə gizlin müqavilə bağlamış, Belçikanı ona vermişdir, hersoq da Belçikanın kralı olacaq.

Lakin bəziləri ümidini kəsmirdi; onlar deyirdi ki:

– Baş ştatların ixtiyarında iyirmi min piyada qoşun, güclü topçu hissəsi, şanlı atlı dəstəsi var. Belə qoşun üçün xaricdən gələn heç bir qüvvə qorxulu deyil.

Lakin məsələdən daha artıq xəbərdar olanlar onlara etiraz edirdi:

– Baş ştatların ixtiyarında iyirmi min qoşun var, ancaq bunlar döyüş meydanında deyil, kağızdadır. Atlıların qədəri azdır; *partenosterknecht*-lər onların atını ordugahdan bir mil kənarda oğurlayırlar. Topçu hissəsi heç yoxdur, – son yüz topu, barıtlı, qumbara ilə bərabər, portuqaliyalı don Sebastyana göndərmişlər. İki milyon ekünün necə olduğu heç məlum deyil, – bu pulu biz vergi və kontributsiya şəklində dörd dəfə vermişdik. Gentin, Brüsselin əhalisi silahlanırlar. Gent reforma tərəfdarıdır; Gentlilər hara getsə, brüssellilər də ora gedəcək. Brüsseldə kişilər istehkam düzəldirlər, qadınlar da onların kefini açmaq üçün, qaval çalırlar. Qoçaq Gent də Şən Brüsselə barıtlı top göndərir, çünki “narazılar”dan¹⁶¹, ispaniyalılarından qorunmaq üçün Brüsseldə bunlar azdır. İndi şəhərlərdə də, kəndlərdə də *in't plat landt*, hamı görür ki, nə zadəgan cənablarına, nə də başqalarına inanmaq olar. Biz şəhərlilər də, kəndlilər də çox qəm çəkirik: biz vətənin xoşbəxtliyi üçün ancaq pulumuzu deyil, canımızı da veririk, amma vətənimizdə dolanacaq yüngülləşmiş. Belçikalılar da təşviş içindədir, dilxordurlar: çünki onları döyüşə aparmaq, qalibiyyət eldə etmək üçün etibarlı rəhbərləri yoxdur, – lakin onlar azadlıq düşmənlərini yer üzündən təmizləmək üçün öz söylərini əsirgəməzlər.

İşdən məlumatı olan adamlar öz aralarında deyirdilər:

– Gəntdə barışıq olanda Hollandiya və Belçika senyorları and içmişdilər ki, ədavəti kökündən kəssinlər; and içmişdilər ki, Belçika ilə Niderland bir-birinə kömək edəcək, kral fərmanlarını, müsadirəni aradan götürəcəklər; elan etmişdilər ki, katoliklərlə reformatlar daha bir-birini izləməyəcəklər, söz vermişdilər ki, hersoq Albadan qalan, bizim üçün həqarətli olan sütunları, qənimətləri, əşya üzərindəki yazıları, şəkilləri məhv eləsinlər. Lakin başçıların ürəyindəki ədavət soyumamışdır. Zadəganlar və keşişlər mahallar arasındakı ittifaqın dağılması üçün əllərindən gələni eləyirlər. Ordu üçün ayrılmış pulu mənimseyirlər. Müsadirə olunmuş əmlakın qaytarılması üçün tərtib edilən on beş min məhkəmə işinə baxılmayır. Lüterçilər və katoliklər – kalvinçilər əleyhinə birləşirlər. Qanuni varislər – mülklərindən qəsbkarların qovulmasına müvəffəq ola bilmirlər. Hersoqun abidəsi¹⁶² uçurulmuşdur, lakin zadəganların və keşişlərin qəlbində inkvizisiya surəti əbədi həkk olunmuşdur.

Bədbəxt kəndlilər, şəhərlərin zülm altında qalmış əhalisi – nə vaxt igid, etibarlı bir rəhbərin gəlib, onları azadlıq uğrunda mübarizəyə aparacağını gözləyirdilər.

Onlar öz aralarında deyirdilər:

– Guya vətənin xeyri üçün birləşən, Müqaviləni imzalayan o yüksək vəzifəli şəxslər hanı? Niyə bu ikiüzlü adamlar müqəddəs deyilən bu ittifaqı düzəltmişlər? Dərhal onu pozmaq üçünmü? Bütün bu hay-küylü yığıncaqlar nəyə lazım olmuş? Kralın qəzəbini cəlb etmək, sonra da dağılıb getmək üçünmü? Ən qorxaq, ən satqın, xain adamlar belə edirlər! Bütün bu irimülklü, xırdamülklü zadəganlar – onlar beş yüz adamdı – öz aralarında həqiqi qardaşlıq ittifaqı düzəltseydilər – bizi yırtıcı ispaniyalılarından qoruya bilərdilər. Lakin onlar, Eqmont və Horn kimi, öz faydaları üçün Belçikanın xoşbəxtliyini qurban verdilər.

Xalq deyirdi:

– Ah, fəlakətdir! Şöhrətpərəst, qəşəng don Xuan bizə təşrif gətirmişdir: o, Filippin düşmənidir, lakin daha çox vətənimizin qəddar düşmənidir. O, papanın, həm də öz-özünün adamıdır. Zadəganlar, ruhanilər bizə xain çıxdılar.

Zadəəganlarla ruhanilər ancaq müharibə oyunu oynayırlar. Gent və Brusseldəki evlərin divarlarında, Gyözlərə məxsus gəmilərin dor ağacında xainlərin – sərkdələrin, qala başçılarının adını oxumaq olar: öz qəsri, vuruşmasız don Xuana təslim edən qraf de Didekerndir: Lyöj şəhərini don Xuana satmaq istəyən profosdur; cənab Arsxotdur¹⁶³, Mansfelddir¹⁶⁴, Berleymondur, Rassenxindir¹⁶⁵, Dövlət şurasının üzvləridir: Frislandiyanın hakimi Corc de Lalendir¹⁶⁶, bir də don Xuanın emissarı – baş komandan Rosinyoldur, – bu adam Filipp ilə Xaureki¹⁶⁷ arasında qanlı münsif olmuş, Oranlı şahzadəyə, nəticəsiz də olsa, sui-qəsd etmişdir; sonra da, ispaniyalıları Kambreyə buraxmaq istəyən Kambre arxiyepiskopudur; Baş şatlara üç çəllək qızıl, yəni iki milyon florin təklif edən Antverpen yezuitləridir – pul Baş şatlara ona görə təklif edilmişdir ki, Antverpendəki qəsri dağıtmasınlar, onu sağ-salamat don Xuana təslim etsinlər; sonra da Lyöj şəhəri yepiskopudur; vətənpərvərlərə böhtan atan katolik vaizləridir; Utrext yepiskopudur, – şəhər əhalisi ona, xəyanət torunu qurmaq üçün, başqa yer seçməyi təklif etmişdi; bir də dilənçilik eləyən monaxlar cəmiyyətidir, – bunlar da don Xuanı qızışdırırdılar. Xertogenbos əhalisi rüsvayçılıq sütununa karmel monaxı Pyerin adını vurmuşdu, – o, yepiskopun və başqa ruhanilərin köməyi ilə az qala şəhəri don Xuana təslim edəcəkmış.

Due əhalisi, – ispaniyalıların tərəfini saxlayan yerli universitetin rektorunun *in effigie**-sini asmadılar. Amma Gyözlərin gəmilərində gəlinciklər asılmışdı, – bunların sinəsində monaxların, monastır başçılarının, prelatlarının, həm də monastırlarında min səkkiz yüz varlı monax qadınının və Melin monastırında tərbiyə alan qızların adı yazılmışdı, – onların verdiyi ianələr – vətəni didib parçalayan cəlladlara sərf olunurdu, cəlladlar da bol-bol yeyib-içir, bəzənib-düzənir, lovğalanırdılar.

Bu gəlinciklərdə, bu rüsvayçılıq sütunlarında başqa satqınların da adını oxumaq olardı: Filippvil qalasının komendantı mar-

* Şəklini (*lat.*). Orta əsrlərdə belə bir adət varmış: cinayətkarı tutmaq mümkün olmayanda onun şəklini edam edirlərmiş.

kiz d'Arro idi, – o, döyüş sursatını, yemək ehtiyatını dağıtmışdı ki, bu şeylərin çatışmamazlığını bəhanə edərək, qalanı düşməne təslim etsin; sonra Belver idi, – o, Limburqu düşməne təslim etmişdi, halbuki şəhər hələ səkkiz ay özünü müdafiə edə bilirdi; sonra Flandriya baş şurasının sədri, Brüqqe və Malin bələdiyyə idarəsi sədrləri idi, – onlar don Xuanın gəlməsini səbirsizliklə gözləyirmiş; xəyanət üstündə bağlanan Geldern hesablaşma palatasının üzvləri idi; sonra da Brabant şurasının üzvləri, hersoq dəftərxanasının yüksək vəzifəli şəxsləri, hersoqun yanındakı gizlin və maliyyə şurasının üzvləri idi; daha sonra Menen canişini və ədliyyə rəisi idi; həm də Artua qraflığını talan etməyə gələn iki min fransız ölkəyə buraxan cinayətkarlar idi.

Şəhər camaatı öz aralarında deyirdi:

– Ah, fəlakətdir! Anjulu hersoqu indi buradan qovub çıxartmaq olmaz. O, kral olmaq arzusundadır. Bu alçaq boylu, iri yançaqlı, iri burunlu, sarı üzlü, öyriəgiz adamın Monsa daxil olduğunu gördünüzümü? Vəliəhd olan bu şahzadə qeyri-təbii sevgiyə meyl edir, onun bu qadınlığı ilə kişiliyini titulunda birləşdirib ifadə etmək üçün dalınca deyirlər: “Əlahəzrət xanım, Anjulu hersoq”.

Ulenşpigel xeyli düşündükdən sonra oxudu:

Göylər həmən göylərdir, günəş nur saçır yenə.
Bayraqlara qara bağlayın.
Qara bağlayın qılıncların dəstəyinə.
Gizlədin bəzək-düzəyi.
Üzünü divara çevirin güzgülərin, ağlayın!
Bu mahnım kədərli olacaq,
Satqınlar haqqındadır, oxuduğum bu mahnı.

Gəldilər, ayaqladılar.
Tapdaladılar birər-birər
Məğrur şəhərləri:
Brabantı, Flandriyanı, Lüksemburqu,
Artua, Henneqau, Antverpeni.
Satqın çıxdı: zadəganlar, keşişlər...
Qazanc eşqinə düşmüşlər.
Satqınlar haqqındadır, oxuduğum bu mahnı.

Çapovulçuluq edir düşmənlər dönə-dönə...
Antverpenə soxulub ispanlar.
Rəislər, prelatlar.
İpəyə, qızıla tutub üst-başlarını
Gəzirlər küçələrdə...
Qara ürəklərini
Sərxoş gözlərindən oxumaq olar.

Belə getsə yenidən
İnkvizisiya qayıda bilər.
Onların mübarək qədəmlərilə
Gələr yeni Titelmanlar.
Yenə laməzhəb adlanıb həbs edilər,
Yer üzündəki bütün kar-lallar.
Satqınlar haqqındadır, oxuduğum bu mahnı.

Siz ey Saziş bağlayan,
Rəzillər və qorxaqlar
Bütün el-oba sizi, gecə-gündüz qarğıyır,
Lənətə gələsiniz, lənətə.
Döyüşdən baş qaçıran
İspanların dalınca düşən qara qarğalar.
Kədər təbilini çal!

Ey Belçika torpağı
Sənin bu günahını
Əfv edəmməz gələcək.
Silahlı ola-ola,
Qarət edildin niyə? Yol verməyəydin gərək!
Bir az ləngi, gələcək!
Gör bir dəridən necə
Çıxır alçaq satqınlar:
Günü-gündən artır onlar.
Tutublar böyük-küçük bütün vəzifələri,
Kiçikləri yekələr çəkər daim irəli.

Mübarizəyə qarşı
Sui-qəsd var həmişə.

Tez-tez nifaq salırlar,
Can yandırmırlar işə.
Güzgülərə qara bağlayın.
Qara bağlayın qılıncların dəstəyinə.
Mahnı oxuyuram yenə
Satqınlar haqqındadır, oxuduğum bu mahnı.

Qiyamçı adlandırırlar.
İspanları, narazıları
Qoymurlar əl tutmağa
Bir kimsəni onlara.
Çörək, sığınacaq yer,
Barıt, güllə verənlər
Ələ keçsələr əgər
Dara çəkilirlər dara.

Brüsəllilər “Qalx!” deyir.
Gentlilər də deyir “Qalx!”
“Oyan” deyir Belçika,
“Oyan” deyir bütün xalq,
“Qalx!” Kral ilə papa
Səni ata malı tək
Parçalayıb bölüşür...
Gözəl Flandriyaya
Səlib yürüşüdür lap,
Papanın bu yürüşü.

İt yığnağı.
İlan sürüsü,
Kaftar dəstəsi –
Rüşvətxorlar, satqınlar.
Gəlirlər qan iyinə.
Onların qan içməyi car olubdur aləmə.
Başı bələli Vətən
Abadlaşmış demə.

Papanın sevimlisi.
Farnezinin¹⁶⁸ yolunda hər gün qabıqdan çıxan

Don Xuan
Deyir bunlar.
Bunlar sənin hər yerdə daim hörmət etdiyin
Qızıl pula tutduğun,
Adamlardır adamlar!

Övladlarını ibadətə çağıra-çağıra
Səni yerə sərdilər...
İspaniyalı əliylə,
Bıçaq çəkдилər sənə.
Özləri bilə-bilə.
Oranlı şahzadə
Brüsselə gələndə,
Çıxdılar pişvazına.

O axşam kanal boyu
Oldu atəşfəşanlıq.
Zəfər qayıqlarından
Qorxub qaçdı qaranlıq.
Bəzədi küçələri
Gözlərimiz qamaşdı.
Belçika, bu tamaşa
Qardaşları – Yusifi
Satdığı tamaşadı.

III

Monax gördü ki, onu susduran yoxdur, daha da lovğalanmağa başladı. Dənizçilər, əsgərlər də onu acıqlandırmaq üçün Məryəm anaya, övliyalara söyüdürlər, katolik ayinlərini ələ salırdılar.

Monax da hirslənib özündən çıxır, onların üstünə söyüşü söyüş üstündən yağdırırdı. Çağıra-çağıra deyirdi:

– Bəli, bəli! Mən Gyözlərin fahişəxanasına düşmüşəm! Bəli, bəli, vətənin məlun düşmənləri gör harada imiş! Hələ bir deyirlər ki, inkvizitor kimi müqəddəs adam bunların çoxunu yandırır! Bu murdar soxulcanlar gör nə qədər törəyib artıblar! Bəli, bəli, əlahəzrət cənablarının, əvvəllər öz təmizliyi ilə par-par pa-

rıldayan gözəl, şanlı gəmilərində indi Gyöz soxulcanları, bəli, bəli, üfunətli soxulcanlar qaynaşır. Bəli, bəli, bunlar hamısı soxulcandır, pis iyli, çirkli, rəzil soxulcandır – xoruz kimi banlayan kapitan da, o yekəqarın murdar aşpaz da, bütün o ayparalı din-sizlər də. Kral, topların köməyi ilə öz gəmilərini gücləndirəndə, – bu dəhşətli, iyrənc, üfunətli bəlanı məhv etmək üçün, o gərək barıta, qumbaraya yüz min florindən çox xərcləsin. Bəli, bəli, siz hamınız iblis törəməsisiniz, biddən əmələ gəlmisiniz, siz soxulcanlı divarlar arasında, soxulcanlı örtük altında, soxulcanlı saman döşəmə üstündə şeytanla bir yerdə yatmağa məhkum edilmisiniz. Bəli, bəli, bu iyrənc zinadan da Gyözlər əmələ gəlmişdir. Mən sizə tüpürürəm!

Gyözlər bu sözləri eşidərək axırda dedilər:

– Bu müftəxorun nazı ilə biz niyə oynayırıq? O elə hey bizi söyüb yamanlayır. Asaq bunu boğazından – qurtarsın getsin!

Tez işə girişdilər.

Kəndir gətirdilər, dor ağacına nərdivan qoyub monaxın qollarını bağlayanda, o yalvarmağa başladı:

– Cənab Gyözlər, mənə yazığınız gəlsin. Bu danışan mən özüm deyildim, sizin itaətkar əsiriniz, boynuna kəndir salınan mən yazıq monax danışmırdım, danışan məndə olan iblisin ədavəti idi. Mərhəmətli adamlar, mənə yazığınız gəlsin, əgər istəyirsinizsə ağzıma əsgə düyürcəyi təpin, bu ləzzətli olmasa da, hər halda dar ağacından yaxşıdır!

Gyözlər monaxın dediyinə qulaq asmırdı; monax var gücü ilə müqavimət göstərsə də, onu sürüyə–sürüyə nərdivana sarı aparırdılar. Axırda monax elə vəhşicəsinə bağırdı ki, Lamme təşvişə düşdü: o, mətbəxdə Ulenşpigelin qabağında oturmuşdu, Ulenşpigel də onun yarasını bağlayırdı:

– Oğlum! Oğlum! – dedi. – Mənim donuzumu oğurlayıb kəsirlər! Ax, quldurlar! Eh, ayağa dura bilsəydim!

Ulenşpigel göyertəyə qalxdı, donuzun əvəzində monaxı gördü. Monax onun qabağında diz çöküb əllərini qaldırdı, fəryad eləməyə başladı:

– İgid Gyözlərin başçısı, quruda, dənizdə düşmənləri lərzəyə salan, cənab kapitan! Sizin əsgərlər istəyir ki, məni boşboğazlıq etdiyim üçün dar ağacından assınlar. Cənab kapitan, bu ədalətli iş deyil. Belə olanda, onda bütün vəkillərin, prokurorların, bütün vaizlərin, bütün arvadların boynuna kəndir yaxalıq keçirin, onda insan nəsli kəsilər. Cənab, məni kəndirdən qurtarın, qoyun mən həmişə sizdən ötrü allaha dua eləyim, mənim dualarımla siz əbədi əzabdan xilas olarsınız. Məni bağışlayın! Cəfəngiyat iblisi məni yoldan çıxartdı, mən də elə hey danışardım. Başıma gör nə müsibət gəldi! Səfrəm başıma vurdu, buna görə də elə şeylər danışdım ki, əvvəllər bu mənim heç ağılıma da gəlməzdi. Cənab kapitan, aman verin, siz də cənablar, məndən ötrü xahiş eləyin!

Birdən Lamme özü bir köynəkdə göyertəyə gəlib dedi:

– Kapitan, siz də, mənim dostlarım! Deməli, çıxıran donuz deyilmiş, monaxmış? Buna çox sevindim, çox sevindim. Ulenşpigel, oğlum, bu cənab – əqdəs haqqında sənə çox maraqlı bir təklif eləmək istəyirəm. Onu öldürmə, sərbəst də buraxma, yoxsa o lap yəqin bir əclafliq edəcək. Buyruq ver, göyertədə ona bir qəfəs qayırsınlar, – axta xoruzlar üçün düzələn qəfəs kimi; lazımı qədər havası olsun, ancaq orada oturmaq, bir də uzanmaq mümkün olsun. Onu mən yemləyəcəyəm, – mənim istədiyim qədər şey yeməsə, onda qoy onu assınlar.

Ulenşpigellə o biri Gyözlər dedi:

– Verilən şeyin hamısını yeməsə, asacağlıq.

Monax soruşdu:

– Yekəqarın, sən nə tədbir tökdün?

Lamme:

– Görərsən, – dedi.

Ulenşpigel Lammenin istədiyini yerinə yetirdi: monaxı qəfəsə saldılar; indi hamı ona könlü istəyən qədər baxa bilirdi.

Ulenşpigel Lammedən az sonra mətbəxə enəndə gördü ki, Lamme Nele ilə mübahisə eləyir:

– Yox, mən yalan demirəm, yalan demirəm! Mən uzanacağam, onlar da mənim qab-qazanıma əl salacaqlar? Mən buzov deyiləm ki, səhərdən axşama kimi saman üstündə yatıb qalım!

Nele onu sakitləşdirirdi:

– Lamme, hirslənmə! Yaran açılar, sən də ölərsən.

Lamme də dedi:

– Nə olar ki, ölərəm – ölərəm də! Arvadsız yaşamaq məni tənqə gətirib. Onun əlimdən çıxması bəs deyilmiş kimi, hələ sən də məni, gəmi aşpazını xörəklərə baxmağa qoymursan! Sən bil-mirsən ki, xörək şirəsinin, qızartmaların ətri özü adamı sağaldır? Bu mənim ruhumu möhkəmləndirir, müsibətə düşəndə mənə təsəlli verir.

Nele:

– Lamme, – dedi, – bizim sözüməzə qulaq as, biz səni sağaldarıq.

Lamme onun sözünə qüvvət verdi:

– Mən özüm istəyirəm ki, siz məni sağaldasınız, ancaq mən – bir əclafın, nadanın, murdarın, ağzının tüpürcəyi tökülənin, burnunun suyu axanın, şıplıq gözlü biri gəlib gəmi aşpazının taxtında oturmasına, çirkli barmaqlarını xörək şirəsinə salmasına yol verə bilmərəm, taxta qaşığı onun tərəsinə ilişdirərəm, – taxta qaşığı da o saat mənim əlimdə dönüb dəmir olar.

Uleşpigel:

– Hər necə olsa, sənə köməkçi lazımdır, – dedi, – sən axı yaralısan...

Lamme birdən vəhşi kimi bağırdı:

– Mənə – köməkçi? Mənə – köməkçi? Kolbasa döyülmüş ətlə doldurulan kimi – sən də nankorluqla doldurulmuşsan! Mənə – köməkçi? Oğlum, bunu da mənə – öz dostuna sən deyirsən, – nə vaxtdan bəri səni doyunca yedirib-bəslədən adama deyirsən? Bax, mənim yaram belədə açılar! Hiyləgər dost, kim səni burada mənim kimi yaxşı yedirib bəslər? Əgər sənə, cənab kapitan, sənə də, Nele, mən ləzzətli raqu hazırlamasam, – onda siz necə olarsınız?

Uleşpigel:

– Onda özümüz mətbəxdə bir təhər biş-düş elərik, – dedi.

Lamme həyəcanla:

– Yaman da biş-düş elərsən! – dedi. – Mətbəxdə sən yemək-
içməyi, xörəkləri ətrini iyələməyi, nəfəsinə çəkməyi bacararsan,
amma mətbəxdə çalışmaq – sənə aid iş deyil. Cənab kapitan,
mənim yazıq dostum! Acığın gəlməsin, sənə bir şey deyim: me-
şin çanta parçalarını sənə verərəm, sən də deyərsən ki, bunlar
bağırsaqdır. Oğlum, icazə ver, icazə ver, mən öz aşpazlıq vəzifə-
mi yerinə yetirim, yoxsa quruyub qaxaca dönərəm.

Ulenşpigel də dedi:

– Yaxşı da, öz vəzifəni yerinə yetir. Amma sənın yaran sa-
ğalmasa, mən mətbəxi bağlayacağam, biz də ancaq suxarı ilə
dolanacayıq.

Lamme sevincindən ağlayaraq ucadan dedi:

– Ah, oğlum, sən Məryəm ana kimi mərhəmətlisən!

IV

Hər necə olsa, görünür, o sağalmışdı.

Hər şənbə günü Gyözlər Lammenin uzun qayışla monaxın
yoğunluğunu bel tərəfdən ölçdüyunü görərdi.

İlk şənbə günü dedi:

– Dörd futdur.

Sonra özünü ölçdü:

– Dörd fut yarımındır, – dedi.

Ovqatı təlx oldu.

Lakin səkkizinci şənbə günündə monaxı ölçüb sevindi, dedi ki:

– Dörd, bir də dörddə üç futdur.

Monax da, Lamme ölçəndə bərk acıqlanırdı:

– Məndən nə istəyirsən, ay yekəqarın?

Lamme də, cavab vermək əvəzinə, ona dilini göstərirdi.

Dənizçilər, əsgərlər Lammenin monaxa gündə yeddi dəfə
başqa-başqa xörəklər gətirdiyini görürdü.

– Bax, bu Flandriya yağında hazırlanmış paxladır. Monastır-
da heç belə şey yeməsin? Öz aramızdır, yaman kökəlməsin. Onu
da sənə deyim ki, bizim gəmidə arıqlamırlar. Kürəyində necə

xırda balıqlar əmələ gəldiyini hiss eləyirsənmi? Çox keçməz, döşəksiz də yata bilərsən.

Monaxa ayrı bir xörək gətirib deyirdi:

– Bu da Brüssel qaydasınca bişirilmiş *koekebakk*-dır. Fransada buna krep deyirlər, özləri də nə qaradır, nə də matəm rəngində, – ağdır, yaxşı da qızardılıb. Onlardan yağ damır, görürsən? Sənin də yekə qarından bu yaxında belə yağ damcılacaq.

Monax deyirdi:

– Mən axı ac deyiləm.

Lamme də:

– Ye, ye! – deyirdi. – Zati-qarınqulu cənabları, bu axı çovdar blinisi deyil, bu ən yaxşı buğda unundan hazırlanıb, zati-dördbucaq cənabları! Ba, sən beşinci buxaq da bağlayırsan! Ürəyim ya-man sevinir. Ye!

Monax da deyirdi:

– Ay yekəqarın, məni rahat qoy!

Lamme də qəzəblənirdi:

– Sənin canın mənim əlimdədir. Yoxsa sən kəndiri – noxud əzməli, qızartma çörəkli bir dolu qazan supdan üstün tutursan? Bu saat gətirəcəyəm.

Az sonra Lamme, əlində yekə bir qab monaxın yanına gəldi.

– Noxud əzməsinin yaxşı məclisdən xoşu gəlir, buna görə mən ora alman *knoedel*-də əlavə elədim: bunlar undan hazırlanmış çox ləzzətli kürəciklərdir; bunları diri-diri qaynar suya atmaq lazımdır, hərçənd bunlar mədəyə ağırlıq eləyir, amma bundan kökəllirlər. Nə qədər bacarırsan ye. Nə qədər çox yesən, bir o qədər mənə kef verəcəksən. Ancaq, xahiş eləyirəm, özünü elə göstərmə ki, guya qarının partlayır, ləhləmə, guya çox yemisən, – sən yeməkdə ol! Kəndirdə asılmaqdan yaxşıdır, – elə deyilmi? Budunu göstər görüm! Buddan da kökəlmisən dövrələməsinə iki fut yeddi düymədir! Heç bir bud buna tay ola bilməz!

Bir saat sonra o yenə də monaxın qabağında göründü, dedi:

– Bu da doqquz göyərçin. Bu zərərsiz quşlar bizə etibar eləyib gəminin üstündə uçurdu, səndən ötrü vurublar. İyrənmə, ye!

Onların içinə bir az yağ, çörək içi, əzilmiş müşk cevizi, sənin dərin kimi parıldayan mis həvəngdə döyülmüş mixək qoymuşam. Əlahəzrət günəş cənabları sənin sifətin kimi aydın üzdə əks olunduğu üçün xoşbəxtdir. Sənin sifətin də piyə görə, qalın piy təbəqəsinə görə aydındır, bunun üçün də sən tamamilə mənə minnətdarsan.

Lamme monaxa beşinci dəfə *waterzoey* gətirdi. Soruşdu ki:

– Balıq solyankasından xoşun gəlirmi? Dəniz səni aparır da, dəniz səni yedirib bəsləyir də, – bundan artıq o, kralın özü üçün də bir şey eləyə bilməz. Bəli, bəli, beşinci buxağın lap əməllicə artır, özü də onun sol tərəfi sağ tərəfindən çox olur. Onun uğursuz tərəfini daha artıq yemləmək lazımdır, – Allah havayı yerə deməyib ki: “Hər şeydə ədalətli olun”. Piy düzgün yayılmayan yerdə ədalət haradan ola bilər? Altıncı naharda sənə balıqqulağı gətirəcəyəm – bu yoxsullar istridiyəsidir. Monastırda bunu hazırlaya bilmirlər: qaynadırlar elə o saat da yeyirlər. Görək belə olmasın: qaynatmaq – hələ müqəddimədir. Qaynadandan sonra onların qabığını çıxartmaq lazımdır, onların zərif bədənciklərini görə balaca qazan qoyub, kərövizdə, müşk cevizində, mixəkdə xeyli pörtlədsən; onun şirəsi də belə olmalıdır: pivə ilə yağ; bunların da yanınca yağda qızardılmış quru çörək vermək lazımdır. Mən də həmin bu balıqqulaqlarını belə hazırlamışam. Uşaqlar nə üçün həmişə ata-analarına minnətdar olmalıdır? Yaşadıqları evə görə, göstərilən mehribanlığa görə, xüsusilə, yedikləri xörəyə görə. Odur, ki, sən məni öz atan kimi, anan kimi istəməlisən, yekə qarnın da mənə oğulluq təşəkkürünü bildirməlidir. Gözlərini niyə elə bərəldib mənə acıqlı-acıqlı baxırsan?

Bu saat sənə un qatılmış, darçın səpilmiş çox şirin pivə supu da gətirəcəyəm. Bilirsən niyə? Ona görə ki, sənin piyin lap şəffaf olsun, dərinin altında titrəsin. Sən bu saat həyəcanlananda da o görünür. Axşam zəngi çalınır. Rahat yat, sabahki günü fikirləşmə. Arxayın ola bilərsən ki, sən sabah yenə yağlı xörək yeyəcəksən, öz dostun Lammeni də görəcəksən, – bu Lamme sənə yağlı yemək hazırlamaq üçün ərinməyəcək.

– Çıx get! Qoy məni allaha dua eləyim!

Lamme də deyirdi:

– Dua elə, xorultunun ürəkaçan musiqisi altında dua elə! Pi-vədən, yatmaqdan daha da kökələcəksən, yaman kökələcəksən! Mən də valeh olacağam.

Lamme bunu deyib yatmağa getdi.

Dənizçilər, əsgərlər ona deyirdi:

– Sən nə üçün bu monaxı belə yedirib bəsləyirsən? Axı onun səndən zəhləsi gedir!

Lamme də onlara deyirdi:

– Mənim işimə qarışmayın. Mən böyük iş görürəm.

V

Dekabr ayı gəldi – uzun gecələr ayı. Ulenşpigel oxuyurdu:

Anjulu! Hersoq həzrətləri
Üzə çıxartdı qəlbindəkini,
Belçikaya hakim olmaq istədi,
Amma ispanlaşmış əyalətlər
Anjulaşmadı onun acığına:
Töycü də vermədilər ona.
Çal təbili, çal:
Anjulu biabır oldu!

Ştatların ixtiyarındadır,
Malikanələr, aksizlər, rentalar.
Magistrləri onlar qoyur iş başına,
Vəzifə də satırlar,
Buna görə reformatlara
Qəzəblənib Anjulu hersoq.
Bütün fransızların kafir çağırdığı.
Anjulu ay biabır oldu ha!

Əlahəzrət Hersoq
Qılıncla, zor gücünə,
Can atır taxtı-taca.

Hakimi mütləq olmaq istəyir,
Kələklə, hiylə ilə şəhərləri
Hətta Antverpeni də
Çapıb–talamaq istəyir.
Zadəganlar, şəhərlilər! Ayıq olun! Xəbərdar!
Anjulu ay biabır oldu ha!

Fransa, sənə qarşı deyil,
Xalq qəzəbindən qopan tufan,
Sənin mərd torpağın deyil,
Bu qədər ölümcül yara alan.
Sənin övladların deyil
Kip–Dorp darvazalarını
Qanlı meyitləri ilə bağlayan.
Anjulu ay biabır oldu ha!

Fransa, səkilərdə ölüb qalanlar
Sənin övladların deyil.
Onlar əclaf Anjulunun adamlarıdır.
Sənin qanını içənlərdir, Fransa.
İndi də içmək istəyirlər bizim qanımızı.
Arzu bir şeydir,
Əməl başqa bir şey...
Anjulu ay biabır oldu ha!

Ali–məqam hersoq həzrətləri
Bağıra–bağıra soxulub əsgərsiz şəhərə.
“Vur! Öldür! Var olsun messa!”
Qışqırır onun “qoçaqları”
Baxışlarından azgınlıq və şəhvət yağır.
Anjulu ay biabır oldu ha!

Zavallı xalq, səninlə nə işimiz,
Onlara düşmənlik.
Dözmürük ağır vergilərinə,
Duz haqqına, “dinməver”inə...
Yağlayırlar bizi, səni lənətləyərək.
Qarət edirlər sənə halal çörəyini.

Lamme də cavab verirdi ki:

– Mən səni təhqir eləmirəm, mən səni yedirib bəsləyirəm.

Xəfif külək əsirdi, günəş adamı isidirdi. Titrətmə tutan Lamme, sayıqlama vaxtında özünü suya atmamaq üçün, onu çarpayıya bərk-bərk bağladılar: Lammeyə elə gəlirdi ki, o mətbəxdədir. Deyirdi ki:

– Sobamız bu saat yaman pırıldaıyır. Bu saat mənim üstümə yelbəquşu yağışı yağacaq. Arvad, bağda cələ qur! Sənin qolun dirsəyə kimi açıq olanda mənim xoşuma gəlir. Sənin qolun ağappaqdır! Mən bu saat onu dodaqlarımla dişlərəm, dişlərəm: dodaqlar – məxmər dişdir. Kimə qalacaq o gözəl bədən, sənin nazik, ağ koftandan görünən o dolğun döşlər? Mənə, mənə, mənim çox qiymətli sevgilim! Kim mənə xoruz pipiyi, çolpa büzdümü qızardacaq? Ancaq çox müşk cevizi qoyma, – ondan adam daha bərk titrədir. Sous – ağdır, zirədir, dəfnə yarpağıdır. Bəs sarısı hanı?

Ulenşpigelə işarə elədi ki, əyilsin, qulağına pıçıldadı:

– Bu saat üstümüzə ov quşları yağış kimi yağacaq. Sənə həmişə verdiyimdən dörd yelbəquşu çox verəcəyəm. Sən – kapitan. Ancaq özgəsinə demə ha, məni ələ vermə.

Sonra o gəmiyə dəyən ləpələrin xəfif səsinə eşitdi, dedi ki:

– Sup qaynayır, oğlum, sup qaynayır! Ancaq soba nə yavaş qızır!

Huşu özünə gələn kimi monaxdan danışdı:

– Haradadır? Kökəlirmi?

Bir gün dedi ki, yekə qapanı göyərtəyə gətirin: bir gözünə məni qoyun, o biri gözünə monaxı. Monax qapana çıxan kimi Lamme bu biri gözündə havaya qalxıb həyəcanla dedi:

– Bax, ağırlıq buna deyərlər! Bax, ağırlıq buna deyərlər! Mən onun yanında bədənsiz ruham, – az qaldı quş kimi pırr eləyib uçam. Qulaq asın, görün sizə nə deyirəm: onu götürün, yoxsa mən düşə bilmərəm. İndi çəki daşı qoyun, monaxı yenə də qapana qaldırın. Onun ağırlığı neçədir? Üç yüz on dörd girvənkə? Bəs mən? İki yüz iyirmi!

VII

Ertəsi gecə, hava təzəcə işıqlananda, Lammenin çığırtısı Ulenşpigeli yuxudan oyatdı.

– Ulenşpigel! Ulenşpigel! Gəmiyə gəl! Onu buraxma! Kəndiri kəsin! Kəndiri kəsin!

Ulenşpigel göyörtəyə qalxdı.

– Nə çığırırsan? – dedi. – Burada heç kəs yoxdur.

Lamme:

– Odur, odur, – dedi, – mənim arvadım, odur, flibotun ətrafında üzən qayıqdadır, bəli, bəli, bəli, həmin flibotdadır, oxumaq, viola səsi oradan gəlirdi.

Nele də göyörtəyə qalxdı.

Lamme ona dedi:

– Kəndiri kəs, qızım! Özün görürsən ki: yaram sağalıb. O öz zərif əlləri ilə mənim yaramı bağladı, bəli, bəli, o! Bax, bax: odur, qayıqda durub! Qulaq as! Oxuyan odur! Gəl, sevgilim, zavallı Lammeni atma! Sənsiz o yetimdir.

Nele onun əlini tutdu, alnını yoxladı.

– Qızdırması çoxdur, – dedi.

Lamme:

– Kəndiri kəsin, – dedi. – Qayıq verin! Mən diriyəm, xoşbəxtəm, yaram sağalıb.

Ulenşpigel kəndiri kəsdi. Lamme, ağ kətan tumanda, çarpayından yerə atıldı, özü suya qayıq endirməyə başladı.

Ulenşpigel Neleyə dedi:

– Lammeyə bax, onun səbirsizlikdən əlləri əsir.

Qayıq suya enən kimi, Ulenşpigel, Nele, Lamme, avarçəkən-lə bərabər ora atıldı, uzaqda, limanda duran flibota sarı getdilər.

Lamme avarçəkənə kömək edərək dedi:

– Qəşəng flibot!

Şərq şüaları ilə qızaran, bülluru xatırladan səhər soyuğunda gəmi, gəminin dor ağacları aydın görünürdü.

Lamme avar çəkirdi.

Ulenşpigel soruşdu:

– Sən onu necə tapdın?

Lamme qırıq səslə danışmağa başladı:

– Mən özümü yaxşı hiss elədim, yatdım. Birdən səs eşitdim. Bir ağac şey gəminin yanına dəydi. Qayıqmış. Dənizçi yüyürdü: “Kimdir?” Cavabında asta səs eşidildi: onun səsi idi, oğlum, onun səsi, onun zərif səsi: “Dostlar!” Bunun ardınca bir adamın kobud səsi eşidildi: “Yaşasın Gyöz! “İonna” flibotu kapitanından Lamme Qudzaka”. Dənizçi nərdivanı aşağı saldı. Ay tamam işıqlanırdı. Gördüm ki, göyörtəyə kişi paltarlı bir adam qalxır. Ancaq bu adamın iri ombaları, dolu dizləri, enli çanağı var. Fikirləşdim ki: “Yox, bu paltarımı dəyişmiş arvaddır”. Birdən elə bil qızılgül açıldı, mənim üzümə toxundu, – oğlum, bu onun do-daqları idi. Sonra eşitdim ki, o danışdı – başa düşürsən: o danışdı! O məni öpüşə qərq eləyir, ağlayır. Məndə elə bir hiss əmələ gəldi ki, elə bil mənim bədənimə duru, ətirli alov yayıldı: “Mən bilirəm ki, – dedi, – pis hərəkət eləmişəm, ancaq səni sevirəm, mənim ərim! Mən allaha and içmişdim, ancaq andımı pozdum, mənim ərim, mənim sevimli ərim! Mən tez-tez sənin yanına gəlirdim, ancaq yaxınlaşmağa cəsarət eləməirdim. Axırda dənizçi icazə verdi. Mən sənin yaranı açıb bağladım, sən məni tanımadın. Mən səni sağaltdım. Mənə acığın tutmasın, mənim ərim, Mən səni gözdən qoymurdum, ancaq qorxuram: o buradadır, sizin gəmidədir. Burax məni! O məni görsə, qarğıyacaq, onda mən həmişə odda yanacağam!” O gülə-gülə, ağlaya-ağlaya məni yenə öpdü, ancaq mənim yalvarışıma, göz yaşımə baxmayıb getdi. Oğlum, sən mənim qollarımı, qıçlarımı bağlamışdın, amma indi...

Lamme bunu deyəndə, gücü yetdikcə avarlara güc verirdi: əlindəki hər kürək – yayı tarım çəkilməmiş oxu xatırladırdı, – indi-cə bu oxlardan göyü ox qalxacaqdı.

Onlar flibota lap yaxınlaşanda Lamme dedi:

– Odur, ey, göyörtədədir, viola çalır, – mənim gözəl arvadım: altun saçlı, qonur gözlü, hələ də qəşəng üzlü, dolu qollu, ağ əlli arvadım! Qayıq, dalğadan dalğaya atıl!

Flibotun kapitanı, yaxınlaşan qayığı, var gücü ilə avar çəkən Lammeni görüb, göyərtədən nərdivan sallamağı əmr etdi. Lamme atılaraq qayığı üç sajdədən çox geri itələdi, az qaldı ki, suya düşsün. Pişik kimi göyərtəyə qalxaraq, arvadının üstünə cumdu, o da fərəhindən donaraq Lammeni qucaqlayıb öpməyə başladı.

– Lamme, məni aparma, – dedi. – Mən allaha and içmişəm. Ancaq səni sevirəm. Ah, mənim əziz ərim!

Nele həyəcanla dedi:

– Bu ki Kallegen Heybrextsdir, gözəl Kallegen!

O da:

– Bəli, mənəm, – dedi. – Ancaq əfsus! Mənim gözəlliyimin yarısı gedib!

Onun üzündən kölgə keçdi.

Lamme çığırdı:

– Sən nə eləmişən? Sənə nə olub? Niyə məni atmısan? Niyə sən bu saat məndən qaçmaq istəyirsən?

Qadın təzədən sözə başladı:

– Mənə qulaq as, ancaq hirsənmə. Hamısını açıb sənə deyim. Mən bilirdim ki, monaxlar Allah bəndəsidir, onlardan birinə inandım – onun adı Kornelis Adriansendir.

Lamme bu adı eşidəndə bərk çığırdı:

– Nə? O kinli riyakarın ağız yerində çirkab çalası var, burdan o ancaq iyərənc zir-zibillər fısqırdır, o ancaq reformatların qırılmasından başqa ayrı bir söz demir. İnkvizisiyanın bu ən bariz tərəfdarı, kral fərmanlarını tərifiyləyən adam? Bu alçaq əxlaqsız...

Kallegen onun sözünü kəsdi:

– Allah bəndəsini təhqir etmə!

Lamme sözünə davam etdi:

– Mən o Allah bəndəsini tanıyıram! O alçağın biridir, rəzildir. Gözəl Kallegenin pozğun monaxın əlinə düşməsi lazımmiş! Yaxın gəlmə – öldürərəm! Amma mən bunu necə sevirdim! Mənim aldanmış, zavallı qəlbim ancaq bunun üçün döyünürdü! Sən niyə buradasan? Niyə xəstələndə sən mənə baxmısan? Qoyaydın mən öləydim! Get! Səni görmək istəmirəm! Get! Yoxsa səni dənizə ataram. Mənim bıçağım hanı?..

Kallegen onu qucaqladı:

– Mənim ərim, Lamme, ağlama! Mənim barəmdə pis fikirlərdə olma! O monaxla mənim yaxınlığım yox idi.

Lamme ağlaya-ağlaya, dişlərini qıçırdada-qıçırdada çıxırdı:

– Yalan deyirsən! Mən hələ indiyə kimi qısqanmamışam, indi qısqanıram. Öldürücü ehtiras! Həm özümdən çıxıram, həm sevirəm, səni öldürmək də istəyirəm, qucaqlamaq da istəyirəm. Get! Yox, qal! Bunun üçün burnumun ucu göynəyirdi: indi qanıni tökmək istəyirəm. Mənim bıçağım haradadır? Məni nəşə yandırır, gəmirir, yeyir, sən də mənə gülürsən.

Kallegen məsum və müti halda, göz yaşı tökə-tökə onu qucaqlamışdı. Lamme deyirdi:

– Bəli, əlbəttə, mən nahaq yerə özümdən çıxıram. Bəli, əlbəttə, sən mənim namusumu qoruyurdun, ailə namusumu, – biz kişilər bunu dərhal arvad tumanına bağlayırıq. Sən onda mənə elə şirin gülümsəmişdin, – onda ki, dostlarınla vaizə qulaq asmağa getməni xahiş eləmişdin...

Kallegen onu öpə-öpə deyirdi:

– Qoy mən deyim! Düzünü demirəmsə, qoy elə burdaca ölüm.

Lamme:

– Yaxşı da, öl! – dedi. – Sən axı lap yəqin yalan deyəcəksən.

Kallegen yalvarırdı:

– Mənə qulaq as!

– Danış ya danışma, mənim üçün fərqi yoxdur.

Kallegen sözə başladı.

– Adriasen ata yaxşı moizəçi hesab olunurdu. Ona qulaq asmağa getmişdim. O deyirdi ki, ruhani ad, evlənməmək dünyada hər şeydən yüksəkdir, çünki inananlar bu yolla cənnətə daha tez düşürlər. Onun odlu, coşqun nitqi çoxlu namuslu qadınları, o sıradan məni də sarsıtdı, xüsusilə dul arvadları, qızları. Evlənməmək – təkmilləşmək yolu idi, o bizə bu yol ilə getməyi məsləhət gördü, biz də and içdik ki, daha kişi görməyəcəyik...

Lamme qəhərli-qəhərli onun sözünü kəsdi:

– Əlbəttə, ondan başqa.

Kallegen acıqlı dedi:

– Kəs səsini!

Lamme dedi:

– Yaxşı da, danış! Sən mənə elə ağır zərbə endirmisən ki, mən daha özümə gələ bilməyəcəyəm.

– Yox, gələrsən, kişi, indi biz daha ayrılmayacağıq.

Kallegen onu qucaqlayıb öpmək istədi, Lamme onu özündən itələdi.

Kallegen dedi:

– Dul arvadlar söz verdilər ki, ikinci dəfə ərə getməyəcəklər.

Lamme qısqançlıq fikirlərinə dalaraq ona qulaq asırdı.

Kallegen təşvişlə sözünə davam etdi:

– O ancaq cavan, qəşəng arvadları özünə ruhani qızlığa qəbul edirdi, qalanlarını öz ruhanilərinə göndərirdi. O dərhal belə bir qayda qoydu: onun ruhani qızları ancaq ona günahlarını bağışlatdırmalı idilər, hamı bu barədə ona söz verdi, mən də. Təcrübəli yoldaşlarım məndən soruşdular ki, sən günahlarını bağışlamağa hazırlaşmaq istəmirsən? Mən razılıq verdim. Brüqqədə, Daşyonanlar sahilində, minoritlər monastırı yaxınlığında Kalle de Najaj adlı bir arvad yaşayırdı: qızlar onun yanında oxuyurdu, həm də yemək yeyirdi, o da onlardan bunun üçün ayda bir çervon pul alırdı. Kornelis gizlin yolla Kalle de Najajın yanına gəldi. Onun evində, balaca otaqda mən Kornelislə tək qaldım. O dedi ki, bütün təbii, şəhvani meyllərim barəsində ona danışım. Mən əvvəl cəsarət etmədim, lakin sonra yola gəldim. Bərk ağladım, ancaq hamısını açıb dedim.

Lamme inildədi:

– Ax-x-x! Bu əba geymiş donuz sənin zərif qəlbinin günahlarına qulaq asdı?

– O mənə elə hey deyirdi, – bu lap həqiqətdir, kişi, – Allahdan, insanlardan çox qorxmaq lazımdır, biz Allahın qabağında utanmamalıyıq, bütün gizlin arzularımızı ruhani ataya açıb deməliyik, onda biz qulaq asılmağa, tövbə etməyə layiq olaraq. Sonra dedi ki, mən onun qabağında çılpaq olmalıyam, belə ki, mənim günahkar bədənim tutduqları günah işlər üçün ən yüngül cəza alsın. Bir gün o məni soyunmağa vadar elədi, elə ki, mənim

alt köynəyim əynimdən düşdü – mən huşumu itirdim. O, buruna çəkilən duzla məni özümə gətirdi. Dedi ki: “Qızım, bu dəfə bəsdır, iki gündən sonra gəl, çubuq da gətir”. Bu çox sürdü, ancaq heç vaxt... and olsun allaha, bütün övliyalara... Mənim ərim!.. Başa düş məni... Mənə bax!.. Arxayın ol ki, mən yalan demirəm. Mən təmiz olmuşam, sənə sədaqətli qalmışam... həmişə də ancaq səni sevmişəm.

Lamme çığırdı:

– Yazıq zərif bədən! Ax, sənin geyimindən asılan bu rüsvayçı ləkə!

Kallegen dedi:

– Lamme! O bizim allahın adından, bizim kilsənin müqəddəs anası adından danışdı, mən ona qulaq asmaya bilərdimmi? Mən səni həmişə sevmişəm, ancaq Məryəm anaya and içmişəm ki, özümü sənə təslim etməyəm. Yenə də mən zəiflik hiss edirdim – sənə qarşı zəiflik! Brüqqədəki mehmanxana yadındamı? Mən Kalle de Najajın yanında idim, sən Ulenşpigellə eşşəyin üstündə gedirdin. Mən sənin ardınca getdim. Yanımda pulum vardı, özümə xərcləməmişdim, amma sənin ac olduğunu dərhal başa düşdüm. Məni özünə çəkdi, sənə yazığım gəldi, sevgi məni rahat qoymadı.

Ulenşpigel soruşdu:

– İndi o hardadır?

– Kinli adamlar ona böhtan atdılar, onun işi məhkəməyə düşdü, axırda Andriansen ata Brüqqeni tərkləməyə, Antverpendə gizlənməyə məcbur oldu. Flibotda dedilər ki, mənim ərim onu əsir alıb.

Lamme çığırdı:

– Necə? Mənim yedirib-bəslədiyim monax odur?

Kallegen əlləri ilə üzünü örtüb cavab verdi ki:

– Bəli.

Lamme bağırdı:

– Balta verin mənə! Balta verin! Onu öldürüb bu azgın keçinin piyini hərraca qoyacağam! Bu saat geriyyə, gəmiyə! Qayıq! Qayıq hanı?

Nele dedi:

– Əsiri öldürmək, ya yaralamaq – pis işdir.

Lamme soruşdu:

– Niyə mənə elə acıqlı-acıqlı baxırsan? Onu öldürməyə qoy-mazsan?

Nele də cavab verdi ki:

– Qoymaram.

– Yaxşı, ona pis bir şey eləməyəm. Ancaq qoy onu qəfəsdən açıb buraxım. Qayıq! Hanı qayıq?

Az sonra qayığa mindilər. Lamme bərk çəkirdi, yol uzununu da ağlayırdı.

Kallegen soruşdu:

– Dilxorsan, ərim?

Lamme də:

– Yox, – dedi, – mənim kefim kökdür: sən bir daha mənim yanımdan getməyəcəksən ki?

– Yox, – dedi.

– Deyirsən ki, təmiz olmuşam, sənə sədaqətli qalmışam. Ancaq, mənim canım-ciyərim, sevgilim Kallegen, mən səninlə bir gün görüşmək ümidində idim, ancaq indi bu monaxın üzündən bizim xoşbəxtliyimiz zəhərlənəcək – qısqanlıq zəhəri ilə... Mən qəmgin olanda, ya eləcə yorulanda, sən çıxılpaq mənim gözümün qabağında canlanacaqsan, hiss edəcəyəm ki, sənin gözəl bədənini o iyrenc qamçı ilə döyüb. Bizim sevgimizin baharı mənim oldu, yayı – onun. Payızı yağmurlu, dumanlı olacaq; onun ardınca qış gələcək, mənim dəyişməz sevgimi dəfn edəcək.

Kallegen soruşdu:

– Ağlayırsan?

Lamme:

– Hə, – dedi, – keçən şey bir də geri qayıtmaz.

Nele sözə qarışdı:

– Əgər Kallegen doğrudan da sənə sədaqətli olubsa, – sənə belə kinli olmağın üçün o səni atmalıdır.

Kallegen dedi:

– O, təsəvvür etmir ki, mən onu necə sevirəm.

Lamme dedi:

– Doğrudanmı? Gəl yanıma, mənim canım–ciyərim, gəl yanıma, mənim arvadım! Daha nə yağışlı–dumanlı payız var, nə qəbirqazan qış.

Lammenin kefi açıldı. Çox keçmədi, onlar gəlib gəmiyə çatdılar. Ulenşpigel qəfəsin açarını Lammeyə verdi. Lamme də qəfəsi açdı. Monaxı qulağından tutub bayıra çıxartmaq istədi, mümkün olmadı. Sonra monaxı yanpörtü çıxartmaq istədi, bu da bir nəticə vermədi.

– Qəfəsi sındırmaq lazımdır, – dedi, – axta xoruz kökəlib.

Nəhayət monax, əllərini qarnına qoyub, gözlərini bərəltədi, qəfəsdən çıxdı; elə bu anda dalğa gəlib gəmini yırğaladı, monax kəlləmayallaq aşdı.

Lamme ona dedi:

– Yenə mənə yekəqarın adlandıracaqsan? Sənin qarnın mənəkindən yekədir. Kim səni gündə yeddi dəfə yedizdirdi? Mən. A səs–küylü adam, sən nədən sakitləşdin, öz acığını yazıq Gyözlərə mərhəmətə çevirdin? Bircə il də bu qəfəsdə otur – onda oradan heç çıxmazsan. Hər tərənəndə sənin üzün – bişmiş donuz kəlləpaçası kimi titrəyir. Sən daha çığır–bağır salmırsan, çox keçməz, fısıldamağı da yerə qoyarsan.

Monax dedi:

– Səsini kəs görək, yekəqarın!

Lamme acıqlı–acıqlı dedi:

– Yekəqarın? Mən Lamme Qudzakam, amma sən Dikzak atasın, Fetzak atasın, Leyqenzak atasın, Slokkenzak atasın, Vulpzak atasın, bir torba piysən, bir torba yalansın, bir torba qarınqulusan, bir torba pozğunsan. Səndə dörd barmaq qalınlığında piy var, sənin gözlərin görünmür – piy üstünü alıb, mən Ulenşpigellə bir yerdə sənin yekə qarnının kilsəsində lap asanlıqla yerləşərdik! Sən mənə yekəqarın deyirsən, öz yekə qarnına güzgüdə baxmaq istəyirsənmi? Ay ətlə sümük heykəli, səni mən belə yedirib–bəsləmişəm! Mən and içmişdim ki, sən piy qusaçaqsan, piy ilə tərleyəcəksən, özündən sonra yerində, piy şamı kimi gündə əriyən piy ləkəsi qoyub gedəcəksən. Deyirlər ki, if–

lic yeddinci buxaqla gəlir, səninki altı yarımındır. – Sonra Gyözlərə döndü: – Bu əbləhə bir baxın! Bu, brüqqeli ata Kornelis Adriansen Dryansendir. Orada, bu, utancaqlığın ən yeni növünü icad etmişdir. Onun köklüyü – bunun cəzasıdır. Onun köklüyü mənim əllərimin işidir. Dənizçilər, əsgərlər, qulaq asın! Mən sizin yanınızdan gedirəm, Ulenşpigel, sənin yanından gedirəm, Nele, sənin yanından gedirəm! Flissingenə gedirəm, orada mənim əmlakım var, – mən yenidən qovuşduğum öz sevimli arvadımla yaşayacağam. Siz bir vaxt and içmişdiniz ki, mənim hər xahişimi yerinə yetirəcəksiniz...

Hamı:

– Gyözlər öz sözünün üstündə dururlar, – dedi.

Lamme sözünə davam etdi:

– Bəli, bu brüqqeli ata Adriansen Dryansen əxlaqsıza baxın. Mən yəqin etmişdim ki, bu, donuz kimi kökəlməkdən ölər. Onun qəfəsini genişləndirin, gündə zorla ona yeddi deyil, iyirmi xörək təpşdirin, özü də yağlı, şirin yemək verin. İndi o öküzdür, onu filə döndərin, onda qəfəsdə boş yer qalmayacaq.

Gyözlər dedi:

– Biz onu yemlərik.

Lamme sonra monaxa dönüb dedi:

– İndi, əclaf, səninlə xudahafizləşmək istəyirəm. Səni asmaq əvəzinə, monastır qaydasınca yemləmişəm, – sənə daha kökəlməyi, üstəlik də iflic vurmağı arzu eləyirəm – Kallegeni qucaqlayıb əlavə etdi: – Bax, acığından donuz kimi xorulda, öküz kimi böyür, mən bunu aparıram, daha sən onu çubuqla döyməyəcəksən.

Monax hirslandı. Çığıra-çığıra Kallegenə dedi:

– Ay şəhvətpərəst arvad, sən onunla şəhvət yatağında yatacaqsan? Bəli, bəli, ay hissiz arvad, sən İsa dini uğrunda əzab çəkən, sənə ixlaskarlığı, zərifliyi, xoşbəxtliyi öyrədən adamı atırsan? Səni görüm lənətə gələsən! Qoy heç bir keşiş sənin günahını bağışlamasın, qoy ayaqların altında yer yansın; qoy qənd sənə duz görünsün, mal ətə – ölmüş it ətə, çörək – kül, günəş – iri buz parçası, qar – cəhənnəm odu kimi görünsün. Sənın qarnından çıxan övladın lənətə gəlsin! Qoy sənın uşaqların eybəcər doğulsun! Qoy

onların bədəni – meymun bədəni, başları – donuz başı olsun, qoy onların başı qarınlarından yekə olsun! Qoy əzab, göz yaşı, ah-zar həm bu dünyada, həm o dünyada sənin nəsibin olsun – sənin üçün hazırlanan cəhənnəmdə, kükürlü, qətranlı cəhənnəmdə, – orada sənin kimi ləçərlər yanır. Sən mənim atalıq məhəbbətimi rədd elədin. Qoy səni müqəddəs üçlüyün üçqat lənətinə, nuh gəmisi çıraqlarının yeddi qat lənətinə gələsən! Qoy hər etiraf sənin üçün əzab olsun, təberrük ayini – öldürücü zəhər olsun, qoy Allah məbədinə hər daş yerindən qalxsın, səni əzsın və desin: “Bu məlun ləçərdir, əbədi əzaba məhkum edilmişdir”.

Lamme sevincindən atılıb-düşürdü:

– Bu mənə xəyanət eləməmiş! Monax özü dedi. Yaşasın Kallegen!

Lakin Kallegen ağlaya-ağlaya, bütün bədəni əsə-əsə Lam-meyə yalvarırdı:

– Mənim ərim, bu lənəti mənim üstümdən götür, mənim üstümdən götür! Mən cəhənnəmi görürəm! Lənəti mənim üstümdən götür!

Lamme monaxa dedi:

– Onun üstündən lənəti götür.

Monax da dedi:

– Götürməyəm, yekəqarın!

Lakin Kallegen, ölümcül halda, Adriansen atanın qabağında diz çökdü, əllərini qaldırıb, yalvarışlı gözlərini ona dikdi.

Lamme də monaxdan əl çəkmirdi:

– Lənəti götür, yoxsa səni asarlar. Kəndir ağırlığından qırılsa, bir də asarlar, səni gəbərənə kimi asacaqlar.

Gyözlər də dedi:

– Birinci dəfə, ikinci dəfə asacayıq.

Monax Kallegenə dönüb dedi:

– Yaxşı da, get hərcayı arvad, get öz yekəqarınıla get! Mən sənə üstündən lənətləri götürürəm, ancaq Allah, onun bütün övliyaları səni çox diqqətlə izləyəcəklər. Get, öz yekəqarınıla, get!

Monax bunu deyib, tər içində, ləhləyə-ləhləyə susdu.

Lamme çığırdı:

– Onun sonudur, onun sonudur! Budur ey, altıncı buxaq! Yeddincisi – iflicdir! – Sonra Gyözlərə döndü: – İndi də sən, Ulenşpigel, əlvida, əlvida bütün mənim yaxşı dostlarım, əlvida, sən də, Nele, əlvida, azadlıq yolunda apardığımız müqəddəs mübarizə! Mən öz işimi görüb qurtardım.

O hamı ilə öpüşdü, sonra da öz arvadı Kallegenə dedi:

– Gedək! Qanuni sevginin vaxtı gəlib çatdı.

Suda qayıq göründü, Lamme ilə onun çox istəkli arvadını alıb apardı, dənizçilər, dənizçi şagirdləri, əsgərlər papaqlarını yelləyərək çıxırırdılar:

– Əlvida, qardaş! Əlvida, Lamme! Əlvida dostumuz, qardaşımız! Nele Ulenşpigelin kirpiklərində sallanan göz yaşlarını silib dedi:

– Sevgilim, dərdlənirsən?

Ulenşpigel də cavab verdi ki:

– Yaxşı oğlan idi.

Nele:

– Mühəribənin sonu görünür, – dedi. – Yoxsa bizim nəsibimiz həmişə göz yaşı və qan görmək olacaq?

– Yeddiyə axtaracaq. Azadlıq vaxtı çox da uzaqda deyil.

Gyözlər Lammeyə verdikləri vədi yerinə yetirərək monaxı qəfəsdə yedirib kökəldirdilər. Girov haqqını alıb onu azad eləyəndə, flandr çəkisi ilə, o, üç yüz on yeddi girvənkə beş üntsi oldu.

O öz monastrının başçısı vəzifəsində də öldü.

VIII

Bu arada Haaqada – İspaniya kralı, Flandriya, Hollandiya qrafı və sair və sairə olan Filipp – onun özünün verdiyi azadlıq xaritiyası əsasında mühakimə edilməsi üçün Baş şatlara çağırıldı.

Katib sözə belə başladı:

– Hamıya məlumdur ki, dövlət başçısını Allah öz rəiyyətinin başçısı və hökmdarı ona görə qoyub ki, çoban öz qoyunlarını qorumaq, onları mühafizə etmək üçün necəsə, o da öz rəiyyətini hər bir həqarətdən, sıxıntıdan və qanunsuzluqdan qorusun və mühafizə eləsin. Bu da məlumdur ki, rəiyyəti Allah, hökumətin

faydası üçün, onun hər bir işdə – pis ya yaxşı, haqlı ya haqsız işlərdə ona tabe olması üçün, onu qabağında qul kimi yaltaqlanması üçün yaratmamış. Lakin hökmdar rəiyyətsiz yaşaya bilməz; onun məqsədi də – bu rəiyyətə, qanun və sağlam düşüncə tələb etdiyi kimi, başçılıq etməkdir, onları – ata öz uşaqlarını, çoban öz qoyunlarını sevən kimi sevməlidir, həmişə bu rəiyyət yolunda öz başını qoymağa hazır olmalıdır. Əgər o belə hərəkət eləmirsə, onda onu hökmdar deyil, müstəbid hesab etmək lazımdır. Kral Filipp səlib yürüşləri haqqında papa fərmanına və təcridə arxalanaraq, satqınların köməyi ilə bizim üstümüzdə dörd xarici ordu göndərmişdi. Ölkəmizin qanun və qaydalarına əsasən ona nə kimi cəza verilməlidir?

Baş ştatın üzvləri dedi:

– Onu devirmək lazımdır!

– Filipp andına xəyanət elədi, bizim ona elədiyimiz xidmətləri, bizim köməyimizlə əldə etdiyi qələbələri yadımdan çıxartdı. Bizim varlı olduğumuzu bilib, İspan şurasının üzvlərinə bizdən çəkib aparmaq, bizi talan etmək üçün yol verdi.

Baş ştatların üzvləri dedi:

– Onu nankorluq və talan etdiyi üçün devirmək lazımdır.

Katib sözünə davam etdi:

– Filipp bizim ən böyük şəhərlərimizdə yeni yepiskoplar qoydu, bizim ən varlı abbatlığımızın əmlakını onun ixtiyarına və istifadəsinə verdi. Yepiskopların köməyi ilə bizdə inkvizisiyanı təsis elədi.

Baş ştatların üzvləri dedi:

– Onu bir cəllad kimi və başqasının əmlakını dağıtdığı üçün devirmək lazımdır.

– Bizim zadəganlar zorakılığın davam etdiyini görüb, min beş yüz altmış altıncı ildə ona müraciət etdilər, yalvardılar ki, amansız fərmanlarını, xüsusilə inkvizisiyaya aid olanları yumşaltsın. Hökmdar bunu qəti surətdə rədd elədi.

Baş ştatların üzvləri dedi:

– Onu həmişə qana susayan yırtıcı pələng kimi devirmək lazımdır.

Katib davam elədi:

– Bir şeydə Filippdən şübhələnmək üçün bütün əsaslar vardır: o, İspaniya şurası üzvləri vasitəsilə, gizlincə öz adamlarını qızıdır ki, müqəddəs şəkilləri, heykəlləri sındırsınlar, məbədləri darmadağın eləsinlər, sonra da cinayətkarlar, fitnəkarlarla mübarizə bəhanəsi ilə, bizim üstümüzə xarici qoşun yeritsin.

Baş şatların üzvləri dedi:

– Onu bir ölüm aləti kimi devirmək lazımdır.

– Filipp Antverpendə əhalini qırdı, fələməng və xarici tacirləri müflis elədi. Kral özü və İspaniya şurası məşhur haramzadə Rodaya¹⁶⁹ imkan verdi ki, o, talançı–quldur dəstəsinin başında dursun, kral Filippin adı altında gizlənərək, vergi yığsın, möhürü saxtalaşdırsın, özünü xüsusi səlahiyyət adı altında kral canişini kimi qələmə versin. Kralın əlimizə keçən, bu saat bizim əlimizdə olan məktubları bunu təsdiq eləyir. Roda kralın razılığını aldıqdan və İspaniya şurasında müzakirə edildikdən sonra iş başladı. Məktubları oxuyun, – bu məktublarda kral Antverpendə baş verən hadisəni bəyənir, bununla da ona xidmət göstərildiyini, bunu da gözlədiyini etiraf eləyir, mükafat verəcəyini vəd edir. Rodaya və başqa ispanlara bu şanlı yol ilə getməsinə təklif eləyir.

Baş şatların üzvləri dedi:

– Onu bir quldur kimi, soyğunçu kimi, qatil kimi devirmək lazımdır.

– Biz bir şey istəyirik: bizim sərbəstliyimizi qaytarsın, bizə riyakar olmayan möhkəm sülh, mütədil azadlıq versin, xüsusilə vicdan azadlığı, çünki bu məsələ, mahiyyət etibarilə, allaha, vicdana ziddir; Filipp isə bizə saxta müqavilələrdən başqa ayrı şey vermir, bu da ancaq daxili çəkişmələr yaradır; daxili çəkişmələr də bizim mahalları bir-birinin ardınca tutmaq üçün ona lazımdır və Qərbi – Hindistan kimi, onları da talan, müsadirə, ölüm və inkvizisiya köməyi ilə heçə döndərsin.

Baş şatların üzvləri dedilər:

– Bizim vətənimizi məhv etmək üçün onu bir qatil kimi devirmək lazımdır.

– O, hersoq Albanın, onun tərəfdarlarının, Medine-Selinin, Rekesensin, dövlət və mahal şuralarında oturan satqınların vasi-təsi ilə, bizim ana vətəni qanda boğmuşdur. O, don Xuana, Aleksandro Farnhezə, Parmlı şahzadəyə amansız və zalım olmağı məsləhət etmişdir (bu onun ələ keçən məktublarından görünür). Oranlı Şahzadəni qanun xaricində elan etmişdir¹⁷⁰; bir-biri ardınca onun üstünə üç qatil göndərmiş, indi də dördüncünü axtarır; ölkəmizin hər yerində qəsrlər, qalalar tıkdırmışdır; kişiləri diri-diri yandırmış, qadınları, qızları diri-diri yerə basdırmış, onların da var-yoxunu özünə götürmüşdür; verdiyi kral sözünə xəyanət edərək Montilyini, Bergesi və başqa zadəganları boğdurmuşdur; öz oğlu Karlosu öldürmüşdür; öz hamilə məşuqəsi donya Efrasiyanı şahzadə Askola vermiş, sonra da onu zəhərləyib öldürmüşdür ki, şahzadənin bütün mal-mülkü kralın qeyri-qanuni oğluna çatsın; fərman verib bizim hamımızı xain elan etmişdir, qaibanə bizə ölüm cəzası kəsmişdir, bizim var-yoxumuzu müsadirə etmişdir, haqlını, haqsız bir yerə yığaraq, xristianlıq aləmində görünməyən bir cinayət işləmişdir.

Baş ştatların üzvləri dedi:

– Bütün qanunlarımız, bizim bütün hüququmuz və sərbəstliyimiz deyir ki, o gərək devrilsin.

Kral möhürləri sındırıldı¹⁷¹.

Qurunun, dənizin üzərində günəş parıldaırdı, sünbüllər dəyərək saralırdı, üzümlər yetişirdi, dəniz dalğaları üzərində inci danəsi – Niderland gəlinləri geyimi – Azadlıq parıldaırdı.

Bir qədərdən sonra pulla tutulmuş dördüncü qatil Delftdə Oranlı şahzadənin sinəsinə üç güllə vurdu¹⁷². Şahzadə: “Dəhşətli dalğalar içərisində öz sakitliyini saxla!” sözünə sadıq qalaraq öldü.

Düşmənləri söz buraxdılar ki, o, kral Filippi ələ salmaq üçün, cənubi katolik Niderlandda hakimiyyəti ələ almaq ümidində olmadığından, guya gizləncə bu yerləri “əlahəzrət xanım” Anjulu hersoqa vermişdir. Lakin hersoq – Belçika qızını Azadlıqla zinalandıрмаğa nail ola bilmədi. – Azadlıq qeyri-təbii sevgini xoşlamır.

Ulenşpigellə Nele donanmadan getdilər.

Belçika isə, satqınlarla buxovlanmış halda, zülm altında inləyirdi.

IX

Biçin, boğucu isti, qızmar külək vaxtı başlandı. Biçinçilər indi, – kişilər də, arvadlar da, – azad səma altında, azad torpaqda əkdikləri taxılı sakitcə yığa bilərdilər.

Frislandiya, Drente, Overeyssel, Geldern, Utrext, Şimali Brabant, Şimali və Cənubi Hollandiya, Valheren, Şimali və Cənubi Beyeveland, Düiveland, Sxauen, Knokkedən Geldernə kimi Şimal dənizinin bütün sahilləri, Tessel, Vlliland, Admelland, Sxirmonikoq adaları – Şeldadan Emsə kimi bütün bu yerlər İspaniya zülmündən azad olmaq ərəfəsində idi. Oranlı şahzadənin oğlu Moris¹⁷³ vuruşmanı davam etdirirdi.

Flandriyanın məhəbbət və ruhu qocalmadığı kimi Ulenşpigellə Nele də nə cavanlığını, nə gücünü, nə gözəlliyini itirmədən, Neyer qülləsində yaşayır, Belçikadan ağır sınaqların ötüb keçəcəyini, Belçika üzərində azadlıq küləyi əsəcəyini gözləyirdilər.

Ulenşpigel çalışırdı ki, onu qüllənin rəisi və keşikçisi qoyunsunlar; deyirdi ki, mən qartal kimi uzaq görünəm, dovşan kimi yaxşı eşidənəm, ispaniyalılar azad olunmuş ölkəyə yenə qədəm qoysalar mən *vacharm* vuraram, – bu da fələməngə *haray salmaq* deməkdi.

Magistr onun arzusunu yerinə yetirdi. Döyüş xidmətlərinə görə ona maaş və yemək-ichmək – gündə bir florin pul, iki parç pivə, paxla, pendir, suxarı, həftədə də üç girvənkə mal əti təyin edildi.

Ulenşpigellə Nele qüllədə tək-tənha idilər, çox yaxşı da yaşayırdılar. Onlar uzaqda görünən azad Zelandiya adalarına fərəhlə baxırdılar, qabaqda isə gözlərinə – meşələr, qəsrlər, qalalar, sahili qoruyan Gyözlərin hər b gəmiləri görünürdü.

Gecələr Ulenşpigellə Nele tez-tez yuxarı meydançaya qalxır, amansız vuruşmalarda iştirak etdiklərini xatırlayırdılar, keçmiş və gələcəkdə olacaq məhəbbət sevinclərindən danışdırlar. Yuxarı meydançadan dəniz yaxşı görünürdü: bürkülü gecələrdə dəniz yatmırdı – işıldayan dalğalar gah sahilə hücum edir, gah geri çəkilir, odlü xəyal kimi adalara dəyib parçalanırdı. Nele polderslərdə¹⁷⁴

çırpınan işıqlara vahimə ilə baxırdı: “Onlar vuruşmada tələf olan bədbəxtlərin ruhudur” deyirdi. Yaxın vaxtlara kimi bütün bu yerlər vuruşma meydanı olmuşdu.

Çırpınan işıqlar polderslərdə hərlənir, sonra da, sanki çıxdıqları bədənlərin dərini çəkərək, geri qayıdırdılar.

Bir gün gecə vaxtı Nele Ulenspiqelə dedi:

– Sən bir ora bax, gör onlar Dreyvelandda nə qədərdir, necə də yüksəyə qalxırlar! Onlar Quş adalarında daha çoxdur. Til, gedəmi ora? Mən elə bir dava-dərman bilirəm ki, adama görünməyən şeyi göstərir.

Ulenspiqel buna etiraz etdi:

– Əgər bu həmin dava-dərmandır ki, mən onun vasitəsilə gecə böyük ifritlər məclisinə düşmüşdüm – mən ona inanmıram, yuxuya inanmadığım kimi,

Nele:

– Əfsunun gücünə şübhə eləmə, – dedi. – Ulenspiqel, ora getmək istəyirsənmi?

– Gedək də!

Ertəsi gün Ulenspiqel magistrdən xahiş elədi ki, onun yerinə, qülləni qorumaq, bütün mahala nəzarət etmək üçün etibarlı, gözüaçıq bir adam qoysun.

Sonra Nele ilə Quş adasına getdi.

Onlar əkin yerləri ilə, bəndlərin üstü ilə, aralarında gur su axan balaca yaşıl adaların, otlu təpələrin, sonra da çökükburun, qağayı, sahil qaranquşları ilə dolu qum təpələrinin yalı ilə getdilər; bu təpələrdə qaranquşlar elə oturmuşdu ki, uzaqdan onları ağ adacıqlar kimi təsəvvür etmək olardı; təpələrin üstü ilə belə quşlar bulud kimi uçurdu. Yerin üstü başdan-başa yuva idi. Ulenspiqel əyildi ki, yolda atılıb qalan bir yumurtanı götürsün, – elə bu anda bir qağayı çığıra-çığıra onun üstünə cumdu. Quşun həyəcanlı çığırtısına yüzlərlə quş uçub gəldi. Quşlar Ulenspiqelin, yandakı yuvaların üstündə uçur, lakin Ulenspiqellə yaxınlaşmağa cürət etmirdilər.

Nele:

– Ulenşpigel! – dedi. – Quşlar xahiş edirlər ki, sən onların yumurtalarına dəyməyəsən.

Bu anda Nelenin bədəni birdən gizildədi.

– Mən qorxuram! – dedi. – Gün batır, göyün rəngi ağarır, ulduzlar bir-bir yanır, – indi ruhlar vaxtıdır. Bir bax: qırmızı buxar lap yerin üstü ilə sürünür. Til, əzizim, buludda öz odlu ağzını açan o cəhənnəm törəməsi nədir? Flippslənd tərəfə bir bax, orada cəllad – kral öz amansız şöhrətpərəstliyini yatırmaq üçün orada iki dəfə qırğın düzəltmişdir. Görürsənmi, orada atəş böcəkləri oynayırlar. Döyüşdə həlak olan bədbəxt adamların ruhu belə gecədə soyuq məhşəri atıb yerdə qızınırlar. Sən bu vaxtda İsadən – rəhm-dil cadugərlərin allahından hər nə istəsən xahiş edə bilərsən.

Ulenşpigel dedi:

– Sənəmdəki kül məni intiqam almağa çağırır! Ah, İsa, Yeddi-ləri bizə göstərsə idi, – onların külünü külək hər yerə dağıtmışdır, – bu kül, Flandriyaya, bütün dünyaya xoşbəxtlik gətirməlidir!

Nele həyəcanla:

– Ay kəmetiqadlı! – dedi. – Sən onları dava-dərmanla görəcəksən.

Ulenşpigel Sirius ulduzunu göstərdi:

– O soyuq ulduzdan bir ruh uçub gəlsə, bəlkə də görərəm.

Elə bu anda Ulenşpigelin ətrafında uçan bir atəş böcəyi gəlib onun barmağına qondu. Ulenşpigel ha çalışdısa, onu barmağından qova bilmədi.

Nele Ulenşpigelə kömək etmək istədi, lakin onun da barmağına atəş böcəyi qondu.

Ulenşpigel barmağına qonan atəş böcəyini çırtma ilə vurub dedi:

– Cavab ver! Sən kimsən: Gyöz ruhusan, ya ispaniyalısən? Gyöz ruhusansa, onda cənnətə get. İspaniyalı ruhusansa, – onda haradan gəlmisən, ora get, yəni cəhənnəmə get.

Nele:

– Ruha pis söz demək olmaz – lap o cəllad ruhu olsa da, – dedi. – Barmağındakı atəş böcəyini atıb-tutaraq dedi: – Atəş böcəyi, əzizim, ruhlar aləmində təzə nə var? Onlar orada nə işlə

məşğuldurlar? Ağızları olmasa da, – yeyirlərmi, içirlərmi? Mənim qəşəng atəş böcəyim, sənin axı ağzın yoxdur! Doğrudurmu, onlar gözəl cənnətdə insan simasına girirlər.

Ulenşpigel dedi:

– Sən bu qəmgin atəş böcəyi ilə vaxtını niyə itirirsən, – onun axı sənin sözünü eşitmək üçün nə qulağı var, nə də cavab vermək üçün ağzı?

Lakin Nele onun sözünə əhəmiyyət vermədi.

– Atəş böcəyi, – dedi, – sən mənə oynamaqla cavab ver! Sənə üç dəfə sual verəcəyəm: birinci dəfə Allah-təalanın adından, ikinci dəfə müqəddəs Məryəm adından, üçüncü dəfə də – Allahla insanlar arasında vasitə olan afət ruhları adından.

Nele belə də elədi, atəş böcəyi də üç dəfə atılıb düşdü.

Belə olduqda Nele Ulenşpigelə dedi:

– Soyun! Mən də soyunacağam. Bax, bu dava-dərman qoyduğum gümüş qutudur, – yuxu xəyəlləri gətirir.

Ulenşpigel də:

– Soyunmaq deyirsən, soyunaq, – dedi.

Onlar soyundular, sehrlı dava-dərmanı bədənlərinə sürtüb, ot üstündə yan-yana uzandılar.

Qağayılar məhzun-məhzun çığırışırdı. Buludları arabir ildırım yarırdı, sonra da göy boğuş-boğuş uğuldayırdı. Buludlar arasından ayparanın ulduzlu ucları görünürdü. Ulenşpigellə Nelenin atəş böcəkləri o biri atəş böcəkləri ilə bir yerdə çəməndə uçuşurdu.

Birdən Nele ilə Ulenşpigeli azman bir qadın iri əlləri ilə qapıb, top kimi atıb-tutmağa, itələməyə, sıxışdırmağa, təpələr arasındakı gölmələrə atmağa, oradan da, dənizotuna sarılmış halda, çıxarmağa başladı. Sonra da onları havada mayallaq atdıra-atdıra qabağa gedib bərkdən oxudu, səsi ilə adalardakı qağayıları ürkütdü:

O gizli sözləri oxumaq üçün
Qıyıb gözünüzü durun, nə fayda!
Bu sirri gizlədən qara gecənin
Zülməti çoxalıb artır daha da.

Görəsən o məşum sözlər hardadır,
Hansında bədbəxtlik donub qalıbdır?
O sözlər fələyin çərxinə bir-bir
Yeddi mismar ilə pərçim olubdur.

Doğrudan da Ulenşpigellə Nele çəməndə, havada, göydə
yeddi işıqlı lövhə gördülər; lövhələr yeddi odlu mismarla mis-
marlanmışdı. Lövhələrdə bu sözlər yazılmışdı:

Peyinlik içində pöhrə atır dən.
Yeddi şər seçilmir, Yeddi xeyirdən.
Almas da doğulur qara kömürdən
Şagird – ağıllıdır, müəllim – nadan
Yeddi şər seçilmir Yeddi xeyirdən.

Bu qayda ilə azman qadın gedir, bütün atəş böcəkləri də, cır-
cırrama kimi cırıldayaraq, onun ardınca irəliləyirdi:

Sezarın da qorxub baş əydiyi bu
Papalar papası, çarlar çarı, bax
Adicə taxtadan düzəldilibdir
Yaxşı bax, ibrət al, dərk elə, qoçaq.

Birdən azman qadın dəyişdi: arıqladı, daha hündür, daha sərt
oldu. Bir əlində hökmdar əsası, o biri əlində qılınc tutmuşdu.
Onun adı – Təkəbbür idi.

Nele ilə Ulenşpigeli yerə çırpıb dedi:
– Mən İlahəyəm!

Bu zaman onun yanında, keçi üstündə, tünd-qırmızı sifətli, iti
gözlü, paltarının düymələri açıq, döşü çılpacaq bir qız göründü.
Onun adı – Şəhvət idi. Sonra qoca bir yəhudi qadını gəldi, – yu-
murta qabığı yığırdı, adı da Xəsis idi. Sonra da acgöz, qarınqulu
bir monax göründü: o, kolbasa yeyirdi, sosiska ötürürdü, mindiyi
donuz kimi, həmişə ağzi işdə idi, adı da Qarınqulu idi. Onun ar-
dınca – ayaqlarını güclə tərpedərək, şişkin, sönük baxışlı Tənbəl
gəlirdi, Qəzəb də öz neştəri ilə onu iynələyə–iynələyə qovurdu.
Tənbəl ağrıdan inildəyir, göz yaşsı tökür, gücdən düşmüş halda

dizləri üstə çökürdü. Onların da ardınca – ilan başlı, durnabalığı dişli, sısqqa Paxıllıq sürünə-sürünə irəliləyirdi, hamısını da qapırdı: Tənbəli ona görə ki, o çox xoşxasiyyət idi, Qəzəbi ona görə ki, o çox sərt idi, Qarınqulunu ona görə ki, o çox kökəlmişdi, Şəhvəti ona görə ki, onun sifəti çox qırmızı idi, Xəsisinə ona görə ki, o, yumurta qabığı yığırdı, Təkəbbürü də ona görə ki, onun əynində tünd-qırmızı mantiya, başında da tac vardı. Onların da ətrafında atəş böcəkləri oynayırdı. Axırda atəş böcəkləri kişi, qadın, qız, uşaq səsləri ilə ağlaya-ağlaya dedilər:

– Ey şöhrətpərəstliyin anası Təkəbbür, sən də, ey amansızlığın mənbəyi Qəzəb! Siz bizi döyüş meydanlarında, zindanlarda, işgəncə yerlərində öldürdünüz – ancaq ona görə öldürdünüz ki, əlinizdəki hökmdarlıq əsasını, tacınızı saxlayasınız! Paxıllıq, sən nəcib, çox qiymətli fikirləri rüşeym halında öldürürdün; biz – məhv edilmiş fikirlərin ruhuyuq. Sən də, Xəsis, bədbəxt xalqın qanını qızıla döndərirdin; biz – sənə qurbanlarının ruhuyuq. Sən də, Şəhvət, ey Neronu¹⁷⁵, Messalinanı, İspaniya kralı Filippi dünyaya gətirən Qatilin dostu, bacısısan, sən xeyirxahlığı alıb əvəzində fitnə verirsən, biz məhv olmuş insanların ruhuyuq. Siz də, ey Tənbəlik, Qarınqululuq, torpağı çirkləndirirsiniz. Sizi zibil kimi kürüyüb atmaq lazımdır; biz – məhv olmuş insanların ruhuyuq.

Bu zaman kiminsə səsi eşidildi:

Almas, da doğulur qara kömürdən
Yeddi həm yaxşıdır, həm də ki, yaman.
Şagird ağıllıdır – müəllim nadan;
Nə kömür, nə də kül tapmazsan indi
Ay avara birə, gəzmə sərgərdan.

Atəş böcəkləri sözlərinə davam etdilər:

– Biz – alovuq, biz – xalqın göz yaşının, dərдинin cəzasıyıq; biz öz mülklərində insan ovuna çıxan ağaların cəzasıyıq; biz – mənasız vuruşmaların, zindanlarda tökülən qanların, yandırılan kişilərin, diri-diri yerə basdırılan qadınların, qızların cəzasıyıq; biz – dəmirlə buxovlanan, al qana boyanmış bütün keçmiş həyatın cəzasıyıq. Biz – alovuq, biz – önlərin ruhuyuq.

Bu sözləri deyən kimi Yeddilər ağac heykəllərə döndülər, ancaq əvvəlki simalarını itirmədilər.

Kiminsə səsi dedi:

– Ulenşpigel, yandır ağacı!

Ulenşpigel də atəş böcəklərinə dedi:

– Siz – alovsunuz, öz işinizi görün!

Atəş böcəkləri Yeddiləri dövrəyə aldı, onlar da yanıb külə döndü.

Qan sel kimi axdı.

Küldən yeddi cür başqa surət yarandı. Onlardan biri dedi:

– Əvvəllər mənim adım Təkəbbürdü, indi mənə – Nəcib vüqar deyirlər.

Sonra o birilər danışdı; Ulenşpigellə Nele bildilər ki, Xəsislik – Qənaətə, Qəzəb – Cəldliyə, Qarınqululuq – İştaha, Paxıllıq – Yarışa, Tənbəllik – şairlərin, aqillərin Xəyalına çevrildi. İndicə keçdi üstündə oturan Şəhvət – gözəl bir qız oldu, adı da Sevgi oldu.

Atəş böcəkləri onların ətrafında şən yallı getdilər.

Bu anda Ulenşpigellə Nele gözə görünməyən kişilərin, qadınlərin çoxsəsli xorunu eşitdilər, bu səslər həm gülməli, həm də zınqırov kimi, cingiltili səslər idi:

Çevrilmiş
Yeddilərlə
Dolsa bu dünya əgər
Xoşbəxtlik taxta çıxar,
Xalq qəddini düzəldər.

Ulenşpigel dedi:

– Ruhlar bizi ələ salıb.

Kiminsə qüvvətli əlləri Neleni alıb fəzaya atdı.

Ruhlar isə oxuyurdular:

Gün gələcək ki, Şimal
Qərblə qucaqlaşacaq.
Onda bu viranələr
Dönüb abad olacaq.
Axtar kəməri.

Ulenşpigel dedi:

– Evimiz yıxıldı! Şimal, qərb, qurşaq... Ruhlar, sizin sözü-
nüzdən heç bir şey anlamaq olmur.

Ruhlar yenə gülməli səslə oxudular:

Niderland – Şimal,
Belçika – Qərbdır.
Kəmər – dostluqdur.
Kəmər – birlikdir.

Ulenşpigel:

– Ruhlar, – dedi, – deyəsən, siz o qədər də axmaq deyilsiniz.

Ruhlar yenə də gülməli səslə oxudular:

Belçikanı Niderlandla
Bu kəmər birləşdirəcək...
Bu birlik – dostluq birliyi,
Çox uğurlu olsun gərək,

Met raedt
En daedt;
Met doodt
En bloodt.

Ölümlərin, qanların
Möhür vurduğu birlik,
Əməl və söz birliyi
Beləcə də qalardı
Uzun illər,
Əgər Şelda olmasaydı.
Ey Zavallı, olmasaydı Şelda əgər¹⁷⁶,

Ulenşpigel ah çəkdi:

– Ah-h-h! Deməli bizim dərdli taleyimiz belə imiş: insanla-
rın göz yaş, taleyin istehzası.

Əməl və söz birliyi
Beləcə də qalardı uzun illər.
Əgər Şelda olmasaydı.

Ruhlar gülməli səsle təkrar edirdi.

Bu anda kiminsə qüvvətli əlləri Ulenşpigeli alıb fəzaya atdı.

X

Nele yerə düşüb gözlərini ovanda, qızılı duman içərisindən qalxan günəşdən, qızılı rənglə örtülmüş çəməndən, gün işığında yatan, rəngləri qızıla çalan qağayılardan başqa ayrı bir şey görmədi. Çox çəkmədi, qağayılar da oyandı.

Nele çılpəqlığından utanaraq tez geyindi, Ulenşpigelin də üstünü örtüdü. Onu yırğalamağa başladı, lakin o ölü kimi yatmışdı. Neleni dəhşət bürüdü. Həyəcanla dedi:

– Yoxsa mən öz sevimlimi dava-dərmanla zəhərlədim? On-da mən bu dünyada yaşamaq istəmirəm! Til! Til! Ayl! O mərmər kimi soyuqdur!

Ulenşpigel ayılmırdı.

O, gecəni də yatdı, gündüzü də; o biri gecəni də. Nele qəməndən dəli kimi olmuşdu, sevdiyi Ulenşpigel üstündə gözünə yuxu getmirdi.

Səhər zıncırov səsi eşitdi, əlinə bel götürmüş bir kəndlinin gəldiyini gördü. Onun ardınca, əllərində şam, bələdiyyə rəisi, iki icma başçısı, Stavenisse kəndinin keşişi, bir də, onların başı üstündə çətir tutan zəburçu gəlirdi.

Onlar, dediklərinə görə, şanlı Yakobsenə müqəddəs yağ çəkmək ayininə yollanırdılar; bu adam qorxudan Gyözlər tərəfinə keçmişdi, lakin bəla sovuşan kimi yenə də, ölmək üçün, müqəddəs Roma – katolik kilsəsi ağışuna qayıtmışdı.

Onlar gəlib ağlayan Nelenin, yaşıl ot üstündə uzanıb qalmış Ulenşpigelin yanına dayandılar. Nele Ulenşpigelin üstünü paltarı ilə örtüdü. Nele onun yanında diz çökdü:

Bələdiyyə rəisi soruşdu:

– Ay qız, sən bu ölünün yanında neynirsən?

Nele bələdiyyə rəisinə baxmağa qorxaraq dedi:

– Öz sevgilimə dua oxuyuram, – onu ildırım vurub. İndi mən bu dünyada tək qalmışam, özüm də ölmək istəyirəm.

Keşiş, sevincindən nəfəsi tutula-tutula ucadan dedi:

– Şükür allaha! Gyöz Ulenşpigel öldü! A kişi tez qəbir qaz, ancaq onu qəbirə qoyandan qabaq paltarını çıxart.

Nele çıxırıb ayağa qalxdı:

– Yox, yox! Onun paltarını çıxartmayın, – yer altında o üşüyər!

Keşiş əli belli kəndliyə əmr etdi:

– Qəbiri qaz!

Nele göz yaşı tökə-tökə dedi:

– Yaxşı da! Burada soxulcan ola bilməz: ətraf qumluqdur, burada çoxlu əhəng var, mənim də sevgilimə soxulcan dəyməyəcək, gözəl qalacaq.

Bunu deyib, dəli kimi Ulenşpigelin üstünə yıxıldı, ağlaya-ağlaya onu öpdü, bədənini göz yaşı ilə islatdı.

Bələdiyyə rəisinin, icma başçılarının və kəndlinin Neleyə ürəkləri yanırıdı, amma keşiş sevinə-sevinə deyirdi:

– Şükür Allah! Böyük Gyöz öldü!

Kəndli qəbir qazdı, Ulenşpigeli qəbirə qoydu, üstünü qumla örtüdü.

Keşiş onun qəbri üstündə ölü duasını oxudu. Hamı dizi üstə çökdü.

Birdən qum tərpendi, oradan asqıra-asqıra, başını yırğalaya-yırğalaya Ulenşpigel çıxdı, keşişin boğazından yapışdı.

– İnkvizitor! – deyib çıxırdı. – Məni, yatdığım halda, diri-diri qəbirə quyladın? Nele hanı? Sən onu da quylamısan? Sən kimsən?

Keşiş fəryad qopardı:

– Ey möminlərin allahı! Böyük Gyöz dirildi! – deyib dovşan kimi qaçmağa başladı.

Nele Ulenşpigelə yaxınlaşdı. Ulenşpigel dedi:

– Öp məni, mənim sevgilim!

Sonra ətrafına baxdı: kəndli və zəburçu beli, şamları, çətiri atıb, keşişin ardınca qaçırdılar, bələdiyyə rəisi ilə icma başçıları, qorxudan qulaqlarını tıxayaraq, yaşıl ot üstündə uzanıb ah-vay eləyirdilər.

Ulenşpigel yaxınlaşıb onları silkələdi:

– Heç kəs anamız Flandriyanın ruhu olan Ulenşpigeli, onun qəlbi – Neleni torpağa basdırma bilməz! – dedi. – Flandriya da yata bilər, ancaq o heç vaxt ölməyəcək! Gedək, Nele!

O, altıncı nəğməsinə oxuya-oxuya, Nele ilə yola düzəldi; lakin son nəğməsinə nə vaxt oxudu – bunu heç kəs bilmir.

MƏLUMAT VƏ QEYDLƏR

Şarl de Koster və onun “Ulenşpigel əfsanəsi”

Xalqın mənəvi aləmi onun yaradıcılıq dühasında, bədii zövq və qabiliyyətində, qiymətli sözündə, gülüşündə, zərbləməsəllərində, əfsanə və nağıllarında özünü göstərir. Xalqın söz xəzinəsi, folkloru həmişə yazılı ədəbiyyata qida verən mənbədir və bu mənbə əsasında qüdrətli milli ədəbiyyatlar yüksəlmiş, inkişaf etmişdir. Şərqdə də belə olmuşdur, Qərbdə də belədir; dünyanın bütün xalqlarının ədəbiyyatlarında söz sənətinin başlanğıcı folklordan gəlir.

Dünya ədəbiyyatının ən maraqlı və ölməz qəhrəmanlarını da xalq zehniyyəti yaratmışdır; müxtəlif bədii əsərlərdə müxtəlif obrazların və qəhrəmanların səciyyəsinə verilmiş ən maraqlı keyfiyyətlərin, cizgilərin, ehtirasların ilk boyaları folklordan alınmışdır; böyük ədib Maksim Qorkinin dediyi kimi, qısqanc Otello, iradəsiz Hamlet, əyyaş Don-Juan kimi tipləri Şekspir və Bayrondan hələ çox əvvəl xalq yaratmışdır. Faust kimi məşhur qəhrəman yazılı ədəbiyyata folklordan gəlmişdir, Prometeyin ilk surəti xalqın yaratdığı mifologiya və folklordadır. Leyli, Məcnun, Fərhad, Fitnə, Koroğlu, Nəbi, Həcər, Molla Nəsrəddin, Bəhlul-Danəndə, Əsli, Kərəm, Qərib kimi qəhrəmanların ilk bədii surətləri xalq tərəfindən ədəbiyyatda yaradılmışdır; dünya ədəbiyyatının ən böyük dastanlarını – “İliada” və “Odisseya”nı, “Kalevala”nı, “Ulenşpigel”i, “Roland haqqında nəğmələr”i, “Sid”i, “Nibelunqlar”ı, “Beovulf”u, böyük və kiçik “Edda”ları xalq yaradıcılığından və folklor qaynaqlarından ayrı təsəvvür etmək olmaz.

Çox maraqlıdır ki, dünya ədəbiyyatında epik janrla birlikdə, ədəbiyyatın digər janr və formaları, o cümlədən satirik janrlar da həmişə

folklordan qidalanmış, xalqın gülüşü və ya nifrəti, xalqın kəskin tənqidi və kinayəsi bədii əsərlərdə satıraya, yumora geniş imkanlar açmış, gülməli və məzəli hadisələr, hərəkətlər, gülməli tiplər, məzəli və müdrik misallar, tapmacalar, sual və cavablar, atalar sözləri və sairə xalqın şən qəhqəhəsinin ifadəsinə çevrilmiş, xalqın həyat hadisələrinə münasibətinin güzgüsü olmuşdur. Molla Nəsrəddinin məşhur lətifələri belə yaranmışdır; Mollanın adına isnad ən verilən lətifələrin əksəriyyətinin yaradıcısı xalqdır, onları işləyən, cilalayan, variantlara salan xalqdır, zəmanəyə və dövrə görə lətifələrin bu və ya digər cəhətini kəskinləşdirən, qabarıq ifadə edən və yaşadan da xalqdır.

Oxuculara təqdim edilən məşhur “Ulenşpigel əfsanəsi” də müasir Avropa xalqlarının bir çoxunun folklorunda təsadüf edilən şifahi xalq yaradıcılığı materialı və motivləri əsasında yazılmış bir əsərdir. Bu əsər XIX əsr Belçika ədəbiyyatının ən milli və realist nümunələrindən sayılır. Lakin bu əsərin folklor materialı müştərəkdir: həm fransızlarda, həm almanlarda, həm də fələmənglərdə Ulenşpigel haqqında əfsanə və nağıllar hələ orta əsrlərdən başlayaraq yayılmış və müxtəlif variantlarda XIX əsrə qədər yaşamışdır, bu gün də yaşayır.

Belçika Avropa qitəsində kiçik bir dövlətdir, lakin bu kiçik ölkənin Avropanın ictimai-siyasi və mədəni həyatında mühüm mövqeyi var, qitənin ümumi tarixi inkişafında, xüsusən Avropa ölkələrinin feodalizmdən kapitalizmə keçid mərhələlərində və burjua inqilablarının yetişməsində Belçikanın rolu olmuşdur. XVI əsr Niderland* burjua inqilabının yaranmasında, İspaniya zülmünə qarşı mübarizənin və ümumiyyətlə milli-azadlıq hərəkatının genişlənməsində Hollandiya ilə yanaşı Belçika da çox böyük tarixi fəaliyyət göstərmiş, Niderlandda burjua münasibətlərinin inkişafı prosesinə müsbət təsir etmişdir. Doğrudur, Niderland burjua inqilabı Belçikaya milli istiqlaliyyət gətirmədi. XVI əsrdən sonra Belçika gah Avstriyanın, gah da Fransanın dövlət tərkibində olmuş, ərazisi dəfələrlə xarici istilacılar tərəfindən parçalanmış, Belçika xalqı var-yoxdan çıxmış, ölkə talan edilmişdir. Lakin Niderland burjua inqilabı bütünlükdə Belçikanın (habelə Hollandiyanın və digər ölkələrin) kapitalizm yolu ilə irəliləməsini, burjua münasibətlərinin yaranmasını təmin etmişdir.

* XVI əsrdə Niderland on yeddi əyalətdən ibarət idi (əvvəllər hersoqluq və ya qraflıq olmuş): Flandriya, Brabant, Henneqau, Artua, Namür, Lüksemburq, Limburq, Turne, Meheln, Fransız Flandriyası, Hollandiya, Zellandiya, Utrext, Frislandiya, Geldren, Qroninqen, Overeyssel.

sibətlərinin kəndə nüfuz etməsi prosesini gücləndirmişdir. Belə ki, 1830-cu il inqilabı dövründə Belçikada kapitalist-burjua münasibətləri iqtisadi və ictimai-siyasi həyatın bütün sahələrində bütün aydınlığı ilə özünü hiss etdirirdi, XIX əsrin ikinci yarısında ölkə tam kapitalistləşmiş, əsrin axırlarında isə inkişaf etmiş kapitalist ölkələrinin cərgəsində idi. Belçika 1830-cu il inqilabından sonra müstəqil dövlət elan edilmişdi, sözün geniş mənasında əsil milli mədəniyyət və ədəbiyyat da ölkədə yalnız XIX əsrdə çiçəklənib inkişaf edə bilməmişdir.

Belçikanın mədəniyyəti və ədəbiyyatı haqqında danışarkən bir cəhəti nəzərdə tutmaq lazımdır ki, bu ölkənin mədəni həyatı uzun müddət Fransa mədəniyyətinin təsir dairəsində olduğundan, əsil Belçika mədəniyyəti və ədəbiyyatı müştərək xarakterdə inkişaf etmişdir: Belçikanın özündə fransız dilində danışmaq və yazmaq ənənəsi, ictimai-siyasi və mədəni əlaqələrin yaxınlığı ilə bağlı olaraq bir sıra adət və ənənələrin eyniliyi nəticədə o yerə gətirib çıxartmışdır ki, fransızlar Belçikanın bir çox şair, yazıçı və rəssamlarını özlərininki sayıb, onları fransız ədəbiyyatı və incəsənəti tarixinə daxil etmişlər. Belçikada isə fransız ədəbiyyatı və incəsənəti öyrənilmiş, əslən belçikalı (ya fəlməng, ya da vallon) olan yazıçı və şairlərin də böyük bir qismi fransız dilində yazıb yaratmışlar. Bu müştərəkliyin tarixi kökləri çox qədimdir və demək olar ki, bu vəziyyət XIX əsrə qədər davam etmişdi.

Belə tarixi inkişafın nəticəsində Belçikada vahid ədəbiyyat əvəzinə iki dildə müştərək ədəbiyyat yaranmışdır: ölkənin cənub əyalətlərində fransız dilində (XIX əsrə qədər müəyyən mərhələlərdə hətta vallon dialektində), şimal əyalətlərində isə fəlməng (fleminq) dilində. Fransız dilində yaranan Belçika ədəbiyyatının ilk nümunələri hələ XII əsrə aid olsa da, fransız dili ən çox XIX əsrdə üstünlük qazanmışdır (I Napoleon burada yerli dil və dialektləri rəsmi surətdə qadağan etmişdi), fransız dilində bədii cəhətdən güclü ədəbiyyatın yaranması da XIX əsrin ortalarına təsadüf edir. Həmçinin, Avropa ədəbiyyatlarında XIX əsrdə kök salıb genişlənən romantizm, realizm, naturalizm, simvolizm, impressionizm kimi bir sıra ədəbi-estetik cərəyanların təsiri də bu dövrdə Belçika ədəbiyyatında özünü hiss etdirir, realist və demokratik meyilli yazıçıların yetişməsi, inqilabi poeziyanın inkişafı da bu zamana aiddir. Lemonye, Ekout, Rodenbax, Meterlinq kimi yazıçılar, məşhur inqilabçı şair Emil Verxarn və başqalara XIX əsrdəki ədəbi yüksəlişi təmsil edən və qismən XX əsrin əvvəllərində yazıb

yaradan Belçika sənətkarlarıdır. Bunların hamısı fransız dilində yazmışlar. Əslində, fransız dilində yaranan yeni Belçika ədəbiyyatının ilk banisi, öz əsərləri ilə ədəbiyyatda realist-demokratik meyli gücləndirən və istedadına görə daha görkəmli sənətkar Şarl de Kosterdir.

Belçika ədəbiyyatının bu maraqlı nümayəndəsi və onun yaradıcılığı haqqında söhbət açmamış onu da qeyd edək ki, Belçikada daha qədim və yerli dil olan fələməng dilində də bədii ədəbiyyat yaranmışdır və bu ədəbiyyatın da nümunələri lap qədim zamanlardan mövcuddur, bu ədəbiyyat indi də yaşayır və getdikcə zənginləşir. Maraqlıdır ki, fələməng dilində şifahi ədəbiyyat çox güclü olmuşdur və bu şifahi ədəbiyyatın ənənələri, motivləri, süjetləri, əfsanələri və obrazları uzun müddət Niderland ədəbiyyatını qidalandırmışdır, XVIII əsrdən sonra hakim təbəqələrin təsir ilə fransız dili və mədəniyyəti Belçikada yayılanda isə bu zəngin folklor nümunələri və fələməng dilində yaranmış ədəbiyyat süqut etmişdir. Lakin bu dildə ədəbiyyat XIX əsrdə yenidən dirçəlmiş, XX əsrdə də fələməng dilində ən yeni ədəbiyyat yaranmışdır, Breqman, Lovelinq, Bakelmans, Gezelle, Vermeylen, Klerk və Bon həmin dildə şer və nəsr əsərləri yaratmış yazıçılardır.

Şarl de Koster ona görə Belçika milli ədəbiyyatının yeni dövrədə banisi hesab olunur ki, öz yaradıcılığı ilə o, ədəbiyyata demokratik ideyalar və xəlqilik ruhu gətirmiş, Belçika ədəbiyyatını hər cür yad təsirlərdən qorumağa, onun realist ideya xəttini gücləndirməyə çalışmış və buna nail də olmuşdur. Özü fransız dilində yazıb yaratsa da, Belçikanın orijinal milli həyatına, adət və ənənələrinə, xüsusən fələməng və fransız dillərində mövcud olan zəngin folklorə yaxşı bələd idi və bütün yaradıcılığı boyu həmin zəngin folklordan istifadə etmişdir.

Əslən fələməng olan Şarl de Koster (1827–1879) Münhen şəhərində anadan olmuşdur. Atası həmin şəhərdə Roma papası nümayəndəsinin yanında işlər müdiri idi; saraya yaxın olduğundan oğlu Şarlin da uşaqlıq və ilk gənclik illəri saray mühitində keçmişdi, lakin həyatının sonrakı illəri həmişə ehtiyac içində olmuşdur. Saray mühiti ilə tanışlıq Şarla yüksək təbəqələrin həyat tərzini yaxından müşahidə edib öyrənməyə imkan vermişdi, o, öz müşahidələrinin nəticələrindən sonralar bədii əsərlərində, xüsusən Ulenşpigel haqqında yazdığı romanda istifadə etmişdir.

Şarl de Koster ədəbi fəaliyyətə hələ ali təhsil almamış – 1840-cı illərin axırları və 50-ci illərin əvvəllərində başlamışdı, 1855-ci ildə

Brüssel universitetini bitirdikdən sonra yaradıcılıq işinə daha möhkəm qoşuldu. Onun ilk qələm təcrübələri olan hekayələrdə XIX əsrin birinci yarısında Avropa ədəbiyyatında yayılmış romantizm cərəyanının müəyyən təsiri var idi, yazıcının öz fərdi xüsusiyyətləri çox zəif hiss olunurdu. Bu illərdə yazdığı publisist əsər və məqalələrini Şarl de Koster ən çox “Revyü nüvel” (“Yeni icmal”) jurnalında nəşr etdirirdi.

Şarl de Kosterin yaradıcılığında canlanma 1856-cı ildən sonra başlanmışdır. Həmin ildə de Koster rəssam F.Rops ilə birlikdə “Ulenşpigel” adlı jurnalın yaradılması və nəşrində fəal iştirak etmişdir.

“Ulenşpigel” jurnalının yaranması təsadüfi deyildi. XIX əsrin ortalarında (III Napoleon Fransada dövlət çevrilişi edəndə) mütərəqqi görüşlü demokratların bir qismi Belçikaya mühacirət etmişdi və bu mühacirlər 50–60-cı illərdə Belçikanın mədəni həyatında böyük rol oynayırdı. Əvvəlcə siyasi və ictimai məsələlərdən kənar, yalnız əyləncəli və bəzəkli bir jurnal kimi nəzərdə tutulan “Ulenşpigel” getdikcə daha ciddi məqsədlərə tərəf yönəldilir və 1860-cı ildən başlayaraq Belçikada mütərəqqi qüvvələrin kəskin siyasi və publisist orqanına çevrilir. Bu zaman ölkənin ən qabaqcıl ədəbi qüvvələri bu jurnalın ətrafında toplaşmışdı, Şarl de Koster isə mürtəcə katolik siyasətini ifşa edən, fəlməng xalqının istiqlaliyyət hüququnu müdafiə edən məqalələrlə jurnalda iştirak edirdi. Təkcə 1860-cı illərdə həmin jurnalda de Kosterin 60-a qədər məqaləsi çap olunmuşdur. Bu məqalələrdə yazıçı həm Belçika, həm də Fransa hökumətlərinin müstəmləkə siyasətini qəzəblə tənqid və ifşa edir, Fransa burjuaziyasının işğalçılıq müharibələrinin əleyhinə çıxır, hər cür azadlığı boğan III Napoleonu öldürücü tənqid atəşinə tutur. De Kosterin bu mütərəqqi və vətənpərvər mövqeyini o zamankı demokratik əhvali-ruhiyyəli yazıçılar, Fransanı tərk etmiş inqilabçı mühacirlər, o cümlədən Viktor Hüqo təqdir edir və alqışlayırdı.

Bu illərdə Belçika ədəbiyyatında realist və demokratik meyllər qüvvətlənsə də, bir qism yazıçıların yaradıcılığında romantizm ünsürləri hələ də yaşayırdı, müasir həyatdan yazan bəzi yazıçılar isə fransız ədəbiyyatında yeni yayılmağa başlayan naturalizm ədəbi cərəyanına meyl göstərirdilər. Bu zaman Belçikadakı həqiqi vəziyyəti və ümumiyyətlə zamanın inqilabi-demokratik meyllərini düzgün anlayan və qələmə alan yeganə adam Belçika yazıçısı Şarl de Koster idi. O, 1867-ci ildə “Ulenşpigel əfsanəsi” romanını tamamlayıb nəşr etdirdi və bu əsər, müəllifinə dünya şöhrəti qazandırdı.

“Ulenşpigel” jurnalının da adı, həmçinin de Kosterin romanının adı XIX əsrin folklorunda məzəli, şən, xalq həyatı ilə yaxından bağlı olan məşhur Til Şpigelin xalq qəhrəmanının adından götürülmüşdür. Şarl de Koster sonralar “Ulenşpigel” jurnalından uzaqlaşmışdı, çünki jurnalın sonrakı siyasi-ictimai xətti qətiyyəən onu təmin etmirdi, yazıçı bütün diqqətini on ilə yazıb tamamladığı “Ulenşpigel əfsanəsi” romanı üzərində cəmləmişdi. De Koster bu romandan əvvəl də bədii əsərlər üzərində işləmiş və “Fələməng əfsanələri” (1858), “Brabant hekayələri” (1861) adı ilə iki kitab nəşr etdirmişdi. Bu əsərlər, bir növ yazıçının əsas romanı üçün hazırlıq idi, çünki bu kitablarda topladığı hekayə və əfsanələrdən aydın hiss olunur ki, De Koster folklor materialı əsasında tarixi hadisələri işləməyə, keçmiş əfsanələrə yeni və müasir mənə verməyə, simvolikadan, realist satiradan istifadə etməyə çox qabildir, ən adi əhvalatı, süjeti və sərgüzəşti olduqca maraqlı nağıl etməyi, oxucunu ələ almağı bacarır. Digər tərəfdən, əsrin 50-60-cı illərində Belçikada mövcud olan ziddiyyətli ictimai-siyasi şərait daxilində, mürtəce qüvvələrin özbaşınalığı, katolik dini tərəfdarlarının cahilliyi, monarxistlərin terroru gücləndiyi bir zamanda həqiqəti söyləmək, mütərəqqi qüvvələrin tərəfini saxlamaq bir o qədər də asan iş deyildi. Təqiblər, hədə-qorxu və hər cür təhlükə yazıçını hər an yaxalaya bilirdi. Buna görə də folklor motivlərindən, tarixi mövzulardan yazmaq, həm də bu mövzuları öz dövrünün ideya mübarizəsi ilə əlaqələndirmək əlverişli, eyni zamanda çətin idi. Şarl de Koster bu vəzifənin öhdəsindən məharətlə gəlmişdi. Onun “Ulenşpigel əfsanəsi” Belçikada ictimai ziddiyyətlərin gərginləşdiyi, siyasi mübarizənin inkişaf etdiyi, Avropada kütləvi fəhlə hərəkatının genişləndiyi və inqilabi hadisələrin baş verdiyi şəraitdə yaranıb üzə çıxmışdı.

Əlbəttə, belə bir şəraitdə Şarl de Kosterin tarixə və xalq yaradıcılığı motivlərinə müraciət etməsi təbii idi, digər tərəfdən Til Ulenşpigel haqqındakı əfsanələr hələ öz tərəvətini itirməmişdi, mənalı idi, günün hadisələri, həyatın həqiqətləri ilə səsleşirdi. Əsərin əvvəlindəki “Bayquşun müqəddiməsi” hissəsində çox gülməli, lakin inandırıcı şəkildə deyilir ki, xalqın düşmənləri, krallar, katoliklər indi də vardır, onlar bir zaman Ulenşpigelin düşmənləri idi, onu təqib edirdilər, indi də xalqa divan tuturlar:

“Siz şəfqət maskası geymiş istehzaçılar, hər halda sizin mənimlə ümumi cəhətiniz var. Sizin də həyatınızda elə bir gecə olmuş ki, cinayətkarlığın bıçağı altında qan sel kimi axmışdır, – orda da cinayətkarlıq səssizcə, oğrun-oğrun hücum etmişdir. Sizin də həyatınızda, – kişilərin, qadınların, uşaqların meyiti sərilmiş döşəmə yolları tutqun şəfəqi ilə işıqlandıran çiskinli səhərlər olmamışmı? Dünyaya ağalığ eləyəndən bəri sizin siyasətiniz nəyə əsaslanmışdır? Qırğına və döyüşə!

Mən bayquşam, eybəcər quşam, mən həm özümün, həm də balalarımın yaşaması üçün başqa quşları öldürürəm, mən öldürmək eşqilə ölümlə məşğul olmuram. Quş balalarını bəzən yuvasında ovlamaq üstündə siz məni təqsirləndirirsiniz, amma siz bütün canlıları məhv edirsiniz. Siz öz kitablarınızda quşların sürətlə uçmasından, qəşəngliyindən, sevimləsindən, məharətlə yuva tikməsindən, ana quşların öz balalarının qayğısına qalmasından ürək dolusu danışırınsınız, lakin elə oradaca quşların necə bişirilməsindən, ilin nə vaxtında onların daha dadlı olmasından söhbət açırınsınız, məsləhətlər verirsiniz. Mən yazıçı deyiləm, Allah eləməsin olum da, yoxsa sizin haqqınızda yazardım ki, siz mümkün edib quşu aşıra bilməyəndə, onun yuvasını gəmirirsiniz ki, heç olmasa dişinizi itiləyəsınız.

Dəlisoğlu şair, sənə gəldikdə, mənim ikinci müəllif olduğumu qəbul etmək sənənin xeyrinədir, çünki əsərindəki azı iyirmi fəsil mənə aiddir, yerdə qalanını qeyd-şərtsiz sənənin ixtiyarına buraxıram. Çap olunan bütün səfeh şeylərə cavab vermək, düzü, çox da elə ürək açan məsələ deyil. Dalaşqan şair, sənənin vətəninə boğanlar adı verdiyin adamların hamısını öz əsərində bir-bir əzib parçalayırsan, sən V Karlı da, II Filippi də tarixin biabırçılıq sütununa bağlayıb damğalayırısan, rüsvay edirsən. Yox, sən bayquş deyilsən, sən ehtiyatlı tərpenmirsən. Sən zəmanət verirsən ki, Beşinci Karllar, İkinci Filippilər daha dünyada yoxdur. Qorxmursan ki, ayıq senzura sənənin filinin qarına diqqət edib görər ki, sən bizim məşhur müasirlərimizə işarə edirsən? Niyə sən imperatorları, kralları qəbirdə narahat edirsən? Niyə sən taxta çıxmış şəxsləri söyüb yamanlayırısan? Çox da mənəm-mənəm deyib, özünü zərbə qabağına vermə – bu zərbədən də məhv olarsan. Bəziləri bu söyüb-yamanlamamı sənə bağışlamaz, heç mən özüm də bağışlamaram...”

Əsərin müqəddiməsində bayquşun dililə deyilən bu ikibaşlı mənalı sözlər aydın göstərir ki, Şarl de Koster öz romanında əfsanəyə nə qədər müasir mənə vermiş, onu öz dövrü ilə necə səsləşdirmişdir. Romanın beş kitabdan ibarət olan bütün məzmunu əvvəldən axıra qədər

beləcə yazıçının öz dövrünə, zəmanəsinə işarələrlə doludur, Til Ulenşpigelin və Lamme Qudzakın bütün sərgüzəştləri mənalıdır: zahirən sadə və əyləncəli, daxilən mənalı, müasir və təsirli!

Xalq əfsanələrində deyilir ki, guya Til Ulenşpigel XIV əsrdə yaşamışdır, özü də sadəliyi, qəribəliyi, ötkəmliyi və müdrikliyi ilə məşhur olmuşdur; onun hərəkətləri və sərgüzəştləri, hazırcavablığı, gülüşü və kəskin ağılı əfsanə və nağıllarda onun təlxək misalında bir surətə çevrilməsinə səbəb olmuşdur; xalq arasında yarızarafat və gülməli, lakin mənalı məsəllərin, rəvayətlərin, lətifələrin çoxu onun adına isnad edilmişdir; beləliklə, xalq Til Ulenşpigelin surətində – öz fikir və arzularının, həyata baxışının, müxtəlif hadisələrə və yüksək təbəqələrə münasibətinin ən əlverişli və maraqlı bir ifadəçisini, öz müsbət qəhrəmanını yaratmışdır. Deyilməsi mümkün olan və olmayan bütün həqiqətləri xalq Til Ulenşpigelin dili ilə demiş, onun gülməli sərgüzəştlərində ifadə etmişdir.

“Ulenşpigel əfsanəsi”ndə müəllif xalq qəhrəmanının sərgüzəştlərini XIV əsrdən XVI əsrə keçirmiş, onu fələməng kəndlilərinin ən qabarıq cizgiləri ilə bəzəmiş, İspaniya ağalığına qarşı gedən azadlıq müharibələrinin mütərəqqi, inqilabçı bir qəhrəmanına çevirmişdir. “Ulenşpigel əfsanəsi”ndə tarixi hadisələr də təsvir olunur, lakin bu əsər adi mənada tarixi roman deyildir, bu əsərdə material xüsusi bir üslubda işlənmiş, həm folklor motivləri ilə, rəvayətlərlə, həm də yazıçının öz fantaziyasının məhsulu olan bədii uydurma ilə birləşdirilmişdir, nəticədə sənədli bədii uydurma, əfsanə adlandırılı biləcək bir roman yaranmışdır. Bu romanda “Gyözlərin” (Niderlandda üsyan qaldıran və İspaniya əleyhinə mübarizə edənlərə “Gyöz” deyirdilər) İspaniya kralı və Roma kilsəsi əleyhinə apardığı mübarizə həm tarixən düzgün verilmişdir, əsas tarixi faktlara uyğundur, həm də bu mübarizəyə əfsanə libası geydirilmiş, rəvayətlər qatılmışdır; ciddi tarixi hadisələrə bədii uydurmanın gücü ilə elə don geyindirilmiş, elə əyləndirici, gülməli, yumoristik və satirik boyalar vurulmuşdur ki, oxucu bəzən əsil tarixi həqiqətin harada başladığını, harada qurtardığını, əfsanə və rəvayətin sərhədinin haraya qədər genişləndiyini müəyyən edə bilmir. Lakin aydın olur ki, tarixi materialla rəvayətin qovuşmasından yaranan bədii mənzərədə böyük bir həyat həqiqəti, xalq həqiqəti vardır. Til Ulenşpigel bu romanda yalnız zadəganlara, keşişlərə, saraya gülən şən və məzəli bir surət kimi verilməmişdir, müəllif əsərdə bu qəhrəmanı

tədriclə inkişaf etdirir, onu azadlıq uğrunda mübarizə aparən barışmaz və mətin bir “Gyöz”ə çevirir, onu həmişə şən və gənc, həmişə narahat və döyüşkən fələməng xalqının, bütün Belçikanın mənəviyyatını, ruhunu ifadə edən bir surət kimi yüksəldir. Til Ulenşpigelin sevgilisi Nele də belə daimi gənclik ruhuna malik bir surət kimi verilmişdir.

Ulenşpigel bir təlxək kimi kralın sarayına gedib çıxır, rəssam adı ilə qraf imarətində olur, kəndli, sənətkar və əsgər paltarları geyib şəhərləri, kəndləri gəzir, xalqın əhvali-ruhiyyəsi ilə tanış olur və hər yerdə azadlıq, ədalət uğrunda mübarizə ideyalarını təbliğ edir, varlı təbəqələrin törətdiyi cinayətlərə cəza ilə cavab verməyin zəruriliyindən danışır. Ölkənin hər yerini gəzib dolanan Ulenşpigel görür ki, xalqın qanını soranlar cəmiyyətin yuxarı mərtəbəsində, onların qurbanları isə aşağı mərtəbədədir, yuxarıda əyləşənlər – talançılardır, aşağıdakılar isə – arı kimi həmişə işləyənlərdir.

Bütün bu həqiqətləri o öz dostu kefcil və qarınqulu Lamme Qudzakla birlikdə görür. Lamme Qudzak surəti – bütün Fələməng ölkəsinin barlı-bəhərli iqtisadi həyatını, həm də bolluq içində aclıq çəkən xalq kütləsinin vəziyyətini çox yaxşı göstərir. Bu surətin, eləcə də bir sıra digər surətlərin yaradılmasında müəllif özündən əvvəlki ədəbi əsərlərdən, xüsusən məşhur fransız yazıçısı Rablenin “Qarqantuya və Pantaqruyel” satirik romanının ədəbi priyomlarından yaradıcılıqla istifadə etmişdir.

Əsərdə Tilin valideyni – zəhmətkeş və sadə Klaas, xeyirxah qadın Sootkin, xalqın incə qəlbinin, ruhunun və gözəlliyə məhəbbətinin təəcəssümü olan Nele surətlərinin təsviri maraqlıdır. Əsərdə milli kolorit olduqca güclüdür: həm zahiri əlamətlərilə diqqəti cəlb edən maraqlı səhnələr, həm də Belçika xalqının daxili aləmi – zəhmət-sevərliyi, azadlıq və dinc həyat uğrunda mübarizəsi sənətkarlıqla işlənmişdir. Əsərin xəlqiliyi və realizmi ondadır ki, Şarl de Koster nəinki xalq həyatını dərinləndirən təsvir edir, folkloru gözəl bilir və ondan bəhrələnir, həmçinin o, tarixi hadisələri və folklorun özünü xalqın mənafeyi nöqtəyi-nəzərindən qiymətləndirir, inqilabi hadisələrdə xalqın özünü fəal bir qüvvə kimi göstərir, öz qəhrəmanını xalqın səadəti uğrunda mübarizə çevirir.

Üslub cəhətdən bu romanın boyaları çoxlu və mürəkkəbdir, əsəri hər-hansı bir konkret janra aid etmək də çətindir: bu əsər – həm romandır, həm epopeyadır, ayrı-ayrı yerləri böyük poema təsiri

bağışlayır, müxtəlif talelər haqqında söhbət açan, dolğun məzmunlu, rəngarəng, canlı bir simfoniya kimi səslənir. Əsərdə xeyli məsəl, atalar sözü, aforizm, şeir parçaları vardır, ritmik nəsrədən və mahnılardan, müqayisələrdən, təkrirlərdən, tapmacalardan geniş istifadə edilmişdir. Bütün bunlar, yeri gəldikcə, romanın müxtəlif fəsillərində ədəbi priyomları, ifadə vasitələrini, ən başlıcası isə əsərin folklor əsasını və xəlqiyyətini gücləndirməyə yönəldilmişdir. Bu xüsusiyyətlər əsərin azərbaycanca tərcüməsində də saxlanmış, müxtəlif aforizmlərə və müdrik sözlərə müvafiq qarşılıq tapılmışdır.

Əkbər Ağayev

QEYDLƏR

¹ Minerva quşu – Antik mifologiyasında bayquş – Minerva ilahəsi quşu, elmin, sənətin, incəsənətin hamisi kimi verilir.

² V Karl Qabsburq – Almaniya imperatoru (1519-1556). I Karl adı altında İspaniya kralı. Sülalə əlaqələri və fəthlər nəticəsində az vaxtda – İspaniya, Niderland, İtaliyanın bir hissəsi, Almaniya imperiyası, Amerika qitəsindəki İspaniya müstəmləkələri və başqa yerlər onun hakimiyyəti altında birləşmiş oldu. Müasirləri deyirdi ki, onun hakimiyyəti altındakı torpaqlarda günəş heç vaxt batmır. V Karl Avropanın mürtece qüvvələrinə arxalanaraq, ümumdünya katolik monarxiyası yaratmağa çalışmışdır. Onun bu fantastik məqsədə tabe olan siyasəti böyük dövlətinin müxtəlif hissələrində müqavimətə, üsyanlara səbəb olmuşdur. O, həyatını müharibələrdə keçirib, ayrı-ayrı ölkələrə sahib olsa da, məqsədinə çatmamış, 1556-cı ildə taxt-tacdan əl çəkmişdir.

³ II Filipp – İspaniya kralı (1556-1598), V Karlın oğlu, Sovet tarixçisi A. N. Çistozvonov onun haqqında yazır: “O, küt, məhdud fikirli müstəbid olmuş... bütün ömrü boyu hər cür tərəqqini təqib etmişdir”. II Filippin hakimiyyət dövrü İspaniya mütləqiyyətinin zirvəsi və süqutunun başlanğıcı olmuşdur. Bu kralın daxili siyasəti – xalq üsyanlarını amansızcasına yatırmaqdan, qədim yerli imtiyazları ləğv etməkdən, ləməzhəbləri, monaxları zalımcasına təqib etməkdən, inkvizisiyanın azgınlığından ibarət olmuşdur. II Filipp xarici siyasətdə – bütün Avropanı öz təsiri altına almağa, bunun üçün də başqa ölkələrin daxili işlərinə qarışmağa, hər yerdə katolik irticanı müdafiə etməyə çalışmışdır. Niderlanddakı üsyandan, İngiltərə ilə müharibədə məğlubiyyətindən sonra (1588) İspaniya hakimiyyəti siyasətinin süqutu aydın oldu.

⁴ Daşürəklı Aqnessa – rəvayətə görə, IV əsrdə Romada yaşamış xristian qadındır. Kübar nişanlısının sözündən çıxdığı üçün fahişəxanaya aparılıb soyundurulmuş, lakin saçı çox gözəl surətdə onun çıpaqlığını örtmüşdür.

⁵ Kifera – Yunanıstan adalarından birini qədim adı. Lakon körfəzinin girəcəyində yerləşir. Kifera – sevgi ilahəsi Afroditanın vətəni hesab olunurdu.

⁶ Kapitul – katolik kilsələrində ruhanilərin (kanoniklərin) kolleqiyası.

⁷ Oranlı şahzadə – burada Kosterin romanındakı qəhrəmanlarından biri olan Vilhelm deyil, Filiberdir (1502-1530). O, qoşun sərkərdəsi olmuş, Fransa kralı I Fransiskdən üz döndərüb, onun düşməni V Karlın tərəfinə keçmiş, bunun da əvəzində Niderlandda mülk almışdır. 1527-ci ildə Romanın alınmasında iştirak etmiş, Burbonlu hersoq tələf olduqdan sonra əsgərlər tərəfindən baş komandan seçilmişdir. Filiberin ölümündən sonra Oranlı şahzadə ləqəbi – arvadının qardaşı, Vilhelmin əmisioğlu Rene Nassau Şalonluya keçmişdir.

⁸ Alansonlu hersoq – görünür, Koster səhv olaraq Burbonlu hersoqu (1490-1527) Alansonlu hersoq adlandırır. Burbonlu hersoq, I Fransiskin keçmiş baş komandanı olmuş, sonra da V Karl tərəfinə keçmişdir. 1525-ci ildə Paviya ətrafında fransızları məğlub etmişdir. 1527-ci ildə, Romanın üstünə gedən imperator qoşununa başçılıq etmiş, Romaya hücumda öldürülmüşdür.

⁹ Frundsberq Georq fon (1473-1528) – alman sərkərdəsi. 1527-ci ildə on bir minlik orduya başçılıq etmişdir. V Karl bu ordunu, müvəqqəti barışdığı alman protestanlarından almış, papaya qarşı müharibədə onların köməyinə arxalanmışdır. Frundsberq öz qoşunu ilə İtaliya torpağında gedən hərbi əməliyyatda iştirak etmişdir.

¹⁰ Cənab-əqdəs papanı tutub zindana salmışlar – V Karlın qoşunu Romaya girdikdən sonra papa VII Kliment – öz qalası olan müqəddəs Mələk Qəsridə qapanıb qalaraq, bir aya qədər müqavimət göstərmiş, axırda təslim olmağa məcbur olmuşdur. Karl papanı xilas etməyə, kömək etməyə tələsməmiş, o da payıza qədər əsgərlərin əlində qalmışdır. Lakin bu hadisə Karl ilə barışmağa papaya mane olmamış, 1530-cu ildə özü Karlın başına imperatorluq tacı qoymuşdur.

¹¹ Reytaqlar – XVI əsrdə təkbaşına vuruşan atlı rıtsarları əvəz edən, pul ilə tutma kavaləriya. Landsknextlər – almanların pul ilə tutma qoşunu (piyada); XVI əsrdə Almaniya xaricində də qulluq etmişlər.

¹² Kardinallar – katolik kilsəsində papadan sonra ali ruhanilər. Onların yığınağından və onların içərisindən papa seçilərmiş. Kardinalların bir hissəsi Romada, papa sarayında yaşayırdı, bir hissəsi də xaricilərdir ki, katolik dövlətinin tövsiyəsi ilə vəzifə almış. Kardinallıq nişanəsi – qırmızı mantiya və qırmızı papaq olmuşdur.

¹³ ...papa ola bilməz – xədim adam papa seçilə bilməzdi.

¹⁴ Şadyanalıq olmayacağıını bildirdi... – Karlın Romanı alan əsgərləri içərisində, (xüsusilə alman əsgərlərində) çoxlu protestantlar vardı. Şəhərin dağıdılması, kilsələrin talan edilməsi İspaniyada ağır təsir bağışladı. Karl bunu yumşaltmaq və öz təəssüfünü bildirmək üçün, oğlunun olması münasibətilə bütün şadyanalığı qadağan elədi. Lakin o, əsir aldığı papa ilə öz əlaqəsini nizama salmağa tələsmirdi. Hər cür nizam-intizamı unudan əsgərlərinin də elədiyi talanın və zorakılığın qarşısını almaq üçün heç bir iş görmürdü.

¹⁵ İsa Navinin şeypuru – Tövratdakı əfsanəyə görə, israillələrin, başda İsa Navin olmaqla, mühasirəyə aldıkları İyerixon şəhərinin qala divarları şeypurun səsi ilə dağılmışdır.

¹⁶ Amansız kral fərmanları... – V Karl 1521-ci ildən başlayaraq laməzhəblər əleyhinə fərmanlar verməyə başlamışdı. Əsərdə 1550-ci ildə verilən Qanlı fərmandan danışılır (bu fərman o zamandan bir qədər sonra verilmişdir). Fərmanlar V Karlın padşahlığı dövründə ləğv edilməmiş. Onlar həmişə eyni amansızlıqla yerinə yetirilməmişlər. II Filippin dövründə daha da artan dini təqibat Niderlandda ümumi iğtişəşə səbəb olmuşdu.

¹⁷ Martin Lüterin təlimi... – burada reformasiyanın bəzi sələflərinin və xadimlərinin adları çəkilməşdir. Reformasiya – katolik kilsəsinə qarşı çevrilmiş geniş ictimai hərəkət idi; bu da – onun ehkamlarına (papanın baş hakimiyyətinə, “insan ruhunun nicatında” kilsənin xüsusi rolu və sairə), kilsənin ayinlərinə, övliyaların müqəddəsliyinə, ikonalara edilən sitayişə, mürtəcə siyasi qüvvə olan papalığa qarşı idi. Reformasiya təliminin ən çox yayılması – orta əsrlərin sonlarında, feodal əlaqələrinin çürüməsi, şəhər həyatının çiçəklənməsi və İntibah mədəniyyəti şəraitində olmuşdur. Reformasiyada ayrı-ayrı istiqamətlər bir-birindən – ancaq ilahiyyət məsələlərində deyil, ictimai mündərcədə də fərqlənmişlər. İlk burjua, hətta, qismən də, zadəgan mənşəli istiqamətlərdən başqa, xalq istiqamətləri də olmuşdur, – reformasiya şüarları xalq istiqamətləri üçün dərin ictimai dəyişikliklərə doğru meyldən ibarət idi (bütün dünyada ictimai çevrilişə qədər). İlk burjuaziya və bəzi zadəganlar çalışırdı ki, kilsə təşkilatlarını sadələşdirsinslər, ruhanilərin imtiyazlarını aradan götürsünlər, kübar həyatının müsbətliyini etiraf etsinlər. Bütün reformasiya təlimləri – papachılıq və katolik monarxlığı tərəfindən amansızcasına təqib olunurdu. Reformasiya nəticəsində katolisizmdən ayrılan kilsə cərəyanları son-

ralar–protestantizm adı altında ümumi bir ad aldı. Əsərin mətnində adları çəkilən reformatların bir qismi V Karlın müasirləridir, bunlar da, məsələn, alman Lüter (1483–1546) və Melanxtondur (1497–1560), isveçrəli Tsvinqlidir (1484–1531), bir qismi də keçmiş əsrlərin yazıçı və mütəfəkkirləridir, məsələn italyalı Paduanlı Marsilidir (təx. 1270–1342), ingilis Viklifdir (təx. 1320–1384), çex milli qəhrəmanı Yan Qusdur (1369–1415).

¹⁸ Lüven universiteti – Lüven (Brabant) şəhərindəki universitet XVI əsrin ortalarından katolik cəhalətpərəstliyinin ocağı olmuşdur.

¹⁹ Müqəddəs kəlamı müzakirə etmək... – Kilsə reformalarının tərəfdarları papa tərəfdarları ilə mübahisədə lap çoxdan tövrat kəlamlarına əsaslanır, katolik təliminin “müqəddəs kitablar”la düz gəlmədiyini göstərirdilər. Ortodoks katoliklər bu tənqiddə cavab verməyə söz tapmayaraq tövratı oxumağı və müzakirə etməyi adi dindarlara qadağan elədilər.

²⁰ Frigiya qalpağı – qabaq tərəfdən qatlanmış hündür, qırmızı qalpaq; qədim frikiyalıların (kiçik Asiya) papağı olmuşdur.

²¹ Hambrivius (ya da Hambrinus) – Flandriyanın əfsanəvi kralı, həm də pivəni kəşf edən adam...

²² Lyöj – Cənubi Niderlandda iri şəhər; Lyöj yepiskopluğunun mərkəzində olan bu şəhər, rəsmən muxtar olsa da, yepiskopun hakimiyyəti altında olmuşdur.

²³ Ofisial – yepiskopluqda vəzifə sahibi; kilsə – məhkəmə hakimiyyəti vəzifəsini yerinə yetirərdi.

²⁴ Dela Mark Eberqard (Evrar) (təx. 1475–1538) – Lyöj yepiskopu (1505-ci ildən), sonra da kardinal (1520-ci ildən). Zalım, davakar, qəddar olmuş, laməzhəbləri amansızcasına təqib etmişdir, hətta ətrafında olanlar da ona nifrət edərmiş.

²⁵ Misirli Mariya – əfsanəvi xristian övliyası. Cavanlığında ləçər olmuş, sonralar tövbə etmişdir.

²⁶ Astarta – qədim finikiyalılarda bərəkət və məhəbbət ilahəsi. Sonralar onun adı pozğunluq simvolu olmuş.

²⁷ Tit Bibul Şnuffi – məktəb müəlliminin itə verdiyi üç ad; qədim Roma adlarının gülməli şəkli. Roma adları adətən üç hissədən ibarət olardı (məsələn, Qay Yuli Sezar).

²⁸ Hiperborey zat-aliləri, – Hiperboreylər – əfsanəvi xalqdır. Qədim yunanların təsəvvürüncə onlar uzaq şimalda yaşarmışlar.

²⁹ Gent şəhəri baş vergisi verməkdən boyun qaçır-
dı... – V Karlın müharibələri Niderlandda narazılığa səbəb olmuşdu. 1537-ci ildə fransız kralı I Fransisk ilə müharibə gedəndə Karl, Nider-
land şəhərlərinə böyük vergi qoymuş, Gent şəhəri vergi verməkdən
boyun qaçırılmışdı. Şəhərlə kral hökuməti arasında ixtilaf kəskinləşmiş,
üsyana səbəb olmuşdu, bu da bütün Flandriyaya yayılmaq təhlükəsi
törətmişdi.

³⁰ Uzunburun Fransisk – I Fransisk; Valua sülaləsindən
Fransa kralı (1515-1547). Padşahlığının başlanğıcında elmə himayə
etmiş (onun vaxtında unversitet – Kollej de Frans – təsis edilmişdir);
lakin az sonra katolik cəhalətpərəstliyi və irticanın dayağı olmuş, re-
formatları, laməzhəbləri, amansızcasına təqib etmişdir. Onun vaxtın-
da, 1546-cı ildə, həm katolik, həm də protestantlar fanatizmi əleyhinə
çıxan alim-filoloq Etyen Dole yandırılmışdır. Fransisk, V Karlla həmişə
müharibə etmişdir.

³¹ Valansyenn – Fransa sərhədinə yaxın Niderland şəhəri.
1540-cı ilin yanvar-fevral aylarında V Karl Gentə gedərkən burada
düşmüşdür. Burada vaxtını qonaqlıqlarda keçirmişdir. Qiyamçı Gent
şəhərinin nümayəndələri hətta şəhərə buraxılmamış, çünki Valans-
yennə Karlla bərabər, onu yola salan fransız əyanları da gəlibmiş:
("xaricilər Gent işləri haqqında həqiqəti bilməməli imişlər").

³² Alba Ferdinand Alvares de Toledo, hersoq (1507-
1582) – V Karlın, sonralar da II Filippin qoşun başçılarından və məs-
ləhətçilərindən biri olmuş. Bu lovğa Kastiliya zadəganı, bu vəhşi fanatik
"hələ yandırılmamış" Niderland laməzhəblərinə nifrət edirdi, onlar da
ona elə nifrət edirdilər. Niderlandın İspaniya canişini Parmlı Marqarita
yazırdı: "Burada Albaya elə nifrət edirlər ki, onun bircə görüşü, bu nif-
rətin bütün İspaniya millətinə yayılmasına tamamilə kifayət edəcəkdir".
Marqaritanın yerinə gələn Albanın bu qanlı canişinliyi (1567-1573) Ni-
derland tarixinin ən qaranlıq bir dövrü hesab olunur.

³³ Oranlı şahzadə – burada Şalonlu Rene Nassaudur. Oranlı
şahzadə titulu bacısının əri filberdən irsən götürmüşdür. V Karlın
yaxın dostu və müşaviri olmuş. 1544-cü ildə ölmüş, titulu, Dilen-
burqlu Nassau sülaləsindən on bir yaşlı əmisi oğlu Vilhelmə verilmə-
sini vəsiyyəət etmişdir. Vilhelm gələcək Niderland inqilabının xadimi
olmuşdur.

³⁴ ...Karlın Gent şəhərinə verdiyi fərman. – Üsyan yar-
tırıldıqdan sonra 1540-cı ilin aprelin 30-da Gent şəhərinin və onun

əhalisinin hüququnu müəyyən edən sənəd. Bu sənədə əsasən şəhərin bütün inzibati-siyasi sistemi yenidən elə qurulmuşdu ki, şəhər bələdiyyə idarəsi kral hökumətinə tabe olsun.

³⁵ Portuqaliyalı Mariya ilə evləndikdən sonra... – II Filipp Portuqaliyalı Mariya ilə 1543-cü ildə evlənmişdi. 1545-ci ildə Don Karlos anadan olmuş, Mariya ölmüşdür. Uşaqlıqda don Karlosun fiziki və əqli geriliyi qeyd olunmuş, ilk cavanlıq çağlarında isə fikri pozğunluğu göstərilmişdir. Koster onun taleyi haqqında romanın üçüncü kitabında (XXIV fəsil) danışır.

³⁶ ...Lüter laməzhəbliyin Niderlandda kökünü kəsmək istəyirsə... – Lüter 1517-ci ildə Almaniyada çıxış etmiş, az vaxtda Niderlandda da, özünə tərəfdarlar tapmışdı. Lakin burada onun təlimi geniş yayılmamışdır. Lüterçini ancaq – kilsə və monastır torpaqlarının bölüşdürülməsini istəyən, ixtilafçı zadəganlar, varlı şəhər camaatı, ziyalılar içərisində görmək olardı. 1540-cı ildən sonra lüterçiliyin Niderlandda təbliğ olunması tamam dayandırılır, onun icmaları dağılır, yeni reformasiya təlimi olan kalvinizm ön sıraya çıxır. Lakin katoliklər “Lüter laməzhəbliyindən” danışanda ümumiyyətlə protestantizmi nəzərdə tuturdular.

³⁷ “Qızıl bulla” (yəni qızıl möhürlü fərman) – Brabant və Limburqun qədim azadlığı və imtiyazları qeyd olunmuş yazı, 1356-cı ildən hər yeni hersoq öz rezidensiyasına təntənə ilə daxil olanda bu azadlığı təsdiq etməli idi.

³⁸ Reformatlar – kalvinistlərin eynidir. Burada hər bir reformasiya təlimi tərəfdarlarından söhbət gedə bilər.

³⁹ ...Lalen qəsrinə... aparandan bəri... – 1521-ci ildə, Fransa ilə müharibə gedəndə, V Karlın qərargahı Audenaarda idi. Burada cavan imperator qonşudakı bir kəndli qızına tamah salmış, bundan da Karlın Marqarita adlı qızı olmuşdur (1559-1567-ci illərdə Marqarita Niderlandda hökmdar olmuşdur).

⁴⁰ Mariya Tüdor – İngiltərə kralı (1553-1558) II Filippə əvəz gətirmişdir; Filipp o zaman bir müddət İngiltərədə olmuşdur. O əsasən iqtisadi cəhətdən geridə qalan rayonların zadəganlarının ən mürtəce təbəqələrinə əsaslanaraq, sələflərinin reformasiya tədbirlərini ləğv etmiş, katolisizmi bərpa etmiş, Roma papasından xahiş etmişdir ki, “günahkarları bağışlasın, onları yenidən Roma kilsəsi ilə birləşdirsin”. Lakin yeni sahibkarlardan keçmiş kilsə torpaqlarını alıb, monastırlara

qaytarmağa cəsarət etməmişdir. Xarici siyasətində İspaniyanı müdafiə etmişdir. Laməzhəbləri vəhşicəsinə təqib etdiyindən, ingilis tarixçiləri ona Qanlı (ancaq Eybəcər yox) Mariya ləqəbi vermişlər.

⁴¹ Dominikçilər – katolik kilsəsinin “dılənən” monax cəmiyyətlərindən biri. XIII əsrin əvvəllərində təsis edilmişdir. İnkvizisiya uzun zaman dominiklərin əlində olmuşdur. Dominik – XIII əsrdə İspaniya vaizi.

⁴² Antverpen – Cənubi Niderlandda böyük şəhər. XVI əsrdə dünyanın ticarət və pul mərkəzi olmuşdur. Antverpen birjası məşhur idi.

⁴³ Şelda – gəmi işləyə bilən böyük çay. Antverpen bu çayın kənarındadır.

⁴⁴ Vulkan dəbilqəsi – Qədim Roma mifologiyasında, Vulkan – atəş allahıdır. Vulkan, qədim yunan allahı dəmirçi Hefestə oxşayır; Hefest məhəbbət ilahəsi Afroditanın (Veneranın) əri olmuş, Afrodita, müharibə allahı Areslə (Marsla) birləşərək ərinə xəyanət etmişdir.

⁴⁵ Laməzhəblər – böyük ləçərə pərəstiş edənlərdir – allahın qəzəbindən məhv olacaq “Böyük ləçər” deyildikdə, Roma imperiyası nəzərdə tutulurdu. Reformasiya vaxtında lüterçilər və başqa protestantlar papa sarayında əxlaqın son dərəcə pozulduğunu nəzərə alıb, tövratdakı surətlərdən katolisizmlə mübarizədə istifadə etmişlər.

⁴⁶ Papa – xaindir... o müqəddəs şeylərin alveri ilə məşğuldur. Protestantların papa kuriyasına qarşı etdiyi mübarizədə əsas ittihamlarından biri də – onun müqəddəs şeylərlə alver etməsidir. Bunu onlar – kilsə vəzifələrini və indulgensiyanı satmaqda görürdülər.

⁴⁷ Saksoniyalı Fridrixin qoşunu sıralarına... – Görünür burada Saksoniya kurfürsti İohann-Fridrix nəzərdə tutulur. Fridrix – Almaniya protestant knyazlar ittifaqının rəhbərlərindən biri olmuş, 1546-1547-ci illərdə imperatora qarşı müvəffəqiyyətlə müharibə etmişdir. Bunu da qeyd etmək lazımdır ki, Koster romanının bu yerində xronologiya ilə çox sərbəst rəftar etmişdir.

⁴⁸ Böyük Babilistanın süqutundan sonra... – “Böyük Babilistan, dünyanın ləçərləri və alçaqlığı anası” (qədim Babilistan padşahlığının paytaxtının adı ilə) – “Apokalipsis”də Roma imperatorluğunu təmsil edən surətlərdən biri. “Apokalipsis”in dediyinə görə, “Babilistan” süqut etdikdən sonra “möminlər” üçün minillik “tanrı hakimiyyəti” düzələcək. Reformasiya vaxtında katolisizmin düşmənləri bu sözdə Roma papalığının mütləq yıxılacağını görürdülər.

⁴⁹ ...laməzhəblərin...qaynaşdığı bir ölkədə... – islah edilmiş (anqlikan) kilşə – İngiltərədə böyük qüvvəyə malik idi. II Filippin arvadı, Qanlı Mariyanın az müddətli hakimiyətindən həm qabaq, həm də sonra dövlət kilşəsi idi.

⁵⁰ II Henrix – Fransa kralı (1547–1559) I Fransiskin oğlu. Atasının siyasətini davam etdirirdi. Fransada protestanları amansızcasına təqib etmişdir. Özünün daimi düşməni olan V Karlla mübarizə aparmaq üçün alman protestantları ilə müqavilə bağlamış, 1556-cı ildə iki katolik dövlətləri arasında bağlanmış beşillik sülh müqaviləsi – 1557-ci ildə, Roma papasının təhriki ilə, Henrix tərəfindən pozulmuşdur. Henrix, II Filippə sülh müqaviləsi (1559) bağladıqdan sonra böyük qızını Filippə vermişdir. Toy şənliyində rıtsar turniri düzəlmiş, Henrix də bu zaman yaralanmış, bir neçə gündən sonra da ölmüşdür.

⁵¹ Mets ətrafında mən biabırcasına məğlubiyyətə uğradım... – V Karl 1552-ci ildə Mets şəhərini fransızlara verməyə məcbur olmuşdur. Həmin ildə də o, fransız kralı ilə sazişə girmiş Almanianın protestant knyazlarının hücumuna məruz qalmışdır. Knyazların qoşununa Saksoniyalı Morits başçılıq edirdi. V Karl, öz qardaşının Karintiyada olan malikanəsinə qaçmağa məcbur olmuşdur. Karl protestantlarla, onların qoyduğu şərtlər üzrə, sülh bağlamış, sonra Mets şəhərini mühasirə etmiş, iki ay yarım mühasirədən sonra şəhəri ala bilməmişdir.

⁵² Üçüncü Yuli – Roma papası (1550–1555). Bu zəif iradəli adamın reformasiyaya qarşı siyasəti – ətrafındakı şəxslərin təsiri ilə olmuşdur, bunda da ən çox yezuitlər rol oynamışdır. Öz ağılığının son iki ilini Roma ətrafındakı villasında eyş-ışrətə qapılmışdır. Kilşə vəzifələrini öz qohumlarına vermiş, romanda deyildiyi kimi, doğrudan da bir fırldaqçını kardinal rütbəsinə qaldırmış, bu adam da papa sarayında böyük qüvvə sahibi olmuşdur.

⁵³ Premonstrantlar – 1119-cu ildə təsis edilmiş monax cəmiyyəti (ordeni). – Cəmiyyətin adı – Reym yaxınlığındakı monastırın adı ilə – “Pre monte” – adlandırılmış, – bu da [allahın göstərdiyi] çəməndeməkdir (monastır çəmənlik yerdə tikilibmiş, cəmiyyətin banisi keşiş Norbert öz şagirdlərini bu çəməndə toplarmış). Cəmiyyətə papanın köməyi olarmış. Reformasiyadan sonra premonstrant monastırlarının sayı çox azalmışdır.

⁵⁴ İndulgeniya – günahların bağışlanması haqqında papa fərmanları. Bu, katoliklər tərəfindən “ruhun nicatı üçün” yeganə vasitə

hesab olunur, özü də kilsə tərəfindən istədiyi kimi paylanılır, hətta pulla da satılırdı. İndulgensiya alveri Roma sarayının mühüm gəlir mənbəi hesab olunurdu. Reformasiyanın əsas tələblərindən biri – indulgensiyanı satmağın qadağan olunması idi.

⁵⁵ Baron de Re Jil de Laval (1404-1440) – fransız kralı VII Karlın sərkərdəsi, Janna d'Arkin silahdaşı, Fransanın marşalı (1429-cu ildən). Sonralar saraydan uzaqlaşmış, öz malikanəsində tənha həyat keçirmiş, əlkimiya ilə, sehlə, cadu ilə, qeyri-təbii hərəkətlərlə məşğul olmuş, deyilənə görə, yüzlərlə uşaq onun qurbanı olmuşdur. Həbs olunmuş, sonra da yandırılmışdır.

⁵⁶ Əbədi Cühud – Orta əsr xristian əfsanələrində, İsanı, edama gedərkən, vuran bir cühud. (Başqa rəvayətə görə, dincəlmək istəyən isanı öz evindən qovmuşdur). Buna görə də o, İsa “ikinci dəfə” yer üzünə gələndə kimi həmişə səyahətə məhkum edilmişdir. Alman əfsanələrində ona Aqasfer deyilir.

⁵⁷ Gessenli Landqraf – XVI əsrdə protestantlar ittifaqına daxil olmuş alman knyazlığı Gessenin hakimi. Əsərdəki bu surətə uyğun gələn tarixi bir şəxsiyyət axtarmaq lazım deyil, çünki Gessenli Landqraf üçün şəkil çəkmək məsələsi Eylenspiqel bərəsində qədim alman xalq nağıllarında da vardır.

⁵⁸ Bu gün... imperator Beşinci Karl öz taxtından əl çəkir – V Karlın öz yerlərini Filippə verməsi yavaş-yavaş olmuşdur. Romanda, Brüsseldəki tənənədə (oktyabr, 1555-ci il) Filipp Niderlandın hökmdarı və Qızıl yun cəmiyyətinin başçısı təyin edilmişdir. V Karlın İspaniya taxtından öz oğlunun xeyrinə əl çəkməsi bundan bir neçə ay sonra olmuşdur (yanvar, 1556-cı il). İmperatorluq taxtı isə Karlın qardaşı avstriyalı Ferdinanda keçmişdir.

⁵⁹ Baş ştatlar – hələ Burqundiya dövründə təsis olunmuş Niderlandda yüksək təşkilat, Baş ştatlar bütün vergiləri və bəzi əsas qanunları təsdiq etməli idi. Ştatlarda, zadəganlardan başqa, varlı şəhər adamlarının da nüfuzu var idi.

⁶⁰ Danışmaz ləqəbli Oranlı Vilhelm (1533-1584) – Niderland inqilabının görkəmli xadimi. Ölkənin ən böyük, ən dövlətli əyanı, öz xeyrini bilən siyasətçi və diplomat (ancaq babat sərkərdə). – Dinə qarşı laqeyd, olmuş, siyasi mövqeyi baxımından dörd dəfə öz məzhəbini dəyişmişdir. Vilhelm, V Karlın sarayında tərbiyə olunmuş, onun yaxın adamlarından olmuşdur. II Filippin siyasətindəki mütlə-

qiyyətçilik meylləri Oranlı Vilhelmi (Eqmont və Qorn kimi) ixtilaf cəbhəsinə aparmış, az sonra da kraldan tamam ayrılacağını yəqin bilib, öz həyatını ispaniyalılarla mübarizəyə həsr etmiş – axırda da Birləşmiş əyalətlərin burjua respublikasında (Hollandiya) yüksək vəzifə sahibi olmuşdur. İnqilabın ilk dövründə Oranlı Vilhelmin və onun tərəfdarlarının (Yəni oranjistlərin) təbliğatı İspaniya əleyhinə olan qüvvələrin birləşməsində az rol oynamamışdır. Lakin xalq hərəkətindən qorxaraq (Vilhelm özü bunu bir neçə dəfə yatırmışdır) oranjistləri məcbur etmişdir ki, ümidlərini hər şeydən əvvəl, pul ilə tutulmuş qoşuna və xarici monaxlara bağlasın. Belə bir siyasət ölkənin cənubunda inqilabın məğlubiyyətinə səbəb olmuşdur.

⁶¹ Eqmont Lamoral, qraf (1522-1568) – Niderlandda əsil-nəcəbəti olan dövlətli əyanlardan biri. V Karln yaxın adamlarından olmuş. Karln ölümündən sonra II Filippə xidmət etmiş, Fransa ilə müharibədə bir sərkərdə kimi fərqlənmişdir. Niderlandda Dövlət şurasının üzvü. 1559-cu ildən Flandriya və Artua əyalətlərinin canişini. II Filippin Niderland əleyhinə siyasətini Eqmont bəyənməmiş, Krala qarşı müxalifətdə olmuşdur. Dövlət şurasında Eqmont, Oranlı Vilhelm, Qorn güclü bir dəstə düzəlmiş, Qranvellə qarşı mübarizə etmiş, onu istefa verməyə vadar etmişlər. Eqmont, İspaniya hökmranlığına qarşı xalqın açıq üsyanlarda, hətta zadəgan müxalifətinin çox uzaqlara getdiyini görüb, “qanuni hökmdar” əleyhinə getmək istəməmiş, ispaniyalılara qarşı mübarizədə geri çəkilməmişdir. 1567-ci ilin yanvar ayında, zadəgan başçılarından birinci olaraq, İspaniya kralına “tam sədaqətli” olduğuna and içmək tələbinə razı olmuşdur. Buna baxmayaraq, hersoq Alba, onun da Qornun da tutub boynunu vurdurmuşdur.

⁶² Qorn Filipp de Monmoransi qraf (1518-1568) – Niderlandda ən görkəmli əyanlardan biri. Flandriya admiralı, Geldern əyalətinin başçısı, Dövlət şurasının üzvü olmuşdur.

⁶³ Brederode Hendrik, qraf (1531-1568) – ali Niderland zadəganlarının nümayəndəsi. Müxalifətdə olan zadəganların çıxışında görkəmli rol oynamış, “Razılışma” ittifaqını açıqca müdafiə etmişdir. 1566-cı ildə krala “hədsiz tabelik” andında iştirak etməkdən boyun qaçırılmışdır. Antverpendə və Amsterdamda ispaniyalılara qarşı üsyan qaldırmağa müvəffəq olmayaraq, Almaniyaya qaçmağa məcbur olmuş, orada da, Niderlanda qarşı yürüş hazırlığında ölmüşdür. Məldövləti Alba tərəfindən müsadirə edilmişdir.

⁶⁴ Qızıl yun kavalərləri – 1429-cu ildə Burqundiya hersoqu Rəhmdil Filipp tərəfindən təsis edilmiş rıtsar cəmiyyəti üzvləri. Cəmiyyət üzvlərinin sayı məhdudlaşdırılmışdı. Niderland feodalları arasında cəmiyyətin üzvü olmaq – onun ali zadəganlığa mənsub olmasını göstərirdi. Cəmiyyətin başında Burqundiya hersoqları, sonralar Qabsburq sülaləsindən olan hökmdarlar durmuşdur. Ordenin (cəmiyyətin) fərqlənmə nişanı – qızıl zəncirli, qızıldan qayırılmış quzunun şəkildən ibarət idi.

⁶⁵ Kraliça – Macarlı Mariya, V Karlın bacısı, keçmiş macar kraliçası; Karl taxt-tacdan əl çəkənə kimi Niderlandda canişin (1531–1555).

⁶⁶ Qranvella Antuan Perreno de (1517–1586) – V Karlın və II Filippin ən yaxın məsləhətçilərindən biri. 1540-cı ildən Arras yepiskopu, 1560-cı ildən Mexelin arxiyepiskopu, 1561-ci ildən kardinal. Filipp vaxtında kralın Niderlandda, əslində canişini olmuş, ancaq rəsmi surətdə o “konsult”un və Dövlət Şurasının üzvü idi. Bacarıqlı siyasətçi, məşhur diplomat, gözəl saray adamı olan Qranvella, İspaniya mütləqiyyəti və katolisizmin sədaqətli xidmətçisi olmuş. O, ölkənin köhnə sərbəstliyinə və onun xalqına ədavətini gizlətmirdi. Xalq da ona nifrət edirdi. Niderland zadəganlarının onu, əcnəbi kimi, təsadüfi bir adam kimi, görməyə gözü yox idi. 1564-cü ildə bir bəhanə ilə onu ölkədən rədd edirlər.

⁶⁷ Almaniyada mən reformasiyaya dözdüm... – V Karl Almaniyada da reformasiya ilə mübarizə etmək istəmişdi. Lakin müharibələr Karlı alman məsələsindən uzaqlaşdırmış, onu Almaniyada protestantların hərbi qüvvələri ilə arabir barışmağa məcbur etmiş, hətta 1552-ci ildə isə protestant knyazlar Karlı məğlubliyyəyə uğratmışlar.

⁶⁸ Alman hökmdarları katolik olub qalsaydılar... – Alman knyazlarının bir hissəsi reformasiyaya qoşulmuş, kilsənin geniş torpaqlarını əllərindən almaq istəmişdir. Almaniyada protestant knyazlar V Karlla bir neçə dəfə müharibə etmiş, 1555-ci ildə öz qalibiyyətlərini kral tərəfindən qəbul edilməyə müvəffəq olmuşlar. Auqsburq dini sülh adlandırılan bu barışıqdan az sonra V Karl imperatorluq taxtından əl çəkmişdir.

⁶⁹ Kadzan sülh müqaviləsi (1489) – imperator I Maksimilianla (V Karlın babası) fələmənglər arasında bağlanan sülh müqaviləsi.

⁷⁰ Gentləri... sakitləşdirdim – Gent üsyanının yatırılması nəzərdə tutulur (1539–1540).

⁷¹ Üç tacı olan papa... – Roma papasının papağı – tiara – üç tacılı hündür papaq, bu katolik dünyasının həm məhkəmə hakiminin, həm qanunvericisinin, həm də müqəddəs ruhanisinin rəmzi idi.

⁷² Eylənşpigelgen – alman xalq nağıllarının qəhrəmanı Til Eylənşpigelə işarədir. Bu hekayələr Almaniyada çox məşhur olmuşdur. Bunların birinci toplusu 1500-cü ildə çapdan çıxmışdır. (yəni Kosterin romanından əvvəl). XVI əsrdən başlayaraq, Eylənşpigel surəti bir çox alman yazıçılarını özünə cəlb etmişdir.

⁷³ Dekretali – papa məktubları və müraciətnamələri topluları. Katolik kilsələrində qanun qüvvəsindədir. Papa mənafeyi üçün həyasızcasına saxtalaşdırılmışdır.

⁷⁴ Titelman – Qranvellanın qoyduğu və xalqın nifrət etdiyi ən zalım inkvizitorlardan biri.

⁷⁵ Murdar bütələr... – Reformasiya təlimi tərəfdarları katoliklərin pərəstiş etdiyi Məryəmi, övliyaları, ikonaları, heykəlləri və sairələrini rədd edirdi.

⁷⁶ Bu əhd müqəddəs İncildədir – “Müqəddəs kitabları”, xüsusilə İncili, Roma kilsəsi nüfuzuna qarşı qoyma – bütün reformasiya cərəyanları üçün səciyyəvidir.

⁷⁷ Estremadurdan, müqəddəs Yust monastırından gəlirəm – V Karl İspaniya taxtından əl çəkdikdən sonra (yanvar, 1556 il) müqəddəs Yust monastırında yaşamış, yenə də ölkənin siyasi işlərinə qarışmışdır.

⁷⁸ Qoliaf – tövratdakı əfsanəyə görə, filistimlyan qoşununun məşhur pəhləvanı; əlbəyaxa döyüşdə yəhudi çoban cavan oğlan David onu basmışdır.

⁷⁹ Heydelberq çəlləkləri – Almaniyada, qədim Heydelberq qəsridə bir neçə yüz min litr şərab tutan nəhəng çəlləklər.

⁸⁰ Hökmdar – Parmlı Marqarita (1522-1586) – V Karlın qeyri-qanuni qızı. II Filipp 1559-cu ildə onu Niderlanda hökmdar təyin etmiş. Marqaritanın siyasəti krala çox da amansız görünməmiş, hersoq Alba Niderlanda gələndən sonra, o, hakimiyyətinin yalançı hakimiyyət olduğunu başa düşərək ölkədən çıxıb getmiş (1567).

⁸¹ Böyük inkvizitor – İspaniya inkvizisiyasının başçısı.

⁸² Yezuıt cəmiyyətinin generalı – XVI əsrin 40-cı illərində Niderlanda gəlmiş, 60-cı illərdə burada rəsmi surətdə əsaslanmış məskən salmışdır. Yezuıtlər laməzhəblərə qarşı fəal mübarizəyə girişmişlər.

⁸³ Kardinal de Kuza – yəqin ki, məşhur alim, filosof. İlahiyatçı Nikolay Kuzanski nəzərdə tutulur (1401-1464, 1449-cu ildən kardinal, Koster onun tarixini düzgün verməmiş). O, elmi fikirlərin inkişafında böyük rol oynamışdır (məsələn, o, Kopernikdən əvvəl yerin hərlənməsindən yazmış; onun həndəsə sahəsindəki xidmətlərini Cordano Bruno yüksək qiymətləndirmişdir). Kilsə xadimi kimi, katolisizm reformalarının tərəfdarı olmuş: kilsə mənəb dərəcəsinin əleyhdarı olmuş, papanın hökumət üzərində baş hakimiyyətini inkar etmişdir.

⁸⁴ Kilsə yığıncaqlarına... – baş kilsə ruhanilərinin qurultayı. XV əsrdə katoliklər arasında papalığı kilsə nüfuzuna tabe etmək kimi qüvvətli cərəyan vardı. XV əsrdə papanın başçılıq prinsipi üstün gəlmişdir.

⁸⁵ Eskorial – İspaniya krallarının iqamətgahı. Bu saray-monastır 1563-1584-cü illərdə, Madriddən əlli iki kilometr uzaqda, boş yerdə, Xuan de Toledo və Xuan Errer memarları tərəfindən tikilmişdir. Sərt memarlıq üslubu – iqamətgaha qala siması vermişdir.

⁸⁶ O, Niderlandda yeni yeparxiyalar düzəltmiş... – II Filippə qədər ölkədə altı böyük yepiskopluq vardı. Filipp on dördünü də təsis etmiş, onların hamısını üç arxiyepiskopluğa tabe etmişdir. Yeni yepiskoplar Baş ştatlarda da ruhaniləri təmsil etməli idi. Yepiskopların təyini papa krala tapşırılmışdı. Yeni təyin edilmiş yepiskopların çoxu əvvəllər inkvizitor olmuşdu. Mexel arxiyepiskopu (yəni Niderland kilsəsinin başçısı) – hamının nifrət etdiyi Qranvella təyin edildi. Bu yeni təyinat hətta bir hissə ruhanilər arasında da narazılığa səbəb oldu. Bunda Niderlandın ənənəvi sərbəstliyinə yeni sui-qəsd və İspaniya inkvizisiyası qurmaqda ilk addımı görüldülər. XV əsrdə İspaniya kralı ilə papa arasındakı sazişə əsasən qurulan dəhşətli İspaniya inkvizisiyası muxtar təşkilat idi və Roma kuriyası tərəfindən yoxlanılmırdı.

⁸⁷ Nassaulu Lüdvig (1538-1574) – Oranlı Vilhelmin qardaşı və yaxın silahdaşı. Barışmaz ruhlu zadəgan-protestanlardan biri olmuş. Katolik monaxı II Filippə qarşı mübarizədə Niderlandı Fransa ilə Almaniya arasında bölüşdürmək planından belə geri durmamışdır.

⁸⁸ Külemburq (Keylemburq) Floris van Pallandt, qraf – ən ali zadəganlardan biri. “Razılışma” ittifaqını müdafiə etmişdir. Canişin qadına ərizə verdikdən sonra ittifaqın üzvləri Keylemburq sarayında banket düzəltmiş, banketdə onlar özlərinə “Gyöz” (yəni “dilənçi”) adı vermişlər. 1566-cı ildə, iğtişaşdan sonra ölkədən qaçmış, Oranlı Vilhelmə qoşulmuşdur. Albanın Keylemburq sarayını dağıtması (may,

1568 il) cəza tədbirləri siyasətinin ilk addımı olmuşdu, bununla da İspaniya canişini ölkəni qorxutmaq istəmişdir.

⁸⁹ “Razılaşma” – “Razılaşma” (“Kompromiss”) bir dəstə zadəgan-protestant tərəfindən tərtib edilmiş sənəddir; lakin elə tərtib edilmişdir ki, kraldan narazı olan katoliklər də ona qol çəkə bilsinlər. “Razılaşma”nın başlıca tələbi – inkvizisiyanı götürməkdir. Belə bir proqram əsasında birləşmiş zadəganlar ittifaqı Brederode və başqa əyanlar tərəfindən müdafiə edilmişdir. Oranlı Vilhelm isə hərəkata açıq başçılıq etmək qərarına gəlmədiyindən, ittifaqa təklif etmişdir ki, “Razılaşma”nı Parmlı Marqaritaya versinlər. Ölkənin gərgin vəziyyətdə olması canişini – ərizəni qəbul etməyə məcbur eləmiş, kraldan “yumşaldıcı” bir göstəriş almağı boynuna götürmüşdü. “Zadəgan Gyözləri” – “Ümumi üsyan və qiyam”ın qabağını almaq üçün bir az güzəşt əldə etmək istəyirdilər. Lakin onların çıxışı – canişinin zəifliyini və qətiyyətsizliyini bürüzə verib narazılığı daha da artırdı. Ölkədə inqilabi vəziyyət dərinləşməyə başladı.

⁹⁰ Berleymon Karl, qraf (1510-1578) – Niderlandda Maliyyə başçısı və Dövlət şurasının üzvü. Öz bacarıqsızlığı və xəsisliyi ilə məşhur olmuşdur. V Karl və II Filipp onu Qızıl yun ordeninin kavaləri dərəcəsinə qaldırmışlar. O, İspaniya mənafəinin Niderlandda ən təəsüblü müdafiəçilərindən biri olmuşdur.

⁹¹ ...Təlxək qalpağı – Qızıl itin acığına – Romanın bu hissəsində Qranvelle haqqındakı söhbət – tarixi yanlışlıqdır. Niderlandlıların nifrət etdiyi kardinal, ölkədən – Gyözlərin, canişinə verdikləri xahişnamədən iki il əvvəl getmişdi. Müxalifətdə olan zadəganların özləri üçün düzəltdikləri paltar da, Qranvelle ilə mübarizə gedərkən tikilmişdi. Adi parçadan hazırlanmış, üstündə də qırmızı təlxək qalpağı olan bu geyim karnaval maskaradlarında ilk dəfə görünmüşdü. Təlxək qalpaqlarında Qranvellenin kardinal papağına bir eyham görünürdülər. 1565-ci ildən dilənçi geyiminə oxşar Gyözlərin forması meydana çıxmışdır.

⁹² Onlar hər yerdə... – Söhbət kalvinistlərin moizələrindən gedir. Calvinizm XVI əsrin 50-ci illərindən Niderlandda xüsusilə yayılmağa başlayır. Ölkənin hər yerində kalvinist icmaları yaranır; hər icma moizəçi və şura seçir. Moizələr gizlin ya açıq olurdu. Çoxları ora silahlı gəlirdi. Qayda-qanunu sərt tənqid etmək – çox vaxt ancaq dini məsələlərlə məhdudlaşmırdı, mübarizə etməyə qabil olan qüvvətli

təşkilat geniş narazı kütlələri kalvinizmə cəlb edirdi. Kalvinizm ideyası adamların şüurunda milli azadlıq ideyası ilə, bəzən də ictimai dəyişikliklər tələbləri ilə birləşir, kütlələr üçün bayraq olurdu. 60-cı illərdən başlayaraq, moizələrin ardınca xalq iğtişaşları olurdu. Cəza tədbirləri xalqın kalvinistlərə hüsnrəğbətini daha da qüvvətləndirirdi, cəza tədbirlərinə açıqca müqavimət də göstərilirdi.

⁹³ Brensius və ya Brens İohann (1499-1570) – reformasiyanın alman xadimi. Bir neçə əsər yazmış, Lüter təlimini müdafiə etmişdir. Anabaptistlər və laməzhəblər haqqında ölüm cəzasının əleyhinə idi. Onu Vürtemberg hersoqu Ulrix himayə edirdi.

⁹⁴ Servet Migel (1511-1553) – Tanınmış məşhur İspaniya alimi, həkimi və mütəfəkkiri. İtaliyada, Almaniyada, Fransada yaşamış və işləmişdir. Kiçik qan dövrənini kəşf etmişdir. Servet, o vaxtın mütəfəkkirlərinin çoxu kimi, dini məsələlərlə də maraqlanır, katolisizmin tənqidində protestantlardan çox qabağa getmişdi. Buna görə protestantlar və katoliklər bir yerdə Serveti təqib edirdilər. Servet əleyhinə iş – katolik inkvizisiyası tərəfindən, Cenevrədən, Kalvinə yaxın dairələrdən alınmış məlumat üzrə başlanmışdı. Kalvin, Servetin, laməzhəblilikdə təqsirləndirən məktublarını inkvizisiyaya göndərmişdir. Servet dustaqdan qaçmağa müvəffəq olduqdan sonra, Cenevrədən keçərkən kalvinistlər tərəfindən tutulmuş, iki aylıq mühakimədən sonra yandırılmışdır.

⁹⁵ Kalvin Jan (1509-1564) – reformasiyanın əsas cərəyanlarından biri olan kalvinizmin banisi və görkəmli xadimi. Fransada anadan olmuşdur. 1536-cı ildən Cenevrədə yaşamış, öz təlimini də burada qəti müəyyənləşdirmişdir. Kalvinin siyasi nöqteyi-nəzəri heç də demokratik deyildi. O, Cenevrədə özünəməxsus dini respublikanın başında durmaqla, eyni zamanda ictimai zülmün (sələmçiliyin, köləliyin) və hər cür azad fikirliliyin əleyhinə olan mübarizəni amansızcasına təqib edirdi. Lakin katolisizmin hökm sürdüyü vaxtda ölkələrdə (Fransada, Niderlandla) kalvinizm yayılaraq yerli şəraitə görə dəyişirdi. Qismən də Niderlandda milli azadlığın ideologiyası oldu, təkcə burjuaziyani deyil, zadəganların və geniş kütlələrin bir hissəsini də özünə cəlb etdi.

⁹⁶ Müntser Tomas (təx. 1490-1525) – Almaniyada 1524-1525-ci illərdə, Böyük Kəndli Mühəribəsi zamanında kəndli-plebey cəbhəsinin məşhur rəhbəri. Əvvəl Lüterin tərəfdarı olmuş, lakin sonra ondan tamamilə ayrılmış, reformasiyanı – inqilabı dəyişiklik kimi başa düşmüşdür, – bu inqilabı da xalq etməli idi. Müntserin təlimi o zaman

– “yer üzərində allahın hökmranlığı”nın təbliği kimi dini şəkildə idi. Kəndli müharibəsinə hazırlıq dövründə Müntserə anabaptist sektalarının bir çox üzvləri mülhəq oldu; onlar özünü ona görə belə adlandırır ki, təlimin əsasında bu tələb vardı: adamları uşaq vaxtında deyil, yaşa dolanda xaçlamaq lazımdır. Müntser özü anabaptist deyildi. O öz inqilabi təbliğatında Lüter tərəfindən şiddətli hücumlara məruz qalmışdır: Lüter, Kəndli müharibəsi dövründə knyazları – üsyan etmiş kəndliləri, onların başçılarını amansızcasına öldürməyə çağırırdı. Müntser knyaz qoşunları ilə vuruşmada yaralanmış, ələ keçmiş, amansız işgəncələrdən sonra edam edilmişdir.

⁹⁷ Adamitlər – insanın ibtidai məsumluq vəziyyətinə qayıtmasını təbliğ edən dini sektalar; sonralar bu sektaların tərəfdarları ibadətə “Adəm kimi” çılpaq gəlmiş.

⁹⁸ Minoritlər “kiçik qardaşlar” – katoliklərin dilənən Fransiskan monax cəmiyyətinin adı. XIII əsrdə Assizsk Fransisk tərəfindən təsis edilmişdir. Bu cəmiyyət tez vaxtda papadan bir sıra imtiyazlar almış, ən varlı monax cəmiyyətlərinin və papanın əlində ən mühüm vəsitələrdən biri olmuşdur.

⁹⁹ Viqlius (Viql van Aytta van Svixem, 1507-1577) – V Karl və II Filipp dövründə Niderlandda mühüm dövlət mövqeləri tutmuşdur. Mexelndə Böyük Şuranın (ölkənin baş məhkəmə instansiyası) və Gizlin şuranın (mühakimə üsuluna nəzarət etmək, baxmaq) sədri, Dövlət şurasının üzvü (bir vaxtlar hətta sədri); Qranvella və Berleymonla birlikdə canişin yanında xüsusi şura “Konsultu” təşkil etmişdi. Məlumatlı vəkil, lakin öz xeyrini güdən, qorxaq adam idi, İspaniya hakimiyyətinin tərəfdarı olmuşdur.

¹⁰⁰ Megem Karl de Brimo, qraf (1572-ci ildə ölmüşdür) – Niderland əyanı. İspaniyalıları müdafiə edən katolik partiyasına mənsub olmuş, öz xalqı ona nifrət edirmiş.

¹⁰¹ Lamot Valentin Parde de – Vallon zabiti. Kalvinistlərə qarşı (1566-1567-ci illərdə) hərbi əməliyyatda iştirak etmiş. Don Fadrikin komandanlığı altında vuruşmuş. 1574-ci ildə ispaniyalıları tərəfindən Qravelinin komendantı təyin edilmiş, 1576-cı ildə Baş ştatlar tərəfinə keçmişdir. 1578-də yenə də ispaniyalılarla əlaqə saxlamış, sonralar da çox pul verən tərəfə qulluq eləmişdir.

¹⁰² De Lanua Filipp – fələməng zabiti. 1567-ci ildə xalq üsyanının yatırılmasında iştirak etmişdir.

¹⁰³ Koster Lorens (əsil adı Lorens Yansendir, 1370-1440) – məşhur Hollandiya mətbəəçisi; Avropada ilk kitabçapələyən ustalardan biri.

¹⁰⁴ Dendermonde – Gentlə Mexeln arasında kiçik şəhər.

¹⁰⁵ Hooxstraten Antuan de Lalen, qraf (təx. 1535-1568) – “Razılaşma” ittifaqını müdafiə edən Niderland əyanı. 1567-ci ildə oranlı Vilhelmdən sonra (bundan bir az əvvəl II Filippə sədaqətli olması üçün and içsə də) mühacirət etmişdir.

¹⁰⁶ ...onlara Qravelin və Sen-Kanten ətrafında komandanlıq edən... – 1557-ci ilin yayında, Fransa ilə müharibədə, fələməng atlıları Eqmontun başçılığı altında, Sen-Kanten ətrafından ispaniyalılara qələbə qazandırdı. O biri il Eqmont, Albanın məsləhətinə baxmayaraq, Flandriyadan qayıdan fransız ordusuna hücum edib, onu Qravelin ətrafında məğlub elədi. Bu qalibiyyət Eqmonta Fransız qoşunlarının hücumlarından Flandriyanı xilas edib, ona şöhrət qazandırdı, eyni zamanda Albani ona düşmən elədi.

¹⁰⁷ Montinyi Floran de Monmoransi, baron (1527-1570) – Qornun kiçik qardaşı, zadəgan müxalifətin xadimi. Dinə laqeyd olduğunu gizlətmirdi. İki dəfə, Niderland zadəganları tərəfindən nümayəndə kimi II Filippin yanına getmişdir: 1561-ci ildən Qranvelidən şikayətə və 1566-cı ildə, Parmlı Marqaritaya zadəganların ərizəsini verəndən sonra, Filipp Niderland müxalifətini ləğv etməyi qərara aldıqdan sonra, Alba ilə razılaşdırılmış plan üzrə, Montinyini öz yanından buraxmamış, sentyabrın sonunda 1567-ci ildə (Eqmontla Qornun tutulmasından on iki gün sonra) Montinyini həbs etmiş, 1570-ci ildə həbsxanada gizlincə boğdurmuşdur. Bu qayda ilə əsərdə təsvir edilən vaxtda Montinyi hələ tutulmamışdı, ancaq, yəqin ki, tutulması kral tərəfindən qət edilmişdi.

¹⁰⁸ Alava Franses – İspaniyanın Parisdəki səfiri.

¹⁰⁹ Bergen Can de Qlim, markiz (1529-1567) – müxalifətdə olan ali zadəganların görkəmli nümayəndələrindən biri. Montinyi ilə bərabər İspaniyaya göndərilmişdi, orada Montinyi həbs edilənə kimi ölmüşdü. Onun mal-mülkünü Alba Müsadirə etmişdi.

¹¹⁰ Qrafların ikisi də artıq tutulmuşdur – Alba Brüsselə gəldiyi ilk günlərdə heç bir tədbir görmür, qorxur ki, bu zaman Almaniyada olan Qorn Niderlanda qayıtmaz. Qorn qayıdandan bir gün sonra o da, Eqmont da, heç gözlənilmədiyi halda, həbs edilir (9 sentyabr 1567-ci il).

¹¹¹ Van den Berq Villem, qraf (1538-1586) – Oranlı Vilhelmin bacanağı. Razılaşma ittifaqını müdafiə etmişdi. Uzun zaman ispaniyalıları qarşı hərbi əməliyyatda fəal iştirak etmişdir. 1583-cü ildə Geldern əyalətində, düşmənlə əlaqə üstündə işdən götürülmüşdür.

¹¹² Vəhşi Gyözlər və ya meşə Gyözləri – Albanın qanlı rejimindən qaçmış və gizləncə qayıtmış mühacirlərdən düzəlmiş partizan dəstələri. Onları əhali saxlayırdı, həmişə də öz basqınları ilə ispaniyalıları narahat edirdilər, onların çuğullarını, məhkəmə məmurlarını və başqalarını tutub edam edirdilər.

¹¹³ Vives Xuan Luis (1492-1540) – İspaniya alimi, filosofu, pedaqoqu, Rotterdamlı Erazmin tələbəsi. Niderlandda, İngiltərədə yaşamış və işləmiş Vivesin elmi fikirləri tərəqqipərvərdir. Ancaq orta əsr sxolostikasına qarşı çıxsa da, o tamamilə katolisizmə əsaslanırdı. Vivesin pedaqoji irsi yezuirlərin əlinə keçmişdir.

¹¹⁴ Nuarkarm Filipp de Sen-Aldeqonde (1574-cü ildə ölmüş) – Tanınmış Niderland zadəganı. Parmlı Marqaritanın ən yaxın əyanlarından biri olmuş (katolik partiyası), 1567-ci ildə kalvinistlərə qarşı hərbi əməliyyatda fəal iştirak etmiş (Valansyennin alınmasında və s.). Sonralar Albanı müdafiə etmişdir.

¹¹⁵ Fuqqerlər – XVI əsrdə iri alman bankir-sələmçilik və ticarət-sənaye firması. Avropanın (o sıradan Antverpendə) əsas ticarət şəhərlərində şöbələri olmuş. XIV əsrin sonunda təsis edilmişdir. Fuqqerlər Roma papasına və Avropa monarxlarına borc pul verərdi. Onlar xüsusilə Qabsburqlarla möhkəm əlaqə saxlamışlar. Yakob Fuqqer V Karla yazırdı: “Gün kimi aydıdır ki, mənim köməyim olmadan, siz əlahəzrət cənabları, imperator Roma taxt-tacını əldə edə bilməzdiniz”. Fuqqerlər, katolisizmi və Qabsburqlar siyasətini müdafiə etmişlər, ümidləri də bu idi ki, İspaniya vasitəsi ilə xarici ticarətə və müstəmləkələrin istismarına yol açsınlar. İspaniya monarxlarına verdiyi borcla Fuqqerlər ölkədə olan ruhani-rıtsar cəmiyyətlərinin torpaq əmlakının yarısını, bundan başqa mədən iltizamlarını, dövlət vergilərini icarəyə götürdülər. Lakin sonradan bu, Fuqqerlərin iflasa uğramasına səbəb oldu (İspaniya xəzinəsi dəfələrlə sınıq çıxmışdı). XVII əsrdə Fuqqerlər borc pul verməyi dayandırıb, iri torpaq sahiblərinə çevrilirlər.

¹¹⁶ Hersoq... əvvəlki kimi... döyüşə girişmək istəmirdi. – Alba döyüşə girişməkdən yayınırdı, bilirdi ki, Oranlı Vilhelmin pulu azdır, əgər o tez müvəffəqiyyət qazanmasa, tutma qoşunun

haqq-hesabını verə bilməyəcək. Vilhelmin qoşununun əsas hissəsi (xüsusilə almanlar) ancaq maaş və qənimətlə maraqlanırdı, ölkənin mənafeyi onlara yabançı idi. Onlar əhalini qarət edir və sıxışdırırdı, Vilhelmin bir çox hərbi müvəffəqiyyətsizliyinə onların hərəkəti səbəb oldu.

¹¹⁷ Herard van Xrusbeke (Qrosbekli Jerar) – Lyöj yepiskopu (1562–1580). Yezuitlərin, hamisi, ispaniyalıların sədaqətli xidmətçisi. O özü yazırdı ki, katolik kralına sədaqətli olmasından öz xalqının nifrətini qazanmışdır. 1568-ci il vuruşmasında Albaya kömək etmişdir. Sonralar əhalinin açıq narazılığı Herardı ispaniyalılara passiv kömək eləməklə məhdudlaşdırdı. 1578-ci ildə, laməzhəblərlə mübarizədə göstərdiyi “xidmətlərinə” görə papa ona kardinallıq vəzifəsi verdi.

¹¹⁸ ...zorakılıq edənlərə qarşı apardığımız mübarizəni... – Söhbət dəniz Gyözlərinin hərbi əməliyyatı haqqında gedir. Bu böyük partizan donanması idi; donanmanı Niderland balıqçıları və dənizçiləri düzəltmişdi; qaçqınlar, mühacirətdən gələnler tez gəmilərə doluşaraq onlara qüvvət verirdi. Dəniz Gyözlərinə – professional hərbcı olan zadəgan kalvinistlər də qaçıb qoşulmuşdu. Dəniz Gyözlərinin öz təşkilatları və nizamnaməsi vardı. Gyözlərin gəmiləri sahil sularında üzürdü. Onlar Niderlandı əslində mühasirəyə almışdılar. İspaniyalıların hərbi və nəqliyyat gəmilərinə basqın eləyir, cəsarətli çıxışlarla sahillərə hücum edirdilər. Almanyanın, İngiltərənin limanları, həm də Fransanın hugenot qalası – Laroşel, Gyözlərin donanmasına liman vəzifəsini görürdü. Alba ilk vaxtlarda Gyözlərin donanmasına ciddi əhəmiyyət vermirdi, lakin sonralar bu donanma şimalda inqilabın qalib gəlməsində həlledici rol oynadı. Oranlı Vilhelm isə dəniz Gyözlərinin əməliyyatına ciddi fikir verirdi. O, 1568-ci ildən Nassaulu Lüdvig vasitəsilə onlara – Alba ilə müharibə etmək hüquqlu kaper şəhadətnaməsi verməyə başladı və öz adamlarını gəmilərə göndərdi. Gyözlərin əldə etdiyi qənimətlərin üçdə biri Oranlı Vilhelmə verilir, o da bundan yeni əsgərlər toplamaq üçün istifadə edirdi.

¹¹⁹ ...Don Karlos, dövlətə xəyanət etməkdə təqsirləndirilib zindana salınmışdır. – Kralın oğlu 1568-ci ildə, yanvar ayında həbs edilmiş, az sonra da ölmüşdü. Onun necə ölməsi məlum deyil. Tutulması barədə az şey demək olar. II Filipp özü onun tutulması haqqında deyirdi: “Oğlumu ağı başında görmək ümidini tamam itirdim”. Biz ancaq onu bilirik ki, Karlos əsəbi xəstə olduğundan öz atasını ələ salır, Filipp də oğlunun dini əqidəsindən şübhələnirdi. Bir şey də məlumdur ki, Karlos 1566-cı ildə Filippi baş tutma-

yan Niderland səfərində müşayiət etmək istəmişdi, sonralar Karlosun özündən eşitmişdilər ki, o qaçmaq istəyirmiş (yəqin bu da onun tutulmasına səbəb olmuşdu). Don Karlos haqqında II Filipp üçün əlverişli olmayan cürbəcür şayiələr dolayıdır.

¹²⁰ Fransalı İzabella (Yelizaveta) (1545–1568) – Karlosun ögey anası. Fransa kralı II Henrixin qızı. İzabella on beş yaşında ikən II Filippin üçüncü arvadı olmuş (lakin bundan əvvəl qız onun oğlu ilə adaxlanmışdı). İki krallıq arasında sülhü möhkəmləndirmək üçün edilən bu nigah, qız üçün bədbəxtlikdi. O, ərini sevmirdi, ondan qorxurdu. Söz gəzirdi ki, Karlosla əlaqədədir (görünür, əsassız şayiə idi). İzabella, Karlosla bir ildə, iyirmi üç yaşında ölmüşdür. Şübhələndirdilər ki, onun ölümünə səbəb Filipp olmuşdur. Sonralar İzabellanın iki qızından biri Cənubi Niderlandda hökmdar olmuşdur.

¹²¹ Prinsessa Eboli, Anna Mendos i la Serda (1540–1592) – kralın müşaviri və Albanın düşməni şahzadə Eboli Ruis Qomes de Silvanın arvadı. Xanım Eboli, kral katibi Peresin məşuqəsi olmuş, Peres sonralar kralın amansız qəzəbinə tutularaq ölkədən qaçmış, yazmışdı ki, mənim və şahzadə xanım Ebolinin başına gələn müsibətin səbəbi II Filippin qısqanclığı idi. Şahzadə xanım Eboli özü həbsxanada ölmüşdür.

¹²² ...Şahzadənin idarə etdiyi Şimali Hollandiya – Oranlı Vilhelm, Albanın canişin olduğu illərdə, yenə də özünü Hollandiyanın, Zelandiyanın, Utrextin canişini hesab edirdi, ancaq 1572-ci ilə kimi o mahallarda həqiqi hakimiyyəti yox idi. Onun yerinə Alba qraf Büssünü təyin etmişdi.

¹²³ Yakob van Maarland (təx. 1235–1300) – Niderland yazıçısı və şairi; tarixi əsərlərin, didaktik poemaların müəllifi.

¹²⁴ ...O, Fransaya yola düşmüşdür... – Oranlı Vilhelm fransız kalvinistləri ilə (hugenotları ilə) sıxı əlaqə saxlayırdı. 1568-ci ildə müvəffəqiyyətsizliyə uğrayanda onların yanına qaçmışdı. Navarra (Aşağı Navarra) – Fransa ilə İspaniya arasında rəsmi, kiçik, müstəqil krallıqdi. Navarralı kral – sonralar fransanın kralı, cavanlığında isə hugenotların rəhbərlərindən biri olmuş IV Henrix (1589–1610).

¹²⁵ Dilenburq – Almaniya şəhəri adı. Nassau sülaləsinin atası baba mülki. Oranlı Vilhelm Dilenburqda anadan olmuşdu.

¹²⁶ Spelle – Brabant profosu. Amansız olduğundan Qırmızı dəyənək adlandırılmışdı. Özbaşınalığı və rüşvətxorluğu üstündə edam edilmişdi.

¹²⁷ Konde Lui de Burbon (1530-1569) – Fransa şahzadəsi. Hugenotların rəhbərlərindən biri.

¹²⁸ Fransa kralı – IX Karl (1560-1574). Hugenotlar müharibəsi dövründə hökmranlıq etmiş. Bir qədər (1570-ci ildən) hugenotların rəhbəri Kolinyinin təsiri altında olmuş, sonra isə katolik partiyasına – hugenotları kütləvi şəkildə qırmağa razılıq vermişdir (Varfolomey gecəsi, 24 avqust 1572-ci il). Oranlı Vilhelm 1568-ci il məğlubiyyətindən sonra fransız hugenotları ilə yaxınlaşaraq demişdir ki, Kolinyinin krala olan nüfuzundan istifadə edib, ondan ispaniyalılara qarşı kömək almaq olar. (Kolinyi IX Karlı – franko-İspan müharibəsini yenidən başlamağa, İngiltərə ilə ittifaq bağlamağa, Flandriyanı tutmağa meyl etdirirdi).

¹²⁹ İngiltərə kraliçası – I Yelizaveta (1558-1603). Zadəganlara, onlarla bağlı olan burjuaziyaya istinad edərək, mütləqiyyəti möhkəmləndirmək siyasətini aparırdı. Reformlaşmış kilsəni yenidən bərpa elədi. İngiltərənin müstəmləkə talanında əsas rəqibi olan İspaniyaya qarşı mübarizə edirdi, dəniz quldurluğu və kontrabanda kimi vasitələrdən geniş istifadə edirdi. II Filipp də, İngiltərəni öz siyasətinin məcrasına qaytarmaq üçün (Mariya Tüdor vaxtında olan kimi) sui-qəsd vasitəsilə Yelizavetanı taxtdan kənar etmək istəyirdi. I Yelizaveta da İspaniyaya düşmən olan qüvvələrə kömək edirdi: Fransa ilə müharibə etsə də fransız hugenotlarına və üsyan etmiş niderlandlara yardım göstərirdi (onların ölkəsini öz əlini almaq ümidində idi).

¹³⁰ Kale – Pa-de Kale boğazı sahilində İngiltərəyə yaxın fransız limanı. İki yüz ilə yaxın (1558-ci ilə kimi ingilislərin əlində olmuş. I Yelizaveta bu mühüm dayanacaq məntəqəsinin əldən çıxması ilə razılaşa bilmirdi (1562-1564-cü illərdə Fransa ilə müharibə), ancaq Kale ni geri qaytara bilmədi.

¹³¹ Bu əmri şanlı, mərd ərlər olan... – Kosterin adını sadaladığı adamlardan ən tanınmışı: Adrian van Bergen, syer de Dolen, dəniz Gyözlərinin admiralı; Bergeni onların yanına Oranlı Vilhelm göndərmişdi ki, İngiltərə limanında donanma düzəltsin; 1569-cu ildə İngiltərədən çıxmış, eskadraya komandanlıq edirdi; 1572-ci ildə Mons ətrafında həlak olmuş; Bertel Entens de Menteda – dəniz Gyözləri donanmasının, sonralar Baş ştatlar ordusunun zabiti, Yan van Hembeyze (Hembize) Gentli kalvinist, sonralar (1577-1579) Gendəki üsyanın başçılarından biri.

¹³² Mariya Stüart (1542-1587) – İngilis taxtını ələ almaq istəyən Şotlandiya kraliçası. Şotlandiyanın kalvinist-lordları üsyan edərək

1567-ci ildə onu taxtdan endirib öz ölkəsindən də məhrum elədi. Mariya əzəmətli rəqibi I Yelizavetaya sığındı, ömrünün sonuna kimi onun dustağı olub qaldı. İngiltərənin və başqa ölkələrin katolikləri Yelizavetanı öldürmək, Mariyanı ingilis taxtına çıxarmaq üçün dəfələrdə sui-qəsd düzəltmişdilər (bu işdə II Filipp fəal iştirak edirdi). Mariya Stüart 1587-ci ildə edam edildi.

¹³³ Bunu...Roma papasına yazdı. – Papa V Piy (1566–1572). Bədbin fanatik. II Filippin siyasətini müdafiə edirdi. 1570-ci ildə xüsusi fərmanla, ingilis kraliçasını hakimiyyətdən “təcrid elədi”, onu kilsədən ayırdı, təbəələrini ona tabe olmamağa çağırdı.

¹³⁴ Ridolfi – italyalı, Mariya Stüartın gizlin agentı. 1570-ci ildə II Filippin yanına gedib, onun köməyi ilə sui-qəsd təşkil elədi; məqsəd kraliça I Yelizavetanı öldürmək, İspaniya qoşununu İngiltərəyə çıxarmaq idi. Sui-qəsdə İspaniyanın Londondakı səfiri də qarışmışdı. Sui-qəsdin üstü açıldı. İspaniya səfiri İngiltərəni tərک etməli oldu, iki ölkə arasındakı diplomatik əlaqə yeddi il kəsildi.

¹³⁵ Mariya Stüartın oğlunu əlindən alacağı... – II Filipp Mariya Stüartı İngiltərə kraliçası eləmək, onun oğlu İakovu isə tutub İspaniyaya göndərmək istəyirdi. İakovdan protestantizmə şübhələnirdi. Bu işdə Filippi Şotlandiya katolikləri və yezuitləri müdafiə edirdi.

¹³⁶ Gəmidəki adamlar... Emdəndə tökülüşdülər – Niderland sərhəddi yaxınlığında olan Almaniya şəhəri Emden, inqilab illərində, mühacirlər qüvvəsinin topladığı mərkəz idi. Eyni zamanda Emden dəniz Gyözləri gəmilərinin təchiz edildiyi mühüm baza idi.

¹³⁷ Gilom de Blua de Trelon (Villem van Treslonq, 1530–1594) – Hollandiya zadəganı, dəniz Gyözləri komandirlərindən biri. Albanın 1568-ci ildə edam etdiyi laməzhəbin oğlu. O, papa tərəfdarlarının amansız düşməni idi. 1572-ci ilin yazında dəniz Gyözlərinin məşhur hücumu nəticəsində, Brilin alınmasında şəraiti düzgün təyin eləmişdi. Onun təkidi ilə şəhəri almaq, Oranlı şahzadənin adı ilə saxlamaq qət olunmuşdu.

¹³⁸ Baron Lüme qraf de la Mark Gilom (1642–1678) – Görkəmli zadəgan, Lyöjə yaxın yerdə və Hollandiyada torpağı olmuş, 1566-cı ildə “Razılaşma” ittifaqına daxil olmuş. Alba tərəfindən ölümə məhkum edilmiş, Oranlı Vilhelmin yanına qaçmışdır. Vilhelmin ilk müvəffəqiyyətsiz hərbi yürüşündən sonra – dəniz Gyözlərinin rəhbərlərindən biri idi. Oranlı Vilhelm – Lümeni, Hollandiyanı idarə etmək üçün öz

müavini təyin etmiş, lakin az sonra (1573-də) Lüme dövlət malını oğurlamaq üstündə tutulmuş, məhkəmədən sonra vəzifəsindən kənar edilmişdi. Onun işdən götürülməsinin əsil səbəbini katolik ruhaniləri ilə amansız rəftar etməsi, Oranlı Vilhelmin din azadlığı siyasəti ilə razılaşmaması olmuşdu. Məhkəmədən sonra Lümeyə (Oranlı Vilhelmin xahişi ilə) Almaniyaya getməyə icazə verilmiş, orada ikonaya qarşı canla-başla vuruşan bu adam Roma-katolik kilsəsi ağuşuna qayıtmışdı.

¹³⁹ Gyözlər... Bril qalasını aldılar – 1572-ci ildə baharın əvvəllərində İspaniya diplomatik “müvəffəqiyyət” qazandı, bu da onlara çox baha oturdu. İngiltərə kraliçası “İspaniya ilə müharibə etmək üçün” İngilis limanlarını dəniz Gyözləri üçün bağladı. Bunun da nəticəsi gözlənilməz oldu. 1572-ci il aprelin 1-də Gyözlərin 22 gəmisini Lüme ilə Trelonun komandanlığı altında Düvri tərkdən edib, liman şəhəri olan Brilə yaxınlaşdı. Gyözlərin gəlməsi, ölkəni Albanın zülmündən, talançı vergilərdən azad etməsini, şəhərin təslim olmasını bildirməsi İspaniya tərəfdarlarını vahiməyə saldı, xalqı isə sevindirdi. Brildə İspaniya qarnizonu yox idi. Gyözlər şəhəri asanlıqla aldılar. Gyözlər şəhərdə qalıb, oranı ölkənin ilk dayanacaq məntəqəsinə çevirdilər. Sahil şəhərlərinin üsyanları buradan başlandı.

¹⁴⁰ ...Flissingen tutulub... – Şəldə çayının ağzında, Valheren adasında olan Flissingen (iri limandır) aprelin 6-da üsyan etdi. Dəniz Gyözlərinin hərbi əməliyyatları nəhayət Albani sahil şəhərlərinin möhkəmləndirilməsi məsələsi üzərində düşünməyə məcbur etdi, ancaq gec idi. Flissingen əhalisi İspaniya qarnizonunu şəhərə buraxmadı. Şəhərə yaxınlaşan İspaniya gəmiləri toplardan açılan yaylım atəşi ilə qarşılandı. Şəhər bələdiyyə idarəsi nahaq yerə hərəkətin qabağını almağa çalışdı, lakin kütlələrin təzyiqi qarşısında geri çəkildi. Dəniz Gyözləri şəhər camaatına, Trelonun başçılığı altında, kömək göndərdi. İngiltərədən, Fransadan mühacirlər Flissingenə axışb gəldi. Bütün bunlar üsyan etmiş şəhər camaatının mövqeyini möhkəmləndirdi. Onlar ispaniyalılardan ayrıldıqlarını elan etdilər. Flissingen Gyözlərin çox mühüm bazası oldu. Kamp-Veere – həmin Valheren adasında bir şəhərdir. Gyözlər buranı mayın 3-4-də, 1572-ci ildə aldılar. Şəhər bələdiyyə idarəsi Gyözləri şəhərə buraxmaq istəmədi, lakin balıqçılar, Gyözlərin balıq tutduğu sulara sərbəst balıq tuta bildiklərindən, üsyan qaldırıb, Flissingendən gələn dəstəyə qala qapısını açdılar. Gyözlərin bu və başqa müvəffəqiyyətləri ancaq Alba üçün deyil, Oranlı Vilhelmin özü üçün də tamam gözlənilməz bir şey oldu, Oranlı

hətta hadisənin belə sürətli inkişafından qorxuya düşdü. Onun müasirlərindən birinin yazdığına görə, “şikayətlənirdi ki, bu kiçik müvəffəqiyyətlər onun hazırladığı başlıca tədbirə mane ola bilər” (yəni Niderland torpağına yenidən girməyə). Lakin Vilhelmin ətrafında elə adamlar vardı ki, onlar vəziyyəti daha yaxşı qiymətləndirə bildilər, şahzadə adından tez-tələsik manifest verib, hamını ispaniyalılara müqavimət göstərməyə çağırırdılar.

¹⁴¹ Cəhənnəmə vasil olsun desyatin – Kilsənin onda bir vergisi deyil, Albanın qoyduğu vergi nəzərdə tutulurdu.

¹⁴² Oğlan, sən niyə belə cavansan?.. – Koster özü deyir ki, “Əsərin” qəhrəmanı, Flandriya ruhu kimi, əbədi cavan qalacaqdır (1572-ci ildə Ulenşpigelin 45 yaş olmalı idi).

¹⁴³ Gyözlər Xorkumu aldılar – Bu qala şəhər, Mass və Val çayları ağzında idi, buna görə mühüm strateji əhəmiyyəti vardı; Gyözlər buranı 1572-ci ilin iyunun 26-da tutmuşdular. Katolik ruhaniləri – burada özlərinə sığınacaq tapmaq istəmişdi. Qala şiddətli vuruşma ilə alındı. Qalada əsir alınmış iyirmi monax Brilə aparılmış, Lüme de la Markın xüsusi əmri ilə asılmışdı.

¹⁴⁴ Nassaulu Lüdviq Monsa girmək istəyəndə... – Hennehau əyalətinin mərkəzi olan Mons şəhəri Nassaulu Lüdviq tərəfindən 1572-ci ildə, mayın 24-də alınmışdı: Lüdviq birdən, fransız hugenotları ilə, şəhərin qala divarı dibində görünmüşdü (romanda adı çəkilən Şomon da onların içində idi). Bu, Oranlı Vilhelmin hugenotlarla bir yerdə işlədikləri planın yerinə yetirilməsinin başlanğıcı idi. Bu planı yerinə yetirmək mümkün olmadı. Lüdviqi Monsda Alba Mühasirəyə aldı. Oranlı Vilhelm şəhərin üstünə yeridi, lakin onun tutma qoşununun hərəkəti – əhalini mühafizə etməyə qoymadı, Varfolomey gecəsindən sonra Fransadan kömək gəlməsi ümidi də kəsildi. Vilhelm Monsın mühasirəsini yara bilmədi, sentyabrın 21-də şəhər Alba tərəfindən alındı. Oranlı Vilhelm isə Şimal əyalətlərinə getdi: orada üsyançıların əlində ondan çox şəhər vardı.

¹⁴⁵ Varfolomey gecəsi (1572-ci ilin avqustun 24-cü gecəsi) – Kral IX Karlın anası Yekaterina Mediçinin düşündüyü və təşkil etdiyi kütləvi qırğın: Parisdə hugenotların qırğını bu adla tarixdə qalmışdır. Hugenot başçılarından biri olan Navarralı Henrixin toyu düzəlmişdi. Toya çoxlu hugenot zadəgan gəlmişdi. Katolik fanatiklərinin bu qanlı əməliyyatına görkəmli saray adamları başçılıq edirdi. Deyilənə görə, guya kral özü sarayın pəncərəsindən hugenotlara güllə atmış. Bir

neçə gün davam edən qırğında minlərlə hugenot, o cümlədən Kolinyi de Şatilyon da ölmüşdür. Belə qırğınlar Fransanın bir çox başqa şəhərlərində də təşkil edilmişdi.

¹⁴⁶ Middelburq reydi – Middelburq – Zelandiyanın çox iri limanıdır (Valheren adasında). 1574-cü ilə kimi ispaniyalıların əlində qalmış yeganə Zelandiya şəhəridir. Şəhər iki illik mühasirədən sonra alınmışdır.

¹⁴⁷ Don Fadrike de Toledo – Albanın oğlu. Atasının başçılığı altında qulluq etmiş; 1572-ci 1573-cü illərdə hərbi əməliyyatlarda iştirak etmişdir.

¹⁴⁸ Azad şəhər Qarlem – 1572-ci ilin sonunda Alba öz qoşununun şimala yeritmiş, yol uzunluğunu şəhərlərin əhalisinə qanlı divan tutmuşdur. İspaniyalıların birinci ciddi müqavimət göstərən Qarlem şəhəri olmuşdur (Hollandiyada). Şəhəri don Fadrike yeddi ay mühasirə etmişdir. Şəhər əhli bələdiyyə idarəsinin satqınlarını ifşa edərək, ümumxalq müqaviməti düzəltmişdir. Şəhərin müdafiəsində hətta qadınlar, qızlar da iştirak edib, xüsusi dəstə düzəltmişlər, onlara əlli yaşlı, Kenan adlı bir qadın başçılıq etmişdir. İspaniyalıların tələfatı çox böyükmüş, Don Fadrike atasına geri çəkilməyi təklif etmiş. Atasına demişdir: “Əgər istəyirsinizsə ki, mən sizi öz oğlum hesab edirəm, siz gərək ya şəhəri alınsınız, ya da şəhərin mühasirəsində öləsiniz”. Ancaq açlıq şəhər əhlini təslim olmağa vadar etdi (12 iyul 1573-cü il). Alba, amansız divanın müqaviməti artırdığını görüb əhaliyə “rəhmdillik” göstərdi, ancaq bir neçə adamı edam etdi, yüz min də qızıl təzminatı qoydu. Şəhərdə olan iki min üç yüz əsgəri qırdı (onların içərisində vallonlar, almanlar, ingilislər də vardı). Koster göstərir ki, əsirlər azad edilmiş, ispaniyalıların qalib gəlmələri – bu tarixi həqiqətə düz gəlir. Ancaq bu “qalibiyyətdə” sonra Albanın siyasətinin süqutu aydın göründü.

¹⁴⁹ Enkheyzen – Zöyder-Ze körfəzində mühüm liman. Gyözlər buranı 1572-ci il iyunun 2-də üsyan etmiş əhalinin köməyi ilə almışdır. Enkheyzen onların əsas bazalarından biri olmuşdur.

¹⁵⁰ ...Müqəddəs şlyapa... – Roma papası V Piy, Albaya, ləməzhəblərlə mübarizə etdiyi üçün, mükafat olaraq, qızıl dəfnə budağı, bir də “müqəddəsləşdirilmiş” qılınc və papaq göndərmişdi.

¹⁵¹ Amsterdam katolikləri – Amsterdam uzun zaman (1578-ci ilə kimi) Hollandiyada İspaniya hakimiyyətinin və katolisizmin son dayacağı olmuşdur.

¹⁵² Büssü (və ya Bossü) Maksimilian, qraf (1542-1579) – katolik partiyasına qoşulmuş Niderland əyanı. İspaniyalıları mühafizə etmişdir. Alba onu Hollandiyanın, Zelandiyanın, Utrextin canişini təyin etmişdi (mühacirətdə olan Oranlı Vilhelmin yerinə). 1573-cü ildə Zöyder-Ze körfəzində dəniz vuruşmasında məğlubiyyətə uğramış, Gyözlər tərəfindən əsir alınmışdır.

¹⁵³ Medina-Seli, hersoq – Niderlanda, Albanın yerinə gəlmiş adam. Lakin Albanı əvəz etməmiş: Alba istefaya çıxana kimi Medinanı İspaniyaya geri çağırmışlar (1573-cü il, iyul ayı).

¹⁵⁴ Rekesens Luis de (1576-cı ildə ölmüş) – Niderlandda İspaniya canişini (1573-1576). O da, Alba kimi, qədim Kastiliya zadəgan nəslindəndir, o da ətrafına ispaniyalıları toplamış, niderlandlılara nifrət etmişdir. Əvvəlki canişinlərdən fərqli olaraq, hər vasitə ilə müharibəni qurtarmaq istəmiş, ancaq II Filippin siyasəti buna imkan verməmişdir. Rekesens amnistiya elan etmiş (yenə də çox məhdud şəkil-də), 10%-lik vergini götürmüş (əslində bu daha yox idi), Oranlı Vilhelmin tərəfdarları ilə sülh danışıqına başlamışdır. Lakin II Filippin, həmişəki kimi, güzəştə getməmək mövqeyi buna mane olmuşdur. İspaniya qoşunlarında əsgəri iğtişələr, üsyançılar nüfuzunun get-gedə artması Rekesensin vəziyyətini ağırlaşdırırdı. O, 1570-ci ildə, mart ayında ölmüşdür.

¹⁵⁵ Onlardan sonra ölkəni kral adından Baş ştatlar idarə etməyə başladı – Rekesensin qəfil ölümündən sonra, krala sədaqətli qalan yeganə hakimiyyət idarəsi Dövlət şurası oldu, ancaq onun heç bir nüfuzu yox idi. İspaniya əsgərləri ölkəni talan eləyir, düşmənlə müttəfiqləri arasında fərq qoymurdu. Belə bir şəraitdə müxalifət əhvali-ruhiyyəsi bütün xalq kütlələrini, o cümlədən ancaq zadəganları deyil, ruhanilərin də bir hissəsini əhatə etmişdi. Oranjistlərin (Oranlı Vilhelmin tərəfdarları) təbliğatına şərait çox uyğun idi. Sentyabr ayında Brüsseldə dövlət çevrilişi oldu. Dövlət şurası həbs edildi. Təbliğatı öz əllərində saxlamaq istəyən zadəganların təşəbbüsü ilə baş ştatlar yarandı, – Baş ştatlar əsas siyasi məsələləri həll etməli idi. II Filippin qadağan eləməsinə baxmayaraq, Baş ştatlar öz fəaliyyətində kral adı altında gizlənirdi. 1577-ci ilin payızında onlar oranjistlərin çox böyük təsiri altında idilər, İspaniyalılarla müharibə edirdilər.

¹⁵⁶ ...Zelandiya və Hollandiya... – Niderlandın Şimal əyalətləri; 1572-ci ildə baş verən üsyanın nəticəsində azad edilmişdi.

Bu zaman onlar müstəqil qüvvə idi, öz iqtisadi, siyasi mənafeyi ilə yeni dövlət kimi təşəkkül edirdi.

¹⁵⁷ Gent barışıqı... – Baş ştatların 1576-cı ilin noyabr ayında qəbul etdiyi sənəd. Bu sənədlə Albanın qanlı qanunları və laməzhəblər əleyhinə olan fərmanları ləğv edilirdi. Ölkədə başıpozuqluq eləyən İspaniya əsgərləri qanun xaricində elan edildi (bir az əvvəl onlar Antverpeni talan etmişdilər). Hollandiya və Zelandiya azad dövlət hüququ aldı, ancaq ölkənin birliyini saxlamaq zərurəti elan edilirdi. Lakin əsas məsələlər həll olunmamış qaldı: kalvinizm cənubda, katolisizm isə şimalda qadağan edilirdi. İspaniyaya münasibət də həll olunmamışdı. Cənubun zadəganları ilə ruhaniləri kralla sülh bağlamağı nəzərdə tutmuşdu, sənədin özü də II Filippin adı ilə qəbul edilmişdi.

¹⁵⁸ Barışıqın əleyhinə olan vallonlar... – Fransa sərhəddində, təsərrüfatca geridə qalmış vallon əyalətlərində, – Henneqau və Artuada, – katolik kilsəsinin (burada katolik kilsələrinin torpaqları vardı) və katolik zadəganlarının böyük qüvvəsi qalırdı. Şuluqluq sallaqlara qarşı çıxan mürtəcelər, geridə qalmış kəndlilərin hərəkətindən öz faydaları üçün istifadə edə bildilər. Bu kəndliləri müharibə var-yoxdan çıxarmışdı, həm də xarici əsgərlərin zorakılığından çox əziyyət çəkmişdilər, lakin burjuaziyanın qalibiyyətindən heç bir xeyir götürməmişdilər. Həmin kəndlilərdən – *paternosterknext* deyilən dəs-tələr yarandı.

¹⁵⁹ Avstriyalı Don Xuan (1547-1578) – V Karlın qeyri-qanuni oğlu. İspaniyanın Niderlandda canişini (1576-1578). II Filipp onu bu qulluğa qoymuşdu ki, bəlkə o müharibəni qurtardı (lakin bu şöhrət-pərəst fırıldaqçı buna heç layiq deyildi). O, əvvəlcə Baş ştatların katolik hissəsi ilə danışığa girdi. Gent barışıqını qismən qəbul etmək hesabına da olsa, Niderlandı sülh ilə fəth etmək istədi. Lakin bu planın baş tutmayacağıni yəqin etdikdən sonra yenə də müharibəni başladı.

¹⁶⁰ Anjulu hersoq, Fransisk Valua (1556-1584) – Fransız kralı III Henrixin qardaşı. Zadəganlar partiyası və oranjistlər onu Niderlandda çağırmışdılar. O bütün partiyalar arasındakı çətinlikləri nəzərə alıb, heç bir partiyaya sədaqətli qalmırdı, Fransa qoşunu ilə Niderlandda talançılıq edir, əhalini amansızcasına soyurdu. 1580-ci ildə, Baş ştatlar tərəfindən Niderlandın hökmdarı təyin edilməsinə müvəffəq oldu. Lakin üç ildən sonra şatlara qarşı iğtişaş qaldırdı. Xalqın göstərdiyi müqavimət nəticəsində Niderlandı tərk etdi və çox keçmədi öldü. Bu

şöhrətpərəst, pozğun, xain fırıldaqçı – cənubda üsyan edənlərin işinə böyük ziyan vurdu, Oranlı Vilhelmin nüfuzunu çox qırdı.

¹⁶¹ “Narazılar” – Baş Ştatlar ordusundan qaçıb gedən katolik-zadəganlara verilən ləqəbdə. Narazılar qiyamını Vallon Zabıtləri Başlamışdı.

¹⁶² Hersoqun abidəsi... – Alba, 1568-ci ildə, qələbəsinə əmin olduğundan, özünə iki abidə qoydurdu: birini Brüsseldə, dağıtdırdığı Keylemburq sarayı yerində, o birisini də Antverpendə tikdirdiyi qalada.

¹⁶³ Arsxot Filipp de Krua, hersoq (1526–1595) – Dövlət şurasının üzvü; uzun zaman ispaniyalılara sədaqətli olmuş, 70-ci ilin sonunda – 80-ci ilin başlanğıcında Baş ştatlarla əməkdaşlıq etmiş, müstəqil siyasət yeritmək istəmiş. İspaniyalılar cənub əyalətlərində qalib gəldikdən sonra Venetsiyaya getmişdir.

¹⁶⁴ Mansfeld Peter Erist, qraf (1517–1604) – Dövlət şurasının üzvü, katolik partiyasının xadimi.

¹⁶⁵ Rassenxin Maksimilian, baron – ispaniyalıların tərəfdarı. Dövlət şurası iclaslarında iştirak etmişdir.

¹⁶⁶ Jorj de Lalen, qraf Rennenberq (1581–də ölmüşdür) – Hooxstratenin qardaşı. Frislandiyada, Hroningendə, Drentdə, Overeysseldə Baş ştatların canişini olmuş. 1580-ci ildə üsyançıların işinə xəyanət etmişdir.

¹⁶⁷ Xauregi Xuan – 1582-ci ildə Oranlı Vilhelmə sui-qəsd edib onu yaralamışdır.

¹⁶⁸ Farneze, papanın sevimli adamı – Söhbət Alessandro Farneze haqqında gedir (1545–1592). O, İspaniyanın Niderlanddakı hakimi (1578–1592), Parmlı Marqaritanın oğlu idi. Alessandro istedadlı sərkərdə və siyasətçi idi. Farneze diplomatiyadan, hərbi tədbirlər kimi istifadə edərək, şiddətli cəza tədbirləri ilə niderlandlıları əsəbləşdirməməyə çalışaraq, Cənubda İspaniya ağalığını bərpa edə bildi, lakin Şimal əyalətlərində heç bir müvəffəqiyyət qazana bilmədi. Alessandronun müstəqil siyasəti II Filippi qorxudurdu. Lakin ilk vaxtlar buna dözürdü, Şimaldakı müvəffəqiyyətsizliyindən sonra onu işdən götürməyi qərara aldı. Alessandro gözdən düşdüyünü bilmədən öldü. Kral Albanın qohumlarından birini onun yerinə qoydu, o da Albanın siyasətini yeridirdi.

¹⁶⁹ Roda Xeronimo – Niderlanda soxulmuş ispaniyalılarından biri, Alba vaxtında Qanlı şuranın üzvü, Rekesensin ölümündən sonra Dövlət

şurası üzvləri içərisində İspaniyanın yeganə nümayəndəsi. Hətta şura yoldaşları onu düşmən və casus hesab edirdi. O, Filippin tam etibarlı adamı idi. 1576-cı ildə şuranın üzvləri tutulduqdan sonra özünü Niderlandın başçısı elan etdi. Roda Antverpenin talanını bəyənmiş, Filippə yazdığı məktublarında bunu çox şanlı qələbə hesab etmişdi.

¹⁷⁰ ...Oranlı şahzadəni qanun xaricində elan etdi – Oranlı Vilhelm II Filippin xüsusi manifesti ilə qanun xaricində elan edildi. (1580). Onu tutana ya öldürənə iyirmi beş min qızıl pul mükafat təyin edilmişdi. II Filipp bir neçə dəfə Vilhelmi öldürmək üçün qatil göndərmişdi.

¹⁷¹ Kral möhürləri sındırıldı – II Filippin taxtdan salınması 1581-ci il, iyunun 21-də təntənəli surətdə elan edilmişdi.

¹⁷² ...Delftdə dördüncü tutma qatil Oranlı şahzadənin sinəsinə üç güllə vurdu – Oranlı Vilhelm Hollandiyaya qayıdandan sonra, 1584-cü il, iyulun 10-da katolik fanatiki Baltazar Jerar tərəfindən öldürülmüşdü.

¹⁷³ Oranlı şahzadənin oğlu Moris, Nassaulu qraf, – 1618-ci ildən (böyük qardaşı öldükdən sonra) atasının yerini tutmuş. İstedadlı sərkərdə olmuş, ispaniyalılarla müvəffəqiyyətlə vuruşmuşdur.

¹⁷⁴ Polderslər – Hollandiya sahillərində bəndlərlə dənizdən ayrılmış zəmilər.

¹⁷⁵ Neron – Roma imperatoru (54–68) – onun adı amansız hökmdar kimi məşhur olmuşdur. Messalina (48-ci ildə ölmüşdür) – Roma imperatoru Klavdinin son dərəcə pozğun və zalım arvadıdır.

¹⁷⁶ Elə belə də olardı... Şəldə olmasaydı – Hollandiyalılar dənizə sahib olduqdan sonra, Şəlda çayının ağzını ticarət gəmiləri üçün bağladılar, bununla da rəqibləri olan Antverpen tacirlərini boğmuş oldular, – bu şəhəri keçmiş əhəmiyyətindən məhrum elədilər. Buna görə Şəlda çayı Koster üçün Hollandiya və Belçikanı bir-birindən ayırmaq simvolu oldu.

V.Smirin

MÜNDƏRİCAT

<i>Flamand möcüzəsi – Şarl de Koster</i> <i>və onun “Ulenşpigel əfsanəsi”</i>	4
Bayquşun müqəddiməsi	18
Birinci kitab	22
İkinci kitab	240
Üçüncü kitab	304
Dördüncü kitab	476
Beşinci kitab	572
<i>Məlumat və qeydlər</i>	
Şarl de Koster və onun “Ulenşpigel əfsanəsi”	616
Qeydlər	626

Buraxılışa məsul: *Əziz Güləliyev*

Texniki redaktor: *Rövşən Ağayev*

Tərtibatçı-rəssam: *Nərgiz Əliyeva*

Kompyuter səhifələyicisi: *Aleksandra Samuylova*

Korrektor: *Ağasən Bədəlov*

Yığılmağa verilmişdir 23.11.2004. Çapa imzalanmışdır 08.06.2005.
Formatı 60x90 $\frac{1}{16}$. Fiziki çap vərəqi 41. Ofset çap üsulu.
Tirajı 25000. Sifariş 148.

Kitab “PROMAT” mətbəəsində çap olunmuşdur.